

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

İSMAİL ÖZMEN

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

13.-14.-15. YÜZYIL

İSMAİL ÖZMEN

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

SANAT / EDEBİYAT

— 2 Temmuz 1993 günü Sivas Madımak otelinde çağdışı, yobaz düşüncelilerin yaktığı düşünce şehidlerinin ateşten semaha duran ruhlarının kutsal anısına saygıyla sunulur. —

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2062
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Sanat – Edebiyat Eserleri Dizisi / 162-31

ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

CİLT : I

(13. Yüzyıldan 16. Yüzyıla Kadar)

İSMAİL ÖZMEN

ISBN 975-17-1940-2 (Takım)
ISBN 975-17-1941-0
Kapak Düzeni / Canan BAYRAM

Alevi-Bektaşi şiirleri antolojisi / [haz.] İsmail, Özmen. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 1998.

5 c. ; 24 cm. - (Kültür Bakanlığı yayınları ; 2062. Yayımlar Dairesi Başkanlığı sanat-edebiyat eserleri dizisi ; 162-31)
ISBN 975-17-1940-2(tk.)

I. Özmen, İsmail. II. Seriler:

811

Birinci Baskı, 5.000 Adet

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA, 1998

Sözlü anlatım geleneğine daha çok bağlı kalmış Anadolu edebiyatı özünü yaşadığı topraklar üzerindeki uygarlıktan alır. Anadolu uygarlığının yapı taşlarından birini oluşturan kültür kollarından biri de şiirdir.

"Alevi ve Bektaşi Şiirleri Antolojisi"ni hazırlayan İsmail Özmen, bir kültür ürünü olan şiirin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki sanatlar arasında en karmaşık, en değişik yapıda olduğunu belirtmektedir. Özmen, divan şairlerinin de kendi kendini bilme ve anlama bilincinden yoksun olduğunu savunmaktadır. Özmen, bu şiir geleneğinin karşısına Alevi ve Bektaşi şiirini koyarak, değişik bir antoloji çalışması gerçekleştirmiştir.

Antolojiler, kitap okurları için birer yol gösterici kaynaklardır. Okurlar ulaşmak istedikleri yazara, esere ve konuya antolojiler sayesinde ulaşırlar. İsmail Özmen'in bu titiz çalışması da Alevi ve Bektaşi şiirlerinin dinamik yapısını ve tarihsel sürecini okura aktarması açısından önemli bir eserdir.

Bu oylumlu ve zahmetli çalışması nedeniyle İsmail Özmen'e, kitabı okurla buluşturan Yayımlar Dairesi Başkanlığı'na ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

M. İstemihan TALAY
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

SUNU

Kültürün, uygarlığın gerçek yaratıcı ve yapıcıları nitelikli, kişilik sahibi, disiplinli, geniş ufuklu, üretici, akıllı ve çalışkan insanlardır. Bir insanın bu özellikleri edinebilmesi bazı eğitici, kültürel disiplinlerden ve yollardan geçmesini, bazı izleri sürmesini gerektirir. Bütün bu niteliklere sahip olmanın yanı sıra, daha bazı yöntemleri ve kuralları da bilmek ve kullanmak gerekir.

Ünlü Fransız ozanı düşünür Andre Breton bilinç, bilgi ve nesnellikten sözederken, bunları kazanmak için temel ilkeyi şöyle belirler: Doğrusu, "her gerçek edimin temelinde doğrunun araştırılması vardır" *(Enquete sur l'amour)* der. Rahmetli şairimiz Ahmet Hamdi Tanpınar "mesuliyetini taşıyacağın fikrin adamı ol, onu kendi uzviyetinde bir ağaç gibi yetiştir"der *(Huzur romanı sh: 303)*. Böylece her iki düşünür de insanlara gerçek "adam olma", nitelikli kişilik kazanma yolunu düm düz olarak sağa, sola sapmadan açıkça gösterirler. Oysa işin kolayına kaçıp *Lucterius* gibi sizlerde *"Nec minus ergo aute haec quam tu cecidere, cadentque"* - "demek ki, senden öncekiler nasıl göçüp gittilerse, senden sonrakiler de öyle göçüp gidecekler" *(De Rerum Natura III. 969.)* diyerek halının dört ucunu suya bırakır, haline şükreder, işin kolayına kaçar, herkesin geçtiği köprülerden geçer, sonra da yiter giderdiniz. Elbette ki, bu da bir tür yaşama biçimidir. Bunu beğenmeyenler, dudak bükenler olabilir. Ama şu yadsınamaz, böyle bir yaşamın ne sahibine, ne de başkalarına yararı olur. O dümdüz bir çizgidir, iz bırakmadan silinir gider. Sonradan kimseler anımsamaz. Ağlıyanı arayanı olmaz. Bir de bunların zıddı olanlar vardır. Her şey onların damgasını taşır. Gerçek yaratan onlardır. İstesek de unutulmazlar, sürekli yaşar, savaşırlar.

Alevi - Bektaşi şiirlerini incelerken elimde olmadan hep bunları düşündüm. Onlardaki yaşama gücünü, varolma direncini, hayatın sıcaklığına sarılışlarını, olaylar karşısında çelikleşmelerini böyle gördüm ve yaşadım. Genel bir araştırma sonunda bile bu gerçekleri görmezlikten gelemezdim. Gerçek gerçekti, ona saygı duymak zorundaydım. Bu bir aydından herkesin beklediği, görmek istediği sorumluluktu.

Bizim tasavvuf şiirimizin kökleri, Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet"indeki gül demeti şiirlerin özünde, anlamları içinde saklıdır. Ancak, bu şiiri, gerçek ve güzel şiir yapan özü Anadolu insanı yaratmıştır. Gerçekten şiir, doğduğu ortamın tarih çizgisi dışında bir yaratma olarak düşünülemez. Dış kaynakların ne denli etkisi altında kalırsa kalsın, belli ölçüler içinde kimliğini sürdürür, beslendiği ana kaynakların izlerini taşır. Her şiir, onu yaratan kültürün, sosyal ortamın damgasını taşır. Varlığını böyle sürdürür. Borçlu olduğu topluluğun, ulusun kimliğini, kişiliğini böyle yansıtır. O artık beslendiği, doğup geliştiği alanın dışında kalan ölçülerle yorumlanamaz, değerlendirilemez. Ne denli soyut

kavramlardan, gerçek ötesi imge ve düşüncelerden oluşursa oluşsun, toprağından ayrı, başka yerlerden aktarılmış bir yapı taşıyamaz, onlar da tıpkı ağaçlar, bitkiler gibi, kökleriyle, yapraklarıyla besin, su ve hava alırlar, öyle yaşar, öyle var olurlar.

Bizim ulusun temel öğesi durumundaki Türkmen'ler de yaklaşık bin yıl önce türlü nedenlerle belki de ellerinde olmadan itici güçler sayesinde Orta Asya'dan bir yel gibi, deli bir ırmak gibi hızla büyük bir serüvene atılarak Anadolu'ya gelmişler, türlü çalkantılardan sonra burayı yurt edinmişlerdir. Bunu Yaşar Kemal'in şiirsel, simgesel ve destansı anlatımından dinleyelim, bir de bu cennet yurda gelişlerinin, yerleşmelerinin öyküsünü öğrenelim:

"Kalktık Horasandan sökün eyledik.
Parlar omzumuzda uzun şelfeler. Kurt
sürüleri gibi dağıldık dünyaya, yayıldık
mağrıptan maşrıka dek. Kırmızı yakut
gözlü, uzun boylu atlarımızı Sind
suyuna, Nil suyuna sürdük.
Memleketler, kaleler, şehirler aldık,
devletler kurduk. Harran ovasına,
Mezopotamyaya, Arabistan çölüne,
Anadoluya, Kafkas dağlarına, geniş
Rus bozkırlarına, on bin, yüz bin kara
çadırla kartallar gibi indik. Uzun yedi
direkli, keçi kılından kara
çadırlarımız... Her birisinin içi insan
hünerlerinin en büyük, en güzel, en ince
renkleri, nakışlarıyla işlenmişti.
Ya şelfelerimiz, ya kılıçlarımız,
hançerlerimiz, fildişi sapları altın
işleme tüfeklerimiz, dibeklerimiz,
hırızma gerdanlık, tepeliklerimiz, kilim,
keçe, çullarımız... Harran ovasında
ceylanlara karışıp semah döndük. Ulu
şahinler gibi.... Bir aydınlık su gibi bu
toprağın üstünden aktık. Geldik
Anadoluda da karşımıza çıktı Kayseri
dağı, Ulu, temiz, ılımlı, yakışıklı, ışığa
batmış. Kırmızı yakut gözlü, uzun
boyunlu atlarımız... Harran ovasında,
Mezopotamyada yüz bin ulu kartal
konmuş gibi kıl kara çadırlarımız.
Binlerce kişi, ceylanla birlikte semah
tuttuk üç gün üç gece, kırk gün, kırk
gece..."

(Yaşar Kemal'in Binboğalar Efsanesi'nden)

İşte Anadolu'da oluşturulan bu yeni kültürün yarattığı tarikatların en özgür kimliklisi olan bağımsız yapıdaki Bektaşilikten çok daha koyu, çok daha bağnaz, çağdışı bir tarikat durumundaki Nakşibendiliğe değin, bütün tasavvuf çığırlarının temelinde eski Anadolu uluslarının inançlarını, geleneklerini, törelerini buluruz. Yunus Emre'den tutun da günümüz tarikatçı ozanlarına değin kullanılagelen tasavvuf deyimlerinin, temel kavramların kökeni ilkçağ Anadolu inançlarına değin ulaşır. İ. Ö. VI. yy. da Thales düşüncesinde bütün varlıkların özünde "su" yun temel ilke olarak yeraldığını biliyoruz. Thales "bütün varlıkların temel ilkesi sudur" demişti. Onun bu görüşü " ve min el - mai külli şey'un hay - bütün varlıklar sudan hayat bulmuştur" biçimine bürünerek İslamın ana düşünceleri arasına karıştı. Bu önemli bir gerçek. Daha sonra Anaksimenes "soluk bütün varlıkların özüdür, bütün varlıklar soluktan türemiştir" diyerek "soluğu - havayı" temel ilke saymıştır. Yine Anadolu'lu Herakleitos "ateş" i temel ilke saymış, "bütün varlık türleri onun değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır" demiştir.Daha sonra gelen Anadolu bilgelerinin izinden yürüyen, komşu ülkenin çocuğu, Sicilyalı Empedokles bu üç ana ilkeye "toprağ"ı da katarak varlığın temelini "sevgi" ile birleştirip, "tiksinme - nefret'in ayırdığı "su, soluk, ateş, toprak olmak üzere dörttür" görüşü şekline sokarak bu görüşü ileri sürmüştür. İslam bu ilkeleri gökten indirmemiş, bu yerli kültürlerden almıştır.

Oysa, bu kültür cennetinde "kargaşa", toplumsal-dinsel hareketlerin her zaman bir özelliği olagelmiştir. Bu hareketlerin izleyicilerine güven duyulmamış ve baskı yapılmıştır. Bu insanlar, her zaman marjinal sayılmışlardır. Aslında Anadolu, her zaman mistik ve savaşçı coşkunun ülkesi olagelmiştir. Hatta Balkanlara yerleşen Bektaşiler bile, münzevi yaşam biçiminden vazgeçmişlerdir **(Ö. Lütfi Barkan)**. Çalışmayı, hareketi seçmişlerdir.

Ancak, yine de unutmayalım ki, Tanrı insana "kendi kendini bildiğin biçimde donatasın diye belli bir kalıpta özel hiç bir kalıtımla bezemedik seni; kendi ustabaşın, kendi mimarın olmak şerefi senin olsun diye yaptık bunu" (**Pico della Mirandola**) derken insanın tek gerçek kültür üreticisi olduğunu vurgulamaktadır. İnsanın tek başına kültür ürettiği bir gerçek. Yine insanın, toplu olarak kültür ve uygarlık yarattığı da bir gerçek. O, yalnız ve birlikte üretir, hiç durmaz, yorulmaz, usanmaz üretir, üretir. Onun üstünlüğü ve gizi burada saklıdır.

Şiir de bir kültür ürünüdür. Ama şu da bir gerçek ki, şiir ne denli gerçekten uzaklaşırsa uzaklaşsın, yine de birtakım temel düşüncelere dayanmak, onlarla yapısını güçlendirmek zorundadır. Şiirin çatısını kuran kavramlar, yaratıcısının düşüncesinde hangi biçime bürünürse bürünsün birer kültür ürünü olarak kalır. Türk şiirinin dokusu içinde yer alan tasavvuf kavram ve ögeleri arasında İslamî olanlar büyük çoğunluktadır. Ama Türk alevilerinin şiir, müzik, cem ayini, yaşam felsefesi ve inançları gibi konularda 2 bin yıllık bir tarihi geçmişin, İslamiyet öncesi motiflerin izlerini taşıdıkları da yadsınamaz. Şiirinde bir tarihi vardır. Şiir yaşamın ve düşüncenin ta kendisidir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki eski Anadolu sanatları arasında en karmaşık, en değişik yapı ve görünümde olanı şiirdir. Dahası eski şiirin kullandığı kavramlar da gerçekten uzaktır. Türklerin İslamiyetten önce vücûda getirdikleri edebiyat, Çin, Hind, İran etkisiyle meydana getirilen bazı önemsiz çeviriler ayrık tutulursa, sazla (kopuzla) söylenen halk şiirlerinden oluşmaktadır. Anadolu'ya gelen Türklerin oluşturduğu Divan şiiri kendine özgü nitelikler taşıdığı halde, halk şiiri içinde yer alan Alevi-Bektaşi şiiri daha değişik bir içerik ve görünüm sergiler. Bu şiir gerçekte bir yaşam türküsüdür. Kendi acısı içinde kıvranıp durur, acı ile yatar, acı ile kalkar, umudu, sevinci, sevgiyi hep yaşama ışığı yapmıştır. Dili halkının dilidir. Arada sırada yanlış dile eğilse de onu bile değiştirir, gülünç kalıplara sokar. Alevi - Bektaşi ozanı niçin öyle yazdığını çok iyi bilir. Alevi-Bektaşi şiiri, Türkçenin zenginliklerini keşfederek, düşünce ve duygunun derinliklerine inerek en karmaşık kavram ve konuları yalın tümcelerle ifade edip şiirleştirir. Diri olmasının kaynağı bu özellikte gizlidir. Alevi Bektaşi ozanı söylediği gibi yaşar, yaşadığını söyler, iki yüzlü, yalancı, kör değildir. Alevi - Bektaşi şiiri içtenlikli, coşku, lirizm dolu bir bütünlük içindedir. Bu şiir gerçek bir şiirdir. Kişiliği bağımsız bir bütünlüğü sergiler. Aşık Süleyman Alıcı (Çörekçi Silo) - (1879 - 1956) aşağıya aldığımız dizelerinde yüreğinden kopanları bir bütünlük içinde dile getirir, anlatır:

"Sedayı aşkı cemalin göreli
Rüzgârlar gibi kendimi kayalara çarptım
Ateşler gibi yandım kül oldum, yittim
Sular gibi yüzümü taşlara çaldım, sürüdüm
Yerler gibi inim inim inledim"

Bir şiir içinde yeralan kavramın özünde, anlamında, kaynağında yatan olgu ve gerçekler çoğu kez birtakım bilinmeyen ya da şimdilik unutulmuş gözüken belli bir kültür ortamının ürünleridir. Genelde Alevi Bektaşi şiiri, insana yakındır, bu şiirde hep yaşanmışlığı, ısınmışlığı, tatlılığı, insan yaşamına girmenin verdiği bir duyguyu kucaklarız, sezeriz. Orada insan sezginin uçlarında gezer, umudu acıyla karıştırır, binlerce çiçek gezen arılar gibi durmaz, bal yapar. Aklın ortasına etik binasını oturtur. Alevi Bektaşi şiiri, herkesi, her şeyi insanlaştırmaya çalışır. Gerçek şiir yaşamın ve insanın içindedir, onu her taraftan sarar, tutucu bir yönü yoktur. Bu şiirde espirinin tüm inceliklerini, zeka parıltılarını hemen görürüz. Doğaya sırtını dönmez. Yeri geldikçe ağaçları, çiçekleri, rüzgârı, kurdu, kuşu kucaklar. Turna sesinin ardına düşer. Tanrıyı, insanı arar. Durmadan yeni değerler yaratır. Anadolu şiiri ile, Anadolu düşüncesi belli bir süreden sonra İslam görüşünün etkisinde kalmıştır, bu etki altında en az kalan Alevi - Bektaşi şiiri olmuştur. O başlangıcından bu güne değin büyük bir şiir ummanı oluşturmuştur. Bu sonsuz ummanda yer alan ve XIII. — XIV ve XV Yüzyıllarda üretilen Alevi Bektaşi şiirlerinden seçtiklerimizi bu kitapta topladık. Bu kitap anılan konuda hazırlamayı düşündüğümüz beş ciltlik yapıtın ilkidir. Bunu izleyen ikinci kitap XVI. yüzyıl; üçüncü kitap XVII. ve XVIII. yüzyıl; dördüncü kitap XIX. yüzyıl ve beşinci cilt ise XX. yüzyıl Alevi - Bektaşi şiirinden seçtiklerimizden oluşmaktadır. Üçbin beş yüz sayfayı aşan beş ciltlik bu oylumlu yapıtımıza Alevi - Bektaşi ozanlarının yaşam öykülerini, yapıtlarından örnekleri, şiirlerde

geçen yabancı kökenli sözcüklerin şiirlerin altında açıklamalarını, kimi şiirlerin düz yazıyla açıklamalarını yaparak, ozanla ilgili söylenceleri alarak Alevi - Bektaşilik üzerine dinsel ve tarihsel bilgiler sunarak, renk katmaya, değişik bir hava vermeye, klasik antoloji kalıbının dışına çıkmaya, özel terim ve deyimler ile yabancı sözcüklere ilişkin birbirinden ayrı sözlükleri her cildin sonuna koyarak okuyucuya yardımcı olmaya, okuyucuyu yıldırmadan şiirleri sevdirmeye özen ve dikkat gösterdik. Alevi Bektaşi inancının düşünce babaları kabul edilen, ancak ozanlık yönü bulunmayan kimi yolak büyüklerine de kitabımızda yer ayırdık, yapıtlarından örnekler sunduk, bunların neden - sonuç bağlantılarını verilere göre açıklamaya çalıştık. Kitabımızın:

a) **Birinci cildinde,** Alevi - Bektaşi yolağının gerçek piri ve kurucusu Hünkâr Hacı Bektaş Veli ile ozanlardan oğlu Seyyid Ali Sultan, Yûnus Emre, Said Emre, Abdal Musa Sultan, Kaygusuz Abdal, İmadeddin Nesimi, Barak Baba ile ozan olmayan Şeyh Bedrettin gibi yolun geleceğine, içerik ve yapısına ışık tutan, temeline harç koyan, sevgi, dostluk, muhabbet, iyilik, doğruluk tohumları saçan gerçek yaşamları söylenceler bahçesinde gizemlenen bu güllerin kokuları, renkleri sayılan şiirlerini, nutuklarını yazı ve sözlerini aldık.

b) **İkinci cildinde** ise, 16. yy. da yaşayan ve bu yolağın en güçlü, en yetenekli, en büyük ozanları durumunda ki Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Virani, Yemini gibi tasavvuf felsefesini şiirlerinde eriterek bal - sevgi eden, doğruluk, iyilik, dostluk, Allah - Muhammed - Ali ve Oniki İmamlara bağlılığı, muhabbet denizine dönüştüren ozanlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra tarikatı örgütleyen " ikinci Pir" Balım Sultanın yanı sıra, Fuzuli, Kul Hüseyin gibi coşkulu lirik, çok yönlü şairlere de yer verilmiş, kitaba bol bol şiir örnekleri alınmış, okuyucunun, araştırma ve inceleme alanının genişletilmesine özen ve dikkat gösterilmiştir.

c) **Üçüncü cilde gelince,** 17. ve 18. yy da yaşayan Kazak Abdal, Teslim Abdal, Kul Nesimi gibi özgün deyişli, nitelikli altmış ozana yer verilmiş, bunların şiirleri bağımsız kitaplar halinde şimdiye değin yayınlanmadığı için bu şiirlerin belge niteliğinde bulunmaları göz önünde tutularak hepsinin kitaba konulmasına çalışılmıştır. Şiirlerin yanı sıra bu cilde mensur şiir niteliği taşıyan gülbanklar, dualar, tercümanlar işlevleri de belirtilerek alınmıştır.

d) **Dördüncü cilt** ise, 19. yy. Alevi - Bektaşi şairlerini içerir. Çağımızda yaşayan bir çok Alevi Bektaşi kökenli ozanlara ve şiirlerine bu ciltte yer verilmiş, Alevi Bektaşi şiirindeki köklü değişim izleri gösterilmeye çalışılmıştır.

e) **Beşinci ciltte** ise; son 20. yüzyıl Alevi Bektaşi şairleri ve şiirleri alınmış, ayrıca bu şiirlerin yanı sıra ayrı bir bölüm halinde ezgi, nefes, şiir besteleri de verilmiştir. Bazı incelemecilerce son dönem Alevi - Bektaşi şiirinin ateist ve ayaklanmaya çağrı izleri taşıdığı öne sürülmüştür. Aslında böyle bir şey düşünülemez. Elbette her toplumdaki değişiklikler, dalgalanmalar, çalkantılar zamanla az da olsa şiddete kayar, şiddeti çağırabilir. Türk toplumu içinde yer alan Alevi - Bektaşilerin de böyle yasa dışı çağrılara yönelmiş olmaları onların şiddet yanlısı olduğunu göstermez.

Aslında ta baştan beri, İslamcı hareketlerin özündeki şiddeti Alevi - Bektaşi hareketlerinde itici güç olarak göremeyiz. Bunun nedenlerinin başında onların sevdikleri kişilerin büyük çoğunluğunun şiddet sonucu öldürülmüş olmaları gelir. Alevi - Bektaşilerin tarihi, gerçek bir muhalefetin tarihi sayılmalıdır. Ancak, sürekli muhalefet onlarda gerilim yaratarak şiddeti doğurmamıştır. Bu derinlemesine araştırılması gereken bir konudur. Bu onların politik yapılarından çok kültürlerinden kaynaklanmaktadır. Yoksa aynı ulusun, aynı toplumun, aynı dinin diğer insanları şiddeti yüreklerinde büyüterek taşırlarken, Alevi Bektaşiler hep "ağuyu bal eyleme" yöntemini kullanmışlardır. Şiddete, baskıya, her türlü kötülüğe hep acıyarak bakmışlardır, ama bilinçli biçimde eğilmemesini, taşa karşı gül atmasını, inkârı şiirleştirmesini, imana dönüştürmesini bilmişlerdir. Vahdet düşüncesinin oluşumda büyük katkılarının olduğu yadsınamaz. Aleviler her devirde şiddete çağrılmışlar, çekilmek istenmişlerdir. Onlar bazan bu çağrılara uysalar bile, gönülsüz, istemeye istemeye gitmişlerdir.

Gerçekten Alevilik büyük bir hümanizmadır. Onlara göre, insanı sevmek, Tanrı'yı sevmektir, insana hizmet en büyük ibadettir, insan Tanrı'nın yeryüzündeki imgesidir, ardıllarıdır. Bu tutum ve davranış Tanrı'yı gaibte arayan dinsel doğmalara karşı us'un çıkarmasıdır. Metafizik anlayışa karşı, materyalist bir seçimdir. "Beni Adem, enelhak" kuramları ile bu rasyonel eylem somutlaşır. Bu yoksul ve ezilenin yanında yer almadır. Alevilik ve Bektaşiliğin içi bunlarla hak, adalet, yardım, dürüstlük, sevgi, dostluk ve aydınlık içeren görüşlerle dop - doludur. Özünde şeriata, karanlığa, yozluğa; yobazlığa, durgunluğa karşı çıkma ve direnme vardır.

Alevi Bektaşi şiirinde esaslı temalardan birisi de "Vahdet"tir, birliktir. En zıdları bile birliğe çağıran bu felsefenin önde gelenleri türab olmuş, katre olmuş, her yerde ve her şeyde Tanrı'yı görerek onda birleşmeyi, onda bütünleşmeyi zorunlu saymışlardır. Dinsel giysilerden bu görüşü sıyırdığımız zaman karşımızda insanların birliği, beraberliği, dostluğu kalır. Birbirlerine sevgiyle dostlukla bakmaları, dertte, yazgıda, kıvançta, sevgide ortak olmaya, yakınlaşmaya çalışmaları kalır. Bu yönüyle de Alevi - Bektaşi şiiri buram buram insan kokar. 15. yüzyıl ozanlarından Eşrefoğlu bu güzelliği, görünümü şöyle sergiler:

Bu od u su ile toprak
Libâsın çıkarub döküb
Anın vahdet deryasına
Girip boylayasım gelür.

Özetle; beş ciltlik bu kitabımız, Türk kültürünün temel ve önemli bir bölümünü oluşturan Alevi - Bektaşi kültürünün şiir cephesini sergilemeye yönelik bir amaç taşımaktadır. Bazılarına göre Alevi - Bektaşi kültürü bir alt kültür olarakda düşünülebilir. Ama bence gerçek odur ki, bu kültür, Türk kültürünün ana bölümlerinden biri, Türk kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır, bayrağıdır, sancağıdır. Ne değin birbiriyle çekişir, savaşır görünürlerse de, her iki kültür ve kimlik - tabir caizse - etle tırnak gibidir. Bu görmezlikten gelinemez.

Heteredoks sufilik, bir dönem Anadolu'ya egemen olan bir felsefedir. Aslında Anadolu'da yaşayan tüm kavimlerin, Orta Asya'dan gelen Türkler'le kurduğu düşünce - inanç sevgi kültür sentezi, Anadolu Aleviliğinin alt yapısını oluşturmaktadır. Bu olgunun üst yapısı ise, Hallac-ı Mansur'dan, Muhittin Arabi'den gelen Vahdet-ı Vücud felsefesidir. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi İslamın özüne uygun yaşam tarzı ile yolun manevi ve ilâhi boyutunu oluşturur. Alevilik İslami bir yoldur. Bu düşüncede yer alan bazı ögeler "Çeşitli doğa kültleri ve Gök Tanrı kültü gibi eski Türk inançları ile Şamanizm, Mazdeizm, Maniheizm, Hıristiyanlık gibi çeşitli zaman ve mekânlarda Türk zümreleri arasında az çok yer bulmuş dinlerin ve hatta kısmen Anadolu inançlarının kalıntılarıdır" *(Ahmet Yaşar Ocak, İslam Ansiklopedisi s. 374)*

Düşünce ve felsefe baskıya maruz kalınca şiir, şarkı ve oyun (semah) biçiminde fışkırır. Sazda, sözde terennüm dönemi başlar. Bu bir tür baş kaldırıdır.

Ülke ve ulus birliğine, bütünlüğüne derinden bağlı, kültür ve düşünceye büyük bır değer ve önem veren, yetmiş üç milleti kardeş bilen, kimseye hor bakmayan, sevgiyle, enginlikle yaklaşan bu insanların gayrı resmi tarihleri şiirlerinde saklıdır. Bir başka söyleyişle, inanç tarihlerini şiirle söylemiş, şiirle yazmışlardır. Biz bu tarihi sizlerin de yakalamanızı nesnel olarak değerlendirmenizi, sonuçlar çıkarmanızı istedik. İnsan olma, aydın olma hepimize böyle sorumluluklar, görevler yüklemektedir. İşte bu kitabı yazarken bunları yerine getirmeye çalıştım, çabaladım. Amaç kucaklaşmaktır.

Ayrıca, Anadolu'da, İslam aleminde büyük yankılara, dalgalanmalara neden olan heterodoks nitelikli Alevi - Bektaşi yolağının tarihsel süreç içindeki çizgisini şiirlerle vermenin zorluğunu bilerek, bu görevin ağırlığını taşımaya çalıştım.

Bu kitabı hazırlarken yazılı, sözlü yüzlerce kaynağa başvurdum, yararlandım. Özellikle Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbaki Gölpınarlı, Cahit Öztelli, M. Fuad Köprülü, Sabahattin Eyüboğlu, Asım Bezirci, Hasan Basri Erk, Cemal Özbey, Hasan Basri Çantay, Mustafa Akdağ, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Eröz, A. Celalettin Ulusoy, M. Şerif Fırat, Battal Pehlivan, İbrahim Aslanoğlu, Bedri Noyan, Turgut Koca gibi rahmetli ve değerli araştırmacıların yapıtlarını kaynak olarak kullandım. Yine değerli kitapları, araştırmaları kaynaklarımız arasında yer alan sayın Rıza Zelyut, Musa Seyirci, Ahmet Necdet Sözer, Gülağ Öz, Ali Yıldırım, Ethem Ruhi Fığlalı, Irene Melikoff, John K. Birge, İlyas Üzüm, Baki Öz, Atilla Özkırımlı, Haydar Kaya, İsmet Zeki Eyuboğlu, Nejat Birdoğan, Mehmet Yaman, Fuat Bozkurt, Ömer Ulucay, R. Yörükoğlu, Çetin Yetkin, Cemal Şener, Duran Alı Çiçek, Yusuf Şahin, Yaşar Nuri Öztürk, Ahmet Yaşar Ocak, Oral Çalışlar, Esad Coşan, Lütfi Kaleli, Adil Ali Altay, Niyazi Öktem, Şakir Keçeli, Hayati Bice gibi burada adlarını tek tek anamadığım diğer bir çok yazar, şair ve araştırmacılarımızdan, eserlerinden yararlanma konusunda izinlerini almak fırsatı ve olanağı bulamadığım için ayrı ayrı özür diliyorum, kendilerine sonsuz teşekkürlerimi, içten ve derin saygılarımı sunuyorum. Yine

bu konuda bana kitap, şiir yollayan çok değerli canlara, özellikle sayın Hıdır Demir ve Ahmet Turan Saltık'a ince davranışlarından dolayı şükranlarımı arz ediyorum.

Bu oylumlu kitabın hazırlanmasında elbette hatalarımız, eksiklerimiz var. "En iyisini yapmaya çalışmak" ilkesi her yerde benimsediğimiz, gerçekleştirmeye çalıştığımız, uğruna savaş verdiğimiz bir ilke oldu. Bu genel ilke doğrultusunda, inceleme ve araştırmalarımızı, yoğun çalışmalarımızı dikkat ve özenle gerçekleştirmek için didindim, kılı kırk yarmaya uğraştım. Yine de hatalarımın, eksikliklerimin, yanlışlarımın olduğu kesin. Bunun içinde bir ozanımız gibi:

Tövbe Yarabbi hata rahına gittiklerime
Bilüp ettüklerime bilmeyüp ettüklerime

diyor, hepinizden özürler diliyorum. Çalışmamızda başarılı olduysak kendimi mutlu sayacağım.

GİRİŞ

Anadolu Aleviliğinin temel öğelerinden biri hoşgörü ve sevecenliktir. Bu konuda Anadolu Alevileri, Orta Asya'dan Anadolu'ya eski Türk dinlerine ait bazı motiflerle, Şaman kökenli bazı gelenekleri de birlikte getirmişlerdir. Anadolu Alevilerinin inançlarına her bakımdan damgasını vuran Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi düşüncesi ile Hallac-ı Mansur'dan etkilenen Aleviler, diğer din ve eğilimlere karşı daha hoşgörülü ve sevecen olmayı bilmişlerdir. En el-Hak diyen Hallac-ı Mansur'un gerçek amacı tek Tanrılı üç dini birleştirmekti. Hoşgörüsünün temellerinden biri de bu olabilir. Müslümanlıkta ise, akıl ve insan iradesinin özgür olduğunu savunan Mutezile ekolü düşünceleriyle mensuplarını hoşgörü ve diyalog ortamına götürmüştür. Tasavvuf dışında akılcı Müslüman filozoflardan Farabi ve İbni Rüşt Aristo geleneğini izleyerek tüm insanların akıl sahibi olmaları nedeniyle eşit ve özgür olduklarını belirtmişlerdir. Oysa, özgürlük ortamının ve diyaloğun siyasal iktidarlarca sağlanmadığı yerlerde çalışmak ve ürün vermek olanaksızdır. Bu yönüyle İbni Rüşt gerçekten İslamın güneşidir. İslamda bir başka diyalog düşünürü de İbni Haldun'dur. Son yüzyıllardaki akılcı ve özgürlükçü yaklaşımlar içinde diyalog yanlısı müslüman düşünürler hoşgörü ve sevecenliği artırmışlar, yanlışa karşı çıkmışlardır.

"Allah'ın varsayılan desteği, hakkın geldiği, batılın yok olmaya mahkûm olduğu" yargısı yanında "kul"a söz hakkı tanımayan, yaşamın en küçük birimine girerek onu istediği biçimde düzenlemeye çalışan, totaliter yapıdaki şeriat devlete, siyasal yapıya egemen olduğu dönemlerde ortaçağ karanlığını, şiddeti, devlet terörünü girdiği her ülkede estirmiş, astığı astık - kestiği kestik olmuş, bunun hesabını hiç kimse soramamış, karşı çıkanlar da acımasızca asılmış, yakılmış, susturulmuş, derileri yüzülerek yok edilmişlerdir. Bütün bunlar "Allah adına" "Allah'ın emirleri" doğrultusunda iş gören totaliter, şeriatçı egemenliği olumlu olumsuz her türlü muhalefeti "Allah adına" gerekçesiyle ezmiş, onlara yaşama hakkı tanımamıştır.

800 yıl önce, Halife'nin Horasan valisi ve Müslüman orduları komutanı Kuteybe bin Müslim tarafından Baykent, Buhara, Talkan gibi Türkistan kentlerinin yağmalanmasının, hemen hemen bütün genç erkeklerin öldürülmelerinin sadece, İslamın yayılması olarak kabul edilmesi gerçekci bir tarih anlayışı sayılabilir mi?

Türklerin, Türk yurtlarının, Arap / İslam orduları tarafından işgali bir vahşettir, büyük bir trajedidir. Bizim dincilerin iddia ettikleri gibi atalarımız ellerini, kollarını sallaya sallaya, sevine övüne, Müslüman olmamışlardır. Bu mücadele 650 tarihinden 950 — 1000 yıllarına değin tam 300 yıl sürmüştür. "Dönüşüm yönelimi" denilen bu dönem de bile Türklerin ancak bir kısmı Müslümanlaştırılmıştır. Bu 300 — 350 yıl korkunç trajedilerle,

acılarla, ölümlerle örülüdür. ***(Erdoğan Aydın, Türklerin Müslümanlaştırılmasının resmi olmayan tarihi – Nasıl Müslüman olduk? sh. 31)***

"Bu uzun süreç içinde Araplar hep saldırgan, Türkler ise yurtlarını işgalden kurtarmaya, özgür iradeleriyle benimsedikleri inançlarını korumaya çalışan mazlum bir halk konumundadır. Arap / İslam saldırılarının, mevzii talan seferleri olmaktan çıkıp gerçek bir işgal sömürgeleştirme politikalarına dönüştüğü durum 8. yüzyılın başlarında Güney Türkistan'da (Ceyhun – Seyhun nehirleri arası) yaşananlardır" ***(a.g.e. s: 31)***

Ama tarih boyunca dünya barışının kurulmasında özgürlük ve hoşgörü temel ilkeler sayılmıştır. İnsanların birbirlerinin düşünce ve inançlarına saygı göstermesi hoşgörü ile bakması böyle bir ortamın ön koşulu olarak karşımıza dikilir. Yeryüzünde zaman süreci içinde olmuş savaşları doğuran nedenler içinde ağırlık ekonomik etmenlerde ise de, inanç ve görüş farklılıklarının da büyük bir yer tuttuğu yadsınamaz. "Sen benden değilsin" diyerek kavga etmek cehaletin yansımasıdır. Karanlık bununla başlar. Tüm tek tanrılı dinler aynı kökenden gelmektedir. Dinler, mezhepler ve tarikatlar ile değişik eğilimler arasında diyalog kurarak, adım adım ilerleyerek evrensel bir barış ortamına insanlığı taşımak varken tarihi kan gölüne dönüştürmek benimsenecek ve övülünülecek bir davranış sayılabilir mi?...

Türklerin trajedisi tarih içinde bitmedi; acılar, sancılar, büyük ve korkunç kıyımlar, örgütlü terör, talan, gasp karşısında yenik düşerek 300 yıllık mücadele sonunda kısmen de olsa İslamı kabul eden Türkler, İslam ülkelerinde iktidarda bulunan, totaliter zorba şeriatın muhalifi durumundaki "Kerbela şehitlerinin", Ali taraftarlarının yazgılarının kendi yazgılarına benzediğini görerek onları sevdiler, onların yanlarında yer aldılar. Yoksa sanıldığı gibi İslamiyete hidayet aşkı ve coşkuyla girmediler. ***(Turgut Akpınar, Türk Tarihinde İslamiyet s: 201).*** Zülum egemen kılındı. İnsanlar ezildi, yok edildi.

Türkmenler Şeriat kurallarının ağırlığı karşısında kendi kültürlerini de bırakmadan, İslami kuralların çoğunu kendi inançlarıyla bağdaştırmaya çalışarak yeni yolaklar buldular, yarattılar. Ama bu kez de kendileri gibi düşünmeyen iktidara getirdiklerinin, kendi soyundan olanların ihanetlerine, baskılarına, zulümlerine uğradılar, aymazlıklarını göğüslediler. Hangi dala el attılarsa koptuğunu gördüler. Ama umutsuzluğa düşmediler, yılmadılar, inanmadılar, durmadan yeni yeni şeyler ürettiler. Düşünce, inanç, sevgi kavramlarına, saza, söze, yazıya sarıldılar. Acılarını, ağularını bal eylemesini bildiler. Özellikle şeriatcı, yanlı yazar ve tarihçilerin iddia ettiği gibi İslamlaşma Türk kültürüne öyle büyük katkılarda bulunmamış, kültürde birliği, bütünlüğü sağlayıcı olamamış, Türk kültürünün Arap ve Fars kültürü altında ezilen, yozlaşan, kuruyan; kişiliğini, niteliklerini, düzeyini, ulusallığını yitiren; halkın anlamadığı, benimsemediği yabancı bir kimlik kazanmasına, ondan kopmasına, sarayın, küçük bir mutlu azınlığın elinde oyuncak donuk yapay – ölü bir kültür olarak oluşmasına neden olmuştur. Bütün bunlara karşın halk, olumsuz her türlü duruma, engellere karşın yardımsız, desteksiz kalmış kendi kültürünü, şiirini, dilini yaratmasını, sürdürmesini de bilmiştir.

Alevi – Bektaşi şiiri, tarihsel süreç içerisinde, Anadolu ile Rumeli ve çevresinde dağınık biçimde yerleşmiş büyük çoğunluğu Türk soyundan gelen, Alevi – Bektaşi – Kızılbaş – Tahtacı – Rafizi – Işık – Harbendulu – Batıni – Hurufi – Haydari – Caferi – Baraklı Hüseyni – Bedreddinli – Tapduklu vb. isimlerle anılan heterodoks mezhep ve tarikatlara mensup toplulukların aşağı - yukarı 13. yüzyıl ile 20. yüzyıl gibi uzun bir zaman bölümünde ürettikleri tuğuy, ilahi, nefes, deme, tevriye, seyriye, mıraçlama, taşlama, ağıt, nefes, deyiş, mani gibi adlar altında yazılan, söylenen şiirlerden oluşur.

Bu şiirlerin konuları, çeşitli olmakla birlikte, ağırlıklı olarak Allah — Muhammed — Ali üçlüsü ilc Ehl - i Beyt, oniki imamların, kendilerine yakın ve önemli saydıkları ermiş — Pir — Mürşit — Dede — Baba'ların yaşamlarından kesitleri, onlara karşı duyulan büyük ve içten sevgiyi, Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının şehit edilmelerini ve bunlara benzer yol - yolak ve inançlarla ilgili konuları içerir.

Bu şiir Türk şiirinde hak ettiği yeri, ancak Cumhuriyet döneminde alabilmiştir. Çoğu, Alevi — Bektaşi yurttaşların belleğinden, eski cönk defterleriyle şiir mecmualarından, yazma kitaplardan, divanlardan, çeşitli kaynaklardan sayılı araştırmacı tarafından gün ışığına çıkarılmış ve bu şiirlerde Türk dili olabildiğince yalın, arı - duru, her dönemin dil özellikleri korunarak özenle kullanılmış, konular büyük bir incelikle, halı - kilim, gergef dokunur, oya yapılır gibi titizce işlenmiş, espiri, eleştiri, alay ihmal edilmemiş, çağına göre ileri sayılacak yapı korunmuş, kötülüklere, bağnazlığa, cahilliğe, haksızlığa karşı çıkılmış, basitliğe düşülmemiş, şiirlerin düzeyli, içten, birikime dayalı olmalarına büyük özen gösterilmiştir.

Cumhuriyet döneminde sevecenlik ve hoşgörü gerçek anlamıyla ve kimliğiyle öne çıkabildi. Bakınız Prof. Dr. Hüseyin Atay Kur'an'a Göre Araştırmalar, adlı yapıtında "Müslüman olmayanlara İslam dinini zorla kabul ettirmenin Kuran'da ve hadislerde bulunmadığını herkes bildiği ve kabul ettiği halde, Müslüman olduktan sonra ona Müslümanlığın hükümlerini zorla uygulanmanın gerektiğine inanan hükmeden ve buna göre davranan bulunmaktadır. Bunlar sığ düşünceli ve derinliğine bilgi sahibi olmadıklarından halkla beraber çoğunluğu teşkil etmektedirler" (s. 32-33) derken sadece dine davetle değil, dinin kurallarına uymada da zorlama olamayacağını vurgulayarak hoşgörüyü destekler. "Yani, namaz kılmaya, oruç tutmaya, Hacca gitmeye maddî ya da manevî baskıyla zorlamaya kimsenin hakkı yoktur. Zorlamaya kalkanlar islamın temel ilkelerine ters düşmektedirler" diyen Prof. Dr. Niyazi Öktem'de aynı gerçeği dile getirir. Tarih sürecinde Yeseviler, Mevlânalar, Hacı Bektaşlar, Hacı Bayram-ı Veliler, Yunus Emreler, Karacaoğlanlar, Pir Sultanlar, Hatayiler, Dede Korkutlar karanlık bulutlardan sıyrılıp, yolumuzu aydınlatır, elimizden tutar, gönlümüzü ferahlatır, içimizi sevgiyle ışıkla doldurur. İşte biz bu sevgiyi yaratan ışığın peşine düştük, onun izinde koşuyoruz, yol alıyoruz ve "Hidayete eriyoruz". diyebilmeliyiz.

Gerçek İslama ulaşabilmek, ancak İslamın akılcı ve sevgiye dayalı yorumlarını benimsemekle mümkündür. Aksi takdirde, ülke Ortaçağ karanlıklarına düşmekten kurtulamaz. "...Mesela namaz, oruç, hac şahsi ve ferdi ibadetlerdendir. İnsanların bunları yapmasında toplum baskı yapamaz. Burada toplumdan kasdedilen başkasıdır. Bu başkası,

başka bir insan (ana, baba, karı, koca v.s.) idari otorite, siyasi otoritedir" diyen Prof. Dr. Hüseyin Atay (a.g.e. s 34), gerçekleri vurgulayarak sergilemektedir. Hükmü Allah'la birlikte tarih verecektir.

Yerinden, yurdundan, kültüründen, inancından koparılan yüzbinler hızla, çoğu düzensiz olarak deli ırmaklar gibi hep Batıya doğru akmaya, yeni devletler kurum ve kuruluşlar oluşturmaya başladılar. Her topluluk, her göç giderken nereye gittiğini güneşe, aya, yıldızlara, ota, kuşa baka baka önderlerine, pirlerine, babalarına sora sora gidip buldular. Pirlerinin attığı köseğinin düştüğü yere vardılar. Yanan köseğiyi dikip yeşillendirdiler. Köseği ağaç oldu meyve, yemiş verdi. Kendileri gönüllerinde, uslarında topladıklarını, biriktirdiklerini söz, şiir, yazı olarak sundular. Hoşgörüyü, sevgiyi, insanı baş göz üstünde tuttular Barış içinde yaşayıp yarattılar, yozuna yobazına gülüp geçtiler, hoş karşıladılar. Bu nedenle ocak onlar için kutsaldır. Ocak odsuz olmaz, Aile ev kutsaldır. Eşik kutsala açılan kapıdır dediler, çiğnemediler, öptüler, saygı duydular.

Araplaşmadan, Farslaşmadan özüyle çoğalarak üremek, kurmak, oluşturmak onların işi oldu. Eline, diline, beline, işine, aşına, eşine sahip olarak yaşayacaklardı, kültürlerini, aktörelerini, sevgilerini bu ilkeler üzerine kurdular. Odaklar oluşturdular, kalıcı yolaklar yaptılar insana, onu kendisine benzeterek, örnekliyerek Tanrı'ya sevgiyle, korkmadan, dostça yanaştılar, kötülüklere, zulme, kıyıma karşı çıktılar, direndiler, savaştılar, öldüler, öldürdüler. Ama biriktirdiklerini, değerlerini sakallıların dağarcıklarına, heybelerine, torbalarına basıp doldurarak gelecek kuşaklara yolladılar. Zaman - uzam oyunlarından, sınırlarından, sınırlamalardan kendilerini kurtardılar. Zamansız uzamsız yerlerde yaşadılar, oralarda sevdiklerini, Pirlerini, Tanrılarını buldular, onlarla konuştular, onlarla yaşadılar, sevdiler, sevildiler. Ama durmadan yarattılar, öğüttüler, simgeler onlar için anlatım anahtarlarıydı, sözcükler öykülerinin, ürünlerinin yapı taşlarıydı. Yeni değerler oluşturdular. Oluşturuyorlar ve oluşturacaklar da. Bunu kimse engelleyemez. Yeterki onları kalıplara hapsetmeyiniz, yaratmasını, çoğaltmasını engellemeyiniz. Tanrı da kulda onların özünde. Tanrı da onlar, kulda onlar bırakın yaşasınlar, bırakın yaratsınlar, dokunmayınız.

Kitabımızda bunların hikâyesi vardır, şiir olarak, ezgi olarak.

Bunun için bu kitapta klasik antolojilerin tanımı, ölçüleri, sınırları dışına çıktık.

Şairin yanına, şair olmayanı, şiirin yanına düz yazıyı koyduk. Hacı Bektaş, Yunus Emre'yle Kaygusuz Bedrettin ile yan yana, Barak Baba, Said Emre'yle birlikte.

Bunlar bir araya gelirken; oluşturdukları düşünceye, yolağa, kültüre katkılarını; kendilerinin haberleri olmadan ardıllarının, sevenlerinin onları oraya taşımalarını ölçü aldık. Örneğin Şeyh Bedrettin Şafi mezhebinden olduğu halde, adını taşıyan topluluğu onu Aleviler, Bektaşiler denizine taşımıştır. Varidat'tan esinlenip esinlenmedikleri de belli değildir Alevi Bektaşilerin. Ama onlarla oturup kalkmış, suçlanmış, sürülmüş, öldürülmüş ve onların içinde eriyip ölümsüzleşmiş, halk olmuştur Bedreddinliler. Onun için onları da onların arasına koyduk.

Asıl adı "Ömer" olan İmadettin Nesimi de Alevi - Bektaşilerden bir adım ötededir. Ama Alevi Bektaşiler onu yedi ululardan (yedi büyük ozanlarından) biri saymış, ona öyle yer verip saygı duymuşlardır. Tarih içinde Batınilerin, Hurufilerin de son durak yerleri Alevi Bektaşi yolağı olmuştur. Onlarda gerçeklerini onların gerçekleriyle birleştirmişlerdir. Bunun için bir araya geldiler. Akla kara gi.bi değil mavi ile sarı gibi kaynaştılar, karıştılar, yeşerdiler. Onları bir araya düşünceleri, inançları, görüşleri getirdi. Hepsi bir ağacın, sevgi ağacının dalları sanki.

Bu kitaba Alevi Bektaşilerin Pirlerinden başlanmıştır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli kim ne derse desin - Anadolu Aleviliğinin, Bektaşiliğinin, heteredoks İslami yolakların cümlesinin başıdır. Onu kıskananlar olmuştur, ama o her yerde, hepsinde görüşleriyle, tutumuyla, sözleriyle, yaşantısıyla, saygınlığıyla kısaca hērşeyiyle hazır ve nazırdır. Onsuz Alevilik düşünülemez. O güneştir, diğer İslami heteredoks yolaklar onun çevresinde gezer, dolaşır, dururlar. Henüz aşılmamıştır, daha geçilmēmiştir.

Aslında Alevi - Bektaşi yolağında, özellikle, Türkler öz kültürlerini oluşturmuş, onu şiir, söz, yaşam biçimi, yol, felsefe, inanç, sevgi, dostluk gibi kavramlara verdikleri somut anlamlarla çok yönlü zenginleştirmişler, örneklerini olabildiğince artırmışlardır. İkinci kültür durumundan ana kültür düzeyine çıkarmayı başarmışlardır. İslamın öznel bir yorumu şeklinde tarih sahnesine çıkan Anadolu Aleviliği zamanla skolastik (medresevi) yapıya karşı özgürlükçü, gerçek barış yanlısı, hoşgörülü, sevecen bir görünüm kazanarak toplumu kucaklayan, her türlü bölücülüğe direnen şiirleriyle büyük bir birikime ulaşmıştır, giderek kültür zenginliğimiz olmuştur.

Alevi Bektaşi şiiri, resmi ideolojiye karşı bir başkaldırma, en azından bir direnme niteliği taşır. Türkmenlerin karşı çıkışlarının bir yansımasıdır.

Selçuklular hem İran'da hem Anadolu'da egemen oldukları dönemlerde başta Türkmenlere, yani Türklere dayandıkları halde, başları selamete çıkınca onları kendi yazgılarıyla başbaşa bırakmışlar, onlara yabancılaşmışlar, onları her anlamda adeta yadsımışlardır. Özellikle de dillerini bırakmışlar, edebiyat ve şiirde Farsçayı, resmi yazışmalarda da Arapçayı kullanmışlar, yaşam tarzlarını da isimleri gibi değiştirerek tamamen İran'sal bir yapı kazanmaya çaba sarfetmişlerdir.

Osmanlılar kuruluş dönemlerinin hemen başında Anadolu'daki Türkmenlerin, Türklerin büyük çoğunluğu Alevi inancına bağlı bulunduğu için politikalarını buna göre ayarlamaya özen göstermeye dikkat etmişler, ama sonraları kendilerine düşman olan Akkoyunluların (Uzun Hasan), Safavilerin Alevi oluşları, Anadolu'daki isyancı Türkmen boylarının ve Tahtacıların aynı inanca bağlı bulunmaları ulema ve medresenin ağır baskıları sonucu ilk dönemde güttükleri olumlu politikadan hızla uzaklaşarak politikalarını bir daha hiç sapmayacakları şeriatçı odağa yerleştirmişlerdir.

Osmanlı devletinin kurucusu, Osman Bey'in kayınbabası Ahi Şeyhi Edebali'nin Osman Gazi'ye yaptığı nasihatın içeriğine baktığımızda Osmanlıların bu öğütteki ikileme nasıl ters düştüklerini kolayca ve somut biçimde anlayabiliyoruz. Bu nasihatı inceleyerek

622 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'ndaki padişahların yaşam, eylem ve uygulamalarıyla karşılaştırmak tarihte yapılan baskı, zulüm ve keyfilikleri anımsamak yoluyla durumun nasıl terse dönmüş olduğunu halkımızın kaderinde, yaşamının 600 yıllık bölümünde çekilen acıların, uğranılan haksızlıkların hesabını başlangıçtaki nasihatları dinlemeyerek devleti batağa , çıkmaza sokanlardan sormak gerektiğini düşünmemek elde mi?

Gazeteci Sayın Can Kaya İsen'in bir Ahi Şeyhi olan Şeyh Edebali'nin damadına yaptığı nasihattan aldığı bölümleri görüşlerinize sunarak durumu daha nesnel ve daha iyi değerlendirmenize katkıda bulunmak istiyoruz.

Bakınız Şeyh Edebali damadı Osman Gazi'ye nasıl sesleniyor, neler söylüyor:

• *"Oğul,*
İnsanlar vardır, Şafak vaktinde doğar,
Akşam ezanında ölürler.

• *Avun oğlum, avun,*
Güçlüsün, kuvvetlisin, akıllısın, kelamlısın,
Ama; Bunları nerede, nasıl kullanacağını bilmezsen
Öfken ve nefsin bir olup, aklını yener
Sabah rüzgarlarında savrulur gidersin.

• *Daima sabırlı, sebatlı ve iradene sahip olasın,*
Dünya senin gözlerinin gördüğü gibi büyük değildir.
Bütün fethedilememiş gizemler, bilinmeyenler, görülmeyenler
Ancak senin fazilat ve erdemlerinle
Gün ışığına çıkacaktır.

• *Ananı, Atanı say. Bereket büyüklerle beraberdir.*
Bu dünyada inancını kaybedersen
Yeşilken çorak olur, çöllere dönersin.

• *Açık sözlü ol,*
Her sözü üstüne alma. Gördün söyleme, bildin bilme.
Sevildğin yere sık gidip-gelme,
Kalkar itibarın, muhabbet olmaz.

• *Üç kişiye acı:*
Cahiller arasındaki alime,
Zenginken fakir düşene,
Hatırlı iken itibarını kaybedene.
Unutma ki! Yüksekte yer tutanlar,
Aşağıdakiler kadar emniyette değildir.

• *Haklı olduğunda mücadeleden korkma,*
Bilesin ki; "Atın iyisine doru,
Yiğitin iyisine Deli derler..."

"Ey oğul! Beysin... Bundan sonra öfke bize, uysallık sana.
Gücengenlik bize, gönül alma sana.
Suçlamak bize, katlanmak sana.
Geçimsizlikler, çatışmalar, uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana.
Kötü söz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlamak sana.
Ey oğul! Bundan sonra bölmek bize, bütünlemek sana.
Üşengeçlik bize, uyarmak, gayretlendirmek, şekillendirmek sana.
Ey oğul! Sabretmesini bil. Vaktinden önce çiçek açmaz.
Şunu da unutma! İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.
Ey oğul! Yükün ağır, işin çetin, gücün kıla bağlı.
Allah (C.C.) yardımın olsun!"

(Prof. Dr. Orhan Güven)

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinde Osmanlılar dayandıkları Türklerle, Türkmenlerle ilgilerini güçlendikçe hızla keserek onlardan uzaklaşmışlar, onlara ikinci sınıf yurttaş muamelesi yapmaya başlamışlardır. Başına on iki dilimli kırmızı başlık takan ehlibeyte içtenlikle inanan Hacı Bayram ı Veli'yi yaka paça Edirne'ye götürerek iki ay hapsetmişler, onun beyaz başlık takmasını, inançlarının bir kısmını terk etmesini sağlayarak, Türkmenlerden her yönde uzaklaşarak devletlerinin "asl ı unsuru" olan Türklere, özellikle bunların büyük bölümünü oluşturan Türkmenlerden düşünce ve uygulamada hızla uzaklaşarak onlara yabancılaşmışlardır. Özellikle de onların dillerini, yaşam tarzlarını terk etmişler, Osmanlıca gibi uyduruk karma, mizahi bir dil yaratarak kültürlerini onunla bina etmeye çalışmışlardır. Türk dilinin gelişimi yönünde hiçbir çaba göstermemişlerdir. Kendilerini Türk bile saymamışlardır. Devşirmelere yabancılara daha çok önem ve görev vermişlerdir. Devleti onlara teslim etmişlerdir. Alevi-Bektaşi şiirini görmezlikten gelmişlerdir. Hatta Yeniçeri ocağını 1826 yılında söndürürken Osmanlılar bu yaftayı bahane ederek Bektaşilerin ocağına incir dikmeyi de ihmal etmemişlerdir, onları asi saymışlardır. Ortada ne asi, ne de bir ayaklanmaya kalkışma olmadığı halde; Bektaşi

yolağının bütüne yakınını, kitaplarını, birikimlerini, tekkelerini yok etmişler, yakmışlar, tekkelerdeki, dergâhlardaki Bektaşi ileri gelenlerini, babalarını, dedelerini, dervişlerini acımasız, sorgusuz, sualsiz öldürmüşler, sürmüşlerdir. Bunlar yetmiyormuş gibi dergâhlara, tekkelere yüzlerce hatta binlerce Nakş ı Bendi şeyhi atayarak Bektaşi düşüncesini, Bektaşi inancını tamamen ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. En son olarakta, bu hıyanetlerine, 1922'de ülkeyi ve ulusu yabancılara satarak en büyük hıyanetlerini eklemişler, kendileri de yönetimleri gibi bu çirkin yıkıntılar altında kalarak tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir.

Giriş bölümünde söylemeye çalıştıklarımızı kısaca özetlersek; Anadolu Aleviliği barışçı ve özgürlükçüdür. Akıl ve sevgi sentezidir. Yerleşik (mekni, immaman) Tanrı anlayışı Anadolu Alevilerinin temel felsefesidir. Zatın fışkırarak sıfatlarını ortaya koyması Alevi-Bektaşi felsefesinin özüdür. Mutlak gerçekle bu evrende iletişim kurmak, iç içe olmak onlara göre olanaklıdır. İnsanın ahlaklı davranabilmesi için bilgi sahibi olması gerekir. Bilen insan doğruyu yanlıştan ayırır, gerçeğe ulaşır. Hallac-ı Mansur ve Muhittin Arabi'nin sufi heteredoks yaklaşımı, Alevi kültürünü yoğurmuştur. Bu yolda amaç yetkinliktir. Alevi Panteisttir. Alçak gönüllülüğü benimser. Ehlibeyt her şeyidir. Alisiz Alevilik düşünülemez. O toplumun bir parçasıdır ve Bezm-i elest'in konuğu olmuştur. Miraç'la yunmuştıur, Nur-u Muhammed'in vurgunudur; akışı hep o ummana doğrudur. Şiirlerinde bunlar açıkça görülür. Bunları yadsımak olanaksızdır. Çünkü Alevilik İslâmî bir renktir. Çünkü Alevilik gerçek bir olgudur. Çünkü Aleviler bu toplumun ve bu ulusun bin yıllık temel ögeleri, ayrılmaz parçaları ve bu vatanın sahipleridir.

13. — 15. YÜZYIL ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRİ ÜZERİNE

A) GENEL BAKIŞ

Ortodoks (sunni) dünyasının her yönden gelen türlü baskılarına karşın sürekli bir savunma içinde bulunan ve bu savunmasını inançlarının coşkulu ürünleri olan şiirleriyle sürdüren, 20. yüzyıl başlarına değin de Türk halk edebiyatının en önemli bir bölümünü oluşturan Alevi Bektaşi Edebiyatı'nı en zengin örnekleriyle, en doğru biçimde, eksiksiz zaman akışına göre, kronolojik bir sıralama dizgisi içinde sunmayı denemek istedik, düşündük bu kitabımızda sizlere sunduk.

İşin içine girdikçe gördük ki, resmi ideoloji yalnız onları baskılarla, sıkıştırmalarla, karalamalarla kalmamış, ayıbını arttırdıkça arttırmış, tarih içinde bir çok insanlık suçu işlemiş; daha önemlisi Alevi Bektaşi ozanlarının, eli kalem tutanlarının kimliklerini, yapıtlarını, seslerini - sözlerini folklorünü, herşeyini silip atmış, yasaklamış, yakmış, yazdırmamış, yok etmiş, çiğnemiş, çiğnetmiş, ezmiş. Horladıkça horlamış.

Ama yaşam akıyor, tarih yürüyor, "neden - sonuç" genel kuralı işlemesini sürdürüyor, akışın kaynağına, yürüyüşün seyrine, geçmişteki olgularına, neden - sonuç hükümlerinin günümüze yansımasına, etkilerine, birikimine ulaşmak, duru bir aydınlık içinde onların hepsini yerli yerinde görmek, saptamak hakkımız olduğunu düşünüyoruz ama ya hepsinin yerinde yeller esiyor, ya da bir avuç külü bile kalmamış onların.

Bakınız, elinizdeki kitapta konu edinilen Alevi Bektaşi inanç ve düşüncesine yaşamı, söylenceleri, şiir, söz ve eserleriyle damgasını vurmuş olan Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin, şiirleriyle kendisinden sonra gelen Aşık Veysel'e ve daha sonrakilere değin uzanan ozan zincirine bağlı tüm şairleri, eli kalem tutanları içten - özden etkilemiş Yunus Emre'nin; hurifi Batınî düşünceleriyle Alevi - Bektaşi inancına ağırlık koyan, kişiliğine daha çok Tanrısal öz, anlamsal derinlik, yeni bir bakış ve yön, coşkulu ses - söz uyumu getiren Seyyid Nesimi ve diğer ozanların yaşamları, eserleri, gerçek düşünce ve inanç yapıları hakkında söylencelerin dışında yeterli bilgiler, bulgular, kaynaklar yok denecek değin az, olanlarda hem yetersiz, hem inandırıcılıktan uzak. Bunları bu hale hep resmi ideoloji ve onun marifetlerini, buyruklarını uygulayan, sergileyen resmi rical erkanı ve uşakları sokmuş. Yine de, tarih, insanlık ve toplum önünde Alevi Bektaşi inanç mensuplarını kutlamak, onlara minnet ve şükranlarımızı sunmak, hepimizin borcudur, ödevidir. Çünkü baskıya, öldürmeye, sürgüne, herşeye karşın kültürümüzün, edebiyatımızın doneleri olan o birbirinden güzel şiirleri, nefesleri, müziğiyle semalarını, aynı cemlerini, kurbanlarını bütün ritüelleriyle birlikte bozmadan incitmeden özellik ve niteliklerini koruyarak günümüze taşıyıp getirmişlerdir. Resmi ideoloji Seyyid

Nesimi'den, Pir Sultan'dan, Hatai'den, Virani'den ve onları izleyen binlerce ozandan ve eserlerinden kaçmış, onları görmezlikten gelmiş, en azından elinin tersiyle itmiştir.

Gönül isterdi ki bu kültür ürünlerini doğrudan ana kaynaklarına inilerek ilk çıkış şekilleriyle son büründükleri biçimle birlikte yanyana verebilelim. Ama bu neredeyse olanaksız. Engel engel üstüne, kambur kambur üstüne.

Devlet, ilgili kurumlar, üniversiteler, okullar, vakıflar, dernekler, özel kişi ve kuruluşlar gönül isterdi ki; kültürümüzün bu en son kaynaklarını bulup toplayarak ülkenin bir çok yerinde araştırıcıların ulaşabilecekleri yerlerde sergilesin. Onlardan bu beklenirdi. Olmamış, yapılmamış. Kültürümüz adına herkesten bunların yapılmasını istiyoruz, bu bizden gelen temenni ve öneri. Tutana aşkolsun.

Aslında Alevi - Bektaşi yazını bir insanlık çığlığının, bir yaşama biçiminin, umutsuz - baskıcı bir düzene karşı yaratılan bir yaşama sevincinin ürünüdür. Sünni yazının nerede olduğu bilinmeyen, düşsel bir dünyada yaşıyan sevgilisine karşılık; Alevi Bektaşi şiirinde aşırı duygusal, coşkulu, sıcak bir sevgiyle dolu sevgili ise, başından bir sürü trajik (acıklı üzücü) olay geçmiş Hz. Ali, onun eşi Fatima ve çocukları Hasan ile Hüseyin, oniki imam ile diğerleri ve daha sonra gelen yolağın ulularıdır. Aslında bunların hepsi de yaşamış, eti kemiği olan gerçek varlıklardır. Alevi Bektaşi şiirinin ayağı yerdedir, gerçekçidir, fantazisi sevgisinin süsüdür, coşkusudur. Düş ürünü değildir. Onun şiiri yaşamın içindedir, yaşamı şiirinden ayrı düşünülemez. Oysa sunni yazında böyle nesnel bir durum ve yaşam yoktur, sunni ozanın başarısı, gerçekte yaşama ulaşmasından değil, düşsel dünyasında dolaştırdığı kuruntu varlıklarının çokluğuna, onlara koşma hızına bağlıdır. Sünni yazını, öbür dünya atmosferi içinde soğuk ve korkutucu bir görünüm sergiler, sevgisi bile donuktur, teli kopuktur, sesi yoktur. Oysa Alevi - Bektaşi şiiri hep sevgi, coşku, yaşam, duygu, düşünce ve gerçek ile doludur, diridir.

Alevi - Bektaşi yazının 13. — 14. — 15. yüzyıllarda oluşan dönemi, bir başlangıç - biçimleme - temellendirme dönemidir.

Hacı Bektaş Veli ve ardıllarının hazırlık yaptığı, düşünsel birikimi hazırladığı evreye İmadettin Nesimi, Simavna kadısı Şeyh Bedreddin gibi tasavvuf ehli düşünürlerde bu büyük denize katkılarda bulunmuşlardır. Dinsel söylencelerle güzelleştirilen, somutlaştırılan, Ehl i Beyt sevgisiyle bezenen, doğruluk, dürüstlük, iyilik ilkeleriyle tasavvuf düşüncesi üzerine kurulan bu binanın ilk ustaları Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Said Emre, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal'dır. Bunlar, özellikle de Yunus Emre, sonuna kadar bu yazını her yönden etkilemiş ve etkileyecektir. Anadoluda oluşan Halk şiir dili, bunların ezgisi doğrultusunda hızla oluşmaya, gelişmeye başladı, hızı kesilmeden öyle de gitti. Bu yalın dil ile verilen şiirlerde düşünsel yozlaşma yoktur. Bu birinci kolun yalın dilinin koşutunda, Seyyid Nesimi'nin başını çektiği ikinci kol, Arapça - Farsça karışımı bir dil ile düşünsel derinliğe, bilgiye ağırlık vererek oluşmaya başladı. Seyyid Nesimi, getirdiği coşku, ses, söz uyumu ve tasavvufî düşünceleriyle Alevi Bektaşiliği bütün tarihi yapısı içinde inanç olarak bürüyerek; Arapça - Farsça karışımı dili, biçemi, şekli,

yapısı itibarıylede Bektaşi şiirlerinin bir bölümünü baştan sona kadar etkileyecektir. Ancak Seyyid Nesimi, kırsal kesime pek girmez. Kentlinin de belli kültür düzeyine sahip olanına seslenir. Ancak onun sesini hepsi ta yüreklerinde, uslarında duyarlar, yaşamlarını öyle belirlerler.

Aslında Türk gökçe yazınında 13. — 14. yüzyıl yeterince anlaşılamamıştır. Toplum olarak yeni yerleşmelerin, büyük göç oluşumu ve konuşlandırmaların yoğun olduğu bir dönemdir. Üstelik devlet egemenliği henüz oturmamıştır. Yoğun kargaşa ve şavaşların sürüp gittiği bir evredir, acımasızlıkların, haksızlıkların egemen olduğu bir dönemdir. Bu dönemin sosyal şanssızlıkları yanında dil yapısı, ağız değişiklikleri ve dil özellikleri güvenilir biçimde de saptanamamıştır. Dilde kullanılan ses uyumuna uygun imleme (hareke) Türkçe'nin bütün ses inceliklerini verecek durumda değildir. Bu imleme ile (ö - ü o u) seslerini kesinlikle birbirinden ayırmak olanaksızdır. Burada yazıyı yazanın (aktaranın) konuştuğu ağız önem ve ağırlık kazanır. Yapıtı aktaranın (Azeri, Uygur, Anadolu vb.) ağızlarından biriyle yazması sonucu etkiler, karıştırır. İlkin yazıda kullanılan ağız ayrılığını saptamak gerekir. Ağız ayrılığını saptayamazsanız alacağınız sonuç sizi yanıltabilir. Bugün bile bu geçerli bir olgudur. Özellikle Nesimi'nin uç ciltlik divanının yazımlarında böyle yanılgıya düşüldüğü görülür. Örneğin Yunus Emre'nin şiirlerini özgün biçimiyle, ozanın söylediği dil ve ağızla öğrenme olanağı kalmamıştır. Fuzuli de öyle.

13. — 14. yüzyılda ortaya çıkan Türkçe yapıtların anlaşılmalarını önleyen bir engelde bilimsel ilkelere dayalı yöntemli çalışmaların yokluğudur, yetke boşluğudur. Ancak dil yaşamdan kopuk değildir, içerdiği kavramlarla yaşamı biçimlendirir.

Yunus Emre:

Biz sevdik aşuk olduk, sevildük ma'şuk olduk
Her dem yeni doğaruz bizden kim usanası

derken çevre çizgilerini çekmektedir Sonra gelenler bu çizgileri genişletmişlerdir, yeni eklemeler yapmışlardır.

Yine Yunus Emre:

Orucuna güvenme namazına dayanma
Cümle taat tak olur nâz ü niyaz içinde
Oruç namaz gusül hac hıcabdür aşıklara

dizeleriyle katılığın, yobazlığın, biçimciliğin karşısına dikilir. İnsanın özünü, gerçek değerini orada arar. Tasavvuf özdür, kabuk olamaz.

Alevi - Bektaşi şiirinde, Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehli Beyt sevgisi, tevella ve teberra, yani Ehl Beyti sevmek, sevenleri sevmek, sevenleri sevenlere dost olmak; sevmiyenleri sevmemek, onları sevenleri de sevmemek; oniki imamı, yolak ulularını, yol erenlerini sevmek, bunların yaşamlarını, menkıbelerini, kerametlerini dile getirmek, onlardan af ve yardım dilemek ilk plandadır. Derin ve geniş bir bilgi birikimine

gereksinim gösteren "Vahdet - i Vücud" inancı ise daha geri plandadır. Yaratılışa ait devriyeler, mihraçlamalar, Kerbela faciasına ait mersiyeler, Alevi - Bektaşi mensuplarına yapılan kötülükleri ve zulümleri yansıtan destanlar, pir, mürşid, yol, erenler sevgisiyle dolu nefesler, ilahiler, deyişler yer alır. Etik değerlerle yüklü şiirler önde gelir.

Bu nefeslerde şair, Allah'la, Muhammed'le, Ali" ile Ehlibeytle içli dışlıdır, sohbet eder, konuşur, dertleşir, yine bu deyişlerde, korkudan çok sevgiye dayanan derin, içten ve coşkulu bir inancın yansıması vardır. Bektaşi sırası gelince, Tanrı'ya inancının merkezi. odağı olan Ali'ye bile çatar, onu eleştirir. Varlığına inandığı gücün korkulacak, sevilecek, çekinilecek, hatta tapılacak bir güç olduğunu bilir, ama, sırası ve yeri gelince de sitem eder, kulunun nazını çekmesini ister, nazlanır. Bilir ki; o bunları hoş görecek kudrete de sahiptir. Bu tür şiirler, ince eleştiriyi sevgiyle bütünleştirir.

Alevi - Bektaşi, Batıni inançlara bağlıdır. Şeriatla ilgili namaz, oruç, hac gibi dini kayıtlardan kurtulmuştur. Yalnız kendi yolağının törelerine, kurallarına sadıktır. Ama dört kapının (şeriat tarikat marifet hakikat) kayıt ve kuralları ile kırk makamın hak olduğunu, uyulması gerektiğini bilirler. Üçler - beşler - yediler - onikiler, kırklar kutsaldır. Onların yanı sıra ondört masum pak, onyedi kemerbestin kutsallığına da inanırlar. Üç sünneti yedi farzı tam kılarlar. Ruhun kalıptan kalıba geçeceğine inanırlar. Hz. Ali'nin tüm öğretisine bağlıdırlar, Ali'nin, Muhammed'in kardeşi, damadı, musahibi olduğu inancına ödünsüz inanırlar. Hz. Muhammed'e ait olduğu ileri sürülen:

"Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır." Ali, "Ateşi ve cenneti paylaştıracak olandır"

— **"Ey Ali senin tenin benim tenimdir, senin kanın benim kanımdır. Kim seni tanırsa beni onurlandırır, her kim seni hor görürse beni hor görür.**

— **Kaynakları fışkırtan, nehirleri akıtan Ali'dir.**

— **Velayet eli Ali'nindir, O miraç yolculuğunda.**

— **Rabbim bana İbni Ebu Talib'in diliyle hitap et.**

— **Musa için Harun ne ise, Ali de benim için odur"**

gibi sözlerin Alevi - Bektaşi şiirlerinde büyük izler bıraktığı söylenebilir.

Bütün bunların yanı sıra, dört unsur, dört kapı ve kırk makam anlayışını Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin "Makalat" isimli kitabındaki duruma, koşullara, yapıya uygun biçimde benimser kabullenirler: Ama kendisini sıkıştıran yobaza manilerle karşı çıkar, sorular sorarlar:

Asıllardan asıl nedir
Usullerden ûsül nedir
Şeriat guslü su'yla
Tarikatte gusül nedir?

der ama yine kendileri bir mani ile bunu yanıtlarlar:

Tarikat guslü od'ıla
Ma'rifet guslü bad'ıla
Hakikat guslü turab'dır
Bilen er ol'dı ad'ıla

Hurufilikte de ustadırlar:

Âdeme eş noktadır
Gördüğüm düş noktadır
Ademi adem eden
Üç harfle beş noktadır [1]

B) TASAVVUF VE HURİFİLİĞİN ETKİSİ

"Tasavvuf" sözcüğü yunanca "sofos" sözcüğünden Arapçaya uydurulmuştur. Sofos kendi istekleri sonucu yokluğu varlığa değişenler, yalnızlığı seçenler, açlığı tokluktan üstün sayanlar, makam ve mevkiden vazgeçenler, halkı esirgeyen, küçüğe büyüğe gönül enginliğiyle muamele eden, gereksinimi olana varını veren, Tanrı'ya dayanan, nefes dileklerini yenen, iyi huylarla huylanan, varlıklarını ezeli varlıkta, sonradan var olanı, kendilerini ve dünyayı, öncesiz Tanrı'da yok eden, vermeyi, ihsan etmeyi verende, ihsan sahibinde; istemeyi istenende yok eden kişilere verilen ad şeklinde görmedir. **(Al - Luma sh: 11 - 15 Aktaran: A. Baki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvufs. 10)**

Bazı ünlü sofulara göre "sofu" süfi kavramı şöyle tanımlanmıştır:

— Süfiyi hiç bir şey bulandırmaz, ama her şey onunla durulur. **(Ebû - Türâb'un Nakşebi)**

— Tasavvuf edepten ibarettir. Her çağa ait edep, her hâle ait edep, her makama ait edep vardır. Kim, içinde bulunduğu vaktin edeplerine uyum sağlarsa, erenler derecesine varır; edebi yitirirse, yaklaşmak isterse de uzaklaşır; kabul edilmeyi dilese de reddedilmiştir. **(Ebû - Hafs'ul Haddad).**

— Sufi kanını dökülmüş gören, malını mübah kılan kişidir. **Sehl İbni Abdullah'ıt Tüsteri, ölüm: 896)**

—Tasavvuf varlığından ölmen, Tanrı ile dirilmendir; İyi huydur, iyi huyların ne kadar çoğalırsa, tasavvufta her kötü şey atılır; ama ondan güzel ve temiz şeyler biter; üzerinde iyi de, güzel de, kötü de gezer. Bulut gibidir sufi; her şeye her yere gölge salar; yağmur gibidir, herkesi sular. Sufiyi, dışı bezenmiş gördün mü bilki içi harap olmuştur. **(Cüneyd-i Bağdadi, ölüm: 909)**

— Görünürde tasavvuf, bir bağla bağlı olmadığın halde Allah'la birlikte bulunmandır.

---

[1] Arap ABC'sinde bu harfler (ayn - şın - sat) dır. Bunlardaki noktalar toplamı beştir. Okunuşu ise (aşk) tır.

— Kendini, Allah'ın dilediği şeye kapıp koyvermendir (**Sûmnun**).

— Tasavvuf, bütün olmaz şeyleri, boş işleri bırakmaktır (**Ebû - Sâid'ül - A'rabî ölüm: 952**).

C) VAHDET - İ VUCUD FELSEFESİNİN ETKİSİ

Hz. Ali bir şiirinde:

"Derman sende, ama senin haberin yok; derdin senden ama sen görmüyorsun

Kendini küçücük bir beden sanıyorsun; oysa koskoca bir evren dürülmüş içinde senin

Öylesine ap - açık, ap - aydın bir kitapsın ki, gizli şeyler onun harfleriyle meydana çıkmada

Dışarıya, kimseye bir gereksinimin yok senin; gönlünde yazılmış yazılar her şeyden haber verir sana" [2]

derken tasavvuftaki Vahdet - i Vucud felsefesi inancına işaret eder. Bu felsefeye göre, Vahdet i Vucud'la insan, çok küçük olmakla birlikte büyük evren (iki cihan) onun içindedir. İşte bu şiirde bu durum vurgulanmaktadır. Tıpkı ağacın çekirdeğin içinde saklı olması gibi. Tanrı'nın bütün sıfatlarına mazhar olan insan yeryüzünde Tanrı'nın ardılıdır. Ancak bu makama sahip olmak için, insanın insanlığını bilmesi, insan olması gerekir. Kendi varlığından geçerek Tanrı varlığıyla var olan insanın istençi, Tanrı istenci olur. İnsan bu aşamada artık kendisi için yaşamaz, varlığı evrenlere rahmet olur. Aslında evren, Tanrı sıfatlarının, Tanrı adlarının tecelli alemidir. Ama tecelli (görünüm), tecelli edenin ayni olamaz. Güneşin ışığı güneş olamaz ama güneş olmasa ışığı da olmaz. Aynaya bakan aynada görünen değildir. Ama aynaya bakılmazsa bakan onda görünmez. Tasavvuf, insanı arıtır, gönül pasını siler. Tanrı, insanın özündedir, ama birleşmez.

Evrenler insana oranla nasıl bir cesetse ve insan, o cesedin canıysa, Hz. Muhammed (s.a.v.) de insanların canıdır, insanlar ona oranla bir cesettir.

Yunus Emre:

Işık ile gelen erenler içer ağuyu nüş ider
Topuğa çıkmayan sular deniz ile savaş ider.

derken "her bilgi sahibinin üstünde bilen var" ayetini anımsatır (**XII. sure, 76. ayet**). Evren, Tanrı'nın yansımasıdır, ama Tanrı değildir.

D) MELAMETİLERİN ETKİSİ

Melametiler, tasavvuf içinde tasavvufçulara karşı çıkan bir topluluktur. Melametiler Tanrı'ya ulaşmak için zikrin değil, fikrin rol oynadığını savunurlar. Zikir insanı hayallere

---

[2] **A. Baki Gölpınarlı**, İmam Ali Buyruğu, Nehc - ül Beleğa ve Hz. Ali Divanından seçmeler. sh: 240-241)

düşürür. Hatta deli edebilir. Melamet en yüksek mertebedir. Melametlikten üstün mertebe peygamberliktir. Manevi durakların en yücesidir. Her türlü lütfa erişen sonunda melamete düşer, varlığın hiçliğini anlar, herkese kul olur, herkesle kardeş kesilir, su gibidir, rengi yoktur, şekli yoktur, hangi kaba girerse onun rengini ve şeklini alır. Kemalini bile noksan görür "Telvin" durağıdır. Renkten renge geçiştir Tanrı, her an bir başka tecelli gösterir, tecellisinde tekerrür yoktur. « O, her gün bir iştedir, bir tasarrufta» mealindeki (**LV / 29**) ayetine dayanır. Melametilerin Alevi - Bektaşi şiirine etki ve katkıları olduğu yadsınamaz. Örneğin Yunus Emre'nin:

İy bana eyü diyen benüm kamudan yavuz
Alnımı ay bilürem bu gözlerimi gündüz

*

Bu vücudum şehrinde buçuk pullık assum yok
Amelüm mahallesi serbe - ser kalmış ıssuz

*

Ben oruç namaz içün süci içdüm esridüm
Tesbih seccade için dinledüm çeste kopuz

*

Yunus'un bu sözinden sen ma'ni anlarısan
Konya minaresini göresin bir çuvaldız

şiirinde ve daha bir çok şiirlerinde melametilerin etkileri görülür. Bütün şiirlerde böyle yorum ve açıklamalar yapılmaktadır.

İşte bir Örnek:

Halveti Tarikatına mensup olan fakat Bektaşilerce de çok sevilen bir şair ve mistik olan Niyazi Mısri tarafından önerilen bir yorumla birlikte veriliyor [3]

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ısı katkı der ne yersin kozumu

Yorum: Hakikatı arayan şeriatı bir erik gibi görür, çekicidir fakat içi yenmez serttir, onun için tarikatı dener, o da üzüme benzer, üzüm çok faydalıdır. Fakat onun da merkezinde taşlar vardır. Bu nedenle mürşit tarafından, hakikate yöneltilir, hakikat ceviz gibidir, sert ve yasaklayıcı bir dışı vardır ama içi çok zengindir.

Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
Ne bu deyüp sorana bandım verdim özünü

---

[3] Yunus Emre'nin şiirlerinin 1921 tarihli taş baskısı, s. 162. Yorum s. 132'den başlayarak sayfa kenarlarındadır. (Bknz. J.K. Birge, Bektaşiliğin Tarihi s: 124-125).

Yorum: Tarikatı sembolize eden bağın meyvesini araştıran ve onu poyrazla kaynatmaya kalkışan kişi mürşitsiz mistik yaşam sürdürmeye kalkışan kişiden daha aptal değildir.

İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
Becit becit ısmarlar gelsin alsın bezini

Yorum: Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, eksikli mürşid bir talibi alıp da derviş yapamaz.

Bir serçenin kanadın kırk kağnıya yüklettim
Çifti dahi çekmedi şöyle kaldı kazanı.

Yorum: Kağnıyla seyahat şeriatin öğrettiği dışsal din bilgisidir. Kanatlarla uçmak ise tarikatın deneyimi ve içrek bilgisidir. Şeriatin tüm gücü tarikatta ilerlemeyi sağlıyamaz.

Bir sinek bir kartalı kaldırdı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

Yorum: Dışarıdan fakir ve varlıksız görünen mütevazi dervişin tartışma ve etkinlikte tanınmış dünyevi kişiye üstün geldiği bilinir. [4]

Alevi - Bektaşi yazını üzerinde tasavvuf felsefesinin etkileri, bu yolağın oluşmasına katkıları sayılmayacak değin çoktur. Bir bakıma, Alevi Bektaşilik yolağı, tasavvuf düşüncesi üzerine yapılanmıştır.

ŞEKİL VE ÖLÇÜ

Alevi - Bektaşi yazınında Arap kökenli aruz ölçüsü, yerli "hece" ölçüsü yanında, özellikle Seyyid Nesimi ile izleyicileri ve Bektaşi şairlerinin Osmanlı edebiyatına yakın duranları tarafından kullanılmıştır. Genel olarak hece ölçüsünün, onbir (5 + 6); sekiz (4 + 4); yedi (3 + 4) kalıpları kullanılmıştır.

Şiirler çoğu kez dörtlüklerle yazılmıştır. Dörtlüklerden oluşan bu şiirlere "ayet, deyiş, nutuk, nefes, deme" isimleri verilmiştir.

Hz. Ali'yi, Ehlibeyti, oniki imam'ı takdir eden, öven, adlarını anan şiirlere "Düvazdek imam - Düvazman - Duvazde" denilir. Hazreti Hüseyin ve Kerbelada şehit düşen yakınları için ağıt içerikli manzum "mersiye" ler yazılmıştır. Bunlarda şekil olarak çoğu kez mersiyelerin klasik şekli kullanılmıştır.

Bunun dışında Alevi - Bektaşi şiirinde, yedi heceli ve tek dörtlükten oluşan maniler de yazılmıştır.

Sözü yine Yunus Emre'ye bırakalım:

---

[4] **John Kingsley Birge**, Bektaşilik tarihi sh: 125.

Bir nazarda kalmayalım, gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim, gel dosta gidelim gönül

*

Gel gidelim can durmadan, suret terkini urmadan
Araya düşman girmeden, gel dosta gidelim gönül

*

Bu dünyaya kalmayalım, fanidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım, gel dosta gidelim gönül

*

Kılavuz olgıl sen bana, yönelelim dosttan yana
Bakmayalım önden sona, gel dosta gidelim gönül

*

Gerçek erene varalım, Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre'yi alalım, gel dosta gidelim gönül

E) FÜTÜVVET VE TASAVVUF

Bir çok uzman incelemeciler ve din bilginleri "Tarikat" adı verilen kuruluşların, islam dininin özel veya özgün yorumlarından doğan birer inanç kurumları olmakla kalmayıp büsbütün yeni bir yaşama anlayışı, yeni bir umut kaynağı olduğu görünüşünü benimsemişlerdir. Onlara göre, İslam dini belli bir anlamda yeterli değildi, bütün gereksinmelere karşılık vermiyordu. İslam dininden kaynaklandığını ileri süren, Kur'an'ın getirdiği inanç ilkelerini benimser görünen bu kuruluşlar yani tarikatlar gerçekte çoktanrıcı dönemlerden kalma inanç varlıklarının İslam diniyle karıştırılıp kaynaştırılmasından oluşuyordu. Özellikle de Anadoluda birçok yöresel inançlar boya değiştirip yeni tarikatların biçimlenmesine yardımcı oluyordu.

1 - TANIMI

Görünüşte başkalarına yük olmamayı, kendi elinin emeğiyle geçinmeyi yaşama kuralı olarak benimseyen kimi tasavvuf kuruluşlarının mensupları küçük elsanatlarıyla (zanaatlarla) uğraşırlardı. Bunun sonucu olarak da fütuvvet adı altında toplanan uğraşı birlikleri (meslek kuruluşları) doğdu. Ancak kısa bir süre içinde bu kuruluşlar halkın sırtından geçinmenin yollarını bulmakta da gecikmediler.

2 - ÖZELLİKLERİ

Özellikle XIII. ve XIV. yy.'larda bu kurumların hızla bozulmaya başladığı görülür. Bozulmadan kalanlar, daha sonraları esnaf loncaları adı altında anılanlardır. Bunların da uzun süre özlerini korudukları söylenemez. Elimizde bulunan yazılı belgelere göre

fütuvvet kuruluşları zamanla bir inanç bunalımı içine düşmüş, gerçek yoldan ayrılmışlardır. Nitekim:

« Şöyle, gördüm ki fütuvvet ehli mütehayyir olup bâtıla meşgul oldular ve bâtıla mağrur olup delâlet yoluna kendilerini sebil kıldılar hidayeti koyub bid'ate uğradılar ve şehvetlerin galib olup bunlara hakim oldu delâlet birle çok mal dizdiler, marifet yerine kavga ve çekişler koydular ve gökten inen sofraya haram taam koydular ve miskinlik yerine benlik koydular ve kemiği ve yavuz işe varmayı fütuvvet yerine koydular ve taat yerine fesad koydular...» [5]

Yukarıya aktarılan bölümde fütuvvet denen topluluğun yoldan azdığı, dinden saptığı, doğruluğu bıraktığı, işi döğüşe, çekişe döktüğü, çalışmadığı, varlıklı olmak için bir takım kötü eylemlere giriştiği aktöre (ahlak) bakımından bozulduğu, inanç bunalımı içine düştüğü ağır bir dille açıklanmaktadır. Oysa, bir kuruluş olarak, fütuvvetin yararlı, düzenli, iyilik - sever, inançlı olduğu savunulmaktadır.

Çağın durumu, bir inanç üzerine kurulan toplum kurumlarını sarsmakta, ereğinden saptırmaktadır. Bu sapmaları yalnız inançlara bağlamak doğru değildir. Üretim - tüketim dengesizliğinin göze batacak boyutlara ulaştığı dönemlerde inançların da sarsıldığı, dinkurallarına pek uyulmadığı, geçim bunalımının ardından inanç bunalımının geldiği açıktır. Bu durumun XIII. ve XIV. yy. larda çok açık bir nitelik kazandığı, özellikle XIV. yy. dan sonra hızla gelişerek bütün toplum kesimlerine yayıldığı görülmektedir. Tarikatlar iç yapıları için, fütuvvet kuruluşlarından, disiplinli ve gizli hareket etmeyi öğrenmişler, onların sanata giriş ve yükselişlerinde yaptıkları şekilsel uygulamaların etkisiyle yeni tapınma biçimleri oluşturmuşlardır.

F) AHİLİK VE ETKİSİ

Tasavvuf denilen, inançla düşüncenin karışımından, karşılıklı yorumundan doğan akımın, XIV. yy. Anadolusunda bir uğraş kurumu (meslek kuruluşu) oluşturduğu, Fütuvvet diye anılan akımın buna bağlandığı açıktır. Bir bakıma bütün tarikatlar tasavvuftan doğan inanç kurumlarıdır. XIII. yy. da ortaya çıkan, daha sonra gelişen Fütuvvet ya da Ahilik belli uğraşların yoğunlaştığı kuruluşları oluşturdu. Genellikle elzanaatlarına dayanan bu uğraşı kuruluşlarının başlarında bulunan yetkililer pirler, şeyhler birer tasavvuf adamıdır. Oysa toplum sarsıntılarını bu kuruluşların başlattığı kanıtlarıyla ortadadır.

«Tasavvuf ahlakının özene bezene ortaya koyduğu yüksek dini ve insani idealler - fütuvvet de onlardan biridir çok defa ap açık bir ahlak nihilizmine kadar dayanan ibâhi cereyanların zoriyle tanınmayacak bir kıymet alçalışına, o kadar olmasa bile büsbütün başka bir mana kalıbına dökülmekten kurtulamamışlardır. Daha 13. asır sularında Mevlânâ Celâleddin nâmerdler arasında ehl - u fütuvvet olanları ayırd edebilmek için bir

---

[5] **Prof. Dr. Sabri F. Ülgener,** İktisat Fakültesi Mecmuası c: 11, sayı 1 - 4, s: 39. Yahya Bin Halil, Fütuvvetname, Millet Ktp. No: 90).

hayli kiyaset ve basiret sahibi olmak lâzım geleceğini iddiaya kadar varmıştı. Bu yolda yapıla gelen târiz ve tenkitlerin en meşhuru ve o gün bu gün kendisinden en bahsettireni Günteriye ait olanıdır. O da fütuvvetin erkân ve adabını anlatırken, zamanında ahilerin ve şeyhlerin bunlardan gafil olduklarını söylemişti. » [6]

Fütuvvet kurumunun hangi ilkelere dayandığını, ne gibi bir ereğe yöneldiğini anlamak için Sülemi'nin (936 - 1021) bu konudaki ünlü yapıtını okumak yeter.[7]

Bir inanç kurumu olarak, bütün erdemleri içerdiği söylenen, fütuvvet sonra kaçınılması gereken bir nesneye dönüşmüş Anadoluda. Birdenbire olmayan bu dönüşmenin kaynağında yalnız inançların yozlaşmaya yöneldiği gerçeğinin varlığı söylenemez, daha başka köklü nedenler de aranmalıdır.

Anadoluda doğan, gelişen tarikatların birer inanç yorumuna dayandığı biliniyor. Aslında bu yorumlar da, yaşamın belli bir sorununa değinen düşünce ürünleridir. Tarikatların çoğunda azla yetinme, aşırılığa kaçmama, dünya varlıklarına önem vermeme, mutluluğu gövde - dışı bir evrende arama, bütün tutkulardan sıyrılma, erdemli yaşama, saygılı olma bg. belli tutumları gösteren davranışlar genel geçerliği olan birer gelenek niteliğindedir. Bu tutumun özünde bir inanç sarsıntısının, bir bunalımın bulunduğunu söylemeye gerek yoktur. İslam dini, yayıldığı yerlerde, toplumun bütün sorunlarına karşılık verme durumunda değildi. Yaşamın, yörenin yarattığı birtakım sorunlar karşılıksız kalmaktaydı. Bunun sonucu ya yeni bir yorum ya da bambaşka bir inanca bağlanmadır. Anadoluda inanç bunalımlarının ortaya çıkış nedenlerinden biri de baskıdır. Hangi çağda islam dini bütün kurumlara uygulanmak istenmiş ise yeni bir tarikat ortaya çıkmıştır. Karşılaşılan yeni bir olay, yeni bir durum islam dininin yeniden yorumunu gerektirmiştir. Özellikle yeni düşünce akımlarıyla yüzyüze gelme, yeni bir uygarlık yaratmasıyla karşılaşma islam dinine bağlı yönetim kurumlarını yeni yorumlar yapmaya doğru itmiştir.

Tarikat adı verilen kuruluşlar incelendiğinde bu durum daha kolay anlaşılır. Tarikat gerçekte bir yaşama biçimini içeren kuruluştur. İlgiyle izlenirse, Anadolunun çok varlıklı, geçimi yolunda, yaşamından mutluluk duyan yörelerinde bu tür inanç kurumlarının pek yaygın olmadığı görülür. Büyük illerde tarikatlar vardır, ancak gene de bu illerin varlıklı yörelerinde değil, yoksul çevrelerinde tutunmuşlardır. Gene ilgiyle incelenirse, yoksulluğu, alçakgönüllüğü, azla yetinmeyi yaşama ilkesi sayan büyük tarikat kurucularının, şeyhlerin, pirlerin daha çok yoksul çevrelerce benimsendiği görülür: Varlıklı kimse şeyhe, pire inancından dolayı değil de işine geldiğinden, çıkarına uygun düştüğünden bağlı gibi görünür. Bu durum çok ilginçtir. Tasavvuf inancının kimlerin gönlünde yerleştiğini, kimlere bir umut kapısı olduğunu gösterir. XIII. yy. ile XIV. yy. dolaylarında tasavvuf inançlarının çok geniş yorumlara uğrayarak, daha çok, Orta

---

[6] Sabri F. Ülgener. a.g.e. s. 390.

[7] Ebu Abdurrahman Muhammed İbnü'l - Hüseyin es - Sülemi, Tasavvufta fütuvvet - Çev. Süleyman Ateş, 1974. s. 121.

Anadolu ile Batı Anadolu yörelerinde yayıldığını, oradan Rumeli yakasına geçtiğini görürüz. Bu yayılma yalnız Akıncı denen topluluk içinde değildir. Anadoludan Rumeli'ye göçenlerin sayıları onların yerlilerine oranla çok azdır. Oysa tarikat inancına bağlananların birden bire çoğaldığını, Türklerin konar - göçer halkının sayısıyla pek de bağdaşmadığını yazılı kaynakların incelenmesiyle yakından saptayabiliriz. Yeni alınan ülkelerde tarikat inançlarını yayanların, Türklerden oluştuğunu ileri süremeyiz. Bunların çoğu dönme denen din değiştirmiş yerlilerdir.

G) DÖNMELER VE ETKİLERİ

İnanç bunalımının doğuşunda, yayılmasında başlıca nedenin yaşama güçlüğü, üretim - tüketim dengesizliği olduğu açıktır. Buna daha değişik nitelik taşıyan başka bir neden de eklenebilir. O da bu dönme denen insanların benimsedikleri inançlardır. İslam diniyle pek bağdaşmayan bu inançlarla islamın getirdikleri arasında doğan uyuşmazlık giderek gizli bir inanç çatışmasına yol açmıştır. Bu çatışmanın alanı da insan gönlüdür. İşte devlete karşı ayaklanmaya değin varan inançları bir yönetim biçimine dönüştürür gibi görünen olayların kaynağında bu vardır. Konar - göçerlerin getirdikleriyle yerlilerin yanyana yaşama gerekleri budur, yönetici kurul bunu baskıyla yürütmektedir. İki inancı bağdaştırmak için yapılacak tek iş ortak konuyu bulmak, uzlaşmaya elverişli çizgiye ulaşmaktır. Bu iş de birden bire, bilinçle olmayabilir. Yılların geçişiyle bir takım duygular oluşur, inançlar arasında sivri uçların düzletilmesiyle yakınlaşmalar, iç içe girmeler, kaynaşmalar başlar. Böyle bir ortamda ortaya çıkan şeyhin, pirin getirdiği yorumla, görüşle aranan ortak çizgi bulunur ki inanç grupları arasında iletişimi kuranlar "dönme" lerdir. Dönmelerin yeni inanç oluşumlarına katkıları yadsınamayacak değin fazladır.

H) SARSINTI DÖNEMLERİNİN ETKİLERİ

Şeyhlerin, pirlerin ortaya çıkışı, bir çok kimsenin onların çevrelerinde toplanışı gelişi güzel bir toplum olayı sayılamaz. Şeyh, pir, dede, rehber gibi inanç yayıcıları toplumun hangi eğilimde olduğunu gösteren canlı belirtilerdir. Genellikle okuyup aydınlanmamış, geri kalmış yörelerde şeyh, pir gibi kişilerin etkili oldukları, insanları kolaylıkla çevrelerinde topladıkları bir gerçek. Bunun başlıca nedeni toplumun belli bir düşünce ilkesine bağlanamayışı, inançlarında kesinliğe varamayışıdır. Şeyh, pir hangi eğilimde olursa olsun, düşünceleri ne denli derinliğe varırsa varsın, yinede o bir sarsıntı döneminin insanıdır, bir avunma kaynağıdır. Olağanüstü başarılar gösterdikleri, derin konuşmaları olduğu ileri sürülen bu tür kişilerin yaşamları, yazılarında birtakım bilinçaltı gizliliklerin, insan üstü anlam derinliklerinin bulunduğu söylenir. Özellikle Mâkalât denen konuşmalarında sürekli bir bağlantı, düşünce bütünlüğü görülmez. Sık sık anlam kaymaları, düşünce değişmeleri çıkar ortaya görülür. Şems - i Tebrizi'nin Mâkalât (konuşmalar)ı böyledir. Bu durum Muhyiddin - i Arabi'de, Şeyh Attar'da da görülür., Zünnun - ı Mısri, Beyazid - i Bistami, Cüneyd - i Bağdadi gibilerde de bu tür düşünce dengesizlikleri vardır. Sözlerinde bir bütünlük, derli topluluk yoktur. Durum Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli gibi tarikat ulularının konuşmalarında da böyledir.

Kısa bir konuşmada sık sık anlam kopuklukları, sapmalar, dengesizlikler, tutarsızlıklar vardır. Doğuda, ortaçağda, çok yaygın bir alışkanlık daha vardır. Bu da esrar içimi, esrar tutkusudur. Tarikatlarda esrar, afyon içmek büyük alışkanlıktı. Boyunlarında esrar kabağı denen, içinde esrar bulunan, bir kap taşıyan pek çok derviş, şeyh vardı. Öyleki bunların kitaplara geçmiş tasvir adı verilen resimleri bile vardır. Bunlar, yansıttıkları kişinin, şeyhin, pirin davranışını, tutumunu gösterme bakımından önemlidir. Şeyhler, pirlerin davranışlarında, konuşmalarında görülen, birer olağanüstü yetenek biçiminde gösterilen başkalıklar, mantık ilkelerine aykırılıklar esrar içildikten sonraki belirtiler sayılabilir. Buna bir de Mevlâna gibi büyük bir ozanın şiirlerinde geçen esrarla ilgili izlenimleri ekleyebiliriz. Kimi büyük Doğu ozanlarının şiirlerinde esrarın insan üzerindeki etkilerini bütün ayrıntılarıyla anlatan bölümleri okumada yarar vardır. Sarsıntı dönemlerinde baş gösteren toplumsal sarsıntılar ve onların yan etkileri tarikatları da her yönden etkiler, yoğurur, değiştirir. Olumlu veya olumsuz etki ve katkılarda bulunur.

İ) İSLAM DİNİNİN GENEL İLKELERİ VE ETKİLERİ

İslam dini, yaşamın bütün inceliklerine sızmayı, bütün ayrıntılarına girmeyi amaçlayan, yaşamın ve ölümün tek egemen gücü olmak isteyen bir inanç kurumudur. Onun yaşamdan ve ölümden istediği değişmez. Yaşamın değişmesi, çağın gidişi, uygarlığın ilerleyişi onu ilgilendirmez. « Zaman sana uymazsa sen zamana uy » anlamına gelen hadise ve bunun da Kur'an ilkelerine dayandığının ileri sürülmesine karşın, uygulandığını gören olmamıştır. Osmanlı devleti tarihi boyunca, bütün yeniliklere karşı çıkmış, en ilkel bir buluşu bile şeriat aracılığı ile yasaklamıştır. İslam dininin genel ilkeleriyle incelendiğinde şu durumlara önem verdiği, gerçekleşmesini istediği anlaşılır:

1 - EVREN

Evren yoktan yaratılmıştır, yaratıcısı, (Allah) tır, bilinmeyen çağda yaratılan bu varlık, gene yaratıcısının buyruğu ile yok olacaktır. Evren ve onu dolduran varlıklar kalıcı değil gelip geçicidir. Evrende yer alan varlık türleri bu tanrısal düzene bağlıdır. Bu görünen evrenin ötesinde görünmeyen bir evren daha vardır, asıl kalıcı odur, gerçek odur. Onun dışında ne varsa gelip geçicidir. İnsanlar geçici evren yerine kalıcı olan evrene inanmalı ve bağlanmalı felsefesi tarikatları da etkilemiştir.

2 - TANRI

Evreni ve onu dolduran varlıkları, görünmeyen öteki evreni yaratan Tanrı (Allah) yönetir. Tanrı birdir, tektir, eşi, benzeri yoktur, doğmamış, doğurmamıştır, bütün varlıkların gereksediği odur (Kur'an 112). Tanrı bilinmez, ancak onun bilmediği, görmediği, duymadığı bg. yoktur. Tanrı bilir (Alim) görür (Basir) duyar (Sami), yaratıcıdır (Hallâk), yok edicidir (Kahhar), acıyıp esirgeyicidir (Rahman, Rahim), bilgedir (Hamîm), azık vericidir (Razzak), bg. nitelikleri olan yücelerden yüce, ululardan ulu bir varlıktır. Onun niteliklerini belirleyen doksandokuz adı vardır (Esma - i Hüsna) Tanrı ölümsüzdür, ilksiz - sonsuzdur, bütün eksiklerden arınmıştır, insan aklının kavrayış

yeteneğini aşmıştır. Tanrı yalnız düşünülebilir, bütünlüğü ile kavranamaz, anlaşılamaz. İnsan ancak Tanrı'nın varlığını, niteliklerini düşünebilir, onları kavrama gücünden yoksundur. Bu Tanrı'nın insana verdiği bir özellik. Tanrı bütün işlere, eylemlere, olanlara, olacaklara, geçmişe, geleceğe, görünene, görünmeyene, bilinene, bilinmeyene, yeryüzüne, ahirete egemendir (Kaadir). Tanrı'nın görmediği, bilmediği hiç bir şey olamaz. Zaten bu düşünülemez de.

Tanrı özü (Zat'ı) ile ilgili bu nitelikler Kur'an'da sık sık geçer. Aşağı yukarı bütün sûre'lerde Tanrının bu niteliklerinden birini ya da birkaçını bildiren bölümler vardır.

3 - KİTAP (KUR'AN)

Kur'an Tanrı emridir, tanrı sözüdür (Kelâmullah) gerçektir. Tanrı onu Peygamber aracılığı ile bütün insanlara bildirmiştir. Ona inananlar müslüman,. inanmayanlar kâfir olur. Kur'an 114 sure 6666 ayetten oluşur, bu bölümlere (sûre) denir. Bu bölümleri oluşturan daha küçük bölümlere de (âyet) adı verilir. Bunlar Tanrı sözleridir, kesindir, geneldir, değişmez, değiştirilemez. Kur'an ölümsüzdür. İnsanların yapmaları gereken bütün işler, sakınılması gereken eylemler, davranışlar Kur'anda gösterilmiştir, müslümanın yapacağı ona kesinlikle uymaktır. Kur'an Tanrısal özellik taşıyan bir yüce yasa'dır. Bütün müslümanlar onun karşısında eşittir. Kur'an tanrısal özelliği nedeniyle saygı gösterilmesi gereken bir varlıktır, bütün bilgiler, bilgelikler, erdemler, ilkeler, kurallar, koşullar ondadır, değişmez tüze odur. Bir müslüman için Kur'an dışında gerçek, doğru yol yoktur. İnsanlar arasındaki ilişkiler, evlenme boşanma olayları, kadınlarla ilgili yargılar, mirasın bölüşülmesi, kadın hakları, çocuklar, cariyeler, ana - baba ilişkileri Kur'anda gösterilmiştir (**Kur'an IV**).

Özetle bir müslümanın yapıp edeceği ne varsa Kur'andadır. Bunların kimi kolayca anlaşılır nitelikte açık, kimi yorumu, açıklamayı gerektirir biçimde kapalı, değişik anlamlara gelebilir durumdadır. İslam düşüncesi, islam tüzesi bir bütündür hepsi Kur'an içindedir. Yorumlar mezhepleri, tarikatları, diğer yolları doğurmuştur.

4 - İNSAN

İnsan yaratılmıştır, gene yokolacaktır. İlk yaratılan insan Adem, ikincisi, onun kaburga kemiğinden yaratılan dişisi, Havva'dır. Bütün insanların kaynağı bu ilk yaratılan iki kişidir. İlk yaratılan iki insanın özü balçıktır. Bu bir tür çamurdur, topraktır. Bu nedenle insan topraktandır, gövdesi topraktır. Tanrı Adem'i balçıktan yarattıktan sonra ona, canlansın diye, kendi ruhundan üflemiş, gücünden, özünden katmış, böylece topraktan yaratılan ilk insan kendisine üfürülen tanrısal ruhla canlılık kazanmıştır. Yaratılış olayında ruh gövdeden öncedir, tanrısal evrende vardı. İslamın insan anlayışını tarikatlar yorumlayarak benimsemişlerdir.

5 - RUH

Dindeki genel ilkelere ve özlü kurallara göre, gövde ölümlüdür, gövdeden ayrıldıktan sonra geldiği tanrısal evrene, ruhlar ülkesine dönecektir. Gövde çürüyüp yok olacak, ancak Tanrının buyurduğu kıyamet günü bütün ruhlar toplanarak gövdelerine girecek, bütün insanlar yaşadıkları süre yapıp ettiklerinden dolayı Tanrı katında yargılanmak üzere toplanacaklardır (Mahşer). Kalkım günü (Kıyamet) kaçınılmaz gerçektir. İnsan yapıp ettiğinin karşılığını bulacaktır. Suçlu ise cehennem'e, suçsuz, arınmış, beğenilmiş, sevilmiş ise cennet'e girecektir. Cehennem ceza, cennet mutluluk yeridir. Mutluluk ülkesi olan cennette bütün insanlar eşittir, gereksinmeler ortadan kalkmıştır. Tarikatlar bu görüşleri yorumlayarak bazanda değiştirerek kabul etmişlerdir.

6 - GÖREV - YETKİ - SORUMLULUK

İnsanlar Tanrı'nın emirlerinden, Kur'an yargılarından sorumludur. Yasaklananları yapmamak, buyrulanları yapmak bir inanç gereğidir. Bu gerekimde belli görevleri içerir. Bunlar islam dininin genel koşullarıdır. Namaz, Zekat, Hac, Oruç, Kelime - i Şehadet beş koşulun dışında bir de Kurban, Cihad (din yolunda savaş), dini yayma peygamberin izinden gitme, bütün öteki peygamberlere, meleklere, kutsal kitaplara (Tevrat, Zebur, İncil), ölümden sonra dirilmeye kalkım gününe,(kıyamete), cennete, cehenneme, ruhun varlığına, hayra ve şerre, herşeyin Allahtan geldiğine, vahy'e inanma vardır bunlar islam dininin yapısı gereğidir. (Amentü)

İslam dinine bağlı bir kimsenin yapacağı iş o dinin gerektirdiklerini yerine getirmektir. Bu dünya yaşamı geçici olduğundan bir müslümanın ona bağlanması, onu bütün gönlüyle sevmesi doğru değildir. Ölümlü dünyaya karşılık ölümsüz ahiret vardır. Bu ölümlü dünya bir sınav yeridir. İnsan burada ne yapmışsa öte dünyada, kalkım günü, karşısına çıkacak, kendisinden sorulacaktır. Bu nedenle kişinin Kur'an buyruklarına göre davranması, geçici yeryüzünde ölümsüz öteki dünyanın mutluluğuna ulaşabilecek işlemlerde bulunması gerekir. Cennete girebilmek için bütün yer yüzü tutkularından, isteklerinden, sevinçlerinden el çekmek, bütün varlığıyla kendisini ahiret işlerine vermek inanç gereğidir. Bunlar salt yapılacak işlerdir. Savsaklamaya, gözyummaya gelmez. Bazı tarikatlar bile işte bu görüşlerin ağırlığı ve etkisi altında yep - yeni ama, daha derin, doğal yaşama ters düşen sapaklara gömülmüşlerdir.

7 - HELAL - HARAM

İslam dininin ilkelerine uyan eyleme karşı yasak geçerli değildir, toplum anlayışına devlet düzenine göre bu suç bile olsa. İslam dininin yasakladığı, daha doğrusu haram işler vardır ki bunları bile bile yapma büyük suçtur. Bunlar Kur'an'ın bazı yerlerinde adları söylenerek açıklanmıştır. **(Kur'an V).** Bir kimse bunların haram değil helâl olduğunu söyler, yasaklara uymazsa suçların en büyüğünü işlemiş olur, böyle birisine kafir denir. Böyle bir kimse dinden çıkmış sayılır. Tanrının birliği, varlık kavramı altında toplanan bütün nesnelerin sonradan yaratılmışlığı, günün birinde gene yok olacağı, kıyamet

gününün kesinliği, ölülerin dirilmeleri (mahşer), yargı gününün gerçekliği, cennet, cehennem, peygamberler, ruhun gövdeden ayrıldıktan sonra yaşayacağı, Adem'in ilk insan olup balçıktan yaratıldığı, içkinin haram sayılışı, islam dininin beş koşulu yasağı gibi işlemler, görevler kesindir. Bunlara karşı çıkan, bunların gerçek olmadığını ileri süren bir kimse kâfir'dir, şeriata göre öldürülmesi gerekir. Tarikatlar bu yasaklardan bazılarına yorum yoluyla karşı çıkmışlardır.

8 - İMAN

Bilim ne denli akıl ilkelerine dayanırsa dayansın iman ile bağdaşmayan bir görüş ileri süremez, bununla ilgili bir yorumda bulunamaz. Gerçek bilim Kur'an yolunda gitmek, onun yap dediklerini yapmak, yasakladıklarından sakınmaktır. Kaynağı Kur'an olmayan ya da Kur'an yargılarına aykırı düşen bir deneyin, bir buluşun gerçekliği söz konusu edilemez. Kur'an dışında bir gerçek aramak da doğru değildir. İmanla çelişen akıl yanlış yoldadır. Tarikatlar bu kurallara karşı boyun eğmişler, bunlara karşı duramamışlardır.

9 - KADER (YAZGI)

İnsanın bütün yapıp edeceklerini Tanrı önceden bilir. Bunlar yazgı denen alana girer. İnsanın bir yazgısı (alın yazısı) vardır. Bütün davranışları ondan kaynaklanır. Bunlar "Lehv - i Mahfuz" denen gizli bir belgede yazılıdır. Bu belge insanın yapıp edeceklerini, başına gelecekleri içerir. Bu yazgıyı (kader'i) kimse değiştiremez, kaderde ne varsa o olur, bu ise insan iradesinin bağımlı olduğunu, yazgısı dışına çıkamayacağını gösterir. İnsan ancak yazgının çizgileri içinde bağımsızdır, özgürdür. Yazgıyı değiştirmek, isteneni yapıp istenmeyeni yapmamak insanın elinde değildir. İnsan kul olduğundan yazgının egemenliği altındadır. Özgürlüğü sınırlıdır. Bunun sonucu olarak özgür bir kişilik geliştirmesi olanaksızlaşır, en azından zayıflar.

İslam dinine göre yazgının bulunmadığını, bütün insanların kendi istemlerinin buyruğunda olduklarını, bağımsızlıklarını, istem özgürlüğünü ileri sürmek de şeriat kurallarına aykırıdır. İnsan işlediği suçtan dolayı kalkım günü yargılanıp karşılığını görecektir, bunu önlemek, değiştirmek, yazgıda olana aykırı davranmak insanın elinde değildir. Yazgı dışına çıkılmaz. Her şey önceden saptanmıştır. İşte bazı tarikatların karşı çıktıkları alan burasıdır. Din dışı, sayılmalarına neden olan bu kurallara karşı çıkışlarıdır.

10 - İRADE (İSTENÇ) VE ÖZGÜRLÜK

İnsanın sorumluluğu, görevi vardır, kendi bağımsız istemine dayanan yetkisi yoktur. Sorumluluk daha önce belirlenen bir yaptırımı gerektirir, bu da insanın istemi dışındadır. İnsan görünüşte özgürdür, istediğini yapabilecek, dilediğini seçebilecek durumdadır. Oysa bütün yapıp etmeler, seçmeler önceden belirlenmiştir, insan ancak bu belirlenenleri yapma yetkisine sahiptir. Bu konuda sayısız yorumlar, tartışmalar yapılmış yeni tarikatlar doğmuştur. Ancak bunlar arasında insanın kesinlikle bagımsız, istem özgürlüğü taşıyan bir varlık olduğunu gösteren olmamıştır. Bu olumsuz sonuç kader'in varlığına inanmaktan

kaynaklanmakta. İnsanın bütün davranışlarında bağımsız, istemini özgür, eylemlerini kendi yaratması gerekir demek insanı yazgının olmadığı kanısına götürür ki, bu islam dinine aykırıdır. Sorun yazgının varlığı - yokluğu biçiminde ortaya çıkar. Yazgı varsa insan ona uyma zorundadır, bütün işlemler, eylemler daha önceden vardır. Yoksa insan özgürdür, bütün eylemleri kendisinindir. Yazgı varsa özgürlük, yoksa islam dininin önemli bir ilkesi ortadan kalkar. XIII. , XIV. yy. larda düşünen insan bu iki uç arasında bocalamış, ürünlerini bu görüşler doğrultusunda vermiştir. Bazı tarikatlar islamın istenç ve özgürlük anlayışıyla çelişir durumlarda bir gelişim göstermiştir.

11 - KADIN

İslama göre kadın, erkekten Adem'den sonra yaratılmıştır, onun varlığı ve istemi erkeğe oranla ikinci aşamadadır. Bu nedenle kadın bütün davranışlarında erkeğe bağlıdır, özgür değildir. Kadının toplum yönetiminde seçme, seçilme yetkisi yoktur. İmam olamaz, minareye çıkıp ezan okuyamaz, erkekle eşit olarak mirastan yararlanamaz. Kadından yargıç (Kaadı), müftü olamaz. İki tanık kadın bir erkek tanık yerine geçer. Bir olayda tek kadının tanıklığı geçerli değildir. Oysa erkek tek başına tanık olabilir. Kadın kendi eliyle kurban kesemez, erkeğinin istemine karşı çıkıp kendi görüşünün geçerliliğini sağlayamaz. Bu kurallara hepten karşı çıkan tarikat ve mezhep yoktur. Ama yorumlarla işi hafifletmeye çalışan görüşler vardır.

İslam dininin kadınlara karşı uyguladığı kurallar erkekle eşit bir varlık olmadığını gösteren kesin, tartışma götürmez kanıtlardır. Buna karşılık anaya, saygı, sevgi gösterilmesi bir erdem, bir Tanrı buyruğu niteliğindedir. Ancak bu, kadının bağımsız bir varlık olarak anlaşılması demek değildir. Kadının ana olarak taşıdığı önem varlığından değil, analık niteliğinden dolayıdır. Erkek kadından üstün yaratılmıştır, kadın eşine başkaldıramaz, sözüne karşı gelirse, öğüt dinlemezse dövülmesi, eve kapatılması, eşinin bir süre onunla yatmaması gerekir **(Kur'an IV / 28)**.

Erkeğin gücü yeterse dört kadın alma, cariye saklama yetkisi vardır **(Kur'an IV / 3)**. Ancak bu konuda doğruluktan eşit davranmaktan geri kalmamak gerekir. Öte yandan yoksullara, öksüzlere, güçsüzlere, bakımsız, dul kadınlara iyilik etmek, onları korumak, onlara yardım etmek inanmış bir kimse için kesin görevdir **(Kur'an IV / 5 , 8 , 9)**.

İslam dininin kadına karşı, gereğinde çok iyi, saygılı davranmayı buyurduğunu gösterir. Ancak bunlar genellikle ahlak alanında geçerlidir, toplumu düzenleyen yasalar karşısında geçerliği yoktur. Bir insan olan kadınla erkek yaratılış olayında bile eşit değildir. Bu inanç islam dinine Tevrat'tan geçmiştir. İlk yaratılan insanın Adem, ikincisinin Havva olduğu öyküsü İbrani dininin ürünüdür.Bu ilkelerin bir çoğu eskimiş, çağa uymayan hukuksal nitelikli kurallardır. İnsan gelişimine terstir.

12 - YONTU - RESİM - MÜZİK

İslam dininde yontu (heykel), resim, mozaik, müzik, çalgı gibi yaratıcılık alanına giren, insanın başarılarından olan varlıkların yeri yoktur. Bunları yapmak kesinlikle yasaktır. Yontu put sayılır. Bu nedenle ortaçağ boyunca bu yaratma dallarında önemli bir gelişme olmamıştır. Başlangıçta peygambere « büyücü ozan » dediklerinden dolayı şiir de yasaklanmıştır **(Kur'an XXVI / 224 - 226).** Daha sonraları peygamberi öven ozanlar çıkınca bu yasak yumuşatılmış, kimi ozanlar inançlı olduklarından, Tanrı yolunda doğru söylediklerinden dolayı bu suçlamanın dışında bırakılmıştır **(Kur'an XXVI / 227).**

13 - YUMUŞAKLIK — SERTLİK DURUMU

İslam dininin kutsal kitabında ağır suçlamaların yanında övgüler, yumuşak davranışlar da geniş bir yer tutar. Bu durum genellikle yaptığının kötü olduğunu anlayınca üzülüp Tanrıya sığınanlar, iyi yola girmeye, doğruluktan bir daha ayrılmamaya söz verenler içindir. İslam dininin ilk yıllarında inen sûreler genellikle yumuşak, okşayıcı bir nitelik taşır. Müslümanların çoğaldığı, güçlendiği, savaşlarda başarılar kazanmaya başladıkları yıllarda inen süreler ise korkutucu, yerici, ürkütücü niteliktedir. Bu da Kur'an'ın olaylarla bağlantılı olduğunu, bütünlüğe kavuştuktan sonra kesinleştiğini, bir yasa niteliğine dönüştüğünü gösterir. Arap insanının yaşama koşullarına uygun olması, başka halklara uygulanınca bir takım uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu Arap toplumunun doğal yapısından gelmektedir. O yapıya göre düzenlenen bir inanç kurumunun değişik yapıları olan başka toplumlara uymayacağı uygulansa bile yarar getirmeyeceği açıktır. Bazı tarikatlar sert toplumsal kuralları yorumla yumuşatmaya çalışmışlardır.

14 - İÇKİ

İslam dininde içkinin bütün keyf verici türleri, çalgılı, türkülü eğlenceler, kadınlı erkekli toplantılar, şölenler, dernekler, oyunlu - çalgılı düğünler yasaklanmıştır. Özellikle şarap ile benzerleri kesinlikle yasaktır, haram'dır. Bu yasaklar yalnız topluluklar için, tek tek insanlar içinde geçerlidir. Bu yasakların insana yararlı olduğu düşünülebilir. Oysa toplum açısından bakılınca en küçük bir yararının olmadığı anlaşılır. Anadolu gibi ilk çağdan bu yana bol üzüm yetiştiren, ondan şarap yapıp satan, bundan büyük gelir sağlayan bir ülke için bu yasak bir yıkımdır, üretimi engellemektir. Anadoluda binlerce yıldır üzüm toplama ayı olan güz döneminde, Bağbozumu adı verilen törenler, eğlenceler, şölenler düzenlenir, çalgı eşliğinde oyunlar oynanırdı. Bu üretimi etkileyen bir olaydı. Törende üzümden yapılan içkileri içmek, alabildiğine sevinmek, eğlenmek toplumun özünü oluşturan öğelerdendi. Bunlar yasaklanınca toplumun canlı bir yanı öldürülmek istendi.

İçki yasağı, ne denli ağır olursa olsun, toplumun bütün kesimlerinde geçerli olamadı. İçki içilmesini inançla bağlantılı bir olay değil, bir tutuculuk sayan kuruluşlar doğup

gelişti. İçki içmek bir kurumun ilkesi durumuna geldi. Mevlevilik'in bir kolu ile Bektaşilik içki yasağına uymayan kuruluşlar olarak ortaya çıkmıştır.

15 - YASAKLAMA — HARAM

İslam dininin getirdiği yasaklar genellikle müslümanlar için geçerli sayılsa bile durum pek öyle olmamıştır. Anadolu Türk egemenliği altındaydı, yönetici kurumlar müslümanlardan oluşmaktaydı. Bu müslüman topluluk da şeriat anlayışına uygun bir yönetim düzeni benimsemişti. Bunun gayri müslim denen, müslüman olmayan, topluluklar üzerinde de kesin etkisinin bulunacağı açıktır. Sözgelişi üzüm yetiştirerek bundan şarap çıkaranlar genellikle hıristiyanlardı. Ancak şarabın satıldığı ülkeler de genellikle islam yönetimi altındaydı. Onun açıktan açığa, müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde satılması yasaktı. Yine Müslümanlara göre domuz kesinlikle haram'dı. Oysa hıristiyanlar için önemli bir besindi. Domuz beslemek onlar için kaçınılmazdı. Bunlar gibi yaşamakla daha bir çok kurallar, işler, varlıklar ayrı ayrı inançlara bağlı topluluklar arasında birliğe değil sürekli olarak birbirinden uzak yaşamaya tartışma ve sürtüşmelere yol açıyordu. İnsanları birleştirmiyor, aralarında uyum sağlayacak bir yaşam ortamı yaratmıyordu. Sevgi üretmiyordu. Güven vermiyordu.

16 - SONUÇ

Bu çelişkili ancak kesin kurallara bağlanması istenilen insanların, XIII., XIV. yy. Anadolusunda egemenliğin Türkler elinde bulunmasına karşılık toplumun bütün kesimlerinde birliği sağlayacak bir ortamda bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bir yönetim altında, bir ülkede yaşayan ancak inanç ayrılıklarından dolayı iç içe, el ele olma olanağı bulunmayan bir ülkede düşünce birliğinin varlığından söz edilemez. Buna karşılık, düşünce bakımından birbirine yaklaşma olanağı bulamayan bir iki inanç topluluğu arasında uygarlık yönünden büyük bir kaynaşma da düşünülemez. Anadoluda yerleşik düzende yaşayan, çok eski uygarlıkların ürünlerinden yararlanan, gelenekleriyle, görenekleriyle çok eski çağlara bağlanan yerliler sonradan gelen konar göçer müslümanlara oranla daha ileri bir düzeyde bulunuyorlardı. Bu nedenle, uygarlık yönünden onların etkisi daha güçlü, daha sürekli olmuştur. Çünkü derin kültürel yapıları hep çok yönlülük sergiler, genişlik arzeder, özgürlük taşırdı. Hoş görü temel kural sayılırdı. Konar-göçerlerin kültürü, uygarlıgı elbette vardı, ama derinliği, etkisi, birikimi başta yok denecek değin azdı, ama oturdukça gelişti.

Türklerden önce Anadoluda yaşayan ulusların bıraktıkları uygarlık ürünlerinin bir çoğu tek tanrıcı hıristiyanlarca, daha doğrusu yerlilerce yıkılmış, bozulmuş, bırakılmış bir durumdaydı. Müslüman Türkler bunları korumadıkları gibi yıkmada da yerlilerden geri kalmadılar. Ancak savaşla aldıkları yerlerde buldukları birtakım tapınakları (genellikle kiliseleri) camiye çevirmişlerdi. Oysa inanç alanında durum başkaydı. Görünüşte egemen olan topluluk inançlarını uygulamaktaydı, ancak gerçekte daha ileri bir uygarlık

aşamasında bulunan yerlilerin ilk çağdan kalma gelenekleri, görenekleri, uygarlık anlayışları müslümanları derinden derine etkiliyordu. Bunun en yaygın kanıtı dinin yasaklamalarına karşılık Türklerin de içkili, çalgılı, oyunlu toplantılar düzenlemeleri, gizlide olsa üzüm yetiştirmeye, hristiyanlarla alış - veriş etmeye başlamalarıdır. Alevi kuruluşların şarap içtiği biliniyor. Onların da üzüm bağları vardı. Bu üzümlerden şarap çıkarma işi yalnız hıristiyanlara bırakılmış değildi. Özellikle Bektaşilik, Mevlevilik'in alevi kolu üzümden yapılmış içkileri bol bol içerlerdi. Kimi şeyhlerin de büyük üzümlükleri vardı. Bunlardan şarap yapıldığı biliniyor. İslam içki yasağını tam gerçekleştirememiştir. Bu yasak çoğu zaman kağıt üzerinde kalmıştır.

Kur'an'ın koyduğu kesin yasak böylece uygarlığın etkisi karşısında egemenliğini sürdüremedi. İslam dinini benimseyenler de eski geleneklerini sürdürerek yaşamayı başardılar. Bunun ardından düşünce ürünlerinin de toplumsal etkisinin geleceği açıktır. Bir ülkede yaşamın verdiği olanaklara karşıt düşüncelerde de karışıp kaynaşma olayı başladı. Bu olay kaçınılmazdı. Uygarlık verilerinin yayılması ancak bir görünüş olarak önlenebilir. Yaşama kuralları, belli bir yerde, inanç ilkelerini etkisi altına alıp değiştirir. Bunda da en etkili olay islam dininin koşullarını benimseyerek ya da benimsemiş görünerek Türk erkekleriyle evlenen Anadolunun yerlisi hıristiyan, musevi kadınlardır. Osmanlı devletinin kuruluş yıllarından başlayan, Sultanları bile etkileyen, bu islamlaşmış yerli kadın alma olayı toplumun yapısında büyük bir değişiklik yaratmıştır. Göçebe Türklerin yerleşik yaşama düzenine geçmelerinde bu tür evlenmelerin, bu dönme kadınlar'ın etkileri, emekleri büyüktür. İlkin yaşama biçimi, yeyip içme, ev düzeni değişmiştir. **(İ. Zeki Eyüboğlu, a.g.e. sh: 140).** Bu durum inanç sertliklerini de etkilemiştir. Bu bireysel düzeyden toplumsal yaşama değin uzanır.

Ancak, şu hiç unutulmamalıdır, İslam bütün kuralları ile insanlığı, sonraki kültürleri, uygarlıkları, toplumları az ya da çok şu ya da bu şekilde etkilemiştir, etkilemesi halen sürmektedir, sürecektir de. Bu yadsınamaz. Ancak, İslamın yarattığı kültüre Araplar damgasını vurmuşlardır, baskı ve yasakları yoz, norban ilkellikleri Hz. Muhammed'e karşın dine, yaşama sokmuşlar, İslamın içini karartmışlardır. Aslında İslamın özünde aydınlık, sevgi, saygı yatar. Bunu geliştirmeyi sonrakiler istememişler, güçlendikçe, büyüdükçe bu güzel kavramları itmiş, unutmuşlardır. Hem içeriye, hem dışarıya kötülük, baskı saçmışlardır. Reformist görüşlere değer vermemişler, bundan hep kaçmışlar, uygarlıklarının ölüm fermanını bizzat kendileri yazmışlardır.

İslamın gerçek özündeki hoşgörü ilkelerini bir kenara itmişler; "sen kendi dinine, ben kendi dinime karışırım" ilkesini hiç çalıştırmamışlar, kelle vergisi alarak yaşam güvencesi sağlamayarak başka dinde olanlara yaşam hakkı tanımamışlardır. Bu toplumda bir taraf için korku ortamı yaratırken, diğer tarafa keyfilik, otorite sağlamış, ikinci kesimin daha güçlenmesini, diğerini eriterek yok etmesini sağlamıştır. Alevi-Bektaşilik sürekli barış yanlısıdır, sürekli toplumla birleşmek, kaynaşmak ister, ayrımcı ve bölücü değildir, toplumu kucaklama yanlısıdır. Bu ezilmişliğin sonucudur.

Alevi - Bektaşi toplulukları bu iki kesimin arasında kalmıştır. Yorumlara dayanan bir islami görüş oluşturarak yapılanma yolunu seçen bu tarikat sıkıntılı dönemler geçirir. Ağır baskılarla karşılaşması her an muhtemeldir. Kaygan bir ortam üzerinde dayanacak resmi bir otorite, güç arar, iktidarlaşma istekleri duyar. Ama önce ayakta durmayı öğrenmeliydi, öğrenecekti. Her etkiye kapılarını açık tutuyordu. Şiirin sonsuz uçurumlarına bin yıl sonra ses verecek düşüncelerini, tohumlarını ekiyordu. Alevilik - Bektaşilik, binlerce düşünce ırmağının oluşturduğu bir ummandır. Bu yol, İslama çok geniş açıdan bakıyor, değişen yaşam koşullarına uygun yeni yorumlarla İslam dinine sahip çıkarak, soluk aldırıyordu. Ancak egemen, dar görüşlü resmi ideoloji bunların hiçbirisini hoş karşılamıyor, Alevi-Bektaşi inancını görmezden geliyor, yok sayıyordu. Alevi-Bektaşi inancı yılmadı, XIII. y.y.da temelini kazdı, harcını, kerpicini hazırladı, binasını kurmaya başladı. Ama yıktılar. Bırakmadılar. Düşünceyken boğdular. En azından tanımadılar. O yine durmadı. Ülkede durum şimdi de aynı. Onlara göre, Hacı Bektaşi Veli "kutb-ul aktap" (kutupların kutbu) olarak "mana aleminin sarrafları" olan ariflerin ışığı idi, bu görüş, Mustafa Kemal'in aydınlanma simgesi ile sarmaş dolaş olduğu gün insanlıkla özdeşerek mutlu yarınları hazırlama görevini üstlenecektir. İslamın ağır şeriat yükünden kurtulmasına yardımcı olacaktır. Bilim Tanrı'nın yadsınması değildir. Evrenin gizlerin çözümü olan bilim, insanı Tanrı'ya götüren yollardan biridir, aklın ürünüdür, deneyin sonucudur. Anadolu'da aklın egemen kılınmasının tohumları XIII. yy.da ekilmeye başlanmıştır. Bunun izlerine o yüzyılın ozanlarının, düşünürlerinin yapıtlarında rastlamaktayız. Her çağa damgasını vuran büyük insanlar vardır. Bunlardan biride Hacı Bektaş Velidir. Alevilik, politik bir ayrılık olarak doğdu. Hz. Ali'nin ilk halife olması çeşitli oyunlarla Ebu Bekir ve Ömer tarafından engellenerek desise ile Ebu Bekir yaklaşık 5-10 kişinin oyuyla halife olunca Haşimiler bu duruma kırıldılar. Ama seste çıkarmadılar. İslam birliği bozulmasın düşüncesine sıkı bağlılıkları ailenin karşı çıkmasını önleyen en önemli nedendir. Ama ok yandan çıkmıştı artık. Bundan sonraki olaylar hep Ehl-i Beyt'in, özellikle Ali ile çocuklarının büyük çoğunluğu için kanlı felaketler hazırladı. Zaman hep onların aleyhlerine çalıştı. Ummeyye oğullarının özellikle Mervan'ın emrinde çalışan, bir çok haksızlıklar, adaletsizlikler yapan, keyfi davranıp Muaviye'yi Şam Valisi, Amir bir As'ı Mısır Valisi yaparak bardağı taşıran, Kuran'ın toplanmasında karanlık noktalar bırakan, ana kaynak belgeleri yaktıran Halife Osman'ın açık taraf tutması karşısında, kendisine isyan eden Haricilerden 2500 kişinin evini kuşatarak Osman'ı öldürmeleri olayında Ali düşmanları Ali'nin olaya kayıtsız kaldığını, Halife oluncada katilleri bulup cezalandırmadığını öne sürerek, Ali'ye karşı önce Hz. Muhammed'in son eşi Ayşe, pehlivan olayından bu yana kin duyduğu için çeşitli bahaneler bularak isyan etti. Cemal vakası olarak bilinen bu olayda binlerce müslüman öldü. Ayşe yenildi. Bu olaydan sonra Şam Valisi Muaviye Osman'ın kanını öne sürerek isyan etti. Sıffında yapılan savaşta Muaviye önce yenildi. Ardından Amir bin As'ın önerisi ile mızrakların başına Kur'an sayfalarını takarak Ali taraftarlarının saldırısını yavaşlatıp önledi. Savaş bitti. Muaviye hakem olayı ile yeniklikten galip duruma geldi. Bağımsızlığını ilan etti. Hz. Ali'yi namaz kılarken bir harici camide zehirli kılıçla başından yaraladı. Hz. Ali üç gün sonra şehid oldu. Felaketler birbirini izledi.

Büyük oğlu Hasan'ı Muaviye zehirletti. Küçük oğlu Hüseyin yakınlarıyla birlikte Kerbelada şehit edildiler. Masum paklar, çocuklar yezidin askerleri tarafından hunharca şehit edildi. Ayrılık derinleşti, acılaştı...

Ehlibeyt yanlısı "insanlar, olsa olsa eski kültürlerinden kalan ve yeni girdikleri dinin esaslarına zıt düşmeyen unsurları, İslam'ın boyası ile boyayarak yeni bir kalıba dökmüş ve tabir caizse, onları da Müslümanlaştırma yoluna gitmişlerdir (**Ethem Rûhi Fığlalı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, Önsöz s: IX**).

Alevilik, Arapça'da "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait" anlamlarına gelir. XIX. yy.da ortaya atılmış bir sözcüktür. Başta "Şia" ile eş anlamlı olarak kullanılmış ise de, bir kaç ortak noktaları dışında benzer yönleri kalmamış, bağ ve ilişkileri tamamen kopmuş, birbirlerine yabancılaşmışlardır. Alevilik, bir yaşam tarzıdır. Şia, sünnilikten daha çok taassup yanlısıdır. Daha çok şeriata bağlıdır, ilerici ve halkçı bir yönü yoktur, çağdaş bir yönü yoktur. Alevilik; ilerici, aydınlık, çağdaş, bilime açık, demokratik nitelikleri bulunan bir mezheptir. İçindeki farklılıklar onun güzelliğidir, zenginliğidir.

HACI BEKTAŞ VELİ

1 - YAŞAM ÖYKÜSÜ

Yaşamına ilişkin bilgilerin çok sınırlı olduğu Hacı Bektaşı Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri konusunda da konunun uzmanları arasında görüş ayrılıkları mevcut. Tam bir birlik yok. Zaten bu konuda yeterli belge-bilgi de yok.

(1209 - 1271) yılları arasında yaşadığı öne sürülüyor ama kesin değil. (1245 - 1337) yılları arasında yaşadığı da öne sürülmekte. Aslında bunlar önemli de değil. Ama genellikle kabul edilen bilgilere göre, o göçebe derviş geleneği içinde yetişti, soyağacı ve yaşantısı üzerine başvurulacak ilk yapıt Velayetnamesidir. Hakkındaki tüm sorulara ön yargılı olmadan doyurucu ve kesin yanıtlar bulmak şimdilik zor. Velayetname, 1481 1501 yılları arasında derlenip toplanmış, yazarı 2. Beyazıd döneminde yaşamış, ona sunulmak üzere 380 ciltlik Süleymannameyi yazmış, seksen cildi beğenilip geri kalanı yakılınca küsüp İran'a kaçmış, geniş bilgisi ve orta derece ozanlık gücü olan biridir Uzun Firdevsi. Vilayetnamedeki öyküleri kaleme almadan önce her halde dervişlerden dinlemiş olabilir. Her söylence ve öykünün altında az çok bir gerçek izi seziyor, ip uçları var.

Hacı Bektaş için 2. Murad'ın yaptırdığı türbeyi 2. Beyazıd kurşunla örtmüş. Velayetname söylencelerle dolu, bu söylencelerin hepsinin gerçek dışı olduğunu söyleyemiyoruz, gerçeklerle dolu olduğunu, onlardan ışıklar verdiğini biliyoruz. Ama başka kayıt ve belgelerle doğrulanmasını bekliyoruz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli hakkında koyu Alevi - Bcktaşi düşmanı olan Sünni Aşıkpaşaoğlu'nun yazdıklarının da gerçeği tam yansıtmadığı belli. Hünkarı kıskandığı seziliyor. Adı Bektaş bile tartışma konusu. Evlendi mi, evlenmedi mi, çocuğu var mı, yok mu soruları kesin yanıtlanamıyor. Hatta mezhebi bile tartışmalı, kimine göre sünni, kimine göre heteredoks görüşlü, Alevi Kalenderi, Babai, Ahmet Yesevi'nin öğrencisi mi, Lokman Perendeden mi ders aldı, onun manevi dünyasını besleyen kaynaklar, ilişki kurduğu, görüştüğü düşünce, eylem adamları kimler kesin olarak bilinmiyor. Kimine göre Babai ayaklanmasına katıldığı da karanlıkta. Baba İlyas ve Baba İshak ile görüştüğü, onun ardılı olduğu da sisler içinde. Bence bunlar doğru bile değil. Yaptıkları bile karanlıkta. Kardeşi Menteşin ölümü bile! Tarihçi, araştırıcı bu konularda belge, bilgi bulamıyor. Bulunanlar yetersiz. Ama büyüklüğüne söz yok.

Bütün bu sorular bize, Hacı Bektaş Veli'nin heteredoks görüşleri nedeniyle resmi ideoloji tarafından benimsenmediği, unutturulmaya çalışıldığı; kıyıya köşeye itildiği gerçeğini akla getiriyor. Onun çağdaşı olan Mevlana Celaleddin Rumi ve çevresindekiler hakkında yeterli bilgiler belgelendiği halde, kırsal kesimin gözbebeği olan Hacı Bektaş gölgelerde bırakılmış, onun yanındakiler, ardılları, öğrencileri, izini sürenler unutulmuş, karanlığa itilmiş hep. Yedi evli bir Çepni köyüne gelip yerleşmesi de bunun tanığı.

Hacı Bektaş aslında Horasanlıdır. Babasının adı Muhammed'dir, babasının unvanı İbrahim el - Sani'dir. Babası Seyyid'dir. Peygamber soyundandır. İmam Musa Kâzımdan Hazreti Ali'ye değin uzanan bir soy kütüğü vardır. Anasının adı Hatem'dir. Evliliklerinin yirmibeşinci yılında "Bektaş" doğar. Öğrenimini Lokman Perendeden alır. Lokman Perende Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisidir, belki öğrencisinin öğrencisi, bu da karanlıkta. Lokman Perende Hac'da iken, Bektaş ona "bişi" götürdüğü için "Hacı" olur. Bir çok kerametler, olağanüstülükler gösterir. Hocasının izni ile Anadoluya (Rum) gelir, gelirken Hacca gider, Necef'e uğrar, oralarda üç yıl geçirir. Çeşitli yerlerde çile (erbain) çıkardıktan sonra dolaylı biçimde Rum'a gelir. Manevi gelişi gerçeklerle dolu.

Anadoluya yerleşince (Abdalan - ı Rum) ile özellikle Taptuk Emre, İbrahim Hacı. Nurettin Hoca, Sarı Saltuk, Seyyid Mahmudi Hayrani, Ahi Evran, Molla Saadettin (Said Emre) gibi bir çok erenlerle, bilginlerle görüşür, onlarla çeşitli olayları olur, hepsine üstünlük sağlar. Sulucakarahöyüğe (Hacı Bektaş) yerleşince Kutlu Melek ile evlenir, Kadıncık Ana'yı kızı edinir, evlenme işi de karanlıkta. Hacı Bektaş bilinçli biçimde örgütlenmeye düşüncelerini sistemleştirmeye, görüşlerini yayacak halifeler yetiştirmeye, onlara nasipler vermeye, çeşitli yerlere göndermeye başlar. Halife sayısı 360'dır. En önemlileri ve bilinenler Cemal Seyyid, Sarı İsmail, Koluaçık Hacım Sultan, Baba Resul, Pir Ebi Sultan, Recep Seydi, Sultan Bahaeddin, Yahya Paşa, Barak Baba, Ali Baba, Sarı Kadı, Atlas Püş Sultan, Düst - ı Huda, Hızır Samit'tir. Ölmeden Sarı İsmail'i çağırır vasiyet eder. Türbesini kaplıca mimarı Yanko Madyan yapar. II. Beyazid türbeyi ziyaret eder. Hakka yürürken yerine kimi bıraktığı da belirsiz.

Biz Hazreti Pirin yaşamı hakkındaki tartışmalara girmek istemiyoruz. Bizim için önemli olan onun yarattığı kültür atmosferinin halen yaşaması, sürüp gitmesinde itici güç kaynağı olması, düşüncelerinin güzelliği, diriliği, çekiciliği, barışçıl oluşu sevecenliğidir. Düşünce kaynağı çok, bir değil, beş değil çok, geldiği gezdiği yerlerin kültürlerini, tasavvuf öğretisi birikimlerini, İslamı, Hıristiyanı, Yahudiyi görüşleriyle birbirine yakınlaştırmaya, herkesi kucaklamaya çalışmış. Buna yetecek gücü, çok yönlülüğü kendinde bulmuş bir büyük ulu kişi. Kadına toplum ve insanlıktaki yerini vermiş, yobazlığa karşı çıkmış güçlü bir düşünür. Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, İsmet Zeki Eyüboğlu gibi araştırmacı denemeci yazarlar Hacı Bektaş Veli düşüncesini besleyen kaynakların başında Anadolunun eski kültürü ile gelenek ve göreneklerinin geldiğini, İslami ve Doğu kaynaklarının onun üzerindeki etkisinin daha az olduğunu vurgularlar. Fuat Köprülü, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Ersöz, A. Yaşar Ocak, Ethem Ruhi Fığlalı, C. Ulusoy gibi araştırmacılar ise, Türk - İslam inanç ve düşüncesinin, doğu tasavvufunun özellikle Hoca Ahmet Yesevi'nin ve İslam öncesi Türk motiflerinin onun üzerinde büyük etki yaptıklarını belirtmektedirler. İkinci gruba girmesi mümkün olan Bedri Noyan ise bu konuda şöyle yazmaktadır:

"Hacı Bektaş Veli Türk kozmogonisi ile İslam inanış ve erkânını birleştirmeyi başarmış bir Din Türkçüsü'dür. Toprak Ana - Gök Ata inancını bir evin esas kişileri

yerine koyarak aile'yi kutsal hale getirmiştir. Bunun yanında Ulusal inanışı İnsanî - Beşerî bir kural haline getinnekte onun başlıca isteği olmuştur. Yapıtında bunu şöyle dile getirmiştir:

İkinci yol hakikattir budur hem, Ki hiç bir millete bakmayasın kem.
"Kamûsun bir nazarda gözleyesün, yolunu gözleyerek izleyesün [8]

Bir başka araştırmacı yazarımız Nezihe Araz : *"Menkıbelerin Hacı Bektaş Veli'nin eline verip Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdiği "Ak su" elbette elbette bir hakikat ifade ediyordu. Demek ki O, Orta Asya Türklüğünün özünü, rûhunu, hayat usâresini Anadolu Türklüğüne nakletmek, orada döllenip bereketlendirmekle vazifeli idi. Türk - İslam izdivâcının harika çocuğu Türk Osmanlı (Otmanlı) devleti için Pîrler himmetiyle böylece gelişip büyüyecekti "* demektedir [9].

Kırk Budak şamdanı, insanları ayni sevgi ışığında birlik ve beraberliğe çağrı simgesidir. Da'va, Türke sevgiden başlayan ama sonunda evrensel sevgiye ulaşan (insanlık Da'vası)) idi. Türk'e, Türk diline, Türk'ün yüceliğine bağlılığı ve sevgisi vardı. Bundan kök alan sevgisi Hümanizma'nın en güzeli olarak dünyanın tüm insanlarına kucak açmıştı. Onun ruhsal yapısı büyük bir düzen içindeydi. Dünyanın bu gününü o zamandan tasarlayan bir gerçeklik içinde daima sade ve apaçık gerçeğin ve doğrunun yanında olmuştu. Vilayet - namedeki Lejand havası içinde gösterilen olayların çoğu bir gerçeğin Halk ruhunda simgelenmiş görünüm biçimleridir.

2 - ESERLERİ

Genel Olarak

Hacı Bektaş Veli, Anadoludaki en yaygın tarikatlardan birinin esin kaynağı olmuştur. Vilayetname - i Hacı Bektaş Veli olarak tanınan menakıbnamede anlatılan yaşam öyküsü bir çok olağanüstü olayla örülmüştür. Bunlardan ilk göze çarpan, ama tarihsel gerçeklere uymayanlar, Hacı Bektaş Veli'nin ünlü mutasavvıf Ahmet Yesevi ve Osmanlı beyi Orhan Gazi'yle görüşmesi ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda ocak için dua etmesidir. Bazı kaynaklar onu şeriata uyan bir mutasavvıf olarak anarken, bazıları da şeriata aykırı davranışlarda bulunduğunu, saçını, bıyığını ve tırnaklarını kesmediğini anlatmaktadır. Hacı Bektaş'ın 13. yüzyılda yaygın olan Şii Batıni özellikler taşıyan Türkmen inançlarının bir temsilcisi olduğu kesindir. Hacı Bektaş'ın, Bektaşiliğe esin kaynağı olan Makalat (1871; yeni harflerle, 1954) adlı kitabından başka Kitabü'l Fevaid, Fatiha Suresi Tesfiri, Şathiye, Malakat - i Gaybibe ve Kelimat - ı Ayniye, Ussül Hakıka gibi yapıtları varsa da, bunları onun yazdığı kesinlik kazanmamıştır. [10]

---

[8] Alevilik Bektaşilik Nedir sh: 28.
[9] Anadolu Evliyaları, s: 256.
[10] Anabritannica c: 3, s: 535.

a) MAKALAT

Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin en tanınmış yapıtı Malakat'dır. Arapça yazıldığı söylenir. Türkçe çevirileri bir kaç defa basılmıştır. Yeni olarak Ankara, Emek Basım ve Yayımevinde, 1954 ve 1958 de (Makalat - ı Hacı Bektaş Veli) adıyla (Sefer Aytekin) tarafından basılmıştır. Ondört sayfalık giriş bölümü dışında asıl kitap seksen sayfa kadardır.

Bu eser insanları dört bölükte inceler: Abidler, Zahidler, Ma'rifet ıssı olanlar, Muhibbler. Dört Kapı - Kırk makam hakkında bilgiler verir. Tevhidi, insanın evrendeki değerini anlatır. Arapça metin ortada yoktur. Said Emre bunu Türkçeye çevirmiştir. Hatiboğlu, halkın daha çok faydalanması için Makaalatı Said İmre'nin metninden manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Bunun Bahr - ül Hakaayık adı ile tıpkı basımını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlamıştır.

Makaalat'ın manzum Türkçe bir yazma nüshası Rahmetli Prof. Hilmi Ziya Ülken de varmış. Bu nüsha İstanbulun İngilizler tarafından işgalinde el konulan evrak ve kitaplar arasında Londraya gönderilmiş. Bunun bir başka nüshası da Konya Koyunoğlu Müzesi sahibi İzzet Koyunoğlu tarafından Bedri Noyan'a verilmiş. Arapça eksik bir metnini önceleri Hilmi Ziya Ülken ile çalışmış ve o zamanlar merhum Necati Lugal beyin asistanı olan Prof. Esad Coşan bey bulmuş ve bilimsel olarak karşılaştırmalı şeklini Makalat olarak yayınlamıştır (1983). Makalat'ın en eksiksiz olanı budur.

b) ŞATHİYYE

İki sahife kadar bir Şathiyyedir. Öz Türkçe oluşu, çağının dil özelliklerini göstermesi bakımından değerlidir. Barak Baba Şathiyyesine çok benzeyen bu parçayı, Enveri'nin (Tuhfe - tüs - Salikîn) adı ile Türkçe olarak açıkladığı bilinir. Türk Ansiklopedisinde, Hacı Bektaş Maddesinde bu Şathiyyeden söz edilir. Abdülbaki Gölpınarlı kendisinde bir nüshasının olduğundan kitaplarında söz eder. Ancak bu yapıtı da bulunamamıştır.

c) FEVAİDNAME (Kitab - ül Fevaid)

Bu kitaptan Baha Said bey eski Türk Yurdu dergilerinde yayınlanan yazılarında sözetmiştir. **(Bknz. N. Birdoğan, İttihat Terakkinin Alevilik Bektaşilik Araştırması s. 84-122).**

Fuad Köprülü de yine Türk Yurdu (C: 2., s: 8) dergisinde bu eserden söz eder ve bu yapıtın kesinlikle Hacı Bektaş Veli'ye aid olduğu hakkında kuşku bulunmadığını söyler. Türk harfleriyle yazılı iki yayını var. Türk Ansiklopedisinde (Bektaş Maddesinde) bundan söz edilir. Bu kitabın, Hacı Bektaş Veli'nin çeşitli konularda söylediklerini devrişlerin not etmelerinden meydana geldiği, onun ve başka kişilerin sözlerinden toplanmış olduğu şeklinde söylentiler de var.

Bir de bu kitabın, Hacı Bektaş Veli ile Ahmed Yesevi'nin konuşmalarından oluştuğu, bazılarında ise tasavvuf sözlerinden meydana gelmiş bir yapıt olduğu yazılmıştır. Bu kitap önce İ. Ö. rumuzlu bir kişi tarafından (1959); daha sonra değerli araştırmacı Mehmet Yaman tarafından (1994) yılında yeni harflerle Türkçe yayınlanmıştır.

d) MAKAALAT - I GAYBİYYE VE KELİMAT - I AYNİYYE

Bu eserinden de yine Türk Ansiklopedisinde bahsediliyor. Elde başka bilgiler yok.

e) HURDE - NAME

Bedri Noyan'ın yazdığına göre *"Girit Kandiye Horasanlı Ali Baba Dergahına bağlı bir zat tarafından yazılmış "Erkan" adlı bir yazmada "Elhak Bektaş Veli Hurdenamesinde buyurur ki..."* diye bir cümle geçiyor. Güzel ve okunaklı yazı ile yazılmış olan yazmada isim harekeli nesih ile yazılmıştır. Merhum Ali Naci Baykal Dedebaba da bu isimde bir eserinden sözetmişti." **(Bedri Noyan, Bektaşilik Alevilik Nedir? s: 29)**

f) FATİHA TASFİRİ (Şerh-i Besmele)

Baha Said Bey (**Türk Yurdu, sayı: 27, s: 315**) deki yazısında Manisa Valide Cami"i kitaplığında 1315 yılında (Derviş Ali - yyül - Mevlev - yyül - Bektaşi) eliyle ve rık'a ile yazılı bir defterden söz ediyor. Bu yazma Tirede Hacı Necip Paşa kitaplığında bulunan ve Hazret - i Pir Hacı Bektaş Veli eseri olan bu kitaplık, bir zaman, bir yangın da geçirmiştir. Hazret - i Pirin bu yapıtından Baha Said Bey, Balım Sultan konusunda da bir münasebetle bahsetmiştir.

Fuad Köprülü de (**Türk Yurdu, Mayıs 1341, No: 8 s: 139**) daki yazısında Baha Said Beyin bu yayınından bahsetmiştir.

Bu kitap gazeteci yazar Rüştü Şardağ tarafından (1988) yılında Türkçe ve tıpkı basım olarak yayınlamıştır.

g) ÜSS - ÜL - HAKİKA

Yine Bedri Noyan, adı geçen eserinde: *"Merhum Ali Naci Dedebaba'ya "Türk tasavvufunu incelerken Hacı Bektaş Veli ile Mevlana'yı birarada incelemek gerektiğini yazdığını bir mektubuna yazmış oldukları 17.1.1937 tarihli yazılarında böyle bir eserinden bahsettiler. Ayrıca Hz. Mevlana'ya ilişkin bir pasaj yazmışlardı. Mektubun konumuza dokunan parçasını buraya alıyorum:*

(... Hacı Bektaş Veli Hazretleri "Üss - ül - Hakika'sında Mevlana Hazretlerinden bahsederken: "Erenlerde, Pirlerde ayrılık olur mu hiç? Güneşten kopan nûr saçar. Büyük de bir küçük te... Hepsi güneşten kopmuş, hepsi de birleşince ayni nur olmuş. İşte Vahdet'e eriş. Erenlerde büyüklük, küçüklük olmazmış. Çünki Allah'a çıkar. Çünki her evliyanın kalbinde Allah yatar". İşte Hazret - i Hünkarın üstadımızı te'yid buyuran çok kıymetli nutuklarından bir parça) demektedir **(sh: 30)**

h) BİR BİLİNMEZ ESER Mİ?

Rahmetli Bedri Noyan "Bektaşilik Alevilik Nedir?" İsimli yapıtında: "A. Rıfkı (Bektaşi Sırrı C: 4.) de Ahmed Usameddin - el Hüseyni'nin mektubunda "Beşiktaş'ta Neccar Zade dergah - ı kadim bir kitabı olup Bektaş Veli'nin eseri olduğu Kethuda Zade

Fazl - i şehir Kadıasker Tevhid Efendinin beyan ve şehadetleri ile sabittir. Bu halde Bektaş Veli kaalen ve kalemen ve halen (söz, kalem ve hal sahibi olarak) bir ekmel Pir - i rûşen - zamirdir..." diye yazdığını kaydeder (s: 32)

Bu adı geçen eser acaba bilmediğimiz bir eser mi? Yoksa Makaalat'ın bir yazma nüshası mı? Burada kitabın adı geçmediği için, bilemiyoruz.

Onun en büyük eseri Türk dilini, Türk milliyetini yüceltmesi, bütün insanlara kucak açan Hümanizmasıdır" denilmektedir (sh: 31)

3 - FELSEFESİ

Alevi - Bektaşi kültürü, Anadolu kültür bahçesinin yeryüzünde benzeri bulunmayan gülü, o bin bir çeşit kültür mozayiğinin birleştirici, bütünleyici, barışcı öğesidir.

Bu kültür için de İslamlığında, Hıristiyanlığında, Museviliğinde, Budizmin de, hatta dinsizliğinde şemsiyesi altında yaşıyan tüm insanlar ve insanlık şu üç temel şarta inanmaktır:

"Eline, diline, beline (aşına, işine, eşine) sahip ol."

Bunlar oldu mu, yeryüzünde yapılamayacak bir şey kalmaz. Bunlar oldu mu, kavga olmaz, kırgınlık olmaz, yetmişiki millet kardeş olur. Barış güvercini takla urur.

İnsan bütün varlıkların üstündedir. Allah'ı ne kadar seversen kulu da o kadar sev. Çünkü *"İnsan gerçek kıbledir, insan kutsaldır, insan Tanrı'nın kudret eliyle kaleme aldığı kitaptır. Hikmet ile bina ettiği kitaptır" "Yaratılanı, yaratandan ötürü sever".*

İşte bunlar ve bunlara benzer iyilik, dürüstlük, yardım severlik, doğruluk üzerine kurulmuş evrensel nitelikteki düşünceler, ilkeler üzerine bina edilmiş olan Bektaşi - Alevi kültürünün temel öğesi, oluştuğu umman, kaynak, baştacı Hacı Bektaşi Veli'nin görüş, inanış ve düşüncelerinden esinlenmiş, onda yuvalanmış, ondan beslenmiş, onda büyümüştür. Bu kültürün ana kaynağı o'dur. Serçeşmesi O'dur.

Öyleyse kimdir, Hacı Bektaş Veli? İnsan denen varlığın değerini, evrendeki yerini, önemini, anlam ve etkisini, gelişmenin yaratıcılığını, erdemin yaşamda öncülüğünü, evrimin olgunlaştırıcılığını, iyinin - güzelin - doğrunun yönlendirici erkini konu edinen dizgeler içinde bir felsefe bir dünya yaratan, geleneksel baskıcı, ağır kalıntıların dondurucu ve uyuşturucu ortamında bile yaşamı yeşerten, tadını çıkartan, insanların boynuna takılmış, yönlendirici, bilinçsizleştirici yoz bağlılığa oksuz - kılıçsız - gül ve söz ile saz ile karşı çıkan yüzyıllardır yılmayan, gücünden de hiç bir şey yitirmeyen, kendini gönenmiş sayan, "her dem yeni doğan", yeniliğin geliştirici büyüsünde, diriltici sıcaklığı içinde tomurcuk güller gibi patır, patır açılan bir kültürün yaratıcısı, önderi, ışığı Hacı Bektaş Veli...

Yeniyi bulmanın, eskiyi yerli yerine koymanın tadına varmış, ardından gelenleri zaman ve mekan tanımadan düşünmeye, sevmeye, aramaya, incelemeye, çağırmış, zora

baskıya, kötülüğe iyilikle, güler yüzle, sevgiyle, hoş görüyle, enginlikle ama riyasız, ama çıkar beklemeden, onurla, ödünsüz karşı durmuş pratik bir yaşam biçimini yoğurup yapan usta Hacı Bektaş Veli....

Gerçeklerden söylencelere, düşüncelerden duygulara, sevgilerden umutlara, düşlere, zaman ve mekan tanımadan fakirin, zenginin, kadının erkeğin, gencin kocanın yüreğini sevgi sıcaklığı ile dolduran, yol gösteren, karanlığın, katılığın, yobazlığın, belirsizliğin karşısına dikilen, ayağını hamura basarcasına Anadolu toprağına, kültürüne basan, geçmişten getirdiklerini şimdiyle kaynaştırarak geleceklere seller gibi akıtıp yollayan. Anadolu uygarlıklarını itmeyen, onlara sahip çıkan, geçmişinden elini ayağını çekmeyen, gönül ve kültür adamı Hacı Bektaş Veli..

Kırsal kesimlerde yaşayanlara seslenen, haklının, yoksulun, bilmezin, safın, temizin yanına çadırını açan, onların yardımlarına koşan, yumuşak, iyilik dolu, gani gönüllü, cömert, kötülüğe, karanlığa aydınlıkla, hoşgörüyle uzanan, savaşı barışla durduran Hacı Bektaş Veli...

Onun düşüncelerinden yaptıklarından, yaşadıklarından esinlenenlerin, düşünürlerin, ozanların yürek pınarlarına eğilince onu görürüz, dimdik ayaktadır. Dinleyelim "Er ol erlerle yaşa, erenlere, iyilere karış, onlarla görüş, konuş seviş; ara - bul, kendine gel, kendini bil, kendinden başkalarını kendinde gör, dilin kemiği yok yok ama eline, diline, beline , işine, eşine, aşına sahip ol. Sıkı tut. Haksızlığa başeğenler, susanlar, korkaklar bizden değildir, simgemiz arslandır. Yine kimseye kin - buğuz tutmayız, yan bakmayız de. Bizde herkes özgürdür, isteyen giyinik, isteyen çıplak gezer, ayıp örteriz, görmeyiz, sır saklarız, kimsenin ayıbını görmeyiz, açığını yüzüne vurmayız, gayrımız yoktur bizim, biz doldurur biz içeriz, günahla sevabımız iç içedir, imanı küfür küfürü iman eyledik yüzülen derimizi sırtımızda taşırız, Mansur darında, yere bastığımızın günah olduğunu bilenlerdeniz, bir üzümü kırka bölenlerdeniz de.

Adem manaya derler sadece el ayak baş; suret ile kaş değiliz de, dar yerlere, kuru çizgilere sığmayız, evrenleri kucaklayan karıncayız, ummanız, zaman - mekan bilmeyiz, zaman biziz, uzam biziz, biz vaktin oğluyuz, vaktin babasıyız, ikisini bir ederiz, bu günü var eder dünüz, aşk içinde eriyeniz, zahiri batına bağlayan köprüyüz, iki yaprak arasında dili olmayan kitabı konuşturanız, okunacak en büyük kitap biziz, biz insanız, enelhakız, geleceği kuranız, yoku var, varı yok edeniz, şimdi yaşıyanız, geçmiş olmayan geçmişiz, dönüşümlerin yolcusuyuz, "*cemsiz fark şirk, farksız cem münafıktır*" deyip hak'la halkı bir bilenlerdeniz, dem bu demdir, dem bu demdir diyenlerdeniz, günahın günah, suçun suç sayılmadığı yerlere varanlardanız. Ev'i yapanı tanırız, ikiliği bir kenara koyduk bir olduk, iki alemin bir olduğunu görenlerdeniz. Biz yürürken düş görürüz, düşleri hayra yorarız, her mahluka kardaşız, her dili anlarız, kendi resmimizi kendimiz yaparız, zorla güzellik olmaz başkaya başkayla varırız, aşk özgürlüğün kurucu öğesidir, Allah'ı Eyvallah'ı biliriz, melanet hırkasını eğnimize taktık, arı namus şişesini taşa çalanlardanız. Yoksulluk kapısında var oluruz, var varanın sür sürenindir. Hiç bir yere destursuz girmeyiz de, artık ballar balını bulduk varımız, dünyamız yağma olsun. Büyük yeninin peşindeyiz, eteğini

tutmuşuz koyvermeyiz, zenginliklere varlıklara köle - kul olmadık olmayız da. Tanrıdan üstünü yok, onu sever ona inanırız, dört kapıdan bir yel gibi uçup gittik hiçliğimizi Tanrının gücüyle örtenlerdeniz, birbirimizin yükünü taşırız gocunmayız, umutla doğduk umutla yaşıyoruz, salt gerçek olarak, merhameti öfkesinden üstün olana sığındık. O bizim için her şeyi yarattı biz onun için her şeyi terk edenlerdeniz, dağların, taşların yüklenemediği emaneti sırtlananlardanız. Savaşımız hep kendimizledir. Kimseyi düşman bilmeyiz, kafamızda olanları bırakan, ellerimizde olanları verenlerdeniz, yüreği huzur ve karar bulanlardanız. Allah'ımızı en üstün tasarlayanlardanız, onun güzelliğinden en küçük sadakayı dilenenlerdeniz. O bize şahdamarımızdan daha yakındır, saf ve basitiz, umup bekliyoruz, "Ya Rab beni benden al, seni bana ver, sen kal" diyenlerden olduk. Tanrı'nın yüzünü görmek için kendimizi bırakmaya hazırız, bin yıl bir vakitte duranlardanız. Tanrı gönlümüzde kendisinden başkasını göremez, cübbemizin içinde O'ndan başka kimse yok "Hak beni yarattı ki kendisini bileyim, bende O'nu bilgimde var kıldım" diyenlerdeniz, kavurga tanesi gibi sıçrayıp duruyoruz, kendi başımıza bırakılmışız. Diyen Hacı Bektaş Veli felsefesine merhaba hûuu diyenlerin dünyasını yaratıp oluşturan Hacı Bektaşı Veli.

ONUN IŞIK FELSEFESİ

Alevi - Bektaşi - Batıni - Kalenderi - Haydari – Tahtacı - Rafızi - Hurufi - Tapduklu - Baraklı - Hüseyni - Şeyh Bedreddünlü - Kızılbaş - Harbendelu - Şia - Şii zümrelerini temsilen kullanılan isimlerden biri de Işıktır. Bu felsefe kuralları yukarıda deneme biçiminde sunulmuştur.

"Işık" sözcüğü tasavvufi bir terim olarak ilk kez Hacı Bektaş Veli. tarafından "İç dünyası aydınlık veli" anlamına kullanılmıştır. Bu konuda Kaygusuz Abdal "Gaybi" sohbetnamesinde **(Süleymaniye Hacı Mahmud, ktb. nr: 3137** v. **34 / a**) şöyle der:

"Ve dahi ışık tabiren evvel Hacı Bektaş - ı Veli. vaz'eylemiş. Hakikatten haberdar olmayanlar zulmetde ve özünden âgâh olanlar nûr - ı Hakk'la aydınlıkda ve ışıklık'da olmak münasebetiyle" Görülüyor ki ışık sözcüğü bu zümrelerin hepsine belli bir dönemde verilen ortak isimdir. Bu felsefenin bir özetini yukarıda vermeye çalıştık, şiirlerden oluşan somut belgelerini de bundan sonra sunmaya çalışacağız. Önce bir gönül eri olan büyük tasavvufcu Şahabettin Suhreverdi'nin ışık kuramına şöyle bir göz atalım...

Şahabettin Suhreverdi İnsanın kendi sezgisiyle **aydınlanacağını** şöyle ileri sürüyordu:

*"Işıkların ışığı Allah'tır. Allah'ın ışığı insanlara doğru süzüldükçe yoğunlaşmış ve **özdek**leşmiştir; yani **duygularla algılanabilir** olmuştur: Sezgisel yöntemle (Işıkçılıkla) ışığa yaklaştıkça, aydınlık artar; her basamağın aydınlığı bir yukarıdaki basamağın ışığına kavuşturur: Böylelikle **ışıklar ışığının** her anlamdaki büyük aydınlığına varılabilir."*

İşte böyle diyordu **Işıkçılık Felsefesi**'nin kurucusu ünlü mutasavvıf.

İran'ın **Zerdüştçülüğünde**, Mısır'ın **Hermesçiliğinde** ve Yunan'ın **Platonculuğunda** ışıkçılığa yakın görüşler vardır: Ama; Dünyanın **İlluminizm** olarak tanımladığı felsefenin kurucusu **Şahabettin Suhreverdi** idi (1158-1191). Onun düşüncesini gelecek çağlarda; Fransız düşünürü **Descartes**: *Tanrı tarafından insana verilen bilme gücü* ve Alman düşünürü **Schopenhauer**: *bireysel sezgi* olarak ifade edecekti.

Yeni fikirlerden korkulur her çağda durumunun değişmesini istemeyen hükümdarlar da cahilleri ülema kabul ederler, onlara sarılırlar.

Şahabettin Suhreverdi'nin felsefesinden Kudüs'ün üleması ürktü. "Akidesi bozuktur" dediler, idamına fetva verdiler. Selahattin Eyyubi de 38 yaşındaki **Şahabettin Suhreverdi**'yi katlettirdi.

Sonra; Işıkçılık düşüncesini **İbni Tufeyl** anlatmaya devam etti. Bugün bütün dünyada biliniyor. Düşünce; idam sehpasında öldürülemiyor. Hz. Pirin ışığı sonsuza uzanmaya çalışırken "Bizans başkenti için Anadolu halkı sömürülecek bir hazineden başka bir şey değildi[11]. Babinger, kesinlikle Selçuklu hükümdarlarının, sapkın ve Alevi olduklarını söyleyecek kadar ileri gitti. . Fuad Köprülü bu görüşü reddederken benzer türde etkenlerin rol aldığını, Ali ve oniki imam hayranlığının onlarda bulunduğunu, tekkeleri olan ve derviş odaları zengin birşekilde döşenen şeyhlere büyük saygı duyulduğunu kabul eder[12]. Demek ki, dinsel etkinin karşılıklı sürüp gittiği küçük Asya'da düşmanlıklar, savaşlar yoğun biçimde sürüp gidiyordu, bitmeyen bir deprem yaşanıyordu. Türkmen bundan en çok mağdur olandı, ezilendi, sürülendi. Ama en çok ayakta duranlar da yine onlardı. Türkmen sözcüğü 1073 gibi erken bir zamanda "Türk gibi olanlar" şeklinde yorumlanıyordu[13].. Selçuk ordularının büyük bir kısmını oluşturan Türkmen kabileleri, Küçük Asya'yı son yurt edinmek için babaları önderliğinde dalga dalga gelip yerleşiyorlardı. Bunlardan biri de, küçük bir Türkmen oymağı olan Bektaşlu boyu idi. Hacı Bektaş'ın boyu bu boydu. Abdal Musa Sultan, Hacım Sultan da bu boy içinde yetişen, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yakınları olarak tarih sahnesine çıkacak olan ünlü kişilerdi. Garip giysiler giyiyorlar, mucizevi güçleri üzerine öyküler yayıyorlar, dinsel adanmışlar olarak yaşıyorlardı. Bu dervişlerin büyük çoğunluğu, aşırı bir Alevi teolojisine yönelik yani Kalenderiye mezhebine mensup insanlardı. Bunlar Hacı Bektaş'ın soyunu Hazreti Muhammed'e götürüyorlardı. Onlara göre, soy ağacı, şöyleydi:

- Hz. Muhammed
- Hz. Fatma, Ali'nin eşi
- İmam Hüseyin

---

[11] John K. Birge, Bektaşilik Tarihi s. 31.

[12] Edebiyat Mecmuası No: 3 s. 191, No: 2, s. 292-293.

[13] Divan-ı Lûgat-ı Türk III, s. 307.

– İmam Zeynel Abidin

– İmam Muhammed Bakır

– İmam Cafer'üs Sadık

– İmam Musa Kazım

– Seyid İbrahim El Mucap

– Seyid Musa Sani

– Seyid Sultan İbrahim Sani

– Hünkâr Hacı Bektaş Veli[14]

[14] J.K. Birge a.g.y. s. 38.

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

A) 1 - ŞİİRLERİ

Dostumuzla beraber yaralanır kananız
Her nefesde aşk ile yaradan'ı anarız
Erenler meydanına vahdet ile gir de gör
Kırk budaklı şamdanda, kırkımız bir yanarız

* * *

Malım, mülküm, servetim, hepsi evde kaldı
Oğlum, kızım, akrabam, geçtiğim yolda kaldı
Dostlarımdan birisi, benden hiç ayrılmadı
Allah için yaptığım iyilikler bende kaldı [15]

* * *

İlim, irfan mürşittir karanlıkları koğar
İnsanları cehalet, gaflet bunaltıp boğar
Gönüllerde parlayan, o saadet güneşi
Şark ile garp'den değil, gerçek inançtan doğar...

* * *

Eğer hakka talipsen, her an ona doğru ak
Kainat kitabına, irfan gözü ile bak
Yolumuzun esası, çalışmaya bağlıdır

* * *

[15] Yine Hünkar Hacı Bektaşi Veli'ye ait olduğu öne sürülen:
"Malım, mülküm, servetim hepsi evde kaldı,
Eşim, dostum, akrabam (ahbabım) geçtiğim yolda kaldı,
Dostlarımdan birisi benden hiç ayrılmadı,
İnanarak yaptığım iyilik(ler) bende kaldı."
Koşutunun da Hz. Pir'e ait olmadığı, Makalat'ı Araplardan Türkçe'ye çeviren güçsüz bir ozana ait olabileceği, bu düşüncelerin salt bir ağıt olduğu, kuru bulunduğu aynı araştırmacı tarafından öne sürülmüştür (N. Birdoğan a. g. e. s: 91).

Ayağa kalkacaksan, bari hizmet için kalk
Adem'de değil mi sohbet mesani
Adem'de değil mi ayet - el kürsî
Sen seni bilirsen yüzün Hüda'dır
Bilmez isen, hak senden cüdadır

* * *

Seninle içmiştik vahdet şarabı [16]

2 - HACI BEKTAŞ VELİ'YE AİT OLMASI MUHTEMEL ŞİİRLER

— I —

Haktan emrolundu geldim cihana
Gözüm açtım mail oldum uyurca. (ol burca)
Kâmil oldum, hak kelamın okudum,
Elif kaddim, dal yazıldı uyurca (ol burca)

* * *

Konaktan bezirgan çıkagörünce
Ne gündüzüm gündüz, ne gecem gece.
Bir burç vardır cümle burçlardan yüce,
Muhammed mirac'a çıkar uyurca (ol burca)

* * *

Alnımıza yazılıptır yazılar,
Mürid olan mürşidini arzular,
Yeryüzünde yer kalmadı gaziler
Ar yüzünden bir yol gider uyurca (ol burca)

* * *

Gökte uçan Cebrail'dir biridir,
Bir gül vardır Muhammed'in nurudur, (teridir)
Bir kapusu Şah - ı Merdan Ali'dir,
Elvan elvan nurları yağar uyurca (ol burca)

* * *

Hacı Bektaş Veli arayıp bulmuşam,
Erenler deminden bir pay almışam,
Bir hakikat deryasına dalmışam
Her gönülden bir yol gider uyurca. (ol burca) [17]

---

[16] Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen Arapça bir şiirden Bkz. J.K. Birge a.g.e. sh: 130.

[17] N. Birdoğan bu şiirin 16. yüzyılda yaşamış Azeri şairi Kurbani'ye ait olduğunu ileri sürerek örnekleme yapmakta ve şiirin dili ile "uyarca" uyağının anlamsızlığını da vurgulamaktadır. (**Nejat Birdoğan, Anadolunun Gizli Kültürü Alevilik** s: 90 - 91) Burada Kurbani'nin değişik bir şiirini vermektedir. Acaba Kurbani, Hünkâr

— II —

Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde
Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde (gönülde)

* * *

Sevgi muhabbeti kaynar yanan ocağımda
Bülbüller şevkle gelir, gül açar bağımızda
Hırslar, kinler yok olur aşkla meydanımızda
Arslanlar, ceylanlar dosttur kucağımızda

* * *

Dostumuzla beraber yanar kanarız
Her nefeste aşk ile yaradanı anarız
Erenler meydanına vahdet ile gir de gör
Kırk budaklı şamdanda kırkımız bir yanarız

— III —

Dervişlik, hırkada, taç'da değildir
Hararet nardadır, saç'ta değildir
Her ne arar isen insanda ara
Kudüste, Mekke'de, Hac'da değildir

* * *

Sakın bir kimsenin, gönlünü yıkma
Gerçek erenlerin, sözünden çıkma
Eğer insan isen ölmezsin korkma
Aşığı kurt yemez uc'da değildir [18]

Hacı Bektaş'ın şiirinin etkisinde benzer şiiri yazmış olamaz mı, bu düşünülemez mi? Ayrıca şiirde kullanılan dil elbette 13. yüzyılın Anadolu Türkçesi değil, ama bu tür şiirlerin zamanla uyarlamalara, değiştirmelere uğradığı herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir olgu ve gerçek..

[18] "Hararet nardadır saçta değildir" dizesiyle başlayan şiirinde Kaygusuz Abdal'a ait olduğu bir çok araştırmacı tarafından öne sürülmektedir.

Kaygusuz Abdal'a ait şiir:

"Dervişlik hırkada tacda değildir
Isılık od'dadır sacda değildir
Hakkı ister isen âdemde ara
Irak'da Mekke'de, Hac'da değildir."

Kaldı ki, Kaygusuz Abdal'ın, Hacı Bektaş'ın Makalat'ının etkisi altında bütün düzyazı ve şiirlerini yazdığı hemen göze çarpan bir gerçektir. Bu şiirde böyle bir etki ile yazılmış veya alınmış olamaz mı? Hacı Bektaş'ın hiç şiir yazmadığı görüşüne katılmıyoruz. Şiirleri okuyucunun taktirlerine bırakıyoruz. Çünkü benzeri durumlar yazınımızda çok görülen bir durumdur.

B) METİNLER

I — (MAKALAT'TAN SEÇMELER)

— "Vay ona ki, içinde kibir ve buğuz ve buhulluk (cimrilik) ve tamah ve öfke ve gaybet ve kahkaha ve maskaralık, bunlardan maada nice dürlü şeytan fiili ola; dışarıdan su ile yunup arınır mı? Şöyle bilesin kim arınmaz. Ve bu dediğimiz nesnenin biri bir kişide olsa, onun cümle taatı ve ibadeti ve ameli cümlesi boşuna olur. Vay ona ki, sekiz dürlüsü dahi bir kişide olursa hali nice ola. Pes ol kimse mutlak şeytan olur. Zira şeytanın şeytanlığı bu sekiz dürlü nesnededir."

— "Amma, her kişi kim iman ten üzredir derse hatadır. Eğer can üzredir derse hatadır. Pes şöyle bilmek gerek kim, iman akıl üzredir."

— " ... Amma bizim sözümüz budurkim, rahman aslı kangidir, şeytan aslı kangidir. Bunu bilmek gerek. Pes imdi bilmek gerekkim, rahman aslı imandır. Şeytan aslı gümandır. Velakin imana güman katmak düşvardır (zor). Zirakim, iman akıl üzeredir. Akıl sultandır, ve ten içinde naibdir. Pes, sultan gitse naib (vekil) nite dura. Mesela iman bir hazinedir. İblis uğrudur. Akıl hazinedardır. Hazinedar gitti, uğru hazineyi nitti."

— " Ve dahi bir kavilde iman koyundur, akıl çobandır, iblis kurttur. Çoban gitti, kurt koyunu nitti."

— "Dahi bir kavilde iman süttür, akıl bekçidir, iblis ittir. Üçü dahi bir evde bir yerdedir. Bekçi evden gitti. Süt bekçisiz kaldı, it sütü nitti."

— " Ve hem dünyada alimler var. Kimi fıkıh, feraiz ilmin, kimi tefsir ilmin, kimi nahv ilmin, kimi hakikat hikmet ilmin bilür. Kimi beyan bilür, kimi hendese bilür."

— " Ve hem dünyada baği var. Pes nefes bağidir, nefese dileğin vermek dokuştur. Dünyada cuhud var, tersa var. Hilaf etmek var. Pes, günaha muti olmak cuhudlara benzer. Şer'e boyun vermemek tersaya benzer. Tamah kılmak hilafa benzer. Öykelenmek aslana benzer. Boşamak kakımak yılana benzer. Minnet bilmemek hiç nesnedir. Cehil gibidir. Kalennebi (Muhammed buyurur) 'Küllü şey'in şey'i el cehli la şey'i'. Manası budur kim, her nesne nesnedir, cahil hiç nesnedir" **(Makalat) (abç)**

— " Her kim hak tealaya gönülden tanıklık vermezse mutlak kafirdir. Yahut dil tanıklık verüp gönül inanmazsa münafıktır".

— " Pes imdi için dolu kibirdir ve hasettir ve bahıllıktır ve, tama ve öyke, ve gaybet ve kahkaha ve masharalıktır. İmdi kangi Kitapta buyurdukim, bunların biri, iman ehli içinde olur." **(Makalat)**

Prof. Dr. Esat Coşan, Hacı Bektaşi Veli'nin Makalat adlı yapıtının en yetkin örneklendirmesini yaparak bu kitabı karşılaştırmalı şekilde derleyip yayınlamıştır. Ancak Esat Coşan Hacı Bektaş Velinin ehl-i sünnet olduğunu iddia edersede bu hem tarihi gerçeklere, O'nun kültürel yaşamına ters düşer; hemde yapıtlarının içeriği ile bağdaşmaz.

Kaldı ki, Makalat, Hacı Bektaş Veli'nin, ehli sünnet olmadığını açıkça gösterir. O şeriatı, namazı, haccı vb., reddetmiş, gönül ibadetini, Tanrıya sevgi ile bağlanmayı öngörmüştür. İnsanın kalbinin, karakterinin temiz olması gerektiğini savunur. Abdest alarak insanın temizlenmeyeceğini, asıl temizliğin içimizdeki şeytanı yenmekle olacağını söyler. ***(R. Yörükoğlu. Okunacak en büyük kitap insandır sh: 178)***

II — KİTAB - ÜL FEVAİD (FEVAİDNAME) ' DEN SEÇMELER [19]

— 1 —

Fakr aleminde her türlü varlığın belirtilerinde soyutlanmak en iyisidir.

İlâhî aşkın kıssasında dilsiz olmak en iyi davranıştır.
Yâ Rabbi! Muhabbet şarabından bana bir kadeh ver,
Ve mutluluk bardağından da iyi bir sonuç ver.
Senden dileğim, dileksizlik amacından başka değildir.

* * *

Ey dileklerin amacı olan Hak, benim dileğim ver!
Yâ Rab! Bana yokluğun kutsal yerinden sevdiğimi ver,
Umulur ki yoklukta işim daha iyi olsun.
Fânîlik yolunda beni ne muhtar kıl ne mecbur kıl,

Yalnız AHMED-İ Muhtâr' ın ayağını başıma koy.

(Kitab - ül Fevaid sh: 6)

— 2 —

İki alemin yüzkaralısı ol sen bugün,
Ki yarın lâ'l yüzlü olmak yakındır.
Öyle bir renkle ol ki hiç bir rengi tutmasın,
İki cihanda yüzükaralık budur.

(Kitab - ül Fevaid sh: 7)

— 3 —

Beyan yolunda koşan at çok sür'atlidir,
Korkarım elimden yular kaçacak.
Dost her lahza da sana bakmaktadır,
Sen o'ndan gaflet edince o senden vazgeçer.

(Kitab - ül Fevaid sh: 9)

---

[19] Hacı Bektaş Veli'nin Kitab - Ül Fevaid (Fevaidname) deki beyt, kıt'a ve rubailerin Hz. Pire mi, yoksa başka şairlere mi ait oldukları konusunda bir açıklık yoktur. Ne yazık ki, bu hususta da elimizde yeterli kanıt, belge ve bilgi de bulunmamaktadır.

— 4 —

Biz olduğumuz gibiyiz ve öyle de olacağız,
İki âlemde bu gün de yarın da.

— 5 —

Dosttan gayrı dost aramak
Fesâd - ı muhabbet ve butlân - ı mârifettir.

— 6 —

Havasını ele aydınını bana haber verir misin?
Her ne ki senin gönül bağındır. Hüdâ'ndır.

(Kitab - ül Fevaid sh: 12)

— 7 —

Eğer ilerlemek istiyorsan herkesin önüne atılma!
Merhem ve mum gibi ol, diken olma.
Hiç kimseden sana fenalık gelmesin istersen,
Fena sözlü, fena düşünceli ve fena huylu olma!

(Kitab - ül Fevaid sh: 16)

— 8 —

Dünya, mezbele (çöplük) dür. Dünyaya tapanlar da hiç bir halde ondan ayrılamazlar.

— 9 —

Fakr'dan korkan, münafık olur.

(Kitab - ül Fevaid sh: 19)

— 10 —

Ey ki sen daima tevbecisin,

Ne vakit bu tevbeden tevbe edeceksin onu söyle?

(Kitab - ül Fevaid sh: 20)

— 11 —

Hacı Bektaş Velî Hazretlerinden semâ - ı sordular. Dedi ki:

Semâ; hakîkat ehline müstehaktır, ilim ehline mübahtır, fısk ve fücûr ehline haramdır.

(Kitab - ül Fevaid sh: 12)

— 12 —

Hazret - i Bektaşi Veli (Tanrı aziz sırrını kutlasın), kendi dervişlerinden birini üzüntülü gördü ve buyurdu:

Senin gönül darlığın, fenalığa gönül vermektendir. Ne zaman ki bu cihandan uzaklaşırsın ve gönlünü fenalığa yöneltmezsin, dâr yürekli olmazsın.

Ve buyurdu ki:

Azâd (özgür) odur ki: Kimsenin incitmesinden incinmez. Civanmerd (yiğit) o olur ki hak edeni de incitmez.

(Kitab - ül Fevaid sh: 28)

— 13 —

Hazret - i Bektaşi Veli buyurdu ki:

Cenâb - ı Hakk'ı uykumda gördüm, dedim:

— Sana varan yol hangisidir?

Buyurdu:

— Kendinden geçince erişirsin.

(Kitab - ül Fevaid sh: 40)

— 14 —

İnsanın cemali, sözünün güzelliğidir. Ve kemâli, işlerinin doğruluğundadır. Yani insanın ziyneti ve güzelliği, sözlerinin iyiliğindedir. Kemali de işinin dürüstlüğündedir.

(Kitab - ül Fevaid sh: 46)

— 15 —

— Dört şey büyüklüğe delildir:

İlmi aziz tutmak, haramdan sakınmak, devlet büyüklerine saygı göstermek. Hak yolunda gidenlerle durup oturmak.

(Kitab - ül Fevaid sh: 51)

— 16 —

Beş şey mutluluğun delilidir:

Doğru sözlülük, güzel ameller (ibadet ve işler), olgunlaşma için gösterilen çaba, helalından rızık arama ve hâl ehli dervişlerle sohbet.

(Kitab - ül Fevaid sh: 52)

— 17 —

— Beş şey her şeyin en yazığıdır:

Güneşe karşı yanan ışık,
Görmeyen göze karşı güzel yüz,
Çorak toprağa karşı güzel yağmur,
Karnı tok karşı hoş bir yemek,
Ve ahmaka karşı hak söz.

(Kitab - ül Fevaid sh: 57)

— 18 —

Din büyüklerinden alimler, padişahlardır. Ve dervişler tekva üzere şahlardır. Alimlere fikir lazımdır, dervişlere zikir. Zira ki fikirsiz alim serabdır, zikirsiz derviş yapraksız ağaçtır. Fikirsiz alim Nuh'suz gemidir, zikirsiz derviş ruhsuz kalbdir. Fikirsiz alim Tur'suz Musa'dır ve zikirsiz derviş nursuz kandildir. Alimlere ilim gerek, dervişlere velayet.

Nefsin boynunu vur huzur bul;
Ben beyan ettim din yoluna sülûkü.

(Kitab - ül Fevaid sh: 59)

— 19 —

Bir gün padişah Hazret - i Bektaşi Veli'ye demiş:
— Benden bir şey iste.
Cevabında buyurmuş ki:
— Sineği benden uzaklaştır.
Demiş ki:
— Ben sineğe hükmetmeğe kadir değilim.
Öyle ise, buyurmuş:
— Sen sineğe hükmedemezken, bize ne verebilirsin?

— 20 —

Hakka ki bizim semâ'mız oyuncak değildir
İlahi bir sırdır mecâzi değildir
O kimse ki semâ'ı bir oyun sayar
O cifedir (pisliktir) namazı kılınır şey hiç değildir.

— 21 —

Şu beyan olunur (açıklanır) ki:

Arif'den her ne zuhur ederse, onu Cenâb - ı Hak'dan geliyor görmek lazımdır. Zira ki ârif mevt - i surî'den (maddi, bedensel ölümden) önce ölmüştür. Cenâb - ı Hak onda tasarruf eder (özgürce davranır, hizmet ettirir) Cenâb - ı Hak'kın kudret elleri için onun elleri öyle bir araçtır ki bir katibin elindeki kalem gibidir.

(Kitab - ül Fevaid sh: 75)

— 22 —

Ne her bildiğin dert söylenebilir
Ne de her bulduğun inci delinebilir

— 23 —

Bir şemse seninle söylemiştim ve geçtim
Bâkisini iştiklerine kıyas et

— 24 —

Ağyar (yabancı) sohbetinin kökünü kazmak isterim
Gönlümü yalnız dostun lisanına ağız yapmak isterim
Dünya ve ahiret gamını gönülden çıkarmak isterim.

(Kitab - ül Fevaid sh: 90)

— 25—

Yârabbi! Beni iki cihan hakkında emsalsiz kıl
Fakr tâcı ile beni serfiraz kıl
Taleb yolunda beni mahrem - i Râzık kıl
Ve sana erişmeyen yoldan yüzümü çevir.

(Kitab - ül Fevaid sh: 100)

— 26—

— Sevgiyle dol.
— Huzur ve mutluluk teslimiyettir.
— Kendini temizleyemeyen başkasını temizleyemez.
— Dünyada özünü düzelten ahirette azaptan kurtulur.
— Ayaga kalkarsan hizmet yapmak için kalk. Eğer konuşacaksan hak ile konuş.
— Nefsin boynunu vur huzur bul...

(Kitab - ül Fevaid)

C) HÜNKAR HACI BEKTAŞ VELİ'DEN SEÇME SÖZLER

— I —

— Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et.

* * *

— Ulfet (buluşma) hem zehirdir, hem pan zehirdir

* * *

— Çalışmadan geçinenler, bizden değillerdir.

* * *

— Mülk alimin şeytanıdır.

* * *

— Marifet, nefsi silmek değil, bilmektir.

* * *

— Alimin uykusu cahilin ibadetinden üstündür.

* * *

— Okunacak en büyük kitap insandır.

* * *

— Eline, diline, beline, işine, eşine, aşına sahip ol.

* * *

— Yetmişiki milletin hepsine aynı nazarla bak.

* * *

— Asalet, duruluk ve doğruluktur.

* * *

— Hak güneşten daha zahirdir.

* * *

— Asıl körlük, nankörlükdür.

* * *

— Gözlüye gizli yok.

* * *

— En büyük keramet, çalışmaktır.

* * *

— İmanın kemali, ahlak güzelliğidir.

* * *

— Mürşit, alıcılık değil, vericiliktir.

— Alem Adem, Adem de Alem içindedir.

* * *

— İnsanın cemali sözünün güzelliğidir.

* * *

— Gözü ileride, gönlü geride olan kimse, yola gidemez.

* * *

— Zahiri hüsn - i ebed (huy güzelliği), batıni hüsn - i ebedin (iç güzelliği) ünvanıdır.

* * *

— Fikirsiz alim Nuh'suz gemidir, zikirsiz derviş nursuz kandildir.

* * *

— Fakir o kimsedir ki, onun Allah'tan başka kimseye ihtiyacı olmaz.

* * *

— Kibir, bele bağlanmış taşa benzer, onunla ne gide bilir, ne de havada uçabilirsin.

* * *

— Sevgi seven kişiyi niteliklerinden geçirmek ve sevgiliyi kişiliğiyle kanıtlamaktır.

* * *

— İlim hakikata giden yolları aydınlatan ışıktır.

* * *

— Arif odur ki, dünyadan ve onda olan nesnelerden haberi olmaz.

* * *

— Göze nur gönülden gelir.

* * *

— Kendini temizleyemeyen başkasını temizleyemez.

* * *

— Bambaşka bir halde yaşayan, ama o halinde Allah'ı arayan kimsenin tutumu, Kur'an okuyan fakat gönlü Allah'da olmayan kimseden hayırlıdır.

* * *

— İslamın temeli ahlak, ahlakın özü bilgi, bilginin özü akıldır

* * *

— Yolumuz, ilim irfan ve insanlık sevgisi üzerine kurulmuştur

(R. Yörükoğlu, Okunacak En Büyük Kitap İnsandır. sh: 206-207)

— II —

— Dört türlü cömertlik vardır. Mal cömertliği Bay'lara (zenginlere), ten cömertliği: Gâzî'lere, gönül cömertliği: Ârif'lere, can cömertliği: Âşık'lara mahsustur.

— İnsana candan aziz bir şey olmadığı gibi Cenâb - ı Hakk'a da kul'dan yakın bir şey yoktur.

— Yakyn, Allah'ta yok olmak ve Allah'la bakaa bulmak hâlidir.

— İbadetin yeri başka, iş'in yeri başkadır.

— Gerçek bir dervîş hiç kimsenin verdiği üzüntüden sıkılmaz ve kırılmaz. Cüvânmerd oldur ki kırılmağa değer kimseyi bile kırmaz .

— Fakırlık, her yoklukta sâkin olmak ve her varlıkta elde olanı dağıtmaktır. Yani yokluk ile arası iyi olmak, onunla uyuşmak ve varlıktan kurtulmaktır. Her çeşit yoksulluktan korkan arabozucudur. Gerçek Fakıyr'in Hakktan gayrıya ihtiyâcı yoktur.

— Mürüvvet, dost kardeşlerinin kusurlarını görmemezlikten, bilmemezlikten gelmektir. Onların zilletlerinden gaflettir.

— Kendisinden seyahat izni isteyen bir dervîşe: — Niçin seyahat ediyorsun? demiş. O : — Akmayan su bozulur diye , demiş.Hazret - i pirin cevabı şu:

— Neden deniz olmuyorsun ki hem akmaz hem de bozulmazdın?

— İki nesne en büyüktür: İlim (bilgi) ve Hilim (yumuşaklık). Bilgi ile doğruya (Çalab'a) yol görünür, yumuşaklık ile insanlara katlanılır.

(Bedri Noyan, Bektaşilik Nedir ? s: 32)

— III —

— Bizim meclisimizin tarafı yoktur.

— Bizim semahımız ilahi bir aşktır.

— Dinine dizlerinle değil, kalbinle bağlan.

— Ara bul. Her ne ararsan kendinde bul. Kendisini tanımayan Yaradan'ı da bilmez.

— Ellerin Kâbe'si var, benim Kâbem insandır.

— Kadınları okutunuz. Kadınları okumayan milletler yükselemez.

— Cennet için ibâdet geçersizdir (Tanrı için olmalı).

— İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.

— Doğruluk dost kapısıdır.

— İncinsen de incitme

— Elini tekt, Dilini pekt, Belini berk tut.

— Gazabını yutucu , Sır saklayıcı , Ayıp örtücü ol.

— Alın açıklığı, Sofra açıklığı, Gönül açıklığı....

— Aşına , Eşine, İşine sahip ol.

— Marifet ehlinin ilk makamı edeptir.

(Duran Ali Gülçiçek, Alevi Bektaşi Yolu, s: 125)

— IV —

— İnsanlar beş kısım üzeredir:

Kerimler, sahiler, behiller, şahiler, leimler.

— *Kerim* : Yemez, verir.

— *Bahil* : Yer, vermez.

— *Şaki* : Yemez ve vermez.

— *Leim* : Yemez ve vermez, hemde verene engel olur.

— *Şahi* : Yer ve verir.

(HHBV. Vasiyetnamesi s: 95)

— V —

BEKTAŞİ İLKELERİNDEN SEÇMELER

– Her ne yaparsan, Hak rızası için yap.

– Ara bul.

– Her "yok" yerine geçecek bir "var", sende mevcuttur.

– Mümin müminin aynasıdır.

– Yol ile giden yorulmaz.

– Mertebe ve makam yoktur, dostun gönlünden özge.

– Gelenin malı, dönenin canı.

– Gelme gelme, dönme dönme.

– Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu.

– Arif olup da vermeyen cahildir.

– Bilmeden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.

– Lütuf, payına düşmeyendir.

– Nasip verilene karşı alınandır.

– Eskiyi terk cahile ölüm; arife ise doğumdur.

– Gündüz şevk ile dünya işine, gece aşk ile ahiret işine.

– Tövbenin tövbesi olmaz.

– Eline, diline beline sahip ol.

– Aşına, işine, eşine sahip ol.

– Gönlün, elin, sofran açık olsun.

– Herşeyin anahtarını özünde ara.

– Her ne arar isen kendinde ara.

– Kendine ağır geleni kimseye uygulama.

– Düşmanınızın bile insan olduğunu unutmayın.

– Marifet ehlinin ilk makamı edeptir.

– İnsanın cemali sözünün güzelliğidir.

– Hiçbir insanı ve ulusu ayıplayıp hor görme.

– Bir yolu karanlık görüyorsan bilki perde gözündedir, yolda değil.

– Ayıpları örtücü ol.

– Kimsenin ayıbını görmeyen cana aşk olsun.

– Sırrı sır edene aşk olsun.

– Kelam Haktır.

– Doğruluk Allah yoludur.

– İncinsende incitme.

– Hakk'ın varlığından başka hiçbirşey kalıcı değildir.

– Halden hale geçiş hep O'nadır.

– El ele el Hakka.

– Bir saatlik tefekkür, yetmiş yıllık ibadetten hayırlıdır.

– Ciğerinde duman olmayanın, yüreğinde ateş olmaz.

(Belkıs Temren, Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu - 1994, s: 232-233)

SEYYİD ALİ SULTAN
(1310 - 1402)

Seyyid Ali Sultan, tarihi belgelerdeki kayıtlara göre Hacı Bektaş Veli'nin tek oğludur. Asıl adı İbrahim'dir. Timurtaş, Hızır Lala ve Kızıl Deli Sultan lakapları ile anılırsa da en yaygın adı Seyyid Ali Sultan'dır. Çok hareketli bir yapıya sahip olan Seyyid Ali Sultan İznik ve Gemlik'in Osmanlılar'ca zaptedilmesi sırasında orada bulunmuş ve yeni alınan yerlerde kültürümüzün yerleşmesini amaçlayan hizmetler vermiştir. Babasının ölümünde 27 yaşında bulunan Seyyid Ali Sultan Suluca Karahöyüğe dönmüştür. Murat I (Hüdavendigâr) zamanında, 1362 - 63 yıllarında Seyyid Ali Sultan, Yeniçeri Ocağının kuruluşunda hazır bulunmuş, dua etmiş ve askere (Ak Börk) giydirmiştir. Murat I tarafından gerçekleştirilen Rûmeli seferlerine de katılan Seyyid Ali Sultan Dimetoka'da kendi adı ile anılan Dergâh'ı kurmuştur.

Büyük bir ihtimalle, Beyazit I (Yıldırım) ile Timur arasındaki savaş nedeni ile Suluca Karahöyüğe dönemiyen Seyyid Ali Sultan 1402 yılında ölmüş ve Dimetoka'daki dergâh-'da toprağa verilmiştir. (C. **Ulusoy. Pir Dergâhından Nefesler s: 5**)

Dimetoka'nın Demirviran köyünde büyük bir tekkesi vardır. Bugün, dergâh Yunan askeri kışlası olarak kullanılmaktadır. Dergâh ortasında ünlü Karadut ağacı halen meyve vermektedir. Kırcalı'da da bir makam mezarı vardır.

Yaşam öyküsünü dile getiren Seyit Ali Sultan Velayetnamesi olup dede Gazi Rüstem Baba Sultan yazmıştır. Bedri Noyan bu velayetnameyi yayınlamıştır.

Değerli araştırıcı Turgut Koca'nın belirttiğine göre, Seyyid Ali Sultan Gelibolu, Çardak, İpsala, Malkara, Enez, Hayrabolu, Ferecik, Doğanca ve Ergene'nin fethinde birinci derecede yararlılık göstermiş, Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin ölümü üzerine postnişin olmuş, Padişah II. Murad'ın isteği üzerine Rumeli'ye tekrar giderek Kosova savaşına katılmıştır. Turgut Koca'ya göre Seyyit Ali Sultan, Abdal Musa'nın amcası çocuğudur.

Kara kuvvetlerinin çekirdeğinin kurulması, Pencik yasası ile olmuştur. Pencik yasasıyla Hacı Bektaş - i Veli dergahına ödenen "Hams Hak'kını" Seyyid Ali Sultan orduya bağışlamış ve bu yasayı, 28 Haziran 1363 tarihinde Murat Bey, Kara Rüstem, Vezir Çandarlı Kara Halil ile Seyyid Ali Sultan imzalamışlardır.

Fütühat sırasında, bir ara Kırkpınar'da güreş tutan gazilerin yenilenlerini ayırt etmek için, "sırtları yere değenleri yenilmiş kabul etmiş, bu suretle çağdaş güreşin özünü, Seyyid Ali Sultan" kurallaştırmıştır.

Seyyid Ali Sultan Dergâhı mücerret hilafet dergahıdır. (**Turgut Koca, a.g.e. sh: 21**)

Ayrıca, yine Turgut Koca'nın kanıtlara dayalı olmayan iddiasına göre cönklerde rastlanan Seyyid Ali mahlaslı nefeslerinin hiç birisi ona ait olmayıp Seyyid Ali adındaki başka bir bektaşi şairine aittir.

— 1 —

Vücud'un şehrini seyrân iderler
Gördüm dört kûşe'de dört cân oturır
Birbirine lütuf ihsan söylerler
Bir kûşesinde de sultân oturır

Bir kûşe'si vardır kuyumcu işler
Bir kûşesinde âhen gümüşler
Bir kûşesinde bezirgân kışlar
Bir kûşesinde de hakan oturır

Bir kûşe'si vardır sular akıpdur
Bir kûşesinde şems balkıyupdur
Bir kûşesinde güller kokubdur
Bir kûşesinde de mestân oturır

↓

Bir kûşe'si vardır rıka yazarlar
Bir kûşesinde tezyin bozarlar
Bir kûşesinde gevher süzerler
Bir kûşesinde de şeytan oturır

Bir kûşe'si vardır ikrâr alırlar
Bir kûşesinde tarîk güderler
Bir kûşesinde semâ ederler
Bir kûşesinde de Pirân oturır

Seyyid Ali Sultan böyle iyledi
İndi aşk'ın deryasını boyladı
Bir kûşesinde bâb - ı tazarru bekledi
Bir kûşesinde de Şâh - ı Merdân oturır

Kûşe: *köçe, kôse,* **şems:** *güneş,* **seyran:** *gözleme,* **bab:** *kapı,* **ahen, balkımak:** *parlamak,* **tarîk:** *yol,* **tazarru:** *yalvarış, yakarış.*

— 2 —

Can Ali canan Ali canda cananım Ali
Alemin ümmidi sensin Hacı Bektaş - i Veli

* * *

Biz bir ayet okuruz hiç Kur'ana benzemez
Bu bizim imanımız bir imana benzemez

* * *

Kamu cihan okuyor dillerde senin metnin
Seyyid Ali kuluna daim olsun himmetin [1]

[1] Bu nefes, rast makamında ve düyek usulünde bestelenmiştir.

YUNUS EMRE

Ol dost bana ümmi dimiş, hem adımı ümmi komuş.
Dilim şeker, gövdem kamış, bu söylenen nemdir benim
Ümmi benem Yunus benem, dokuz atam dört tür anam
Işk odına düşüp yanmak sük u bazar nemdir bana

dizelerinde tanımlanan Yunus Emre bu gün ümmet malı değil, hatta millet malı bile değil, insanlığın ortak değeridir. Bence Yunus Emre dinlerin, mezheplerin, tarikatların çok çok üzerindedir. Ama inancı, mezhebi, tarikatı ne olursa olsun bütün şairler gibi o da insanlığa umuda seslenmektedir. Kendi çağımızın, yepyeni inançların insanı olarak, geçmişe değil geleceğe yönelerek, Yunus'un inandıklarına inanmayarak da sevip sayabilir insan onu. Yunus gibi sevene, Yunus gibi düşünene, kendi çağının karanlıkları içinde bütün çağların aydınlığını bulana ne mutlu demekten özge elimizden ve dilimizden başka şey gelmez.

A) YUNUS'UN KİMLİĞİ

a) Genel olarak

Yunus Emre (1238 - 1320) yılları arasında yaşadığı tahmin edilen ve Anadoluda Türkçe şiirin öncüsü olan bir şair ve mutasavvıftır, yaşamına ilişkin belgeler sınırlıdır. Medrese eğitimi gördüğü, Arapça ve Farsça bildiği, İran ve Yunan mitolojisi ile tasavvuf ve tarihi incelediği sanılıyor. Vahdet - i vücut (varlık birliği) öğretisine ulaşan bir tasavvuf yorumunu benimsemiştir.

Gerçeğe, Tanrı'ya, evrensele, herşeyin özüne varmak için **"Şeriat - tarikat - marifet - hakikat"** olmak üzere dört bilgi düzeyi yöntem ayırt eder. Tasavvuf felsefesi ve görüşleri daha çok Bektaşilere yakındır. Şeyhi Taptuk Emre Sinan Ata'nın ardılıdır, Hacı Bektaş Veli'ye bağlıdır. Bir divanı vardır **Risaletü'n Nushiye** adlı 573 beyitlik şiiri ile şeriat kurallarının üstüne çıkar. Başlangıçtaki düz yazı metinde aklın ve insanın çeşitlerini anlatır. Şiirlerini Oğuz lehçesiyle ve çağının konuşma diliyle yazmıştır. Yaşamı, şiirleri, felsefesi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Yunus Emre üzerine Fuat Köprülü, Burhan Toprak, Abdülbaki Gölpınarlı, Sabahattin Eyüboğlu, Asım Bezirci, F. Kadri Timurtaş, Ahmet Kabaklı, Müjgan Cumbur, Abdurrahman Güzel, Mehmet Bayraktar ve Nezihe Araz gibi çeşitli araştırmacı yazarlar inceleme yapmışlardır.

Yunus Emre? Nereli? Nerede doğmuş, nerde ölmüş, nasıl yaşamış? Kime bağlı, Ne gören var, ne bilen, Hepsi karanlıkta. Yunus'un deyişiyle görenler, bilenler de, ne söylerler, ne bir haber verirler. Ama onlarca mezarı var, üstlerinde adı var, içlerinde kendi yok; Onlarca kitabı var, içlerinde adı var, kendinin kitabı yok. Ama o halkın, insanların göz-

desi, soluğu, sesi, Anadoluyu insanlığı sarmış, kendi köyündeyse izinin tozu bile kalmamış; sözü alınmış, satılmış, divanlara birlikte katılmış; O güzel insan kim bilir hangi gurbet köşesinde dağarcığındaki şiiriyle birlikte ölmüş, toprağa katılmış belki ölümü üç günden sonra bile duyulmamış, ölüsü soğuk suyla yuyulmamıştır. Belki tersi olmuş. Bilen yok. Gören yok. Ama o varacağı yere ulaşmış.

Ama halkımız bu insanları kendi çocukları olarak benimsemiş, kişiliklerini, özünü, sözlerini kendi malı sayıp dilediği gibi evirmiş çevirmiştir. O ve halkın nerede söylediğini bilmek imkansız belki de gereksiz artık. "Anadoluda binlerce ağızdan söylenmiş ve söylenen bir Yunus korosu var" "En eski yazmalarda yok diye halkın ezberinde yaşayan, ister istemez yontulan, dil değiştiren şiirleri Yunus'un saymamak hiç de bilimsel bir davranış değildir" En eski yazmalar Yunus'un ölümünden çok sonra derlenmiş, bu yazmalara Yunus'un diline, tutumuna, düşüncesine düpedüz aykırı şiirler de alınmış. Yeni belgeler arana dursun, biz Yunus'u anarken yazmalar kadar sözlü halk geleneğine de saygılı olmayı daha doğru buluyoruz. **(S. Eyüboğlu, Yunus Emre sh: 20)**

b) — Söylencelerdeki Yunus Emre

Yunus üstüne bütün bildiklerimiz halkın masallaştırdığı gerçeklere dayanıyor. Ancak masallar gerçeği değiştiriyor da tarih kitapları değiştirmiyor mu? "Yeni tarihçiler eski zaman gerçeklerini ararken söylenceleri, mitleri hiç de yabana atmıyor, tersine asıl gerçeğin çok kez onlarda gizli olduğunu ileri sürüyor.

Söylencelere, Hacı Bektaş Veli Velayetnamesine göre Yunus Emre bir orta Anadolu köylüsü, Sakarya kıyılarında, Sivrihisar'ın Sarı köy'ünde oturur. "Taştan topraktan ekmeğini çıkaran, yağmur yağmayınca aç kalan bir Anadolu köylüsü, bütün devletlerin soymaya alışık olduğu bir Anadolu köylüsü. Yağmur yağmaz, ekin olmaz. Yunus günün birinde tohumsuz kalır. Tohumsuz kalan Yunus Emre eşeğine dağdan alıç, ahlat, meyva yükler, buna karşılık biraz tohumluk buğday aramaya çıkar. Duyduğunun izini sürer işte ilk durduğu yerlerden biri de Hacı Bektaş Tekkesidir. Anadolu'nun gerçek fatihleri Anadolu köylüsünün yanı başında, yakınında oturmayı kabul etmiş olanlardır. Bu söylence bize onüçüncü ve ondördüncü yüzyıllarda Bektaşiliğin yaygın olduğunu gösterir. Yunus, tekkeden alıçlarına karşılık buğday ister. Hacı Bektaş Veli kendisine: Buğday yerine nefes versek olmaz mı diye sorar. Yunus illede buğday der. Hacı Bektaş Veli her alıça karşılık bir nefes verelim der. Yunus olmaz der. Her çekirdek başına on nefese kadar çıkar, Hacı Bektaş. Yunus ille buğday diye dayatır. Bunun üzerine Hacı Bektaş fakir Yunus'a götürebileceği kadar buğday verdirir. Sevine sevine yola çıkan Yunus'u yolda bir düşüncedir alır "Bu insan büyük insan olmasa bana buğday vermezdi. Bir çuval buğday böyle bir insandan daha mı değerli diye düşünür, çiylik ettiğini anlar döner geriye. Alın buğdayı geri, ben nefes istiyorum der. Ama Hacı Bektaş ona nasibin Taptuk Emrece verileceğini, onun tekkesine gitmesini söyler, "senin kilidini ona verdik" der.

Taptuk Emre mi? Onu da söylencelerde arayalım. Hacı Bektaş'ın Anadoluya gelmesi bir güvercin kılığındadır. Bunu haber alan ve gelmesini istemeyen Abdalan- ı Rum birer kartal olup onun yolunu keserler. Kutsal güvercin Anadolu göklerini kara kartal kanatlarıyla kaplı bulur. "Yarar geçer kanatları ama bir hayli de pençe yer. Kan revan içinde yedi evli bir çepni köyüne, bugünkü Hacı Bektaş İlçesine iner, bir duvarın üstüne konar. Fakir bir köylü kadın görür yaralı güvercini, acır haline, yiyecek içecek kor duvarın üstüne. Bu masal Bektaşiliğin köylerde yayıldığını ve kadınların bu tarikatte rolü ve önemi olduğunu anlatıp ip uçları veriyor. Anadolunun en eski ve en büyük tanrılarının kadın olduğu unutulmamalı.

Hacı Bektaş zamanla bütün Rum erenlerinden saygı ve sevgi görür, ama Emre adında bir ermiş Hacı Bektaş'ın semtine bile uğramaz. Hacı Bektaş ona Saru İsmail'i dervişini yollar, tekkesine gelmesini sağlar. Gelince ona erenler arasına nasıl girdiğini sorar, o da perde arasından bir el uzandı, beni erenler arasına aldı ama ben orada Hacı Bektaş adında birini görmedim. Bunun üzerine Hacı Bektaş perde aralığından sana uzanan eli görsen tanır mısın? Tanırım der Emre: Ayasında bir yeşil ben vardı. O zaman Hacı Bektaş sağ elini açar, uzatır. Avucunun içindeki yeşil beni gören Emre yeşil beni görür görmez: Taptuk! Taptuk! diye bağırır, adı o günden sonra Taptuk, kendiside Hacı Bektaş'ın yandaşı ve sözcülerinden biri olur. Bu söylence bize Yunus'u kendine bağlayan Taptuk Emre'nin Hacı Bektaş'm yolundan, çevresinden ayrı, belki de yeni müslüman olmuş biri olduğunu, ona bağlandığını gösterir. Saru Saltuk, Taptuk, Barak Baba... silsilesini izler.

Taptuk Baba Yunus'un şiirlerinde inançla sevilen, yoluna baş konulan bir mürşit olarak karşımıza çıkar:

Taptuğun tapusuna
Kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idik
Piştik elhamdülillah

* * *

Vardığımız illere
Şol safa gönüllere
Baba Taptuk manisin
Saçtuk elhamdülillah

* * *

Yunus bir doğan idi kondu Taptuk koluna
Avın şikâra geldi bu yuva kuşu değil.

* * *

Yine esridi Yunus Taptuk yüzün görende
Baktığım yüzde gördüm Taptuğumun nurunu.

* * *

Bize kadir gecesidir bu gice
Ko erte olmasın seher gerekmez
Yunus esrüyüben düştü sokakta
Çağırır Taptuğunu ar gerekmez

Söylencemizde Hacı Bektaş Yunus'u Taptuk'un tekkesine göndermiş. Yunus gidip Taptuk'a baş vurur. İlk Bektaşi tekkeleri bir çeşit uygulamalı okul idi. Her derviş bir iş görür. Kimi toprakta, kimi işlikte çalışır, kimi duvar örer, kimi aş pişirir: Yunus'a da odun taşıma işi verirler. Kırk yıl sırtında odun taşır, tekkesinin ocağına, özene bezene. Her getirdiği odun dop - doğru dümdüzdür. Soranlara: Tekkeye odunun bile eğrisi giremez der.

Bir başka söylenceye göre Taptuk güzel saz çalarmış ve Yunus ona sazı için bağlanmış. Yunus uzun süre tekkeye hizmet etmiş, sonunda bıkmış ve kaçmış. Yolda erenlerden yedi kişiye rastlamış, yoldaş olmuşlar. Her akşam erenlerden biri içinden geçirdiği bir ermiş adına Tanrıya dua ediyor hemen bir sofra geliyormuş ortaya. Sıra Yunus'a geldiği akşam o da: Yarabbi, demiş, bunlar hangi kulun adına dua ettilerse ben de onun adına yalvarıyorum sana, utandırma beni demiş. O akşam iki sofra birden gelmiş. Erenler şaşırıp kimin adına dua ettiğini sormuşlar. Yunus önce siz söyleyin demiş. Erenlerde Taptuk'un dervişlerinden Yunus diye biri var, onun adına demişler. Yunus bunu duyar duymaz hiç bir şey söylemeden tekkeye geri döner ve anabacıya şeyhin karısına sığınır. Söylence bize burada tekkede kadının rolünü yerini ve önemini anlatır. Anabacı der ki: Yarın sabah tekkenin eşiğine yat. Taptuk abdest almak için dışarı çıkarken ayağı sana takılır. Gözleri iyi görmediği için bana: Kim bu eşikte yatan? diye sorar ben de Yunus, derim. Hangi Yunus derse çekil git, başka bir tekke ara kendine, başının çaresine bak. Ama bizim Yunus mu? derse anla ki gönlünden çıkarmamış, hala seviyor seni. O zaman kapan ayaklarına, bağışla suçumu de. Yunus Anabacının dediğini yapar, kapının eşiğine yatar, ertesi sabah olan olur Taptuk: Kim bu adam? diye sorunca Yunus, der anabacı, Taptuk "bizim Yunus mu? diye sorunca Yunus ayağına kapanır sevincinden ağlar.

İki insan arasındaki bağlılığı, ayrılıp kavuşmanın tadını, güveni bu kadar güzel anlatabilen söylence azdır dünyada. İnsanlık bu "bizim" sözünün içindedir. Bir ülkü uğruna canlarını koyanların hepsinin yaşadıkları bir insanlık dramıdır bu. Anlamayan beri gelsün. İşte dup duru bir su gibi Yunus'un sevgisidir bu. (**S. Eyüboğlu**).

Yunus yeniden tekkeye girer. Bir başka söylentiye göre Yunus Taptuk'un kızını sevdiği için döner tekkeye. Taptuk bilir Yunus'un bunun için dönmediğini. Ama dervişlerinin böyle bir dedikoduya kulak vermeleri karşısında ne yapsın? Kızını versin mi, vermesin mi Yunus'a? Taptuk, dervişlerini yalancı çıkarmamak için kızını Yunus'a verir. Ama yine söylenceye göre Yunus ömrünün sonuna dek bu güzel kıza dokunmuyor. Gerçek böyle

değil ama halk böyle olmasını istiyor. Halk Yunus'a şehvet duygusunu konduramıyor. Şehvetin onu lekelemesini özüne sindiremiyor.

Yunus'un ozanlığa başlamasının öyküsü de şöyle: Yunus yıllar yılı tekkeye ağızsız dilsiz hizmet eder. Günlerden bir gün Taptuk'un sofrasında bir güzel muhabbet olur. Taptuk sevinçli coşkuludur. O gün Yunus - ı Guyende adında bir ozana: Bize birşeyler söyle der. O ozanın dili tutulur o gün, hiç bir şey bulup söyleyemez. Bunun üzerine Taptuk oduncu Yunus'a dönüp: Haydi sen söyle der. Ve Yunus birden başlar içinde birikenleri söylemeye, esip savurmaya. İncileri dökmeye başlar.

Burhan Toprak'ın deyimiyle "Yunus Emre'nin bu altın destanı bize kendisi kadar, Anadolu halkınında yüreğini ve özlemini anlatır. Halk Yunus için Mevlana'ya « Manevi konakların hangisinin önüne vardıysam bir Türkmen kocasının izini buldum, onu geçemedim. » dedirtmiştir.

Bir buluşmalarında Yunus, Mevlana'ya: Mesnevi'yi çok uzun yazmışsın, ben olsam şu söze sığdırırdım hepsini:

"Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm" der.

Yunus şiirinde Mevlana'yı sevgi ve saygıyla anar:

Mevlana meclisinde saz ile işaret oldu

ve:

Mevlana Hüdavendigar bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.

der. Mevlana şiir ve yapıtlarının hepsini Farsça yazmıştı, yine halktan yana düşünüyor, halka sesleniyordu. Bunu çok iyi bilen oğlu Sultan Veled babasının düşüncelerini Türkçeye aktarır. Hacı Bektaş ocağı ve Yunus, tasavvufu, o çağın en yüksek kültürünü Anadolu halkının Türkçesiyle söylemiştir. Onlar çağdaş dilimizin, kültürümüzün gerçek öncüleridir. Kimliğimizi yaratanlardır. Onlar özümüzü hamurumuzu yoğuranlardır. Bizi biz edenlerdir.

S. Eyüboğlunun deyişiyle "Ama Yunus'un ve halkın soluğu Kaygusuz'lar, Pir Sultanlar, Karacaoğlan'lar, Aşık Veysel'lerle için için bu güne dek gelmiş ve ancak bu günün halkçı Türk devletinde Anadolu Türkçesini en aydın şairlerimize devretmişlerdir." **(a.g.e. s: 18)**

O:

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılanı hoş gör
Yaradandan ötürü

deyip okulu bırakmış. Halk, halktan uzaklaşan kültüre karşı her zaman direnmiştir. Konumuz Yunus Emre'nin okur yazar olup olmadığı değil "Bilginlerimiz, başta Gölpınarlı olmak üzere Yunus'un ümmiliği, yani okur yazar olmadığı inancını gülünç buluyorlar. Ancak Yunus'tan kalmış bir tek yazılı söz olmaması bir yana, Anadolu'da sözlü kültür bu gün bile bir Aşık Veysel'i yetiştirecek güçtedir;" Bektaşi tekkeleri tasavvufun en ince kavramlarını bile sözle geceli gündüzlü aylarca, yüzyıllarca İnsanların beyinlerine, yüreklerine hep aktarmış, ekmiş oya gibi işlemiştir.

Okur yazar olsun olmasın, Yunus Emre halkın sözlü kültürünün adamıdır, kendi çağının en ileri düşünüşünü halkına kendi öz diliyle ulaştırmıştır. Yunus ayrıca çağın okur yazarlarına, mollalarına karşı savaş açmış gerçek bir kültür taşıyıcısıdır. Şiir ustasıdır, gönül adamıdır, sevgi denizidir.

İşte söylencesi:

Yunus'un yaşadığı yıllarda Molla Kasım diye biri varmış. Bu Molla Kasım'a Yunus'un şiirlerini yazılı olarak getirmişler. Başlamış okumaya. Her okuduğu şiiri dine, şeriata aykırı bularak yakıyormuş. Binlercesini yaktıktan sonra üst tarafını da suya atmaya başlamış. Şiirleri yakmış suya atmış, atmış, atmış derken bir şiirde, Yunus:

Yunus Emre bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeken bir Molla Kasım gelir.

demiş, demiş ya Molla Kasım bunu görür görmez Yunus'a boyun eğmiş ve yakmadığı suya atmadığı şiirleri bir hazine gibi saklamış. Söylenceye göre bunun için şiirlerinden binlercesini göklerde melekler, binlercesini denizlerdeki balıklar, kalan binlercesini de insanlar söylermiş. Yunus'un hak ve halk şairi olduğunu anlatmak bakımından tarihçilerden daha bilimsel, daha ileri bir düşünüşle yüklüdür bu. Rahmetli Sabahattin Eyüboğlu bu davranışlarla söylencenin: Birisi Yunus Emre'yi halkın Molla Kasım'la karşı karşıya getirdiğini, ikincisi de bu beyite şair adının ancak birinci dizede olması gereği, tabiiliğini vurguladığını belirtmektedir. **(a.g.e. sh: 21)** Aslında bu şiiri Yunus değil, halk söylemiştir. gelin bu şiiri birlikte okuyalım:

Ben dervişim diyene bir ün edesim gelir
Seğirdüben sesine vurup yetesim gelir.

* * *

Sırat kıldan incedir kılıçtan keskincedir
Varup onun üstünde evler kurasım gelir

* * *

Altında gayya vardır içi nar ile pürdür
Varuban ol gölgede biraz yatasım gelir

Oda gölge der isem ta'n itmeyin hocalar
Hatırınız hoş olsun yanıp tütesim gelir.

* * *

Ben günahımca yanam rahmet suyuyla yunam
İki kanat takınıp biraz uçasım gelir.

* * *

Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeken bir Molla Kasım gelir.

Bunu başka bir şair, daha ağdalı bir sözle vurgular:

Halet - i ışık - ı vuslatı canuma hemdem olalı
İlm - i ledünde tevhid - i bah - ı nidaya uğradım

* * *

Kasım - ı ışkı mahviden hikmet - i bahr - i ilmimiş
Ma'ni yüzünde pes elin hamd'ü senaya uğradım

" İşte bu Yunus Emre'nin deminki şiirinde alay ettiği Molla Kasım'ın tâ kendisi değilse bile o olması gerekir" değil mi?

Dönelim söylencemize: "Yunus Taptuk'un tekkesinde varabileceği en yüksek mertebeye kadar varır. Ama Taptuk, erenlerin bile Anadoluda belli bir yere gidip kalmaları gerektiğine inanır. Yunus'un tekkede oturup kalacağını görünce kırk yıllık çalışmasıyla hakettiği nasibi verir ona. Elindeki değneği havaya savurup: Git, bu değneğin düştüğü yeri bul ve orada öl, der. Yunus yıllar yılı o değneği aramış ve bulduğu yerde de ölmüştür."

2 - YUNUS EMRE'DE İNSAN KAVRAMI

Bu söylence bizi, dindar olmaya, şu ya da bu peygambere, veliye, mollaya, ulu kişiye inanmaya değil, insan olmaya çağırır, sevgiye çağırır, bu insanın kişilerin birbirinden ayrılmaz oluşunu görmesidir. Bu ise oluşla halktan yana oluşun bir araya gelmesidir. Yunus hak için halktan, halk için haktan yana olmuştur. Yunus softalara yobazlara karşı, duru inançlılardan yanadır. Dindarlığı su götürmez, onun dindarlığı softaların cennetine, sırat köprüsüne değil, insanlığa dürüstlüğe, iyiliğe, doğruluğa, güzelliğe ve mutluluğa dönüktür. Hiç bir şiiri dünyayı sömürenleri, kötüleri övmez, onlara karşıdır çünkü. Kurdun kuzuyu paralayıp yemesinde hiç bir güzellik yoktur. Bunu değerli aydınımız Sabahattin Eyüboğlu yapıtında şöyle vurgular:

" Yunus Emre, kendisi yoksul yaşamış olmasa bile, yoksulların, ezilmişlerin, çaresizlerin, ölümleri bir kurtuluş olanların şairidir. Çağında ve çevresinde insanlar ekinler gibi

biçilmekte, karıncalar gibi çiğnenmekte, talancıların keyfince yaşayıp ölmektedirler. Kıtlık, susuzluk, salgın hastalık bir yandan, inanç kavgaları, kardeş kavgaları, yabandan gelen yağmacılar güzelim Anadolunun ve topraktan başka dostu olmayan Anadolu halkının altını üstüne getirmedeler. Yunus halkın kara gün dostudur. Kılıca, paraya ve belâya insan yüreğinin tükenmezliğiyle karşı çıkmıştır."

Şöyleki:

Acep dünyada varın'ola
Şöyle garip bencileyin
Bağrı yanık gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm
Garipler göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım
Ola garip bencileyin.

Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin

Yunusun yol arkadaşları, dağlar, taşlar, yollar, bulutlar, seller, denizlerdir:

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna
Sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş yürekli dağlar mısın.

↓

Karlı dağların başında
Salkım salkım duran bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın

Esrüdi Yunus'un canı
Yoldayım illerim hani
Yunus düşte gördü seni
Hasta mısın sağlar mısın.

Yunus Emre yoksuldur, gariptir, dertlidir, eski anlamıyla miskindir, aşk çılgınıdır, esrüktür; Bu sözcüğe sonradan pintilik, soysuzluk, aşağılık anlamları da yüklenmiştir. Koca Yunus yılmış, tükenmiş, bitmiş, zavallı bir dilenci olamaz. Ama gerçek Yunus yazgısına kafa tutan, kahırları yenen, zehiri bala çeviren savaşı barışa döndüren, kötülük zincirini koparan insandır. Yoksulluğu içinde cömert, garipliği içinde yiğittir, coşkulu bir ırmaktır her zaman:

Ben yürürüm yana yana
Aşk boyadı beni kana
Ne usluyum ne divâne
Gel gör beni aşk neyledi.

Kâh eserim yeller gibi
Kâh tozarım yollar gibi
Kâh coşarım seller gibi
Gel gör beni aşk neyledi

"Alın yazgısını, zoru nasıl yendiğini haklı bir övünç ve gülümsemeyle söyler"

Şu karşıki dağları
Meşeleri bağları
Sağlık safalık ile
Geçtik elhamdülillah

Kuru idük yaş olduk
Ayak idük baş olduk
Kanatlandık kuş olduk
Uçtuk elhamdülillah.

Taptuk'un tapusuna
Kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idük
Piştik elhamdülillah

"Yunus Zenginliği inancında bulur, inancına çağırdığı zaman dünya onundur:"

Gel gel, bize gelen yoksul bay olur
Sermayende, dükkanında bizimdir
Kim ala bu topu çevgenimizden
Bu çevgen, bu top, bu meydan bizimdir.

Yunus bütün dindarlığına, müslümanlığına karşın hiç bir dinin tarikatın adamı değil, hatta bir din adamı bile değil, tersine bütün dinlerin ötesinde, camilerin, kiliselerin, tüm tapınakların dışında, hele softaların, düpedüz karşısında kitapsız, tapınmasız, törensiz, kıblesiz bir inancın adamıdır. Bu inancın tek kuralı, yasası dogması sevgidir, en geniş, en sınırsız, en insanca anlamıyla pür sevgidir. Dinini, Tanrı'sını sordunuz mu Yunus'a aşk der meşk der dost der, başka şey de söylemez, (**S. Eyüboğlu a.g.e. sh: 26**) Onun aşkı da, dostu da, şarabı da, sarhoşluğu da sevgisidir. Öldükten sonra ruhlarımızın kavuşacağı mutluluklar, gerçeklerdir. Buna karşın yine insan dünyanın dışına çıkmaz, insanın dışında değil, içinde bulur Tanrısını:

Bu tılsımı bağlayan
Türlü dilde söyleyen
Yere göğe sığmayan
Sığmış bu can içine

Çok aradım özledim
Yeri göğü gözledim
Çok aradım bulamadım
Buldum insan içinde

Yunus Emre'nin şiirinde rahmet ve bereket yağmurları bile topraktan yağar:

Her dem yüzüm süre duram
Her dem ayım yeni doğar
Her gün bir bayramdır bana
Yazım kışım yeni bahar

↓

Sözüm el gün için değil
Sevenlere bir söz yeter
Sevdiğimi söylemezsem
Sevmek derdi beni boğar.

Onun nuru karanlığı
Sürer gönül hücresinden
Karanlık ile aydınlık
Bir hücreye nice sığar

Ben ayımı yerde gördüm
Ne işim var gökyüzünde
Benim gözüm yerde gerek
Bana rahmet yerden yağar

Burada Yunus cennetin yeryüzünde, gerçeğin toprakta saklı olduğunu söylemektedir. Yunus dünyaya kızar: Yalancılığını yüzüne vurarak bağırır:

Yürü yürü, yalan dünya
Yalan dünya değil misin?
Yedi kere ıssız kalıp
Dolan dünya değil misin?

Ateş bıraktı özüme
Dumanı girdi gözüme
Bu gözle bu gün yüzüme
Gülen dünya değil misin?

Yalan dünya, yalan dünya
Yalan dünya değil misin?
Muhammedi bir top beze
Saran dünya değil misin?
Hasan ile Hüseyin'i
Alan dünya değil misin?

Aynı konu ile ilgili bir başka şiirinde şöyle der:

Bu dünya bir gelindir
Yeşil kırmızı boyanmış
İnsan böyle geline
Bakar bakar doyamaz.

Yunus:

Dünya benim rızkımdır
Halkı benim halkımdır.

İnsanlardan istediği tek şey insanca bir sevgi ve iş birliğidir:

Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevilelim
Dünya kimseye kalmaz

Ona göre günahların en günahı suçların en büyüğü bir insana kötülük etmektir:

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil.

İnsanın içindeki asıl şeytan kinidir, hırsıdır, nefsidir:

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu alem birdir bize.

Sen sana ne sanırsın
Uyruğa da onu san
Dört kitabın manisi
Budur eğer var ise.

Ne demek bu? O insanı insanla barıştırmak, insanı insan etmek, kendini bilmek, özüyle buluşmak ve onu başkalarından ayırmamak. Hümanizmanın özü de budur, bir insanın insanlarla, bütün insanlıkla kaynaşması, birleşmesi, onu özümlemesidir.

3- YUNUS EMRE'DE AŞK KAVRAMI

Yunus'un aşkına gelince, bu aşk bambaşka bir duygu. İnsanca bir sevgi, bir coşku, bir kendinden geçme, kendini aşmadır. Bu daha çok sevinçli, iyimser, aydınlık bir aşktır. Her şeyi açan altın anahtardır:

İşitin ey yarenler
Aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül
Bir kara taşa benzer

Taş yürekte ne biter
Dilinde ağu tüter
Nie yumuşak söylese
Sözü savaşa benzer.

Yunus'ta aşk insanlıkla kaşnaşır. Ona dökülür. Bu şiirlerde aşk coşkusunun hemen ardından sevgisizliklerin, kalleşliklerin ihanetin yergisi, aşıkların övgüsü gelir:

Aşkından yanar yüreğim
Yandığım bana hoş gelir

↓

Hakkı gerçek sevenlere
Cümle âlem kardaş gelir...

Söyler isem sözüm savaş
Söylemezsem ciğerim baş

Bu dünya dopdolu kalleş
Her birinden bir taş gelir

Bir özge söyleyişle Yunus'ta aşk insanı nefsinden, bencilliğinden, çıkarlarından, kirinden, pasından kurtaran bir tapınma biçimidir:

Ey dost aşkın denizine
Girem, garkolam yürüyem

İki cihan meydan ola
Devranım sürem yürüyem

Başımı alıp elime
Yoluna verem yürüyem.

Bir başka şiirinde:

Bu denize düşen ölür dediler
Ölür ise ko ki ölsün nolisar.
Aşk gelicek cümle eksikler biter
Bitmez ise ko ki kalsın nolisar.

Derken aşkın bir susuzluk, bir doymaz ülkü özlemi kavuşma, birleşme arzusu olduğunu söyler. Ama sesi onurludur, yalvarmaz, küçülmez:

Yedi deniz geçer isem
Yetmiş ırmak içer isem
Susuzluğum kanmaz benim
Dost şerbetiyle kanayım

Al gider benden benliği
Doldur içime senliği
Gel, sen burda öldür beni
Gidip orda ölmeyeyim.

Beyler azdılar malından
Bilmezler yoksul halinden
Çıkmışlar rahmet gölünden
Nefis derdine dalmışlar.

4 - YUNUS EMRE'DE DOST VE DOSTLUK KAVRAMI

Yunus'un şiirlerinde ki dost kimdir? "Çok sevdiği Taptuk Emre mi? O değil diyemezsiniz. Onun çok sevdiği Hacı Bektaş mı? O değil diyemezsiniz. Onun çok sevdiği Muhammed, Muhammed'in sevdiği Ali'mi? Hasan, Hüseyin mi? Onlar değil diyemezsiniz. Bütün insanların bütün minarelerden ve çan kulelerinden çağırdığı Tanrı'mıdır? Değildir diyemezsiniz. Yunus'un dost dediği varlık, dost sözüyle anlattığı boz bulanık ülkü, durum gerçek insanlık değil midir? Değildir diyemezsiniz. Yunus Emre'nin dost dediği üstün gerçek bugün Âşık Veysel'in dost dediği ülkünün benzeri değildir diyebilir misiniz? Diyemezsiniz. Onun dost kavramında yalnız tasavvufun mutlak güzelliğini, soyut sevgilisini değil, halkın bütün özlemlerini bulur gibi oluruz. **(S. Eyüboğlu a. g. e. sh: 33)** Anadolu halkı dost deyince derinden duygulanır, küçük kaygıların, çıkarların üstüne çıkar, uğruna can feda edilen, insanın en temiz yanını, insanlığın özünü yansıtan bir varlık yaratarak onu düşünür. İnsan dosta inanır, dosta güvenir, insanın Tanrı'lığı gibi bir şeydir dost. Dost dünyanın tadı, yüreğin gözbebeğidir. Dost hem içinde, hem dışındadır insanın, hem çok uzaklarda hem yanıbaşımızdadır. İşte dost sözüne bu zenginliği, bu insan sıcaklığını ve Tanrı yüceliğini veren uluların başında Yunus gelir. **(S. Eyüboğlu, a. g. e. sh: 33)**

Yunus:

Aşkın aldı benden beni ↓
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Sofilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara leylâ gerek
Bana seni gerek seni

Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle bir kaç huri
İsteyene ver anları
Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Yaşarken dosta kavuşmak dosta varmak ister Yunus:

Yoldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül
Haldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül

Ölüm haberi gelmeden
Ecel yakamız almadan
Azrail hamle kılmadan
Gel dosta gidelim gönül.,

Onun için dünya dostun bahçesidir, evidir, buluşma yeridir:

Halvetlerde meşgul olam
Daim açılır gül olam
Dost bağında bülbül olam
Ötem hey dost deyu deyu

Mecnun oluban yürüyem
Yüce dağları büriiyem
Mum oluben eriyem
Yanım bey dost deyu deyu

Günler geçe yıl çevrile
Üstüme sinlem devrile
Ten çürüye toprak ola
Tozam hey dost deyu deyu

Dost yüzünü görmez isem
Bu gözlerim nemdir benim
Dilim şeker gövdem kamış
Bu söyleyen nemdir benim

Yunus'un bazı şiirlerinde, dost sözünün yerini mevla alır; ama şiirin havası, tadı değişmez:

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım mevlam seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım mevlam seni

Yunus okur diller ile
Bir sürü bülbüller ile
Haktan yana kullar ile
Çağırayım mevlam seni

Hz. Muhammed'e, haksızlığa uğramış Hz. Ali'ye, Hasan ile Hüseyin'e seslendiği zaman da Yunus'un duyguları sevinçleri aynıdır, değişmez:

Aşık Yunus neyler dünyayı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed

* * *

Araya araya bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni

Yunus övdü durdu seni dillerde
Dillerde dillerde hem gönüllerde
Ağlaya ağlaya gurbet ellerde
Ya Muhammed canum arzular seni

Yüce sultanım
Derde dermanım
Bedende canım
Hu demek ister

Kerbelanın kuzuları
Şehit düşmüş gazileri
Fatma'nanın kuzuları
Hasan ile Hüseyin'dir

* * *

Hazreti Ali babaları
Muhammed'dir dedeleri
Arşın iki küpeleri
Hasan ile Hüseyin'dir

* * *

Kerbelânın ta içinde
Nur balkır gökçek saçında
Yatarlar nurlar içinde
Hasan ile Hüseyin'dir.

Ama dostun yerini kamunun Tanrısı alınca hava değişir. Artık onunla dostça değil, bir kulun padişahla konuşabileceği biçimde konuşur; baş kaldırır, adaletinden kuşku duyar, susmasına isyan eder, eleştirir, iğneler ya yine dostça:

Ben bana zulm eyledim ettim günah
Neyledim nettim sana ey Padişah..?
Kıl gibi köprü gerersin geç diye
Gel seni sen duzağımdan seç diye

* * *

Ya düşer, ya dayanır, ya uçar
Kıl gibi köprüden adem mi geçer?
Kulların köprü yaparlar hayr için
Hayr budur kim geçerler seyr için.

Tanrı artık, eleştiri almakta, kuşkular çekmektedir:

Geçmedi mi intikamın öldürüp
Çürütüp gözüme toprak doldurup
Hiç Yunus'tan değdi mi sana ziyan
Sen bilirsin aşikare ve nihan
Bir avuç toprağa bunca kıl - ü kal
Neye gerek ey Kerim - i zül celâl.

"Bu Türkmen Kocası Anadolu halkıyla birlikte türlü inanç köprülerinden geçmiş, baş kaldırmadan boyun eğmeye, Tanrıyı insanlaştırmadan insanı Tanrılaştırmaya kadar bütün hallerden, durum ve aşamalardan geçmiştir" Çünkü bu topraklar bütün tanrıların iz bırakıp geçtiği topraklardır.

İster idim Allahı
Buldum ise ne oldu
Ağlardım gündüz gece (Ağlar idim dün ü gün)
Güldüm ise ne oldu?

* * *

Erenler sohbetinde
Deste kızıl gül idim
Açıldım ele geldim
Güldüm ise ne oldu?

* * *

Alimler ulemalar
Medrese de buldular
Ben harabat içinde
Buldum ise ne oldu?

Ölüm karşısında da durmaz, çıkışması sürer, ama yine de saygıda kusur etmez:

Açıldı gökler kapısı
Rahmet doludur hepisi
Sekiz cennetin kapısı
Açar Allah deyu deyu.

Sensin rahim sensin kerim
Allah sana sundum elim.

Dilim deliği buruldu
Canım gövdeden üzüldü
Gören gözlerim süzüldü
Allah sana sundum elim.

5 - YUNUS EMRE'DE ÖLÜM KAVRAMI

Yunus Emre ozan olarak en büyük gücünü ve başarısını ölüm karşısında gösterir. İnsanların en ortak, en değişmez, en eski ve en yeni duygusu ölüm korkusudur. Aslında insan ölümden korkan hayvandır. Ölüm ancak ölümü düşününce vardır. İnsan dinleri, tarikatları, bilimleri, sanatları ölüm korkusunu yenmek için yaratmıştır. Yunus:

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üstlerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus için ölüm toprağa karışma, çürümedir, ama ona rahmet yerden yağar. Yenmeye çalıştığı korku, bir sıla sevincine çevirmek istediği korku insanların o mezardaki yürekler acısı somut durumlarıdır, trajik halleridir:

Sabahın sinleye vardım
Gördüm cümle ölmüş yatur
Her biri çaresiz kalmış
Ömrün yavı kılmış yatur

Vardım bunların katına
Baktım ölüm heybetine
Nice yiğit muradına
Ermeyüben ölmüş yatur.

Yemiş kurt kuş, bunu keler
Nicelerin bağrın deler
Şol ufacık naresteler
Gül gibice solmuş yatur

Eksilmiş inci dişleri
Dökülmüş sarı saçları
Bitmiş kamu teşvişleri
Balçığa serilmiş yatur

Doğru varırdı yolları
Kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri
Danışman yiğitler yatur

Gece gündüz oğlancıklar
Söyler iken kuşlar gibi
Ayrılmışlar anaları
Sinlerini bekler yatur.

Bir başka şiirinde ölümün acılığını şöyle yansıtır:

Teferrüç eyleyi vardım
Sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa
O nazik tenleri gördüm.

Yaylalar yaylamaz olmuş
Kışlalar kışlamaz olmuş
Bar tutmuş söylemez olmuş
Ağızda dilleri gördüm.

Boşalmış damar akmış kan
Batmış kefenleri gördüm.

Soğulmuş şol kara gözler
Belirsiz olmuş ay yüzler
Kara toprağın altında
Gül derer elleri gördüm.

Ölüler dünyasıdır anlatılan ama ibret alınması gereken bir durumu da simgeler:

Sana ibret gerek ise
Gel de bir gör bu sinleri
Taş olsan da eriyesin
Bakıp göricek bunları

Bunlar bir gün beyler idi
Kapıcılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin
Bey hangidür ya kulları.

Onlar ki çoktu malları
Gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek giymiş
Onun da yoktur yenleri

Ne kapı vardır giresi
Ne yemek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi
Dün olmuştur gündüzleri

Yahut:

Geldi geçti benim ömrüm
Bir yel esip geçmiş gibi

* * *

Miskin adem oğulları
Ekinlere benzer gider
Kimi biter kimi yiter
Yere tohum saçmış gibi.

* * *

Bu dünyada bir nesneye
Yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi.

İşte Yunus Emre'de tortulaşıp billurlaşan ölüm gerçeği. İnsanın içindeki insanı, teninin içindeki canı bularak, özüne girerek ölümden kurtuluş yolunu arar:

Benim canım bir kuştur
Gövdem ona kafestir
Dosttan haber gelice
Bir gün uçar kuşum benim

6 - YUNUS EMRE'DE DERVİŞLİK KAVRAMI

Yunus Emre'nin dervişliği şairliğinden ayrılmaz. Şiirleri inancının, dünya görüşünün, yaşama biçeminin, felsefesinin somutlaşması, dile gelmesidir. O yaşarken şiirini de yazmıştır. O bir yolun, bir kavganın sözcüsüdür. Hakkın ve halkın hizmetinde olanların ya-

nındadır. "Dervişlik, dinlerin, mezheplerin hatta tarikatların az çok dışında, belli kuralları, kitapları da olmayan bir ahlâk okulu, bir insanlık disiplinidir" Ana ilkesi kendini bilmek ve kendini yenmektir. Kaynakları hıristiyan, Yunan ve Hint felsefelerine kadar gider. Bu okulun başlıca özelliği yaşanan, uygulanan, gündelik yaşamın her yönüne indirilen etkili bir felsefe olmasıdır. Dervişlik aslında uyduluklara, kalıplaşmış düşünce ve yaşama biçimlerine, krala, padişaha, hatta Tanrı'ya karşı bir insan diretmesidir. Böyle başlamıştır, ama sonraları, dünyadan elini, eteğini çekmiş, ne verirsen ona razı, elde tesbih, dilde dua, boynu kıldan ince, her kadere boyun eğmiş, bir lokma bir hırka felsefesine uygun yaşıyan insanlara maledilmiştir. Yunus'un çağdaşı Kalenderî'lerin bugün kalender sözünün anlattığının tam tersine, başlarını vermek pahasına sakallarını kesmeyen insanlar olması gibi. "Asıl İsa da belki işkenceye boyun eğen değil bezirganları tapınaktan kovan İsa'dır"

a) - KIRKLAR VE DERVİŞLER SÖYLENCESİ

Bir de dervişler için söylenmiş söylencelere dönüp bakalım:

Peygamber Tanrı'nın sevgili kulları olan dervişleri görmek istemiş, toplandıkları eve gitmiş, kapıyı çalmış, açmışlar, kimsin diye sormuşlar kendisine, "Peygamberim" demiş. Koca Peygamber bu kapıdan sığmaz, güle güle deyip kapıyı yüzüne kapamışlar. Uzaklaşırken, gökten bir ses: Ya Muhammed, vaz geçme, dön bir daha çal kapılarını, demiş. Peygamber bir daha gitmiş. Kimsin diye sormuş dervişler. Bu sefer de ben "Tanrının elçisiyim" demiş. "Öyle ulu kişi buralara sığmaz, hem bizim elçilerle işimiz yok demişler" kapamışlar kapıyı. Çaresiz uzaklaşırken, yine bir ses göklerden: Ya Muhammed, dön bir daha dene, demiş. Dönmüş Muhammed, bir daha çalmış kapıyı, açıp sormuşlar yine kimsin diye. Bu sefer Muhammed: "Yoksulların hizmetçisi" diye karşılık verince kapı sonuna kadar açılmış: "Merhaba, hoş geldin, buyur, baş üzre yerin var" deyip içeri almışlar. Muhammed aralarına oturmuş ve sormuş dervişlere: Sizler kimsiniz, nesiniz? Bizler kırklarız, birimiz neysek hepimiz oyuz, demiş dervişler. Öyle olduğunuz ne malum, diye sormuş Peygamber. Birimizden kan aksa, hepimizden kan akar demişler. Bunun üzerine bir derviş bıçağıyla kolunu yarınca hepsinin kollarından kanlar akmaya başlamış. Bu sefer Peygamberi imtihan etmek sırası dervişlere gelmiş. Önüne bir üzüm tanesi getirip: Ey yoksulların hizmetçisi, bunu bize bölüştür, demişler. Peygamber şaşırmış kalmış, hey Allahım, bir üzüm tanesini kırk yoksula nasıl dağıtırım diye düşünürken Tanrı Cebrail'e: Tez yetiş, demiş, nurdan bir çanak al cennetten, sevgili Muhammed'ime götür; üzüm tanesini o tabak içinde ezip şerbet yapsın. Muhammed nurdan çanakta üzüm tanesini ezip üstüne su katmış ve dervişlere sunmuş. Dervişler bu şerbetten içip esrümüşler ve Muhammed'i de aralarına alıp sema dönmeye başlamışlar. Dönerken Muhammed'in başından sarığı düşüp dağılmış. Dervişler bu sarığı almış, kırka bölüp bellerine bağlamışlar. **(S. Eyüboğlu, a. g. e. sh: 46).** Yunus Emre dört kapı-kırkmakam yöntemine gene kendini yetiştirmiştir.

"Anadoluda, köylerde hâlâ anlatılan bu masallara eski Anadolu efsaneleri de karışır: Kırklar yedi başlı ejderhalardan kıral kızlarını kurtarırlar, buna karşılık aldıkları altınları yoksullara dağıtırlar. Altın post efsanesinde olduğu gibi bir seccade üstüne oturup Karadeniz'i aşarlar; ateşlere atılır, yanmazlar; oturdukları yerde çimenler biter, kazdıkları yerden su çıkar; yüce dağ başlarında dev kartallarla yan yana otururlar, karşılarına çıkan kaplanı bir nara atıp kaçırırlar, bir üfürmeyle denizlerde fırtınalar koparırlar; vücutları büyür büyür odları doldurur, parmakları uzar uzar canavarların gözünü oyar" **(a.g.e. sh: 46).** Osmanlı şeyhülislamlarının yasakladığı Yunus, Alevi-Bektaşi şiirinin ana kaynağı olmuş, onlara sevgiyi öğretmiştir, yalın şiiri vermiştir. Türkçeyi sevdirmiştir.

Dervişler kendi kendilerini, aşarak, nefislerini yenerek, küçük kaygı ve çıkarlardan, kinlerden kötülüklerden sıyrılarak, ellerini, dillerini ve bellerini dizginleyerek, tüm insanlığı sevgiyle, dostlukla kucaklayarak her türlü engelleri aşan insanüstü bir güçle bunu başarırlar.

Yunus Emre:

Dervişlik der ki bana
Sen derviş olamazsın

Dövene elsiz gerek
Sövene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek
Sen derviş olamazsın

Bu dervişlik dedikleri
Taze açmış güle benzer
Dokunduğunu tazeler
Seherd'esen yele benzer

↓

Yediler kırklar ile
Ak sakallı pirler ile
Yüzü balkır nurlar ile
Bize dervişler geldi

Derviş adın edindim
Derviş donun donandım
Yola baktım utandım
Her işim yanlış benim

Dervişlik bir bişedir
Hırkacığı meşedir
Çok canavarlar yürür
Donunda dervişlerin

Dervişlerin içinde de canavarları vardır. "Üstelik bir ormana benzeyen dervişliğin yeşil hırkası altında bu canavarlar daha kolay da saklanır. Zor iş, çok zor iş derviş olmaktır" **(a. g. e. sh: 47).**

Dervişlik dedikleri
Hırka ile taç değil
Gönlünü derviş eden
Hırkaya muhtaç değil

↓

Dirsin şeyhin aşkına
Yalın ayak baş açık
Er var dirlik diriltmiş
Yalın ayak aç değil

Hırkanın ne suçu var
Sen yoluna varmazsan
Var git yolunca yürü
Er yolu kalmaç değil

Durmuş marifet söyler
Erene **Yunus Emre**'m
Yol eriyle yoldadır
Yolsuza yoldaş değil

"Dervişlerin yolu erenlerin, tanrılığı insan içinde, kendi özlerinde bulunanların yoludur" Erenler her yerdedir, arayan bulur onları:

Bilir misin ey yarenler
Gerçek erenler kandedir
Kande baksan anda hazır
Kande istersen andadır.

Allah benim dediğine
Vermiş verir aşk varlığın
Kimde bir zerre aşk ola
Çalap varlığı andadır.

↓

Hakkı nasıl bulursun
Hakka kul olmayınca
Erenler eşiğine
Yaslanıp yatmayınca

Bir bağ ki viran ola
İçi dikenle dola
Ayıklamak neylesin
Ateşle yanmayınca

O doğruluk güneşi
Doğar birlik burcundan
Işık vermez **Yunus**'a
Perdeler kalkmayınca.

Gönlünün penceresinde pas, yüreginde ve usunda karanlık olmayan derviş sevgi ateşiyle içini temizler. Gerçek varlıkla, doğruluk arasındaki perdeyi kaldırmaya uğraşır. Kendini bilmek, yenmek ister; dervişin yolu hacının hocanın yolu değildir; Dervişin cennetten umudu, cehennemden korkusu yoktur:

Uçmaktan umusu yok.
Tamudan korkusu yok.

Derviş şarap içerek de gidebilir yoluna:

Ben oruç namaz için
Sücü içtim esridim
Tesbih seccade için
Çalarım şeşte kopuz.

Ses, söz, semah iç içedir, Yunus şiirinde. Ritim coşkuludur.

Şiirde geçen şeşte kopuz altı telli saz demektir. Derviş din karşısında laiktir.

Bana namaz kılmaz diyen
Ben kılarım namazımı
Kılarısam kılmazısam
Ol Hak bilir niyazımı.

Hak'tan başka kimse bilmez
Kâfir müslüman kimdürür
Ben kılarım namazımı
Hak geçirdiyse nazımı

O hak dergâhlardan geçer
Manâ şarabını içer
Perdesiz can gözün açar
Kendisi siler gözünü.

Gerçek derviş kendini kurtarmakla kalmaz, çevresine de ışık saçar, onları da kurtarır: Dupduru bir ırmak olur akar gider gönüllere:

Her kime kim dervişlik bağışlana
Yüreği ak pak ola gümüşlene

Nefesinden misk ile amber tüte
Budağından il ü şar yemişlene

Yaprağı dertli için derman ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene

Aşığın göz yaşları bir göl ola
Ayağından saz bitip kamışlana.

Yunus'ta dervişlik insancadır. Zaten Yunus yaşanan bilginin, bilimin dostu; yaşanmayan ezber bilginin, nakilciliğin, yobazlığın, gericiliğin, sahte peygamberlerin, çıkarcı dervişlerin amansız düşmanıdır. Açık yüreklidir sözlemek istediğini yalın, özlü, kısa ve dosdoğru derken doğrunun yanındadır. Sapmaz.

b) — YUNUS'TA ŞİİRİN İŞLEVİ

Yunus yaşama sımsıkı bagl, evrensel düşünen, sınır tanımayan bir düşünce yapısına sahipti. Yunus Emre söz söyleme sanatını, özü söze çevirme gücünü, düşünceyi elle tutulur, gözle görülür, kulakla duyulur gibi somutlaştırma, ustalığını duyulara sunma yeteneğini özünde toplamıştır. Yunus Emre bu toprakların, yaşamış bütün insanların, Hitit, Pagan, Hıristiyan, Müslüman şu, bu ayırımı yapmadan hepsinin sözcüsü olmuştur. Bir çok şiirlerinde Yunus Emre sözün değeri, niteliği, sözünü bilmenin üstünlüğü, sözünü bilmemenin düşkünlüğü, az ve öz sözün gücü, çok ve boş sözün değersizliği üstünde durmuştur: **(a. g. e. sh: 51)** Şiir en kutsal, en kalıcı bir taşıyıcıdır. Yorulmadan bu işlevini yapar, zaman sürecinde.

Az söz erin yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür
Bilene bu söz yeter
Sende güher var ise.

Derviş yolu, bilginlerin (danişmentlerin) yolu değildir.

Danışmanın cahili
Anlamaz dervişleri
Derviş ile danışman
Yaman vuruşkan olur.

Dosttur bizi okuyan
Üstümüzde şakıyan
Şimd' üç buçuk okuyan
Derin danışman olur.

Okumanın manası
Kişi hakkı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir.

↓

Bu dervişler beratın
Okumadı müftüler
Onlar nerden bilecek
Bu bir gizli varlıktır.

İlim ilim demektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmzsin
Bu nice okumaktır.

Dört kitabın manası
Bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

Yunus Emre der: Hoca
Gerekse bin var hacca
Hepsinden de iyice
Bir gönüle girmektir.

Gerçeğe ulaşamayanlar ise şöyle anlatılır:

Çoklar geldi kapıya
Kapıyı tuttu durur
İçeriye girüben
Ne varmış bilmediler.

"Dervişin yolu içeri, hep daha içeri, kapılardan, perdelerden, kalıplaşmış bilginlerden daha içeri gider"

Ben seni severim candan içeri
Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri

* * *

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var süleymandan içeri

* * *

Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri.

* * *

Unuttum din diyanet kalkdı benden
Bu ne mezhepdürür dinden içeri.

* * *

Dinin terkedenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür imandan içeri.

c) - YUNUS EMRE' DE DÖRT KAPI - KIRK MAKAM KAVRAMLARI

Derviş insanı, kendini, dünyayı tanırken kapılardan geçer merdiven basamaklarına benzemeyen basamaklardan çıkarak yüceyiğe ulaşır. "Derviş böylece hiç bir sınır dinlemeden, kuralları kalıpları, korkuları yenerek yoluna gider. Hiç bir yerde durmaz, hiç bir halde kalmaz, bir göklere çıkar, bir yere iner, bir çamura batar, bir tertemiz olur, bir ağlar bir güler, ama hep yürür ve bilgisini geliştirir: Yaşanan bir bilgidir onunki, ezberlenip tekrarlanan bilgi değil. Başlıca dört kapıdan geçer. Her birinin içinde küçük küçük onar kapı olan bu dört kapının birincisi şeriat kapısıdır. Burada derviş hocanın dediğine uyar, ezber bilgiler edinir, anlamadan öğrenir. İkincisi tarikat kapısıdır, orada inandığı bir insanı seçip onun ardından sevgiyle, merakla yolunu arar, kendi kişiliğini geliştirir: Ateşli, coşkulu bir kapıdır bu. Üçüncüsü marifet kapısıdır. Burada derviş gerçek bilimi tadar; kendini ve dünyayı anlamaya başlar ve burada bulduğu anahtarla dördüncü kapıyı açar, bu kapı artık son kapı olan hakikat kapısıdır. Orda artık insan varlıkla, yaratılış ve yaradanla, doğa ile bir olmuş gibidir" **(S. Eyüboğlu, a. g. e. sh: 53).** Hacı Bektaşın Makalatı şiirlerde akar gider, inanç olarak, düşünce olarak, engelleyen olmaz.

Duruma biraz daha açıklık ve aydınlık getirmek yararlı olacak. Bunun için John Kingsley Birgee'nin "The Order of Dervişhes" kitabındaki (sh: 118) Şeker benzetmesiyle somutlaştırırarak anlatımı buraya da almak istiyoruz. Herhangi bir kimse "Sözlükten şekerin ne olduğunu ve nasıl kullanıldığını anlayabilir. Şekerin tanımını, niteliklerini, yapısını öğrenebilir. İşte bu bilgiye açılan kapı şeriat kapısıdır. Bu tanımın, bilginin yetersizliği hissedilebilir. Bu durumda şekerin doğrudan tutulması, görülmesi için şeker gösterilir. Bu bilgiye açılan kapı tarikat kapısını ifade eder. Eylemli olarak şekeri tatmak, onu elde etmek için onun doğasını değerlendirmeye bir adım daha atılır. Bu aşama marifet kapısı anlamına gelir. Son aşama şekerle bir olma derecesidir. "Ben şekerim" diyebilme, şekerin ne olduğunu bilebilmedir ki bu dereceye "hakikat kapısı" adı verilir. Her kapının onar olmak üzere toplam kırk makamı (durağı) vardır. Aslında bu makamlar birbirlerini izleyen aşamalarla gelen yükümlülüklerdir. Bir başka söyleyişle, her kapı arasındaki basamaklar, evrelerdir bunlar. Teker teker aşılması, yoklanması gereken yerlerdir. Bektaşi öğretisine göre dinsel bilgiye ve deneyime açılan bu dört kapı ilk önce, Cebrail tarafından Adem'e tanıtıldı **(Ahitname sh: 99)**. Hz Muhammed "şeriat benim sözlerimdir. Tarikat (yol) benim izlerimdir. Marifet benim şeylerimin başıdır. Hakikat, benim ruhsal durumumdur" demiştir **(Fevaitname, faide I).** Dört kapı eğitim aşamalarıdır, inanç evreleridir, düşünme duraklarıdır. Öğretim, eğitim yollarıdır.

Yunus Emre'nin Bektaşi tarikatı öğreti ve ilkelerini benimsediği aşağıdaki şiirden daha somut olarak anlaşılır: Amaç insan yüceltmek, yükseltmektir, Tanrı katına olgunlaştırarak varmayı dener.

İlk kapı şeriattır.
Emri nehyi bildirir
Yuya günahlarını
Her bir kur'an hecesi

İkincisi tarikat
Kulluğa bel bağlaya
Yola doğru varanı
Yargılaya hocası

Üçüncüsü marifet
Canın gözünü açar
Bu mana sarayının
Arşa değer yücesi

Dördüncüsü hakikat
Eren her şeyi bula
Bayram ola gündüzü
Kadir ola gecesi

"Yunus Emre'de hakikata ulaşma bir tansık (mucize), bir Tanrı vergisi değil, bir insan sevgisi ve çabasıyla olur" Çalışmayı, savaşımı, aramayı öngönür mezhebin temeli budur.

Çeşmelerden bardağın
Doldurmadan kor isen
Bin yıl dahi beklesen
Kendi dolası değil.

"Dervişlik ayağı yerden kesilmeyen, yalancılar, yobazlar, sahte peygamberlerle savaşan bir bilgeliktir, bir köşeye çekilip etliye sütlüye karışmayan bir uysallık, uyduluk, neme lazımcılık değil"dır, sadeliktir, özdür, katıksız aktöreyi yaşamın her yerinde uygulamak, yaşayıp yaşatmaktır.

Ben dervişim diyenler
Hiç haram yemeyenler
Haramın yenmediği
Ele geçmeyinceymiş

Götürmedi kimse
Kimsenin yükünü
Yük götürürüm diyen
Eli değmeyinceymiş

Çalış kazan, ye, yedir,
Bir gönül ele getir
Yüz Kâbeden yeğrektir
Bir gönül ziyareti
Kerametim var diyen

Halka salusluk satan
Kendin müslüman etsin
Var ise kerameti

Haram ile hamir tuttu dünyayı
Fesad işler gören hürmetli oldu
Peygamber yerine geçen hocalar
Bu halkın başına zahmetli oldu
Fakirler miskinlikten çekti elini
Gönüller yakuben heybetli oldu

Danışman okur tutmaz
Derviş yolun gözetmez
Bu halk öğüt işitmez
Ne sarp zaman olusar

Gitti beyler mürveti
Binmişler birer atı
Yediği yoksul eti
İçtiği kan olusar.

Evren öğrenmeyle gizlerini kişiye verecektir. Durup dururken kimse kimseye özünü gizini söylemez. "Kara cahilliğin, bilmediğini bilmezliğin, yozluğun, yobazlığın amansız düşmanı" olan Yunus Emre:

Kara taşa su koyarsan
Elli yıl ıslatır isen
O taş yine kas katıdır
Hünerli taş olur değil

Taştan çıkar türlü sular
Ayağında neler pişer
Cahil gönül taştan beter
Yola gelmez gelir değil.

Boz yapalak devlengece
Ekmek verme gündüz gece
Onun işi köstebektir
Salıp ördek alır değil.

Gerçek derviş küçük çıkarların, süfli kârların ardına düşmez:

Şah balaban şahin doğan
Doğru öğmüş onu öven
Doğan zayıf olsa bile
Doğanlıktan kalır değil

Yunus Emre, düşüncesini böyle doğanla, çaylakla, köstebekle, ördekle somutlaştırır.

Söylememek harcısı
Söylemenin hasıdır
Söylemenin harcısı
Yüreklerin pasıdır

Sözü doğru desene
Hak söyle dedi çalap
Bugün yalan söyleyen
Yarın utanasıdır.

Bu gönüller pasını
Yıkayıp gidermeğe
Öyle bir söz söyle kim
Sözün hülasasıdır.

Öz söyle, çıplak olsun, herkes görebilsin, dediğini. "Doğruyu söyle, ama kestirmeden söyle; az söyle öz söyle, bize insanlığımızı anlatan, düşünceyi duygularla arıdan, kavratan bir deyişle söyle" diyor:

Az söz erin yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür
Bilene bu söz yeter
Sende güher var ise

Sen sana ne sanırsan
Ayrığa da anı san
Dört kitabın manası
Budur eğer var ise.

"Yunus'ta söz insanlığın emrindedir. Sözünü bilme kendini bilme veya bilmemenin sonucu ve değerlendirilmesidir"

Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ak ede bir söz
Sözü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Bal ile yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz.

Yunus, toplumumuzun söz ustasıdır. Dilimizin baş kurucusudur. Yunus'a göre söz insandan ayrılamaz. Yunus Emre bütün sözlerin bittiği yerde, dilsiz, kulaksızda olsa insanın insan kalacağına, susmasının konuşma olacağına inanır:

Dilsizler haberini
Kulaksız dinleyesi
Dilsiz kulaksız gözün
Can gerek anlayası

Anlamadan dinledik
Dinlemeden anladık
Gerçek erin bu yolda
Yokluktur sermayesi.

"Sermayenin yokluk olması" İnsanı her şeyi bulduktan sonra bırakması, çok sözden az söze, hatta susmaya, sözden daha anlatıcı olan insanca susmaya gelmesi demektir. Susarken söyleyecek, söylerken susacaksın" (S. **Eyüboğlu, a. g. e. sh: 60)**

Bir toy toylamak gerek
Bir soy soylamak gerek
Bir söz söylemek gerek
Melekler bilmez ola.

Bir kuş olup uçmak gerek.
Bir denizi geçmek gerek
Bir şaraptan içmek gerek
İçenler ayılmaz ola.

7 - YUNUS EMRE'DE DÜŞÜNCE VE MİZAH ANLAYIŞI

Yunus Emre derviş ve ozan olarak inançlarına bağlı, sevgisinde coşkulu, ayrıca gülmesini bilen yüce gönüllü bir insandır. "Hatta gülmesini unutmuş asık yüzlü, çatık kaşlı din adamlarının nitelendirdiği karanlık insanlar, softalığın, bağnazlığın artmasıyla Anadoluyu sarmış, kadınların ve çocukların gülmesini günah sayıp yasaklamakla kalmayarak başkalarının, hele büyüklerin önünde gülmeyi bir saygısızlık saymışlardır İnsanı insanlıktan çıkaran, bilgisizliğe iten bu durumların silinmesi, itilmesi gerekir. Çünkü gülen düşüncenin gülen masalların en eskileri bu topraklarda yetişmiştir.

Yunus Emre düşüncesinin anahtar sözcüğü aşk sözcüğüdür. İnsanı, doğayı, yaşamı, maddi ve tinsel eylemleri, ölümü, ölüm ötesini, varoluşu ve yokoluşu, hatta dini, imanı ve küfrü aşk denilen gizemli sözcükle anlatmıştır. Onda her şey aşkın eseri, herşeyin özü aşktır (**Mehmet Bayraktar, Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, sh: 9)**

"Tarihimizin en trajik çağlarından birinde, insan kelleleriyle yığınlar yapıldığı korkunç, karanlık yıllarda yaşayan en büyük halk şairimizin sık sık gülerek düşünmesi, düşünerek gülmesi, Tanrının, ölümün, padişahların, beylerin, hacı hocaların karşısında bile gülmeyi unutmaması çok anlamlı bir gerçektir" **(S. Eyüboğlu a. g. e. sh: 62).** Tevil ile yorumlamayı sever. Tevili sunniler benimsemiş. Alevi-Bektaşiler tevili el Kuran'da gerçeği bulurla gizi çözerler.

Çıktım erik dalına
Anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp
Der ne yersin kozumu

Erik ağacında üzüm yiyen Yunus'u bostan sahibinin ceviz çalmakla suçlaması anlamsız bir şaka değildir, ne kadar mantıksız görünse de. Simgesel bir anlatımla yolun işlevsel durumunu sergiliyor.

Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir deyip sorana
Bandım verdim özümü

Bu da öyle. Kerpiç ve poyraz: Birbirinin tam karşıtı bu iki varlığın birleşmesinden ne çıkıyor, bu sahada? İnsanın ta kendisi, insan nefes alan çamurdur. Yunus böylece, inanca yeni bir yorum, yeni bir bakış yolu bulup öğreniyor. Bokutla simgeyi kaynaştırıyor.

İplik verdim çulhaya
Sarıp yumak etmemiş
Becit becit ısmarlar
Gelsin alsın bezini.

Bir serçenin kanadın
Kırk kağnıya yükledim
Çifti dahi çekmedi
Şöyle kaldı kazını.

Bir sinek bir kartalı
Salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir
Bende gördüm tozunu

↓

Kaf dağında bir taşı
Şöyle attılar bana
Öylelik yola düştü
Bozayazdı yüzümü

Balık kavağa çıkmış
Zift turşusu yemeğe
Leylek koduk doğurmuş
Anla şunun sözünü.

Yunus bir söz söylemiş
Hiç bir söze benzemez
Erenler meclisinde
Bürür mana yüzünü.

Burada Yunus Emre, gerçeği, çok ciddi konuları güler yüzlü bir fantazya örtüsüyle örtmüştür. Bu görüş az ilerde Kaygusuz Abdal'ı yaratacaktır.Bektaşi tarikatının yorumuyla

bu şiirlerin gerçek anlamlarını araştırmak bizi gerçeğe iletecektir. (**Bkz. sh: 15**). Tarikatın yöntemini uygulayan yunus dört kapısının marifetlerini gösterir, inceliklenmiş parmak basar.

"Bir çoklarımıza göre Yunus Emre mistik, insandan çok Tanrıya, bu dünyadan çok ötekine inanan ve hepimizi düşünmeden boyun eğmeye, alın yazımızı gönül ferahlığıyla kabullenmeye çağıran bir ulu kişidir. Ama Yunus Emre gerek bir derviş, gerek bir şair olarak Tanrı kadar insana da inanmış ve bu inancını yaymak için çağının kendisine verdiği bütün olanakları kullanarak bütün imkansızlıklara karşı koymuştur. Yunus Emre'nin nerede , ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmiyor. Ama halk onu yüreğine gizleyerek günümüze getirmiştir.

Yunus Emre, şiirlerindeki hava, işlediği konular, inançları ve felsefesiyle bunları işleyiş biçimi itibarıyle Bektaşi tarikatı görüşlerine daha yakın durmaktadır. Gerçi, Yunus'un yaşadığı yıllarda Bektaşilik tarikat olarak, bir kurum biçiminde henüz örgütlenmemiş, ortaya çıkmamıştır. Ama bu yolağı oluşturacak düşünce ve inanç tohumları Hacı Bektaş Veli ve ardılları tarafından Anadolu insanının beyinlerine, yüreklerine saçılıp ekilemektedir. Yunus Emre, bu ekicilerin başında gelir. Alevilik – Bektaşilik Yunus Emre'nin şiirlerindeki düşünceleri inanç ve görüşleri benimsemiştir. Temeline o şiirleri doldurmuştur. Kaldı ki, Tapduklu denilen Yunus Emre'nin bağlı olduğu tekke mensupları da zamanla Alevi Bektaşiliğin içinde erimiş onlarla birleşmiştir. İki topluluğun yakınlığını bu durum doğrulamaktadır. Yunus Emre, Alevi - Bektaşiliği besleyen başlıca kaynakların en önemlisidir. Hakkındaki söylencelerin hepsi de Alevi - Bektaşi kökenlidir. Son yıllara değin, tarihsel süreç içinde Yunus Emre'ye hep Alevi - Bektaşiler sahip çıkmışlardır. Kaldıki halk şiiri Yunus Emre'siz düşünülemez. Yunus'un şiirindeki bütün kavramlar Alevi - Bektaşi şiirinde aynen mevcuttur. Yunus tüm insanlığı kavrar, onlarla sevinir, onun sözü geleceğe geçmişe, şimdiki zamana yöneliktir.

Alevi - Bektaşiler hoşgörüyü, insana, Tanrı'ya duyulan sevgi türünü, bunun biçimini özünü, yaşama bakış tarzlarını dünya görüşlerindeki yumuşaklığı, çok yönlü, derinlemesine sade ve duru bakışı, Tanrı ile yeri gelince senli benli içten konuşmayı, yobazlığa, yozluğa, tutuculuğa karşı çıkmayı, yetmiş iki millete aynı gözle bakmayı, ayrım gözetmemeyi, herkesi sevmeyi, barışcı, dost olmayı hep ondan almışlar, bu evrensel değerlere hep birlikte sarılmış, birlikte üretmişlerdir. Tarikat yapıları Yunus'un şiirlerindeki kavramlarla doludur. Sertliğe, şekilciliğe, çağ ve akıl dışılığa ikisi de karşıdır.

Her iki tarafın sayılmayacak değin ortak ve benzer yönleri vardır. Alevi - Bektaşi şiiri başlangıcından bu güne değin hep Yunus Emre ile beslenmiştir.

Yunus Emre, Piri Hünkar, Hacı Bektaşi Veli'nin yapıtlarını, özellikle, Makalat'ını şiirleştirmiştir. Evrensele şiirini iletirken geniş bir özgürlüğün tadını da çıkarır.

B - ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— BİRİNCİ BÖLÜM —

— 1 —

Hak'kı kaçan bulasın
Hak'ka kul olmayınca
Erenler eşiğine
Yaslanıp yatmayınca

Bir bağ ki viran ola
İçi dikenle dola
Ayıklamak neylesin
Od ile yakmayınca

Issızlık u yabanda
Od mu bulunur onda
Kavı taşı çakmağı
Bir yerde olmayınca

Issızlıkta kalma sen
Odunu söndürme sen
Odu kaçan bulasın
Ocağa varmayınca

Ol hakikat güneşi
Doğar vahdet burcundan
Şûle vermez Yunus'a
Hicaplar kalkmayınca

Bahası canın anın
Mal ile davar değil
Sevdik mi el ele girer
Sevdikler vermeyince

Dostu kanda bulasın
Sende durmak ile sen
Ol imaret eylemez
Sen viran olmayınca

Sözü **Yunus**'tan işit
Kibir kılma tut öğüt
Ol seni sora gelmez
Sen yavu varmayınca

Şule: *Isık* – **İmaret:** *Onarım* – **Yavu:** Düşman – **Vıran:** *Harap.* – **Kaçan:** *Nasıl* – **Issızlık:** *Sahipsizlik* – **Kibir:** *Boş büyüklük.*

— 2 —

Hak müyesser etse varsam
Güzel kâbetullah sana
Bakuben hayranım olsam
Güzel kâbetullah sana

Kara donuna bürünür
Arşla beraber görünür
Sana varmayan yerünür
Güzel kâbetullah sana

Gümüşten kapı açmışlar
Mermerinen döşemişler
Altın kuşak kuşatmışlar
Güzel kâbetullah sana

Kâbe'nin çevresi dağlar
Didar görmüş sular çağlar
Âşık Yunus durmaz ağlar
Güzel kâbetullah sana

Müyesser: *Kolaylaştırılmış* - **Kabetullah:** *Tanrının evi* - **Don:** *Giysi, renk* - **Yerunur:** *Kınar, ayıplar.*

— 3 —

↓

Edelim cevlan
Kılalım seyran
Mest olup hayran
Pir eşiğinde

Bıraktım ârı
İstedim yâri
Kestum zünnârı
Pir eşiğinde

Nice bir ülfet
Edelim uzlet
Çekelim halvet
Pir eşiğinde

Aldım himmeti
Geçtim zulmeti
Buldum devleti
Pir eşiğinde

Yunus'um elhak
Didara müştak
Eriştiğim aşk
Pir eşiğinde

Cevlan: *Coşma* - **Mest**: *Sarhoş* - **Zunnar**: *Devriş giysisi* - **Elhak**: *Doğru* - **Dıdar**: *Yüz* - **Müştak:** *Tutkulu*.

— 4 —

↓

İki cihan zindan ise
Gerek bana bostan ola
Ne gam gussa günahıma
Çün inayet dosttan ola

Şükür Hak'kı gördü gözüm
Erenlere toprak yüzüm
Söz bilene iş bu sözüm
Gerek şekeristan ola

Varam ben dosta kul olam
Her dem açılam gül olam
Ya söyliyem bülbül olam
Durağım gülistan ola

Aşkına doymadı özüm
Açıldı ansızın gözüm
Yunus Emre senin sözün
Âlemlere destan ola

Gam-gussa: *keder, acı* - **İnayet:** *iyilik* - **Çün**: *çünkü*

— 5 —

↓

Bir şaha kul olmak gerek
Hergiz ma'zûl olmaz ola
Bir eşik yaslanmak gerek
Kimse elden almaz ola

Bir kuş olup uçmak gerek
Bir kenara geçmek gerek
Bir şaraptan içmek gerek
İçenler ayılmaz ola

Bir toyu toylamak gerek
Bir soyu soylamak gerek
Bir sözü söylemek gerek
Melekler de bilmez ola

Çevik bahrı olmak gerek
Bir denize dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek
Hiç sarraflar bilmez ola

Bir bahçeye girmek gerek
Hoş teferrüç kılmak gerek
Bir gülü yaylamak gerek
Hergiz ol gül solmaz ola

Kişi âşık olmak gerek
Ma'şukayı bulmak gerek
Aşk oduna yanmak gerek
Ayruk oda yanmaz ola

Yunus imdi var tek otur
Yüzünü hazrete götür
Özün gibi bir er getir
Hiç cihana gelmez ola

Ma'zûl: *Azledilmiş* - **Maşuka:** *Canan, baglanılan sevgili* -**Teferrüç:** *Düşünme* - **Ayruk:** *Başka, özge.* **Bahri:** *Denizci, yüzücü* - **Hergiz:** *Asla* – **Özüm gibi:** *Benim gibi.*

—6—

Ben dost ile dost olmuşam
Kimseler dost olmaz bana
Münkirler bakar gülüşür
Selam dahi vermez bana

Kimseler bilmez halimi
Aşk odu yaktı canımı
Seçmezsem soldan sağımı
Namusü ar olmaz bana

Ben dost ile dost olayım
Ölmezden evvel öleyim
Canımı kurban vereyim
Dünya bâki kalmaz bana

Sanurlar ki ben deliyem
Ben dost bağı bülbülüyem
Mevlâ'nın kemter kuluyem
Kimse baha saymaz bana

Ben âşıkı biçareyim
Baştan ayağa yareyim
Ben bir deli divaneyim
Aklım da yar olmaz bana

Bülbül oluben öterim
Dost bahçesinde biterim
Gül alırım gül satarım
Bağübanu olmaz bana

Derviş Yunus nice diyem
Ben bu cihanı terk idem
Yana yana dosta gidem
Perde hicap olmaz bana

Münkır: *İnkarcı* - **Baki:** *Kalıcı* - **Biçare:** *Umarsız* - **Kemter:** *Kötü, yalın* - **Baguban:** *Bahçıvan* - **Hicap:** *Ar, utanma.*

— 7 —

Ey âşıklar, ey âşıklar
Aşk mezhebi dindir bana
Gördü gözüm dost yüzünü
Kamu yas düğündür bana

Ey padişah, ey padişah
Üş ben beni verdim sana
Genc - ü hazinem kamusu
Sensin benim önden sona

Evvela dahi bu akl - ü can
Senin ile asl - ı kân
Âhır yine sensin mekân
Üs varurem senden yana

Senden sana varır yolum
Senden seni söyler dilim
İlle sana ermez elim
Ne hikmettir şaştım buna

Ayruk bana ben dimeyem
Kimesneye sen dimeyem
Bu kul o sultan dimeyem
İşitenler kalsın tana

Dost aşkına ulaşaldan
Dünya ahiret birdir bana
Ezel ebed sorar isen
Dün ile bu gündür bana

Ayruk bize yas olmaya
Gönlümüze pas olmaya
Zira Hak'tan gelen avaz
Savulmaz düğündür bana

Ben aşkımdan ayrılmıyam
Dergahından ıralmıyam
Benden dahi gider isem
Senin ile varam sana

Ol dost beni veribidi
Var dünyayı bir gör dedi
Geldim gördüm hoş ârâyiş
Seni seven kalmaz ana

Kullarına vâd eyledi
Yarınki gün görmem dedi
Ol dostların sevindiği
Yarınım bugündür bana

Bu ah ile bu zâr ile
Bu hikmeti kim ne bile
Bilse dahi gelmez dile
Tuttum yüzüm senden yana

Sensin bana can - ü cihan
Sensin bana genc - i nihan
Senden dürür assı ziyan
Ne iş gele benden bana

Yunus sana tuttu yüzün
Unuttu hep kendi özün
Cümle sana söyler sözün
Söz söyleten sensin ana

Üş: *Hey* - **Genc-ı hazineyi:** *Hazine kaynağı* - **Asl-ı kan:** *Gerçek maden* - **Tan:** *Şaşkınlıklı eleştiri.* - **Ahır:** *Son* - **Dürûr:** *Gelir* **Arayiş**: *Arama* - **Assı:** *Sahip* - **Zıyan:** *Zarar* - **Genc-ı nihan**: *Gizli kaynak.*

— 8 —

↓

Ma'ni evine daldık
Vücud seyrini kıldık
İki cihan seyrini
Cümle vücudda bulduk

Yedi yeri yedi göğü
Dağlar ile denizleri
Uçmağ ile tamuları
Cümle vücudda bulduk

Gece ile gündüzü
Gökte yedi yıldızı
Levhte yazılı sözü
Cümle vücudda bulduk

Mûsa ağdığı Tûr'u
Yoksa Beytül Ma'mur'u
İsrafil çalan sûru
Cümle vücudda bulduk

Tevrât ile İncil'i
Furkan ile Zebûr'u
Bunlardaki beyanı
Cümle vücudda bulduk

Yunus'un sözleri hak
Cümlemiz dedik saddak
Nerd'. istersen orda Hak
Cümle vücudda bulduk

Levh: *Düz, yassı Levha.* -- **Saddak:** *Tanrı* -- **Seyri:** *Gözlem* – **Ağmak:** *Akmak.*

— 9 —

↓

Dervişlik dedikleri
Hırka ile taç değil
Gönlün derviş eyleyen
Hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var
Sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü
Er yolu kalmaç değil

Dirsin şeyhin aşkına
Yalın ayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş
Yalın ayak aç değil

Durmuş marifet söyler
Erene **Yunus Emre**'m
Yol eriyle yoldadır
Yolsuza yoldaş değil

Vargıl: *var-git* - **Kalmaç:** *Geveze, engelleyici.*

— 10 —

↓

Hak'tan inen şerbeti
İçtik elhamdülillah
Şol kudret denizini
Geçtik elhamdülillah

Şu karşıki dağları
Meşeleri bağları
Sağlık safalık ile
Geçtik elhamdülillah

Kuruyuduk yaş olduk
Ayak idik baş olduk
Kanatlandık kuş olduk
Uçtuk elhamdülillah

Vardığımız illere
Şol safa gönüllere
Baba Taptuk Ma'nisin
Saçtık elhamdülillah

Beri gel barışalım
Yâd isen birleşelim
Atımız eğerlendi
Eştik elhamdülillah

İndik Rum'u kışladık
Çok hayr ü şer işledik
Uş bahar geldi geri
Göçtük elhamdülillah

Dirildik pınar olduk
Inıldık ırmak olduk
Artık denize daldık
Taştık elhamdülillah

Taptuk'un tapusuna
Kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idik
Piştik elhamdülilah

Elhamdulillah: *Çokşükür, Tanri izni ile.* **Sağlık-safalık:** *Esenlik* - **Şol:** *Ol* - **Yad:** *Yabancı, el* – **Mani:** *şiir, anlatı* - **Hayr ü şer:** *İyilik kötülük* - **Taptuk:** *Yunus'un piri şeyhi.*

— 11 —

↓

Biz kimseye kin tutmayız
Ağyar dahi dosttur bize
Kanda ıssızlık var ise
Mahalle - vü şardır bize

Vatan bize cennetdürür
Yoldaşımız Hak'dürür
Haktan yana yönilecek
Başka yollar dardır bize

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu alem birdir bize

Dünya bir avrattır karı
Yoldan iltir niceleri
Sürün gitsin öyleleri
Onu sevmek ârdır bize

Yunus aydur Allah deriz
Allah ile kapılmışız
Dergahına yüz tutuban
Hemen bir ikrardır bize

Ağyar: *Düşman* - **Issız**: *Malsızlık* - **İltir**: *Çıkarır* - **Ar**: *Utanç*

— 12 —

↓

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Çağırayım Mevlâm seni
Gözü yaşlı Yakub ile
Ol Muhammed mahbub ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mahi ile
Sahralarda ahû ile
Abdal olup yahu ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünya halini
Terk ettim kıyl ü kalini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsa ile
Tur dağında Musa ile
Elimdeki asâ ile
Derdi öküş eyyüb ile

Yunus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Öküş: *Ağır, çok, umarsız* - **Mahbub:** *Sevgili* - **Kıyl ü kal:** *Dedikodu* - **Mahi:** *Balık* - **Ahu:** *Ceylan* – **Seher:** *Sabah* – **Sahra:** *Çöl* – **Asa:** *Degnek.*

— 13 —

↓

Ey dost aşkın denizine
Girem garkolam yürüyem
İki cihan meydan ola
Devranım sürem yürüyem

Girem denize gark olam
Ne elif ne mim dal olam
Dost bağında bülbül olam
Güllerin derem yürüyem

Bülbül olubanı ötem
Gönül olam ceset tutam
Başımı elime alıp
Yoluna verem yürüyem

Bülbül olubanı gidem
Nice gönülleri güdem
Yüzüm aşk ile dem bedem
Toprağa sürem yürüyem

Şükür gördüm didarını
İçtim visâlin yârını
Bu benlik senlik şarını
Terkine vuram yürüyem

Yunus'tur aşk avâresi
Biçâreler biçâresi
Sendedir derdim çaresi
Dermanım soram yürüyem

Dem be dem: *An an* – **Visal:** *Kavuşma* – **Bidar:** *Yüz* – **Şar:** *Kent*, **Gark olma:** *Batma, dalma* – **Devrani:** *Egemenlik* – **Terk:***Bırakma.*

— 14 —

↓

Kemdürür yoksulluktan
Nicelerin varlığı
Bunca varlık var iken
Gitmez gönül darlığı

Batmış dünya malına
Bakmaz ölüm haline
Ermiş karun malına
Zehî iş düşvarlığı

Süleyman zembil ördü
Kendi emeğin verdi
Anın ile buldular
Anlar peygamberliği

Gel imdi **miskin Yunus**
Nen var Hak'ka harceyle
Gördün elinden gider
Bu dünyanın varlığı

Zehî: *Hey* - **Zembil:** *Sepet* - **Harceyle**: *Sarfet, harca* - **Kemdürür:** *Kötüdür.*

— 15 —

↓

Bana namaz kılmaz diyen
Ben kılarım namazımı
Kılarısam kılmazısam
Ol Hak bilir niyazımı

Hak'tan ayrı kimse bilmez
Kâfir müselman kimdürür
Ben kılarım namazımı
Hak geçirdiyse nâzımı

Ol nâzı dergahtan geçer
Mâ'ni şarabından içer
Hicabsız can gözüm açar
Kendisi siler gözümü

Gizli sözü şerheyleyip
Türlü nükteler söyleyip
Değme ârif şerhetmeye
Bu benim gizli râzımı

Sözüm mâ'nisine erin
Bî - nişandan haber verin
Dertli âşıklara sorun
Bu benim dertli sözümü

Dost isteyen gelsin bana
Göstereyim dostu ona
Budur sözüm önden sona
Ben bilirim kendözümü

Yunus şimdi söyle sözün
Münkir ister istemesin
Pişir kurtar kendi özün
Arifler tatsın tuzunu

Şerh: *Açıklama* - **Raz**: *Sır* - **Binişan**: *Nişansız* - **Nıyaz**: *Dua, Yalvarma, İbadet* - **Naz**: *Yalvarma, Nazlanma* - **Nükte:** *Espiri* - **Değme**: *Önemli, büyük.*

— 16 —

↓

Sana ibret gerek ise
Gel göresin bu sinleri
Gel taş isen eriyesin
Bakıp görünce bunları

Hani o şirin sözlüler
Hani o güneş yüzlüler
Şöyle kayıp olmuş bunlar
Hiç belirmez nişanları

Şunlar ki çoktu malları
Gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek geymiş
Onunda yoktur yenleri

Bunlar bir vakt bekler idi
Kapıcılar korkar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin
Bey hangidir ya kulları

Hani mülke benim diyen
Köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar
Taşlar olmuştur üstleri

Ne kapı vardır giresi
Ne nimet vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi
Dün olmuşdur gündüzleri

Bir gün senin dahi Yunus
Benven dediklerin kala
Seni dahi böyle ede
Nitekim etti bunları

Sin: *Ölü, mezar* - **Yen:** *Kol* - **Benven**: *Bana* – **Mülk:** *Mal, tarla.*

— 17 —

Erenler bir denizdir
Aşık gerek dalası
Bahr gerek denizden
Girip cevher alası

Yine biz bahrı olduk
Denizden gevher aldık
Sarraf gerek gevherin
Kıymetini bilesi

Yürü var epsem olgıl
Ne simsarlık satarsın
Ali gibi er gerek
İş bu sırra eresi

Muhammed Hakkı bildi
Hakkı kendinde buldu
Cümle yerde Hak hazır
Göz gerekir göresi

Alimler kitap düzer
Karayı aka yazar
Gönüllerde yazılı
Bu kitabın sûresi

Şöyle deli olmuşam
Bilmezem dünden günü
Yüreğime işledi
Aşk okunun yarası

Gel şimdi miskin **Yunus**
Tut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikte
Yokluk imiş çaresi

Bahr: *Deniz, yüzücü* – **Gevher**: *Öz, İnci* – **Epsem**: *Susma* – **Simsar**: *Aracı* – **Sarraf**: *Kuyumcu* – **Cümle**: *Hep, tüm.*

— 18 —

Geldi geçti ömrüm benim
Şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle gelir
Şol göz açıp yummuş gibi

İş bu söze Hak tanıktır
Bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide
Kafesten kuş uçmuş gibi

Miskin adem oğulları
Ekinlere benzer gider
Kimi biter kimi yiter
Yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye
Yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere
Gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise
Bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele
Hak şarabın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise
Bir eskice verdin ise
Yarın anda karşı gele
Hulle donun biçmiş gibi

Yunus Emre bu dünyada
İki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola
Ab - ı hayat içmiş gibi

Hülle: *Cennet giysisi* - **Ab-ı hayat:** *Ölümsüzlük suyu* - **Şol**: *O, ol, şöyle*

— 19 —

↓

Ben yürürüm yana yana
Aşk boyadı beni kane
Ne akılem ne divane
Gel gör beni aşk neyledi

Gâh eserim yeller gibi
Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi
Gel gör beni aşk neyledi

Akar sulayın çağlarım
Dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anuban ağlarım
Gel gör beni aşk neyledi

Ya elim al kaldır beni
Ya vaslına erdir beni
Çok ağlattın güldür beni
Gel gör beni aşk neyledi

Ben yürürüm ilden ile
Şeyh anarım dilden dile
Gurbette halim kim bile
Gel gör beni aşk neyledi

Mecnun oluban yürürüm
O yari düşte görürüm
Uyanıp melûl olurum
Gel gör beni aşk neyledi

Miskin Yunus biçareyim
Baştan ayağa yareyim
Dost ilinden avareyim
Gel gör beni aşk neyledi

Melûl: *Üzgün* - **Akılem:** *Akıllı* - **Divane:** *Deli* - **Gâh:** *Kimi, bazan* - **Vasl:** *Kavuşma* - **Mecnun:** *Çılgın, Deli* – **Avare:** *İşsiz* – **Suret:** *Yüz.*

— 20 —

↓

Mansur idim ol zamanda
Onun için geldim bunda
Külümü göğe savurup
Ben enel Hak oldum ahî

Ne ola yanam dağılam
Ne dara çıkam boğulam
İşim bitince yürüyem
Teferrüçe geldim ahî

Mümin oldum yoksul iken
Benim oldu kevn ü mekân
Şarka vü garba ser - teser
Yere göğe doldum ahî

Sûret topraktır diyeni
Gönlüm kabul etmez anı
Bu toprağın cevherini
Hazrete irdürdüm ahî

Nitekim ben beni buldum
Bu oldu kim Hak'kı gördüm
Korkum onu buluncaydı
Korkudan kurtuldum ahî

Yunus kim öldürür seni
Veren alır gene canı
Bu canlara hükmedeni
Kim idüğün bildim ahî

Ahi: *Derviş, ahi* - **Kevn ü mekan:** *Varlıklar* - **Ser-teser:** *Baştanbaşa* - **İdiğün**: *Olduğun* - **Teferrüç:** *Düşünme* – **Suret:** *Yüz* – **Enel-Hak:** *Ben tanrıyım.*

— 21 —

Uyan be hey gafil uyan
Kâfirdir beş vaktin koyan
Mekke'ye evimdir diyen
Ol sübhânallah değil mi?

Yüce yerlerde durucu
Elinde yalın kılıcı
Dertliye derman verici
Ol sübhânallah değil mi?

Alçakları yüce eden
Gündüzleri gece eden
Yiğitleri koca eden
Ol sübhânallah değil mi?

Yağan karları eriten
Akar suları kurutan
Topraktan adem yaratan
Ol sübhânallah değil mi?

Yunus'tur bunu söyleyen
Taptuk'a kulluk eyleyen
Ben yoksulu bay eyleyen
Ol sübhânallah değil mi?

Süphanallah: *Tanrı, Noksansız, Çalap* – **Gafil:** *Bilmez.*

— 22 —

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın aşıklar öldürür
Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin gün be gün endişem
Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leylâ gerek
Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Yunus'dürür benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni

Maksut: *Erek, amaç* - **Sufi:** *Sofu* - **Tecelli**: *Görünme* – **Od:** *Ateş* – **Endişe:** *Kuşku.*

— 23 —

↓

Yok yere geçirdim günü
Ah nideyim ömrüm seni
Geldin geçtin bilemedim
Ah nideyim ömrüm seni

Seni bahaya almadım
Anın çün kadrin bilmedim
Sana vefadar olmadım
Ah nideyim ömrüm seni

Ömrüm ipi üzülüser
Suret nakşı bozulusar
Hayrım şerrim yazılısar
Ah nideyim ömrüm seni

Ayruk geri gelmeyesin
Gelip beni bulmayasın
Bu devranı sürmeyesin
Ah nideyim ömrüm seni

İşde koyup gidisersin
Beni garip edisersin
Kara yere girisersin
Ah nideyim ömrüm seni

Hani seninle olduğum
Şad olubanı güldüğüm
Ya son ucu yâd olduğum
Ah nideyim ömrüm seni

Miskin Yunus gidisersin
Acep sefer edisersin
Ettiklerin bulusarsın
Ah nideyim ömrüm seni

Baha: *Değer* - **Vefadar:** *Vefalı* - **Şer:** *Kötülük* **Hayr:** *İyilik* - **Ayruk:** *Artık* - **Şad:** *Şen, neşeli* – **Sefer:** *Yolculuk* – **Edisersin:** *Eder misin.*

— 24 —

↓

Arayu arayu bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni

Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kâbe yollarında kumlara batsam
Hup cemalin bir kez düşte seyretsem
Ya Muhammed canım arzular seni

Zerrece kalmadı gönlümde hile
Sıtk ile girince ben bu hak yola
Ebubekir Ömer Osman'la bile
Ya Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgisi gönülde muhabbet canda
Yarın mahşer günü ulu divanda
Ya Muhammed canım arzular seni

Arafat dağıdır bizim dağımız
Anda kabul olur bizim duamız
Medine'de yatar peygamberimiz
Ya Muhammed canım arzular seni

Yunus metheyledi seni dillerde
Sevilirsin bütün bu gönüllerde
Ağlaya ağlaya gurbet ellerde
Ya Muhammed canım arzular sen

Hup: *Güzel* - **Metheylemek**: *Övmek* - **Zerrece:** *Asla* – **Cemal:** *Yüz.*

— 25 —

↓

Yoldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül
Haldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim can durmadan
Suret terkini urmadan
Araya düşman girmeden
Gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim kalma ırak
Dost için kılalım yarak
Şeyhin katındadır durak
Gel dosta gidelim gönül

Kılavuz olgıl sen bana
Yönelelim dosttan yana
Bakmayalım önden sona
Gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz payidar
Aç gözünü canın uyar
Olgıl bana yoldaş - u yar
Gel dosta gidelim gönül

Terk edelim il ü şarı
Dost için kılalım zârı
Ele getirelim yârı
Gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kanmayalım
Fânidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım
Gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihandan geçelim
O dost iline uçalım
Arzu havadan geçelim
Gel dosta gidelim gönül

Ölüm haberi gelmeden
Ecel yakamız almadan
Azrâil hamle kılmadan
Gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım
Hakk'ın haberin soralım
Yunus Emre'yi alalım
Gel dosta gidelim gönül

Yarak: *Yardım, yarar* - **Suret terkin:** *Ölüm* - **Payidar:** *Yüce* - **Zar:** *Ağlama* - **Hal-daş:** *Aynı durumda.* **Şar:** *Kent* – **Olgıl:** *Ol* – **Yar:** *Sevgili.*

— 26 —

↓

Ey benim ile yar olan
Şeyhe giden gelsin beri
Varlıkların elden koyup
Tâlan eden gelsin beri

Terk edelim kıyl - ü kaali
İsteyelim doğru yolu
Şeyhim eli gevher dolu
Gevher alan gelsin beri

Gevher canın maksududur
Can maksudun mansurudur
Maksud için mansurlayın
Berdar olan gelsin beri

Ermek dilersen maksuda
Çok hizmet eyle mürşide
Sen senliğinden ayrıl da
Didar yakın gelsin beri

Pinhan edenler kendözün
Onlar görürler Hak yüzün
Görmek dilersen bil sözün
İkrar eden gelsin beri

Yunus gel anlat halini
Bildir nedir ahvalini
Derde bırakıp kendini
Derman bulan gelsin beri

Talan: *Yağma* - **Kıyl-kal:** *Dedikodu* - **Gevher:** *İnci* - **Maksut:** *Amaç* - **Berdar:** *Kapı* – **Pinhan:** *Gizli* – **Ikrar:** *Söz veren.*

— 27 —

Severim ben seni candan içeri
Yolum vardır bu erkandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat meyvası andan içeri

Dinin terk edenin küfürdür işi
Ol ne küfürdür imandan içeri

Beni bende demen bende değilem
Bir ben vardır bende benden içeri

Beni benden alana ermez elim
Kim kadem basa Sultandan içeri

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Tecelliden nasip erdi kimine
Kiminin maksudu bundan içeri

Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin dert bu dermandan içeri

Miskin Yunus gözü tuş oldu sana
Kapında bir kuldur Sultan içeri

Erkan: *Yol, yöntem* - **Kadem:** *Ayak* - **Tuş oldu:** *Düşt gördü.*

— 28 —

Dinin imanın varısa
Hor görmegil dervişleri
Cümle âlem müştakdurur
Görmekliğe dervişleri

Ay u güneş müştakdurur
Dervişlerin sohbetine
Ferişteler tesbih okur
Zikir eder dervişleri

Tersalar tövbeye gelir
Taht ısları zebûn olur
Dağlar taşlar secde kılur
Göriceğiz dervişleri

Derviş oku ırak atar
Hiy demeden cana utar
Gaafil olmayan yeter tutar
Hor görmegil dervişleri

Ol Fahr - i Âlem Mustafa
Sıdkı bütün aşkı safâ
İster isen ondan vefa
İncitmegil dervişleri

İncidesin ah ideler
Ömrün günün kurutalar
Gözsüz olasın yideler
Tâ bilesin dervişleri

Yer gök eder hırka hakkı
Himmetlerin olsun bâki
Çün padişah oldu sâki
Esrüdiser dervişleri

Gökten inen dört kitabı
Günde bin kez okursan
Vallah didar görmeyesin
Sevmez isen dervişleri

Yunus aydır bu aşk geldi
Ölmüş canım diri kıldı
Sen ben demek benden kaldı
Göriceğiz dervişleri

Tersa: *Hac* – **Zebun:** *Zayıf* – **Hiy:** *Hay* – **Müştak:** *Düşkün* – **Fahr-ı Alem:** *Evrenin övüncü Hz. Muhammed* – **Didar:** *Yüz.*

— 29 —

↓

Bir sâkiden içtim şarap
Arştan yüce meyhanesi
Ol sâkinin mestleriyiz
Canlar anın peymanesi

Bir meclistir meclisimiz
Anda ciğer kebap olur
Bir çerağdır bunda yatar
Güneş anın pervanesi

Aşk oduna yananların
Küllî vücudu nur olur
Ol od bu oda benzemez
Hiç belirmez zebanisi

Andaki mest olanların
Olur Enelhak sözleri
Hallac - ı Mansur gibidir
En kemine divanesi

Yunus bu cezbe sözlerin
Cahillere söylemegil
Bilmez misin cahillerin
Nice geçer zemanesi

Saki: *İçki dagıtıcı* - **Peymane:** *Kadeh* - **Çerağ**: *Mum* - **Zebani**: *Cehennem bekçisi* - **Divane:** *Deli* - Cezbe: *Çekici* - **Zamanesi:** *Zamanı, vakti* – **Küllî:** *Tüm.*

— 30 —

↓

Ey yarenler kim işitti
Aşık tövbe kıldığını
Ya kim işitti denize
Od düşüben tüttüğünü

Şahım senin aşkın odu
Düştü gönül deryasına
Aceplerden kaynayıban
Ma'rifetler bittiğini

Yüzgeçlik öğrenmiyen kul
Ko girmesin bu denize
Aşk deryası dipsizdürür
Aceplemen battığını

Sarraflığı öğrenmeyen
Bu gevheri boncuk sanır
Varır verir yok nesneye
Bilmez neye sattığını

Hak kim onun didârını
Bunda iyan görmez ise
Yarın ol sergerden gezer
Hiç bilmeye nittiğini

Yunus aydur er kuluyam
Tapduk'umuz dost yüzüdür
İşbu söze inanmayan
Eğebilsin ettiğini

Iyan: *Açık* - **Sergerde**: *Asi* - **Pür**: *Tüm* - **Od**: *Ateş* - **Acepleme**: *Şaşma* - **Dıdar**: *Yüz*.

— 31 —

Bir kez gönül yıktınısa
Bu kıldığın namaz değil
Yetmişiki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Bir gönülü yaptın ise
Er eteğin tuttun ise
Bir kez hayır ettin ise
Binde bir ise az değil

Yol odur ki doğru vara
Göz odur ki Hak'kı göre
Er odur alçakta dura
Yüceden bakan göz değil

Erden sana nazar ola
İçin dışın pür nur ola
Beli kurtulmuştan ola
Şol kişi kim gammaz değil

Yunus bu sözleri çatar
Sanki balı yağa katar
Halka matahların satar
Yükü gevherdir tuz değil

Gammaz: *Koğucu* - **Matah**: *Mal* - **Nazar**: *Bakış* - **Gevher**: *İnci* – **Şol:** *Ol.*

— 32 —

Hak Çalabım Hak Çalabım
Sencileyin yok Çalabım
Günahlıyam yarlığagıl
Ey rahmeti çok Çalabım

Ben aydıram ki ey ganî
Nedir bu derdin dermanı
Zinhar esirgeme beni
Aşk oduna yak Çalabım

Ne Sultan ne baylardasın
Ne köşk ü saraylardasın
Girdin miskinler gönlüne
Edindin durak Çalabım

Gel kogıl beni yanayım
Baştan başa uşanayım
Ol sevdiğin Muhammed'e
Olayım çırak Çalabım

Kullar senin sen kulların
Günahları çok bunların
Uçmağına sal bunların
Binsinler burak Çalabım

Ne ilmim va ne tâatım
Ne gücüm var ne kuvvetim
Meğer senin inayetin
Kıla yüzüm ak Çalabım

Yarlığagıl sen **Yunus**'u
Bu günahlı kullarına
Eğer yargılamazısan
Key katı firak Çalabım

Zinhar: *Sakın* - **Tant:** *İbadet* - **Key:** *Çok* - **Firak:** *Acı* – **Katı:** *Çok* – **Çalap:** *Tanrı* – **Burak:** *Binit* – **Yarlığagıl:** *Yargıla.*

— 33 —

↓

Kâ'be ve put iman benim
Çark uruban dönen benim
Bulut olup göğe ağan
Yağmur olup yağan benim

Yaz yaratıp yer donatan
Gönlümüz evin yöneten
Hoşnut atadan anadan
Kulluk kadrin bilen benim

Yıldırım olup şakıyan
Kakıyıp nefsin dokuyan
Yer karasında börküyen
Şol ağulu yılan benim

Hamza'yı Kaf'tan aşıran
Elin ayağın şaşıran
Çokları tahttan düşüren
Hikmet ıssı sultan benim

Bir niceye verdim emir
Devlet bile sürdü ömür
Yanan kömür kızan demir
Örse çekiç salan benim

Kar yağdıran yer donduran
Hayvanların rızkın veren
Şöyle bilin yol gösteren
Ol rahim ü rahman benim

Gerçek aşık gelsin beri
Göstereyim doğru yeri
Makamdır gönüller şarı
Irılmayıp duran benim

Yere göğe bünyad uran
Irılmadan daim duran
Denizlere göl çağıran
Adım Yunus umman benim

Issı: *Sakip, malik* - **Kakımak**: *Başa kalkma* - **Börkümek**: *Sürünen* - **Irılmak**: *Yorulmak, usanmak* - **Bünyad**: *Kazma* - **Çark**: *Dönme* – **Uruban:** *Vuran.*

— 34 —

↓

Bilmem nideyim
Aşkın elinden
Kanda gideyim
Aşkın elinden

Meskenim dağlar
Gözyaşım çağlar
Durmaz kan ağlar
Aşkın elinden

Kaddim yay oldu
Bağrım nay oldu
İşim vay oldu
Aşkın elinden

Dinle zârımı
Kodum ârımı
Verdim serimi
Aşkın elinden

Varım vereyim
Kadre ereyim
Uryan olayım
Aşkın elinden

Yunus'un sözü
Doğrudur özü
Kan ağlar gözü
Aşkın elinden

Kad: *Boy* - **Kande**: *Nerde* - **Mesken**: *Ev* - **Nay**: *Çalgı ney*, **Zar**: *İnleme* - **Uryan:** *Çıplak*.

— 35 —

İlâhi bir aşk ver bana
Kandalığım bilmeyeyim
Yavu kılayım ben beni
İsteyuben bulmayayım

Al gider benden benliği
Doldur içime senliği
Bu dünyada öldür beni
Varıp anda ölmeyeyim

Şöyle hayran eyle beni
Bilmeyeyim dünden günü
Daim isteyeyim seni
Ayruk nakşa kalmayayım

Senin kokun duydu canım
Terkini urdu cihanın
Hergiz belirmez mekânın
Seni kanda isteyeyim

Aşkın bir od urdu cana
Üş yürürem yana yana
Ciğerim gark oldu kana
Nice zârî kılmayayım

Ko ben yanayım tüteyim
Bülbül olayım öteyim
Dost bahçesinde biteyim
Açıluben solmayayım

Beslediğim nazik teni
Terkedeyim derdim onu
Kara toprağa ben onu
Karayım andan varayım

Ben bu ömür harmanını
Derdim devşirdim uş yine
Yunus aydır bu dükkânı
Dereyim andan varayım

Halimi getirsem dile
Kim bana söğe kim güle
Bâri yanayım derd ile
Ben dillere gelmeyeyim

Mansurum çek dâra beni
Ayan göster anda seni
Kurban kılayım bu canı
Aşka münkir olmayayım

Aşktır bu derdin dermanı
Aşk yolunda verem canı
Yunus Emre eydür bunu
Bir dem aşksız olmayayım

Kandalık: *Nerde olduğunu* - **Nakş**: *Ressam*, *Tanrı* - **Üş**: *Bak* - **Dar**: *Asma* – **Ayan:** *Açık* – **Münkir:** *İnkar eden* – **Gark:** *Batma* – **Zari:** *Ağlama, zar etme.*

— 36 —

Ey yarenler, ey kardeşler
Sorun bana kanda idim
Aşk denizine dalıban
Deryayı ummanda idim

Bu yerler buna gelmeden
Gökler melâik dolmadan
Mülke bünyad urulmadan
Mülkü yaradanda idim

Kaygı eli ermezidi
Gussa gözü görmezidi
Endişe şehrinden daşra
Bir ulu mekânda idim

Bu işlerde olan kişi
Terketsin cümle teşvişi
İçeriden içeri bir
Key latif nihanda idim

Padişahtan destur oldu
Bizi bundan mülke saldı
İki cihan uçmağ oldu
Uçmakta Rıdvan'da idim

Ol kim beni bekleridi
Her kandasam saklandı
Aşk urganı ucundaki
Kandildeki canda idim

Yıldızım nice zaman
Gökte melâik arzuman
Cebbarı âlem hükmeder
Ben ol zaman onda idim

Yüz yetmiş bin ferişteler
Saf bağlayıp durucağız
Cebrail'i anda gördüm
Ol ulu divanda idim

Doksan bin kelimeyi Hak
Söyliyecek Habib ile
Otuz bini sır olucak
Ben ol sırrolanda idim

Ben bu suretten ileri
Adım **Yunus** değiliken
Ben ol idim ol ben idi
Bu aşkı sunanda idim

Teşviş: *Bozma* - **Key**: *Çetin* - **Latif**: *Hoş* - **Nihan**: *Gizli* - **Destur**: *İzin* - **Uçmak:** *Cennet* - **Züht:** *İbadet* - **Melak**: *Melekler* - **Gussa**: *Gam, keder* - **Urgan**: *İp* – **Ferişte:** Melek - **Habib**: Hz. Muhammet, sevgili.

— 37 —

Nideriz hayat suyun
Biz can yağmaya verdik
Gevherleri sarrafa
Ma'den yağmaya verdik

Bizim il kafilesi
Geçirmez her matai
Biz bunda uryan geldik
Dükkân yağmaya verdik

Küfr ile iman dahi
Hicabimiş bu yolda
Safâlaştık küfr ile
İman yağmaya verdik

Sen ü ben olucağız
İş ikilikte kalır
Çalıştık ik'aradan
Sen ben yağmaya verdik

Benim ol bezergân ki
Hiç assı gözetmedim
Çün assı bizim değil
Ziyan yağmaya verdik

Zühdile çok istedik
Hiç müyesser olmadı
Terkedüben küllisin
Güman yağmaya verdik

Yüz bin yıllık ömrile
Henüz kuşluk olmadı
Geçtik bitmez sayıştan
Yeksan yağmaya verdik

Pâyanlı devr ü zaman
Çok eğledi **Yunus**'u
Pâyansız devre erdik
Devran yağmaya verdik

Yeksan: *Yerle bir* - **Payan**: *Dayanak* - **Külli**: *Tümü* - **Zühdi:** *İbadet.*

— 38 —

↓

Benim bunda kararım yok
Ben bundan gitmeye geldim
Bezirgânım metaım çok
Alana satmaya geldim

Ben gelmedim da'vi için
Benim işim sevi için
Gönüller dost evi için
Gönüller yapmaya geldim

Dost esriği bir deliyim
Aşıklar bilir ben neyim
Denşiriben ikiliğim
Birliğe yetmeye geldim

Ol hocamdır ben kuluyum
Dost bahçesi bülbülüyüm
Ol hocamın bahçesine
Kuş olup ötmeye geldim

Siz **Yunus**'tan sorun haber
Dost kanda ise anda var
Haberi gel sen benden al
Ben onu görmeye geldim

Bezirgan: *Tüccar* - **Dav'i**: *Dava* - **Sevi**: *Aşk* - **Esrik**: *Sarhoş* - **Denşiriben**: *Değiştirerek*.

— 39 —

↓

Bir korku düştü canıma
Acep nola benim halim
Derman olmaz ise bana
Acep nola benim halim

Canım tenimden üzüle
Gitmek yaragı düzüle
Bu suret nakşı bozula
Acep nola benim halim

Dünya donların soyucak
Yuyucu tenin yuyucak
İletip kabre koyucak
Acep nola benim halim

Eller gidip ben kalıcak
Sinde yalınız olucak
Münkirle Nekir gelicek
Acep nola benim halim

Ne ayak tuta ne elim
Ne aklım kala ne bilim
Cevap vermez ise dilim
Acep nola benim halim

Mezarda duru gelicek
Hak terazi kurulacak
Amelimiz görülecek
Acep nola benim halim

Miskin Yunus eydür sözü
Kan yaş ile dolu gözü
Dergâhına tutar yüzü
Acep nola benim halim

— 40 —

↓

Evvel benim âhır benim
Canlara can olan benim
Azıp yolda kamışlara
Hazır meded eren benim

Bir karara tuttum karar
Benim sırrıma kim erer
Gözsüz beni nerde görer
Gönüllere giren benim

Kün deminde nazar eden
Bir nazarda dünya düzen
Kudretinden han döşeyip
Aşka bünyad uran benim

Düz döşedim bu yerleri
Baskı kodum bu dağları
Sayvan gerdim bu gökleri
Yeri sonra düren benim

Halk içinde dirlik düzen
Dört kitabı doğru yazan
Ak üstüne kara dizen
Ol yazdığı Kur'an benim

Dost ile birliğe yeten
Buyruğu ne ise tutan
Mülk bezeyip dünya düzen
O bahçıvan hemen benim

Ben bu yere buyurunca
Yeryüzüne gün urucak
Ulu deniz mevc urucak
Gemiye yol bulan benim

Diller damaklar şaşıran
Aşk kazanını taşıran
Hamza'yı Kaf'tan aşıran
O ağulu yılan benim

Yunus değil bunu diyen
Kendiliğidir söyleyen
Mutlak kâfir inanmayan
Evvel âhır zaman benim

Evvel: *Önce* - **Ahır**: *Son* - **Sır**: *Giz* - **Kün**: *Ol* - **Bünyad**: *Kazma* - **Sayvan**: *Örtü, oturulacak sergi* - **Düzen**: *Yuvarlak toplayan* - **Bezemek**: *Süslemek* - **Agulu**: *Zehirli.*

— 41 —

↓

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâya âşık oldum
Anın için inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreylemiş Çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım yoldular
Dolaba lâyık gördüler
Derdim var inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
Ne tatlıyım ne acıyım
Ben mevlâya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim var inilerim

Dülgerler her yanım yondu
Her âzam yerine kondu
Bu iniltim Haktan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fânide kimse kalmaz
Derdim var inilerim

Yalap yalap: *Pırıltılı* - **Hezen**: *Kalas* - **Aza:** *Organ, üye* - **Fani:** *Geçici.*

— 42 —

↓

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme
Çok tâat kıldım deme
Eğer Hak bilmezisen
Abes yere yelmektir

Dört kitabın ma'nisi
Bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

Yiğirmi dokuz hece
Okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca
Ma'nisi ne demektir

Yunus Emre der hoca
Gerekse bin var hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir

Taat: *İbadet, namaz* - **Abes:** *Saçma* - **Mani:** *Anlam.*

— 43 —

↓

Bir gün senin defterini
Dürerler bir eyyam gelir
Kamu aklını başına
Dererler bir eyyam gelir

Tevhide uydur sözünü
Mevlâya döndür yüzünü
Eynine kefen bezini
Sararlar bir eyyam gelir

Azrail ala canını
Unuttura her sanını
Kara toprağa tenini
Sürerler bir eyyam gelir

Tenha kabrinde kalıcak
Amellerin arz olucak
Mahşer yerine yalıncak
Sürerler bir eyyam gelir

Yunus eydür evvel baştan
Ayırır seni kardaştan
Ne ettin kurudan yaştan
Sorarlar bir eyyam gelir

Eyyam: *Zaman* - **Tevhid:** *Tanrı birliği* - **Eyni:** *Boyun* - **Mahşer:** *Kıyamette toplanma yeri* – **Yalıncak:** *Çıplak* – **Azrail:** *Can alan melek.*

— 44 —

Düşeyim aşk denizine
Gavvas olayım bir zaman
isteyeyim seni her dem
Seyyah olayım bir zaman

Bu benliğimi yuyayım
Senin duyunu duyayım
Bir nice zaman kul iken
Sultan olayım bir zaman

Düşeyim her bir mahfile
Tersa demeyim her kula
Senden haber verenlere
Mihman olayım bir zaman

Akıdam gözüm yaşını
Artıram bağrım başını
Tâ görünce nakkaşımı
Giryan olayım bir zaman

Aşkın oduna yanayım
Derdin hânına kanayım
Gördüğüm seni sanayım
Hayran olayım bir zaman

Oldur bana benden yakın
Hikmet bilen buldu Hakkın
Okuyup hikmetin ilmin
Lokman olayım bir zaman

Yunus aşkın perdesini
Kaldırma olma bî hicab
Mürşid - i kâmil yoluna
Kurban olayım bir zaman

Gavvas: *Yüzücü* - **Mahfil:** *Toplanma yeri* - **Mihman:** *Konuk* - **Tersa:** *Hıristiyan* - **Nakkaş:** *Ressam* - **Giryan:** *İnleyen* - **Mürşid-i Kamil:** *Yetkin yol gösterici.*

— 45 —

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın

↓

Ben toprak oldum yolunda
Sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın

Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çare
Oldum ilimden âvare
Beni burda eğler misin

Harâmi gibi yoluma
Aykırı inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm
Sen yolumu bağlarmısın

Yavıkıldım ben yoldaşı
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
Irmağ olup çağlar mısın

Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp bizim için
Yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi **Yunus**'un canı
Yoldayım illerim kanı
Yunus düşte gördü seni
Sayrı mısın sağlar mısın

Harami: *Eşkiya* - **Yaşın yaşın:** *Gizli gizli* - **Sayrı:** *Hasta* - **Yavı:** *Düşman* – **Esrimek:** *Sarhoş olmak* – **Kanı:** *Hani.*

— 46 —

↓

Canlar canını buldum
Bu canım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim
Dükkânım yağma olsun

Ben benliğimden geçtim
Gözüm hicabın açtım
Dost vaslına eriştim
Gümanım yağma olsun

Benden benliğim gitti
Hep mülkümü dost tuttu
Alan veren dost oldu
Lisânım yağma olsun

Taallûktan üzüştüm
Ol dosttan yana uçtum
Aşk divanına düştüm
Divanım yağma olsun

İkilikten usandım
Birlik hanına kandım
Derdin şarabın içtim
Dermanım yağma olsun

Varlık çün sefer kıldı
Dost andan bize geldi
Viran gönlü nur doldu
Cihânım yağma olsun

Geçtim bitmez sağınçtan
Usandım yaz u kıştan
Bostanlar başın buldum
Bostanım yağma olsun

Yunus ne hoş demişsin
Bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum
Kovanım yağma olsun

Taalluk: *Aitlik* - **Üzüşmek:** *Üzülmek* - **Sagınç:** *Sağlam* - **Assı:** *Kâr* - **Ziyan:** *Zarar* - **Gumani:** *Kuşku* - **Hicap:** *Ar utanma* - **Lisani Dil:** *Söyleme* - **Derman:** *Umar* - **Sagınç:** *İstek.*

— 47 —

↓

Dervişlik der ki bana
Sen derviş olamazsın
Gel ne deyeyim sana
Sen derviş olamazsın

Derviş bağrı baş gerek
Gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek
Sen derviş olamazsın

Döğene elsiz gerek
Söğene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek
Sen derviş olamazsın

Dilin ile şakırsın
Çok maniler okursun
Vara yoğa kakırsın
Sen derviş olamazsın

Kakımak varmışsa ger
Muhammed de kakırdı
Bu kakımak sende var
Sen derviş olamazsın

Doğruya varmayınca
Mürşide yetmeyince
Hak nasip etmeyince
Sen derviş olamazsın

Derviş Yunus gel imdi
Ummanlara dal imdi
Ummana dalmayınca
Sen derviş olamaszın

Kakımak: *Kızmak, öfkelenmek* - **Umman:** *Okyanus* - **Şakımak:** *Türkü Söylemek, ötmek* - **Baş:** *Sivilce, yara.*

— 48 —

Yürü yürü yalan dünya
Yalan dünya değil misin
Yedi kez boşalıp yine
Dolan dünya değil misin

Bir od bıraktı özüme
Tütünü girdi gözüme
Bu gözle bugün yüzüme
Gülen dünya değil misin

Bir od bıraktın vay dile
Tutuştum yandım dert ile
Kıyamete bir kurt ile
Kalan dünya değil misin

Nide idim dağlar aşıp
Dağlar aşıp sular geçip
Havanın önüne düşüp
Yelen dünya değil misin

Yunus Emrem sür safayı
Sür sefayı çek cefayı
Ol Muhammed Mustafa'yı [1]
Alan dünya değil misin

Od: *Ateş* - **Dil:** *Gönül* - **Yelen:** *Giden, can atan.*

— 49 —

Bugün sohbet bizim oldu
Bize bizim diyen gelsin
Bu aşk zehrin seve seve
İçübeni yutan gelsin

Kanaat hırkası içre
Selâmet başını çektim
Melâmet gömleğin biçtim
Arif olup giyen gelsin

Bu aşk meydanı içinde
Çağırdım bir avaz ettim
Müezzinlik bizim oldu
İmam oldum uyan gelsin

Bir ummanda türlü türlü
Güher vardır elim ermez
Akar rahmet suyu çağlar
Gönül kirin yuyan gelsin

A dostlar işidin sözüm
Dün etmişim bu gündüzüm
Yavıkılmışam kendözüm
Bu hak yola giren gelsin

Yunus miskin anı görmüş
Eline bir divân almış
Âlimler okuyamamış
Bu mânadan duyan gelsin

Melamet: *Kınamak* - **Güher:** *İnci* - **Yavı:** *Düşman.*

[1] Hasan ile Hüseyin'i

— 50 —

↓

Acep şu yerde var mola
Şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin

Gezerim Rum'ıla Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın
Hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler kalmasın
Şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm
Gariplere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin

Nice bu derd ile yanam
Ecel ere bir gün ölem
Meğer ki sinimde bulam
Şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin

Hey **Emre'm Yunus** biçare
Bulunmaz derdime çare
Var imdi gez şardan şara
Şöyle garip bencileyin

Bencileyin: *Benim gibi* - **Kamu:** *Bütün* - **Şar:** *Kent* - **Garip:** *Kimsesiz* – **Göynür:** *Yanar* – **Ecel:** *Ölüm* – **Biçare:** *Umarsız.*

— 51 —

↓

Biz dünyadan gider olduk
Kalanlara selâm olsun
Bizim için hayır dua
Kılanlara selâm olsun

Ecel büke belimizi
Söyletmiye dilimizi
Hasta iken halimizi
Soranlara selâm olsun

Tenim ortaya açıla
Yakasız gömlek biçile
Bizi bir âsan vechile
Yuyanlara selâm olsun

Selâ verin kastımıza
Gider olduk dostumuza
Namaz için üstümüze
Duranlara selâm olsu

Eceli gelenler gider
Hepsi gelmez yola gider
Bizim halimizden haber
Soranlara selâm olsun

Derviş Yunus söyler sözün
Yaş doludur iki gözün
Bilmiyen ne bilsin bizi
Bilenlere selâm olsun

Asan: *Kolay* - **Vechile:** *Yüz ile* - **Sela:** *Ölüler için okunan ezan.*

— 52 —

↓

Yar yüreğim yar
Gör ki neler var
Bu halk içinde
Bize güler var

Ko gülen gülsün
Hak bizim olsun
Gâfil ne bilsin
Hak'kı sever var

Bu yol uzaktır
Menzili çoktur
Geçidi yoktur
Derin sular var

Girdik bu yola
Aşk ile bile
Gurbetlik ile
Bizi salar var

Her kim merdâne
Gelsin Meydâne
Kalmasın câne
Kimde hüner var

Yunus sen bunda
Meydan isteme
Meydan içinde
Merdâneler var

Gafil: *Bilmez habersiz* - **Menzil:** *Varılacak Yer* - **Merdane:** *Mert* – **Hüner:** *Ustalık* - **Ko:** *Bırak.*

— 53 —

İster idim Allah'ı
Buldumusa ne oldu
Ağlarıdım dünü gün
Güldümüse ne oldu

Erenler meydanında
Yuvarlanır top idim
Padişah çevgânında
Kaldımısa ne oldu

Erenler sohbetinde
Deste kızıl gül idim
Açıldım ele geldim
Soldumusa ne oldu

Alimler ulemalar
Medresede buldular
Ben harabat içinde
Buldumusa ne oldu

İşit **Yunus**'u işit
Uş deli oldu yine
Erenler mânasına
Daldımısa ne oldu

Çevgan: *Ucu Sivri sopa - Bununla top çevirilir, iki direk arasından geçirilmeye çalışılır - Tûp-u çevgan oyunu* – **Uş:** *Bak* – **Harabat:** *Meyhane.*

— 54 —

↓

Ali almış sancağını eline
Çekilip giderler mahşer yerine
Hasan'ı Hüseyn'i almış yanına
Ah ümmetim deyu ağlar Muhammed

Kıyamet kopıcak canlar uyanır
Kâmil derviş mürşidine dayanır
Yüzün yere koymuş Hak'ka yalvarır
Ah ümmetim deyu ağlar Muhammed

Üryan olmuş yatar o zayıf tenler
Sararmış benizler söylemez diller
Mahşer yerine cem olmuş erenler
Ah ümmetim deyu ağlar Muhammed

Yunus eder gelin kadrin bilelim
Fırsat elde iken tevhid edelim
Ruhu için salâvat getirelim
Ah ümmetim deyu ağlar Muhammed

Kıyamet: *Kuranda yazılı olup tüm ölülerin dirilip ayağa kalkacağı, hesap günü* - **Uryan**: *Çıplak* - **Tevhid:** *Birlik, Tanrı için dua* - **Cem:** *Toplanma* - **Salavat:** *Hz. Peygambere ve soyuna dua* – **Ümmet:** *Bir dine mensup olanlar.*

— 55 —

↓

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söyler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söyler ne bir haber verirler

Kiminin üstünde çimenler biter
Kiminin başında sıra serviler
Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söyler ne bir haber verirler

Toprağa karışmış nazik tenleri
Söylemeden kalmış tatlı dilleri
Gelin duadan unutman bunları
Ne söyler ne bir haber verirler

Yunus der ki gör takdirin işleri
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söyler ne bir haber verirler

Masum: *Suçsuz, günahsız* - **Nazik:** *İnce* - **Hece taşı:** *Mezarın baştarafına dikilen isim, fatiha okunması isteği yazılan taş.*

— 56 —

↓

Hak'tan yığar mal seni
Nen var ise ver gider
Ne beslersin bu teni
Seni de kurt yer gider

Olana bak gözün aç
Dökülür sakal ve saç
Yılan çıyan gelir aç
Yer içer şişer gider

Zaman erer kurur baş
Tez tükenir uzun yaş
Düp düz olur dağ u taş
Gök dürülür yer gider

Yunus bu ten ölicek
Can nur ile dolıcak
İman yoldaş olıcak
Ahır şen olur gider

— 57 —

Yüce Sultanım
Derde dermanım
Bedende canım
Hû demek ister

Alimsin Alim
Doğrudur yolum
Ağzımda dilim
Hû demek ister

Gidersin burdan
Gelmezsin andan
Karanlık sinden
Hû demek ister

Murad'erince
Gülü derince
Cemal görünce
Hû demek ister

Ali sırrında
Tevhid nurunda
Mahşer yerinde
Hû demek ister

Su gibi aksam
Her yana baksam
Hazrete varsam
Hû demek ister

Bülbül çağında
Dostlar bağında
Arşın sağında
Hû demek ister

Dağ ile taşta
Kuruyla yaşta
Müşkil bir işte
Hû demek ister

Yunus postunda
Gönül dostunda
Sırat üstünde
Hû demek ister

Hû: *Allah'ın en büyük adı* - **Cemal:** *Yüz* - **Ali sırrı:** *Alevi-Bektaşiler Hz. Ali'nin Tanrı'nın bir kısım gizlerini bildiğine inanırlar.* - **Müşkil:** *Zor* - **Sırat:** *Öldükten sonra her insanın geçeceğine inanılan hayali kıldan ince kılıçtan keskin köprü.*

— 58 —

Ben dervişim diyene
Bir ün edesim gelir
Tanıyuban şimdiden
Varup yetesim gelir

Sırat kıldan incedir
Kılıçtan keskince
Varıp anın üstüne
Evler yapasım gelir

Altında gayya vardır
İçi nâr ile pürdür
Varıp ol gölgelikte
Biraz yatasım gelir

Ta'n eylemen hocalar
Hatırınız hoş olsun
Varuban ol Tamu'da
Biraz yanasım gelir

Ben günahımca yanam
Rahmet suyunda yunam
İki kanat takınam
Biraz uçasım gelir

Andan Cennet'e varam
Cennet'te Hak'kı görem
Hûri ile gılmanı
Bir bir koşasım gelir

Derviş Yunus bu sözü
Eğri büğrü söyleme
Seni sıgaya çeker
Bir Molla Kasım gelir

Ün: *Seslenme* - **Gayya:** *Ateş dolu kuyu, odlu korkunç çukur. Günahkârların düşeceğine inanılan, Sıratın altındaki ateşli kuyu.* - **Huri Gılman:** *Cennet hizmetçileri* - **Sıga:** *Sorgulama*.

— 59 —

↓

Şol benim şeyhimi
Görmeğe kim gelir
Zevk ile safalar
Sürmeğe kim gelir

Aht ile vefalar
Zevk ile safalar
Bu yolda cefalar
Çekmeğe kim gelir

Şeyhimin illeri
Uzaktır yolları
Açılmış gülleri
Dermeğe kim gelir

Şeyhimin şem'ine
Bu canım pervane
Ateştir sevene
Yanmağa kim gelir

Şeyhimin özünü
Severim sözünü
Mübarek yüzünü
Görmeğe kim gelir

Hak için malını
Hep vere varını
Aşk için ârını
Atmağa kim gelir

Şeyhimin ilini
Sorarım evini
Ol açık elini
Öpmeğe kim gelir

Şehidin donunu
Yumazlar kanını
Dost için canını
Vermeğe kim gelir

Şeyhimin ilinde
Asası elinde
Şeyhimin yolunda
Ölmeğe kim gelir

Ah ile gözyaşı
Yunus'un haldaşı
Zehr'le pişen aşı
Yemeğe kim gelir

Sem: *Mum, Cerag* - **Pervane:** *Ateşin ışığında dönen ve ateşe düşüp yanan bir tür kelebek*

— 60 —

↓

Çıktım erik dalına
Anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp
Der ne yersin kozumu

Uğruluk yaptı bana
Bühtan eyledim ona
Çerçi de geldi aydur
Hani aldın gözümü

Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana
Bandım verdim özünü

İplik verdim cullahaya
Sarıp yumak etmemiş
Becid becid ismarlar
Gelsin alsın bezini

Bir serçenin kanadın
Kırk katıra yüklettim
Çift dahi çekemedi
Şöyle kaldı kazını

Bir sinek kartalı
Salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir
Ben de gördüm tozunu

Bir küt ile güreştim
Elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadan
Gövündürdü özümü

Kafdağından bir taşı
Şöyle attılar bana
Öylelik yola düştü
Bozayazdı yüzümü

Balık kavağa çıkmış
Zift turşusu yemeğe
Leylek koduk doğurmuş
Baka şunun sözüne

Gözsūze fısıldadım
Sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler
Dilimdeki sözümü

Bir öküz boğazladım
Kakladım sere kodum
Öküz ıssı geldi der
Boğazladın kazımı

Bundan da kurtulmadım
Nideyim bilemedim
Bir çerçi de geldi der
Kani oldum gözgümü

Tosbağaya sataştım
Gözsüz sepek yoldaşı
Sordum sefer nereye
Kayseri'ye azimi

Yunus bir söz söylemiş
Hiç bir söze benzemez
Münafıklar elinden
Örter ma'na yüzünü

Issı: *Sahibi* - **Kakıyıp:** *Kızıp* - **Ugraluk:** *Ugursuzluk, düşmanlık* - **Bühtan:** *İftira* - **Cerci:** *Seyyar satıcı* - **Banmak:** *Batırmak* - **Koduk:** *Eşek yavrusu* - **Becid Becid:** *Gerekli, İvedi, acele* – **Zift:** *Katran* - **Sebek:** *Köslü, köstebek* - **Kaklamak:** *Yüzmek*, **Issı:** *Sahib* - **Azim:** *Varış* - **Tosbaga:** *Kablumbağa* – **Gövündürdü:** *Yaktı.*

— 61 —

Şol Cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu
Çıkmış İslâm bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

Salınır Tûbâ dalları
Kur'an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu

Kimi yiyip kimi içer
Hep melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer
Diker Allah deyu deyu

Altındandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzandıkça budakları
Biter Allah deyu deyu

Aydan arıdır yüzleri
Misk - ü amberdir sözleri
Cennet'te hurî kızları
Gezer Allah deyu deyu

↓

Hakka âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pür nur olur içi dışı
Söyler Allah deyu deyu

Ne dilersen Hak'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyu deyu

Açıldı gökler kapısı
Rahmetle dolu hepisi
Sekiz Cennet'in kapısı
Açar Allah deyu deyu

Rıdvan - dürür kapı açan
İdris - dürür hulle biçen
Kevser şarabını içen
Kanar Allah deyu deyu

Miskin Yunus var dostuna
Koma bu günü yarına
Yarın Hakk'ın divanına
Varam Allah deyu deyu

Tuba: *Kökü gökte dalları yerde olduğuna inanılan cennet bitkisi* – **Hulle:** *Giysi* – **Misk ü amber:** *Güzel koku* – **Huri:** *Cennetteki hizmetçi kız* – **Rıdvan:** *Cennet bekçisi olan melek.*

— İKİNCİ BÖLÜM —

— 62 —

Yort ey gönül sen bir zaman âsûde fânğ hoş yürü
Korkma kayıkma kimseden gussa vu gamdan boş yürü

Hakıykata bakar isen nefsin sana düşman yeter
Var imdi nefsin ile uruş savaş tokuş yürü

Nefstir eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işin var kimse ile nefsine kakı boş yürü

Diler isen bû dünyanın şerrinden olasın emin
Terkeyle bû kibr u kini hırkaya gir derviş yürü

İster isen bû dünyede ebedî sarhoş olasın
Aşk kadehin dolu getir oniki ay sarhoş yürü

Kimse bağına girmegil kimse gülünü dermegil
Var kendi ma'şûkun ile bahçede ol alış yürü

Gönüllerde iğ olmagıl mahfillerde çiğ olmagıl
Çiğ nesnenin ne dadı var gel aşk oduna piş yürü

Yunus imdi hoş söylersin dinleyene şerheylersin
Halka nasihat satınca er ol yoluna koş yürü

Yortmak: *Koşmak* - **Asude:** *Sakin* - **Fariğ:** *Aldırış etme* - **Kayıkma:** *Çekinme* **Gussa:** *Tasa, üzüntü, sıkıntı* - **Gam:** *Tasa* - **Kakı:** *Kız, öfkelen* - **Şerr:** *Kötülük, bulaşıklık* - **Kibr:** *Gururun fazlası* **İğ:** *İplik saran araç* - **Mahfil:** *Toplanma yeri* - **Nesne:** *Şey* - **Şerh:** *Açıklama.*

— 63 —

Müslümanlar zemâne yatlı oldu
Helâl yenmez haram kıymetli oldu

Okuyan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetli oldu

Harâm ile hamir tuttu cihanı
Fesâd işler eden hürmetli oldu

Kime kim Tanğrı'dan haber verirsen
Bakır bâşın salar huccetli oldu

Şagrid üstâd ile arbede kılar
Oğul ata ile izzetli oldu

Fakirler miskinlikten çekti elin
Gönüller yıkıban heybetli oldu

Peygamber yerine geçen hocalar
Bu halkın başına zahmetli oldu

Tutulmaz oldu Peygamber hâdisi
Halâyık cümle Hak'tan utlu oldu

Yunus gel aşık isen tövbe eyle
Nasûh'a tövbe ucu kutlu oldu

Semir: *Şişmanlama - meyvalı* - **Haram:** *Yasak olan* - **Hamir:** *Hamur* - **Fesad:** Karıştırma - **Huccetli:** Senetli, kanıtlı - **şağrid -(sakirt):** *Öğrenci, yamak* - **Arbede:** *kovga* **Halayık:** *Hizmetçi-* **Utcu:** *Utangaç* - **Nasuh tövbesi:** *Nasuh kadınlar hamamında tellaklık yapardı. Ihbar üzerine kanal (hendek) üzerinde donsuz atlatılarak kadın erkek olup olmadığı muayene edilirken Nasuh Tanrıya yalvardı, Tövbe etti. Erkeklik organı muayene sırasında görülmedi. Nasuhta tövbesini ölünceye kadar bozmadı.*

— 64 —

Evliyâya münkirler Hak yoluna âsıdır
Ol yola âsı olan gönüllerin pasıdır

Tarttık bu aşk cefâsın tâ erince ma'şuka
Zirâ ki ol dost benim derdimin devâsıdır

Henüz bu yer olmadan gökler yaratılmadan
Evliyâlar vatanı padişah kal'asıdır

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Onun göklü nazarı gönlümüz aynasıdır

Geyikli'nin ol Hasan söz ayıtmış kendiden
Kudret dilidir söyler kendinin söz nesidir

Miskin ol bre miskin gide senden kibr ü kin
Rüzgâr gelip geçer pes kime ne kalasıdır

Okuyuban yazmadan yanılıban azmadan
Yunus bu aşk sözünü kim bildi bilesidir

Sevgili - **Asi:** *İsyancı* - **Pas:** *Kir, leke* - **Cefa:** *Eziyet* - **Maşuk:** *Canan* - **Mevlana Hüdevendigar:** *Hz. Mevlana Celalettini Rumi* - **Geyikli:** *Bursa'daki geyikli baba, Bektaşi erenlerinden Horasan Ereni.*

— 65 —

Ey kopuz ile çeşme aslın nedir ne işte
Sana suâl soranın aydıvır bana üşte

Aydır ki aslım ağaç koyun kirişi birkaç
Gel işretim dinle geç aklı koma beleşte

Aydırlar bana haram ben oğrılık değilem
Çünkü aslım mısmıldır ne var imiş kirişte

Bana kiriş dediler aşka giriş dediler
Benim adım aşk verdi ben durnazam kolmaşta

Şâdılık ile geldim işbu aleme doldum
Mürvetlere düzüldüm kodular işbu düşte

Ağaç deri derildi kiriş ile bir oldu
Aşk denizine daldı behâne yok bu işte

Mevlânâ sohbetinde saz ile işret oldu
Arif ma'niye daldı çün biledir ferişte

Perişteyi anmaktan bilesin murat nedir
Gece gündüz biledir senin ile her işte

Ol ferişteh1er adı Kirâmen Kâtibin'dir
Yazmaktan usanmazlar ırmazlar yaz u kışta

Birisi sağ omuzunda birisi sol omuzunda
Birisi hayrın yazar birisi şer cünbişte

Kâğıtları tükenmez ne hod mürekkepleri
Aşınmaz kalemleri kaaimlerdir ol işte

Hem meyhâneye varır hem büthâneye girer
Bunlar saklarlar seni sen gaafilsin bu işte

Yunus imdi Sübhân'ı vesfeylegil gönülde
Ayrı değil ariften bu kopuz ile çeşte

Kapuz: *Türklerde bir çalgı, sazın babası* - **Kiriş:** *Tel* - **İşret:** *İçki alemi, çalgı alemi* - **Beleş:** *Bedava* - **Sadılık:** *Mutluluk, neşelilik* - **Kiramen katibi:** *İnsanların günah ve iyiliklerini yazdığına ve her insanın iki omuzunda olduğuna inanılan iki meleğe verilen sıfat* - **Kaaim:** *Ayakta duran, bir işi sürekli yapan* - **Büthane:** *Tapınak* - **Çeşte:** *Altı telli saz* – **Perişte:** *Melek.*

— 66 —

Hak nuru aşıklara her dem nüzûl değil mi
Kime kim nüzûl değmez Hak'tan ma'zûl değil mi

El - kalbu mine'l kalbi revzenin sorun nedir
Her gönülden gönüle rast doğru yol değil mi

Karga ile bülbülü bir kafese koysalar
Bir biri sohbetinden dâim melûl değil mi

Öyle kim karga diler bülbülden ayrılmağa
Bülbülün maksûdu billahi şol değil mi

Cahil ile arifin meseli şuna benzer
Cahil katında iman ma'lûm mechul değil mi

Yetmiş iki milletin sözünü arif bilir
Miskin Yunus sözleri cümle usûl değil mi

Nuzul: *Yiyecek içecek* - **Mazul:** *Azatlı, affedilmiş* - **Revzen:** Pencere - **El kalbu minel kalb:** *kalp kalbe karşıdır.* **Rast:** *Doğru* - **Melûl:** *Üzgün* - **Maksûd:** *Amaç* - **Malum:** *Bilinen* - **Mechul:** *Bilinmez.*

— 67 —

Kimin ne zehresi vardır sana kılıç yürütmeğe
Cümle alem elindedir kim ne bilir el katmağa

Veren alan sen olıcak kim cünbiş eyleyibile
Her kandaysa kudret senin pir ü yiğit oynatmağa

Cümle hazneler senindir kime dilersen veresin
Kimin zehresi vardurur destursuz el uzatmağa

İki cihanın varlığın kudret eli tutupdurur
Yol yokdurur hiç kimseye sendiz bir adım atmağa

Cümle alemin üstüne hayr u şerri saçan sensin
Hışm u rahmet havâledir kendi aslına katmağa

Tevfıyk inâyet olmasa kim sebeb eyleyibile
Her kandasa kudret senin her işe el uzatmağa

İblis ü Adem kim olur bunda fuzulluk eyleye
Yerli yerine sen kodun kul geldi kulluk kılmağa

Ey yarenler siz bu sözü dinlen gönül kulağıyla
Can dudağı halis gerek aşk şarabını tatmağa

Bu dirliği duyan canın hiç fikri bunda değildir
Yunus dilin yumuşdurur bu tevhidi ayıtmağa

Zehre: *Yigitlik cesaret* - **Destur:** *İzin* - **Sendiz:** *Sensiz* **Hışm ve rahmet:** *Dolu (felaket) ve iyilik, bolluk* - **Tevfik:** *Uygun, uygunlar* - **İnayet:** *İyilik* - **Fuzulluk:** Fodul, fodulluk - **Münasebetsizlik:** *Sıradan töreden dışarı iş yapan* - **Halis:** *Temiz.*

— 68 —

Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi
Dilsiz kulaksız sözün can gerek anlayası

Dinlemeden anladık anlamadan eyledik
Gerçek erin bu yolda yokluktur sermayesi

Biz sevdik aşık olduk sevildik ma'şuk olduk
Her dem yeni dirlikte bizden kim usanası

Yetmiş iki dilcedi araya sınır düştü
Ol bakışı biz baktık yermedik âm u hası

Miskin Yunus ol veli yerde gökte dopdolu
Her taş altında gizli bin imran oğlu Mûsi

Am u has: *Genel, özel* - **İmran oğlu Mûsi:** *Hz. Musa peygamber.*

— 69 —

Ben dervişim diyen kişi işbu yola ar gerekmez
Derviş olan kişilerin gönlü genğdir dar gerekmez

Derviş gönülsüz gerektir sövene dilsiz gerektir
Dövene elsiz gerektir arada agyar gerekmez

Eğer derviş isen derviş cümle alem sana biliş
Fuzulluğu hukka değiş arada agyar gerekmez

Derviş olan kişilerin miskinliktir sermayesi
Miskinlikten özge bize mal ü mülk ü şar gerekmez

Er elini aldın ise ere gönül verdin ise
İkrar ile geldin ise pes ere inkâr gerekmez

Yunus sen gördün bir eri arttırma gördüğün biri
Şudur budur deyibeni derviş târ ü mar gerekmez

Geng: *Geniş* - **Agyar:** *Düşman* - **Hukka:** *Hakka* - **Pes:** *Öyle be, İmdi, sonuç olarak* - **İnkâr:** *Yadsıma* - **Tar ü mar:** *Karmakaraşık, doğınık, perişan.*

— 70 —

Dost yüzüne bakmağa key safâ - nazar gerek
Dost ile bilişmeye can gözü bidar gerek

İzz ü nazdan geçiben tertipler terkediben
Varlıklar tükediben yüzbin ol kadar gerek

Varlıktır hicap katı kim yıka bu hicâbı
Dost yüzünden nikabı götürmeye er gerek

Hicâb oldun sen sana ne bakarsın dört yana
Kaykımaz öne sona şuna kim didar gerek

Gel imdi hicâbın yık hırs evinden daşra çık
Hak bağışlaya tevşfıyk kasd ile hüner gerek

Aşıka izzet ü âr vallahi bedi' haber
Aşık isen cansız gel ne ser ü destar gerek

Sen seni elden bırak dost yüzüne sensiz bak
Mansur'layın Ene'l - Hak dahı sebük - bar gerek

Kim dost ile bilişe can oldur kendine yakın
Varlık leşkerin kıran dahı çâpük er gerek

Terkeyle kıly ü kaali dosta vergil mecâli
Yokluktadır visâli kamudan güzer gerek

Akıl erdiği değil bu göz gördüğü değil
Dil söz verdiği değil bi lisan bi ser gerek

İşit işit key işit dost katına sensiz git
Dosta gidene önden kendisiz sefer gerek

Boncuk değil sır sözü gel gidelim ko sözü
Dostu görmez baş gözü ayrıksı basar gerek

Yunus imdi yavıvar bulmasın il ü şar
Kim Hak desin kim batıl derviş bürd ü bar gerek

Key: *Nezaman* - **Bidar:** *Uymak* - **Izz:** *Değer, ululuk* - **Bilişme:** *Bildik olma* - **Nikap**: *Örtü* - **Kaykımak:** *Kakmak* - **Tesvıyk:** *İtme, yöneltme* - **Bedi:** *Güzel hoş* - **Destar:** *Elle ilgili* – **Sebük-bar:** *Yükü hafif* - **Çabuk:** *Hızlı, atik* - **Guzer:** *Geçiş* - **Burd:** *Aba* **Ban:** *Mal-mülk* – **Sefer:** *Yolculuk* – **Ser:** *Baş* – **Leşker:** *Asker.*

— 71 —

Bî mekânım bu cihanda menzilim durağım anda
Sultanım ki taht u tacım hulle vu burağım anda

Eyyûb'um bu sabrı buldum Cercis'im ki bin kez öldü
Ben bu mülke tenha geldim bi - külli yarağım anda

Bülbülüm uş ötegeldim dilde menşur tutageldim
Bunda müşküm satageldim geyiğim otlağım anda

Kim ne bile ne kuşum ben şol Ay yüze tutuşam ben
Ezeliden sarhoşam ben içmişim ayağım anda

Deliyim pendi tutmazam değme (bir) yere gitmezem
İşbu sözü işitmezem ve liykin kulağım anda

Sır sözü eşkere denmez anda şu oda göyünmez
Dün ü gün yanar söyünmez bu benim çerağım anda

Ben bu mülke kıldım cevlân yedi kere urdum seyran
Muhammed nûrunu gördüm benimdir mekânım anda

Yunus bu fikrete daldı hep cihanı arda saldı
Vallahi hoş lezzet aldı dolmuştur dımağım anda

Bimekan: *Mekansız* - **Hülle:** *Cennet giysisi* - **Burak:** *Cennet atı, simgesel bir varlık* - **Menşur:** *Ferman, Berat* **Us:** *Kuş, yuvası* - **Müşk:** *Misk kokusu* - **Pend:** *Söz* -**Liykin**: *Ama* - **Eşkere:** Açık - **Çerağ:** *Tamkat mumu* - **Cevlan:** *Gezinmek* - **Fikret:** *Düşünmek* – **Cercis:** *İçine saklandığı ağaçla biçilip öldürülen peygamber* – **Şol:** *Ol, o* – **Yarağ:** *Alet, araç.*

— 72 —

Menzil ırak bu yolun bu yola kim varası
Müşkili çok bu yolun bunu kim başarası

Bu yola yarağ gerek çok eksik kezek gerek
Koy demir yürek gerek bu sarp yola varası

İnce sırat köprüsü sıfat imiş bu yolda
Dosta giden kişinin doğruluktur çaresi

Kimde kim doğruluk var Hak Çalap onu sever
İki cihana yarar ol erin sermayesi

Doğruluk mancınığı istiğfar taşı ise
Doğru vardı atıldı yıkıldı nefs kal'ası

İmam aldanğuçları bilin çoktur bu yolda
Nefsine uyanların gitmez yüzü karası

Yüzbin riya çerisi bilin vardır bu yolda
Nefs öldürmüş er gerek ol çeriyi kırası

Yunus imdi salâdır gel gidelim yokluğa
Gözlerin lâyık ise dost didarın göresi

Yarag: *Yarayan, gerekli, silah* - **Kezek:** *Nöbet, sina* -**Mancınık:** *Atıcı bir ilkel silah* - **İstiğfar:** *Tanrının suçlarını örtmesini dilemek* - **Aldanguç:** *Aldatma* - **Riya:** *İkiyüzlülük* - **Çeri:** *Asker* - **Salâ:** *Çağrı* - **Didar:** *Yüz* – **Müşkil:** *Zor.*

— 73 —

Nice bir besleyesin bu kadd ile kaameti
Düştün dünya zevkına unuttun kıyâmeti

Duruş kazan ye yedir bir gönül ele getir
Yüz Ka'be'den yeğrektir bir gönül ziyareti

Uslu değil delidir halka sâlûsluk satan
Nefsin Müslüman etsin var ise kerâmeti

Yüzbin peygamber gele hiç şefâat olmaya
Vay eğer olmaz ise Allah'ın inâyeti

Nefsin Müslüman eden Hak yolun doğru varır
Yarın ona olısar Muhammed şefâati

Yunus imdi sen dahı gerçeklerden olagör
Gerçek erenler imiş cümlenin ziyâreti

Kadd: *Boy* - **Kamet:** *Boybos* - **Yeğrek:** *İyi, daha iyi* - **Salusluk:** *Düzenbazlık, Riyakarlık* - **Şefaat:** *Birinin suçundan geçilmesi yada dileğinin yerine getirilmesi için yapılan aracılık* - **İnayet:** *İyilik* – **Keramet:** *Tansık, mucize.*

— 74 —

Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya dervişlik neydiğin bir zerre duyan gelsin

Hele biz işbu yola gelmedik riyâ ile
Bu melâmetlik donun bizimle giyen gelsin

Gözünle gördüğünü örte eteği ile
Bu yol key ince yoldur yüreği duyan gelsin

Ulu kiçi erenler demiş bizi sevenler
Kayıkmasın geriye ol şâha gelen gelsin

Her kim sever Allah'ı rahmet kılar vallahi
Dil sevgisiyle olmaz aşk ile göyen gelsin

İşbu sözü aydandan bize nişan gerektir
Söz muhtasarı budur canına kıyan gelsin

Yunus söz ile kimse kablyete geçmedi
Bûd u vücud dermiyan ortaya koyan gelsin

Bûd ü vücud dermiyan: *Var yok ortada, herşeyden vaz geçmek* - **Zerre:** *Tike* - **Riya:** *İki yüzlü* - **Melamet:** *Bir tarikat* - **Key:** *Çok* - **Kiçi:** *Kişi* - **Kayıkma:** *Çekilme, geri kaçma* - **Muhtasar:** *Özetlenmiş* – **Göyen:** *Yanan, seven.*

— 75 —

Suretten gel sıfata andan ma'ni bulasın
Hayallerde kalmagıl erden mahrum kalasın

Bu yolda acayip çok sen' acebe aldanma
Acayip anda ola dost yüzünü göresin

Aşk kuşağın kuşangıl dostun yoluna vargıl
Mücâhede çekersen müşâhede göresin

Bundan aşkın çehrine üçyüz deniz geçerler
Üçyüz deniz geçiben yedi tamu bulasın

Yedi tamuda yangıl her birinde kül olgıl
Vücudun onda kogıl ayrık vücud bulasın

Hakıykattir Hak şarı yedidir kapıları
Dergahında yazlıdır girip kudret göresin

Evvel ki kapısında bir kişi olur onda
Sana aydır teslim ol sen miskinlik bulasın

İkinci kapısında ik'arslan vardır onda
Niceler korkutmuş olmasın kim korkasın

Üçüncü kapısından üç evren vardır onda
Sana hamle ederler olmasın kim dönesin

Dördüncü kapısında dört pirler vardır onda
Bu söz sana rumuzdur gör kim delil bulasın

Beşinci kapısında beş rühban vardır onda
Türlü mata'lar satar olmasın kim alasın

Altıncı kapısında bir hûr'oturur onda
Sana aydır gel beri olmasın kim varasın

Çün sen onda varasın ol hûriyi alasın
Bir vayadan ötürü yolda mahrum kalasın

Yedinci kapısında yediler oturur onda
Sana derler kurtuldun gir dost yüzün göresin

Şu dediğin sözlerin vücuddan başra değil
Tefekkür kılar isen cümle sende bulasın

Yunus işbu sözleri Hak varlığından söyler
İster isen kânını miskinlerde bulasın

Mücahade: *Savaşma* - **Müşahade:** *Allah alemini görme* - **Mahrum:** *Yoksun* - **Aydur:** *Eyder* - **Rumuz:** *Simge* - **Ruhban:** *Rahipler* - **Mata:** *Mal* - **Huri:** *Cennet hizmetlisi kız* - **Başra:** *Başka, ayrı* - **Tefekkür:** *Düşünme* - **Kâni:** *Kaynağı*.

— 76 —

Miskinlikte buldular kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise

Gönül yüksekte gezer dem be - dem yoldan azar
Dış yüzüne o sızar içinde ne var ise

Ak sakallı bir koca bilemez hâli nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise

Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü alem münevver ise

Gönül Çalab'ın tahtı gönülde Çalap baktı
İki cihan bed - bahtı kim gönül yıkar ise

Sen sana ne sanırsan ayrığa da onu san
Dört kitabın ma'nisi budur eğer var ise

Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş
Aşk şarabından içmiş kim ma'ni duyar ise

Yunus yoldan azıban yüksek yerde durmasın
Sinle sırat görmeye sevdiği didâr ise

Münevver: *Aydın* - **Bed baht:** *Bahtı kötü, talihsiz* - **Ayruk:** *Başkası* - **Azıban:** *Azarak* – **Sin:** *Mezar* – **Sırat:** *Cehennem üstündeki köprü.*

— 77 —

On sekiz bin alem halkı cümlesi bir içinde
Kimse yok birden artık söylenir bir içinde

Cümle bir onu birler cümle ona giderler
Cümle dil onu söyler her bir tedbil içinde

Cümle göz onu gözler kimse yok nişan verir
Gören kim gösteren kim kaldık müşkil içinde

Kim gördü onu ayan ne hod nakış ne nişan
Sözü Lenterâni'dir Mûsiye Tur içinde

Doksan bin Hak kelâmı altmış bin hâs a âmı
Otuz bini hâss'ül - has oldurur sır içinde

Oldurur ol gizli söz arif söyler dün gündüz
Hiç nişanı denmedi hûr u kusûr içinde

Yunus sen diler isen dostu görem der isen
Aynadır görenlere ol gönüller içinde

Tebdil: *Degişim* - **Cümle:** *Herkes, kamu* - **Müşkil:** *Zor* - **Hod:** *Kendi* - **Nakış:** *Süs, beze* - **Lenterani:** *Hz. Musa Tur dağında Allahla görüşürken Musa Allah'ı görmek istedi ve bunda ısrar edince Tanrı Musa'ya beni göremeyeceksin dağa bak dedi Dağ tecelli sonucu yıldırımlar düşmüş gibi parçalandı. Tanrı'nın Musa ile Tur'da 90 bin kelam görüştüklerine inanılır.* - **Hur u kusur:** *Güneş ve eksiklik* - **Hass'ul has:** *Çok özel, gizin gizi, çok gizli* - **Has a am:** *Özel, genel.*

— 78 —

Yine bu bâd - ı (nev-) behar hoş nev' ile esti yine
Yine kışın sovukluğu fuzulluğun kesti yine

Yine rahmettir bi kıyâs yine işaret dolu dem - sâz
Yine geldi bu yeniyaz kutlu kadem bastı yine

Yine yeni hazineden yeni hıl'at giydi cihan
Yine verildi yeni can ot u şecer süstü yine

Ölmüş idi ot u şecer dirildiler ü bittiler
Müşriklere nükte yeter var eyledi nesli yine

Yine seher margızân hoş akar esrik suları
Cihanlara saçtı nisâr cümle alem dostu yine

Yine görün gök donanıp donu kat kat renge batıp
Bülbül güle karşı durup can budağa astı yine

Sözüm yaz u kış'çin değil vallah bu düş için değil
Aşıkların cur'asından **Yunus** kadeh süstü yine

Bad: *Yel* - **Bikıyas:** *Kıyassız* - **Dem**: *Saz*, **Dost:** *Arkadaş* - **Kadem:** *Ayak* - **Hılat:** *Gıysı* - **Secer:** *Ağaç* - **Süsmek:** *Yeşermek* - **Müşrik:** *Ortaklar* - **Mangızar:** *Yılan Islıklı* - **Cur'a:** *Bir yudum* – **Seher:** *Sabah* – **Düş:** *Rüya.*

— 79 —

Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kini çıkargıl erden nasib alasın

Ne versen elin ile şol varır senin ile
Ben desem inanmazsın varıcağız göresin

Gönülde pas oturur onda seni yitirir
İçeri şah oturur giremezsin göresin

Onikidir hücresi yedi dervâzesi var
Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın

Var kardaşını öldür dahı avretin boşa
Anana kâbin kıydır Hakk'ı ayan göresin

Biçare miskin **Yunus** aşktan da'vi kılarsın
Dosttan haber gelicek yüz sürüyü varasın

Dervaze: *Kapı* - **Kabin:** *Kalın, başlık* – **Kibr u kin:** *Kin-kibir* – **Davi:** *Dava.*

— 80 —

Derviş olan kişiler acep nite dirile
Yol takaazâsı budur bir ola her bir ile

İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye
Alem bulanır ise bulanmadan durula

Aceb öyle kim ola bulanmadan durula
Öylelik ister isen yoldaş olgıl er ile

Er ile yoldaş olan key olası gönülden
Alem yoldaş olurdu olurmısa dil ile

Dilden nesne ne gelmez su ile gönül yunmaz
Gerçeğin gelenleri yederler bir kıl ile

Dün'ü günün çekerler ol kıl üzülsün diye
Ömrün anda çekerler ol kıl üzülsün diye

İnce sanman ol kılı güzâf sanman bu yolu
Erenler geçti geldi her biri bir hal ile

Her kim hali hallendi ol bey oldu kullandı
Yunus sen kul olagör bey söyleşir kul ile

Nite: *Nice, nasıl* - **Takaza:** *Sıkıştırmak, ihtiyaç* - **Key:** *Şiddetli, çetin, pey* - **Güzaf:** *Boş, asılsız laf* – **Dün ü gün:** *Gece - gündüz.*

— 81 —

İşidin ey yarenler eve dervişler geldi
Can şükrâne verelim eve dervişler geldi

Her kim görür yüzünü unutur kendözünü
İlm - i batından öter eve dervişler geldi

Dervişler uçar kuşlar deniz kenarın kışlar
Zihi devleti başlar eve dervişler geldi

Seydi Balım ilinden şeker tamar dilinden
Dost bahçesi yolundan eve dervişler geldi

Yunus kulun oğursuz kimsesi yok yalınız
Fidi kılın canınız eve dervişler geldi

Şükrane: *Teşekkür* - **Zihi:** *Nede hoş, ne güzel* - **Tamar:** *Damlar* - **Fidi:** *Feda* - **Ilm-ı Batın:** *İç bilim, gizli bilim* – **Oğursuz:** *Uğursuz.*

— 82 —

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden misk ile amber tüte
Budağından il ü şar yemişlene

Yaprağı dertli için derman ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene

Aşıkın gözü yaşı hem göl ola
Ayağında saz bitip kamışlana

Şagrid üstâd ile arbede kılar
Oğul ata ile izzetli oldu

Cümle şair dost bahçesi bülbülü
Yunus Emre orada durraçlana

Durraç: *Turaç kuşu* - **Kalb:** *Sahte* - **Şağrıd:** *Öğrenci, çırak* - **Arbede:** *Savaş*

— 83 —

Ma'ni beratın aldık uş yine elimize
Aşk sözün veribidi padişah dilimize

Aşk sözlerin söyler can canları hayran eyler
Cahiller giremezler bu bizim sırrımıza

Sırrımıza eremezler iğen yoldaş olmazlar
Değmeler haldaş olmaz bu bizim halimize

Halimize haldaş ol sırrımıza sırdaş ol
Müşkilin âyan olsun baş indir ulumuza

Bu bir genc - i nihandır n'ister değmeler bunda
Nice ördek nice kaz hoş iner gönlümüze

Şol yakımı biz yaktık dünya elden bıraktık
Ahreti kabul ettik şâkiriz ulumuza

Yunus sen bahrı olgıl aşk gönüllerine dalgıl
Bu hak sözleri algıl eresin kânımıza

Igen: *Hiç, asla* - **Haldaş:** *Dost, arkadaş* - **Genc-i Nihan:** *Gizli maden* - **Şakir:** *Şükreden* - **Kân:** *Maden* – **Uş:** *İşte, bak* – **Değme:** *Ham, yetmemiş.*

— 84 —

Görenin hali döner nişansız bi nişâne
Esrittin cümle halkı sırf içildi peymâne

Sen bi sıfat sıfatsın bi nihayet nihansın
Aşıklara devletsin meşhur oldun cihana

Sözün işiten kulak kendinden gitti andak
Cümle gönüller mutlak saddak bedi burhâna

Seninle bir dem birlik oldur cihanda erlik
Senden aykırısı dirlik oldu kamu efsâne

Senin hikmetin ırak sensin canlara durak
Sen yandırdığın çırak ebedi ömür yana

Hâss'lu - havâs bâbısın aşıklar kitabısın
Mutlak didar kapısın görücek mahluk sana

Yer gök kaaim durduğu denizler mevc urduğu
Cennet ü hur olduğu cümle sana bahâne

Dahı yer gök yağıdı cümle söz mensûh idi
Aşıklar taparlardı ol bi nişan Sübhân'a

Bu söz kendözün görmez nişan nişanın vermez
Yunus'un aklı ermez iğen oldu divâne

Esritmek: Sarhoş etmek - **Peymane:** Kadeh, İçki – **Andak:** *Hemen* – **Bedi burhan:** *Güzel kanıt* – **Saddak:** *Tanrı* – **Mevc:** *Dalga* – **Iğen:** *Asla* – **Mensuh:** *Kaldırılmış, geçersiz.*

— 85 —

Dinin imanın var ise hor görmegil dervişleri
Cümle alem müştakdurur görmekliğe dervişleri

Ay u güneş müştakdurur dervişlerin sohbetine
Feriştehler tesbihinde zikrederler dervişleri

Tersâlar tapıya gelir hükm ısları zebûn olur
Dağlar taşlar secde kılur görüceğiz dervişleri

İncidesin ah ederler ömrün kökün kuruturlar
Gözsüz olasın yedeler tâ bilesin dervişleri

Yer gök aydır hırka hakkı himmetleri olsun bâkı
Ol padişah oldu sâkıy esridirler dervişleri

Gökten inen dört kitabı günde bir kez okur isen
Vallah didâr görmeyesin sevmez isen dervişleri

Yunus aydır bu aşk geldi ölmüş canım diri kıldı
Sen ben demek benden kaldı görüceğiz dervişleri

Müştak: *Tutkun* - **Tersa:** *Hıristiyanlar* - **Feriştehe:** *Melek* - **Zebun:** *Güçsüz.*

— 86 —

Ne bilsin bu aşkı usanlar uyalar
Ne varsın bu yola azıksız yayalar

Gelin biz varalım Yunus'u görelim
Ki yüzü nurundan bin açlar doyalar

Harâbâtilerden göründü çün (kim) aşk
Nideler bu ârı bu rengi yuyalar

Melekler dağında sâdıklar bağında
Ecelsiz ne gün var ömürler sayalar

Biz bizi koyalım onlar biz olalım
Birliği duyanlar ikilik koyalar

Yunus sen bir olgıl gönülde sır olgıl
Ki derviş olanlar bu sırrı duyalar

Harabati: *Meyhane sakinleri* - **Azık:** *Yiyecek* – **Is:** *Sahip.*

— 87 —

Dervişlik makaamı hâl içinde hâl
Ferâgatlık makaamı derviş olana muhâl

Derviş ayrılamaz evvelki demden
Hiç firkat olmadı nasibdir visâl

Dervişler fitne kabın bunda uşattı
Hareket etti bunda olmadı battâl

Dervişlik dirliği sırat üzredir
Hisâbı ettiler zerre - i miskal

Derviş Enel - Hak derse nola aceb mi
Hep varlık Hakk'ındır alâ külli hâl

Derviş ırma gözün evvelki demden
Yunus giripdür hem ahır hem evvel

Firkat: *Ayrılmak* - **Muhal:** *Boş, uygun, olmayacak şey* - **Visal:** *Kavuşma* - **Battal:** *Hantal, asılsız, tenbel* - **zerr-i miskal:** *Bir bucuk dirhemlik ağırlık* – **Fitne:** *Karıştırma* – **Hisab:** *Hesap* – **Irma:** *Kırpma, kapama* – **Dem:** *Zaman* – **Evvel:** *Önce* – **Ahır:** *Sonra.*

— 88 —

Aşk ilinin haberin desem işide misin
Yoldaş olup ol yola sen bile gide misin

Ol ilin bağı olur şerbeti ağı olur
Kadeh tutmaz ol ağı nûş edip yuta mısın

Ol ilin zavadası cefâ tutagidesi
Şeker ayrığa sunup sen ağı tada mısın

Ol ilde ay gün olmaz ay gün gedilip dolmaz
Tertipler terkediben ışmar unuda mısın

İşbu tenin tertibi od u yel toprak sudur
Yunus sen cevap eyle suda toprakta mısın

Ağı: *Zehir, ağu* - **Nuiçine** - **Zavya:** *Küçük tekke* - **Cefa:** *Eza* - **Tertib:** *Birleşimi, oluşumu* – **Nuş:** *İçme* – **Işmar:** *Şifreli işaret.*

— 89 —

Zinhar gönül evinde tutma yavuz endişe
Berik'iyçin kuyu kazan âkıbet kendi düşe

Kendiye yaramazı berikiye sanan ol
Adı müslüman onun kendi benzer keşişe

Komadığın aradan nesneyi götürmegil
Komadığın götürmek budur - a yatlı pişe

Yarın Hak didârını görmeyiser üç kişi
Bir denğci bir kovucu biri gammazdır paşa

Yunus' tan bir nâsihat tutan yavuz olmaya
Bil kim iyi söz ile herbir iş gelir başa

Zinhar: *Sakın* ha - **Yavuz:** *Kana, kötü* - **Dengci:** *Kınayan* - **Berki:** *Uyanır uyanmaz içkiye başlayan, alkolik* – **Akıbet:** *Son.*

— 90 —

Vuslat halin aydısaram vuslat halin bilenlere
Yedi türlü nişan gerek hakıykate erenlere

(Bu) yedisinden birisi eksik olursa olmaya
Bir nesne eksik gerekmez bu sarp yola varanlara

Evvel nişanı budurur vermeye cümle milleti
Yerenler yerini kaldı yer değmedi yerenlere

İkinci nişan oldur kim nefsini semirtmeye
Zinhar siz ondan olmanız nefsine kul olanlara

Üçüncü nişanı budur cümle heveslerden geçe
Hevesler eri yolda kor yetemez yol varanlara

Dördüncü nişanı oldur dünyadan münezzeh ola
Dünya seni sayrı eyler ne kul kaygı sayrılara

Yunus yedi nışan dedi evet üçünü gizledi
Onu dahı deyiverem gelip halvet soranlara

Semirtme: *Şişmanlatma* - **Zinhar:** *Sakın* - **Münezzeh:** *Arınmış, temiz* - **Sayrı:** *Hasta* - **Halvet:** *Bir tür ibadet* - **Nişan:** *Belirti, iz, alamet* – **Aydısaram:** *Anlatan.*

— 91 —

Bir söz diyeyim sana dinle canın var ise
Kem - tama'lık eyleme aklın sana yar ise

Ma'nide getirmişler kardeşten yar yeğrektir
Oğuldan daha tatlı eğer doğru yar ise

Gördün yarin eğridir nen var ise ver kurtul
Uslulardan haberdir işittiğin var ise

Yarin sana mukaabil tapısında sücûd kıl
Çıkar ciğerin yedir eğer çaren var ise

Onsuz sözün gör nedir çok söz hayvan yüküdür
Arife bir söz yeter tende gevher var ise

Ekmek yeyip tuz basmak ol nâmertler işidir
Ekmek onu komaya tuzun hakkı var ise

Eylik erin yarıdır ölürs' uçmak yeridir
Senden sonra söylenir ne dirliğin var ise

Yunus miskin delidir hem sözünden bellidir
Ayıplamam yarenler eksikliği var ise

Kem: *Az kötü* - **Tama:** *Aç gözlülük* - **Yeğrek:** *Daha iyi* - **Mukankil:** *Karşı olmayan - Olma* - **Namert:** *Kötüler* – **Uçmak:** *Cennet* – **Çare:** *Umar.*

— 92 —

İşbu vücud şehrine bir dem giresim gelir
İçindeki sultanım yüzün göresim gelir

İşidirim sözünü göremezem yüzünü
Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir

Ol sultan halvetinin yedi hücresi vardır
Yedisinden içeri seyran kılasım gelir

Her kapıda bir kişi yüzbin çerisi vardır
Aşk kılıcın kuşanıp cümle kırasım gelir

Erenlerin sohbeti arttırır mahabbeti
Bi dertleri sohbetten her dem süresim gelir

Leyl î - i Mecnun benim şeydâ - yı Rahman benim
Leyli yüzün görmeğe Mecnun olasım gelir

Dost oldu bize mihman bunca yıl bunca zaman
Gerçek İsmail gibi kurban olasım gelir

Miskin **Yunus**' un nefsi dört tabiat içinde
Aşk ile can sırrına pinhan olasım gelir

Mahabbet: *Söyleşi* - **Bıdert:** *Dertsiz* - **Leyl:** *Gece* - **Şeyda:** *Deli* - **Mıhman:** *Konuk* - **Pinhan:** *Gizli* - **Çeri:** *Asker* – **Dem:** *An* – **Dört tabiat:** *Ateş, su, toprak, hava yada dört mevsim* – **Halvet:** *Çileli İbadet.*

— 93 —

Dervişlik dedikleri bir acayip duraktır
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerektir

Çün erde dirlik ola Hakk ile birlik ola
Varlığın elden koyup ere kulluk gerektir

Kulluk eyle erene bakıp Hakk'ı görene
Senden haber sorana key miskinlik gerektir

Bu dervişlik beratın okumadı müftiler
Onlar ne bilsin onu bu bir gizli varaktır

Yunus sen arif isen anladım bildim deme
Tut miskinlik eteğin ahır sana gerektir

Acayip: *Şaşılan* - **Key:** *Çetin* - **Varak:** *Belge* – **Berat:** *İzin belgesi.*

— 94 —

Koyup nakş u nigârı nakşa yol verme zinhâr
Nakş ile yola giren akıbet dünya sever

Dünyayı bırak elden dünya geçmez bu yoldan
İki aşk bir gönülden asla geçmez bu haber

Ye sevgil dünya tutgil ye sevgil yol iletgil
İki de'vi bir ma'ni bu yolda sığmaz derler

Geç mahluk tâatından göz ırma dost katından
Aldanma fâni nakşa fâni nakşı niderler

Kalma bu değme renge yüzbin yıllık fersenge
İki cihan bir adım şaşırmadan alarlar

Bu devrandan ütegör kervan gitti yetegör
Korku var sağda solda kayıkmadan giderler

Yaban yolun gözetme yol evde daşra gitme
Can yolu can evinde can razını can duyar

Can razını can bile can vermez razın dile
Gerçek aşık dost ile yelen yabanda söyler

Evvel kademden beri gerçek yönü ile
Geldi gider içeri **Yunus** daşra bi haber

Nakşi nigar: *Süs, püs* - **Zinhar:** *Aman, sakın* - **Nakş:** *Resim, suret, şekil, bezenti* - **Taat:** *İbadet, kulluk* - **Ferseng:** *Fersah, üç millik mesafe* - **Raz:** *Sır, gizlenilen şey.*

— 95 —

Eğer aşkı seversen can olasın
Gönüller tahtına sultan olasın

Seversen dünyeyi bulasın
Erenler sırrını kaçan duyasın

Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olur isen odâ yanasın

Niyaz içinde buyurdu Hak namâzı
Niyazdan vay sana gaafil olasın

Erenler nefesin âsâ edin sen
Eğer nefsine uyasın fenasın

İbadetler başıdır terk - i dünya
Eğer mü'minsen ânâ inanasın

Atan anan hakın yetürdün ise
Yeşil donlar giyesin donanasın

Eğer konşu hakı boynunda ise
Cehennemde yarın bâkı kalasın

Yunus bu sözleri erenden aldı
Sana dahı gerek ise alasın

Gönüle gireni günendi derler
Gönülse sen de gir kim günenesin

Fena: *Kötü* - **Terk-i dünya:** *İbadete çekilme* - **Gönenmek:** *Süslenmek, donanmak* – **Yetürmek:** *Yerine getirme, ifa.*

— 96 —

Bunca gönül aldırıp cihana sultan mısın
Hükmün canlara geçer can içinde can mısın

Bakışın bin can alır derdin yürekte kalır
Gören kendinden varır uşşâka Kur'an mısın

Uçan kuşlar uçunur seni yel görse durur
Divler hükmüne girer Belkiys Süleyman mısın

Yüzünden gün tutulur ay doğmağa utanır
Gören heybete kalır Yusuf - ı Ken'an mısın

Ölü görse dirilir kalıbına can gelir
Topraktan âvaz gelir İsa'bni Meryem misin

Aşkın dine şûr eyler arslana zencir eyler
Katı taşı mum eyler yoksa Ferhad sen misin

Aşkın Hakk'a irgörür ol gözler didâr görür
Görenler baş indirir İbrahim Edhem misin

Yüzün didâr nûrudur saçın mi'rac dünüdür
Gören canın unutur Fahr - ı Alem sen misin

Yunus sevdiğin gözle aşk yolunu key izle
Razı gönülde gizle söze hakim sen misin

Div: *Dev* - **Şûr:** *Coşup köpürme, tuzlu* - **Key:** *Çetin* - **Raz:** *Giz.*

— 97 —

İlminde garkolalı uş ben beni bilmezem
Dil ile söyleyiben vasfına eremezin

Sıfatın gelmez dile kandalığın kim bile
Sun'un saymak dil ile ben hiç layık olmazın

Hem evvelsin hem ahır kamu yerlerde hazır
Hiç makam yoktur sensiz ben niçin göremezin

Görmeden deli oldum yanıldım günah kıldım
Usum aklım aldırdım esridim ayılmazın

Çünkim beni esrittin can u gönül elettin
Ayırma beni senden buluştum ayrılmazın

Bana canı sen verdin Azrail'e buyurdun
Teslim edeyin canı yalan da'vi kılmazın

Garkolma: *Gömülme, batma* - **Uş:** *Şimdi, işte.*

— 98 —

Canını aşk yoluna vermeyen âşık mıdır
Cehdeyleyip ol dosta ermeyen aşık mıdır

Dost sevgisin gönülde can ile berkitmeyen
Tûl - i emel defterin dürmeyen aşık mıdır

Aşka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervaneleyin oda yanmayan aşık mıdır

Nefs arzusundan geçip, aşk kadehinden içip
Dost yoluna er gibi durmayan aşık mıdır

Dün gün rıyâzat çekip halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatıp yanmayan aşık mıdır

Yunus imdi ol dostun cefasına sabreyle
Yüreğine aşk odun urmayan aşık mıdır

Cehd: *Çaba* - **Berkitme:** *Saglamlaştırma* - **Tul-i emel:** *Uzun, olmayacak istek* - **Ri-yazat:** *Çile* – **Dürmek:** *Toplamak* – **Urmak:** *Vurmak*

— 99 —

Can bir ulu kimsedir beden onun atıdır
Her ne lokma yer isen bedenin kuvvetidir

Ne denli yer isen çok ol denli yürürsün tok
Cana hiç assı yok hep sûret maslahatıdır

Bu can ni'meti hani gelin bulalım onu
Asayiş kılan canı evliya sohbetidir

Sohbet canı semirdir hem aşıkın ömrüdür
Hak Çalap'ın emriyle erenin himmetidir

Erenin yüzü sulu himmeti arştan ulu
Kimi görsen bu hulu eren inayetidir

İnayet onun işi anlamaz değme kişi
Bilgil bu hümâ kuşu aşıklar devletidir

Yunus' un yanar içi kamudan gönlü kiçi
Suça sayılmaz suçu erenin himmetidir

Assı: *Sahip, malik* - **Semirdir:** *Besler şişmanlatır* - **Maslahat:** *Yerine göre, gereken iş, söz, hareket* - **Suret:** *Şekil, yüz, güzellik* - **Hu:** *Yaratılıştaki nitem* - **İnayet:** *İyilik* - **Himmet:** *Çalışmak*.

— 100 —

Bu yokluk yoluna bu gün bize yoldaş olan kimdir
İlimize günilelim sorun kardaş olan kimdir

Ne kaldık işbu iklimde ağır yüklerin altında
Bu yükleri bu yapları döküp haldaş olan kimdir *

Seni bunda veribidi teferrüc eyle gel dedi
Sen ev yaparsın ey hâce evi târâş olan kimdir

Bu ferşi gördük aldandık henüz arşa eremedik
Bu arşa ferşe ey hâce göre ferrâş olan kimdir

Geliniz gidelim gelin ki **Yunus** göçtü gönüldü
Ayaklara düşer Yunus bu yola baş olan kimdir

Yarag: *Yağma, çapul, talan* - **Teferrüç:** *Düşünme* - **Ferş:** *Yargı, yeryüzü, deneme* - **Kiçi:** Küçük - **Ferraş:** *Döşeme döşeyen* – **Haldaş:** *Aynı durumda* – **Hace:** *Hoca*.

* Yaplar : **yapılar**

— 101 —

Ol dost bize gelmez ise ben dosta geri varayın
Çekeyim cevr ü cefayı dost yüzün görüvereyin

Sermaye bir avuç toprak onu dahı aldı bu aşk
Ne sermaye var ne dükkân pazara neye varayın

Kurulmuştur dost dükkânı dost içine girmiş gezer
Günahım çok gönlüm sızar ben dosta çok yalvarayın

Gönlüm aydır dost benimdir gözüm aydır dost benimdir
Gönlüm aydır göze serbest bir dem haberin sorayın

Hak nazar kıldığı cana bir göz ile bakmak gerek
Ona kim ol nazar kıla ben onu nice yereyin

Taptuk'um aydır Yunus' a bu aşk Hakk'a erse gerek
Kamulardan ol yücedir ben ona nice varayın

Cevr ü cefa: *Haksızlık, eza, cefa, eziyet.* – **Nazar:** *Bakış.*

— 102 —

Ondan yeğrek ne vardır kişi bile kendözün
Kendözün bilen kişi kamulardan ol güzin

Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala
Menzile ersem diyen belirsiz hazin hazin

Bu yol yavlak uzaktır dünya ona tuzaktır
Bu tuzağa uğrayan komaya kılavuzun

Ben emin olsam deyen ye eminlik isteyen
Geçsin bu kaal ü kıylden toprağa ursun yüzün

Kim ere kulluk ede ol azaptan kurtula
Mutlak ol yalgılanır kim görürse er yüzün

Yunus bir haber verir işitenler şâd olur
Gence uğrasam deyen izlesin erin izin

Güzin: *Seçkin* - **Hazin:** *Acıklı, acılı* - **Yavlak:** *Çok fazla-* **Kaalü kıyl:** *Dedi Kodu* - **Şad:** *Memnun, mutlu* – **Yeğrek:** *İyi* – **Sağnıç:** *Sarnıç* – **Genç:** *Maden.*

— 103 —

Çok çok şükür sen Çalab'a maksuduma erdim bu gün
Müştak idim bunca zaman pirim yüzün gördüm bu gün

Kaygu beni almış idi canım zebûn olmuş idi
Gördüm pirimin yüzünü ol kayguyu sürdüm bu gün

Gelsin yardan ayrı düşen gurbet ile bağrı pişen
Dost bahçesi içindeki aşk tertibin kurdum bu gün

Yunus aydır yar kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
Söyleyin şimden geri gülzârıma girdim bu gün

Müştak: *Tutkun* - **Zebun:** *Zayıf* - **Gülzar:** *Gül bahçesi* – **Maksut:** *Erek.*

— 104 —

Bir kişiye söyle sözü kim ma'niden haberi var
Bir kişiye ver gönlünü canında aşk eseri var

Şunun kim dışı hoşdurur bil onun içi boşdurur
Dün gün ölen baykuşdurur sanma bütün duvarı var

Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Doğan ileyinden sapar zir'elinde murdarı var

Yoktur doğanla birliği ye Hakk'a layık dirliği
Şol kişiden um erliği onun safâ - nazarı var

Suret ile çoktur adem değmesinde yoktur kadem
Evvel ahır ol piş - kadem Muhammed din serveri var

Erenler yoludur meşe meşe kolaydır kolmaşa
Meşe olan yerde paşa harami çok Anter'i var

Şeyh u danişmend ü veli cümlesi birdir er yolu
Yunus' tur dervişler kulu Taptuk gibi serveri var

Devlengiç: *Çaylak, toygar kuşu* - **Zir:** *Alt* - **Murdan:** *Dinen yenilmesi yasak, mismil olmayan* - **Danişmend:** *Bilgin* – **Dinserver:** *Hz. Muhammed.*

— 105 —

Ol kişinin yoktur yeri işbu cihan hayran ona
Demesin kim ben şâdiyem ya şâdilik nerden ona

Şeddâd yaptı uçmağını girmeden aldı canını
Bir dem ona verdirmedi yed' iklimi tutun ona

Demesin kim Müslüman Çalap emrime fermanım
Tutmaz ise Hak sözünü fayda yoktur dinden ona

Ayıtmasın çün gün doğar etim tenim üşütmeye
Çün vücudun delik değil şu'le ermez günden ona

Er donunu giyibeni doğru yola gelmez ise
Çıkarsın ol donun yoksa noksan erer dondan ona

O kişi kim sağırdurur söyleme Hak sözün ona
Ger denirse zay'olur nasib yoktur sözden ona

Ol kişi kim yol eridir garip gönüller yaridir
Bir söz diyem tutar ise yeğdir şeker baldan ona

Yunus senin kulundurur belli bilesin sen onu
Ko söyleyenler söylesin ya ne bişer dilden ona

Şadilik: *Neşe, sevinç* - **Şeddat:** *İrem'in başkanı İrem adlı şehiri kurduran hükümdar. Bu hükümdar, Ulu olarak Tanrılık davasına kalkmış. İrem şehirine cennet demiş, şehrin ve şehirde yapılan köşkün kuruluşu bitince görmeye giderken bir yandan köşkle beraber şehir öte yandan kendisi batmış. LXXXIX surenin 6-8 ayetlerinde İremden bahsedilir. Direkleri olan yapısı saglam bulunan bu şehir emsalsizdi. Seddad'ın Ad'ın oğlu, yada Ad'ın başkanı bulunduğu söylenir.* – **Şule:** *Işık* – **Yeğdir:** *Öncedir, üstündür.*

— 106 —

Sen canından geçmeden canan aruz kılarsın [1]
Belden zünnar sökmeden iman arzu kılarsın

« Men arefe nefsehu » dersin evet değilsin
Melaikten yukarı seyran aruz kılarsın

Tıfl - i nâ - reste iken eteğin at edinip
Ele cevgân almadan meydan arzu kılarsın

Bilmedin sen beni sedefte ne cevhersin
Mısr'a sultan olmadan Ken'an arzu kılarsın

Yunus imdi her derde Eyyub gibi sabreyle
Derde katlanamazsan derman arzu kılarsın

Zünnar: *Rahip kuşağı* - **Men arefe nefsehu:** *Nefsini bilmeyen Rabbini bilir Hadis (Sefinetül Bihar II -9: 603).* -**Tıfl-ı nâ-rest:** *Ergenlik çağına erişmemiş çocuk.*

---

[1] Bu şiir Sa'di - i Şirazi'nin,
Ez can birun neyâmede cânânet ârzust
Zünnâr nâ - horide vu meydânet ârzust
Matla'lı gazelinin tercemesidir. (**Külliyat; Tebriz - 1257, sb: 218. Yunus Emre ve Tasavvuf; sh: 96 - 97**)

— 107 —

Çerh - ı felek yok idi canlarımız var iken
Biz ol vaktin dost idik Azrail ağyâr iken

Nice yıllar biz onda cem'idik can kânında
Hakıykat aleminde ma'rifet söyler iken

Çalap aşkı candaydı bu kişilik andaydı
Adem Havva kandaydı biz onunla yar iken

Dün geldi safi Adem dünyaya bastı kadem
İblis aldadı ol dem uçmakta gezer iken

Canlar onda bilişti ol dem gönül ilişti
Alem halkı karıştı denizler kaynar iken

Ne gök var idi ne yir ne zeber vardı ne zir
Komşu idik cümlemiz nur dağın yaylar iken

Ne oğul vardı ne kız ervâh idik anda biz
Yunus dosttan haber ver aşk ile göyner iken

Kân: *Maden* - **Cem:** *Toplu* - **Agyar:** *Düşman* – **Ervah:** *Ruhlar* - **Zeber:** *Üst* - **Zir:** *Alt* – **Cerh-i felek:** *Gökyüzü* - **Bilişti:** *Buluştu.*

— 108 —

Erenler muhib iken ya münkir olduğun neden
Key sakıngıl tatlı canın okları çıkmadan yaydan

Kahır erenler atıdır gayret dahı hil'atıdır
Erenler yayı katıdır okları geçer kayadan

Bize muhib olanları Hak'tan dileriz onları
Dönüp münkir olanları tez çıkarırlar aradan

Bunda el ayak öpülür görenin canı kapılır
Garib müsafir yapılır zavye vü mescid - haneden

Ağu içerse nûş olsun süci içerse hoş olsun
Yunus ile yoldaş olsun gelsin Allah'ına giden

Muhib: *Seven* - **Key:** *Şiddetli, çetin* - **Kahır:** *Zorlama, batırma, çok üzüntü duyma* - **Zayve:** *Küçük tekke* - **Ağu:** *Zehir*-**Nuş olsun:** *Tatlı, bal olsun* -**Suci:** *İçki.*

— 109 —

Hak'tan bana oldu nazar Hak kapısın açar oldum
Girdim Hakk'ın haznesine dürr ü gevher saçar oldum

Devlet tavı başa kondu aşk kadehi bana sundu
Canım içti aşktan kandı karay'aktan seçer oldum

Esritti aşka düşürdü ben ham idim aşk pişirdi
Aklımı başa devşirdi hayrı şerden seçer oldum

Hayra döndü benim işim endişeden azad başım
Nefsimin başını kestim kanatlandım uçar oldum

Göçenler menzile yetti vardı onda karar etti
Ömür geçti kavil yetti gönüldüm uç güçer oldum

Miskin **Yunus** bilişeli can u gönül verişeli
Taptuğ'uma erişeli gizli razım açar oldu

Karay'ak: *Karayı aktan* - **Dürr:** *İnci* - **Gevher:** *İnci* - **Tavı:** *Kuşu* - **Devşirdi:** *Topladı* - **Kavil:** *Söz* - **Bilişeli:** *Bileli* – **Hil'at:** *Giysi, kaftan.*

— 110 —

Gönül nite dolana ma'şukun bulamayınca
Kime aşık mı olur gönülsüz kalmayınca

Gönüldür eğen onu esir eyleyen seni
Kimdir âzâd eyleyen sen esir olmayınca

Boynu zencirli geldik key katı esir olduk
Er nazar eylemedi halimiz bilmeyince

Yedi nişan gerektir hakıykate erene
Sevdiği girmez ele sevdikler vermeyince

Sözü **Yunus**' tan işit kibir kılma tut öğüt
İmâret olmayasın tâ harab olmayınca

Nite: *Nasıl* - **İmaret:** *Mamur yapı* – **Key:** *Çetin* – **Harap:** *Ören.*

— 111 —

Kim kime dost gerek ise aydayım ne kılasım
Terkeyleye kendözünü hiç anmaya bulasım

Resmidürür aşıkların dost yolunda kurban olmak
Minnet tutar cümle aşık canını aşk alasını

Her kim aşık olmadıysa kurtulmadı mekr elinden
Kamusundan aşk ayırır dünya ahret belasını

Layık değildir değme can dost yoluna harcolmağa
Ümid tutar cümle aşık dosta kurban olasını

Dosttan yana giden kişi kendözünden geçmek gerek
Dost yağmalar car şarını alıp gönül kal'asını

Dost yoluna gidilene geri dönmek olmayısar
Bilme misin bu kamusu senden geri kalasını

Suret gözü ne görüser dost meclisi kandadur (ur)
Can kulağıdır işiten bu aşıklar nalesini

Bu dünyada dosttan artık **Yunus** nesneyi sevmedi
Bilmez misin gayretsize dost u düşman gülesini

Mekr: *Hile, düzen* - **Nale:** *İnleme* – **Car:** *Yetişme* – **Şar:** *Kent.*

— 112 —

Kemdürür yoksulluktan nicelerin varlığı
Nice* varlık var iken gitmez gönül darlığı

Batmış dünya malına bakmaz ölüm haline
Yetmiş karun malına zihi iş düşvarlığı

Bu dünya kime kaldı kimi berhudar kıldı
Süleyman'a olmadı onun berhudarlığı

Süleyman zenbil ördü kendi emeğin yerdi
Onun ile buldular onlar berhudarlığı

Gel imdi miskin **Yunus** nen var yola harceyle
Gördün elinden gider bu dünyanın varlığı

* (Bune) **Zihi:** *Ne de hoş, ne de güzel* - **Zenbil:** *Sepet* - **Berhudar:** *hayırlar elde etmek bir hayra, bir kısmete sahip olmak.*

— 113 —

Ben bende buldum çün Hakk'ı şekk ü güman nemdir benim
Ol dost yüzün görmez isem bu gözlerim nemdir benim

Gelsin münâcât eyleyen doksan bin hâcet söyleyen
Daşrâ ibadet eyleyen görsün (ki) dost nemdir benim

Mûsi olup Tûr'a çıkar anda varır nûra bakar
Dosttan gayrı zerre kadar bu gözlerim görmez benim

Uş ben beni cem'eyledim ol dosta iman eyledim
Birliğine kıldım kamet riya tâat nemdir benim

Ol dost bana ümmi demiş hem adımı ümmi komuş
Dilim şeker gövdem kamış bu söyleyen nemdir benim

Ümmi benim **Yunus** benim dokkuz atam dörttür anam
Aşk oduna düşüp yanam suk u bazar nemdir benim

Şekk: *İşkil* - **Guman:** *Şüphe* - **Zerre:** *Tikel* - **Uş:** *Şimdi* - **Ummi:** *Okur-yazar* olmayan - **Suk:** *Çarşı sokak* – **Münacaat:** *Dua, yakarı* – **Kamet:** *El bağlama.*

— 114 —

Müşkili halleylemek değmenin işi değil
Bir kişiye ver gönül bu yolda naşı değil

Evliyanın gönlünden kesme şey'en lillahı
Sana himmet ol eyler göz ile kaşı değil

Er oldu kim menzilin her dem gösteridura
Değme arif bu düşü yoramaz işi değil

Hak tecelli kılmağa can aslını bulmağa
Gönülden sür sivâyı nazarı taşı değil

Bu kelâmın ma'nisi evliyanın honudur
Yedirmegil cahile ki zira aşı değil

Yunus bir doğan idi kondu Taptuk koluna
Avın şikâra geldi bu yuva kuşu değil

Müşkil: *Sorun* - **Naşı:** *Mezhepten dışarı, Kötü kişi* - **Siv'ayi:** *Tanrıdan gayri varlıkları* - **Honu:** *Biçilen ekin, ürün* - **Şikâr:** *Av.*

— 115 —

Kim dervişlik ister ise diyem ona nitmek gerek
Şerbeti elinden koyup ağuyu nûş etmek gerek

Gelmek gerek terbiyete cümle bildiklerin koya
Mürebbisi ne der ise pes ol onu tutmak gerek

Tuta sabr u kanâati tahammül eyleye katı
Terkeyleye suretini bildiğin unutmak gerek

Dünyadan gönlünü çeke eli ile arpa eke
Ununa ayrı kül kata güneşte kurutmak gerek

Diyem ona nice ede nefs dileğin bu yolda
Kaçan kim iftar eyleye üç günde bir etmek gerek

Böyledir derviş dileği koya cümle ayrılığı
Ondan bulısar erliği kahırlar çok yutmak gerek

Bakma dünya servisine aldanma halk övgüsüne
Dönüp didâr arzusuna ol Hakk'a yüz tutmak gerek

Yunus imdi nedir dersin ye kimin kaydını yersin
Bir kişi bu sözü desin ona gücü yetmek gerek

Nuş: *Bal, tatlı içmek* - **Mürebbi:** *Terbiyeci* – **Ağu:** *Zehir.*

— 116 —

Bundan beri gönüldüm dost ile bile geldim
Pes bu aleme çıktım bir aceb hale geldim

Ol dost açtı gözümü gösterdi kendözümü
Gönüldeki razımı söyledim dile geldim

Gör ne yuvadan uçtum bu halka razım açtım
Aşk tuzağına düştüm tutuldum ele geldim

Tuzağa düşen gülmez aşıklar rahat olmaz
Söylerim dilim bilmez bir aceb ile geldim

Ben bunda geldim bu dem geri ilime gidem
Sanma ki bunda beni altına mala geldim

Değilim kıyl ü kalden ye yetmiş iki dilden
Halim ahvalim nedir bu mülke sorageldim

Ne haldeyim ne bilem tuzaktayım ne gülem
Bir garipçe bülbülem ötmeye güle geldim

Gül Muhammed teridir bülbül d'onın yeridir
Ol gül ile ezeli cihana bile geldim

Mescidde medresede çok ibadet eyledim
Aşk oduna yanıban andan hasıla geldim

Kudret suret yapmadan feriştehler tapmadan
Alem halkı dönmeden ileri yola geldim

Yine **Yunus**'a sordum aydır Hak nurun gördüm
İlkyaz güneşi gibi mevcurup doğageldim

Pes: *Sonra* - **Kıylû kal:** *Dedikodu* - **Ferişteh:** *Melek* - **Mevc:** *Dalga.*

— 117 —

Ol vakit bir olasın ayrılıktan kalasın
Cansız gel bu kapıya bâkıy dirlik bulasın

Can tutagelirisen ye canım var der isen
Canı şümar edersen külli sağınç ilesin

Bunda ne sağınç şümar ye bunda kim kalır var
Çün böyle düştü sefer gerek yolda kalasın

Derd ile gelmeyince dermana erişilmez
Bir can yolda kor isen bin bir canlar buläsın

Kalma fani sağınca kast ile bakma gence
Yüzbin iki cihanca ol denli sen olasın

Tadarsan aşk tadından geçersin zahir dinden
Ayrılığın adından ol vakit kurtulasın

Ya **Yunus** hani aklın keksizin söyler dilin
Pâyânı yok bu yolun yazıda dolanasın

Şûmar: *Sayı* - **Sagınç:** *İstek, düşünce, kazanç, keder, hülya* - **Payan:** *Son* - **Kek:** *Di-lek, istek* – **Zahir:** *Dış* – **Külli:** *Tam.*

— 118 —

Eğer aşkı seversen can olasın
Kamu derdine hem derman bulasın

Eğer dünya seversen mübtelâsın
Maâni sırrını nerden eresin

Cihan köhne saraydır sen beyisin
Nice bir eskiye hasretlenesin

Ağudur bal değil dünya muradı
Nice bir ağuya parmak banasın

Kanatsız kuşlayın kaldın yabanda
Kanatlı kuşlara nerden eresin

Sana erden asâ gerek bu yolda
Dayanırsan asâya dayanasın

Sözü bu Yunus' un güzelleredir
Eğer aşık olursan uyanasın

Müptela: *Düşkün* - **Köhne:** *Viran, yıllık* - **Arsa:** *Değnek.*

— 119 —

Erenlerin himmetini ben bana yoldaş eyleyim
Her nereye varır isem cümle isim hoş eyleyim

Koyam bu dünyayı gidem çün ahrete sefer edem
Ol uçmakta hurilerden ben bana yoldaş eyleyim

Taze ve yumuşak giymeyim cümlesinden fârığ olam
Ger döşeğim toprak ise yastığımı taş eyleyim

Uram yıkam nefs evini oda yana hırs u hevâ
El götürem şimden geri nefs ile savaş eyleyim

Tenim dahı canım dahı hiç bilmedi Enel - Hakk'ı
Şimdiye dek bilmediyse şimden geri tuş eyleyim

Bir gün gülen kişi bunda yarın ağlayısar anda
Revan dökem gözyaşını yastığımı yaş eyleyim

Miskin **Yunus** çağırıp (der) aşıkıyım miskinlerin
İçim miskin değil ise miskin içim dış eyleyim

Farıg: *Uzak* - **Tehi:** *Boş* - **Muhtasar:** *Özetlenmiş* - **Hırsüheva:** *Hırs ve boş duygular* - **Tuş olmak:***Rastlamak* - **Revan:** *Yürüyen.*

— 120 —

Tehi görme kimseyi hiç kimsene boş değil
Eksiklik ile nazar erenlere hoş değil

Gönlünü derviş eyle dost ile biliş eyle
Aşk eri şol ma'nide derviş içi boş değil

Derviş bilir dervişi Hak yoluna durmuşu
Dervişler hüma kuşu çaylak u baykuş değil

Dervişlik aslı candan geçti iki cihandan
Haber verir sultandan bellidir yad kuş değil

Ey **Yunus** Hakk'ı bilen söylemez hergiz yalan
İkilik ile gelen doğru yol bulmuş değil

Tehi: *Boş* - **Biliş:** *Bildik, tanıdık* - **Hergiz:** *Asla* – **Yad:** *Yabancı*

— 121 —

Senin ben demekliğin ma'nide usul değil
Bir kapı kullarına şaşı bakmak yol değil

Sen sana yarar isen bu sözden duyar isen
Nereye bakar isen demegil sen ol değil

Yetmiş iki milletin hem ma'şuku oldurur
Aşıkı ma'şukundan ayırmaklık fâl değil

Küfrünü atar iken imanın vurma sakın
Hırs bizimle düşmandır bilişlidir il değil

İşbu sözden bir haber muhtasardır muhtasar
Et bir eri ihtiyar kahıtlıktan bol değil

Beşe bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Sana derim ey hoca bu dil tehi dil değil

Sağa sola bakmadan hoş söyler Taptuk **Yunus**
Ol gerçeğe aşıklar külli sağdır sol değil

Muhtasar: *Özetlenmiş* - **Tehi:** *Boş* - **Beşe:** *Atmaca kuşu* - **Külli:** *Tümü.*

— 122 —

Bu ile garib geldim (ben) bu ilden bezerim
Bu tutsaklık tuzağın demi geldi üzerim

Çünki ben bunda geldim ben anı bunda buldum
Mansur'um dara geldim uş kül oldum tozarım

Çün aşkın kitabını okudum tahsil ettim
Ne hacet kim karayı ak üstüne yazarım

Dört kitabın ma'nisi bellidir bir elifte
Bi dedirme gil bana bu yoldan ben azarım

Bir çeşmeden sızan su acı tatlı olmaya
Edeptir bize yermek bir lüleden sızanın

Yetmiş iki millete suçum budur hak dedim
Korku hiyanetedir ya ben niçin kızarım

Şeriat oğlanları nice yol ede bize
Hakıykat deryasında bahrı oldum yüzerim

Yunus bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir
Gerçek aşık bu yolda ne kılasın sezerim

— 123 —

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim can durmadan, suret terkini urmadan
Araya düşman girmeden gel dosta gidelim gönül

Gel gidelim kalma ırak dost için kılalım zarı
Şeyhim katındadır durak gel dosta gidelim gönül

Terkedelim il ü şarı dost için kılalım yarak
Ele getirelim yarı gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kalmayalım fanidir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihandan göçelim ol dost iline uçalım
Arzu hevâdan geçelim gel dosta gidelim gönül

Kılavuz ılgıl sen bana günilelim dosttan yana
Bakmayalım önden sona gel dosta gidelim gönül

Bu dünya olmaz pâyidar aç gözünü canın uyar
Olgıl bana yoldaş u yar gel dosta gidelim gönül

Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrail hamle kılmadan gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım Hakk'ın haberin alalım
Yunus Emre' yi bulalım gel dosta gidelim gönül

— 124 —

İlk adım Yunus idi adımı aşık taktım
Terkedip öd ü edep şöyle haber bıraktım

İzzete kalmış iken aşıklık nemdir benim
Ben kendi elim ile yüzüme kara yaktım

Ne assı var elimde tekye kılam ben ona
Aşıklar cem'iyyetin başla boynumda taktım

Benim gibi bende kâr kem sağınç ile bayar
Bir pula gücüm yetmez matâım derdim çattım

İsi yarım iğneyle yol bulmadı hazrete
Benim bunca mata'la nerde sığısar rahtım

Aşıklar mezhebinde şermisâr oldu **Yunus**
Aşık ma'şuka erdi ben dünyaya uyaktım

İzzet: *Üstünlük - onur* - **Öd:** *Eden* - **Issı:** *Sahibi* - **Tekye kılmak:** *Dayanmak güven-mek* - **Cemiyyet:** *Topluluk* - **Mata:** *Mal, eşya* - **Sağınç:** *İstek* - **Bayar:** *Zengin* **Raht:** *Mal* – **Maşuk:** *Canan* – **Şermisar:** *Utangaç.*

— 125 —

Kul padişahsız olmaz padişah kulsuz değil
Padişah kim bileydi kul etmese yort - savul

Sultan hemişe sultan kul hemişe kul idi
Ol kadim paşa idi usul içinde usul

Tanğrı kadim kul kadim ayrılmadım bir adım
Gör kul kim Tanğrı kimdir anla ey sâhib - kabûl

Bize birlik sarayın doğru beşaret ayın
Geç ikilik fikrinden kogıl beğliği ya kul

Gör imdi gizli seyri seyir içinde sırrı
Kul bilmez bu tedbiri kime değdi bu nûzûl

Ayıt ayıt kamusun ne kân ü ne mâdensin
Suret - i pür ma'nisin padişahı sende bul

Gel imdi hicabın aç senden ayrıl sana kaç
Sende bulasın mi'rac sana gelir cümle yol

Kanca vardın ey akıl bir ağızdan cümle dil
Cüz'iyyât - ı müselsel haber verir akl - ı küll

Yunus bak neredesin ne yerde ne göktesin
Bekle edep perdesin gel imdi sen tapı kıl

Nüzul: *Yiyecek, içecek, inme* - **Cüziyyat-ı müselsel:** *Birbirine ulanıp giden parça, küçük şey* - ***Yortmak:*** Kasmak - **Hemirşe:** *Daima, boyunca* - **Beşaret:** *Müjde haberi* - **Akl-ı kûl:** *Tanrı* - **Tapı kılmak:** *Ululamak* – **Hicap:** *Ar* – **Kadini:** *Öncesiz.*

— 126 —

Hak cihana doludur kimsene Hakk'ı bilmez
Onu sen senden iste o senden ayrı olmaz

Dünyaya inanırsın rızka benimdir dersin
Niçin yalan söylersin çün sen dediğin olmaz

Ahret yavlak ıraktır doğruluk key yaraktır
Ayrılık sarp firaktır hiç varan geri gelmez

Dünyaya gelen göçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer cahiller onu bilmez

Gelin tanış edelim iş kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünyaya kimse kalmaz

Yunus sözün anlarsan ma'nisini dinlersen
Sana iy dirlik gerek bunda kimsene kalmaz

Yavlak: *Çok fazla* - **Key:** *Çetin* - **Yarak:** *Alet* - **Fırak:** *Acıklı gidiş.*

— 127 —

Kogıl dünya bezeğini bu dünya yeldir ya hayal
Ne kılısar bize vefâ çünkü pusudadır zevâl

İsteme ömr - i fâniyi dünya kime kaldı bâki
Yüzbin melik yüzbin sultan râyegân kodu mülk ü mal

Nice uzun endişeler yoldaş idi bizim ile
Dost fikretinden artığı cümleten fânidir battâl

Algıl kendi elin ile gene kendi hisâbını
Yoksa serbengler elinde katı yaramaz olur hâl

Öldür nefsin dileğini ilet teneşir üstüne
Yoksa keksiz ölüceğiz ferman olur sana gassâl

Her kim sana sorar ise i'tikadın nedir Hakk'a
Öpgil elin ayağın budur cevabına suâl

Yunus sana farizadır işbu sırat - ı müstakıym
İleyinde haşre - neşre hakk'al yakıyn gerek visâl

Bezek: *Süs, püs* - **Zeval:** *Yok oluş, yitmek* - **Rayegan:** *Toprak sahibi* - **Bedavan:** *Ucuz* - **Fikr et:** *Düşünce* - **Battal:** *Tenbel* - **Serbeng:** *Çavuş* - **Teneşir:** *Ölü yıkanan tahta* - **Kek:** *Dilek, istek* - **Gassal:** *Ölü yıkayan* - **İtikat:** *İnanç* - **Sırat-ı Mustakıym**: *Doğru yol* - **Iley:** *Çevre etraf* - **Haşre- Neşre**: *Öldükten sonra dirilmek. Bir yere toplanmak.* - **Hakk'al yakıyn:** *Tanrı ile bir* - **Visal:** *Buluşmak, ulaşmak, kavuşmak.*

— 128 —

Aşksızlara verme öğüt öğüdünden alır değil
Aşksız adem hayvan olur hayvan öğüt bilir değil

Boz yapalak devlengice emek yeme erte gece
Onun işi göz sepektir salıp ördek alır değil

Şah balaban şahin doğan zihi övmüş onu öven
Doğan zayıf olur ise doğanlıktan kalır değil

Kara taşa su koyarsan elli yıl ıslatır isen
Heman taş gene bayağı hünerli taş olur değil

Yunus olma cahillerden ırak olma ehillerden
Cahil ne var mü'min ise cahillikten kalır değil

Boz yapalak: *Fazla tüylü, boz renkli kuş* – **Zihi:** *Hoş, ne güzel.*

— 129 —

Eyâ gönül açgıl gözün fikrin yavlak uzatmagıl
Bakgıl kendi dirliğine kimse aybın gözetmegil

Şöyle dirilgil halk ile ölüceğiz söyleşeler
Bâki dirlik budur canım yavuz ad ile gitmegil

Diler isen bu dünyayı ahırete değşiresin
Dün ü gün kılgıl tâati ayak uzayıp yatmagıl

Gördün ki bir derviş gelir yüz vur onun kademine
Senden Şey'ullah edince kaşın - karağın çatmagil

Dünya çerb ü şirindürür adem getirir yiyesi
Kem nesneye tama'edip köşüp köpürür yutmagıl

Söylediğin keleciyi işittiğin gibi söyle
Kendözünden zireklenip birkaç söz dahı katmagıl

Nefse uyup beş parmağın birden iletme ağzına
Kes birisin ver miskine gerek ola unutmagıl

Yunus kim öldürür seni veren alır yine canı
Yarın göresin sen onu er nazarından gitmegil

Yavlak: *Çok fazla* - **Yavuz:** *Kötü* - **Kem:** *Az kötü* - **Tama:** *Açgözlülük.*

— 130 —

Ger uluya vardın ise suret nakşı nendir senin
Ma'niye yol buldun ise işbu dünya nendir senin

Sen dünyanın terkin urgıl gelip aşk oduna girgil
İlerki menzile ergil geri kalmak nendir senin

Bu vücudun sermayesi od u su vu toprak değil
Her biri aslına gider gaafil olmak nendir senin

Büt - hane vu şarap - hane mescid olduk gerçek cana
Bir pulun varmaz ziyana yalancılık nendir senin

Çünkü ahrete kavisin ko bu yalancı da'visin
Mal ü hazine sevisin aşık isen nendir senin

Benimdir diye derersin Hak'tan da'vi mi edersin
Padişah suçuna bakmaz güm - râh olmak nendir senin

Dün ü gün kaygılar yersin, nideyim yoksulum dersin
Ol cömerttir rızkın verir kaygı yemek nendir senin

Yegil yedirgil biçâre eksilirse Tanğrı vere
Bir gün tenin yere gire geri kalan nendir senin

Yunus ol aşk badyasından sen iğen esrik olmuşsun
Bi hod iken erdin Hakk'a ayık olman nendir senin

Gaafil: *Anlamayan* - **Kavi:** *Güçlü* - **Güm-rah:** *Yolunu yitirmiş* - **Davi :** *Dava*
Badya: *Topraktan yapılan su işçi içilen kap* - **Iğen:** *Pek, Çok*

— 131 —

Hiçbir kişi bilmez bizi biz ne işin içindeyuz
Ne hırsımız baydır bizim ne nefsimiz içindeyiz

Bir kimsenin devletine ta'nediben biz gülmeyiz
Ne münkiriz alimlere ne Tersânın haçındayız

Biz bunun neliğin bildik dünyanın nesine kaldık
Arzumuz nefs için değil dünya teferrücündeyiz

Yunus aydır ey sultanım özge şahım vardır benim
Ko dünya altın gümüşün ne bakır u tuncundayız

Tan: *Kınamak, yermek* — **Tersa:** *Hıristiyan* — **Teferruc:** *Gezip dolaşmak, ferahlamak, açılmak.*

— 132 —

İşitin hey ulular ahır - zaman olısar
Sağ Müslüman seyrektir ol da güman olısar

Danişmend okur tutmaz derviş yolun gözetmez
Bu halk öğüt işitmez sağır hemen olısar

Gitti beyler mürveti binmişler birer atı
Yediği yoksul eti içtiği kan olısar

Ya'ni er koptu erden elin çekmez murdardan
Deccal kopısar yerden onlar uyan olısar

Birbirine yanyana ettiğim kalır sana
Yarın mahşer gününde cümle ayan olısar

Ey **Yunus** imdi senin aşk ile geçsin günün
Sevdiğin kişi senin canına can olısar

Güman: *İskil, kuşku* - **Danişmend:** *Bilgin* - **Mürvet:** *Adamlık, erlik* **Murdar:** *Dince yenilmesi kesilmesi yasak olan şey* - **Piş:** *Leş* - **Deccal:** *Hakla batılı iyice örten yeryüzünü gezen, yalan söyleyen uydurma şeyler icad eden, batılı hak gösteren, kötü kişiler tarafından mukteda tanınan, bir çok kişilere başbuğ olan anlamlara gelir. Deccal'ın tek gözlü olacağı alnında kafir olduğunu yazılı bulunacağı, peygamberlik, hatta Tanrılık iddiasında bulunacağı kendisine inananların yanında bulunanı cennetine cehennemine atacağı kıyametin on büyük alametinden biri olduğu söylenir (**Muslim Tecridüs sarihsil Faidül Medine Bölümü s: 119**).*

— 133 —

Bu dem yüzüm süreduram her dem Ay'ım yeni doğar
Her dem bayramdurur bana yazım kışım yenibahar

Benim Ay'ım ışığına bulutlar gölge kılmaya
Hoş gedilmez doluluğu nuru yerden göğe ağar

Onun nuru karanlığa sürer gönül hücresinden
Pes karanlık nur ile bir hücreye nice sığar

Ben Ay'ımı yerde gördüm ne isterim gökyüzünde
Benim yüzüm yerde gerek bana rahmet yerden yağar

Sözüm Ay gün için değil sevenlere bir söz yeter
Sevdiğim söylemez isem sevmek ded'i beni boğar

Nola Yunus sevdi ise, çoktur seni seviciler
Sevenleri göyer dedi onun için boyun eğer

— 134 —

Biz kime aşık isek alemler ona aşık
Kime değil diyelim bir kapıdır bir tarıyk

Biz neyi sever isek ma'şuka onu sever
Dostumuzun dostuna yad endişe ne lâyık

Sen gerçek aşık isen dostun dostuna dost ol
Bu halde kalır isen dosta değil yaraşık

Kime az bakar isen aslı yüce yerdedir
Bun yerinde durana sığını geçer farıyk

Yetmiş iki millete kurban ol aşık isen
Tâ aşıklar safında tamam olasın sâdık

Sen Hakk'a aşık isen Hak sana kapı açar
Ko seni beğenmeği varlık evini bir yık

Has u âm muti' âsı dost kuludur cümlesi
Kime aydıbilesin gel evinden daşra çık

Yunus'un bu danışı genc-i nihan sözüdür
Dosta aşık olanlar iki cihanda fârığ

Tarik: *Yol* - **Ma'slıka:** *Canan-faryki* - **Farıyk:** *Ayırtım gücü* - **Bun yeri:** *Şaşkınlık, aciz yeri* - **Has u am:** *Öznel, genel* - **Hass:** *Olgun* - **Muti:** *İtaat eden* - **Genc-ı nihan:** *Gizli kaynak* - **Farig:** *Vazgecip aldırış etmeyen* – **Yaraşık:** *Yaraşır.*

— 135 —

Nidelim bu dünyayı neyleyip nitmek gerek
Daima aşk eteğin komayıp tutmak gerek

Çalab'ım bu dünyayı kahır için yaratmış
Gerçeğin gelenlerin kahrını yutmak gerek

Ol yarınki yollara anda yoldaş isteyen
Bu dünyada dostunu kılavuz tutmak gerek

Uçmak uçmak dediğin kulları yeltediğin
Uçmağın sermayesi bir gönül etmek gerek

Erenlerin ahına dağ taş katlanamadı
Kalkanı demir ise okları atmak gerek

Yunus er nazarında taze güller açılmış
Gerçekler bülbül ise nazarda ötmek gerek

— 136 —

Şükür Hakk'a kim dost bize ayıttı dost yüzüne bak
Açtım ben de gönlüm gözüm sultanımı gördüm mutlak

Çünkü gördüm ben Hakk'ımı Hakk ile oldum (ben) biliş
Her nereye baktım ise hep görünendir cümle Hak

Açık duvacık kapısı dostları için ol Hakk'ın
Dostu olmak diler isen dostlardan oku bir sabak

Hicaptasın bu gün seni göstermezler belli sana
Hicap dediğimi anla dünyalıktır gözden bırak

Sen seni bilmeyince ere nazar kılmayınca
Senliğini ara yerden gidermezsen oldu tuzak

Yedi deniz ü dört ırmak seni mısmıl eylemeye
Çünkü işin ol Hakk ile olmadısa kaldın ırak

Evliyadır Hak kapısı **Yunus'** durur kapucusu
Aşk ile geldi bu yola aşkı edindi hem durak

Sabak: *Ders*– **Meşk:** *Ödül* - **Mısmıl:** *Yenilir maddeler, Dince yasaklanmamış olan.*

— 137 —

Ma'ni evine daldık vücud seyrini kıldık
İki cihan seyrini cümle vücudda bulduk

Bu çizginen gökleri tahtes - serâ yerleri
Yetmiş bin hisapları cümle vücudda bulduk

Yedi yer yedi göğü dağları denizleri
Uçmak ile tamuyu cümle vücudda bulduk

Gece ile gündüzü gökte yedi yıldızı
Levhte yazılı sözü cümle vücudda bulduk

Mûsi ağdığı Tûr'u yoksa Beytül - Ma'mûr'u
İsrafil çalan sûru cümle vücudda bulduk

Tevrat ile İncil'i Furkan ile Zebur'u
Bunlardaki beyanı cümle vücudda bulduk

Yunus' un sözleri hak cümlemiz dedik saddak
Nerd' istersen orda Hak cümle vücudda bulduk

Tahtes-sera: *Yerin altı* - **Saddak:** *Gerçek, Tanrı adı* – **Tamu:** *Cehennem* – **Levht:** *Levha* – **Sûr:** *Kıyamet günü büyük meleklerden İsrafil'in üfleyeceği düdüğün adı. Sur üflenince sağların ölüp sonra bütün ölülerin dirileceğine inanılır.*

— 138 —

Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül
Hak'tan bize destur oldu hazineye düştü gönül

Anda beni can eyledi et ü sünğük han eyledi
Dört on günü deyiceğiz değritmeye düştü gönül

Yürür idim anda pinhan Hak buyruğu vermez aman
Vatanımdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül

Beni beşiğe vurdular elim ayağım sardılar
Önce acısın verdiler tuz içine düştü gönül

Günde iki kez çözerler başına akça dizerler
Ağzıma emcek verdiler nefs kabzına düştü gönül

Bu nesneyi terkeyledim yürümeye azmeyledim
On'ki sünğügün yazarlar elden ele düştü gönül

Oğlan iken sultan kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa düştü gönül

Bu çağ ile sakal biter görenin gülrengi tutar
Güzeller katında biter sev - seviye düştü gönül

Hayırdır şerri çok sever işlemeğe becid iver
Nefsinin dileğin kovar nefs evine düştü gönül

Kırkbeşinde suret döner kara sakala ak iner
Bakıp şeybetin görünce yoldurmaya düştü gönül

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesneleri koyuban yuvanmaya düştü gönül

Oğl' aydır bunadı ölmez kız aydır yerinde durmaz
Hiç kendi halinden bilmez halden hale düştü gönül

Ölüceğiz şükrederler sinden yana iledeler
Allah adın zikredeler çok şüküre düştü gönül

Su getireler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindireler teneşire düştü gönül

Eğer var ise amelin genğ olısar senin sinin
Eğer yok ise amelin oddan şarap içti gönül

Yunus anlayıver halin şuna uğrayısar yolun
Bunda elin erer iken hayr işlere düştü gönül

Süngük: *Kemik* - **Pınkan:** *Gizli* - **Becid:** *Cidden, gerçekten* - **Emcek:** *Meme* - **Seybet:** *İhtiyarlık - Saça, sakala ak düşmek* - **Genk:** *Geniş ferâh.*

— 139 —

Miskin Ademoğlanı nefse zebun olmuştur
Hayvan canavar gibi otlamağa kalkmıştır

Hergiz ölümün sanmaz ölesi günü anmaz
Bu dünyadan usanmaz gaflet öğün almıştır

Oğlanlar öğüt almaz yiğitler tevbe kılmaz
Kocalar tâat kılmaz sarp rüzigâr olmuştur

Beyler azdı yolundan bilmez yoksul halinden
Çıktı rahmet gönlünden nefs gölüne dalmıştır

Yunus sözü alimden zinhâr olma zalimden
Korkadurun ölümden cümle doğan ölmüştür

Taat: *İbadet* - **Zebun:** *Güçsüz* - **Hergiz:** *Asla* - **Zınhar:** *Sakın ha.*

— 140 —

Aşk ile gelen erenler içer ağuyu nûş eder
Topuğa çıkmayan sular deniz ile savaş eder

Biz bu yoldan üşenmedik erenlerden usanmadık
Kimseyi yavuz sanmadık her ne eder kolmaş eder

Kolmaşa verdik sözünü söz ile döktük yüzünü
Yaban canavarları gibi bilenler ondan şeş eder

Bu sohbete gelmeyenler Hak nefesi olmayanlar
Sürün onu bundan gitsin durur ise çok iş eder

Cahildir mâ'niden almaz oturur kararı gelmez
Öleceğini hiç sanmaz yüzbin yıllık teşviş eder

Dağ ne kadar yüksek olsa yol onun üstünden aşar
Yunus Emre' m yolsuzlara yol gösterdi vu hoş eder

Teşviş: *Karıştırmak* - **İskile:** *Sevketmek, kargaşa* – **Nuş:** *İçme.*

— 141 —

Eğer dilim bende ise bana nesne kâr eylemez
Gönlüm ger revanda ise alemde karar eylemez

Eğer gözüm bakar ise baktığına akar ise
Gördüğün benim der ise oda düşer âr eylemez

Eğer aklı başta ise gönlü de ol tuşta ise
İkisi bir işte ise düşman bana kâr eylemez

Düşman benim nefsimdürür var tama'la hırsımdurur
Tama' ile hırsa uyan gönüllerde yer eylemez

Gönüllerde yer eylemek Muhammed'e gelmişdürür
Mustafa'ya ümmet olan tamuda karar eylemez

Oldur bu işleri düzen cümle nakışları yazan
Can gövdeden gidiceğiz ya niçin diller söylemez

Öldüren ol dirgören ol **Yunus** imdi Hakk ile ol
Hakk'tan artık hiç kimsene yok nesneyi var eylemez

Revan: *Yürüyen ruh* - **Tuşta olmak:** *Rastlamak* - **Tama:** *Aç gözlülük* - **Ta'mu:** *Cehennem* – **Taat:** *İbadet* – **Akl-ı kül:** *Tanrı.*

— 142 —

Aşk erine dünyada ne harir ü ne palas
Zira kim gönlü onun kibr ile tutmadı pas

İş amel ile biter layık olursa yeter
Gerekse uryan yürü gerek ise giy atlas

Diler isen erersin feragat menziline
Var kanâat dârınada nefsi boğazından as

Nefs - i cüz'i varlığın akl - ı küll'e ulaştır
Varlığın yoğa değişir kalmasın sende heves

Bu kamu tâatlann başı miskinlik imiş
Gel imdi miskin **Yunus** tama'ın yayını yas

— 143 —

Ya ilahi ger sual etsen bana
Cevabım işbu idi anda sana

Ben bana zulmeyledim ettim günah
Neyledim nittim sana ey padişah

Gelmeden dedin hakkıma kem diye
Doğmadan dedin Asâ Adem diye

Sen ezelden beni âsi yazasın
Doldurasın aleme âvâzesin

Ben mi düzdüm beni sen düzdün beni
Pür ayip nişe getirdin ey gani

Gözüm açıp gördüğüm zından içi (işi)
Nefs ü hevâ pür dolu şeytan içi (işi)

Haps içinde ölmeyeyim diye aç
Mısmıl u murdar yedim bir iki kaç

Nesne eksildi mi mülkünden senin
Geçti mi hükmüm (ve) hükmünden senin

Rızkımı yeyip seni aç mı kodum
Ya yeyip öynünü muhtaç mı kodum

Kıl gibi köprü gerersin geç diye
Gel seni sen tuzağımdan seç diye

Kıl gibi köprüden adem mi geçer
Ya düşer ya dayanır yahut uçar

Kulların köprü yaparlar hayr için
Hayrı budur kim geçerler seyr için

Ta gerek bünyadı muhkem ola ol
O geçenler ayıda uş doğru yol

Terazi korsun (kurarsın) hevâset tutmağa (tartmağa)
Kasdedersin beni oda atmağa

Terazi ona gerek bakkal ola
Ya bezirgan tacir ü attâr ola

Çün günah murdarların murdarıdır
Hazretinde yaramazlar kârıdır

Sen gerek lütf ile onu örtesin
Pes ne hacet murdar' açıp tartasın

Ayıdursun kim sen oda urayum
Şirkünü bir denk artuk ise göreyim

Şerrü azatmak elinden hayrı çok
Hayr içün itmek degül mi hayrı çok

Sen temâşâ kılasın ben hoş yanam
Hâşe Lillah senden ey Rabbe'el - enâm

Sen basirsin hod bilürsün halimi
Pes ne hacet tartarsın a'mâlimi

Geçmedi mi intikamın öldürüp
Çürüdüp gözüme toprak doldurup

Değmedi hiç Yunus' tan sana ziyan [1]
Sen bilirsin âşikâra vu nihan

Bir avuç toprağa bunca kıyl ü kaal
Neye gerek ey Kerim-i Zü'l - celâl

Zul-celal: *Ululuk* - **Issı :** *Sahip* – **Kıyl ü kael:** *Dedikodu* - **Aşikar:** *Açık* - **Pirihan :** *Gizli* - **Basir:** *Herşeyi gören* - **Pes:** *Sonra* - **Hod:** *Kendi* • **Hase-Lillah:** *Allah hakku için olmayacak şey* - **Rabbe'elenam:** *Bütün mahlukların Tanrısı.*

[1] Hiç Yunus'tan değdi mi sana ziyan.

— 144 —

Ey dost bunca kıyl ü kaal ne maksud hod bir haberdürür
Ya bunca cüst ü cû nedir görne hod bir nazardürür

Dağlar aşıp berre geçip ey uzak sefer edenler
İstediğin sende iken aceb bunca seferdürür

Hiç kılmagıl ırak sefer ömür geçer ecel erer
Dost sendedir halvet sever bu galebe haşerdürür

Gel ırak isteme onu canından içeri canı
Seninle bile duranı görmeyen bi başardürür

Sen uyursun ol uyanık eksiğini kılar bayık
Dahı nice bulam tanık daim seninle yardürür

Mescid ü medrese sende sen dört yana perâkende
Ne kaldın sen bu erkende işin katı düşvardürür

Bu tevhid donunu giyen varlığın yokluğa sayan
İşbu yolda kaaim duran belli bilin ol erdürür

Ol işler tamam olunca dirliği dirilince
Gözün hicabın silince yer gök dolu didârdürür

Miskin **Yunus** onu gördü gözü vü canı sevindi
Kamusunu yere saldı ma'şuka intizardürür

Cüst ü cû: *Coşma ve arama* - **Kıyl u kal:** *Dedi kodu* - **Hod:** *Kendi* - **Berre:** *Kara* - **Bayık:** *Bayılmış* - **Düşvar:** *Zor* - **Halvet:** *Yalnızlık* - **Perakende:** *Dağınık* - **Kaaim:** *Ayakta* - **İntizar:** *Beklemek* – **Galebe:** *Yenme.*

— 145 —

Bu dünyaya gönül veren sonucu pişman olısar
Dünya benim dedikleri hep ona düşman olısar

Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme
Bundan gammazlık ekleyen onda yeri dar olısar

Çünkü olısar yeri dar kazançlı kazancı kadar
Mü'minlere geldi haber aşıklar didar göriser

Maksudumuz didar idi şeyhimiz gerçek er idi
Evvel dahı ol var idi ahır dahı var olısar

Evvel ahır oldur ebed hem dillerde « **Küfven ahad** »
Evliya geçti dünyadan bir saat kime kalısar

Alın evliya elini doğru varın Hak yolunu
Ma'ni budur belli beyan bildim diyen bilmeyiser

Yunus imdi bildim deme miskinliği elden koma
Kimde miskinlik var ise Hak didârın ol göriser

Gıybet: *Yokken birisi aleyhinde bulunmak* - **Gammazlık:** *Kovucu göz ucuyla bakan cilveli* - **Didar:** *Tanrı yüzü* - **Ebedi:** *Sonsuzluk* - **Küfven ahad (ihlas suresi 4. ayeti):** *"Hiçbir eşi ve benzeri yoktur".*

— 146 —

Erenler bir denizdir aşık gerek dalası
Bahrı gerek denizden girip gevher alası

Gene biz bahrı olduk denizden gevher aldık
Sarraf gerek gevherin kıymetini bilesi

Yürü var epsem ol a (ne) simsarlık satarsın
Ali gibi er gerek işbu sırra eresi

Muhammed Hakk'ı bildi Hakk'ı kendinde gördü
Cümle yerde Hak hazır göz gerekir göresi

Dile rızkını Hak'tan « **Nahnu kasennâ** » pinhan
Nefsin bilmiş er gerek göz hicabın silesi

Dedim işbu nefesi aşıklar hükmi ile
Bahıllıksız er gerek bir karara durası

Yürü ey süfi zerrak ne sâlûsluk satarsın
Hak'tan artık kim ola kula dilek veresi

Hak durağı gönülde âyâtı var Kur'an'da
Arştan yukarı canda aşk burcunun kal'ası

Söyle deli olmuşum bilmezim dünden günü
Yüreğimde işledi aşk odunun yaresi

Gel imdi miskin **Yunus** tut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikte yokluk imiş çaresi

Epsem: *Dilsiz, konuşmayan* **"Nahnu kasenna"** *(XLIII suresinin "Dünya hayatında geçimlerini yaşayışlarını biz taksim ettik" mealindeki 32. ayetine işaret edilmektedir.* **Pinhan:** *Gizli* - **Zerrak:** *İki yüzlü* - **Salus:** *İki yüzlü.*

— 147 —

Muştularız aşıklara bu aşk ulu devlet olur
Aşk kime kim değdi ise canında bil işret olur

Her sevdiği terkin ura kayıkmaya değme yana
Her dem onun seyran - gehi hem zat u hem sıfat olur

Seyri içinde çâpük bâz fikri daim naz u niyaz
Çün saadet oldu hem - râz hezâran münâcât olur

Müşahede kapar onu hem bi karar olur canı
Her dem da'visizdir ma'ni bu derd ile rahat olur

Ol bi nişandır cihandan ne diylim dilimiz ondan
Ol alim - i deyyân-ı zat her zat içinde zat olur

Buhl ü tema' sığmaz ona izzet de kaldı bir yana
Yol bulamaz hırs u heva kimde ki bu devlet olur

Ol işlere eli eren Hak aşkına gönül veren
Dostunu göze göz gören cümle varlıktan mât olur

Kime indiyse ol nüzûl ona gelir cümle usul
Ta'ziyete varır ise ol ölüye rahmet olur

Yunus erdir nihayetsiz aşk ondan dahı gaayetsiz
Ne gaayet var ne nihayet kamusu bir hazret olur

Asa Adem: *"Adem Tanrı'ya İsyan etti" sözü XX. Sürenin 121-122. ayetlerinde geçer. Ademin yasak meyveyi yemesini anlatır* – **Gehi:** *Bazı* - **Hem-rez:** *Sır arkadaşı* – **İşret:** *Alem* – **Seyrangeh:** *Seyredilen yer* – **Hazeran:** *Sakınma* – **Mat:** *Donuk* – **Alîm-i deyyan:** *Tanrı bilimini bilen bilgin.*

— 148 —

Ey dün ü gün Hak isteyen bilmez misin Hak kandadır
Her kandasam onda hazır kanda bakarsam andadır

İstemegil Hakk'ı ırak gönüldedir Hakk'a durak
Sen senliğin elden bırak tenden içeri candadır

Gir gönüle bil andadır benliğin defterini dür
Ol has gevher bil andadır sanma kim ol ummandadır

Ol ummanda yüzbin gevher bir zerreden oldu kemter
Ol cana zeval mi erer zeval canı hayvandadır

Eylegil suretin viran can sırrıdır ona eren
Batın gözüdür dost gören zahir gözü yabandadır

Kim ki gaflet içre geçer canı zeval suyun içer
Derviş sırrı arştan geçer eğerci yer yüzündedir

Yunus Emre gözün aç bak iki cihan doludur Hak
Gümanı sıdkı oda yak şöyl'eşkere nihandadır

— 149 —

Eğer gerçek aşık isen boynundaki menşur nedir
Hak yolunda sadık isen yanlış sanı tezvir nedir

Sımak gerek gönlün bütün fâsittir cümle tâatın
Geçmeyince ibadetin Hak'tan sana ma'zur nedir

Çünkü adın oldu filan hep dirliğin oldu yalan
Gelsin bize ma'ni bilen hakıykatte mestur nedir

Terkeylegil ten tertibin gider senden benlik alın
İçin imaret olmadan dışındaki ma'mur nedir

Aydınırsın kim gözün görür da'viyi ma'niye irir
Gündüzün gün şu'le verir bu gece yanan nur nedir

Günde yerin gidedurur komşun sefer ededurur
Ecel bir bir yatadurur bu dünyaya mağrur nedir

Mü'min isen gel gel beri cebbâr ola burç u bârû
Fahredelim erenleri ma'lum olan menkür nedir

Bunda beli diyen kişi orda tamam olur işi
Bizden nişan isteyene ol Hallâc-ı Mansur nedir

Yunus imdi söyle Hakk'ı Allah sana oldu sâkıy
Gider gönüldeki şekki elindeki menkur nedir

Menşur: *Belge* - **Menkür:** *İnkar* - **Tezvir:** *Yalan* - **Şekk:** *İkilik, kuşku* - **Mazur:** *Özürlü* - **Mestur:** *Örtülü* – **Cebbar:** *Tanrı* – **Fahredelim:** *Övelim* – **Fasit:** *Kötü, yanlış, fena, kısır.*

— 150 —

Aşk bezirganı sermaye canı
Bahardır gördüm cana kıyanı

Zihi bahadır can terkin urur
Kılıç mı keser himmet giyeni

Kamusun bir gör kemterin er gör
Ölü görmegıl palas giyeni

Tez çıkarırlar fevk' al - ülâya
Bin işi gibi dine uyanı

Tez indirirler taht'es - serâya
Bin karun gibi dünya kovanı

Aşık olanın nişanı vardır
Melâmet olur belli beyanı

Çün Mansur gördü ol benim dedi
Oda yaktılar işittin anı

Oda yandırdın külün savurdun
Öyle mi gerek seni seveni

Zinhar ey **Yunus** gördüm demegil
Oda yakarlar gördüm deyeni

Tahtessera: *Yerin altı* - **Kemter:** *Aşağılık* – **Fevkal'üla:** *Yüce, Arş* – **Kamus:** *Herkes* – **Karun:** *Zengin* – **Zinhar:** *Asla.*

— 151 —

Çalab'ın aşkı benim bağrımı baş eyledi
Aldı benim gönlümü sırrımı fâş eyledi

Hergiz gitmez gönülden hiç eksik olmaz dilden
Çakıp kendi nurunu gözüme tuş eyledi

Can gözü onu gördü dil ondan haber verdi
Can içinde oturdu gönlümü arş eyledi

Bir kadeh sundu cana can içti kana kana
Dolu geldi peymane canı sarhoş eyledi

Esrik oldu canımız dür döker lisanımız
Ol Çalab'ımın aşkı beni sarhoş eyledi

Ben kaçan derviş olam ta ki ona eş olam
Yüzbin benim gibiyi aşk hırka - pûş eyledi

Yunus imdi avunur dostu gördü sevinir
Erenler mahfilinde aşka cünbiş eyledi

Hırka-pûş: *Derviş, hırka giyen* - **Mahfil:** *Yer* – **Faş:** *Açıklama* – **Dür:** *İnci* – **Cünbüş:** *Çalgılı eğlence.*

— 152 —

Aşksız adem dünyada belli bilin ki yoktur
Her birisi bir nesneye sevgisi var aşıktır

Çalab'ın dünyasında yüzbin türlü sevgi var
Kabul et kendözüne gör hangisi lâyıktır

Biri Rahman - ı rahim biri Şeytan - ı racim
Onun yazığı müzdü sevgisne taalluktur

Dünyada Peygamber'in başına geldi bu aşk
Tercemanı Cebrâil ma'şukası Halık'tır

Ömer ü Osman Ali Mustafa yarenleri
Bu dördünün ulusu Ebû - Bekr - i Sıddıyk'tır

Alem fahri Mustafa mi'raca ağıcağız
Çalap'tan dilediği ümmetine azıktır

Yunus sana hakıykat budurur buyurduğu
Gözünle gördüğüne dönüp bakma yazıktır

— 153 —

N'oturursun dış kapıda gör içeri neler gezer
Tama' artırır daima saf bağlamış fitne düzer

Gel imdi gel kanâata usan tutmaz tez bin ata
Olmaya kim ecel yete fâsid ola satı pazar

Sen kanda isen teslim ol kamulardan aşağı dur
Edeb tacın başına ur gör müfsid nicesi kızar

Yaramazdır buhl ü haset kibir mübârizdir gayet
Kökünü kaz yabana at fârığ otur ey gam - güzâr

Kogıl bu dünya bâbını öğren dostluk edebini
Bulursan ustabânını öğe veren kaldan zarar

Kibr ü manidir subaşı delim kişidir yoldaşı
Sen olmagıl onun eşi ona uyan yoldan azar

Var dediğim yerlerde dur hıkd u hasedi oda ur
İhlas gelir cümleyi yur **Yunus** yolu yavlak düzer

— 154 —

Ey dost seni severim canımda yerin vardır
Gece gündüz uyunmaz aceb ahvalim vardır

Gülü göredururken dikene sunmaz elim
Korkmaz düşmanlarından çün doğru yerin vardır

Düşmanlar aydır bana söz demek nerden sana
Söz demek nerden bana illa üstadım vardır

Ele getir dügeli harceyle miskinlere
Dünyayı kimse tutmaz sonucu ölüm vardır

Bundan kendözün giden oldurur yolda kalan
Benim bir karıncaya vallah istidadım vardır

Yunus miskin kendözün toprak eylegil yüzün
Ma'şukaya yaraşık bir miskinliğim vardır

— 155 —

Bu ömrüm yok yere harcatmışım ben
Canımı gör ne oda atmışım ben

Kimesne kimseye etmemiş ola
Onu kim kendime bed etmişim ben

Amelim rahtını derdim götürdüm
Kamu assım ziyana atmışım ben

Cihanda bir sınık saksıdan ötrü
Güherlerim yabana atmışım ben

Amelim ne ki varsa hep riyadır
Acebdir ihlası unutmuşum ben

Geceye eresini kimse bilmez
Tûl - i amel başın uzatmışım ben

Dügeli ömrümü harcın sürdüm
Ziyadan bellidir ne utmuşum ben

Biçare **Yunus**' un çoktur günahı
Onun dergahına yüz tutmuşum ben

— 156 —

Ey bana iyi diyen benim kamudan yavuz
Alnımı ay bilirim bu gözlerimi gündüz (Yıldız)

Bu vücudum şehrinde buçuk pulluk assım yok
Amelim mahalleri ser - be - ser kalmış ıssız

Hücrede ve bucakta Hakk'a lâyık amel yok
Kimde derd ü firak var kimlerde eserli söz

Halk hep ayağın durur ben seğirttim oturdum
Geçtim sadır yerine döşek kalın yerim düz

Bunun gibi sâlûsluk çünkim elimde girdi
Artık n'işime yarar derd ü firak ah u sûz

Ben bir kitap okudum kalem yazmadı onu
Mürekkep eyler isem yetmeye yedi deniz

Ben oruç namaz için süci içtim esridim
Tesbih u seccadeyçin dinledim çeşte kopuz

Yunus' un bu sözünden sen ma'ni anlar isen
Konya minaresini göresin bir çuvalduz

— 157 —

Ey bana derviş deyen nem ola derviş benim
Dervişlik yaylasında hareketim kış benim

Derviş adın edindim derviş donun donandım
Yola baktım utandım hep işim yanlış benim

Hırkam tacım gözlerim fâsid işler işlerim
Her yanımdan gizlerim binbir fâsid iş benim

Yoldan haber sorarlar aydırım inanırlar
Kalbim sâfi sanırlar vay ne düşvar iş benim

İçerime bakarsan buçuk pulluk nesne yok
Daşramın kavgasından alemler dolmuş benim

Yunus aydır yarenler ey gerçeğim erenler
Bu yolda olan haller Allah'a kalmış benim

— 158 —

Dün gider gündüz gelir gör nicesi üzgelir
Padişah hükmü ile alemde düpdüz gelir

Karanlıklar sürülür alem münevver olur
Işıdı nur kandili havaya az az gelir

Bir bakgıl sağa sola kayıkma değme yola
Dinile kuş ürünü nice türlü saz gelir[1]

Söz ıssı sözün alır suret toprakta kalır
Her kim bu hali bilir kendözünden vazgelir

Aşk benliğim iletti akıl dört yana gitti
Yunus' a yükü yetti bilmeyene az gelir

— 159 —

Aşk ile biliş canlara ezel ebed olmayısar
Güm - râh olup bu cihanda kimse bâki kalmayısar

Bir dona kan bulaşınca yumayınca mısmıl olmaz
Gönül pisin yumayınca namaz reva olmayısar

Gönül pisin yumadınsa kibr ü kini komadınsa
İkrar bütün olmayınca erden nazar olmayısar

Murdar dünyaya bulaşan devşirü beni duruşan
Erden himmet olmayınca ömür geçer yunmayısar

Yunus imdi sen Hakk'a er dün ü gün gönlün Hakk'a ver
Gönül gözü görmeyince hiç başgözü görmeyiser

---

[1] "dinile", "dinle"dir; vezin yüzünden böyle okunuyor.

— 160 —

Eşkere kıldım bugün pinhanımı
Can veriben buldum ol cananımı

Can gönül hayran kalıptır ma'şuka
Ma'şuk ile sürerim devranımı

Derd gerektir dert gerektir dert gerek
Kim gerek derde verem dermanımı

Bi mekânım onun için dünyede
Kimsene bilmez benim mekânımı

Onu buldum uşniderem ayrığı
Yağmaya verdim bu gün dükkânımı

Top benim çevgânı aldım çalarım
Kim ala bu tûptan çevgânımı

Yer benimdir gök benimdir arş benim
Gör nicesi germişim sayvânımı

Yunus oldu ise adım ne aceb
Okuyalar defter ü divanımı

— 161 —

Ey bana iyi deyen benem kamudan kemter
Şöyle mücrimim yolda mücrimler benden server

Benim gib mücrim bir kul dahı isteyibibul
Dilimde ilm ü usul dileğim dünya sever

Zahirim iyi yerde gönlüm fâsid haberde
Bulunmaya Bağdad'da bencileyin bir ayyâr

Dışım göynü içim ham dirliğim budur müdam
Yol varmadan bir kadem arştan veririm haber

Dışım biliş içim yad dilim hoş gönlüm mürted
İşim yavuz iyi ad böyle fitne kanda var

Kime kim öğüt verdim ol Hakk'ı erdi gördüm
Bana benim öğüdüm hiç eylemedi eser

Takındım şeyhlik adın kodum ma'şuk tâatın
Verdim nefsin muradın kanı Hakk ile pazar

Yayıldı **Yunus** adı suçtur cümle tâatı
Çalab'ım inayeti suçun geçire meğer

Müdam: *Daima* – **Ayyar:** *Dolandırıcı* – **Mürteb:** *Dinden dönen.*

— 162 —

Sufiyim halk içinde tesbih elimden gitmez
Dilim ma'rifet söyler gönlüm hiç kabul etmez

Boynumda icâzetim riya ile tâatım
Endişem ayrık yerde gözüm yolum gözetmez

Söylerim ma'rifeti sâlûslanırım katı
Miskinliğe dönmeye gönlümden kibir gitmez

Hoş dervişim sabrım yok dilimde inkârım çok
Kulağımdan gireni hergiz içim işitmez

Alem çıraktır sadır gönlüm bunu gözetir
Nideyim Hak korkusu hergiz içimden bitmez

Görenler elim öper tac u hırkama bakar
Şöyle sanırlar beni zerrece günah etmez

Dışımda ibadetim sohbetim hoş tâatım
İç pazarda gelince bin yıllık ayyâr etmez

Görenler sufi sanır selam verir utanır
Onca iş koparaydım eleriben güç yetmez

Dışım derviş içim boş dilim tatlı sözüm hoş
İlla ettiğim işi dinin değşiren etmez

Yunus eksikliğini Allah'ına arzeyle
Onun keremi çoktur sen ettiğin ol etmez

— 163 —

Aşk ile ister idik yine bulduk ol canı
Gömlek edinmiş giyer suret ile bu teni

Girmiş surette gezer cümle işleri düzer
Geri kendine söyler gevher ile bu kânı

Bu dünya bir pazardır suretler dükkân olmuş
Bu dükkâna giriben oldur satan bu kânı

Bir niceler kayırır bunca malım kaldı der
Veren oldur alan ol sormaz nedir ziyanı

Yunus imdi sen senden ayrı değilsin candan
Sen sende bulmaz isen nerde' bulasın anı

— 164 —

Aceb aceb ne nesnedir bu derd ile firak bana
Canımı sarhoş eyledi aşk ağı vu tiryak bana

Kimin kim renci var ise derdine derman istesin
Kesti benim bu rencimi derman oldu bu derd bana

Aşk oduna yan der isen gönüllere gir der isen
Karanlıklar aydın ola ne kandil ü çırak bana

Gökten inen dört kitabı günde bin kez okur isen
Erenlere münkir isen didar ırak senden yana

Miskin **Yunus** erenlere tekebbür olma toprak ol
Topraktan biter küllisi gülistan (dır) toprak bana

Tekebbür: *Ululamak* – **Renc:** *Ağrı, sızı, sıkıntı.*

— 165 —

Bu aşk denizine dalan hacet değil ona gemi
Yahut (biz) kanda bulalım bu sohbet ile bu demi

Dünyalığım yoktur deme bu guşşayı öküş yeme
Ma'şuku ger sevdin ise gider gönlündeki gamı

Ben sevdiğim ma'şukayı sen dahı bir görse idin
Vermeyeydin bu öğüdü fidi kılaydın bu canı

Aşık kişi bilmez öğüt zira assı kılmaz öğüt
Unutur ol kibr ü kini terkeyler gider dükkânı

Gerçek aşık olanların yüzünde nişanı olur
Dünün günün durmaz akar gözleri yaşının kanı

Bu cümle alem sevdiği şu din ile imandurur
Aşksız gerekmez vallahi şol dini ile imanı

Yunus yüzün kıldırmagıl aşıkların ayağından
Eyle fidi yüzbin canı andan bulasın Sübhân'ı

— 166 —

Bir sualim var sana ey dervişler ecesi
Meşayih ne buyurur yol haberi nicesi

Vergil suale cevap tutalım olsun sevap
Şu'le kime gösterir aşk evinin bacası

Evvel kapı şeriat emr ü nehyi bildirir
Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi

İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yarlıgaya hocası

Üçüncüsü ma'rifet can gönül gözün açar
Bu ma'ni sarayına arşa değin yücesi

Dördüncüsü hakıykat ere eksik bakmaya
Bayram ola gündüzü Kadir ola gecesi

Bu şeriat güç olur tarikat yokuş olur
Ma'rifet sarplıkdurur hakıykattir yücesi

Dervişin dört yanında dört ulu kapı gerek
Nereye bakar ise gündüz ola gecesi

Ona eren dervişe iki cihan keşfolur
Onun sıfatın över ol hocalar hocası

Dört hal içinde derviş gerek siyaset çeke
Menzile ermez kalır yol eri yuvacası

Kırk kişi bir ağacı dağdan gücün indire
Ya bunca mürit muhib sırat nice geçesi

Küfrün atarken sakın imanın urmayasın
Yoksa sınsın güveci sebil olur güveci

Dört kapıdır kırk makam yüzaltmış menzili var
On'erene açılır vilayet derecesi

Aşık **Yunus** bu sözü muhâl diye söylemez
Ma'ni yüzün gösterir bu şairler hocası

— 167 —

Andan beri kim aşkın benimle yoldaş oldu
Rahman yoluna beni göstermeğe baş oldu

Canım üzere durdu rahman çerisin derdi
Şeytan ilini vurdu key yağma taraş oldu

Aşk nefs iline aktı ne buldu ise yaktı
Kibir kal'asın yıktı anda çok savaş oldu

Dost yüzün ayan gördüm sır haberlerin sordum
Dedi gizli bilmezsin uş söyledim fâş oldu

Aşk aldı elim benim gösterdi doğru yolum
Hakk'a şükür kim halim bayağıdan hoş oldu

Onlar ki göz açtılar bu dünyadan geçtiler
Ahrete ulaştılar menzillleri arş oldu

Bunlar bunda kaldılar dünyaya aldandılar
Yalancılar oldular hep bunlar kolmaş oldu

Ölenler halin bilmez göz acıp öğün dermez
Miskin Yunus Emre' nin meğer bağrı baş oldu

MEYDAN: Tasavvufta buluşma, görüşme bir olma alanı olarak kabul edilir. Can ile cananın, Tanrı ile kulun, sevgililerin bir oldukları yer. İyiliklerin, sevginin görüntülendiği gönüllerde, düşüncelerin sezginin oluşarak ışığa dönüşerek somutlaşmasının simgesel durumu. Özün yansılandığı, görünüm alanına fışkırdığı düşsel yer. Mutluluğun açılardan, karanlıklarda ruhun tenden ayrılma sancıları duymaya başladığı, çokluğum tek'e dönüşme başlangıcının burkaçlandığı uçurum denizlerin başlangıç çizgisi. Meydan odası Cemin yapıldığı geniş oda. Kutsallığı olan yer. Tasavvufun özünün ortaya konulduğu, değerlerin sevgilendği güzelliklerin görüldüğü simgesel alan. Meydana kutsal eşiğin kapısından girilir. Eski Türklerde eşik de ocak değin kutsal ve önemlidir, aileye, ailenin sürekliliğini, kutsallığını, dokunulmazlığını, güvenini simgeler. Ocak yemegin piştiği, insanların ısındığı, nefislerin köreldiği, düşüncelerin kurulduğu, ateşin yandığı, bereketin, mutluluğun bacadan dökülmesini eve dolmasını sağladığı aile ve kişi gizliliğini saklıyan evrenin simgesi olan ocak tasavvufta da kaynaktır, fışkırma ve tapınma odağıdır. Cemlere katılan canların herbiri meydana çıkar, savaşcı sayılan bunlara (meydan eri) denilir. Eşik giriş yeridir. Ali'dir. Eşik öpülerek tarikata girilir, yola, pir'e bağlanılır. Her talip, her can meydan eşiğine baş koymakla yükümlüdür. Tarikata göre suç işlemiş, kabahat etmiş kimse düşkün sayılır. Belli koşulların gerçekleşmesi sonunda Tanrı'nın af lutfüne kavuşmayı, erişmeyi bekler. O an gelince, açılan düşkünlük meydana çıkar, eşik öperek meydan erlerinin kollektif yargılamasına teslim olur, pirin, dedenin dahası cemaatın, topluluğun affına sığınır. Tanrı'nın kendini bağışlamasının sonucu silmesini niyaz eder, yalvarır içtenlikle bunu diler. Hacim Sultan'ın tahta kılıcından esirgenilmesini Tanrı'dan gönül yumuşaklığıyla, sımsıcak temiz duygularla ve coşkuyla ister. Meydan taşında Hacim Sultan adına kurulmuş, suçluya ceza verilme makamı sayılan simgesel taşı gönül coşkusuyla kucaklar içindeki kiri, pası, yanlışlıkları, hataları ettiklerini siler atar, tertemiz kalır. Meydan mertlerin, doğruların, yalansızların içtenlik alanıdır.

SAİD EMRE

A) YAŞAM ÖYKÜSÜ

Said Emre'nin yaşamı, gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri ile eserleri konusunda çok az bilgimiz var. XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamış olan bu güçlü Türk şairi, büyük ozanımız Yunus Emre'yi izleyenlerin en eskisidir. Asıl adı Seyyid Sadettin Molladır (Mulna). Aksaraylıdır. Hacı Bektaş Veli'nin ardıllarından- dır. Günümüzde ele geçen şiirlerinden, onun Hacı Bektaş- ı Veli yoluna bağlı olduğu ve Koluaçık Hacım Sultan'dan nasip aldığı anlaşılmaktadır. Şiirlerini o günün Anadolu Türkçesiyle yazmıştır. Şiirlerinde Sait Emre, Sa'd, Sait Ata, Said gibi mahlaslar kullanmıştır. Öğretici, içtenlikli şiirleri olan Sait Emre, halk Türkçesinin bugünkü kimliğini kazanmasında emeği geçen ozanların en başta gelenlerinden biridir. Şiirlerinin Yunus Emre tarzında olması, engin ve duru bir söyleyişle söylenmesi, Yunus Emre'nin şiirleriyle karışmasına neden olmuştur. Hatta Yunus Emre ile Said Emre'yi aynı kişi sananlar bile çıktı. Daha sonraki yüzyıllarda yetişen Alevi- Bektaşi ozanlarını derin biçimde etkiledi. Şiirleri uzun süre eski cönklerde dağınık olarak kalmış, günümüzde kimi yerli ve yabancı bilim adamlarınca bulunup incelenmiş ve yayınlanmıştır.

Said Emre'den ilk önce Prof. Fuad Köprülü bahsetmiş, onu Yunus yolunda yürüyenlerin en eskilerinden biri saymıştı... Prof. Ritter'de bulunan imlâsı, kağıdı ve yazısı bakımından XIV. yüzyıla aid olduğu anlaşılan bir mecmuada Yunus'un 98 şiirinden sonra «Min kelâmı Kıdvat- al- Vâsılîn Said Emre rahmet- Allahi aleyh» başlığı altında Said Emre'nin de on beş şiiri yazılıdır (**Bkz. Mehmet Yaman, a. g. e. sh: 72**). Bu şiirlerinden birinde Said Emre:

Eksüklüven Hak bilür ışkun bana güç kılur
Hünkâr Said'e tîmar tup beni benden aldı

diyor. Bu ikiliden anlıyoruz ki Said, Hünkâr Hacı Bektaş- ı Veli'ye ulaşmıştır. Bir başka şiiri:

Bir ulumuz vardur bizüm Çalab ana benüm dedi
Her ne kim dilersek verür (onun) cömerddür (ür) adı
Sohbetüne eren kişi anmadı hiç ayruk işi
Hacım yüzün gören kişi yarlıkların elden kodu
Zihi hil'at zihi devlet zihi ata zihi rahmet
Said aydur yüzbin minnet Hacım bana benüm dedi

Yukarda da belirttiğimiz gibi Said Emre, Hacı Bektaş'tan sonra onun halifelerinden Hacım Sultan'a bağlanmış ona hizmet etmiştir.

Değerli araştırmacı Mehmet Yaman Said Emre ile ilgili incelemesinde: "Nûr- i Osmanî kütüphanesinde mevcut ve 1533'te İstanbul'da tertiplenmiş olan bir mecmuada, Yunus'un şiirleri arasında Said Emre'ye aid bir şiir var. Bu şiirdeki:

Erenün yüzü sulu himmeti arşdan ulu
Kim tadarısa balı Hünkâr inâyetüdür

Sa'din yüzüne tacı kamudan gönlü kiçi
Suça sayılmaz suçu Hünkâr'un mürvetidir.

beyitleri, onun, Hacı Bektaş'a ulaştığını gösteriyor.

Hacı Bektaş «Velayet- Nâme» sinde, Aksaraylı Molla Sa'deddin'den bahsedilir. Bu zat, büyük bir bilgindir. İlk zamanlar Hacı Bektaş'ı inkâr ederken sonradan ona intisab etmiş ve HACI BEKTAŞ'IN «MAKAALAT» ını arapçadan Türkçeye çevirmiştir. Bu arada «Vileyat- Nâme» ye Sa'deddin'in iki de şiiri alınmıştır.

«Makaalat» ta, «Bâb-ı Hakıykat» anlatıldıktan sonra «Pes ol ârifler sultânı ve muhakkıklar arslanı Molla Sa'düddin bu mahlede bir kaç nutuk buyurmuşdur» denerek Said'in bir şiirinden üç beyit alınmıştır ki üslûbu, edâsı, öbür şiirlerin aynıdır... «Kitâbu Şeriât- al- fakru val Fakurâ» da, «Tahkıyk ol ârifler sultânı ve muhakkıklar arslanı ve meşayihler mürşidi Molla Sa'düddin Hazretleri nutk-ı şerif buyurur» dendikten sonra:

Yeryüzi etüm tenüm akar sulardur kanum
Tahkıyk burcundan doğar uyakmaz benüm günüm

ikilisi alınıyor ki bu ikili Prof. Ritter'in dergisinde Said Emre'ye ait şiirlerden birinin ilk beyitidir. Bütün bunlar, bize açıkça gösteriyor ki Said Emre, «Makaalât»ı Türkçeye çeviren Molla Sa'deddin'dir..." demektedir. **(bkz. Mehmet Yaman, Hacı Bektaş Veli Makalat ve Müslümanlık sh: 74, İstanbul, 1985)**

B) SÖYLENCEDEKİ YERİ

Said Emre'nin hayatı «Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyet- Nâmesi» nde şöyle anlatılır:

"Hacı Bektaş- Molla Sa'deddin

Aksaray'da Molla Sa'deddin derler bir bilgin vardı, dörtyüz molla, kendisinden ders okurdu. Bu bilgin, aynı zamanda, Kayseri'de bir erene muhip olmuştu, her yıl onu ziyarete giderdi. Giderken de Tuz köyüne uğrar, köyün kâhyasına konuk olurdu.

Bir yıl, gene o köye uğradı, kâhyaya konuk oldu. Kâhya, buralarda bir eren belirdi, bir çok kerâmetleri var. Hattâ kendisine inananlar, Kızılırmak'ı yaya geçiyorlar, topukları bile ıslanmıyor. Bir çağırtsanız, görüşseniz de sizin ağzınızdan dinlesek onu. Yalnız bir hali var, Köy mescidine gidip namaz kılmıyor da kendi dervişleriyle namaz kılıyor. Bu• yüzden bazı fakılar, onu, cemaati terkediyor diye yeriyorlar dedi.

Molla Sa'deddin, bu sözleri duyunca peki dedi, bu er nerde? Kâhya, Sulucakaraköyük'de, Hırkadağı üstünde bir ardıç ağacı var, oradadır, bir de bu köye yakın bir yer var, oralarda da oturur dedi. Sa'deddin, cemaati terkedenin selâmı alınmaz, öylesi adam, ağırlanmaz dedi.

O bilginle köylüler, Hünkâr'ı buldular, selâm verip dâvet ettiler. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin nereye davet edildiysem gittim, siz gidin, biz de şimdi geliyoruz dedi. Varıp Tuz köyü'ne gelerek bulduk, geliyor dediler. Bu sıralarda, Hünkâr da geldi, selâm verdi. Mollaların hiç biri, selâmını almadı. Kimsecikler, Hünkâr'a yer göstermedi, onu ağırlamadı. Hünkâr, sekinin üstüne çıktı, oturdu Vilâyet elini uzattı, Saadeddin'in ağzından soktu, yüreğini tuttu, çıkardı, sıktı, hatta üç damla kan, sekinin altına damladı. Molla Sa'deddin, bunu gördü, aklı başından gitti, sekinin altına düştü.

Molla'ya ne oldu diye başına üştüler. Elini ayağını ovdular, yüzüne gül suyu serptiler. Bir müddet sonra aklı başına geldi, dört yana bakındı. Hünkâr'ı göremedi. Derviş ne oldu, nerede diye sordu. Kavlimiz böyle miydi dediler, hani bilgince sorular soracaktın; halbuki karşısında oturdun, ağzını açtın, derken aklın başından gitti, yere yıkıldın, kendinden geçtin. Biz seninle uğraşırken derviş de kaybolmuş. Biz ancak bunu biliyoruz, başka bir şey bilmiyoruz dediler. Sa'deddin, gördüğünü anlatıp gelin dedi, bakalım, sekinin altında o üç damla kan var mı, yok mu? Baktılar, gördüler ki gerçekten de seki dibinde üç damla kan var.

Arayın, bulun o dervişi dedi. Mollalar, dört yana koştular, dervişi bulamadılar, gelip Sa'deddin'e haber verdiler. Bazılarına göre Hünkâr, daha önce gelmiş, kethüdanın, evinde, Sa'deddin'in oturacağı sekinin tam karşısına oturmuştu. Sa'deddin, sonradan geldi, Hünkâr'a saygı göstermedi. Hünkâr, bu kerameti bunun üzerine gösterdi derler.

Bir yıl Sa'deddin, Kayseri'ye giderken, Açuksaray köyü'ne vardı. Halk, yaylaya çıkmıştı, köy ıssızdı. Konduğu evden dışarı çıktı, baktı ki ilerde bir ışık var. Bu ışık da ne ki diye yaklaşınca gördü ki bir er namaz kılmada, baş ucunda da bir kandil, muallak durmada. Bu zatın vilâyet sahibi erenlerden olduğunu anladı. İleri varıp elini öptü, dönüp geldi, arkadaşlarına haber verdi. Onlar da gittiler, fakat bulamadılar. Sa'deddin, sonradan Hünkâr'ı Tuzköyünde gördü, aralarında yukarıdaki olay geçti, sonra bir hayli düşündü, anladı ki Hünkâr, bir yıl önce, Açuksaray'da gördüğü erdir.

Bu olaydan sonra bir yıl geçti. Sa'deddin, âdeti olduğu gibi gene Kayseri'ye gitti, dönerken Tuzköyüne uğradı. Adam gönderip Hünkâr'ı davet etti. Kâhyaya da, bu gün yemeklerden hiç birine tuz koymıyan, erenlere gizli bir şey yoktur, dileğimizi bilsin dedi.

Adamlar Hünkâr'ı davet ettiler. Az bir müddet sonra Hünkâr geldi, eski oturduğu yere oturdu, Sa'deddin'in yüreği titremeye başladı, kalktı, buyurun dedi. Hünkâr'ı kendi yerine oturttu. Fakat baktı ki Hünkâr'ın bıyıkları ve tırnakları uzamış. Ben diyemem amma birisi çıksa da tırnaklarıyle bıyıklarının uzunluğunu söylese diye düşünceye daldı. Hünkâr'a malûm oldu, Said'im dedi, ben de erin tırnaklarıyle bıyıklarını kesecek bir kimse ararım şu âlemde; eğer gücün yeterse kes. Sa'deddin emretti, Bir Damışkıy kalem- traşla bir

Damışkıy makas getirdiler. Sa'deddin, kalemtraşı eline aldı. Hünkâr ellerini uzattı. Sa'deddin, uğraştı, çabaladı, gücü yetmedi, bir tırnağını bile kesemedi. Kalemtraşı, tırnağına sürdükçe çakmaktan ateş çıkar gibi tırnaktan ateş çıkardı. Tırnağını kesemeyince makası aldı, bıyıklarını kesmiye uğraştı, bunu da başaramadı.

Hünkâr, Said'im dedi, bu makasla bu iş başarılmaz. Türkistan erenlerinin bize verdikleri makasla kesilirse kesilir. İbriktari Saru İsmâil'e, var, o makası getir dedi. Saru İsmâil, o makası getirdi. Hünkâr, al Said'im dedi, kes. Molla Said, makası aldı, Hünkârın bıyıklarından bir tanesini kesti. Bıyık, yere düşer düşmez kesilen yerden oluk gibi kan boşandı. Said şaşırdı, makası elinden yere bıraktı. Hünkâr Said'im dedi, o kılı yerden al, kestiğin yere koy, başka çaresi yok. Said, yere düşen bıyığı aldı, yerine koydu, kan kesildi, kıl da kesilmemişe döndü.

Derken sofra yayıldı, yemekler geldi. Hünkâr, besmeleyle başladı, fakat tuzsuz olduğunu anlayınca sahibine sordu. Erenler dediler, köyümüzde tuz yok, tuz madeni de uzak. Bu gün tuz bitmiş, hiç bir evde bulamadık. Ne olur, lûtfetseniz de bir tuz madeni çıksa. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin filan yerde tuz madeni vardır. Horasan'dan, bizimle beraber gelmiştir. Oraya gidin, kazın, çıkarın. Kıyamete dek bizden armağan olsun, hem de içinden bizim hediyemiz de çıksın, çerağ yapsınlar, her çerağın dibinde gölgesi olur, onun olmaz buyurdu. Çevik bir adam gönderdiler, söylenen yeri kazdı, tuzu buldu, birazcık getirdi, yemeklere serptiler. Yemekten sonra dualar edildi ve Hünkâr, Sa'deddin'in yanında dururken birdenbire kayboldu.

Molla Sa'deddin'in gönlüne Hünkâr'ın sevgisi yerleşmişti. Aksaray'a gidince bir müddet sonra mollalara, ben Hacı Bektaş'ı ziyarete gideceğim, benimle gelecek varsa gelsin dedi. Mollalar, ne olmayacak iş yapıyorsun, bid'at ehli bir adama erenlerden diyorsun, evliyalık nerde, o nerde dediler. Sa'deddin, yüreğimi çıkardı, sıktı, üç damla kan damladı. Bir bıyığını kestim, lüle gibi kan boşandı, tuz madenini buldu, içinizde, .öyle şeyler yapmaya gücü yeten var mı? Siz gitmezseniz ben yalnız giderim dedi. Bu sözü duyan mollalardan biri, ben giderim dedi, biri daha. derken bir başkası daha... Böyle böyle otuz molla, hocalarıyla beraber gitmeye karar verdi. Aksaray'dan çıkıp yola düştüler. Sa'deddin, katırına binmişti, öbürleri yaya gitmedeydi.

Yolda birisine rastladılar, Hünkâr'ın nerede olduğunu sordular. O adam, Kırşehir'inde Ahi Evren derler bir derviş var, onunla görüşmeye gitti diye haber verdi. Mollalardan biri, ben dedi, hocaya uymak, yalnız bırakmamak için gidiyorum, yoksa onda evliyalık nerde? Adın anarsam karım boş olsun. Bu sözü duyan bir başkası da aynı sözü söyledi. Böylece otuzu da adını anarsak karımız boş olsun dediler.

O gün, geceyedek yürüdüler. Gece olunca yattılar uyudular. Sabahleyin yola düştüler, gide gide Kızılırmak'a varıdılar. Kıyıya gelince mollalardan biri, benim düşüm azmış, yıkanayım dedi. Öbürü öbürü derken otuzu da aynı sözü söyledi, soyunup suya girdiler. Said de doğrulara uymak gerek deyip katırdan indi, onu bir yere bağladı, soyundu suya girdi. Elbiselerini, hep bir yere yığmışlardı.

O sırada Hacı Bektaş, Ahi Evren'le, önce anlattığımız pınar kıyısında o ağacın başında oturuyordu. Sohbet ederlerken Ahi'm dedi mollalar, bizim adımızı anmamaya şart ettiler. Şimdi suya girdiler, kalk, yürü de onları, adımızı anmadıkça sudan çıkarma.

Ahi Evren, hemen Evren şekline girdi, bir anda oraya vardı, elbiselerin üstüne çöreklendi, kuyruğunun üstüne başını koydu. Mollalar, yıkandılar, içlerinden birine, sudan çık da dediler, elbiselerimizi getir, giyinelim. O bilgin çıktı, fakat bir de ne görsün? Elbiselerinin üstünde koca bir ejderha var, gözleri külhan yalımı gibi yanmada. Korkusundan hemen kaçtı, su içine düştü. Beti benzi uçmuştu, tirtir titremedeydi. Mollalar, hay ne oldun diye başına üştüler. Molla gördüğünü söyledi. Hepsi de korktular, Sa'deddin'in yüzüne bakakaldılar.

Sa'deddin, burası dedi ejderha olacak yer değil, katırımı yutmaz mı? Ejderhayı gören bilgin, yok dedi, katır duruyor. Bunun üzerine Sa'deddin, bu dedi, olsa olsa, ziyaretine vardığımız erin bir işidir. Bir de ben bakayım, göreyim. Sudan çıkıp ileri varınca ejderha, başını havaya kaldırıp öyle bir kükredi ki Sa'deddin de kendisini suya dar attı. Mollalara, hep birden gidelim dedi, Hünkâr'ı çağıralım, o yardım eder bize. Mollalar, nasıl çağırırız dediler, biz onu anmamaya şart ettik. Said, işte dedi, şimdi iş anlaşıldı. Onu çağırmadıkça imkân yok, bu işten kurtulamayız. Nihayet ister istemez, ejderhaya karşı durup hep birden: «Ya Hünkâr» diye bağırdılar. Ejderha, bir anda kayboldu ki hiç orada yokmuş.

Elbiselerini giydiler, Sa'deddin, katırına bindi, öbürleri yaya olarak yola düştüler. Giderek Aliler sırtına yaklaştılar. Birde baktılar ki karşıdan bir derviş gelmede. Yaklaşınca, halifelerden Saru İsmail olduğunu anladılar. Hünkâr, bunları karşılamak için göndermişti. Ve bilginler, geleceklerse oğlan şekliyle şekillensinler, oğlan gönlüyle gönüllensinler de gelsinler, böyle gelmeyeceklerse dönsünler geldikleri yere gitsinler diye de haber yollamıştı. Aliler sırtının öte yanındaki dere kıyısında Sa'deddin'le bilginlere ulaştı. Sa'deddin, katırdan indi, görüştü. Saru İsmail, Hünkâr'ın sözünü söyledi, dönüp gitti.

Sa'deddin, yanındakilere, hiç sizde futa var mı dedi. Var dediler ve kendisine futa verdiler. Sa'deddin, elbiselerini çıkardı, futayı beline bağladı, yalın ayak, başı kabak, yürümeye koyuldu. Mollalar, bu ne hal diye sorunca dedi ki:

Oğlanın oğlanlık çağında elbiseyle pek ilgisi yoktur. Güzel elbiseler giyinmekle giyinmemek, onun yanında birdir. İnsan, yalın ayak başı kabak dünyaya gelir; İşte biz de huzura öyle gidelim, umarız ki halimiz ıslah olur.

Vara vara, Tekkekaya'ya geldiler. Tam o sıra Saru İsmail geldi, Hünkâr, Molla Sa'deddin'e söylediğimiz söz, yerine geldi, elbiselerini giyip gelsin buyurdu diye Hünkâr'ın elini öptüler, ayağına düştüler. Derken namaz vakti geldi, Sa'deddin ayağa kalktı. Hünkâr, Sa'deddin dedi, niçin ayağa kalktın? Sa'deddin, namaz vakti oldu dedi, abdest alacağım.Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin biz, abdest almayız, amma sen alacaksan al. Sa'deddin, ibriğini bir mollaya verdi, git dedi, pınardan doldur da getir. Molla, ibriği aldı, doldurup getirdi. Sa'deddin, suyu eline dökünce baktı ki kan olmuş.* Şaşırıp kaldı. Bu hal Hünkâra malum oldu. Ne oldu Said'im dedi, ibrikle getirdikleri su

kan olmuş. İbriği bir başkasına, sonra öbrüsüne verdi, hasılı otuz molla da su getirdi, Sa'deddin eline döktükçe baktı ki kan. Hünkâr, olmaz Said'im, olmaz dedi ve Saru İsmail'e Said'e bizim ibriğimizi ver de onunla abdest alsın dedi. Said, o ibrikteki suyla abdest alıp ileri geçti, imamlık etmek istedi. Hünkâr, hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin bu mülke geldik, erin önüne geçip imamlık edecek er görmedik, sen edebilirsen et, bizde uyalım dedi. Sünnet kılındı, kamet getirildi. Sa'deddin tekbir getirip namaza durdu. Gözünden perde açıldı, Kâ'be'yedek her yanı gördü baktı önü Hünkâr'la doldu sağına soluna baktı ki her yerde Hünkâr var. Başını kaldırdı, yukarıya baktı, Arşedek Hünkâr'la dolu olduğunu gördü. Derhal secdeye kapandı. Rivayet ederler ki Sa'deddin, tam yedi gün kıyamda kaldı. Hünkâr, Said'im dedi, ne diye rükû etmezsin, yedi gündür kıyamdasın. Sa'deddin secdeye kapandı, tam kırk gün secdede kaldı, bundan sonra esrik bir halde şu nefesi söyledi:

Banladı şol müezzin geldi kamet eyledi
Kıbleye (karşı durup hoş) münâcât eyledi.

Hazrete bağlı elim Fatiha okur dilim
Belini büküp Hakk'a beş rükûat eyledi

Bu benim hâcetgâhım Tur dağı aldım eğer
Musi'leyin bu gönlüm hoş münacât eyledi

Secdeye indi yüzüm bir didar gördü gözüm
Dağıldı aklum bilüm tâatım mât eyledi

Bir suret gördü gözüm secdeye vardı yüzüm
Yıkıldı tertiplerim zühdümi mat eyledi

Ne dua kılam ne selâm, ne zikr ü tesbih kılam
Bu beş vakit namazûm ışkun garet eyledi

Yanıldı bir kez Said estağfirullah dedi
Sözleri hatâsına hoş kefâret eyledi

Bundan başka daha bir çok nefesler söyledi. Halifeler, mollalar Sa'deddin'i traş ettiler, bîat ettirdiler, taç tekbirlediler. O Mollalar da bu hali gördüler, bir kısmı derviş oldu; geri kalanları, Said'i bırakıp gitti.

Molla Sa'deddin, Hacı Bektaş'a onsekiz yıl hizmet etti. Sulucakaraöyük'ün eski mescitinin önünde bir karataş vardı. Hünkâr, daima o taşın üstüne oturur, bazı kere de yatardı. Bir gün yağmur yağmış, sonra hava açmıştı, Hünkâr oraya geldi, o taşın üstüne çıkıp yattı. Molla Sa'deddin'i çağırıp yağmur yağdı, şu mescidin üstüne çıkda damını loğtaşıyla düzelt dedi. Sa'deddin, dama çıktı, taşı yuvarlamaya başladı. O sırada Şeytan, kalbine vesvese verdi. Bunca kerametlerini gördüğü halde kendi kendine, bu kadar bilgim, hünerim vardı, bir derviş, hepsini bıraktırdı, kendisine kul etti beni. Hiç bir suretle elinden kurtulamıyorum, bari şu taşı kafasına atayım da ölsün, ben de kurtulayım dedi, loğtaşını, damdan, Hünkâr'ın üstüne yuvarladı.

Hünkâr; bir kere ya Allah deyip elini uzattı, taşı tuttu, parmakları, hamura gömülür gibi taşa gömüldü, taşı yere bıraktı. Yukarı baktı, Sa'deddin'i gördü, Said dedi, yüzün kara olsun, gönlümdekini dilime getirdin; sinin ziyaret, toprağın kefaret olmasın? Seni, yetmiş kere rahmet suyuyla yudum, dişinin kovuğundan mürekkep karasını çıkaramadım; in, git, aslâ ıslah olmazsın sen hey adamcık hey.

Said'i, yalnız başına Kızılırmak'ın Aksaray keçesine sürdüler. Susadı denen bir yere varınca yaptığına pişman oldu. Hünkâr'ın bulunduğu tarafa döndü, bir ayak üstünde kırk gün peymançede durdu. Kırkyedinci günü gördü ki bir nice kimseler bir yere gitmede. Nereye gidiyorsunuz diye sordu. Adamlar, Sulucakaraöyük'e gidiyoruz dediler. Sa'deddin, onlara and verdi adamlık edin dedi, sakalımı merkebinizin kuyruğuna bağlayın, beni de beraber götürün.

Adamlar, Said'in dediğini yaptılar. Karacaöyük'e gelince halifeler. Saru İsmail'e haber verdiler. Saru İsmail, karşıladı, sakalını eşeğin kuyruğundan çözdü, ne var, ne hal bu dedi, ne yaparsan yap, erenler beni kabul etsin. Saru İsmail, Said'e, bu gece dedi, «Kızılca Halvet» in önünde, yüzüstü yat. Erenler, belki geceleyin dışarıya çıkar, üstüne basar, bilir, anlar da seni kabul eder.

Sa'deddin, Saru İsmail'in dediğini yaptı. Hünkâr, geceleyin çıkarken Said'in yüzüne bastı, kimdir bu bastığım dedi. Saru İsmail, Said kulunuzdur padişahım deyince Hünkâr, bizim Said'imiz mi diye sordu. Saru İsmail, Said dedi, kabul oldun; erenler, sana bizim dedi.

Sabah olunca Hünkâr Said'i çağırdı. Said, peymançeye durdu. Hünkâr, Said dedi, kuruda bir erbain çıkardın, suda da üç erbain çıkarman gerek. Bir kazan getirtti, içine su koydurdu. Said, gir suya dedi. Said suya girdi, kazanın kapağını kapattılar. Altındaki odunu yaktılar. Kırk gün sonra kapağı açtılar, Said, kazanın içinde yok olmuştu. Hünkâr gene emretti, kapağı örttüler. Kırk gün sonra Hünkâr'ın buyruğuyla açtılar. Said, küçücük bir çocuk halinde kazanın içinde belirdi. Gene kapağı örttüler, kırk gün sonra açtılar, gördüler ki, Said, bundan sonra hoş bir hale büründü, Hünkâr'ın, «Makaalât» ını Türkçeye çevirdi.

Bir gün Hünkâr, Tekkekaya'da oturup sohbet ederken öğle namazının vakti girdi. Said'in gönlünden, Hünkâr her namaz vaktinde kaybolur, acaba nereye gider düşüncesi geldi. Bu düşünce, Hünkâr'a malum oldu. Said dedi, ileri gel, elini ver, ayağını ayağımın üstüne koy, gözünü yum. Said ileri gelip Hünkâr'ın dediğini yaptı. Hünkâr, gözünü aç dedi. Açınca gördü ki, Kâbe'de, halk sünnet kılmada. Derken kâmet getirildi: Farza durdular. Said de onların yanında durup namaz kıldı. Namaz bitince dua edildi, tam bu sıralarda Hünkâr, Said'in yanından kayboluverdi.

Said, öbür namaz vaktine kadar Mekke'de kaldı. Öbür namaz vaktinde baktı, gördü ki Hünkâr, gene Mekke'de. Namazdan sonra gene kayboldu. Said, bu sefer Hünkâr, kaybolmadan eteğine yapışayım dedi. Namazdan sonra tam eteğine yapışmak niyetindeyken Hünkâr, kaybolup gitti. Bu sefer Said, oradakilere: Şurada namaz kılan eri tanır mısınız diye sordu. Evet, dediler, her vakit, namazını burada kılar. Said, onun yurdu, Rum ülkesindedir dedi, halini anlattı. Hasılı Said, tam kırk gün Mekke'de kaldı. Kırkbirinci günü, gene namaz kılıp bitirince Said, hemencecik eteğine sarıldı, medet dedi, senden ayrılmam artık. Hünkâr, elini elime ver, ayağını, ayağımın üstüne koy, yum gözünü dedi. Said, buyruğa uydu. Hünkâr, gözünü aç deyince açtı, kendisini Tekkekaya'nın yanında buldu. Baktı ki oturmuş, halifeler, dervişler, muhibler, huzurunda. Yüzünü yerlere sürüp şükürler etti.

Sa'deddin bir gün bir nefes söyledi ki: şudur:

Gine bir ün işitdüm Hudâ bilür ününden
Soru hisab yoğımış aşıkların canundan

Tanrı hâzır er hâzır deyüp duran aşıklar
Talcınmadı geçdiler siyaset meydanından

Talip olan Mustafa'ya tapşırır özin Hakk'a
Yoluna fidi kılar geçen hanumanından

Sıdık birle meydana gelen talibler bu gün
Hân ü mânı terk edüp geçer cümle yarundan

Başlı başına olan ışka işaret olan
Ya'hı rüşena olan gorür Hak didarından

Adum Said değülken cümle müşkil halliken
Bir âyet okumuşam Hünkâr'un esrârundan

O vakitler, Hünkâr'ın huzurunda üçyüzaltmış halife vardı. İçlerinden Saru İsmail, dışarıya çıktı, iki yeşil yaprak aldı, içeriye girdi, birini Hünkâr'ın önüne koydu, birini Sa'deddin'in önüne; ondan sonra çekilip peymançe durdu.

Hacı Bektaş- Veli, İsmail dedi, gönlündekini dile getir. Saru İsmail, padişahım dedi, Said, bu gün söylediği nefesin mahlas beytinde:

Adum Said değülken cümle müşkil halliken
Bir âyet okumuşam Hünkâr'un esrarundan

dedi. Mademki nasip ezeliymiş, bunca sınamaya, bunca dedi- koduya ne lüzum vardı?

Bu sözü duyan Said, hemen peymançeye kalkıp dedi ki:

Ben öyle etmeseydim, Hünkâr'ın Hünkâr'lığı nereden malum olurdu. Nice kerametler, benim sebebimle meydana geldi. Bütün bunlar, söylensin, aleme duyulsun diye yaptım.

Bir gün Hacı Bektaş- Veli ile Sa'deddin otururken bir erkek eşek, ileride bir dişi eşeği kovarak sürdü, tam Hünkâr'ın önünde, dişiyi yakalayıp aşdı. Hünkâr, Sa'deddin'e, Sa'deddin dedi, alttaki misin, üstteki mi? Sa'deddin, üsttekiyim dedi. Hünkâr tohumun kurusun Said dedi, hala softalık gönlün kurumamış; altındakiyim deyip vericilerden olsan ne olurdu? Said, ileri varıp Hünkâr'ın ayağına düştü, zarılık etti, sultanım dedi, bana öyle nefes etme. Hünkâr, erenler nazarında sözünü pişirip söyliyeydin, ok atıldı şimdiden geri ona çare yok, ancak manaya ait şiirlerin senden sonra armağan olsun dedi. Bu sözden sonra Said, bir çok nefesler söyledi, muteber bir divan oldu **(Bkz. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli «Vilayet- Name» Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1958, s: 56- 64).**

Sait Emre'yle Yunus'un aynı vezinde ve aynı kafiyede yazılmış şiirlerinin ilk beyitlerini yazıyoruz, olaki bunlar naziredir:

Yunus:

Bu bir acayip haldür bu hale kimse ermez
Âlimler da'vi kılur veli değme göz görmez

Said:

Değme bir anduğumca yürek yerinde durmaz
Nice kim anı anam gönlüm hiç karar kılmaz

Yunus:

Lâ şerîk'den okursun yine şerik katarsın
Bire iki demeği kimden fetva tutarsın

Said:

Her dem bile danışup anı kandadur dersin
Uyanık sanma seni yavlak katı uyarsın

Yunus:

Hakk'ı kaçan bulasın Hakk'a kul olmayınca
Erenlerin eşiğün yasdanup yatmayınca

Said:

Gönül kanda dolanır ma'şukun bulmayınca
Kişi aşık mı olur gönülsüz kalmayınca

Yunus:

Andan beri günildüm dostıla bile geldüm
Bu aleme çıkıcak acayip hale geldüm

Said:

Ezelden bu ışkı bu mülke tuta geldüm
Yaridüm anda şeksüz yine ol yare geldüm

Yunus:

Nice bir besleyesin bu kaddile kaameti
Düşdün dünya zevkine unuttun kıyâmeti

Said:

Mal üzere bağlanmaz dervişler mühimmatı
Dünya ahret söylenmez erenler mekaleti

Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyet- Nâme'sinde **(İst. Üniv. T.Y. sh: 215)** bulunan aşağıda sunulan şiirin de Said Emre'nin Hacı Bektaş'a bağlı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Said Emre şiirlerinin çoğunu Yunus tarzında söylemiştir.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Salâ geldi müezzin geldi kaamet eyledi
Kıbleye karşu yüzin tutdı niyyet eyledi

Secdeye indi yüzüm didari gördi gözüm
Dağıldı aklim sözüm zihnümi mat eyledi

Unutdum namazumı dosta tutdum yüzümi
Dost kendü mürvetinden bir işâret eyledi

Ne tâat var, ne salât, ne zikir var, ne tesbih
Bu beş vakit namazum ışka gaaret eyledi

Şol benüm secde- gâhum meğer kim Tûr dağıdır
Mûsî'leyin gözlerüm hoş münâcât eyledi

Bu kez yanıldı, zâhid estağfirullah didi
Gözlerüm hatasuna bir kefâret eyledi

Kanda baksam dopdolu HACI BEKTAŞ- I VELİ
Bu **Said** kemter kulı oldu âdet eyledi

(Bkz. A. Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, Remzi Kitabevi, 1961, sh: 204-207)

— 2 —

Bakuben ne görürsün, gözün açılınca
Kimseyi ne bilesin, sen seni bilmeyince

Nişan ayıt yolundan, ya haber ver halünden
Bu yol sana yol virmez, nişanın olmayınca

Bir nişan ayıtmagil, yoldan davi etmegil
İki cihan mekrinden, tamam kurtulmayınca

Yorarısan yolunı, uzat getir elini
Bu yol sana yol vermez, sen azad gelmeyince (olmayınca)

Hiç azad olmayasın, azadlık bulmayasın
Cümle sermayelerden, elin boşalmayınca

Yola var yoldan kalma, her türlü varlık alma
Sen seni yolda bilme, yol tamam olmayınca

Çünki yol tamam ola, **Said** denize dala
Baki varlık kim kıla, varlıklı olmayınca

— 3 —

Zahir bâtın bir gerek, birlik eri halinde
Dünya ahret bir adım, aşk erinin yolunda

Zahirini bırakmış külli bâtına bakmış
Sıfât-ı aşka akmış, varlığı aşk elinde

Ayrılığın unutmuş, birlik kendüde bitmiş
Varlığını gark etmiş, yağmur ile selinde

Kendi adın ayıtmaz, kendüden kabul etmez
Bileliğin unutmaz, ayrıluk yok yolunda

Dirliğin ışka yazar, varlıktan külli bizar
Yolun yokluğu düzer, yürür yokluk ilinde

Bu aşıklar mezhebi, ayruk söz söyler gibi
Cümle ilmin cevheri, her türlü hallerinde

Said eydür zi dirlik, dost ıla olsa birlik
Ayrılmaksuz bilelik, bulmuş rûzigârında

— 4 —

Değme bir andığınca, yürek yerinde durmaz
Nice kim anı anam, gönlüm hiç karar kılmaz

Bana derler: oturgıl, bir yerde sebat urgıl!...
Sebatım anda işte, gönlümü bana vermez

Aşk hod deniz misali, mevci kapar gönlümü
Yüzbin tefekkür ettim, endişem ana ermez

Sermayem gönül idi, aşk erdi yağmaladı
Canımın derdi oldur, görmeye destur vermez

Kimi şikayet edem, kim koyup kime gidem
Yine ana varayım, yüreğim ayrı varmaz

Aşk burcundan inerim, zamaneye dönerim
Aşktan artık pişeyi dost bana reva görmez

Gark oldum aşk mevcine, deniz teferrücüne
Aşktan çıkmayan gönül ayruk kendiye gelmez

Said n'ider pîşeyi, kaçan kor temaşayı
Aşktan temaşa duyan ayruk pîşeye varmaz

— 5 —

Hüdavenda, kulam, emrine ferman
Zire sensin benim derdime derman

Senin işlerine kimse karışmaz (kırılmaz)
Alimler cümlesi yolunda hayran

Bezedin yeryüzün rahmet nuriyle
Yarattın gökleri bu yere sayvan

Ebedsin, senden ayruğı fenadır;
Kâni yel götüren taht-ı Süleyman

Kanı ser- vakt Şirin ile Ferhâd
Kanı ol Câlinus Hakim- i Lokman

Bular geçti, belirmedi nişanı,
Çürüdü tenleri, canları pinhan

Oku Bismillahi Rahmani Rahim,
Ki yüzbin canına ola nigehban

Said, sen sözünü (sırrını) cahile dime
Ne bilir şekeri (sözünü)dağdaki hayvan

— 6 —

PARÇA

Bu makama kim ere, üş bu nakdi kim dere,
Varlığın Hakk'a vere, cümle alem içinde

Varlık yokluk birdürür, aşk u siva birdürür
Dünya ahret birdürür aşk-ı kadim içinde

Kim bu sırra ermedi, kendi özünü dermedi
Bu aşktan esrümedü ömr- ü zalâm içinde

(Vasfı Mahir Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara, 1955, sh: 32- 34. Bu şiir Makalatta da var)

— 7 —

Eyüdün (ayıdan) göyne göyne halimi döne döne:
Düştük ışkın odına can gönül yana yana

Ne olduk bilemeziz, bir yerde olamazız
Aklımız deremeziz, ne diyelim sorana

Akl ü can yavıklıduk, sermest ü şeyda olduk,
Yüz bin can fidi kıldık, bizi bizden alana

Kim ala bizi bizden sırrı ile ne sözden
Meğer ol küll ü cüzden bakmaz can ü cihana

Kim gördük, kim diyelim, kimi kime aydalım,
Kimdin kime varalım bu sevda başarana

Nedir neyi sevelim, neden ne isteyelim
Nerden nere varalım, olduk mest ü divane

Yoktur ana sormaklık, ne isteyip ermeklik,
Ne varmalık, gelmeklik kendü halin bilene

Biz hod evvel ezelden Hayy ül Kayyüm bulunduk
Meyl ü vefâ biz olduk nevmid mahrum kalana

Yârlık içre barıştık, kadimliğe karıştık
Koptuk tenden kavuştuk **Said**'e can olana

— 8 —

Biz işitdük uludan evvel er yaradıldı
Çalab'un kudretini evvel kadem er bildi

Bunca yıl, bunca zaman biz işitdük bi güman
Calap kendü sun'undan ere Tanrılık kıldı

Er didüğün kuşıdı hikmeti okuşidi
İki cihan arifi bundan ibaret kıldı

Yüz bin yiğirmi dört bin buyurur onun yükin
Ol kuş uçavuraban rahmet göline daldı

Çün gölden girü döndi budak üzere kondı
Silkindi her bir yükten bir damla su döküldi

Ol sunun her birisin bir can yarattı güzin
Ol canun her birisi bunda peygamber oldı

Evvel ki bünyâd oldı altı kez dünya doldı
İş bu yedincidür kim (bu) Âdem yaradıldı

Adem toprakdandı Azâzil oddandı
İşittük Azâzil'i Adem'e bakdı güldi

Aydur ben oddan olam yüzbin yıl tâat kılam
Tapu buyuracağın tâatın arza kıldı

Her kim kendüyi gördi ustadı İblis oldı
Her kim ne bulduyısa miskinlik ile buldı

Eksüklüven Hak bilur ışkun bana güç kılur
Hünkâr **Said**'e tımar tup beni benden aldı

— 9 —

Nâgâh yağma eyledi ışk odu canımızı
Hiç kimse nitelikten vermez nişanımızı

Nice nişan vereler, hangi yoldan soralar,
Çün elden bıraktırdı din ü imanımızı

Ne imana baktırır ne hod dine taptırır
Kendüyle bile tutar yıktı dükkânımızı

Verdi birlikten şarap kıldı dükkânı harap
Cümlesini terk ettik assı ziyanımızı

Ne assı var ne ziyan, gelsin canına kıyan
Cümlesinden geçüben bulduk Sultanımızı

Çünki olduk bilelik kaldı nelik nitelik
Ayrılık söylemeye komaz lisanımızı

Yüzbin lisana gelir yüzbin can yolda kalır
Yüzbin gözler göremez bizim cevlânımızı

Gözler nite göriser, kimse nite eriser
İki cihandan öte kurdu sayvanımızı

Gördüm imdi bu kândan, ne biter bu madenden
Ayrılmayız birlikten, bulduk mekânımızı

Said imdi yürü var, çün bir oldu bu ikrar
Hiç makamdan vermesin, kimse nişanımızı

— 10 —

Ezelden ben bu ışkı bu milke tuta geldim
Yâr idim anda şeksiz yine ol yare geldim

Bana ol yüzüm nûru göründü er yüzünden
Gönül gözünü açıp ol nûru göregeldim

Ol nûru göreliden kendözüm unutmuşam
Öyle tut Musi benem hâcete Tûr'a geldim

Bana Tûr ü münâcâat durduğum (ol) yerden gelir
Bu dem Bâyezid benem çün gizli sırra geldim

Işkın esritti beni Enel- Hak dedirtir uş
Korku gitti gönlümden Mansur'am dara geldim

Mansur kadehin aldım Mecnun gölüne daldım
Çün Hakk'ı ıyan buldum uş şimdi nûra geldim

Bunun bundan böylesi padişah iklimidir
Dört yanım didar oldu ben bir hoş yere geldim

Yerdeyken göğe ağdım, gökten yere çok yağdım
Adem donun donanıp cevlânım süre geldim

Işktan dertli olana devranım vardır benim
Işk sayrısı olanı erkândan sora geldim

Ezelden beri bunda saâdet mülkin bulduk
Hem anın içindeyim menzilim göre geldim

Bu sûrete geleli adım **SAİD** olalı
Gizlendi padişahlık kulum şüküre geldim

(Abdülbaki Gölpınarlı, Alevi- Bektaşi Nefesleri sh: 66- 68)

Ayıtmak: *İfşa etmek,* **Batın:** *İç yüz,* **Zahir:** *Dış yüz,* **Gark olmak:** *Batmak,* **Müşkil:** *Sorun*, **Esrar:** *Giz*, **Maşuk:** *Canan- Sevgili,* **La şerik:** *Ortaksız*, **Ebed:** *Önsüzlük*, **Cüz:** *Parça*, **Cur'a:** *Yudum*, **Fena:** *Yokluk*, **Hüveyda:** *Beliren- görülen*, **Hod:** *Kendi*, **Kadim:** *Evveli yok- Eski*, **Kül:** *Tüm*, **Kân:** *Maden*, **Kangı:** *Hangi*, **Kam:** *Hani- Nerede*, **Maksud:** *İstenen şey*, **Menzil:** *Durak*, **Mevc:** *Dalga*, **Nevmid:** *Ümitsiz*, **Nihan:** *Gizli*, **Nigehaan:** *Gözcü- Bekçi*, **Pinhan:** *Gizli*, **Piş:** *ön*, **Sermest**: *Sarhoş*, **Sayvan:** *Gölgelik*, **Sıva:** *Başka*, **Şeyda:** *Deli*, **Tefekkür:** *Düşünmek*, **Yavi:** *Boş söz*, **Zalam:** *Karanlık*, **Salat:** *Namaz*, **Tâat:** *İbadet*, **Münâcât:** *Tanrıya gizlice dua- Yakarış*, **Zikr:** *Anmak*, **Zahit:** *Kaba sofu*

— 11 —

Her dem bile danışıp anı kandadur dersun
Uyanık sanma seni yavlak katı uyursun

Dün- gün ana çağırır bir beri bakgıl deyü
Bir kez dönüp bakmadın uyumazsın sanırsın

Ana bakan kimsenin gözünde hicap olmaz
Niçün gözün hicablı bunca yıldır bakarsın

Gel açalum nazarı koyalım neng ü ârı
Anuniçün görmedün güman ile bakarsın

Işkıla aç gözüni doğru eyle özüni
Zinhar eğri derilme çün doğruluk bulursun

Kem yolu doğrı vardı cümle düşman il oldı
Niçün dost eylemezsün çün düşmanun bilürsin

Katı uykuda kişi, düş görmek anın işi
Göredurduğun söyle nice düşün söylersin

Kimsenün yükin seşgil sen dost iline aşgıl
Said' lik duta varup dostı bulam sanırsın

(Prof. Ritter'in dergisinden)

Yavlak: *Pek- çok- gayet,* **Hicap:** *Ar*, **Güman:** *Kuşku*, **Gaayet:** *Son,* **Şeşgıl:** *Çöz.*

— 12 —

Altun üzere bağlanmaz bu dervişlik bazarı
Anun birine irmez alemün sad hezârı

Işık durur dellâlesi bilelikdür bahâsı
Canun bu yola virür kim kıla bu bazarı

Varlığın yoğa sayar ömrün şükrâne virür
Bunun gibi satunun kim ola hiridarı

Mülki ıssına satar kendü müliden el tutar
Hiç nesne kabûl itmez bahâ diler didarı

Didara kim iriser isteyüp kim bulısar
Aşık canını satar Mevli'dur hiridarı

Azaddur varlığundan, kendüle yarlığundan
Işkun küfri elünden terkıtmişler karârı

Bu söz lisana gelmez dil ile söyle olmaz
Dil bundan artuk virmez gönlünde istüvası

Said Ata varursun yoldan haber virürsün
Gel hünerün varısa halka göster didarı

— 13 —

Yeryüzi etüm tenüm akar sulardur kanum
Tahkıyk burcundan doğdı uyakmaz benüm günüm

Savul yolumdan savul sözüm varluktan değil
Beni sağışdan kogıl ışk esrügidür canum

Denizler mışül bana kalurlar değme yana
Hiç sağış irmez ana yavıvardı nişanum

Kar yağmur gözüm yaşı niderem yaz u kışı
Gavgalar benüm ünüm

Kes başum akıt kanum bulaşsun etüm tenüm
Alnuma bu yazuldu eren benüm sultanum

Yeller gibi eseyim yiri göğe aşayım
Dağlar çöksü basayın eşkere bi nişanum

Göyneyim ezileyin takdirde dizileyin
Felekde süzileyin acep söyler kanunum

Ben beni yavı kılsam istesem seni bulsam
Ya ben külli sen olsam sensün cism ü cihanum

Said sen ne söylersin ne imaret eylersün
İmaret kandan bana harablukda dükkânım

— 14 —

Bir ulumuz vardur bizüm Çalap ana benüm dedi
Her ne kim dilersek virür cömerddür (ür anun) adı

Yoğirdir uçar kuşları vardur (ur) kudret işleri
Cümle deniz canavarı andan diler (ler) mededi

Kinin illeti yoğısa âzâd ola dutsağısa
Kim ışka giriftârısa ola anun â (zâ) dı

Vallah onun hürmetine inanuruz mürvetine
Ana muhib olanları yandırmayısa tam'odı

Anun lütfu yavlak delim anı sever Hayy- i Alim
Dâim anı disün dilim gönlümdedür ışkın odı

Sohbetine iren kişi anmadı hiç ayruk işi
Hacım yuzin gören kişi yarlıkların elden kodı

Zihi hil'at zihi devlet zihi ata zihi himmet
Said aydur yüzbin minnet Hacım bana benüm dedi

Zihi: *Hey gidi hey, nerede, nede hoş* — **Hilat:** *Resmi giysi, kaftan.*

— 15 —

Can ulu kimsedür, suret anın atıdur
Nice Lokma yirisen suretin kuvvetidür

Niceki yirisen çok ol denlü yürürsin tok
Cana hiç assisi yok süret maslahatıdır

Bu can ni'meti kanı, gelsün bulalum anı,
Asayiş kılalum canı ol evliya sohbetidir

Sohbet canı semirdir, her demi ışk demidir
Hak Çalab emriyile erenün himmetidür

Erenin yüzü sulu himmeti arşdan ulu
Kim tadarısa balı Hünkâr inayetidür

İnayetidür anun işi anlamaz değme kişi
Bilün (ki) bu hüma kuşu, aşıklarun devletidür

Said'in yüzüne tacı, kamudan (ol) gönlü kici
Suça sayılmaz suçi, Hünkâr'un mürvetidur

— 16 —

Yine bir ün işitdüm Hüda bilür ününden
Soru hisâb yoğimiş aşıklarun canundan

Tanğrı hazır er hazır deyüp duran aşıklar
Zül cenaheyn geçdiler siyaset meydanından

Talip olan Mustafa'ya tapşunur özin Hakk'a
Yoluna fidi kılur geçer hanumanundan

Başlı başına olan, ışka işaret olan
Ya'ni rûsenâ olan, görür Hakk didarından

Adım **Said** değilken cümle müşkil halliken
Bir ayet okumuşum Hünkâr'ın esrarından

— 17 —

Işk üni arşa irer, ışk gözi didar görer,
Işka yarayan gönğül, mutlak didara yarar

Kaabe kavseyn ü zünnâr birlik içinde döner (tüter)
Işkıla uçan gönğül kanda kılısar karâr

Sen canı ışkla koşma, söz ile ışkdan aşma,
Cümle âlem halkı (yol) dün ü gün ışkdan sorar.

Işk da'visi uludur, ışk hısımı bellüdür,
İki cihan ilmini ışk bir adımda direr

Işk yokluk kabûl ider, varlığın koyup gider,
Varlık mülkinden sonra, ışk ebed ömür sürer

Dirliğin ışka virüp, kendi ışka kul olup
Hünkâr ışkın öğmedin bu **Said** neye yarar

(Prof. Ritter ve Raif Yelkenciden)

DİL VE NESNE

Nesnelerin dünyası ile adların dünyası ayrımı tek bir gerçekliğe (Wirklichkeit) dayanır. En eski dinlerde böyle söyler. Veda dininde sözün tinsel gücü ana motif olarak kullanılır. Rigveda'da sözün gücü Tanrı'nın gücüne yakındır. "Çünkü, doğan ve yokolan insan sözünün temelinde, başsız-sonsuz ve gelip-geçmez olan Tanrısal söz vardır" der (S: 15). Yunanlılar bu Tanrısal söze "Logos" der. Sözün varlıkla ayrılmaz bir birliği vardır. Herokleitos, "Logos kosmos'un güdücüsüdür" der. Evrene egemen olan logos ne bir Tanrı, ne de bir insan tarafından yaratılmıştır. O her zaman vardı. Şimdi de var, daima da var olacaktır. Platon dili bilginin temeli sayar. Dili bilgi-değer açısından yöntemli şekilde ilk inceleyen yunanlı Eflatundur. Herder, dil Tanrı'nın insana bir armağanıdır, der. Humann ise, dili aklın aracı sayar. Dil aklın bir göndermesidir, der. Dil aklın içindedir. Gerçekten burada varlık akıl oluyor, dil de bunu ortaya koyan şey. Düşüncelerimiz ancak dil içinde geçer, dille parlaklık kazanır, dille gerçekleşir. Düşünce ile dil aynı şeydir. Dil insanları hem böler, hem birleştirir. Dil bu açıdan oksijen kaynağı sayılmaktadır. Yine dil, düşünülmüş kavramlar için konmuş uzlaşımsal göstergelerin bir toplamı değil, her yerde açık ve gizli, görülür ve görülmez olarak bizi çevreleyen aynı bir tanrısal yaşamın simgesi ve yankısıdır" (S: 18). "Bütün yaratılanlar, doğa gibi tarih de, yaradanın yaratılana bir sözünden başka bir şey değildir". Süssmilch, dil, insan tarafından bulunmuş bir şey olamaz doğrudan doğruya Tanrı'nın insana bağışladığı (Gottes Gabe) bir şeydir der ekolu de bunu savunur. Herder Dilin Kökü adlı yapıtında bu görüşe karşı çıkar. "Dil, Tanrı tarafından yaratılmış olsaydı ve böylece insan ruhuna verilmiş olsaydı, şimdikinden çok daha mantıksal, çok daha akılla yüklü olurdu. Bütün dillerde öyle çok düzensizlikler, yanlışlıklar varki, bunlar Tanrı'nın yaratısı olamaz" der. Ama Herder, dilin gerçekte insan tarafından bulunmuş olduğuna da inanmaz. Dil, insanın düşünmesiyle yaratılmış olamaz, zorunlu olarak insanın iç doğasından (innerste natur) fışkırmış olmalıdır. Dilin kökü, olgun bir embriyonun yaşama atılışı gibi, duygularını seslerle dile getirir, ama insan dili, yalnızca bu duygu dışlamalarından çıkmış olmaz. Eğer öyle olsaydı, dilin düşünsel biçimi hiçbir zaman kurulamazdı. Bu biçim, insanı hayvandan ayırır, insan ruhunun bir anagücünün etkisiyle meydana gelmiştir. Bu güç insanı hem böler, hem birleştirir, bu da düşünmedir. Akıl olmadan bilinçli insan dili olamaz" der. Herder'e göre dil, doğrudan doğruya duyuların bir ürünü ve aynı zamanda refleksiyon'un ve düşünmenin bir ürünüdür,

öyle kavranmalıdır. İnsanın tinsel yaşamını ancak düşünce kurar. Dil, insanın bütün güçlerini içine alan bir şeydir.

Wilhelm Von Humboldt kendine değin gelen dil anlayışlarının hepsiyle savaşır. Bunlardan birer felsefi ekol olan:

— *Rasyonalistler:* Dil insan aklının ürünüdür.

— *Positivistler:* Dil doğadaki seslere öykünmeden doğmuştur.

— *Empiristler:* Dil duyuların kendilerini açmasıdır.

— *Teologlar:* Dil Tanrı tarafından insanlara hazır olarak verilmiş derler.

Humboldt, tek insan, her zaman bir bütünle, ulusu ile, öteki insanlarla bağıntılıdır. Gereksinimlerini karşılamak için zorunlu olarak bir topluluğa bağlıdır. Öteki insanlarla anlaşabilmesi ancak dil yoluyla olur. Dil bir alıp verme aracı olmadığı gibi karşılıklı yardımlaşma gereksiniminden de doğmamıştır. Öyle sanılmamalıdır. Dil, insanlığın bir iç gereksiniminden doğmuştur, insanın doğasında bulunan bir şeydir. Dilin başsız ve sonsuz bir derinliği vardır. İnsana ilişkin bir şeydir. İnsan soyunun bütün varlığıyla birlikte gider. İnsan, dilde, içinde yaşadığı zaman duygusuna daha çok bağlıdır. Ama uzak geçmişi de açık ve canlı olarak duyar ve sezer. Sözcükler göğüsten zorunluluk ve maksat olmaksızın özgür olarak çıkar. Hayvan türleri içinde yalnız insan türkü söyler. Dil, insanda doğrudan doğruya bulunan bir şeydir. İnsan anlığının bir ürünü olarak gösterilemez. "İnsan ancak dil ile insandır, dili bulmak içinde onun insan olması gerekti" (Humboldt S: 15). Dili insan bilimsel açıdan inceledi. İnsanı insan yapan ancak dildir. Dilin olmadığı yerde insan yoktur, insanın olmadığı yerde dil yoktur. Akıl olmadan dil de olmaz. Dil hazır olarak verilmiş bir şey olarak düşünülemez, dil insanın kendisinden zorunlu olarak meydana gelir.

ABDAL MUSA SULTAN
(XIV. Yüzyıl)

Anadolu Aleviliğinin temel taşlarından biri de Abdal Musa Sultandır. Aleviler arasında büyük bir saygınlığa sahip olan Abdal Musa yolun kişilik ve kimlik kazanmasına ortam hazırlamıştır. Bektaşi söylencesine göre, Abdal Musa Sultan Hacı Bektaş Veli'nin amcası olan Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazi'nin oğludur. Tarihlerde Bursa'nın fethine katıldığı belirtilir. Önce Bursa'da, daha sonra Elmalı'da yaşamıştır. Kaygusuz Abdal onun dervişi olduğunu söyler ve şiirlerinden Elmalı'nın Tekke köyünde yaşadığını anlatır. Adına yazılan Vilayetname de onun bu bölgede yaşadığını belirterek söz konusu söylenceyi doğrular. Abdal Musa'nın adını bilmeyen, ona saygı duymayan bir Alevi-Bektaşı gösterilmez.

Yalnız kimi kaynaklarda mezarının Bursa'da olduğu belirtilmektedir. Gelibolu'lu **Ali, Künhü'l- Ahbâr'da** " Mezburun kabri Bursa'da vaki ve ziyaretgâh-ı müslimin şâyidir" der **(c. 5, sh: 64)**. **Evliya Çelebi**'ye göre de "Yesevi fukarasındandır. Hacı Bektaş ile Rûm'a gelmiş ve nice kerâmâtı zâhir olmuştur." **(c.2, sh: 46).**

Aşıkpaşazade tarihinde Abdal Musa ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:" Hacı Bektaş nesi varsa Hatun ana'ya emanet etti... Abdal Musa derler idi, bir derviş var idi. Hatun ananın muhibbi idi. Ol zamanda şeyhlik ve müridlik asla (igen) zahir değil idi. Silsileden dahi fâriğler idi. Hatun ana ol azizin (Hacı Bektaş) üzerine mezar etti. Geldi, bu Abdal Musa, bunun üzerine bir nice gün sâkin oldu. Orhan devri geldi gazâlar etti" **(Tevârih- i Al- i Osman, Atsız Yayını. sh: 205).**

Hoca Sadeddin Efendi de **Tacü't- Tevârih** adlı yapıtında şeyhler arasına aldığı Abdal Musa üzerine şu bilgileri verir:

"Orhan Gazi ile Bursa fethinde bile bulunmuştur. Kabri Bursa'nın ünlü ziyaret yerlerinden biridir. Bir gün kıpkızıl kor olmuş bir ateşi bir beze sarıp Geyikli Baba'ya yollamış, Baba da ona bir kase süt göndermiş. Aracı olan derviş, Abdal Musa'nın buna şaştığını görünce, süt göndermekte şaşılacak ne var ve sizin yaptığınızla ne ilişkisi var? diye sormuş. Onun bize yolladığı Ceylan sütüdür. Yaban hayvanı evcilleştirmek bizim ateşi tutmamızdan daha zor bir iştir yanıtını vermiş." **(c. 5, sh: 11, Kültür Bakanlığı yay., 1979)** Nezih Araz'ın belirttiğine göre, "Abdal Musa'nın kılıcı doğudan batıya oynarmış. Mekanı Tanrı Dağıdır. İlk Bektaşilerin dört büyük tekkesinden biri ona aittir." **(Anadolu Evliyaları, İstanbul, 1975, sh: 97).** Nejat Birdoğan "Bektaşi eşik (asıtane) veya dergahlarının en büyüklerinden ikisinin Abdal Musa ile Kaygusuz Abdal adına olduğunu belirtir" **(Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, İstanbul, 1990., sh: 93).**

Abdal Musa, kendi şiirlerinden anlaşıldığına göre, Horasanlılardandır. Doğum yeri Azarbeycan'ın Hoy şehridir. Araştırmacı Rıza Zelyut "Bugün, Aleviler arasında Abdal Musa'nın önemi, Balım Sultan'dan çok daha fazladır... Abdal Musa adına özel cemler yapılır, özel kurbanlar kesilir" der. **(Öz kaynaklarına göre Alevilik, İstanbul., 1990 sh: 246)**

Abdal Musa Sultan'ın şiirleri ile **Nasihatname** isimli küçük bir kitabının yanı sıra Naci Kum tarafından Isparta'da bulunan "**Abdal Musa Velayetnamesi**" adlı kitabının varlığı yadsınamaz. Velayetnamesi kadar Abdal Musa hakkında Prof. Dr. M. Fuat Köprülü'nün incelemesi de önemlidir (**bkz. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi., İlk Mutasavvıflar**) Şiirleri ilk kez Sadettin Nüzhet Ergün'ün Türk Şairleri (**1. cilt sh: 166-169**) kitabında yayınlanmıştır. Abdal Musa Sultan hakkında araştırmacı Adil Ali Atalay (Vaktidolu) nun (**Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi İstanbul., 1990**) ile Musa Seyirci'nin "**Abdal Musa Sultan, İstanbul., 1992**" adlı yapıtları bu konuda en yetkin eserler durumundadır. Abdal Musa Sultan söylencelerini, ardıllarını, Velayetnamesini, şiirlerini ve hakkında söylenmiş şiirleri bu iki değerli yapıtta bulabilirsiniz. Ayrıca İsmet Zeki Eyüboğlunun onun hakkında özgün bir incelemesi vardır.

"Bursa fethinden mukaddem Diyar-ı Rûm'a vaz'ı kadem iden büdela- yı erbain den biri... olan Abdal Musa, Orhan Gazi ile medine- i mezbure teshirine muavenet ve bu hızmet- i azime'ye ez can ü dil mübaderet eylemiştir." **(Güldeste, Bursa'lı Beliğ Tarihi).** Bunlardan başka Evliya Çelebi ile diğer bir çok tarih kitaplarında Abdal Musa hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır

Abdal Musa Sultan, Bektaşi olarak Tarikatta Hacı Bektaş Veli'den sonra Hacım Sultan'a bağlanmıştır. Kaygusuz Abdal'ın piridir. Bektaşi geleneğinde önemli bir yeri vardır. Nitekim Bektaşi meydanındaki on iki post'tan Ayakçı postu denilen on birinci post Abdal Musa postu'dur. Aleviler de ayn-ı cemlerinde Abdal Musa kurbanı keserek şöleni bitirirler.

Ali oldum adım oldu bahane
Güvercin donunda geldim cihane

Abdal Musa'nın Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke köyündeki dergahı Bektaşilerce kutsal sayılmakta, dört büyük dergahtan biri olarak görülmektedir. Abdal Musa'nın gerçek kimliği, doğum- ölüm tarihleri, yaşantısı, eserleri şiirler içindedir.

Kitaptaki şiirlerin Abdal Musa'ya ait olduğu da kesin değildir. Ancak günümüze kalan şiirleri sayıca az olmakla birlikte Alevi- Bektaşi edebiyatının en güzel örnekleri arasındadır. Ayrıca post sahibi bir şeyh olduğu için adına çokça şiir söylenmiştir. **(Atilla Özkırımlı, Alevilik- Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul., 1985, sh: 68- 71).**

A – ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Kim ne bilir bizi nice soydanız
Ne zerrece oddan ne de sudanız

Bize meftûn olan [1] marifet söyler
Biz Horasan mülkindeki boydanız

Yedi derya bizim keşkülümüzde
Hacım umman ise biz de göldeniz[2]

Hızır İlyas bizim haldaşımızdır
Ne zerrece günden ne hod aydanız

Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz

Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okunda gizli yaydanız

Mûsa gibi lenterani deniriz
Aslımızı [3] sorar isen, Hoydanız[4]

Ali oldum adım oldı bahane
Güvercin donunda geldim cihane

Abdal Musa oldum geldim cihane
Ârifler anlar bizi nice sırdanız

— 2 —

Gözlerin kör olsun ey kanlı yezit
Bu meydanda kim var Ali'den gayrı?
On iki imam'ın kapısın açan
İmamlar değildir Ali'den gayrı?

Güvercin donuyla Urum'a uçan
İmamlar evinin kapısın açan
Cümle evliyalar üstünden geçen
Var mıdır hiç bir er Ali'den gayrı?

↓

Sufi Abdal erkanını yürüden
Ayn-i cemde sevdüklerin sürüden
Neşter-Selman kırk vücûdi bir eden
Varmıdır hiç bir er Ali'den gayri

Muhammed Mirac'ın yoluna girdi
Bu sır gayet sır içinde sır idi
Şir donunu, Hatem mührünü verdi
Bu sırrı kim ey eder Ali'den gayrı?

---

[1] Bizim hususumuz

[2] Hacım umman oldı biz o göldeniz.

[3] Musa Tur'da durup münâcât eyler.

[4] Neslimizi sorarsan asıl Hoydanız (Musa Seyirci a.g.e. sh: 67).

Cümle evliyalar, imamlar bunda ↓
İkrar alan kimse düşer mi derde
Yek nefesle durma meydan-ı erde
Kimdir bana, rehber Ali'den gayrı?

Her kimin çırağın yaksa Hak yakar
Rızaya baş koyup teslim'in takar
Aslımız On İki İmam'a çıkar
Babamız her kim var Ali'den gayrı?

Selman bir deste gül Şah'a uzattı
Kendi tabutuna kendisi yattı
Cemm- i Mushaf'tan nikabın attı
Kur'an yok, gördüler Ali'den gayrı?

Erenler erkânı gerçek bellüdür
Abdal Musa fakir onun kuludur
İmamlar sırrıyla gönül doludur
Var mıdır hiç bir er Ali'den gayrı?

— 3 —

Ben hocamdan böyle aldım dersimi ↓
Okur idim eliften baya deyu
Kimse bilmez şu dünyada sırrımı
Ta ezelden çağırıram hû deyu

Kimin azatlayıp kimin fakıdır
Kimin döğüp söğüp kimin okutur
Dediler bu meydan kimin hakkıdır
Kim dedi ki şu murdarı yu deyu

Evvel ekşi narken üzüm çoğiken
Davud sofradayken bıçak yoğiken
İsmail'e inen kurban sağiken
Kime dedi şu lokmayı soy deyu

Fatma ana can Ali'nin gülünü
Miraçtan inerken öpmüş elini
Hak Yezid'e kokutmadı gülünü
Muhammed'in yadigârı bu deyu

Abdal Musa'm anda bir tolu içtim
İçtim ol toluyu kendimden geçtim
Aşkın ateşine yandım tutuştum
Çağırır her dem bengi sû deyu

— 4 —

Muhammed Ali'nin kıldığı dâvâ ↓
Yok meydanı değil var meydanıdır
Muhammed kırklara niyaz eyledi
Ar meydanı değil er meydanıdır

Kırklar özün bir araya koydular
Anlar cenazesin susuz yudular
Deveyi gördün mü gördüm dediler
Ört elin eteğin sır meydanıdır

Vardıgın yerlerde ana bulasın
Gezdiğin yerlerde makbul olasın
Saklası sırrını kim settâr olasın
Cek çevir kendini kâr meydânıdır

Gezdiğin yerlerde ara bulasın
Sahbâ olup dâim Kevser dolasın
Sakla sırrını kim settâr olasın
Çek çevir kendini kâr meydânıdır

Ne diyeyim şu erkânı kurana
Yuf çekerler bu meydanda yalana
Üçyüz altmış merdiveni bilene
Kör meydanı değil gör meydanıdır

Abdal Musa aydur gerçek er isen
Ali'yi sevene muhib yâr isen
Hakk'ın didarını görem der isen
Urganı boynunda dar meydanıdır.

(A. Özkırımlı, a. g. e. sh: 71)

— 5 —

HORASAN'DAN RÛM'A

Horasan'dan Rûm'a zuhur eyliyen
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?
Binip cansız dıvarları yürüten
Pirim Hacı Bektaş değil mi?

Doksanaltı bin Horasan pirleri
Elliyedi binde Urum erleri
Cümlesinin serfizarı serveri
Pirim Hacı Bektaş değil mi?

Balım Sutan arkadaşı, yoldaşı
Kızıl Deli Sultan'durür hem eşi
Abdal Musa Sultan dersen ne kişi
Pirim Hacı Bektaş değil mi

(Mehmet Yaman arşivinden) (Bkz. Adil Ali Atalay (Vaktidolu) a. g. e. sh: 122)

Serfiraz: *Başkan- Önder- Baş,* **Erkan:** *Yol- Yöntem,* **Merd:** *Er- Evliya- Hacı Bektaş Veli'nin üçyüzaltmış ardılı,* **Settar:** *Sır saklayıcı,* **Dar:** *İdam sehpası- Bektaşi meydanının orta yeri-* **Peymançede durmak:** *Tarikat usullerine göre durmak-* **Tolu:** Dolu- Aşk şarabı, **Fakı:** *İslam hukukçusu,* **Hakkın didarı:** *Tanrının yüzü- Allah'ın cemali,* **Güvercin donuyla Uruma uçan:** *Söylencelere göre Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya geliş biçimi,* **Neşter Selman:** *Kırklar toplantısında- birliğine Tevhidi kanıtlamak için Kırklardan birinin koluna neşter (bıçak) vurulunca diğer otuzdokuz kişinin kolundan kan akması olayını anlatan simge,*

B – NASİHATNAME'DEN:

İmdi ol Sultanın sırrını sakla. Az söyle. Sadık ol. Mü'min ol. Kavgalı yerden kaç. Bilmediğin kişiye yâr olma. Düşmanlığı sebkat etmiş ise (önceleri düşmanlık yapmış kişi ile) dost olma. Kimsenin uğradığı kötü duruma gülme. Kendinden ulu kimse ile mücadele etme. Doğru ol. Musibete sabret. Sözü düşün sonra söyle. Her sırrın oğlana ve avrete söyleme. İbadet et, malına güvenme. Halim selim ol. Münkire gönül verme. Evliyaullahın kelamını münkire deme. Kimseye hoş huy deme. Dünya için gönlünü mahzun etme. Bir kimseye bir şey için dervişlik satma. Mevki sahibi kimselere yüzsuyu dökme. Yalan söyleme. Şahid olma. Maslahat içün vezir ve ricâlin kapısına varma. Bana eyi desinler diye sofuluk satma. Düşmanına yüz verme. Her bulunduğun hale şükreyle. Elden gelirse yalnızca nimet yeme. Tarikat padişahını ve karındaşını ayrı görme. Evliyaullahtan ve mürşidden gönlünü ayırma. Hak divanından ayrılma. Ahde vefa et. Vaktini zayi etme. Server- i Kâinat Efendimizi ve Ali Eshabı ve dahi imameyn Efendilerimizi daima salâvat ile yad et ki, Seyyid- i Kâinat Efendimizin şefaatına mazhar olasın. Ehlullah ile muhabbette iken "Eyvallah kerem ettiniz" deyip niyaz etmeli. Muhammed ve Ali'ye düşmanlık arzusunda bulunan kefere ile sohbet etme. Zira dostlukları zâhirdedir. Onlara iyilik demek olmaz. Ve kendine ziynet verme, gönlüne ziynet ver. Kallaş pirsiz adamlar ile yoldaş olma. Zira yol erkân bozulur. Yavuz ol. Zira yirmidört saat içinde bin devre girersin. Ol devirlerin her hangisinde bulunur isen ol sıfatta bürünür haşrolursun. Baki, gerçekler demine Hu, Dost Allah, eyvallah"

(Musa Seyirci, Abdal Musa Sultan sh: 5)

C – ABDAL MUSA SULTAN VEAYET-NAME'SİNDEN

"Ol esrar sözlü ve kelicisi tuzlu ve lâtif gözlü ve güler yüzlü Sultan Hacı Bektaş-il Horasanı bir gün hayatından otururken mübârek nefesinden nutka gelüb eyitdi: "Yâ erenler, Gemceli de genç ay gibi doğan, adın Abdal Musa çağırdan" dedi, "Beni isteyen anda gelsün bulsun" dedi. Hünkâr Hacı Bektaş vefât edicek Abdal Musa zuhura geldi. Seyyid Hasan Gazioğlu Seyyid Musa anasından yetim kaldı. Genceli şehrinin halkı menkub olub Abdal Musa sevmediler, Bâri Taâlâ kudretinden bu şehre bir âfat virdi, bir bir dağılub gitmeğe başladılar. Bildiler ki Abdal Musa sâhib-i vilâyetdir. Gitmeğe niyyet iden şehilünün yolları üzerine vardı, eyitdi: "Oturalım gitmem" dedi. Anlar dahi didiler kim: "Biz sizin hatırınuz yıkmışuz, huzur edemeyüz, bir yere dahi gidelüm" dediler. Abdal Musa Sultan dedi ki: "Kanlu gömleği boyumca yığdum, bir kerre gelüb bize hâlinüz ne? dimedinüz, münkir oldunuz. Ol sebebden âfât-ı semâviyye irişüb sizi Allahü Taâlâ kahritdi. İstiânet taleb idüb meded Abdal Musa deyü çağırmadınız. Üzerinüzden reddetsem gerek idi. Pes imdi her birinüz bir vilâyete gidinüz!" dedi. Andan Abdal Musa Sultan yaylakdan sâhil evine indi; anda bir tekye bünyâd itdi. Ol tekyeyi yapdıkları yerden bir kazan altun çıkardılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Bu malların yetimleri vardur. Kan ve irindür. Deryâ kenarında bir Kâfir gemisi vardur. Ol mâlin vârisleri ol gemidedür. Varun söylen haber virün gelsünler, alsunlar, gitsünler" dedi. Abdal gönderdiler vardı, gemiye haber virdi, gemi içinde olanlar sordular: "Bu ne kişidür?" Abdallar eyitdiler kim: "Bir veliyyullahdan âdemdür, vilâyet ve keramet ehlidür, dediler. Bu mal sizindür. Atalarınuzdan kalmışdur dedi. Gelsünler alsunlar haber virün dedi; biz anınçün geldik, gelin dediler. Kafirler bu sözi işidecek gönüllerinden tutdılar kim: "Eğer bu kişi hak veli ise biz varınca bâdemiz hâzır ola ve hınzır çocuğu (domuz yavrusu) pişmiş ola. Andan bu söz Abdal Musa Sultana ma'lum olab şikâre Abdal gönderdi. Ak, kara canavardan (domuz) ne düşerse getürün dedi. İki hınzır çocuğu bulub getürdiler. Bunları yüzüb ocağa kodılar. Pişer iken bir kâfir dahi şarab götürüb giderdi, gördüler; kâfirin şarabını alub hâzır eylediler. Kâfirler dahi gemiden gelüb hâzır buldular. Bildiler ki gerçek velidür. Abdal Musa Sultan buyurdı: "Malların virün alsunlar, gitsünler." dedi. Tekyenin yanından akan su içinde sandal getürdiler. kazanla ol mâli kodılar. Sandala bindiler; sandal yürümedi! Ol kadar cehdetdiler ki sandalı yürüdemediler; meğer kim kâfirler kazanı Abdal Musa'ya virelüm deyü ahdetmişlerdi. Ol hâtırlarına gelüb kazanı çıkardılar. Ol saat sandal revân olub yürüdü. Andan sonra mâlin bulunduğunu Teke beğine bildirdiler. Teke Beği dahi eyitdi ki: "Ne hoş, biz burada İslâm Pâdişâhı iken virmeyüb kâfire niçün verdi ola? dedi. Bir kul gönderdi: "varın alın gelin" dedi. Gelen kul gerü gitmedi; tekrar bir kul dahi gönderdi, ol dahi gerü gitmedi. Günden güne ikiden, üçden kul gönderirdi hiç biri gerü gelmezdi. Hemen varanlar Abdal Musa'ya derviş olurdı. Bu vechile tâ yaz olunca tamam beşyüz kul geldi. Bu gelen kullardan hiç birisi gerü gitmedi; Abdal Musa sultan yanında derviş olub kaldılar. Teke Beği dahi yarağlandı. Yaylağa çıkdı. Abdal Musa Sultan dahi Genceli'ye çıkdılar. Teke Beği günde beşden, ondan kul gönderirdi, diler ki Abdal Musa Sultanı getürde. Cemi' gönderdikleri sekiz yüz kadar kul oldı. Cümlesi Abdal Musa Sultana derviş olub kaldı, gerü birisi

gitmedi. Etrafta olan karye halkı Teke Beğine şikâyet etdi. Teke Beği dahi karye halkına emreyledi: "Ev başına birer yük odun getürün" dedi "ateş idelüm, gerçek er ise gelsün, odı (ateşi) çiğnesün geçsün... Ben de ana i'tikad edeyin, siz de i'tikad edin dedi. Karye halkı ev başına birer yük odun hazırlayub cümlesini birikdirdiler, harman etdiler. Meğer Teke beğinin yanında bir kulı kalmış idi, Veziri idi eyitdi: Buyur sultanım, ben varayım ol ışığı huzuruna getüreyin" dedi. Geldi, Abdal Musa Sultana: "çık ışık Padişah kapusuna varalum, suçlusun!" dedi. Abdal Musa Sultan vezire eyitdi: "Adın nedür? vezir eyitdi: "seni gerçek er derler, adımı dahi bilmezsin" dedi. Tekrar Abdal Musa Sultan eyitdi: "Adın bize bağışlı!" dedi. Vezir eyitdi. "Benim adım (Göde Yusuf) dur" diyerek Abdal Musa Sultan eyitdi ki: "Senin adın Göze Yusuf ise benim adım dahi (Köselen Musa) dur; nice senin gibi gödenin kılağsın sildim" dedi. Göde Yusuf dahi: "İneyim, şol kişi ne kişidür" dedi, atından aşağı ineyim derken ayağı özengiye geçdi At tepüd helâk eyledi. Abdal Musa Sultan "Hü dedi, durugeldi. Cemi'-i fukarâsiyle kalkdı; Abdal Musa Sultan eyitdi ki: "Sizinle şöyle oynayalum kim odun (ateşin) yerinde çayır bitsün". dedi. Dahi "beni seven yürüsün!" dediği gibi cemi' dağlar ve taşlar ardınca kopdı, bile geldi, Genceli şehrini basdı altına aldı. Meğer ol şehirde bir koca karıcık var idi. Bir ineciği var idi. Ol ineğin südüni her zaman Abdal Musa Sultana getürürdi. Heman onun evi kurtuldı, kaldı, gayrisi cümle zır ü zeber oldı. Fukarâ eyitdiler: "Dağlar bile yürüdi Sultanım!" dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Dur dağım dur, senin yanında olsun bizim mezarımız." dedikde dağ durdı. Bu kez taşlar durmadı. Girü geleyorlar dediler. Abdal Musa Sultan dahi: Durmaz mısınuz!" deyü kara çomak ile bir kez vurdı, taşlar da sâkin oldı ve kendü fukarâ ile Teke Beğini vardılar. Teke Beği yüksek bir yerden temâşâ iderdi; Heman Teke Beğine doğru yürüdiler. Belki tutayım dedi durmadı, kaçdı. Sultan cemi'-i fukarâsıyla ateşine girdi, samah (semâ) tutdı, ateş mahvoldı. Yerinde çayır çimen bitdi. Teke Beği durmadı, ormandan ormana kaçdı. Sonra çıkdı "varayın erin elin öpeyin, erin işi keremdür" dedi. Kalkdı Sultana doğrı vardı. Abdal Musa Sultan'a anın geleceği mâ'lum oldı. Kullarına eyitdi: "Teke Beğine içinize koman, ol size beğ olamaz!" dedi. Bunun kulları dahi gördiler ki Beğleri geliyor. Cümlesi çığrışdılar. Eyitdiler ki "Sen bizim beğimüz olamazsın; biz beğimizi bulduk" dediler. Teke Beği geldi, yüzün yere sürdi: "Biz kendü bilmezliğimizle etdik, Sultanım!" dedi. Abdal Musa Sultan nutka gelüb eyitdi ki: "Okun atdık, yayın yasdık; atılan ok girü gelmez; başına yarağ eyle!" Teke Beği eyitdi: "Hay sultanım, kıyma, ne dilersen dile!" dedi. Sultan eyitdi: "Ne diyeyin, Dünyâda dünyan yok, âhiretinde âhiretin yok!" Teke beği eyitdi: "Şimden gerü bize yürümek yok!" Oğlı (Halil)e Pâdişahlık emânetin ısmanladı. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Bizim sağlığımızda anın üzerine hiç kimse gelmesün. Teke Beği Istanaz'a yetdi. Seherden kalkub gitdi. Abdal Musa Sultan namaz vaktında durugeldi, gördi ki bir kara canavar yer kazub çağırır. Kara Abdal'a buyurdı: "Baltanı bile getür!" dedi, kara canavarı gösterdi: "Eylekim seğirt; Teke Beğinin ruhıdur. Evliyâya yetiştirmeyelüm" dedi. Kara Abdal dahi koğarak ol canavarı yetişüb tepeledi. Meğer ol vakıt Teke Beği döşeme derununda Antalya'ya giderken atı sürçdi, atdan yıkıldı; başı taşa tokundı, helâk oldı. Leşini Antalya'ya getürdiler. Oğlına babasının hâlini bir bir bildirdiler: "Abdal Musa gerçek er imiş şöyle oldı dediler" Halil Beğ eyitdi, "Bu Hod er okına uğramış" dedi, "Ol

(Abdal Musa) benim babam olsun şimdeng erü" dedi. Heman olanca askerin alub kalkdı. Abdal Musa Sultana geldi. Abdal Musa Sultanın elin öpdi, eyitdi: "Ne etdi ise babam etdi, benim suçum yokdur sultanım!" dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "var otur işine, bizim sağlığımızda korkma oğul!" dedi. Halil Beğ fikretdi; "Abdal Musa Sultan, oğluna vezir olmasa beğlik idemezin" dedi. Pâdişah iken sultanı vezir eylediler. Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, hareket idüb dağa çıkdı. Rados cemaatine indi. Erenlerine selâm verdi. Erzâde Menteşe bazarında (Ahmet Dudu) geldi, üç selâmın aldı. Dükkanında nesi var ise devşirdi. Evine vardı, değirmene zahıre gönderdi. "Öğünen unu tez etmek pişirin eve âdem geliyor" dedi. Bu yana Abdal Musa Sultan anladı. Durduğu yerden bir taş aldı eyitdi: "Erenler, birer taş getürelim!" sekiz yüz Abdal getirdiler. Üç çatal bir ağaç bile getirdiler. Bu yana Ahmed evinde yemek ısmarladı, "hazırlan!" deyüb kendisi karşu çıkdı. Eyitdiler ki: "Ahmed divâne oldı, gözedin kande gider" dediler; gözetdiler, Ahmed dağa karşu gitdi. Ahmedin gitdiği yana yola bakdılar ki binihâye âdemler geliyor! Vardı Ahmed bunların elin öpdi. Önlerine düşdi, geldiler evinin önüne Abdal Musa Sultan elindeki taşı yere bırakdı, bu üç çatal ağaç dahi anda karâr itdi. Abdal Musa Sultan ol ağacın dibinde oturdılar. Hep gelenler ellerindeki taşı yere bırakdılar. Andan Sonra yemek getürdiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: Yemek yiyelüm gelin!...; Ahmed geldi, yemek yidiler. Abdal Musa Sultan eyetdi: "Ahmed siz hocalığı tamam etdiniz, Şimdengeru adın Hoca Ahmed olsun şu araya tekye ve matbah yab, dedi, senin nasıbin ayağına gelsün" dedi. Oradan Abdal Musa Sultan kalkdı (Yarış Çam) a kondı. Bir âdem kısrak yedüb gider; Abdal Musa Sultan eyitdi: "Kande gidersin?" dedi. Ol âdem eyitdi: "Şu kısrağı aygıra iletirin" dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Aygır ıssına ne vireeksin? bize vir dedi, sana gülban gidelüm murâdın hâsıl olsun" dedi. Abdal Musa Sultan gülbang eyledi; "var, imdi hâcetin kabul oldı, taycığazın sakla!" dedu. Meğer bunun ileteceği bir yağlı çörek idi. Bir saat sonra bir kâfir geldi, selâm verdi. "getür kâfir şarabın içelüm!" dedi. Kâfir eyitdi: Bu sana yaramaz Sultanım" dedi. Üç kere "getür içelüm!" dedi. âhir abdallara: "Getürün şerbeti içelüm!" dedi. Abdallar kalkub getürdiler. Kâfircik dahi bile geldi. Şarabının yanına oturdı, kadehin eline aldı. Abdal Musa Sultan Abdallara: "Getürün keşkülleriniz" dedi. Abdallar keşküllerin getürdiler, tulumdan şarabı sıka sıka çıkardılar, gördiler ki tulumdan çıkan bal olmuş! Kâfir eyitdi: "Behey abdallar, ben bunı kendi elimle şarab doldurdum idi; Siz bunı bal eyledinüz." dedi. Abdalın birisi eyitdi: "Aç gözün kişi, bunlar gayib erenleridür" dedi. Kâfir eyitdi: "Dininüz ne dindür?" Abdal Musa Sultan: "Dinimiz Muhammed dinidür, iman getür!" dedi. Kâfir iman getürdi, müslüman oldı. Balı çörekle yediler. Kalkdılar, üç kez samah tutdılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Bu çamın kabuğı her derde derman olsun!" dedi. Andan göçdiler gitdiler. (İncirli Ova)ya yetdiler. Öte ucunda devletlü (Veli Dede) bina yapardı. Binanın bir ağacı kısa geldi, yetişmedi, ona çalışıyorlardı. Abdal Musa Sultan selâm verdi. "Sizin de Beğinüz var mıdır?" Abdal Musa Sultan eyitdi: "Leşkerin beği olmaz mı?" dedi.Bunlar eyitdiler ki: "Biz de bilelüm leşkerin beği var idüğin, bu kısa gelen döğeri çeksün uzatsun!" dediler. Abdal Musa eyıtdi: "Bir pabuşcı kadar gayretinüz yok mudur? göni çeke çeke uzadır, pabucı diker, sürete getürür; dedi. Söyleciğin yapıdışlar ağacı çekdiler, bir ol kadar dahi uzatdılar. Cümlesi bunun eline ve ayağına

düşdiler: "Sultanım ne istersen virelüm" dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Heman bize incir getürün" dedi. Bunlar vardılar incir getürdiler. Dökdiler orta yere bir çeç oldı, üşdiler, inciri yediler. Abdal Musa Sultan su istedi. Meğer bunların suları ırakdan gelürdi. Ev ıssı eyitdi: "Devletlü geldün yetişdün elhamdülillâh, bize su da himmet eyle efendim, sultânım, suyumuz ırakdan gelür" dediler. Abdal Musa Sultan yumruğun yere urdı, o yerden bir a'lâ su çıkdı, içdiler, kalkdılar, gitdiler. Bunlar incirin düğmelerin devşirdiler, saydılar sekiz yüz düğme çıkdı. Abdal Musa Sultan denizden çomağın aldı, yeni sehil vakıtda eve geldiler, indiler tekyede otururken bir gün yanına bir kaç abdal aldı, vardı, bir taşdan iki desti çıkardı meydana getürdi. Birisini oğluna verdi ve birisin (Kızıl Deli Sultan)'a verdi; ve kırk nefer abdal verdi: "Hacı Bektaş Hünkârın üzerine türbenin ve tekyesin ve furun ve matbahın yapın ve dâiresin ırakdan havliye alın, içine bağçe dikin, her ağaç yemiş verdikde her birinden alın, getürün meydana dökün, meydan dobdolu olsa gerekdür; O söze bakman deyin kim: "Hünkâr ölüb geldiğimiz vakıt üç sene emânet koyubdururuz. Size virsünler. Alın gelin" dedi. Ammâ yerin bilmediler. Sultana Abdal gönderdiler, geldiş "Sultanım siz buyurduğunuz emânetlerin yerini bilmediler, yine size saldılar, nerde ise deyiverin" dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Biri un ambarındadır. Ol (Sarı Alem) dir; birisi (Mermer Çerağ)dır. Hacı Bektaş Hünkâr'ın önünde yanmışdur. Birisi (Yeşil ferman) dur. Ol (Sarı İsmail) dedür; el uzada abdal gelinceye kadar. Sarı İsmail giçdi. Defneylediler, kabrini tenhâlayub üzerine vardı: "Yâ sultan Sarı İsmail, benim hizmetim Hünkâra geçmedi. Yeşil firmanı senden istediler, ne buyurursun?" dedikde; Sarı İsmail Sultan kabri içinden yedi beyzâ gibi bir eli ile sunuverdi. Abdal alub Allaha ısmarladık deyüb geldi. Hacı Bektaş evinde Kızıl Deli Sultana Yeşil fermanı verdi. Bâkı anda olan mermer çerağı, ve Sarı alemi virdiler. Kızıl Deli sultan dahi alub Abdal Musa Sultana emânetleri teslim eyledi. Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, deniz kenarına indi. Ve dedi ki: "Buharaya leşker geliyor. Karıncıkları açdur, dahi bir şikârcık sunmadılar, karıncıkların doyuralum!" dedi. Bir saatden sonra denizden bir gemi zuhur etdi; Geldiler, yalıya çıkdılar. Görünce, "Hay, bunda Abdallar var ancak" dediler. Gemiden çıkanlar Abdalların yanına gelüb: "Ey abdallar, ne ararsınız?* dediler. Abdallar eyitdiler: "Bunda gerçek er vardur, size muntazırdur" dediler. Ve "sizin içün yemek hazırladı" dediler. Bunlar dahi sürüb erin nazarına geldiler. Ocakda erin haranısın (küçük kazan) gördiler, bunlara az göründi; dediler ki: "Hay sultanım, bu yemek sizin leşkere mi yeter, bizim leşkere mi yeter?" dediler. Abdal Musa Sultan kalkdı, haranının yanma vardı, kepçeyi eline alub "Deyin imdi Abdallar siz üleşdirin!" dedi. Bunlar tamam kırkbin er idi. Abdallar yemeği üleşdirdiler, daha yetmeyene tekrara üleştirdiler. Yemek cümlesine yetişdi. Karınları doyduktan sonra önlerinde döküli kaldı. "yeter"dediler. Abdal Musa Sultan kepçeyi haranın üzerine koydı, geri çekildi. Abdallar gördiler ki haranı yine evvelki gibi dolub durur, hiç eksilmemiş. Abdalın birisi dedi ki: "niçün gerü çekildiniz; hay gaziler gelin görün haranı dobdolu durur!" Geldiler, gaziler temâşâ eylediler. Bildiler ki bu er gerçek velidür. (Gazi Umur Beğ) geldi, eyitdi: "Şimdengeru biz sana çağırıruz efendi himmet eyle!" dedi. Abdal Musa sultan eyitdi: "Bir börk getürün Umur Beğe geydirelüm"dedi. Bir kızıl börk getürdiler Umur Beğin başına geydirdiler. "Gaziler şimdengerü Buna Gazi Umur Beğ deyin, dedi, varsun bu

beğ de gazi olsun. Gerü Umur Beğ eyitdi: "Bize bir yâdigâr verin sultânım" dedi. Sultan eyitdi: "Şol Kızıl Deli'yi size verdük, alın gidin" dedi. Bu gaziler kalkdılar: "Gider misin baba!" dediler. Kızıl Deli Sultan, işâretle: "Giderin" dedi. Abdal aldı, öpdi, başına kodı. Andan sonra yürüdiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Deyin imdi, hiç bir yere gitmen, doğru Boğaz Hisarı'na varın üzerine düşün, ikdâm idün alursunuz; Boğaz Hisarın aldıkdan sonra Rum İlin size virdüm, önünüze kimse durmasun" dedi. Birgün Abdal Musa Sultan sabahın dururdı: "Abdallar size bir kişi geliyor gafil olmam!" dedi. abdallar eyitdi: "Nice idelüm sultanım?" dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Şöyle vurun ateşi, tekye muhkem kızsun matbaha ateş eylen, koyu koyu tütünler çıksun, dedi ve suyı sık sık ulaşdırun, cırnuz çekin, her erkânımız tekmil olsun, o gelen âdeme sofra döşen". Bir bir bakdılar, gözetdiler, bir kişi akşama yakın geldi, abdallara, eyitdi: "Abdallar, imdi sininle üç gün üç gice yemek yiyelüm, oturalum" dedi. Ol gün yemek gelmedi. Sabah oldı, furuna, matbaha bakarlardı, yemek gelür deyü. Üç gün bu hâl üzre yemek gelmedi. Dördüncü gün oldı. Bu konuk açıldı. Bir birine danışdılar: "buna gerçek veli deyü geldik, her dil buna meşhurdur. Biz buna karşı dilince (Dilimizce) söyleyelüm" dedi eyitdiler: "Nola, söyle" dediler. Acem dilince dile dedi. Abdal Kefin (Kâfi) can başına sıçradı, turugeldi, çıkdı vardı altunı bir tersin altına kodu, geldi. dedi kim: "Altun yokdur". Abdal Musa Sultan eyitdi: "Bire varın Abdallar, bokı boka katdı" dedi. Öyle diyecek Acem heman kalkdı, Altunı getirdi: "İşte Sultanım, artık yokdur." dedi. Abdal Musa sultan eyitdi: "Varın Abdallar, bunı hep ni'mete verin, hiç birisin arta koman" dedi. Vardılar, abdallar bunı hep pirince, yağa verdiler; bir günde yedi kez yemek pişirdiler. Zerdenin balı, yağı dükendi. Abdal Kefi gussalandı; aşçı eyitdi: "Ne gussalanırsın?" dedi. Bunda hikmet vardır, Efendimize görünelim, dedi, görelim ne buyurur" dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Ne gam çekersin? Varın şu punardan bal alın, şu punardan yağ alın götürün, yemek pişirin" dedi. Yemek pişirdiler yediler. Sofra kalkdıkdan sonra Abdal Musa Sultan eyitdi: "Bal, yağ olub akarlar mı punarlar öyle kim?" dedi. "Akarlar Sultanım" dediler. "Gelin bizde varalım, görelim dedi." Kalkdılar, heb punar üstüne vardılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Yine su olun öylekim" dedi. Abdallar çığrışdılar. "Kon kon bal, yağ aksun Sultanım" dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Şahsın yuvası olur, öylekim kon, su olsun" dedi. Abdallar da tırmadılar. Su akdı. Baba Gaybi odunda idi, geldi, eyitdiler ki: Yâ Baba Gayb, Efendimiz bal, yağ akıtdı, şu punarlardan, sen görmedin" dediler. Baba Gaybe yemek verdiler, yedi. Yine oduna gitdi. Gider iken bunu görmediğine gussalandı. "Efendim, beni sevmezsin, ben senin didârına doymadum. Senden hiç bir nesnecik görmedim, dedi, bana yakındaki hizmetin gösteremezsin, irağa salarsın, didârından cüdâ düşerin." dedi. Gaybi odundan geldi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Varın Gaybe den, bizden eyüye hizmet eylesün". Abdal geldi, Gaybe dedi Gaybı gussalandı, eyitdi: "Şu ben bir pâdişah oğlu idüm, geldim. Şu dedeye kulluk eyledüm. İşte bildüm er hak evliyâdur. Ben bundan yüz döndürsem çokdan yüz çevirirdüm. Elimden ne gelür? Koyub gitmek de olmaz! Nazarında yanalum bâri" dedi... Ahşam olunca kendüzin bacadan ocak içine atdı; ocağı düşecek vakıt Abdal Musa Sultan: "Tutun Gaybı! dedi. Abdallar tutub yine kapudan dışarı bırakub kodılar. Baba Gaybı: "Elimizden ne gelür? Eşiğe yasdanalum!" dedi. Abdallar hep yatdıkda Baba Gaybı eşiğe yasdandı Abdal Musa

Sultan kalkdı, taşra çıkdı; ayağın Gaybının üzerine basdı. Gaybı tınmadı. Abdal Musa: "kimdir Şu" dedi. Gaybi: lebbeyk sultanım, kulun Gayb'dır dedi. Abdal Musa Sultan: Aldın Kaygusuzum aldın, aldın!" dedi; eline yapışub içeri getirdi. Namaz vaktında Abdal Musa Sultan taşra çıkdı. Üç kez çağırdı, üni vardıkça: "Gelsün nasib isteyen!" dedi. Heman Abdal Kefi seğirtdi: "Meded sultanım himmet eyle!" dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: "Yüri sana evvel (?) ye ve âhir (?) ye; andan Kara Aşık Baba geldi. "Yüri sana Eğirdiri verdüm" dedi. Tahtalı Baba geldi. "Yüri, sana Tahtalı Dağını (Beyşehir civarında) verdüm dedi. Her kim geldi ise nasib verdi. Hâsıl kelâm ol gün kırk Abdala nasib verdi. Andan Abdal Musa Sultan geldi, oturdı, elile ocağı karışdırdı. Abdal Kefi eyitdi: "Sultanımın eli yanmaz mı?" Abdal Musa Sultan eyitdi: "Abdallarız, Fetâlarız, uryanlarız, büryanlarız!" Abdal Kefi eyitdi: "Aceb bu sultan ne soydandur" deyü sordı. Abdallar eyitdiler: "Biz bu sultanın ötesini sormayüz. Heman didârınun âşıkıyüz." dediler. Abdalla bu müşkil oldı. Gönül evinden bunı istediler. Abdal Musa Sultan eydiverdi:

Kim ne bilir bizi biz ne soydanuz
Ne bir zerrece oddan ne hod sudanız
Bibizm hususumuz ma'rifet söyler
Biz Horasan mülkinden boydanuz
Yedi deniz bizüm keşkülümüzde
Hacım umman oldı biz o göldeniz
Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur

(Bknz. İ.Z. Eyüboğlu, Abdal Musa, s: 65-73)

Allah-İnsan-Evren Bütünlemesi:

Tasavvuf düşüncesi, benliğini yok ederek, gönlünü ve düşüncelerini evren'in büyük sonsuzluğuna bir ayna yapabilen ve bu aynada insanın ve evren'in gerçeklerini bütün inceliği, genişliği ve derinliği ile gören ve gösterebilen düşüncedir. İnsan, kendini bilerek, "O"nu bulacaktır. "Kendi iç varlığını öğrenip, kendini bildiği takdirde, bütün kainatı da, onu halkeden Allahı da bilebilir" Tasavvuf ehlilin tasavvufu tanımlamasında, kimi zaman "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmaktır" şeklinde beliren, kimi zaman da "peygamberlik mesleğidir (peygamber gibi yaşamak anlamında)" şeklinde anlatıma kavuşan, insanın kendi özünde "O"na kavuşması ana fikrini, Yaşar Nuri Öztürk, insanın tanrıyla olan yeminleşmesine ve bu yemine uygun şekilde davranma, yaşama sorumluluğuna bağlıyar ve şu açıklamayı yapıyor: "**İnsanın** özü itibariyle ilâhi nefha, yani Yaratıcı Kudret'in bir uzantısı oluşu, bizi Kur'an'ın başka bir tespitine bakmaya itiyor: **İnsan ile Allah arasında bir ezeli anlaşma, bir zaman öncesi ahdleşme vardır.** Kur'an buna Misak ve Ahd diyor ve insanı bu ahdi bozmamaya, hayatını onun gereklerine uygun yaşamaya çağırıyor. (bk. A'-

raf 172-173; Bakara 27: Tâha 115) Tasavvuf tarihinde Cüneyd el-Bağdadî (ölm. 298/910) tarafından bir sistemin adı olarak kullanılan bu misak, insanın bireysel, sosyal ve evrensel bütün ilişkilerinin temeli sayılıyor. .....

Tasavvuf düşüncesine göre, "Evren, Hak'kın meydana vuruşudur. Evren O'nun vücudunda açığa vurmuştur. Sıfatlarının meydana çıkışıdır. Bütün yaratıklar diridir, hareket halindedir. Tanrı'ya tesbih ederler". Bu tanımlamaya göre evren, macro kosmostur. Evrendeki kutsallık da **"varlığın tekliği"** nde birleşince tasavvuf bunu vurgulayarak **"ne varsa alemde, örneği var ademde"** diyerek macro kosmosu, micro kosmos ile özdeşik hale getirmektedir. Tüm bu düzenin dengesine (hatt-ı istivasına) de "insan"ı **"tanrı halifesi"** olarak oturtmaktadır.

İnsan, Allah'ı ve evrenin sırlarını kendi varlığında fark ederek kavrayacaktır. Fark ettikçe "zevk" edecektir. İnsan, Tanrı için bir aynadır. İnsan sorumluluk sahibidir. İşte tasavvuf anlayışındaki kendini bilmekten yola çıkan anlayış, nefsini bilmek şeklinde ya da kendini (benliğini) yok etmek şeklinde karşımıza çıkar. Amiran Kurtkan bunu önyargıları yok ederek tarafsız bakışı elde edebilmek olarak almaktadır. Bu bakış açısı tasavvufta **"zannını yok etmek"** olarak da geçer.

Tasavvufta amaç düşünceyi davranışla noktalamaktır. Bunu tarif, tasnif, tahakkuk gibi aşama terimleriyle açıklarlar. Tasavvuf düşüncesi yaşamlanmaya, yaşamın parçası haline getirilmeye yöneliktir. Davranışlarımıza yansımalıdır. Bunu başarmanın yolu da "eğitim"dir. Amaçlanan ise, "nasıl bir insan?" ve "nasıl bir toplum?" oluşturmak sorununa "insan-ı kamil" (yetkin insan) ve "tuplum-u kamil" (yetkin toplum) yanıtını verebilmektir. Oluşturucu kuvvet olan sevgiyle yapacaktır bunu, bu amaçla karşılıksız hizmet verecektir.

KAYGUSUZ ABDAL
(XIV. — XV. Yüzyıl)
(Gaybi Baba- Serayi)

I) – YAŞAM ÖYKÜSÜ

Alevi- Bektaşi- Kalenderi edebiyatının en güzel ve renkli ozanlarından biri olan Kaygusuz Abdal'ın yaşamı söylencelere karışmıştır. Adına düzenlenmiş "Velayetname- yi Kaygusuz Abdal" hayat öyküsünün bir bölümünü anlatır. Bilinenler, onun adına yazılmış bir Vilayetname'ye ve kendi şiirlerine dayanır. Söylenceye göre asıl adı Gaybi olup, Alâiye (Alanya) beyinin oğludur. Yine söylenceye göre bir gün ava çıkmış ve bir geyiğe rastlamış. Attığı ok geyiğin koltuğuna saplanınca geyik kaçmış, o kovalamış, Abdal Musa'nın tekkesine varmışlar, geyik içeri dalmış, Gaybi de peşinden. Giriş o giriş. Abdal Musa'nın dervişi olmuş ve kırk yıl ona hizmet etmiş. Sonra da şeyhinin buyruğuyla Mısır'a giderek oradaki tekkeyi kurmuş. Şiirlerinde de Abdal Musa'ya bağlı olduğunu, şeyhinin tekkesinin Elmalı'da bulunduğunu söylemektedir. Yine kendisi H. 800'de (1397 / 98) doğduğunu belirtiyor. Ama öldüğü yıl bilinmiyor. Kahire'deki tekkesinin yanında bulunan bir mağaraya gömülmüş. Tekkesi, bektaşilerce, Hacı Bektaş, Necef ve Kerbela tekkelerinden sonra dördüncü makam sayılmaktadır. Bektaşi meydanındaki on iki posttan biri de Kaygusuz'a aittir. (Hicri 800 tarihinin doğum tarihi değil, Mısır'a gidiş tarihi olduğu, dolayısıyla 1341- 1342'de doğmuş olabileceği, 1444'lerde de öldüğü öne sürülmüştür). **(Abdurrahman Güzel, Kaygusuz Abdal, 1981).**

Alevi- Bektaşi edebiyatında "yedi ulu" ozandan biri olan Kaygusuz Abdal aruz ve hece ölçüsüyle şiirler yazmış, kaynağını sözlü anlatımdan alan, yalın bir dille ve kendine özgü bir söyleyişle düzyazı örnekleri vermiştir. Ama asıl önemi, halk şiiri geleneği içinde, halkın diliyle yazdığı nefeslerde görülür. Divanı aruzla yazdığı şiirlerden oluşur, heceyle yazdığı şiirleri cönklerde ve mecmualardadır, (**A. Özkırımlı, a. g. e. sh: 75)**

II) – YAPITLARI [5]

A- Manzum eserleri

1- *Divan:* Aruz vezniyle yazdığı şiirleri içerir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır. (Mevlana müzesi ktp. nr: 2467 / IX. V. 81- 83 b)

2- *Dolapname* (Mevlana müzesi ktp. nr: 2467 / IX. V. 81- 83 b)

---

[5] Daha geniş bilgi ve diğer nüshalarının bulunduğu yerler için bkz. A. Güzel, Kaygusuz Abdal sh: 104-151.

3- *Gülistan* (Ankara Milli ktp. 645, 167 ve 824 / 1- 2)

4- *Mesneviler*

a- *Mesnevî-i evvel* (Ankara Gnl. ktb. nr: 167, 645, 805)

b- *Mesnevî-i Sâni* (Küçük mesnevi) (Ankara Gnl. Ktb. nr: 167, 645)

c- *Mesnevî-i Salis* (Ankara Gnl. ktb. nr: 167, 645)

5- *Gevhername* (Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. nr: 950)

6- *Minbername* (Ankara Etnoğrafya Müzesi ktb. nr: 17824)

B- Mensur Eserleri

1- *Budalaname* (Mevlana Müzesi Ktb. nr: 2467 / 17)

2- *Kitâb-ı Miglâte* (Ankara Gnl. Ktb. nr: 824 / 2)

3- *Vücûdnâme* (Hacı Bektaş Kütüphanesi nr: 621, 667)

C- Manzum ve Mensur karışık olan eserleri

1- *Dilgüşâ* (Ankara Gnl. ktb. nr: 167, 645)

2- *Saraynâme* (Ankara Gnl. ktb. nr: 167, 645)

Kaygusuz Abdal hakkında özellikle:

Yahya Muhtar Dağlı, Suleyman Fikri Erten, Abdülbaki Gölpınarlı, Abdurrahman Güzel, M. Fuad Köprülü, Vahit Lütfi Salcı ve İsmet Zeki Eyüboğlu gibi bir çok araştırmacı yazar onun hakkında çok yönlü incelemeler yapmışlardır. Ama 12.000'i bulduğu söylenen şiirlerinin hepsi toplu olarak henüz yayınlanmamıştır. Bektaşilerin dört büyük tekkesinden biri olan ve Kahire yakınındaki Mahattam tepelerinde bulunan Kaygusuz Abdal tekkesi Türkolog John Kingsley Birge; Rıza Nur ve daha bir çok araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Rıza Nur bu konuda bir yazı yayınlamıştır. **(Türk Bilik Revüsü No: 5 yıl. 1935)** Abdal Musa'nın ardılı olan Kaygusuz Abdal, Mısır'da Bektaşiliği yaymak için dört tekke kurmuştur. Bunların en önemlileri Kasr- ül ayn ve Cebel- i Mukattam tekkeleridir. Cebel- i Mukattam'daki dergah, Bu gün atom araştırma merkezi olmuştur.

Kaygusuz Abdal, Bektaşiliği Balım Sultan'dan önce kurumlaştırmaya çalışmıştır. Bazı araştırmacılar Kaygusuz'un bir ara Kalenderilere intisab ettiğini yazar **(Bkz. A. Yaşar Ocak, Kalenderiler. sh: 88, 93, 95, 148, 151)**

III) – EDEBÎ KİŞİLİĞİ

XV. yüzyıldan itibaren, Yunus Emre'den esinlenen, düşüncesi, dünya görüşü, din anlayışı, terimleri ve biçemi ile halk edebiyatı içinde dini bir zümre edebiyatı halinde özgün olarak yapılaşan Alevi- Bektaşi edebiyatı doğmuştur. Kaygusuz Abdal, haklı olarak

bu edebiyatın ilk kurucusu olma niteliğini taşır. Şiirlerinde Kaygusuz Abdal, Kul Kaygusuz, Miskin Kaygusuz, Serayi, Miskin Serayi adlarını kullanmıştır.

Kaygusuz Abdal, bir risalesinde hicri 800 yılında doğduğunu söyler. Bu nedenle XV. yüzyılda yaşadığı ve Abdal Musa'ya gençken intisab ettiği meydana çıkmaktadır. Şiirlerinde Abdal Musa dervişi olduğunu açıkça söylemekte, özellikle pek güzel bir şiirinde, Abdal Musa'yı ve tekkesini anlatmakta, ayrılığını belirtmektedir. Herhalde Abdal Musa'ya kırk yıl hizmet etmesi, belli bir geleneğin etkisinden ileri gelmektedir. Nitekim Yunus'un da Baba Tapduk'a kırk yıl hizmet ettiği söylenmiştir. Yobazlıkla, ham sofuluğu nükteli bir anlatımla taşlar, ince bir alay görülür eleştiriyi mizahla birleştirir.

Söylencede Kaygusuz'un, Rumeli'deki seyahatleri kesin olmamakla birlikte, şiirlerinde Edirne'den, Filibe'den, Yanbolu'dan söz etmesine bakılırsa, Rumeli'de epeyce gezdiği anlaşılmaktadır.

Kaygusuz Abdal'da Yunus gibi hem heceyle, hem aruzla şiirler yazmıştır. Tasavvuftan, dinden, mezheplerden, mezhep hükümlerinden, ayet ve hadislerden, büyük sufilerden, İran klasik edebiyatındaki unsur ve konulardan söz ettiğine ve her iki vezni de yetkin ve başarılı biçimde kullandığına göre iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.. Bektaşilikteki on iki posttan birisi Kaygusuz Abdal'a aittir. Ölüm tarihi kesin olarak belli değildir, mezarı bir mağaradadır.

Bir çok şiirinde esrarı öven Kaygusuz'un bu alışkanlığı, Bektaşilerle Aleviler tarafından esrara «Kaygusuz» adının verilmesine neden olmuş, aynı zamanda bu alışkanlık, onun şiirlerine de yansımıştır. Bu etki, en derli toplu şiirlerinde bile kendini kınayış, konudan birden ayrılış ve gayet garip bir tekerlemeye giriş şeklinde göze çarpar. Bazı şiirleri tamamiyle tekerleme tarzındadır ve bilinçaltı dünyasının algılamalarını döker, dile getirir. Sanki sürrealist şiirin bir örneğidir.Bunların bir kısmında doymamış isteklerin, elde edilemiyen nimetlerin, kavuşulamıyan saadetlerin özlemi, bir kısmındaysa bilinç altındaki çapraşık hayallerin, karışık düşlerin algıları görülmektedir. Eski Şamanların anlaşılmaz tekerlemeleriyle, sufilerin, şeriate aykırı ve tevil götürmez sözleriyle, bazan Şamanlarınkine benzer ve örneğin Barak Baba risalesinde olduğu gibi baştan başa anlamsız görünen sözlerle tezahür eden sürrealist diyebileceğimiz algılamalarıyla karşımıza çıkar, Kaygusuz Abdal'da şiir olur. Özetle tek sözle söylemek gerekirse Kaygusuz, kendine özgü, tam anlamıyla marjinal ve gerçekten de güçlü bir şairdir. Başlı başına bir ekoldür. Kaygusuz, Tanrı'yı kendi özünde bulmuştur.

Kaygusuz'un bu durumu, düz yazılarında da görülür. Nesirlerinin örülüşü, gerçekten çok başarılıdır. Cümleler gayet kısadır, seciler tekellüfsüzdür, sözcükler uyumlu ve ahenklidir, dil pek güzel sade, akıcı kıvrak, tatlı özgün söyleyişi öz türkçedir. Yer yer kullanılan yabancı sözler bile türkçeye mal olmuş sözlerdir. Divan edebiyatının, sonradan gelişen uzun cümleli, ağdalı ve ikizli, üçüzlü, dördüzlü yabancı birleşiklerle işlenmiş yapmacık düz yazınına karşılık Kaygusuz'un öz ve güzel yazını, Türk edebiyatının en güzel ve seçkin örneklerinden biridir.

Bazı şiirlerinde Sarayi mahlasını da kullanan Kaygusuz'un özellikle mizahi edasında, Yunus Emre'nin etkisi görülmektedir. Ama bu etki, bir taklit niteliğinde kalmamış, orijinalitesinin potasında erimiştir. Ondan sonraki Bektaşi şairleri, onu unutmamışlar, sevmişler, okumuşlar, mümkün olduğu kadar onun yolunda gitmişlerdir. Ama yinede içlerinden hiç biri, onun özelliklerini gösterememiştir. Hasılı her bakımdan Kaygusuz Abdal'ı, Alevi-Bektaşi halk edebiyatının bir kurucusu saymakta tamamıyle haklıyız. Hatta Melami-Hamzaviler bile onun etkisi altında kalmışlardır. Vizeli Alaaddin, şiirlerinde «Kaygusuz» mahlasını kullanmış, XVII. yüzyılın ilk yıllarında vefat eden meşhur Hamzavi mümessili İdris- i Muhtefi;

İşbu deme gelince
Üç kez doğdum aneden
Niçe yavru uçurdum
Niçe aşiyaneden

dörtlüğüyle başlayan şathiyesinde onun bir şiirini tenzir yollu yazmıştır. Nesirleriyse kendisinden sonraki tasavvufi nesre örnek olmuştur diyebiliriz. **(A. Baki Gölpınarlı, a. g. e. sh: 6- 8)** Aklın karşısına dikilen tüm karanlıklarla savaşmayı seven Kaygusuz derin kültüründe simge başıdır. Simgelerle düşünmeyi sever.

Onun şiirlerinde ve düz yazılarında tasavvuf felsefesine yaslanmış ince bir alay gizlidir. Ham sofuluğu ve yobazlığı nükteli bir anlatımla taşlar. Tekerlemelerle beslenen temiz bir dili, kıvrak, tatlı, özgün bir söyleyişi vardır. **(Asım Bezirci, Türk Halk Şiiri., c: I., sh: 90)**. Gaybi, Alaiye (Alanya) beyinin oğludur. Toroslarda avlanırken, yaraladığı bir geyiği günlerce izleyerek Tekke köyüne varır, yaralı geyik tekkenin kapısından içeri girer. Gaybi de ardından zorla girmek ister. Dervişler bırakmazlar. Aralarında çıkan tartışma ve gürültüyü duyan Abdal Musa Sultan duruma el koyar "Bırakın gelsin" der. Huzura gelen Gaybi derdini ve olayı anlatır, geyiğini ister. Abdal Musa Sultan "kan izlerini sürerek geldiğin geyiğine saplı okunu görsen tanır mısın" diye sorunca, Gaybi okunun özelliklerini, özel nişanlarını sayar. Abdal Musa Sultan üzerindeki hilatı kaldırarak böğründe saplı oku göstererek "Bu muydu?" deyince durumu anlayan Gaybi, tekkede kalmak, Abdal Musa Sultan'a mürid olmak için ısrar eder, günlerce direnir, sonunda tekkeye mürid olarak kabul edilir. Saçları, sakalı, bıyığı, kaşı usturayla tıraş edilir. Kaygusuz Abdal Menakıpnamesinde bu olağanüstü öyküler anlatılır. Gelin bu büyük ozanı, ince duygu ve düşüncelerini ördüğü şiirlerinde ve düz yazılarında izleyelim:

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Yücelerden yüce gördüm
Erbabsın sen koca Tanrı
Alem okur kelâm ile
Sen okursun hece Tanrı

Asi kullar yaratmışsın
Varsın şöyle dursun deyü
Onları koymuş orada
Sen çıkmışsın uca Tanrı

Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsin kullar geçsin deyü
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı

Kaygusuz Abdal yaradan
Gel içegör şu cür'adan
Kaldır perdeyi aradan
Gezelim bilece Tanrı

Erbab: *Uzman*, **Alem:** *Herkes*, **Kelam:** *Söz*, **Mihnet:** *Zor*, **Cur'a:** *Esrar kabı*

— 2 —

Âdemi balçıktan yuğurdun yaptın
Yapıpda neylersin bundan sana ne
Halk ettin insanı saldın cihane
Salıpda neylersin bundan sana ne

Bakkal mısın teraziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eylersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne

Katran kazanını döküver gitsin
Mümin olan kullar didare yetsin
Emreyle yılana tamuyu yutsun
Söndürsün tamuyu bundan sana ne

Kaygusuz Abdal'ım sözümüz budur
Her nerde çağırsam hak onda hazır
Hep düzaha bastırırsın kim nedir
Yakma kullarını bundan sana ne

Didar: *Yüz- Cemal*, **Tamu:** *Cehennem*, **Düzah:** *Tuzak- Fak*

— 3 —

Evliyadan gelen kelam
Okunan Kur'an değil mi?
Gerçek evliyanın sözü
Sure- yi Rahman değil mi ?

Çün Hak seni yarattığı
Zatına mir'at tuttuğu
Tecelli- yi zat kıldığı
Sureti insan değil mi ?

Hak haberin dinleyene
Candan kabul eyleyene
Hakkı bilip anlayana
özümüz bürhan değil mi ?

Ey Kaygusuz halinn'ola
Sen de gidegör bu yola
Hak kerem edicek kula
Hak günden ayan değil mi ?

Mir'at: *Ayna*, **Tecelli zat:** *Tanrı'nın hakkıyla görüntüsü, Burada A'raf suresinin 172. ayetine işaret vardır.* **Burhan:** *Kanıt- Belge*, **Hak:** *Kanıtlanması olanaksız gerçek, Batıl: Geçersiz- Hükümsüz*, **Hak günden ayan değil mi tümcesi:** *"El Hakkı Ezharı Mineşşemsu hadisinin tam Türkçe'ye çevirisidir.*

— 4 —

↓

Beylerimiz Alvan gölün üstüne
Ağlar gelir şahım Abdal Musa'ya
Urum abdalları postun eğnine
Bağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Urum abdalları gelir dost deyu
Eğnimizde aba, hırka, post deyü
Hastaları gelir derman isteyü
Sağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Hind'den bezirganlar gelir yayınır
Pişer lokmaları, açlar doyunur
Aşıkların gelir, bunda soyunur
Erler gelir şahım Abdal Musa'ya

Her matem ayında kanlar saçarlar
Uyandırıp Hak çırağın yakarlar
Demine hû, deyip gülbenk çekerler
Nurlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Meydanında dara durmuş gerçekler
Çalınır koç kurbanlara bıçaklar
Döğülür kudüm, açılır sancaklar
Tuğlar gelir şahım Abdal Musa'ya

İkrarıdır koç yiğidin yuları
Fakıhlar çekemez gelmez ileri
Akpınar'ın, Yeşilgöl'ün suları
Çağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Ali'm Zülfikarın almış destine
Sallar durmaz Yezitlerin kasdına
Tümen tümen Genç Ali'nin üstüne
Sırlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Benim bir isteğim vardır Kerimden
Münkir bilmez evliyanın halinden (sırrından)
Kaygusuz'um ayrı düştüm pirimden
Ağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Carup çekmek: *Süpürmek*,- **Somat:** *Sofra*,- **Muhannes:** *Eksikli insan*,- **Gani, Kerim:** *Cömert- Tanrı'nın isimlerinden*

— 5 —

↓

Ağlar avradın kötüsü [6]
Dizini diker oturur
İşinin kolayın bilmez
Yüzünü yıkar oturur

Kocası yabandan gelir
O bir şahbaz avrat olur
Öğleyin bir çorba vurur
Altını dürter oturur

Çiftçiler getirir demri
Başına bürünmüş emri
Dünyaya yedirmez hamrı
Tekneye bakar oturur

Yata yata karnı şişe
Eşiğin dibine işer
Çökeleğine kurt düşer
Ayranın döker oturur

Uşaklar oynar aşığı
Köpekler yur bulaşığı
Kargaya kaptırmış kaşığı
Havaya bakar oturur

Kızı sıçırmış dizine
Bakar oturur yüzüne
O demde elâ gözüne
Sürmeler çeker oturur

[6] Eksük eteğin kötüsü

Boğazına takar akiği
Aşına bulmaz kekiği
Yepyeni tuman söküğü
Dizine takar oturur

Kaygusuz'um der, atılmaz
Pazara götürsem satılmaz
Koynuna girsen yatılmaz
Bir manda çöker oturur

Şahbaz: *İri doğan kuşu, gösterişli, yiğit kimse* — **Yur:** *Yıkar* — **Tuman:** *Don*

— 6 —

Evliyadan gelen kelâm, okunan Kur'an değil mi ?(*)
Gerçek velinin sözleri, sureti rahman değil mi ?

Çün seni hak yarattığı kendüye mir'at ettiği
Tecelli- i zat ettiği sureti insan değil mi ?

Hak haberin dinleyene, candan kabul eyleyene
Hakkı bilip anlayana, sözümüz burhan değil mi ?

Gerçek elini tutmayan gönlün ana pektirmeyen
Hakkı batılı seçmeyen, cahilü nâdan değil mi ?

Ey **Kaygusuz** halin nola, gitmez isen doğru yola
Hak kerem etse bir kula, hakikat ayan değil mi ?

(*) 3 nolu şiirin varyantıdır.

— 7 —

Hey erenler, hey gaziler
Avrat bizi döğeyazdı
Çekti sakalım kopardı
Bıyığımı yolayazdı

Baltanın sapını kaptı
Kağnının küpünü söktü
Silkindi üstüme çıktı
Kemiklerim kırayazdı

Kalkıp direği kapınca
Kaçamadım sapınca
Aç karnıma değince
Bağırsağım dökeyazdı

Avrat sormadı suçumu
Çekti kopardı saçımı
Kırdı eyemin ucunu
Yine bizi döğeyazdı

Aldık avratın hasını
Çektik değneğin yasını
Başımda kırdı su tasını
Kafacığım kırayazdı

Avrat oldu bize vezir
Bizi etti köye kizir
Gâhi tuz ister gâhi bezir
İnek edip sağayazdı

Kaygusuz'um der ki nidem
Başım alam nere gidem
Ben bu avratı ne edem
Bizi köyden kovayazdı

Has: *Soylu*, **Kizir:** *Köy kahyası* — **Avrat:** *Kadın* — **Bezir:** *Acıyağ*.

— 8 —

↓

Ben bu aşka düşeli
Bu sakalı kırkarım
Dost ile bilişeli
Bu sakalı kırkarım

Ben kırkarım o biter
Çimende bülbül öter
Usta berber der yeter
Bu sakalı kırkarım

Aşka olup mülâzım
Bilindi cümle râzım
Gayrı sakal ne lâzım
Bu sakalı kırkarım

Ben çalarım tanbura
Giyinirim tennüre
Hak çerağın uyara
Bu sakalı kırkarım

Var mı bunda bir hatam
Gayrı gönülden atam
Çok mu gelir bir tutam
Bu sakalı kırkarın

Ben gezerim yazıda
Kuvvetim var bazuda
Ne işim var kazıda
Bu sakalı kırkarın

Kaba sakal istemem
Hep kesile gam yemem
Hiç kısa uzun demem
Bu sakalı kırkarın

Sakalımla başımı
Bıyığımla kaşımı
Hak onara işimi
Bu sakalı kırkarın

Kaygusuz Abdal menem
Fartı furtu bilmenem
Bir tüyünü koymanam
Bu sakalı kırkarım

Kazıda: *Kadıda,* **Bilişeli:** *Birleşeli,* **Mülazım:** Aday- Stajiyer, **Tennüre:** *Bir tür derviş giysisi* — **Fart- furt:** *Gürültü, boş söz.*

— 9 —

↓

Ey emir efendi bana
Daha namaz sorar mısın
Dur haber vereyim sana
Daha namaz sorar mısın

Yanar yüreğim oddur
Bilmeyene müşkil derttir
Sabah namazı dörttür
Daha namaz sorar mısın

Gah ağlaram gah gülerem
Tanrımdan hâcet dilerem
Öğleyi hem on kılaram
Daha namaz sorar mısın

Namaz sorucusun bildim
Teftiş ettim ben de buldum
İkindiyi sekiz kıldım
Daha namaz sorar mısın

Akşam namazı hod beştir
Onu kılma bize hoştur
Yatsı Namazı on üçtür
Daha namaz sorar mısın

Gündüzle gece kırk rekat
On yedi farz yirmi sünnet
Vitir vacip üç rekat
Daha namaz sorar mısın

Adım sorarsın fakıdır
Mektepte çocuk okutur
Cuma hem bayram ikidir
Daha namaz sorar mısın

Efendi sarığın değirmi
İşit kulağın sağır mı
Terâvih namazı yirmi
Daha namaz sorar mısın

Zâtımdan hayran oluram
Farz u sünneti kıluram
Bir yıllık namaz bilirem
Daha namaz sorar mısın

Camilerde olan imam
Bunu bilmez çoğu tamam
Dört bin altı yüz seksen selâm
Daha namaz sorar mısın

Kimine vaciptir zekât
Kimine vâciptir salât
Yedi bin beş yüz altmış tahhiyat
Daha namaz sorar mısın

Pirimizden olsun himmet
Yaradan Allah'a minnet
Yedi bin iki yüz sünnet
Daha namaz sorar mısın

Tamam oldu çünkü namaz
Kimini oku kimini yaz
Altı bin yüz yirmi farz
Daha namaz sorar mısın

Kamillerde olur irfan
Göster hoca bende noksan
Vitir vacip bin seksen
Daha namaz sorar mısın

Bir namaz vardır cenaze
O da gelir bir gün bize
Kaygusuz gibi akılsıza
Daha namaz sorar mısın

Hacet: *Gereklilik,* **Od:** *Ateş,* **Müşkil:** *Zor,* **Hod:** *Kendi,* **Fakı:** *İslam hukukçusu,* **Değirmi:** *Yuvarlak,* **Himmet:** *Çalışma,* **Minnet:** *İyilik etme- İyiliği başakakma,* **Tahhıya:** *Tanrı ömür versin diye selam,* **Vacip:** *Zorunlu, gerekli.*

— 10 —

Ey özünü insan bilen
Var edep öğren edep
Ey edep erkân bilen
Var edep öğren edep

Edeptir aslı tâ'at
Külli sıfat cümle zat
Varlığın edebe sat
Var edep öğren edep

Gel Hakka olma asi
Tâ gide gönlüm pası
Dört kitabın manası
Var edep öğren edep

Gaflet içinde uyan
Edepsiz olma ey can
Ediptir asl-ı iman
Var edep öğren edep

Edep gerektir kula
Tâ işimiz temiz ola
Edepsiz girme yola
Var edep öğren edep

Edeptir Hakk'a yakın
Bilir isen Hak hakkın
Edepsiz olma sakın
Var edep öğren edep

Bu edep atayi dir
Aşıka yüz suyudur
Evliyalar huyudur
Var edep öğren edep

Edebi bekler talib
Edeptir Hak'tan nasib
Edepsiz olma habib
Var edep öğren edep

Gel Hakk'a ikrar isen
Aşıklara yar isen
Yüz suyun ister isen
Var edep öğren edep

Edepli ol can isen
Hakk'ı bil insan isen
Müştak-ı Sultan isen
Var edep öğren edep

Edep gerektir ere
Tâ yolu doğru vara
Edepsiz olma yere
Var edep öğren edep

Edeptir Hakk'a delil
Edepten olma gafil
Olmayasın bi- hasıl
Var edep öğren edep

Kaygusuz Abdal uyan
Aşkı bil aşka boyan
Şöyle demiştir diyen
Var edep öğren edep

Gaflet: *Habersizlik- Dalgınlık,* **Edep:** *Terbiye- Aktöre,* **Atayi:** Armağan, **İkrar:** *Kararlaştırma dil ile söyleme,* **Habib:** *Sevgili- Dost,* **Müştak:** *Özleyen*

— 11 —

Koyun bine yeticeğiz
Sürmeğe de yarağ olur
Beşyüzünü satıcağız
Harçlanmağa gereğ olur

Bin batmandan olsa kazan
Ustager değil mi düzen
Hayranlık esince cana
Bengilik de gereğ olur

Berktir erenler barusu
Bine sayılır birisi
Elli'ki teke derisi
Pabucuma yorağ olur

Doymaz ise yalvar Hakk'a
Nazar kıl bucağa yüke
Onsekiz kalınca yuka
Tam gönlümce gevreğ olur

Kaygusuz Abdal bulunca
Gel otur pilav gelince
On tekne hamur halince
Bir onarı çöreğ olur

Yeticeğiz: *yetince, ulaşınca, varınca* — **Yarağ:** *lazım (yaramak'tan gelen bu kelime silah, gerekli şey, levazım anlamlarına gelir)* — **Satıcağız:** *satınca* — **Berk:** *kuvvetli* — **Baru:** *burç, kale* — **Ell'iki:** *elli iki (Vezin yüzünden böyle okunuyor)* — **Yorağ:** *pabucun üst kısmı.* — **Ustager:** *usta, iyi iş yapan* — **Düzmek:** *yapmak, başarmak, tanzim etmek* — **Hayranlık:** *esrarın verdiği keyif* — **Bengilik:** *esrarkeşlik* — **Nazar kılmak:** *bakmak* — **Yuka:** *yufka* — **Onarı:** *iyi, düzgün, uygun (Bu şiir, sürrealist şiirleri andırmaktadır).*

— 12 —

Kaplu kaplu bağalar
Kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş
Diler kırım geçmeğe

Kelebek ok yay almış
Ava şikâra çıkmış
Tonuzları korkutur
Ayuları kaçırmağa

Kazzaza balta koydum
Çervişin deremezem
Çuval çayırda gezer
Seğirdüben kaçmağa

Ergene'nin köprüsü
Susuzluktan bunalmış
Edirne minaresi
Eğilmiş su içmeğe

Allahımın dağında
Üçbin balık kışlamış
Susuzluktan bunalmış
Kanlı ister göçmeğe

Leylek koduk doğurmuş
Ovadan zurna çalar
Balık kavağa çıkmış
Söğüt dalın biçmeğe

Kelebek buğday ekermiş
Manisa ovasına
Sivrisinek derilmiş
Irgad olup biçmeğe

Bir sinek bir devenin
Çekmiş budun koparmış
Salımban seğirdir
Bir yar ister koçmağa

Bir aksacık karınca
Kırk batman tuz yüklenmiş
Gâh yorgalar gâh seker
Şehre gider satmağa

Tonuz düğün eylemiş
Ayuya kızın vermiş
Maymun sındı getirmiş
Kaftan gönlek biçmeğe

Deve hamama girmiş
Dana tellaklik eder
Susığrı natır olmuş
Nöbet ister çıkmağa

Kaygusuz'un sözleri
Hindistan'ın kozları
Bunca yalan söyledin
Girer misin uçmağa

Kaplubağa: *kaplumbağa* — **Derilmek:** *toplanmak, bir araya gelmek* — **Şikar:** av — **Şikâra çıkmak:** *ava çıkmak, avlanmak* — **Tonuz:** *domuz* — **Ayu:** *ayı* — **Kazzaz:** *ibrişim büken, ip yapan* — **Çerviş:** *yemekteki yağ* — **Dermek:** *toplamak, devşirmek* — **Seğirtmek:** *acele koşmak* — **Seğirdiben:** *seğirterek* — **Kanlı:** *kağnı (İki tekerlek üstüne konmuş bir tahtadan meydana gelen ve öküzler tarafından çekilen iptidai araba)* — **Koduk, Kodak:** *eşek yavrusu, sıpa* — **Dalın:** *dalını,* **Salınıban:** *salınarak* — **Koçmak:** *kucaklamak* — **Yorgalamak:** *rahvan gitmek* —**Sındı:** *makas* — **Gönlek:** *gömlek* — **Susığrı:** *susığırı, manda* — **Koz:** *ceviz* — **Bunca:** *bu kadar* — **Uçmak:** *cennet (bu şiirde sürrealist şiirleri andırır)* — **Mut:** *eski bir ölçü* — **Ergene:** *Trakyada bir ırmak* — **Biryan:** *Kebab* — **Tellak:** *Yıkayıcı* — **Yunmak:** *yıkanmak* — **Zift:** *katran* — **Batman:** *eski bir ölçü*

— 13 —

↓

Bülbüle gülzar gerek
Tutiye şeker gerek
Sarrafa gevher gerek
La ilahe illallah

Can alanı can bilür
İnsanı insan bilür
Her sırrı sultan bilür
La ilahe illallah

Zihi mükit ü zevrak
Gözün aç anlayu bak
Gayri ne var külli Hak
La ilahe illallah

Cümle alem zat imiş
Derya- yı hikmet imiş
Hakk- ila vuslat imiş
La ilahe illallah

Safi ol altun gibi
Tecelli kıl gün gibi
Leyla di Mecnun gibi
La ilahe illallah

Kalma cihan mülkine
Aslına döngil yine
Dahi kuvvetdür dine
La ilahe illallah

Tesbih ü zikr eylegil
Allah'a şükr eylegil
Bu sözü Fıkr eylegil
La ilahe illallah

(Dilgüşa sh: 20)

— 14 —

↓

Dedim ey dilber kulunam
Yürü hey torlak der
Sen dahi yolunmamışsın
Sözlerin taslak der

Dedim ey dilber lebinden
Bir buse versen n'ola
Alnına sapan kayası
Ensene tokmak der

Sordum suçum nedir benim
Halime kılmaz nazar
Bu söz senin ne hakkındır
Söyleme küstah der

Haline bak çuluna bak
Bu dahi sevmiş beni
Niyyetül gazâ değil mi
Dönüben ahmak der

Yürü hey derviş yoluna
Sende yoktur sîm ü zer
Akılsız sersem zavallı
Cimri vü çıplak der

Serteser gezmiş cihanı
Kurt üşmüş tabanına
Borusu yanını döver
Kabağı tak tak der

Yatağı külhan bucağı
Yüzü gözü is ü pis
Giydüğü eski kepenek
Eteği sak sak eder

Kaçuban kurtulamadım
Şol torlağın elinden
Her seher karşıma gelir
Çağırır Hak Hak der

Hoş gelir bu **Kaygusuz**'a
Bir kazan kuzulu pilav
Yüz elli yağlıca çörek
Ol dahi yumşak der

Torlak: *genç, acemi, batıni inançlara sahip derviş* — **Yolunmak:** *tıraş olmak, ehliyet sahibi olmak* — **Taslak:** *her hangi bir şeyin işlenmemiş hali* — **Leb:** *dudak* —

Buse: *öpüş* — **N'ola:** *ne ola, ne olur* — **Nazar kılmak:** *bakmak* — **Niyyetül gazâ:** *savaş niyeti* — **Dönüben:** *dönerek* — **Sim ü zer:** *gümüş ve altın* — **Cimri:** *nekes, var yemez* — **Serteser:** *baştan başa* — **Cihan:** *dünya* — **Kepenek:** *abadan yapılmış geniş kolsuz, yakasız üst giyimi (Şii- Batıni inançlara sahip olan dervişlerin kepenek giydiklerini eski kaynaklardan anlıyoruz. Şimdi Anadolu'da çobanlar kepenek giyer-ler)* — **Kaçuban:** *kaçarak* — **Çağırmak:** *bağırmak* — **Kuzlu:** *Kuzulu (Vezin yüzün-den böyle kullanılıyor)*

Bu şiirde bir özellik vardır. Her dörtlüğün ilk dizesi sekiz heceli olduğu halde ikinci dize yedi, dördüncü dize altı hecelidir. Bu bakımdan İslamdan önceki türkçe şiirlerin özel-liklerini taşımaktadır.

— 15 —

Yamru yumru söylerim
Her sözüm kelek gibi
Ben avare gezerim
Sahrada leylek gibi

İşim kalb sözüm yalan
Ben değil adım filan
Bu halk insana derim
Sözümü gerçek gibi

Aşk kuşları derilse
Aşktan dane verilse
Usulüm toya benzer
Avazım ördek gibi

Terketmedim benliği
Bilmedim insanlığı
Suretim adem veli
Her huyum eşek gibi

Arifler sohbetinde
Marifet söyleseler
Ben de hemen düşünmem
Ürerim köpek gibi

Gerçi Hakk'ın halkıyım
Marifetsiz aylakım
Arifler sohbetinden
Kaçanın ürkek gibi

Bu marifet ilminden
Haberim yok cahilim
Benden mana sorsalar
Sözlerim sürçek gibi

Aşıklar can içinde
Aşikar gördü Hakk'ı
İşitmenin manası
Olmıya görmek gibi

Miskin **Serayi** kıydın
Kul oldun sen nefsine
Senin hırs ü hevesin
Tuttu seni fak gibi

Kelek: *olmamış kavun ve karpuz, ham* — **Avare:** *başı boş* — **Bu halk insana:** *bu halka, bu insanlara* — **Derilmek:** *bir araya gelmek, toplanmak* — **Dane:** *tane, yem* — **Usul:** *müzikteki esaslar (Kudüm denilen çiftenarayla, zilli, yahut zilsiz tefle usul tutulur, yani hızlı ve hafif vuruşlar gösterilir)* — **Toy:** *Bir tür uzun boyunlu güzel bir kuş* — **Avaz:** *ses* — **Terketmek:** *bırakmak* — **Suret:** *şekil* — **Arif:** *anlıyan, irfan ehli* — **Marifet:** *bilmek, tasavvufta, tasavvufa ait sözler* — **Aylak:** *işsiz güçsüz* — **İlm, ilim:** *bilgi* — **Cahil:** *bilgisiz* — **Sürçek:** *sürçen, ayağı yere takılan* — **Aşikar:** *açık, gizli değil* —**Miskin:** *pek yoksul* — **Sarayi:** *Kaygusuz'un, bazı şiirlerinde kul-landığı mahlas* — **Hırs ü hevesin:** *hırsın ve hevesin* — **Fak:** *tuzak.* — **Usul:** *boy*

— 16 —

↓

Bu adem dedikleri
El ayakla baş değil
Adem manaya derler
Suret ile kaş değil

Gerçi et ü deridir
Cümlenin serveridir
Hakk'ın kudret sırrıdır
Gayre bakmak hoş değil

Adem mana- yı mutlak
Ademdedir nutk-ı Hak
Ademden gafil olma
Nefsi de serkeş değil

Ademdedir külli hal
İlm ü hikmet güft ü kal
Adem katında alem
Dane- i haşhaş değil

Adem odur ey hoca
Gıdası mana ola
Maksud ademden ahi
Hayal ile düş değil

Kendi özünü bilen
Maksudun bulan kişi
Hakk'ı bilen doğrudur
Yalancı kallaş değil

Bu **Kaygusuz Abdal'** a
Aşık demen dünyada
Nakş ü suret gözetir
Maksudu nakkaş değil

Adem: *insan* — **Mana:** *suretle, yani şekille tezahür eden iç, öz* — **Suret:** *görünüş şekil* — **Et ü deri:** *et ve deri* — **Cümle:** *hepsi, tümü* — **Server:** *baş, reis, ulu* — **Gayr:** *başkası* — **Mana- yı mutlak:** *hiç bir şeyle kayıtlanmıyan öz, sırf öz ve iç* — **Nutk-ı Hak:** *Tanrı sözü* — **Serkeş:** *baş çeken, itaatsiz* — **Külli:** *tekmil, bütün* — **İlm ü hikmet güft ü kal:** *bilgi ve hikmet, söz ve laf* — **Kat:** yan — **Dane- i haşhaş:** *haşhaş tanesi (insanın yanında alem, bir haşhaş tanesi kadar bile değerli değildir)* — **Hoca, Hace:** *zengin tacir* — **Maksud:** *kasdedilen şey, maksad, erek* — **Ahi:** *Kardeşim (Bir esnaf teşkilatı olan ve bilhassa XIII- XVI. yüzyıllarda, Anadolu ve Rumeli-'de yaygın bulunan Fütuvvet ehli şeyhlerine de «ahi» derlerdi)* — **Demen:** *demeyin* — **Nakş:** *resim, zinet, zahir, görünüş* — **Nakkaş, ressam** *(Burada, nakış ve suretle alemi, nakkaşla da Tanrı'yı kasdediyor)*

— 17 —

Bir kaz aldım ben kandan
Boynu da uzun borudan
Kırk abdal kanın kurutan
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kazımın kanadı selki
Dişi koyun emmiş tilki
Nuh Nebi'den kalmış belki
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Sekizimiz odun çeker
Dokuzumuz ateş yakar
Kaz kaldırmış başın bakar
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kazımın kanadı sarı
Kemiği etinden iri
Sağlık ile satma karı
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kaza verdik bir kaç akça
Eti kemiğinden pekçe
Ne kazan kaldı ne kepçe
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kazımın kanadı ala
Var yürü git güle güle
Başımıza kalma bela
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kaz değilmiş be bu azmış
Kırk yıl kaf dağını gezmiş
Kanadın kuyruğun düzmüş
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Suyuna biz saldık bulgur
Bulgur Allah deyü kalgır
Be yarenler bu ne haldır
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kazı koyduk bir ocağa
Uçtu gitti bir bucağa
Bu ne haldir hacı ağa
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Kaygusuz Abdal n'idelim
Ahd ile vefa güdelim
Kaldırıp postu gidelim
Kırk gün oldu kaynadıram kaynamaz

Abdal: *saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını ve sakallarını usturayla tıraş ettiren, davul ve dümbeleklerle, sancaklarla toplu halde gezen Şii-Batıni bir derviş topluluğu Doğrudan doğruya derviş anlamına da gelir.* — **Akça:** *para* — **Pekçe:** *daha pek, daha sert* — **Azmış:** *yol sapıtmış* — **Kafdağı:** *eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan bir dağ. Arkasında devler ve ejderhalar varmış.* — **Selki:** *hafif, yeğin.* — **Nuh Nebi:** *Adem peygamber torunlarından bir peygamber. Bunun zamanında, insanlar azmış, o da beddua etmiş, Tanrı, gökten yağmur yağdırmış, yerden sular fışkırmış, tufan olmuş ve herkes ölmüş, yalnız Nuh'un gemisine binen insan ve hayvanlar kurtulmuş, insan ve hayvan soyu, bunlardan türemiş. «Nuh Nebiden kalmış» sözü, eskilik bildiren bir sözdür.* — **Ala:** *elâ* — **Kalgılamak:** *oynamak, yukarıya doğru fırlamak* — **Yaren:** *dost (dost anlamına gelen yar sözünün cem'i olan yaran'dan bozma)* — **Nidelim:** *ne edelim, ne yapalım.*

— 18 —

↓

Dost senin yüzünden özge
Ben kıble- i can bilmezem
Pirin hüsnünü severim
Bir gayrı iman bilmezem

Bana derler ki şeytani
Senin yolun azdırır
Ben şu zerrak sufilerden
Gayrı bir şeytan bilmezem

Sufi- i sâlûs nedendir
Hüsne münkir geçindiği
Ne aceb bela geliptir
Şu ki ben dosttan bilmezem

O şah-ı hüsnün aşkına
Özümü viran kılmışam
Kaygusuz Abdal'dır adım
Cübbe vü kaftan bilmezem

Özge: *başka, ayrı* — **Kıble- i can:** *can kıblesi (kıble ibadette dönülen taraf ve yerdir)* — **Bilmezem:** *bilmem* — **Pir:** *ihtiyar, ulu, tarikatı kuran, yahut o yolun büyüğü* — **Hüsn:** *güzellik* — **Şeyatin:** *şeytanlar (Şeytan, müslüman inancına göre, ateşin dumansız alevinden yaratılmış, meleklerle beraber uzun zaman Tanrıya ibadet etmiş, hatta melekler, bu ibadeti görüp şaşırmışlar, ilk insan ve ilk peygamber olan Adem yaratılınca Tanrı, meleklere, ona secde edin diye emir vermiş, hepsi secde ettiği halde Şeytan secde etmemiş ve Tanrının lanetine uğrayıp cennetten sürülmüş. Bu yüzden Adem'e ve eşine düşman olmuş ve bir düzenle cennete girip, Tanrının, yemeyin dediği meyvadan yedirmiş, onlara ve soylarına kıyamete dek, kendisi ve soyu, düşman olmuştur)* — **Yol azdırmak:** *yol kaybettirmek, yoldan çıkarmak, yanıltmak* — **Zerrak:** *hilebaz, düzenci, mürayi* — **Sufi:** *Tasavvuf ehli, derviş (Melamet, yani kınanma yolunu tutan ve tekke, giyim, tören gibi şeylerle halktan ayrılmayı kabul etmiyenler, sufileri, bu kayıtlara bağlı oldukları için hoş görmezler. Mevlevi ve Bektaşiler, melameti üstün tutarlar ve bu tarikatler, esas bakımdan, Melamet yolundan meydana gelmiş tarikatlardır)* — **Sufi-i salus:** *mürayi sufi* — **Münkir geçinmek:** *gerçekten inkar etmediği halde kendisini inkar ediyor göstermek* — **Şah-ı hüsn:** güzellik padişahı — **Kılmışam:** *kılmışım.*

— 19 —

↓

Allah Tanrı yaradan
Gel içegör cur'a- dan
Yar ile yar olagör
Çıksın ağyar aradan

Bekle gönül bostanın
Susığırı girmesin
Key sakın uçursun
Kandili minareden

Fil yükün karıncaya
Yükletme çekebilmez
Lâ'l ü gevher kıymetin
Umma seng- i hâreden

Hacca vardım der isen
Kanda vardın hacca sen
Klavuzsuz kuş uçmaz
Bunca dağ ü dereden

Hacca varan kişinin
Gönül yapmak işidir
Gönül Hakk'ın beytidir
Sakın sen emmareden

Sen özünü bil nesin
Hak sende sen kandesin
Hakk'ı bilmek dilersen
Geç ağ ile kareden

Dünya ahret demegil
Biliş ü yad demegil
Uzak savaşa düşme
Geç kuru sehhareden

Tıfıllayın dembedem
Dambu dambu söyleme
Mansur'layın olursun
Bilmezsen müdareden

↓

İnsan nûr-ı kadimdir
Hasta değil hekimdir
Sen dahi insan isen
Anla bu esrareden

Aşık olan bu yolda
Can ile baş oynadır
Sen dahi aşık isen
Bakma gel kenareden

Sen insanı sorarsan
Hak'tan ayrı değildir
Sıfatı zat-ı mutlak
Hırkası çâr pâreden

Aklına akıl deme
Sözüne delil deme
Çünki kurtaramazsın
Nefsini emmâreden

Kaygusuz'un hüneri
Helva vü biryan yemek
Andan özge hüneri
Umma bu biçareden

Cur'a- dan: *esrar içilen kabak* — **Ağyar:** *gayrılar, yar olmıyan düşman* — **Susığırı:** *manda* — **Key:** *çok, pek, gayet* — **Seng-i hara, hara:** *mermer taşı, sert taş, granit* — **Hac:** *Müslümanlıkta, zengin ve yol zahmetine katlanacak bedeni kabiliyeti olan kişi, aynı zamanda yol emniyeti de varsa ömründe bir kere Mekke'ye gider, kıble olan Kâ'be'yi ziyaret eder, orada muayyen töreni yapar ve hacı olur. Buna haccetmek derler. Sufilerde gerçek Kâ'be gönüldür ve gönül yapmak, hacca gitmekten üstündür* — **Kanda:** *nerde* — **Beyt:** *ev* — **Emmare:** *fazlasıyla kötülüğü emreden nefis* — **Ağ ile kare:** *akla kara, dedi- kodu, kuru laf, boş söz* — **Demegil:** *sakın deme (gil, gıl, fiillerin sonuna gelir kat'ilik bildirir, tekit anlamını verir.)* — **Sehhare:** *büyücü karı, dünya* — **Tıfl, tıfıl:** *çocuk* — **Tıfıllayın:** *çocuk gibi* — **Dem be dem:** *andan ana, her an, her zaman* — **Dambu dambu:** *abuk sabuk* — **Müdare, müdara:** *yumuşak huyluluk, herkesle hoş geçinmek* — **Nûr-ı kadim:** *evveline evvel olmıyan nur* — **Esrare, esrar:** *sırlar, gizli şeyler* — **Kenare:** *kenar, kıyı*

— 20 —

↓

Esrara pişen lokma
Karnımız aç, tez olsa
Kahvaltıya yüz tavuk
Üçyüz elli kaz olsa

Üç kişi idik handan
Karnımız açtı dünden
Üç araba buğday undan
Bir kabaca somun olsa

Pişse gelse kazan bişi
Araya alsak üç kişi
El hazırı, bekler aşı
Beş on kazan hoşaf olsa

Pişse gelse felte felte
Otursak yesek tarta tarta
Seksen bin pişmiş yumurta
Üç ölçecik tuz olsa

Sarı öküzün başı ile
Pişse gelse döşü ile
Seksen sini bişi ile
Üç beş ahbap, bir saz olsa

Kaygusuz'um kaldır elin
Şükr, Mevlâ'ya doğru yolun
Ahbabımız üç yüz gelin
İki yüz elli de kız olsa

Felte felte: *(Burada) büyük kaplarla* — **Ölçecik:** *ölçek, buğday ölçmeye yarayan ölçü aracı, ölçekcik* — **Bişi:** *bir çeşit yağlı ekmek, pişi* — **El hazırı:** *kaşık elde sofrada bekleme.*

— 21 —

Dünya geçimçün gam mı çekerim
Vafir bostan eker, kabak satarım
Eğer bu sene çıkar isem yaza
Tolayım bir parça Gürcü, Abaza
Elime geçse on kadar Zaza
Yolar sakalını kavlak satarım

Gider Yapraklı'ya alırım tosun
Öğrenmiş olmazsa acemi olsun
Müşteri gelince semizce bulsun
Bazı bilmezlere torlak satarım

Attariye layık mutaf düzerim
Bir kutunun derununa bezerim
Şehirlerde durmam, köyde gezerim
Abanoz ağacından tarak satarım

Atmaca beslerim şahine nisbet
Alır mahir beyler, ona ne minnet
Birini bir ata veririm elbet
Bazı ahmaklara çaylak satarım

Sen kusura bakma hoca fakı
Söylersin yalanı, unuttun Hakk'ı
Gider Rum düğüne, alırım çakı
Gezerim köylerde bıçak satarım

Baktım ki kesede kalmadı para
Tellallık ederim, durmam avara
Pazarbaşı koymaz ise pazara
Çıkar kenarlarda maşlak satarım

Bir çift öküz alırım hasılı kelam
İrençbere de lazımdır vesselam
Bir kanlısı on parayadır tamam
Günde beş on kanlı çorak satarım

Çıkarım çarşıya bir at alırım
Beslemesin pek kolayın bilirim
Parası çok şaşkın adam bulurum
Eyerini soyar da çıplak satarım

Kaygusuz'um, harceyledim varımı
Bu günü koyup kayırma yarını
Çok söylüyon, sen kesmezsin dilini
Kalkar da ağzına şaplak satarım

Kanlı: *kağnı arabası* — **Çorak:** *tuz* — **Şaplak:** *tokat sille* — **Kavlak:** *Çıplak*.

— 22 —

Beng ile seyretmeye ah bize bir bağ olsa
Issı souk olmasa havası hub sağ olsa

Pireden incinmesek kar u yağmur olsa
Sinek hey vızlamasa ana hem yasağ olsa

Dobruca ovasından büyük yağlı çörekler
Akkirman'ın yağından benzimiz hey ağ olsa

Cümle cihan koyunun semiz yahnı etseler
Biz yemeğe başlasak engeller ırağ olsa

Gaziler helvasından cihan dopdolu olsa
Zülbiye halkaları sütü dahı çoğ olsa

Kanda bir göl varısa badem paluze olup
Bir yanından diş ursak çevresi bal yağ olsa

Düpdüz bu yaş ovalar her biri boş durmasa
Sulu şeftalisi çok bin üzümlü bağ olsa

Kaygusuz Abdal otur kimin ye kimin götür
Sufiye koz kalmadı Abdala kaymağ olsa

Beng: *esrar*, — **Hub:** *güzel* — **Paluze:** *pelte* — **Koz:** *ceviz* — **Urşak:** *vursak* — **Zülbiye:** *Nişastadan yapılan tatlı* — **Semiz:** *besili* — **Ursak:** *Batırsak*.

— 23 —

Esrarı gördüm bu gün binmiş gider bir ata
Şöyle kim derviş olmuş hergiz söylemez hata

Hızır donudur donu Hakk'a doğrudur yönü
Şöyle cüst eyler beni erişince gizlü tâta

Kırmızı don giyinür yeşil kubbe sarunur
Miskinlikten görünür iner alçak sıfata

Sufiler bunu yerer bittiği yeri sorar
Gazel olmadan derer hissesi var kuvvete

Sufi yemez haram der gizlice de görem der
Gelen yıl çok derem der ister birazın sata

Bir kişi kim ayıktır yabanda bir o yoktur
Anın hiç aklı yoktur ta'neyleye bu ota

Bir kişi kim hayrandır yer gök ana seyrandır
İnsan değil hayvandır başın bürüye yata

Gel iy miskin Kaygusuz esrardan al öğütün
Bu aşıklar otudur yemez verme her tata

Hergiz: *asla, hiç* — **Cüst:** *arama, araştırma* — **Ta'n:** *yerme, sövme* — **Tat:** *Moğol* — **Seyran:** *Gören, bakan* — **Don:** *Giysi.*

— 24 —

Evliyaya eğri bakma gün ve mekan elindedir
Mülke hükmü veren odur iki cihan elindedir

Sen anı şöyle sanırsın sencileyin bir ademdir
Evliyanın sırrı vardır gizli ayan elindedir

Hak bunda getirdi anı kullarını irşad için
İsteyene iman verir kahr ü ihsan elindedir

Hak zatıyla sıfatıyla tecelli eyledi ona
Varlığı hak varlığıdır emr- i sübhan elindedir

Kaygusuz Abdal bu sırrı okudum anladım bildim
Şimdi bu alemin hükmü kamil insan elindedir

Kahr ü İhsan: *iyilik ve kötülük* — **Süphan:** *Tanrı'nın sıfatlarından* — *Sencileyin: Senin gibi* — **Sır:** *Giz* — **Tecelle:** *Görünüm* — **İrşad:** *Aydınlatma.*

— 25 —

(1) Erişti bâd-ı nevruz gülistâne
Gülistan vaktı yetti kim uyâne

(2) Temamen yeryüzü cünbişe geldi
Behişte benzedi devr- i zamâne

(3) Gülistan goncesin açtı donandı
Divane oldu bülbüller divane

(4) Yine simurga haber verdi hüdhüd
Otağın başına konmuş şahane

(5) Güvercin çifti ile ötegeldi
Dudak dudağa verdi canı cane

(6) Kışın hâmûş olan kuşlar aceb kim
Fırâk ü derd ile geldi lisâne

(7) Yine bülbül gülistan arzu kıldı
Tutiye şekker ü başkuş virane

(8) Zihi fazl-ı bahar ü revnak-ı gül
Zihi zevk ü safâ nâm ü nişane

(9) Bezendi dağ ü sahrâ nûr- i rahmet
Nihânî nesneler geldi iyâne

(10) Hazaran revnaka geldi çemenler
Ki serzeniş kılar hûr- i cihâne

(11) Eğer bildinse hoş **Kaygusuz Abdal**
Yüzün hâk eylegil pir ü cüvâne

AÇIKLAMA

1. *Gül bahçesine nevruz (yeni gün anlamına gelen nevruz, martın yirmibirinci günüdür ve o gün, ilk baharın başlangıcıdır) yeli geldi, ulaştı, gül bahçesinin uyanacağı zaman geldi.*
2. *Bütün yeryüzü canlandı, harekete geldi. Zaman döndü de öyle bir hale geldi ki adeta cennete benzedi.*
3. *Gül bahçesi, koncaların açtı, donandı, bülbüller deli divane oldu.*
4. *Otağın başına, padişahçasına konmuş olan simurga, hüthüt (Hüthüt, çavuş kuşu da dediğimiz kuştur. Söylenceye göre Seba Melikesi Belkis'e, Süleyman Peygamber'in mektubunu götürmüştür. Simurg, otuz kuş anlamına gelir. Vücudunda otuz kuşun belirtisi olduğundan, yahut otuz kuş büyüklüğünde bulunduğundan bu adla anılan bu kuşa anka da derler. İsmi var, cismi yok olan bu kuşa biz de, zümrüdü anka denir. Masallara girmiş mitolojik bir kuştur.) yine haber ulaştırdı:*
5. *Güvercin, çiftiyle öterek geldi. Dudak dudağa verdiler, canı can kattılar.*
6. *Ne şaşılacak şey ki kışın susan kuşlar, ayrılık yüzünden, dertle dile geldiler.*
7. *Yine bülbül, gül bahçesini özledi, dudu kuşuna şeker sunuldu, baykuşa yıkık yerler yurd oldu.*
8. *Baharda ne bir üstünlük, ne de bolluk var, gül, ne de parlak. Ne zevk, ne safa, ne ün bu.*
9. *Dağ da rahmet nuruyla bezendi, ova da. Gizli şeyler, meydana geldi.*
10. *Çimenler, binlerce güzelliğe nail oldular, öylesine parladılar ki cennetteki huri kızlarına bile cilvelerde bulunuyor, onlara darılıp dokunaklı sözler söylüyorlar.*
11. *Kaygısız Abdal, eğer bunları bildinse ne hoş. Yüzünü ihtiyara karşı da toprak et, gence karşı da, Kendini herkesten aşağı say, herkese hizmet et, faydalı ol).*

— 26 —

(1) Bu saraya adem oldu padişah
Suret- i Ademde geldi bunda Şah

(2) Ademi kendiyle nikap eyledi
Ademin gönlü içinde söyledi

(3) Çün gönül Hakk'ın evidir iy safa
Beyt- i Hak dedi gönlü Mustafa

(4) Cümle ilmin hem kabı olmuş gönül
Nutk-ı Hak gönle eyler hem nüzûl

(5) Ol ki nutkın adem'e can eyledi
Kendiyi gönülde pinhan eyledi

(6) Bu gönlüm sırrını sen iy yiğit
Gel berü Kaygusuz'dan işit

AÇIKLAMA

1. *Tanrı gönülde sultan oldu*
   Tanrı insan görüntüsünde dünyaya geldi

2. *Tanrı insanı kendisine örtü edindi*
   Bunu insanın dili ile gönlü söyledi

3. *İnsanın gönlü Tanrı evidir*
   Çünkü Hz. Muhammed gönül hak evidir dedi

4. *Gönülde tüm bilgiler vardır*
   Tanrısal sözler gönle geçmiştir

5. *Tanrı soluğuyla insana üfledi*
   Sonra gönlüne konuk oldu

6. *Ey yiğit bu, gönlün gizlerini*
   Gel birazda Kaygısız Abdal'dan dinle

— 27 —

Dolap- Name

(1) Sûal ettim bu gün ben bir dolâba
Dedim niçin sürersin yüzün âba

(2) Neden bağrın deliktir gözlerin âb
Dökersin gözlerinden yaş türâba

(3) Karârın yok gece gündüz dönersin
Sebep neydi sataşın bu ikaba

(4) Elif haddin bükülmüş çenge dönmüş
İnilersin sadan dönmüş rebâba

(5) İniltiden delindi dertlü bağrım
Firâkından ciğer döndü kebâba

(6) Ne zulmetti sana bu çehr- i gaddâr
Ki derdin deftere sığmaz hisâba

(7) Gözünden kan revân olmuş sehergâh
Geceler varmadın bir lâhza hâba

(8) Duhânından senin yandı dil- i zâr
Yazılmaz şehr- i derdin bir kitaba

(9) Sual oldu dolâbın döndüğünden
Dolap hoş dölenip geldi cevâba

AÇIKLAMA

1. *Bu gün ben bir dolaba sordum, dedim ki: Niçin yüzünü suya sürmedesin?*

2. *Neden bağrın delik, gözlerin yaşlı, neden gözlerinden toprağa yaş dökersin?*

3. *Kararın yok, gece gündüz dönüp durmadasın. Sebep neydi ki bu cezaya uğradın?*

4. Elif gibi usul boyun bükülmüş, çenge dönmüş. İnlemedesin, sesin rebap sesine benzemiş. (Arap alfabesinin ilk harfi olan ve bizimde a ve e harflerine uyan «elif» düz ve yukarıdan aşağı çekilen bir çizgi olduğundan boya benzetilmiştir. Çeng, eski Yunanlıların bir'ine benziyen ve yay gibi bükülmüş bir tahtaya geri-len tellerden meydana gelen bir müzik aletidir. Rebab, sapı tanburdan kısa, ça-nağına deri gerilmiş ve yayla çalınan bir çalgıdır. Sesi, gayet kalındır ve gerçekten de iniltiye benzer.)

5. Dertli bağrım, iniltiden delindi, ayrılığını duydum da ciğerim yandı, kebaba döndü.

6. Bu gaddar felek, sana ne zulümde bulundu ki derdin deftere sığmaz, hesaba gelmez.

7. Seher çağı gözünden kanlar akmada, geceleri bir an bile uyumuyorsun.

8. Ağlayıp inleyen gönül, başındaki dumanı gördü de yandı yıkıldı. Derdini yayıp anlatarak hiç bir kitaba yazmaya olanak yok.

9. Dolaba, bu dönüşünün nedeni sorulunca bir hoş dölenip şöylece yanıt vermiye başladı

—28—

Cevâb-ı dolab

(10) Dolâb aydur eyâ çeşmin çerâğı
Cevab işitmeğe tutgıl kulağı

(11) Geçirmiştim serâdan gönlümü ben
Yetirmişim serâpa hem budâğı

(12) Yetişmezdi boyumdu yetmiş arşın
Koçamazdı belimden er kucağı

(13) Gelirdi her taraftan türlü kuşlar
Budağımda kurarlardı otağı

(14) Öterdi tûti vü kumriyy ü dürrâc
Geçirdim bin zaman bu resme çâğı

(15) Hevâ murgu heves bâğın gezerken
Uzadı ömr kuşunun tuzâğı

(16) Kazâ erdi meğer dest- i kaderden
Ki bir şahs erişip çaldı nacağı

(17) Yıkılıp yüzümün üstüne düştüm
Kırıldı kalmadı cismim durağı

(18) Dönüp boynuma taktılar kemendi
Sürüttüler dolandım her sokağı

(19) Sokaklarda yatardım nîçe müddet
Gelen geçen basarlardı ayâğı

(20) Zekiriyyâ gibi biçti beni de
Dolâb için dürettiler yarâğı

(21) Demir mıhlar dokanıp yüreğime
Kazâ desti ile çerhin çomağı

(22) Dolâb oldum dönerim dost deyüben
Gözüm yâşı sular dâim bu bağı

(23) Felek kime sunarsa bir kaşık bal
Sonunda kusturur tas ile ağı

(24) Süleymân'ın sürerken tahtını yel
Fenâ toprâğına erdi yatâğı

(25) Sikender de cihânı gezdi Kaf Kaf
Dönüp hükmeyledi sürdü yasâğı

(26) Kanı Kisrî kanı Husrev kanı Sâm
Bilinmez anların yurdu durağı

(27) İşittim bu cevâbı çün dolaptan
Çekip el ettim âlemden ferâğı

(28) Sabır seccâdesin altıma aldım
Tevekkülden kuşanuban kuşâğı

(29) Sözün ey **Kaygusuz** irfâna söyle
Ne bilsin şekeri dana buzağı

AÇIKLAMA

Dolabın yanıtı

10. Dolap der ki: Yanıtımı işitmek için, a gözümün ışığı, kulağını aç, kulak ver bana, dinle

11. Gönlümü, bu yeryüzünden geçirmiştim, baştan başa budaklar bitirerek yücelere boy atmıştım.

12. Boyum yetmiş arşındı, kimse yetişemezdi, erlerin kucağı bile beni koçamaz, açık elleriyle beni kucaklayamazlardı.

13. Her taraftan türlü kuşlar gelirdi de budağımda otağ kurarlardı

14. Dudu, kumru, turaç öter dururdu. Bir zaman bu çeşit bir dem sürdüm.

15. Sevgi kuşu heves bağını gezerken ömür kuşunun tuzağı uzadı.

16. Galiba kader elinden kaza erişti ki bir adam gelip çattı ve nacağını çaldı.

17. Yıkıldım, yüzümün üstüne düştüm, cismimin durağı kalmadı, yıkıldı.

18. Dönüp boynuma kemendi taktılar, sürüttüler, her sokağı dolandım.

19. Nice zaman sokaklarda yatardım. Gelen, geçen, ayağıyla üstüme basar geçerdi.

20. Zekerriya Peygamber gibi beni de biçtiler, dolap yapmak için ne gerekse hepsini hazırladılar. (Zekeriyya peygamber, kendisine inanmayanlardan kaçmış ve içi oyuk bir ağacın içine girmiş, fakat düşmanları kendisini bulup ağaçla beraber tepesinden, testereyle ikiye biçmişler.)

21. Yüreğime, zaman çomağı, kaza ve kader eliyle demir mıhlar mıhladı.

22. Nihayet dolap oldum, dost diye diye dönerim, gözümün yaşı, daima bu bağı sular durur.

23. Felek, kime bir kaşık bal sunarsa sonunda tasla zehir kusturur.

24. Süleyman Peygamber'in tahtını yel götürürken sonunda yatağı, yokluk toprağına erdi. (Bütün yaratıklar, Süleyman Peygamber'in emrinde olduğu gibi rüzgâr da emrindeymiş ve buyruğuyla, tahtını bir yerden bir yere yel götürürmüş.)

25. *İskender'de Kaf'tan Kaf'a dünyayı gezdi, aleme hükmetti, hükmünü o da bir zaman sürdü. (Burada anılan İskender, meşhur Makedonya'lı hükümdar değildir. Kur'an'da anılan ve doğu illeriyle batı illerini ele geçirdiği anlatılan Zülkarneyn'dir. Zülkarneyn, eskilerce İskender sanılmıştır. Son incelemelere göre Tevrat'ta da adı geçen bu hükümdar, Med ve Fars hükümdarı Keyhüsrev'dir. Kafdağı eskilere göre, dünyayı kuşatan çok yüksek bir dağdır ve dünyanın insanlara meskün kısmı, bu dağla biter. Bu bakımdan dünyanın bir ucundan öbür ucuna yerine, kaftan kafa denegelmiştir.)*

26. *Hani Kisrâ, hani Husrev, hani Sam? Yurtları, durakları bile bilinmez. (Kisrî ve Kisra, Husrev kelimesinin arapçalaşmış şeklidir. Nûşirevan'a lâkapken sonradan eski İran şahlarının hepsine Kisrâ denmiştir. Sâm, İran'ın mitolojik tarihinde milli kahraman olan Rüstem'in babasının adıdır, o da bir kahramanmış.)*

27. *Dolabın bu yanıtını işitince alemden el çektim, hiç bir şeye aldırış etmez oldum.*

28. *Sabır seccadesini altıma yaydım, belime Tanrı'ya dayanma kuşağını kuşandım.*

29. *Ey Kaygusuz, sözünü tam arif kişiye söyle. Danayla buzağı, şekeri ne bilsin?*

—29—

Hak getire nimeti şöyle nasip eyle kim
Dört yanına çağlasın su gibi ırmağ ile

Evvelâ yüz bin somun hem yüz elli bin pide
Üç yüz elli bin çörek bunca katmer yağ ile

Anca yeter bin deve, bin de anın köçeği
Elli bin su sığırı altmış bin malağ ile

Bin öküzle bin inek hardallı yahni ola
Paçasını edeler sirke sarımsağ ile

Bin koyunun yahnisi bin dahi çepiş keçi
Elli bin püryan kuzu altmış bin oğlağ ile

On bin toklu bin şişek cümlesi kebap ola
Terbiyesin ideler baharlı sumağ ile

Tavuk ördek bi hesap ancileyin kaz dahi
Kimisi bütün kebap, kim kavrulmuş yağ ile

Bıldırcınla güvercin tabak tabak yürüsün
Tarac ile kekliği taşıyalar ağ ile

Elli bin kazan pilav elli bin de zerdesi
Yağlı herse bin kazan hallolmuş çomağ ile

Kırık bir kazan pâluze elli bin mahallebi
Bin bunca sütlü pirinç fağfuri çanağ ile

Türlü türlü çorbalar nazik köfte kıymalar
Asideyi höşmeri bin sahan kaymağ ile

Elli bin sini börek elli bin de baklava
Mamunya hoş dizile bihesap tabağ ile

Gaziler helvasını getireler bin sini
Bin bunca halka çini yiyevüz parmağ ile

Elli bin cevizliden elli bin sapuniden
Zülbiye dahi dura ortada yumağ ile

Şamın kuru üzümü tamam bin batman ola
Getireler ortaya harar ile çağ ile

Yüz kerre yüz bin karpuz ol kadar kavun ile
Kesip şeker ekeler dizeler tabağ ile

Şeftali kayısı bin bohça her birisi
Hem ayvanın iyisi hoş olur durmağ ile

Elli bin batman kiraz elli bin de zerdali
Bin bunca elma armut illâ üzüm bağ ile

Türlü türlü şerbetler mecliste hazır ola
Nuş edelim biz anı eseli çerağ ile

Hak yetire nimeti cümle tamam eyledik
Dahi dilberler gerek on dört on beş çağ ile

Saz- ü tanbur hoş âvâz çifte çifte çalınsın
Zevk idelim ömrümüz geçmesin ferağ ile

Bu demleri sürelim alemde ser sağ iken
Son serencâm sineyi gömerler toprağ ile

Cümle kelâm hep fani, vefası yok dünyanın
Ey **Kaygusuz** fenaya aldanmagıl lağ ile

— 30 —

Behey kardeş, yolumuza giremezsin demedim mi ?
Bizim gizli sırrımıza eremezsin demedim mi ?

Bu sırrı değmeler bilmez, bilenler de haber vermez,
Bu sırrı gayrı göz görmez, göremezsin demedim mi ?

Ulaş bir mürşide ulaş, akıt gözünden kanlı yaş
Yezidden kaç behey kardeş, kaçamazsın demedim mi ?

Erenlerden bu bir name, ne gidersin, Halep, Şâme
Gel uy on iki imame, uyamazsın demedim mi ?

Üçler yediler erkânın, bilerler sürer devranın
Kırklar cem'inde devranın, kesemezsin demedim mi ?

Aliye ismullah derler yüzüne secde ederler
Taş yerine baş koyarlar, koyamazsın demedim mi ?

Bu **Kaygusuz** ezeliden, himmet almış ol veliden
Oku duy ilm- i Aliden, duyamazsın demedim mi ?

— 31 —

Dervişlik hırkada tacda değil ↓
Isılık ondadır saçta değildir

Var bir gerçek erden kuşan kuşağı
Anları kurt yemez ucda değildir

Hakk'ı ister isen Ademden iste
Irak'ta Mekke'de Hac'da değildir

Döğüp bir kardeşin hatırın yıkma
Eğilüp kıldığın secde değildir

Aşk ile ölegör **Kaygusuz Abdal**
Aşk ile ölmezsen güçte değildir

— 32 —

İslamın şartını sual edersen ↓
İcmalinde şartı beştir efendi
Muradın ger inan öğrenmek ise,
Anın da adedi şeştir efendi

Savm ile salat, zekat ile haç
Malın var ise, hak yoluna saç
Biri şehadettir, lisanını aç
Bu sana acaib iştir efendi

Peygamberleri sev, onlara inan
İnanmayanlardır, ol nare yanan
Melek, kitap, ahret olmaz mı ahsen
Var ise imanın hoştur efendi

Din Muhammed dini, cümleden asıl
Gayri dinleri bilmeyen nasıl
Ziya de değildir, üç farzdır gusül
Mazmaza, istinşak beden yaştır efendi

Biz dört biliriz abdestin farzın
Gel öğrenmeğe var ise kastın
Dirseklerin mail, yumalı destin
Vech ile ricleyn yaştır efendi

↓ Hacesten, necasten eyle taharet
Art avret yerini etme kerahet
İstikbal-ı kıble vakitle niyet
Bu altı saydığım dıştır efendi

Oniki şartı var bil ki salatın
Kılıp anı menziline iletin
Ayne'l-yakin var ise bir illetin
Anın da adedi şeştir efendi

Tekbir al ellerin başına götür
Kıyam, kıraet, rükû, sücuddur
Kade-i ahirede bir miktar otur
Kılarsan ne güzel iştir efendi

Kaygusuz Abdal' ın bildigi böyle
Noksanı var ise doğrusun söyle
Su bulunmaz ise teyemmüm eyle
İki darp bir niyet üçtür efendi

— 33 —

Parça

Ol zaman ki yoğ idi bu kâ'inat
Zat içinde nihan idi her sıfat

Zat içinde bu sıfat mestûr idi
Bu vücud yok idi hemân nûr idi

Ne nebi var idi ol dem ne veli
Zat içinde nihan idi her sıfat

Yir ü gök hazine içinde sır idi
İkilik yoğ idi hemân bir idi

(Gülistan, Ankara Milli Kütüphane No: 645., sh: 45)

Parça

Dokuz felek bizüm sayvanumuzdur
Yidi yir yüzi hem seyranumuzdur

Zira insan suretidür donumuz
Kamu âlem bizüm hayranumuzdur

(Divan v. 300 b.)

Parça

Açmayın sözün yüzinden perdesin
Bildüreyin size harcıdan hasın

Söz içinden size bir dürlü nişan
Anladayım ne dimektür lâ- mekân

Lâ- mekân dimek de maksud ne imiş
Aslı fer'i neden aldı her bir iş

Lâ- mekân dimek mekansuz yir midür
Yoksa onun da mekânı var mıdur

(Gülistan, sh: 44)

Kainat: *evren,* — **Mestür:** *örtülü, kapalı, perdeli,* — **Sayvan:** *çardak.* — **Suret:** *Yüz* — **Lâ Mekân:** *Yensiz*

Parça

Benem cümle vücud içindeki cân
Benem külli sıfat her türlü erkân

Benem leylî benem Mecnûn ki derler
Benem ol ki özüm özüme hayran

Parça

Acâyibsin, acebsin, bu'l- acebsin
Özün matlûbsun özgeye talibsin

Cihan baştan başa külli nûr oldı
Her eşyada hakikat menşûr oldı

Dahi her bir sadâ kıldı enel- hak
Rûşen oldı bu ma'ni sırr-ı muğlak

Nikabın açdı yüzinden bu dilber
Bu ne sözdür ne Mansûr'dur ne ber- dar

Aşıka her mekân Mekke oluptur
Mekke bilmeyene sevda oluptur

Sırâta'l müstakîm düpdüz yol oldı
Özini anlayan külli ol oldı

Parça

Bu ışk ile cihan oldu münevver
Bu ışk ile döner künbed- i devvar

Bu ışk ile denizler cûşa geldi
Bu ışk ile felek cünbişe geldi

Parça

Hakk'a minnet bugün Sultanı gördüm
Bi- hicâp cism içünde cânı gördüm

Zerre- y- idüm nâgâh güneşe irdüm
Katrem mahveyledi ummânı gördüm

— 34 —

Seçme Beyitler

Bu'ışk mevci yine başımdan aşdı
Sırrum faş eyledi râzumı açdı

* * *

Ko sözi fariğ ol Kaygusuz Abdal
Ki sözden açılır cümle kil ü kal

* * *

Yedi tamu sekiz uçmak hayr u şer
Hûr u gılmân dünya ahret sim ü zer

* * *

Gel ki meyhanede esrar yiyem şarab içem
Şarhoş olam bekri bigi zühd ü sâlüsdan geçem

* * *

Ben bu ışkı göreli herdem enel- hak söylerem
Hak deyenin sözüne sıdkıla saddâk söylerem

* * *

Feryâd ü figan itdüğüm ışka girifdâr olmışam
Şol bir can ü dil- ârâmun zülfinde berdar olmışam

* * *

Gönlüm yine şol dilberün hüsn- i cemâlin arzular
Gözlerinün elasını yüzinün âlin arzular

* * *

Saraf önünde dökeyim gevheri
Cevheri olan bilir (ol) cevheri

* * *

Ol derya kim alem mevcinde yeksân
Ol suret kim felek nakşında hayrân

* * *

Denizi sakladun katre içinde
Güneşi zerrede pinhân edersin

IV) – DÜZ YAZILARINDAN ÖRNEKLER

a) **Dil- güşâ,** yahut **Budalâ- name**'den

"Hâlikın (Yaradan'ın) emri beni kûze- ger (testici) balçığı gibi devranın çarhı üzerine koyup dolap gibi döndürdü. Gâh beni kûze (testi) düzdü, gâh bozdu. Gâh kâse düzdü, gâh saraylarda kerpiç eyledi, gâh ayaklar altında hiç eyledi. Gâh gül eyledi, başa çıktım, gâh gil (kil) eyledi, hâke düştüm. Gâh halk içre aziz eyledi, gâh zelil eyledi. Gâh insan, gâh hayvan eyledi. Gâh gezegende yandım, gâh hazine- bandım. Gâh kul olup satıldım, gâh dellâl olup sattım. Gâh oynayıp uttum, gâh bilmeyip utuldum. Gâh beni hâkim eyledi, gâh hakem eyledi. Gâh aziz gâh azzâz (çok yücelten), gâh bezzâz (bezci), gâh attâr (aktar), gâh penbe (pamuk) atıp hallâc eyledi. Gâh berber, gâh zer- ger (kuyumcu) eyledi.Gâh aşçı, gâh başçı eyledi. Gâh temürcü, gâh kömürcü eyledi. Gâh beni şarka, gâh garba iletti. Gâh deryâda mâhî, gâh sahrâda âhû eyledi. Gâh avcı eyledi, gâh av oldum. Gâh alim oldum, gâh cahil oldum. Elkıssa (hasılı) dünyada bir sıfat kalmadı bana ettirdi. Gâh şâgird (öğrenci) oldum, öğrendim, gâh üstâd oldum öğrettim. Gâh beni ataya oğul eyledi, gâh atayı bana oğul. Gâh beni tıfl (çocuk) edip analara besletti, gâh anayı bana kız eyledi, gâh beni anaya ata eyledi, gâh ataları tıfl edip bana besletti. Velhâsıl başınızı ne ağırdayım, niçe bin kere ata belinden ana rahmine, ana rahminden cihana geldim, niçe bin kere çerendegâh perende oldum, niçe bin kere küfr ü imâna karıştım, niçe bin kere zulümata (karanlıklar), gâh aydınlığa düştüm, niçe bin kere dürlü dürlü cinslere karıştım, niçe bin dürlü hil'atler (elbise) giydim, niçe bin kere dürlü yakalardan baş gösterdim, nice bin yıllar âşinâlar gözettim, niçe bin isimler ve lâkaplar urundum (edindim), niçe bin sûretlerden göründüm. Velhasıl-ı kelâm bu nefis askeri, beni güçten güce saldı ve kaptan kaba boşalttı, şehir be şehir, karye be karye (köy köy) gezdirdi ki dil ile iyan (açıklama) ve kalem birle (ile) beyan olmaz. İhvân, in meşhûrest: Şinîde key buved mânend- i dîde (kardeşler bu söz meşhurdur işitilen şey görülene benzer mi ki?). Pes imdi işittiğini ko (bırak), görenden haber al. Elbette bir gün sen dahi göresin, geçen hallerine ha gülesin, ha gülesin.

Hele söz çok, bu nefis askerine ki duşoldum (sataştım), nâlân ü giryan (inleyip ağlıyan) olup her gâh (daima) tazarru ve zarılık (yalvarma ve ağlama) ederdim, hiç kimse rahm etmez idi (acımazdı), niçe zamanlar geçer idi, niçe devranlar döner idi, neyleyip ne edeceğimi bilmez idim, hayran olup kalmış idim. Yine bir gün atamı at ve anamı don (elbise) etmiş idim, hemen kulağıma bir sada geldi ki: Yeter, gel imdi, kon (artık yerleş). Sanki yoğ idim, var oldum. Elkıssa anadan doğup şir- hâr (emzik çocuğu) oldum, tıfl oldum, bâliğ oldum, yiğit oldum, pîr (yaşlı) oldum, nâgâh bir gün ruh âşinâlarına duş oldum (rastladım). Hâlimden haber sordular, dediler: Derviş, eğri otur, doğru söyle; az söyle, uz söyle; çok söz baş ağrıdır, dediler. Ben ayıttım: İhvân (kardeşler), benim sergüzeştim tavil ü dirâzdurur (uzundur) ki çandan (pek çok) sefer gördüm, yani çok haber getürdüm ammâ neyleyim, rakıyblerden havf (korku) vardır. Nihan (gizli) muhtasar budur ki yirmibeş bin âşiyan (yuva) gezdim ve seyrettim. Bilürsen ayüdür, bundan eyü hiç bildiğin olmaz. Her ne görürsen âgâh ol (anla), ammâ dahleyleme (karışma) ve söyleme gam dahi çekme. Ey yâr, şikâr geçti deyüp sükût eyledim. ammâ sözlerin düşün müdür, yâ hayalin midir, ya sayıklar mısın dediler. Ben ayıttım: Nâmerddir ol kişi kim görmedüğü ve bilmedüğü sözü söyleye. Ben âlim değilim, ilim bilem, veli değilim, kerâmetim ola. Karpuz gibi yoğun yumru (eğri büğrü) bir söz düzüp erenler meydanına kodum, gördüğüm menzillerden nişan verdim. Ârif bildi ki ne dedim. Nâdan (cahil), özün hayâlde kodu. Anlayana bir kitap sözdür, anlamayana bin söz dahi desen fâidesi yoktur. Efendi, söz çok, sözü söylemek olmaz. Söz var, kalk içinde, söz var hulk içinde.

b) **Esrâr-ı Ârifîn, Maglata- i Kaygusuz**' dan:

Derviş kendüye geldi. Fikreyledi, bu gördüklerim düş müdür? Gördü ki düş değil, vâkıadır. Bu kez derviş yerinden durugeldi (kalktı) aydur (dedi): Ben bu şehri ol vakt (eskiden) teferrüc etmek (gezmek) isterdim, şimdi bu, benim koynumda bulundu, ben bunu bir hoş teferrüc edeyim der. Filhâl (gerçekten) yerinden durdu (kalktı), bel bağladı bu şehri teferrüc eyleye. Ol vakt anı gördü ki bir kişi gelür. Derviş anı göricek ayıttı: Hele bu kişi geldi, bundan bir haber sorayım, belki bu yerlü ola, görelim ne söyler dedi. Ol kişi yakın geldi, selâm verdi. Derviş, aleyk aldı (karşı selam verdi). Oturdular, birbiriyle haber soruştular. Ol kiş, bir aceb söz söylemiş, bir hoş hikâyet eylemiş. Derviş rivâyet eyler ki ol kişi müsafir imiş, âlemde seyran ederken bu şehre eriştim. Bu cihan ki bunda var, bunun gölgesi düşmüş, ol dahi bu cihan suretli şekil bağlamış (meydana gelmiş). Her nesne ki bu cihanda var, vücudu, gölgesi gibi bunda düşmüş. Nâgâh (ansızın) yolun erişti, ikisinin arasına eriştim, şöyle ki, ikisi dahi görünürdü. Gönlüm oldu ki varayım, ol şehri teferrüc edeyim. Vardım, teferrüc eyledim, ol dahi heman bu cihana benzer, bundaki şeylerin gölgesi deprendüği (kımıldadığı) aksi anda düşmüş, heman ol dahi yerde, gökte var idi, cümlesin teferrüc eyledim, hikâyet çoktur, şimdi benim gelişim dahi andadır dedi. Derviş ki bu sözü dinledi, gördü ki acayib hikâyet söyler, derviş aydur: Yârâ (ey dost), sen söyledin, benim dahi halimi dinle, hikâyet eyledim dedi. Dervişin gönlü cuşa geldi (coştu), bu şi'ri aydur:

1- Âlem külli vücuddur ben can oldum
Vücudda can ile canan ben oldum

2. Suretimi gören der ki ademdir
Ma'nide sıft-ı Rahman oldum

1. Alem, tamamıyle bedendir, ben alemin canı oldum ve varlıkta canla canan yani sevgili kesildim.

2. Şeklimi gören, bu bir insandır der, halbuki mânen rahmeti umumi Tanrının sıfatı oldum ben. (Bu şiirde, Eflâtun'un ide kuramın etkisi açıkça görülmektedir.)

SEYYİT NESİMİ
(1369 - 1417)

A) GENEL OLARAK

Yaşamı hakkında bilgi veren kaynakların birbirini tutmadığı İmadeddin Nesimi Diyarbakır bölgesine yerleşen türkmenlerdendir. Bağdad'ın Nesim kasabasında yetişmiş, kuvvetli bir öğrenim görerek Arapça ve Farsça ile tasavvuf bilgilerini çok iyi öğrenmiştir. Hurifilik mezhebini kuran Fazlullah'ın müridi, damadı ve halifesi olmuştur. Anadolu'ya gelerek Bursa'da bulunmuştur. Kul Nesimi ile hiç bir bağlantısı yoktur. Türk şiirinin devlerinden biri olan Nesimi dipsiz ve sonsuz düşünce okyanuslarının dalgıcıdır. Korkusuzdur. İnançlıdır, yılmaz bir savaşcıdır, engindir, derindir. Bağımsız ve durmayan sevgi fırtınası onu bir yaprak gibi sürükler, durur.

Şeriata aykırı ve heteradoks sayılan hurufilik bir çok mürit ve taraftar bulmuş. Maddi ve manevi geniş bir etki alanı olmuş. Ancak, çağın siyasetçi din adamları ve hükümdarları tarafından hoş görülmemiştir. Fazlullah Timur tarafından öldürtüldüğü gibi Nesimi de izlenmiş, bunun üzerine kaçarak Suriye'ye gitmiştir. Fakat coşkun tasavvuf heyecanları, coşkulu konuşmaları, aşırı panteist görüşleri nedeniyle orada da barınamamış. Özellikle tasavvuf anlamıyla Enelhak (Ben Allah'ım) Bu sözü ilk kez Hallac- ı Mansur söylemiştir., (**V. M. Kocatürk, a. g. e.** sh: 72) demesi, yobaz, dar görüşlü dindarları ve medreseci şeriatcıları kızdırmış, kendisi kafir sayılarak derisi yüzülmek suretiyle — Halep'de öldürülmüştür. Tasavvuf üzerine şiir yazanları çağlar boyu etkilemiştir.

B) GERÇEK KİMLİĞİ

Seyyid Nesimi, XIV. yüzyılın son yarısıyla XV. yüzyılın ilk bir kaç yılı arasında yaşamış büyük bir ozanımızdır.

Seyyid İmadeddin Nesimi diye anılır, Bağdat'lıdır. Yaşamı, kimliği, kişiliği konusunda yeterli bilgi yok, düşüncelerinden dolayı derisi yüzülerek öldürülmüştür (1404). Alevi- Bektaşi geleneğine göre "yedi ulu ozan"dan biri. Bu ozanlar, Hatayi, Fuzûlî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemini, Virani ve Nesimi'dir. Türk divan yazınının en büyük ozanlarından biri sayılan Nesimi Hurufilik yoluna bağlıdır, bu kurumun kurucusu Fazlullah Hurufi'nin izini sürmüş, görüşlerini benimsemiş, varlık birliği inancına bağlanmıştır. Alevi- Bektaşi yazınında Nesimi'nin yeri Hurufilik'in, belli bir odakta Ali'ye yakınlık göstermesi nedeniyledir. Özellikle varlık birliği görüşünü savunan, kişiyle Tanrı arasında bir nitelik yükleyen inanç arasında bağlantı vardır. Tanrının en yetkin (kâmil) insanda görünür duruma geldiğini, nesnelleştiğini, en üst düzeyde görünerek en olgun biçimde Ali'de

somutlaştığını ortaya atan düşünce Ali'yi "yetkin kişi" eski söyleyişle "en kâmil insan" sayar. Onun kişiliğinde nesneleşen Tanrıyı bulur. İşte bu inanç Nesimi'yi Alevi- Bektaşi çizgisine yaklaştırmış, sevdirmiştir. Alevi- Bektaşi yazınında Hurufilik'le ilgili görüşlere de yer verildiği olmuş, bir çok ozan bu konuda başarılı koşuklar düzenlemiştir. Nesimi onun mahlasıdır, esas adı Ömer'dir.

Bir takım eski cönklerle yazma divan nüshalarında, Seyyid Nesimi mahlaslı bazı şiirlerin ona maledildiği görülmekte ise de bu sav inandırıcılıktan uzaktır. Bunların değerden yoksun olanlarını bir kenara itmek, oldukça değer taşıyanları da ihtiyatla karşılamak, bu son kısma girenleri, hiç değilse, kendine inanç yönünden pir edindiği Fazlullah tarafından Nesimi mahlası verilmeden yazdığı şiirleri saymak gerekir.

"Öteden beri mahlasının başına getirilen ve "dinin direği" demek olan İmâdü'd- Din de onun adı değil, Hazret- i Mevlânâ'nın babasına Bahâ'ü'd- Din, mürebbisine Burhânü'd- Din, kendisine Celâlü'd- Din, ilk halifesi olan zâta Hüsâmü'd- Din... denilmesi kabilinden ancak bir saygı ünvanıdır. Bununla beraber ozanımız, hemen hemen daima Nesimi, Seyyid Nesimi İmamü'd- Din Nesimi, İmamü'd- Din Seyyid Nesimi olarak anılır. Anlaşılan şudur ki mahlası veya ünvanıyla birlikte mahlası kendine ad olmuş, bu mahlas ve ünvan, onun asıl adını unutturmuştur ". **(K. E. Kürkcüoğlu., a. g. e. sh: 12)**

Bir tuyuğ'unda

"Âdumı Hak'den Nesimi yâzerem"

deyişine bakılırsa Nesimi adı ona Hak yönünden yolunu hak yol bildiği üstadı Fazullah tarafından verilmiştir. **(aynı yapıt)**

Şairimizi hiç bir kaynak göstermeden, Osmanlı yazarları **(Bursalı Tahir Bey, c. II, sh: 432):** "Seyyid Ömer İmamü'd- Din Nesimi" ve kitabbiyatçı rahmetli Nail Bey tarafından hazırlanan ve tek nüshası Milli Eğitim Bakanlığı Türk Ansiklopedisi Bürosu'nda, yazar hattiyle olan diğer bir nüshası da Ankara'da Milli Kütüphane'de bulunan, sürekli ve ciddi bir emek ürünü olan Tuhfe- i Nail: "Şeyh İmamü'd- Din Seyyid Ömer Nesimi" suretinde kayd eder. Bu iki esere göre onun anılmayan, Alevi çevrelerde yaşamış olması nedeniyle tutulmıyan adı: Ömer'dir.

"İmâmiyye ve İsnâ- Aşeriyye" de denilen Ca'feri mezhebinin yaygın olduğu çevrelerde Ömer adı sevilmez ve söylenmez; Nesimi, daha çok bu çevrelerde yaşamış, ün yapmıştır. Onun için Ömer adını kullanmamıştır.

Muhammed Râgıb et- Tabbâh'ın A'lâmü'n Nübelâ' bi- Târihi Halebi' ş- Şehbâ' adıyla yayımladığı 8 ciltlik Haleb Tarihine **(h. 1343 / m. 1925. c. III, s. 15)** İbrahim el- Haleb'in Künüzü ' z- Zeheb'inden aldığı bir kayda göre de Nesimi'nin asıl adı Ali'dir. **(aktaran aynı yapıt)**

Rahmetli Ali Emiri Efendi, "Esâmî- i Şu'arâ- yi Âmid- Diyarbakır Şairlerinin isimleri" adlı yazma eserinde **(İstanbul- Fâtih Millet kütüphanesi, Ali Emiri, kısmı, No: 781 / 1)** hiç bir kaynağa dayanmaksızın Nesimi'nin adının Muslihü'd- Din olduğunu kayd

etmekte ise de bu doğru olamaz. Biz, bunu İmamü'd- Din gibi ünvan saymaktayız. **(aktaran aynı yapıt)**

Şu'arâ tezkirelerinin bir kısmı, Bağdad yakınlarında doğduğu yer olarak gösterilen Nesim bucağından esinlenerek onun Nesimi (Nesimli) mahlasını aldığını bildirmekte ise de ne Hamâlı Yâkut'un Mu'cemü'l- Büldân'ında, ne Tarihu'l Fütûh gibi eski kaynaklarda, ne Tarihu'l- İrak gibi yeni eserlerde o civarlarda Nesim yer adına rastlamamakta. Nesimi gerçekten Nesim denilen bir yerde doğmuşsa orasının, adı yayılmamış, zamanla unutulmuş bir semt veya mahalle olabilir. Müstakim- zâde, Mecelletü'n- Nisâb'da **(Süleymaniye kütüphanesi, Halit Efendi kısmı, No: 628, c. III, vr. 422)** Nesimi'nin Haleb köylerinden biri olduğunu söyler ki bu da soyut bir iddiadır. **(aktaran Aynı eser)**

Mürşidi Fazullah'ın, şiirlerinde kullandığı Naimi mahlasına vezince ve şekilce de benzediğinden bu mahlasın alındığı veya verildiği tahmin edilmektedir. (Nitekim, Hurufilik propagandası için, Türklerle yoğun yerlere yolladığı Halifesinin mahlasının da benzer şekilde Refi'i olduğunu görmekteyiz.) Mecelletü'n- Nisâb'la Tuhfe- i Nâil'de ünvan ve mahlasının başında bir de şeyh kelimesi vardır.

C) SEYYİDLİK UNVANINA GELİNCE

Bunun gerçek bir Seyyidliğe mi, yoksa Seyyid görünmek istemeye mi dayandığına ilişkin bir bilgi yok. Bilindiği üzere bir Hadis- i Şerife dayanılarak, Peygamber efendimizin, kızı Hazret- i Fâtıme'den doğma ve damadı Hazret- i Ali'den olma torunlarından Hazret- i Hasan'ın soyundan gelenlere Seyyid, Hazret- i Hüseyin'in soyundan olanlara ise Şerif denilegelmiştir. (Nitekim Osmanlı devrinde Mekke Emirliğine seçilen ve Hazret- i Hüseyn soyundan gelen zevata Şerif denilmiştir. Onlardan bu gün hayatta olanlar da Şerifler diye anılmaktadır.) Bununla beraber, ister birinden, ister diğerinden gelsinler, hepsine de Seyyid denmektedir. Nesimi'nin gerçekten o soydan gelip gelmediğini , ya da öyle tanınmak mı istediğini, yahut ta bu ünvanın ona tarikat geleneklerine uyularak mı verildiğini bilmemekteyiz; **(Edip Kemal Kürkçüoğlu, a. g. e. sh: 18)** ancak, bir şiirinde

"Gerçi bu gün Nesimi'yem, Haşimi'yem, Kureyşi'yem;
Bundan uludur ayetüm, ayet ü şâna sığmazam"

dediği, diğer bir şiirinde ise mahlasının başına Seyyid sözcüğünü getirdiği görülür.

Bir gazelinin mahlas beytinde **(h. 1286 / m. 1869 basımı s. 83):**

"Çün Nesimi'nin Ebü- 'l Fazl oldı Hak'den künyesi
Cümle esmânın hurûfı ayn- i elkâbındadır

"Bende sığar iki- cihan; ben, bu cihana sığmazam.
Gevher- i lâ- mekân benem; kevn ü mekâna sığmazam"

gibi şiirlerini duyunca:

Kardeşinin:

"Gel bu sırrı kimseye fâş eyleme!
Hân- i hâsı âmmeye âş eyleme!"

beytini yazıp gönderdiği, onun da:

"Deryâ- yı muhit cûşa geldi;
Kevn ile mekân hurûşa geldi."

beytiyle başlayan ünlü mesnevisi ile yanıt verdiği söylenir. **(Osmanlı müellifleri, c. II, s. 433; Esâmî- i Şuarâ- yi Âmid, vr. 15 a; Nesimi Divanı, Selmân Mümtâz neşri, Bakü 1926, s. 5).**

D) SEYYİD NESİMİ NERELİDİR, NEREDE VE NE ZAMAN DOĞMUŞTUR?

a) "Bağdad civarında Nesim karyesinden (köyünden) dir." **(Lâtifi Teskiresi, basma nüsha, s. 332)** "Bağdad'da Nesim nahiyesinde tevellüd etmiştir." **(Tuhfe- i Nâil, No. 3289).**

b) "İrak halkından" dır. **(Hadikatü's- Salâtin, Türk Tarih Kurumu kütüphanesi, fotokopi, No. 21, vr. 29 a- 30 b.).**

c) "... Âmidi- diyardır — .... Diyarbakır'lıdır." Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş- Şu'arâ', Fatih-Millet Kütüphanesi, Ali Emiri kısmı, No. 772) "Âmiddiyyü 'l- asi- Diyarbakır asıllı" dır. **(Ali Emiri, Esâmi- i Şu'arâ- yi Âmid, Fatih- Millet kütüphanesi, A. E. E. kısmı, No. 781 / 1. vr. 53 a)** Meşâirü 'ş- Şu'arâ'da hem Nesimi'nin, hem de kardeşi Şah Handân'ın minyatürleri vardır.

ç) "Tebrizlidir." **(Abbas- el Azzâvi, Tarihu 'l- İrak, Bağdad h. 1357 / m. 1939, c. III. s. 45).**

d) "Şirazlıdır" **(Riyâzu 'l- Ârifin'den naklen aynı eser, s. 47).**

e) "Nusaybin- Nissibin'lidir" **(Bursalı Tahir Bey, Osmanlı müellifleri, İstanbul h. 1338 / m. 1918, c. 2, s. 432. Yazma bir divanın zahriyyesindeki kayda göre.)**

f) Selmân Mümtâz, neşr ettiği Nesimi Divanı **(Bakü, 1926)** nın başına koyduğu önsözün bir notunda (s. 6): "Şah Handân, Nesimi'nin doğma kardeşi olup doğum yeri bulunan Şirvan'da vefat etmiştir. Şemahi'nin güney- batısında vaki ve öz adıyla adlanmış Şah Handân kabristanında medfûndur. Bu gün bile türbesi mevcud ve ziyaretgahtır. Avam arasında asıl adı olan Şah Handân tahrif olunarak Şahanda diye söyleniyor." diyor. Şah Handân'ın Şirvan'da doğduğu bilindiğine göre kardeşinin de orada dünyaya gelmiş bulunduğu hatıra gelebilir.

Bir insanın nereli olduğuna değil, ne olduğuna bakılmalıdır Nesimi'nin bu yerlerden birinde veya bilmediğimiz daha başkabir yerde doğmuş bulunması, hakkındaki değer hükmünü değiştirmez. (Nitekim Fuzûli için de Bağdadlı, Hilleli, Kûfeli, Kerbelalı denilmiştir. O, daima odur.).

Nesimi'nin doğum yeri gibi, doğum yılı da belli değildir. Hurufilik sistemini — belki de siyasi maksatlarla — kuran Ester- Âbâdlı Şihâbü 'd- Din Fazlullah Nâ'imi' nin başlıca haleflerinden olduğuna, bu sistemin de h. 788 / m. 1385 yılında kurulmuş bulunduğuna (**A. Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhebler ve Tarikatlar, İstanbul, 1969, s. 144.**), olgunluk çağına girmemiş, kişiliği belirmemiş bir kimseye kolay kolay halifelik (Sistem- başılık) verilmiyeceğine göre Nesimi'nin o sırada 40- 45 yaşında olduğunu , bu takdirde h. 740-745 / m. 1339- 1344 yılları arasında doğduğunu tahmin etmek mümkündür. (Nitekim Yunus Emre'nin, Kadı Burhânü'd- Din'in, Şeyhi'nin, Necati'nin, Zati'nin, Hayali'nin, Fuzuli'-nin, Ruhi'nin, Nedim'in.... de doğum tarihlerini bilmemekteyiz bu hususlarda türlü tahminlere gitmekteyiz.) (**Edip Kemal Kürkçüoğlu a. g. e. s: 20**) Gerçekten Nesimi hiçbir şeye sıgmaz, Evren bile onun için dardır küçüktür. Yoğun bir kişiliğin bayraktarlığını yapan Nesimi düşündüklerini hep söyler, açıklama istemiyle yanar.

E) SEYYİD NESİMİ HANGİ BOYDAN, HANGİ SOYDAN VE HANGİ LEHCE TOPLULUĞUNDANDIR ?

Kendisi bir şiirinde: "Haşimi'yem, Kureyşi'yem demiş olsa, böylece aslını başka bir ırka dayasa, Hakikatü's- Salâtin (**Türk Tarih Kurumu Kütüphanesindeki fotokopi, No. 21, vr. 29 a**) : "Rûmi (Anadolu Türk halkından) değil, eğerçi Irak halkından idi, amma Türki eş'arı vâfidir (Türkçe şiirleri çoktur)" demek suretiyle bunu ima etmiş bulunsa bile Türk dilini kullanmaktaki engin yeteneğine, yüzyılların süzgecinden geçerek Türkleşmiş bir soydan geldiğine, ana dilinin Türkçe olduğuna hükm etmek, Meşâ'irü 'ş- Şu'arâ'da (**İstanbul- Fatih Millet Kütüphanesi A. E. E. Kısmı, No. 772**) Aşık Çelebi'nin "Türk-maniyyü 'l- cins- Türkmenli cinsinden" deyişine hak vermek lazımdır.

Şiirleri söylene söylene, yazıla yazıla tamamen değilse bile kısmen birtakım değişikliklere uğramış, tam değişmemiş ya da pek az değişmiş metinlerde kullandığı bazı sözcüklerden, "gelemem" yerine "gelebilmem", "sığmam" yerine "sığmazam", "demem" yerine "demezem" demek gibi etken fiillerle geniş zamanların olumsuz hallerini ifade ediş biçime göre Habibi ve Fuzuli gibi onun da dili, Türkçenin Oğuz lehçesine oldukça yakın Azeri lehçesindendir.

Farsçaya Türkçe kadar hakim bulunmakla, bir divan tertibine yetecek miktarda Farsça şiirler de yazmakla birlikte, Türkçe şiirlerinin Farsçalarından daha çok ve daha üstün ve espirili oluşu, ana dilinin Türkçe olduğunu ayrıca kanıtlar.

1- ÖLÜMÜ

Nesimi üstadı ve piri Naimi'den hurifiliği öğrendikten ve kabul ettikten sonra hayatını bu tarikata vakfetmiş, mahlasını bile üstadının mahlasından almıştır. Bütün Hurufiler gibi Nesimi de sıkı takibe uğramış, sürekli kaçmış, muridlerinin, yakın inanç sakinlerinin özellikle Bektaşilerin içinde yaşamış 1494 yada 1417 yılında Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Şiirlerinde tasavvufa ve hurifiliğe ait fikirleri zamanın egemen ideolojisine yönelterek insanı kutsallaştırma yada tanrılaştırma; tanrıyı insanlaştırma imgesini tüm şiir-

lerinde yoğunlaştırarak adeta doruğa çıkarmıştır. Öldürülme nedeni budur. Ozanın bütün şiirleri insan hakkındadır. Engin ve coşkulu bir anlatıma sahip olan Nesimi Yakın ve Orta doğu şiirinde bir uyanışa kaynaklık etmiştir.

F) SEYYİD NESİMİ HANGİ DÜŞÜNCE VE İNANÇ SİSTEMİNE BAĞLIDIR?

Bütün kaynaklara göre Nesimi'nin, Ester- âbâd'lı Şihâbü'd- Din Fazullah Naimi'nin, tasavvufi görüşlere dayanarak, Kur'an- ı Kerîm'in yorum ve te'villerini bazı batıni ve batıl inanışlara katarak yepyeni, apayrı bir sistem ortaya attığı, yaymaya çalıştığı Hurufiliği benimsediği ve adı geçen tarafından kendisine de Halifelik verildiği mürşidi sağken sistemin başlıca propagandacılarından olduğu onun öldürülmesinden sonra gizlenme gereği bile duymadan faaliyetlerini arttırdığı, bu amaçla ölümü bile göze alarak o zamanlar "Diyar- i Rûm" denilen Anadolu'yu, İrak'ı, Suriye'yi dolaştığı, çevresine bir çok mürid topladığı, hatta Anadolu beğlerinden bir kısmına hulûl ettiği, kendisi gibi propagandacılar yetiştirdiği kesindir. Hurufidir, Fazlullah Hurifinin yardımcısı ve damadıdır. Harflerin simgesel anlamlarında gerçeği arar.

HURUFİLİĞİ

O, kayınpederi ve piri gibi perdelerin gerisini araştırmayı gizler bulup çıkarmayı, adım adım olgunlaşarak tanrılaşmaya ister. Yolu budur. A. Gölpınarlı, Mezhepler ve Tarikatlar adlı eserinde **(1969, s. 143) :** ... Nusayrilik, Dürzilik, Yezidilik gibi esas inançlarında İslami hükümlerden tamamıyle ayrılmış uydurma bir dindir." der. Halbuki aynı zat, Milli Eğitim Bakanlığınca yayınlanmakta bulunan İslam Ansiklopedisinin Hurufilik maddesinde **(c. 5 / 1, s. 598- 600) :** " bir tarikattır." hükmünü verir. Tasavvuf adlı eserinde ise **(1969, s. 156)** "Hurufiliğe, kökleri eski Hind- İran, hatta Mısır'da bulunan batıni bir mezhep diyebiliriz." Görüşünü öne sürer. Duygu genişliği anlam derinliği açısından ozanlarımız arasında ilk sırada yer alır. Çok akıcı, etkili, uyumlu, yer yer aşırılığa varan bir anlatışa sahiptir.

Bir şey hem "din", hem "mezhep" hem de "tarikat" olamaz. A. Gölpınarlı'yı üç ayrı tesbite götüren, Hurufiliğin dine benzer tarikatimsi bir mezheb karakteri taşıması, aradan yüzyıllar geçmiş bulunmasına karşın henüz gereği gibi incelenmemiş olmasıdır.

Bursalı İsmail Hakkı Ferahu'r- Rûh adlı risâlesinde: " Sırrı takdis olunsun, Sofya'lı Şeyh Bâli Hazretleri, " Bilesin ki Seyyid Nesimi, Fazlu-'llâh- i Hurufi, Osman Baba ve daha başkaları gibi Işık adıyla ün salan habis taifenin başkalarının hepsi zındık kişilerdir. Namazları terk etmeyi mubah sayarlar." dedi.... Allah sırrını takdis buyursun, Bursalı Üftade Hazretleri ise " Muhakkak ki Seyyid Nesimi hakikati güzelce anladı. Şu kadar ki sır olan bazı şeyleri açığa vurdu" dedi...

Şu halde Nesimi, birine göre Işık taifesinden bir "zındık" tır; diğerine göre ise, "güzelce anladığı hakikat sırrını açığa vurmuş biri" dir.

A. Gölpınarlı İslam Ansiklopedisinin Hurufilik maddesinde **(c. 5 / 1, s. 598)** : Hurufiliğin h. 800 de (m. 1398 de); Tasavvuf adlı eserinde (1969, s. 156) h. 796 da (m. 1394 te); Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar adlı eserinde ise (1969, s. 144): h. 788 de (m. 1386 da) kurulduğunu söyleyerek üç ayrı tarih gösterir. Hurufiliğin oldukça uzun bir hazırlanış ve zemin hazırlayış devresinden sonra. A. Gölpınarlı'nın, Tahran Üniversitesi Pehlevi Dili Profesörü Sadık Kiya'nın Vaji- Nâme- i Gürgâni adlı eserine dayanarak verdiği h. 788 (m. 1386) tarihinde yayılmaya başladığı görüşü sağlam ve doğrudur. Özgün kişiliği Nesimi'yi çekici kılan ögelerden biridir. Harflerin içindeki kanallardan, deliklerden akıp giderek özündeki ateşe düşmeye, yanmaya çalışır.

M. R. et- Tabbâh, A'lâmü'n- Nübelâ' bi- Tarihi Halebi' ş- Şehbâ'de **(Halep, 1343 / 1295, c. III, s. 16)**: "... O, Haleb Hükümet konağı yakınında, Sultan Hamamı bitişiğinde, kendi adıyla anılan Tekye'de gömülüdür. Bu Tekye'nin şeyhliğine gelenler de Nesimi adıyla anılır." der. Vatikan'a Papa seçilenlerin belli adlar alışlarına benziyen bu hal, Nesimi mahlası bir çok şiirlerin ortaya çıkmasına, zamanla bunların Seyyid Nesimi'ye mal edilmesine, önce yazma, hatta sonra basma divanlara geçmesine yol açmıştır.

G) SEYYİD NESİMİ İLE KUL NESİMİ'NİN AYRICALIKLARI

Edip Kemal Kürkçüoğlu titiz ve değerli incelemesinde bu özellik farklılıklarını şöyle sıralamaktadır:

1) Vezin (Ölçü)

Seyyid Nesimi, şiirlerini daima Aruz vezniyle yazmıştır. Bu bakımdan, Hece vezniyle yazılmış şiirler onun değildir.

Seyyid Nesimi, Aruz ölçüsünün karmaşık ve güç ölçülerini başarı ile kullanmıştır. Kul Nesimi, Aruz'un monoton ve kullanılması kolay kalıpları içinde kalmıştır.

2) Uyak

Seyyid Nesimi'nin şiirlerinde uyak sağlamdır. Kul Nesimi'ninkilerde ise çok yerde sakattır, hatta uyaksız denecek değin bozuktur.

3) Dil

a) Seyyid Nesimi Türkçeye hakimdir; şiirlerinde pek çok öz Türkçe sözcüklere yer vermiştir. Kul Nesimi dile egemen değildir; öz Türkçe sözcüklere rastlanmaz.

b) Seyyid Nesimi'nin, Türkçeleri kadar güzel, ahenkli Farsça şiirleri de vardır; Kul Nesimi'ninse yoktur.

4) Biçem

Seyyid Nesimi'nin uslubu yüksektir, parlaktır; diğerinde bu yükseklik ve parlaklık görülmez.

5) Düşünce Yapısı

Seyyid Nesimi sadece Hurufi'dir; Bektaşi ve koyu Alevi değildir, Kul Nesimi ise hem Bektaşi, hem de gulattan, müfritlerden sayılacak derecede koyu Alevidir. (Bir çok Bektaşi ve Alevi eserlerinde Şu'arâ' Tezkirelerinde, Semeratü'l- Fuâd'a, hatta bazı edebiyat tarihlerine geçirilen şiirlerin bir kısmı, yazma Seyyid Nesimi divanlarına alınan şiirlerin pek çoğu, Kul Nesimi'nindir. Bu, bir takım yanlış kanıların oluşmasına da neden olmuştur).Seyyit Nesimi ummandır. Tasavvuf konularını derinlemesine coşkuyla işler.

6) Nazire

Kul Nesimi'nin bir çok şiirleri Seyyid Nesimi'ye naziredir. Yüzeysel bir karşılaştırma bile ikisi arasındaki farkı belirtmeğe yeter. Kul Nesimi, Hatayi'nin şiirlerine nazireler yazmıştır: Hatayi ise Seyyid Nesimi'nin bazı şiirlerini tanzir etmiştir.

7) Kişilik

Birincisi bilgin ve ariftir; ikincisi sadece halk ozanıdır. Birincisi içtenlikçi gerçeği anlayıcıdır, ikincisi ise onun taklitcisidir.

Türkçe ve Farsça divanlardan başka "Mukaddimetü'l- Hakâyık adlı Türkçe mensur eser Nesimi'ye aid olarak tanınmaktadır." **(A. Gölpınarlı, İslam Ansiklopedisi, Nesimi maddesi, c. IX, s. 207).**

Onun İnsûn adlı yazma bir risalesi vardır.

Vaktiyle Kayseri alimlerinden Gülekçi- Zade Haci Zühdi Efendi'nin Mevlevi Ahmed Remzi Akyürek tarafından düzenlenen fihristinde, Tasavvuf kitapları kısmında 211 sıra numarasında Nesimi'nin olmak üzere "Manzume fi- Mesleki 'l- Hurufiyye- Hurufilik meslekini gösterir manzume" adına rastlanmaktadır **(E. K. Kürkçüoğlu a. g. e.)**

H) EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

Değerli araştırmacı, ozan İsmet Zeki Eyüboğlu, Seyyid Nesimi'nin yazın ve ozan kişiliğini açıklarken:

"Nesimi'nin şiiri, divan yazının en başarılı en olgun ürünleridir, onun derinliğini, söz-ses uyumunu başka ozanlarda bulmak kolay değildir. Türkçe şiirleri gibi Farsça şiirleri de derin anlamlı, sürükleyici, varlık birliği anlayışını en akıcı bir söyleyişle dile getiricidir" der. **(Alevi- Bektaşi Edebiyatı, s: 114).**

"Her neye kim baktın ise anda sen Allah'ı gör
Kancaru kim azm kılsan "semme vechullah"ı gör

Bu ikilik perdesinden geç hicabı ref kıl
Gel bu birlik vahdetinden bak bu ressullahı gör

Hacc- ı ekber kılmak istersen gel ey zahid berü
Aşkın kalbi içinde sen bu beytillahı gör

dizelerinin bulunduğu şiirinde tanrı- kişi, tanrı- nesne özdeşliğini, birliğini işler, vurgular. "Ey kişi, nereye bakarsan bak, orada tanrıyı gör, Nereye yönelirsen yönel tanrının yüzünü gör, Bu ikiliği bırak birliğe gel, örtünmeyi bırak, Gel bu birlik özünde tanrının gizini gör, En büyük hac yapmayı dilersen ey kaba sofu, ey ikiyüzlü, Aşkın gönlüne gir, tanrının evini orada gör." Ozan, hacc gününün cumaya denk gelmesini en büyük hac (hacc- ı ekber) diye niteleyen inanca bağlanarak kişinin gönlünü ona benzetiyor. Bu benzetiş kimi Alevi- Bektaşi geleneğinde de vardır. Bu görüşün kökeni Yeni- Platonculuk'tur. İ.S. üçüncü yüzyılda ortaya çıkan, bilge Platon'un kuramından esinlenen bu görüşe göre yaratılış olayı görünmeyen tanrısal özden görünür duruma gelen bir fışkırmadır (emanatio). Yaratmak yoktan var etmek değil, görünmezken görünür olmaktır. Bu gizemci felsefe anlayışı boya değiştirerek islam inançlarına karışmış, özellikle tasavvuf odağını oluşturmuştur. Nesimi bir şiirinde :

Aşık katında küfr ile islam birdir
Her kanda mesken eyleyse aşık emirdir

diyerek "aşık" için onaylamakla yadsımanın dine inanmakla inanmamanın özdeş olduğunu dile getirir. Nesimi'nin şiirlerinde ezgiye yönelik bir ses uyumunun egemen olduğu, duygusal taşkınlığın bu ses- söz uyumuyla açığa vurulduğu anlaşılır. Bu nedenle Nesimi bir "uyum ozanıdır" denebilir. Şiirinde birbirini izleyen duygusal bağlaşmalar, inişli çıkışlı duyarlıklar, söz oyunları, karşıt kavramların kullanılmasıyla sağlanan sarsıcı buluşlar, çarpıcı duyuşlar okuyucuyu sürükler. Nesimi'nin şiirinde yüzeyselle derinleşeni seçmek kolay değildir, onun derinliği yüzeyselliğin örtüsü altına saklanmıştır.

Gerçek hadis imiş bu ki hûbun vefâsı yoh
Kim sevdi hûb vü didi hûbun cefaâsı yoh

Gel gel berü ki sevm- ü salâtın kazası var
Sensüz geçen zaman- ı hayatın kazası yoh

Bu dizeleri açıklamaya gerek yoktur, söyleniş kolaylığı bunu elverişli değil, ancak ozanın dile getirdiği düşünce söyleyiş kolaylığıyla ters orantılıdır. İslam dinine göre, namaz evresi, oruç günü kaçırılırsa uygun bir dönemde yeniden yerine getirilir (görev aksasa da yapılır, buna kaza etmek denir). Oysa gününde yerine getirilmeyen, yaşanmayan, sevgiliyle geçirilmeyen bir dönemi, geçmişe karışmış bir süreyi geri getirme, yeniden yaşama, uygulama (kaza etme) olanağı yoktur.

Ey gülüm ey sünbülüm ey süsenim ey anberim
Ey menüm nahlim yine habb- ü nebatim şekkerim
Ey tabibim ey habibim ey canum ey hemdemim
Ey refikim ey şefikim ey beğüm ey dilberim

dizelerini okurken ezginin, ses- söz uyumunun ötesinde duygusal bir yakınlığın sıcaklığı seziliyor, oysa söyleyiş çok yalın, ozan olmayan birinin de söyleyebileceği izlenimini uyandırıyor. Tanrı ile insan arasında öz birliği var der.

Çün senindür her kim var ey gönül
Kimden umarsın atâ var ey gönül
Çün yetersün sen sana yar ey gönül
Yarini bil olma ağyar ey gönül

çok kolay, neredeyse günümüzün diliyle ortaya konmuş bir dörtlük, ancak biraz üzerinde durunca anlamsal derinlik beliriyor. Ozan, bağlandığı varlık birliği inancı nedeniyle, kendine yeterli olmanın duyarlığı içindedir. Ey gönül ne ararsan kendinde ara kendi varlığın dışına çıkma, aradığının kendinde olduğunu, aradığını kendinde bulacağını anla, öğrenir.

Gel bu demi hoş, görelüm evvel geçen dem dem değil
Kim bu dem kadrini bilmez eyle bil adem adem değil

dizelerinde yaşanan sürenin değerini bilmenin önemi vurgulanırken, ozanın hangi duygu ortamında olduğu seziliyor. Ona göre kişi yaşadığıyla daha senli benlidir, geçmişi bir anda yaşama, geri getirme olanağı yoktur. Şiirleri aşırı sevgiyle doludur. Eger şeriat ondan korkup onu öldürmeseydi topluma onun benimsettirilmesi saglansaydı, onun izinde yol alacak insanlık, kuşkusuz daha çok güzelleşir, daha çok durulanıp yücelirdi.

Sûretün pâkize nakşi lâyezâli mendedir
Menden ayrılmaz bu sûret üş hayali mendedir
Gerçi özden gitdiğin acı firak oldı veli
Her cihetten baharam vaslın visâli mendedir

Nesimi, özle görünüşün birlikte bulunduğunu, ayrılığın tabanda olmadığını, sevenle sevilenin, bakanla bakılanın, görenle görülenin özdeş nitelik taşıdığını söylüyor. Bu varlık birliği anlayışın kaynağında insanın odak varlık olduğu görüşü saklıdır.

Nesimi, başta Fuzuli olmak üzere, bir çok divan ozanını etkilemiş, bu arada Anadolu'nun kırsal kesimlerinde etkinlik gösteren Alevi- Bektaşi anlayışının gelişmesine, yayılmasına yardımı dokunmuştur. Alevi- Bektaşi yazınında Hurufilik'ten esinlenen kimseler de vardır. Özellikle insanı yazılarla (eski yazılarla) betimleyen geleneğin kaynağı Hurufilik'tir; bu gelenek Bektaşiler arasında da yaygındır. Nitekim Bektaşilerde yazıyı resime dönüştürmek bir beceri sayılır. Şeriatın yasakladığı resmin yerini "yazı- resim"alır. Duygu genişliği, anlam derinliği her şiirini besler.

Hak teâlâ Ademoğlu özüdür
Otuziki Hak kelâmı sözüdür
Cümle alem bil ki Allah özüdür
Adem ol candır ki güneş yüzüdür

Alevi- Bektaşi anlayışının benimsediği varlık birliği inancı Nesimi'nin bu dörtlüğünde dile gelmektedir. Ozan, insan- tanrı özdeşliğini "öz" kavramında yoğunlaştırarak açıklarken, varlık birliğinin en çetin örneğini sergiliyor. Onun derisinin yüzülmesine yol açan bu düşüncesidir. Düşünce ve inançları şiirlerinden açıkca yansır.

Nesimi'nin şiirlerinden, Anadolu'nun kırsal kesimlerinde yaşayan, Alevi- Bektaşi topluluğunun doğrudan doğruya etkilendiği söylenemez **(İ. Zeki Eyüboğlu, Alevi- Bektaşi Edebiyatı, s. 113- 115)** İnsanın Tanrı, Tanrının insan olduğunu savunur.

Seyyid Nesimi hurufidir, ama hurufiliğin Bektaşi- Alevi şiiri üzerinde büyük etki yarattığı yadsınamaz. Bunun için Seyyid Nesimi'yi Bektaşi ve Aleviler « yedi ulu » dedikleri Fuzuli, Seyyid Nesimi, Hatayi, Pir Sultan, Virani, Yemini, Kul Himmet arasına katmışlardır. Onun Alevi- Bektaşi edebiyatı ile bu inancın yapılaşarak kimlik kazanmasında büyük katkıları olmuştur. Şiirlerinden örnekler seçilirken buna özen gösterildi.

SEYYİD NESİMİ'NİN ESERLERİ

Başlıca eserleri Türkçe ve Farsça divanlarıdır.

Türkçe divanı ikisi h. 1260 / m. 1844, biri 1286 / 1869, biri 1298 / 1881 yılında olmak üzere memleketimizde 4 kez basılmıştır. Fuzuli'ninkilerden sonra en çok basılan divan budur. (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'nda "... bir basılmışı vardır." denilmesi yanlıştır.)

Bu baskılar arasında hiç bir fark yoktur. İmla hatalarına karışık sıralamalarına kadar biri diğerinin aynıdır. Bu baskılara Seyyid Nesimi'nin Farsça şiirlerinin bir kaçı ile onun olmayan (Fazl- llah Naimi'ye, Seyyid Ali'ye, Refii'ye aid) bazı Türkçe ve Farsça şiirler de alınmıştır.

Divanın bir de Bakü (1926) baskısı vardır. Selman Mümtaz adlı edebiyat tarihçisi tarafından, kendisindeki minyatürlü eksik bir yazmadan faydalanılarak 1260 / 1844 ve 1298 /1881 baskıları esas tutularak, bunlardaki imla hataları bile düzeltilmeyerek hazırlanan bu baskıya şairimizin hayatına dair 7 sahifelik bir ön söz de ilave edilmiştir. Divanların, nazm şekillerine ve kafiyelerinin alfabetik sıralarına göre tertip edilmesi esasken Selman Mümtaz, şiirlerin birinci mısra'larının ilk harflerine göre şaşırtıcı, aramayı güçleştirici bir sıralama tutturmuş, bu sebeple Terci'- i Bendler arasındaki bağlar kopmuştur; Türkçe ve Farsça şiirler de birbirine karıştırılmıştır.

Ayrıca son dönemlerde Prof. Dr. Hüseyin Ayan'ın hazırladığı Nesimi'nin Türkçe divanı da yayınlanmıştır **(Nesimi Divanı, Hüseyin Ayan, Akçağ Yayınları, 1990, Ankara)** Bir sunuş önsöz yazılarından sonra Nesimi'nin bir çok yaşam öyküsü konulan bu eserin klasik divan düzenlemesine uyularak yazıldığı, ayrıca da bir kaynakçanın tanıtım yazısından sonra kitaba eklendiği görülmektedir. Bazı eksiklikler, yanlışlıklar bulunmaktadır, ikinci baskısında düzeltileceğine inanıyoruz.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

MESNEVİ

1. Deryâ- yi muhit cûşa geldi;
Kevn ile mekân hurûşa geldi.

2. Sırr- i ezel oldı âşkârâ;
Arif nice eylesün müdârâ?

3. Her zerre güneşden oldı zâhir;
Toprağa sücûd kıldı tâhir.

4. Nakkâş bilindi nakş içinde
Lâ'l oldı iyân Bedahş içinde

5. Acı su şerâ- i Kevser oldı;
Har- zehre nebât- i şekker oldı

6. Tiryâk mizâcı tutdı âğû;
Lü'lü- yi müdevver oldı dârû.

7. Külli yer ü gök Hak oldı mutlak;
Söyler def ü çeng ü ney "Ene- 'l- Hak!"

8. Ma'şuk ile aşık oldı bir zat,
Mahv oldı vücud- i nefy ü isbât.

9. Her katre muhît- i a'zem oldı;
Her zerre Mesîh- i Meryem oldı.

10. Tâş ü keserek oldı verd ü nesrin,
Ferhad ile Husrev oldı Şirin

11. Mescûd ile sâcid oldu vâhid;
Mescûd- i hakiki oldı sâcid.

12. İman ile küfr bir şey oldı;
Acı ile datlu bir mey oldı.

13. Şirket aradan götürdi zahmet;
Vahdetten açıldı bâb- i rahmet.

14. Can ile ten oldı bir hakikat;
Birleşdi şeriat ü tarikat

15. Eşya ikilikden oldı hâlî,
Bâki Ahad oldı lâ- yezâli.

16. Ey talib eger değülsen a'mâ,
Gör va'de- i " Küllü men aleyhâ."

17. Ref' oldı hicâb- i mâ- sivali- 'llâh';
El- kudretü ve 'l- bekâ'ü li- 'llâh.

18. Gayr oldı helâk ü vech kaldı;
Bahr oldı şu kim bu bahre daldı.

19. Ger âçuh ise basiretün bâh;
Gör sende Hakk'ı vü gitme irâh!

20. Gör sende seni ne cism ü cansen
Maksûd- i vücud- i " Kün fe- kân " sen.

21. Çün mü'mine mü'min oldı mir'ât,
Mir'âtuna bâh u anda gör zât!

22. Her kimse ki esrüdi bu meyden,
Hayy- i ebed oldı zat- i Hayy- den,

23. Nefsin tanıdı vü bildi Rabbi;
Tevhid yolında ekdi habbi.

24. Ey Hak'dan irâh olan Azâzîl,
Ger div değülsen ademi bil!

25. Hak'dan sana " Lâ- tuti'hu " geldi;
Hem " Ve 'scüd va 'ktrebib! " deyildi.

26. Çalındı kıyametin nefiri;
Ey sağır eşitmedün safiri ?

27. Haşrin güni geldi; uyhudan dür!
İnanmaz isen gözüni aç gör!

28. Uyhudan uyan ki Mahşer oldı;
Gör nice zemane pür- şer oldı.

29. Neşr oldı, uyan! Kuruldı Mizan;
Haşr oldı, inan! Bilindi Yezdân.

30. Sûr ünin eşitmedi kulağun ?
Dayandı bu köpriden ayağun ?

31. Çün mahrem- i " Kul kefâ " değülsen,
Biganesen âşnâ değülsen.

32. Yerden çıha- geldi Dâbbetü 'l- Arz,
Uş şirrini eyledüm sana arz.

33. Çün sen geçesen bu istivâdan,
Âzâd olasan gam ü beladan

34. Ya'ni ki bu istivâdadır Hak,
Ol Mâlik- i Mülk, Hayy- i mutlak

35. Hak'dan bu Sırât- i Müstakim'i,
Bil- gil ki budur Hak'ın Naim'i.

36. Hem hâtem ü uş elümde ferman;
Ya'ni ki benem bu gün Süleyman.

37. Mûsa benem, uş asâ elümde;
Hak'dan ezeli kılıç belümde.

38. Müşrikden ider muvahhidi fark;
Eyvah ana kim işi ola zerk.

39. Halkın eline basar asâyı;
Ya'ni ki bilün bu istivâyı.

40. Hem Cennet ü Hûr ü hem Likadur,
Rahman ile Arş ü İstivâdur.

41. Ademde tecelli kıldı Allah;
Kıl ademe secde, olma güm- râh!

42. Şeytan- i lâine uyma zinhar!
Anın sözine inanma ey yar'

43. Yüzün bu cihetden ola beyzâ,
Min- Fazli ilâhina teâlâ.

44. Adem dükeli Hak oldı bil- gil!
Mescûd- i hakika secde kıl- gil!

45. Fazi ister isen hakikate var!
Sa'y eyle bu işe, kalma zinhar!

46. "Enfâs- i Nesimi gör ne candır;
Deryâ- yi muhit ü dürr- i kandır."

47. Bir bahre dolupdurur Nesimi;
Ya'ni n'ider ol zer ile sîmi ?[1]

[1] Bu mesnevi'nin beyt sıraları basma nüshalarla yazma nüshalarda başka başkadır. Buraya, şiir, Cennet - zade nüshasındaki sıraya uygun olarak aynen alındı.

AÇIKLAMA

Mesnevi "başından sonuna değin aynı ölçü de yazılmış olan ve her beytinde ölçüsü değişen nazm" türü. Nesimi'nin bu mesnevisi, edası ve içeriği bakımından onun ozan, mutasavvıf, özellikle, üstün ölçü ve tutkulu ve coşkulu kişiliğini belirtmekte, okuyana, dinleyene büyük bir san'at ustası, düşünce eyilimlerinin toplamı, ne olursa olsun yılmaz bir dava adamı olduğunu kanıtlamaktadır. Bunu çağlar boyunca da sürdüren coşkulu ve duygulu bir telkincidir o.

1) Her yanı kuşatan deniz, coştukça coştu; varlık da varlık durağı da çağıldadıkça çağıldadı.

Derya- yi muhit- Her yanı kuşatan deniz: "Allah'ın tecelligâhı, ilahi hakikatlerin, ma'rifet sırlarının idrak mahalli olan gönül" dür.

"Coştukça coştu" diye açıklanan "cüşa geldi." ve "taştıkça taştı." ile karşılanan " huruşa geldi." sözleriyle "İradeyi ve ihtiyarı yitirmek; elde olmadan söylemek; kendini tutamamak" demektir.

2) Ezel sırrı, ortaya döküldü, belli oldu; irfan eri artık yüze gülüp durma gereğini neden duysun?

"arif": "irfanı, ilahi hakikatler bilgisini öğrenerek, çalışarak, çabalayarak değil, hal, esin, şek perdesinin ötesine geçme yoluyla elde eden" demektir. Bu bilgiye "İlm- i ledün" denir. İrfan eri, arif, Allah'a sevab elde etmek için değil, onun emrini yerine getirmiş olmak, zatını ibadete tek layık zat gördüğünü göstermek için ibadet eder.

3) Her zerre güneşten belli oldu, her nesnenin gerçeği gün ışığına kavuştu da toprağa (mayası toprak, unsuru mürekkeb olan Adem'e) ap- arı olan melek Allah'ın emrine uyarak secde etti.

Güneş: "Hakikatlerin hakikatı olan hakikat" tir ki "Gizli Hazine" den zuhur alemine gelip varlığını var ettiklerine kendini tanıtmıştır. Bir çok batıl dinlerde "İlah- Tanrı" sayılmış olan güneş adına Eski Yunan'da, Roma'da, Ba'lebek'te tapınaklar yapılmıştır.

Meleklerin Hazret- i Adem'e olan secdeleri, ona nefh (üfürülmüş) edilmiş bulunan İlahi- ruha gerekli hürmeti göstermelerinden ibarettir. Bu, aynı zamanda onların Allah emrine kayıtsız, koşulsuz uyma niteliklerinin gereğidir. Meleklerin secde buyruğuna uymaları, İblis'in isyan etmesi hususları Kur'an- i Kerim'in II. Bakara sûresinin 34.; VII. A'raf sûresinin 11., 12.; XV. Hicr sûresinin 29.- 33.; XVII. İsrâ' sûresinin 61.; XVIII. Kehf sûresinin 50.; XX. Tâ- Hâ sûresinin 116.; XXXVIII. Sâd sûresinin 72- 75.; ayetlerinde beyan buyrulmuştur.

Hazret- i Adem'e secde etme olgusu Hurufi kurallarında içerik değişikliğine uğrayarak Adem- oğlu'na, insana secde etme şeklini almıştır.

4) Bedahş'te lâ'l (değerli kızıl süs taşı) nasıl göz önüne serildiyse eksiği olmayan renkli süs içinde onu yapanın kim olduğu öylece bilindi, belli oldu.

Nakkaş: Nakışcı demektir ki Cenâb- i Hak'tan simgedir. Ona Nakkâş- i Ezel de denir. Nakş, renkli olur. Alem de "televvün alemi" dir. Tasavvufta Hak'tan "Nakkaş, Nakkaş- i ezel" diye söz açılması bundandır.

Bedahşân: Diyar- i Bedahş denilen ülke Horasan ve Sind bölgelerinin kuzeyine düşen dağlık yerlerdir. Bedahş denilen yer yakut ocaklarıyla, altın ve gümüş madenleriyle ün yapmıştır. Şair, Bedahş adını, temsil yoluyla zikretmiştir.

5) Acı su, Kevser şarabı oldu; "Har- zehre" denilen acı Ebû- Cehl Karpuzu şeker kamışı oldu.

Bu ikilide, şair ilahi tecelli karşısında her nesnenin içerik değiştirdiğini, kötünün iyi olduğunu söylüyor.

Kevser: Cennet'teki bir pınarın adı. Kur'an- i Kerim'in CVIII. Kevser sûresinde Peygamber Efendimize ilahi atıyye olarak verildiği bildirilir. Onu, "bol hayr" "Tükenmez nesl" olarak yorumlayanlar da vardır. Bu üç ayetlik sûre, Resûllullah Efendimizin erkek çocuklarının birer birer ölmelerinden sonra onun artık nesli kesildi diye sevinen müşriklere mukabele olmak üzere indirilmiştir.

Har- Zehr: Hanzal- Ebu- cehl Karpuzu da denilen acı bitkidir. Basma ve bir çok yazma metinlerde bu sözcüğün "Her zerre" suretinde geçmesi hata eseri olsa gerek.

6) Zehir, tiryak gibi, zehir etkisini giderme özelliği kazandı; Yuvarlak inci ilaç oldu.

Zehir, öldürür; tiryak, zehirin öldürücülüğünü giderir, zehirin zehir olmaktan çıktığını, batılın hakikat olduğunu anlatıyor. Bu dizenin Mesnevi- i Şerif- in birinci hikayesi olan "Şah ü Kenizek" ten mülhem olduğu söylenebilir.

Lü'lü- yi Müdevver- Lü'lü- i Müdevver- yuvarlak inci: Bir zehrin adıdır. Ayrıca sirke gibi bir maddenin içinde eriterek öldürülmek istenilen birine içirilecek inci karışımının düşünülmüş olması mümkündür.

7) Yerle gök baştan başa mutlak olarak bütünüyle Hak oldu; bundan dolayıdır ki def, saz ve ney- bir ağızdan- "Enel- Hak!- Hak benim" der.

Ene'l- Hak: "Cezbe halinde, telaffuz ettiğinden dolayı Mansur oğlu Ebü-'l- Muğıys Hüseyn- i Hallac'ın asılmasına neden olan, tasavvuf ehlince makbul sayılagelen söz" dür. Hallac, m. 858 sıralarında Beydâ'da dünyaya gelmiş, 922 de "Ena 'l- Hak!" demekle "Ena'llah!- Ben, Allahım!" demiş olduğunu, böylece Allahlık iddia ettiğini, böyle bir kimsenin şer'an öldürülmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Hakk'ın bir çok anlamı vardır:

a) — Esmâ- ı Husnâ'dan, Allah'ın Kur'an- i Kerim'de zikredilen 99 isminden biridir. Bu takdirde "Ena 'l- Hak!": "Ena 'llah!- Ben, Allahım!" demektir ki aklı başında biri tarafından söylenilmesinin o zaman böyle bir şer'i cezayı gerektirmiş olması yerindedir. Cezbe halinde söylenmiş olması ise lehde bir özür sayılmalıdır.

b) — Batılın zıddıdır. Bu takdirde "hak": "Gerçeğe uygun" demektir. "Ena 'l- Hak" "Ben, Allahım!" anlamına gelmez. "Ben, batıl değilim!" "Hak bende" anlamındadır.

c) — Mal, mülk; nasib yerinde kullanılır.

d) — Mevcud, sabit; layık karşılığını bildirir.

Tasavvuf ulularından bir çoğunun, Hallac'ın bu sözünü benimsemiş olmaları, bir çok mutasavvıf şairlerin Nesimi gibi dillerinden düşürmemeleri onu, ikinci manaya hami etmelerinden veya deyişi cezbeye bağlamalarından ileri gelir.

Defin (tefin), sazın, neyin "Ena 'l- Hak!" demeleri bunlara verilen simgesel anlamla ilgilidir. Def ' tef): Hakiki sevgili olan Allah'ı her nefeste istemektir. Çeng (saz): Bir halden bir hale, bir makamdan bir makama geçme aşamasıdır. Ney de: İnsan- i Kâmil'dir.

8) Maşukla aşık (sevilenle seven, Hak'la halk) bir tek üstün varlık oldu; artık beşerlik sıfatların gereksizliği, Hak bakasının gerekliliği diye de bir kaygı kalmadı.

Neyf: "Beşeri sıfatların zatında baki olması"

İsbat: "Hakk'a has sıfatların zatında baki olması"

Vahdet- i Vücud anlayışında Allah'ın zatı, her şeyden münezzehtir. Sıfatları zatının ne aynı, ne gayridir. Dalga denizindir ama deniz değildir; Güneşin ışığı güneştendir, ama güneş değildir. Görmeden olmaya, bilmeden görmeğe imkan yoktur.

9) Her damla, ulu deniz görünüşü aldı; her zerre Meryem Oğlu İsa gibi dirilticilik gücü kazandı.

(Hazret- i İsa hakkında Kur'an- ı Kerim'in II. Bakare, III. Al- i imran, IV. Nisa', V. Maide, IX. Tevbe (Berâe), XIX. Meryem, XXIII. Mü'minun, XXXIII. Ahzab, XLIII. Zuhrüf, LVII. Hadid, LXI. Saff, LXIV. Tahrim sûrelerindeki ayetler mevcuttur).

10) Taş, kumsuz kuru çamur parçası gül oldu; Ferhad da, Husrev de Şirin oldu.

Aynı Vahdet- i Vücud görüşü sunuyor. "Ferhad ü Şirin" söylencesinin türlü varyantları bulunmaktla birlikte özü şudur:

"Mihin Bânu adlı bir kadın hükümdar, kız kardeşi Şirin'e bir köşk yaptırır; Nakkaş Behzâd'a da köşkün içini süsletir. Hükümdar, Behzâd'ın yanında çalışan oğlu Ferhad'a, o ise Şirin'e gönül verir. Şirin de Ferhad'a aşık olmuştur. Mihin Bânû onu ona vermeğe razı olmaz. Bunu duyan Hürmüz adlı padişah, savaş açar. Bu kez onun oğlu Hüsrev, Şirin'e tutulur. Mihin Bânû Ferhad'a, Bistsütün Dağı' nın ardındaki suyu kanal açarak getirirse Şirin'i kendisine vereceğini söyler. Bu, onu zora koşmadır. Ferhad, işini bitirip muradına ereceği sırada, Hüsrev'in dadısı kendisine Şirin'in öldüğünü söyler. O da elindeki külüngü başına vurup ölür. Bunu duyan Şirin gelir. Ferhad'ın cesedine kapanıp ağlarken sevgilisinin belindeki hançeri görür, alıp kalbine saplar."

11) Secde edilenle secde eden bir oldu; secde eden gerçek secde edilen sıfatı aldı.

Kur'an- ı Kerim'in XIII. Ra'd sûresinin 15., XVI. Nahl sûresinin 49., XXII. Hac sûresinin 18., 77., XXV. Furkan sûresinin 60., XXVII. Nemi sûresinin 25., XLI. Fussilet sûresinin 37., LIII. Necm sûresinin 62., LXXII. Cin sûresinin18., LXXVI. İnsan sûresinin 26., XCVI. Alāk sûresinin 19. ayetlerinde gereğince yalnız Allah'a secde edileceğine göre "secde edenin gerçek secde edilen olması" nı "Yaratıcının gönül kaplıyan azamet ve muhabbeti karşısında kulun, bu erişmesinden dolayı, kendinden geçerek yere kapanması, böylece toprak olduğunu bir kez daha idrak etmesi" şeklinde anlamak mümkündür.

12) İnanmakla- inanmamak, İkrarla- inkar aynı şey; acı ile tatlı aynı mey oldu.

İman (şeriatta): "Peygamber vasıtasıyla bildirileni dille söyleyip kalbe tasdik (Eş'ari inanç sistemine göre ayrıca yolu, yordamı ile amel) etmek" tir. Tasavvufta: "Şeriat icabların yerine getirdikten başka, Hakk'a yönelme, Hakk'ın gayrinden yüz çevirme, kendini çekme" dir.

Küfr (şeriatta): "Allah'ın emr, Peygamberin tebliğ ve tavsiye buyurduklarını red ve inkar", tasavvufta: "Hak'tan gaflet" etme anlamındadır.

13) Vahdet'ten rahmet kapısı açıldı ortaklık zahmeti ortadan kalktı.

Vahdet- i Vücud görüşünde onlara göre vücud, faniliği olmayan vücuddur ki o da Allah'a özgüdür. Hatta Muhyi 'd- Din İbnü 'l- Arabi'nin, Ahaddiyetü 'l- Vücud adlı eserinde tasrih ettiğine göre "Eşyanın Allah'tan başkasının vücudu yoktur ki faniliği de olsun. Çünkü fanilik, vücudun isbatından sonra düşünülebilir. Eğer sen, nefsini vücudsuz ve faniliksiz olarak tanırsan işte o zaman Rabbini tanımış olursun. Hazret- i Peygamber, "Nefsini bilen Rabbini bilir" demiştir; nefsini fani eden Rabbini bilir, dememiştir." Şirket: Allah'ın vücuduna karşılık eşyanın da vücudunu vehm etmedir.

14) Can'la ten tek gerçek oldu: Şeriatla tarikat birleşti.

Şairin "ten" dediği, "şeriat" tir; "can" dediği de "tarikat" tir. Şeriat: Peygamberin gösterdiği, Hakk'ın hak ve ak yoludur. Uyan selamette, uymayansa dünya ve ahırette melamettedir. Şeriati yalnız bir hukuk sistemi olarak düşünmek yanlıştır. Şeriat: Dinsel yükümlülüklerin tümüdür.

Tarikat: "Faraize hazla devam ve nevafile ihtimamla beraber, az yeme, az konuşma, az uyuma, hava ve heves düşkünlerinden kaçınma, tutkulardan sıyrılma, nefsani isteklerden arınma, hal- i Resulle hallenme yolu" dur. Şeriat olmayan yerde tarikat yoktur.

15) Eşya, ikilikten sıyrıldı; baki olan bir- tek Allah kaldı.

16) Ey gerçek isteklisi, eğer gönül gözü görmeyen biri değilsen "Varlık alanındaki her şey yok olucudur; ancak ve ancak celal ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı kalır." sırrının esintilerini gözle.

İkinci dizede geçen "Küllü men aleyhâ..": Kur'an- i Kerim'in LV. er- Rahman sûresinin 26. ayetinin başıdır. Vahdet- i Vücud görüşünde olanlar, kuramlarını bu ayete dayandırırlar. İslamın Vahdet- i Vücud anlayışıyla batı'nın Panteizm görüşü tamamıyla birbirin-

den ayrıdır; nitekim, Mistizm de İslami tasavvuf demek değildir. (Bu konuda **Ferit Kam-'ın "Vahdet- i Vücud nedir?" ve İsmail Fenni Ertuğrul'un Vahdet- i Vücud ve Muhyi 'd- Din- i Arabi"** adlı eserlerine baş vurabilirler.)

17) "Allah'ın gayri olma" engeli ortadan kalktı. Zaten kudret de Allah'ındır, beka da Allah'ındır.

Tasavvufculara göre, bir tek vücud vardır ki o da "Vücud- i Mutlak" tır. Ezeli kudret ondadır. Başka hiç bir vücud yoktur. Tek varlık Allah'tır. Evrende gördüğümüz hiç bir şey gerçek ve bağımsız bir varlığa sahip değildir; hepsi, Cenâb- i Hakk'ın birer suretle tecelli-sinden ibarettir.

Ehl- i Sünnet eşyayı ve mevcutları Allah'tan başka ve Allah'ın yarattığı sayar. Muta-savvıflar ise onları Allah'ın türlü görünümleri kabul ederler.

Bursalı İsmail Hakkı Tuhfetü 'l- Atâiyye adlı eserinde "Vahdet dedikleri, kesretin ze-validir; yoksa Rab ile abdin ittihadı değildir." der.

Nuktatü 'l- Beyan yazarı Şeyh Muhammed: "Allah, kendi cemaline aşıktır. O sebeb-ten Allah'a aşık derler. Cemali maşuktur. İradesine de aşk adı verirler. Şu halde aşık, ma-şuk ve aşk birdir." der.

18) "Gayr- Sivâ-, Allah'tan başkası" yok oldu; ancak Yüce Varlık yüzü kaldı. Denize dalan, deniz oldu.

"Vech" kelimesi Kur'an- i Kerim'in XXVIII. kassas sûresinin 88. ayetinden alınmış-tır. Ayetin anlamı şudur: "Ondan (Allah'tan) başka ilah yoktur. Onun vechinden (zatından) başka her şey helak bulucudur."

Müfessirler bu "helak bulma, yok olma" yı ölüme bağlarlar; tasavvuf ehli ise onu Vahdet- i Vücud'la izah eder.

19) Eğer gönül gözün açıksa, gönül körü değilsen bak da Hakk'ı kendinde gör; sakın ırağa gitme!

Gönül gözleri açık olanlar, Allah'ın velileridir. Veli: "Ermiş kişi" Ermişlik: İlahi bir ihsandır. Velilerin bir kısmını halk da bilir; bir kısmını halk bilmez, Hak bilir. Veliliğini, halk gibi kendisi de bilmeyen veliler bile vardır. Gönül gözleri her şeyi görür, gönül ku-lakları her sesi duyar. Bildiklerini, duyduklarını, gördüklerini izinsiz söyliyemezler. Bun-lara Rical- i Gayb de denir. Başları Kutub'dur. Kutbun sağında ve solunda bulunan iki zata imaman denir. Bunların manevi toplantılarına katılmak suretiyle Yediler'i oluşturan dört zata "Evtad" adı verilir. Büdela yedi, Rukabâ on iki, Nücebâ kırk, Nükabâ üç yüz kişidir. Bunların dışında Efrâd ve Ümenâ vardır ki sayıları artar, eksilir. (Şeyh- i Ekberin beyanı)

20) Allah'ın "Yokken var ol!" emriyle var olanların amacı, isteği sensin! Kendinde kendini gör nasıl bir cisim ve can kaynaşması olduğunu anla!

Tasavvufta murâd ve amaç: "Manevi kılavuz" demektir. İradesi, Hakk'ın iradesi olduğu için mürid, ona uymak zorundadır.

21) Değil mi ki mü'mine ayna oldu, aynaya bak da orada Zat'ı gör!

"Mü'min Mü'minin aynasıdır" sözü Hadis olarak da söylenir. Şairin "Aynaya bak!" söyleyişini "Başkasına ayna olan kendine"; ya da "Sana ayna olan başkasına bak!" anlamlarından biriyle açıklamak olanaklıdır.

22) Bu meyle Zat'ı görmüş olmanın tadıyla tüm sarhoş olup kendinden geçen kimse, Diri olan Zat'tan ebedi dirilik aldı.

Hayy: Esma-'i Hüsna'dandır, ki "Ezeli ve ebedi ölümsüz; ezelen ve ebeden ölümden münezzehlik vasfiyle Allah" demektir. Bu manaya gelmek suretiyle Kur'an- i Kerim'in II. Bakare sûresinin 255., III. Al- imran sûresinin 2., XXV. Furkan sûresinin 58., XL. Gâfir sûresinin 65. ayetlerinde geçer. Allah'tan başka her canlı Kur'an- i Kerim'in III. Al- i imran sûresinin 57. ayetlerinde üç kez yinelenmiştir. Bu nedenle "Her nefs, ölümü tadıcıdır" Tasavvufta bir de Hadis olarak rivayet edilen "Ölmeden evvel ölün!" sözü vardır ki bu, insansal tutkulardan sıyrılın!" anlamındadır. İnsansal tutkular bir tür yüktür. Sırtında yükü olan, kapılardan nasıl kolay giremezse gönlünde tutku yükü bulunan da öylece Hak kapısından içeri giremez.

23) O şarabdan içip de kendinden geçen, "Nefsini tanıdı, Hakk'ı da bildi." Birlik yolunda böylece dilek tohumunu umut tarlasına ekti.

"Dünya ahiretin ekelgesidir" (tarlasıdır), "Ektiğin gibi biçersin" buyrulmuş, dilimizde de "Ne ekersen onu biçersin" sözü vardır.

"Nefsini tanıyan, Rabbini tanıdı." sözünün Hadis olmadığını iddia edenlere karşı bazı tasavvufçular Kur'an- i Kerim'in LIX. Haşr sûresinin 19. ayetinde "Nefslerini unuttukları için Allah'ı unutanlar gibi olmayın!" buyurulduğundan söz ederek Hadiste bir ayrılık bulunmadığını belirtirler.

24) Ey melek kılığındaki İblis, sen eğer Şeytan'ın ta kendisi değilsen insanı tanı, onun üstünlüğünü öğren!

Azâzil: "Şeytan'ın melekler arasında yaşadığı, henüz Hazret- i Adem'e secde etme emrine muhatab olmadığı zamanki adı." Şair, burada "Azâzim" demekle, kendinc muhalefet edenleri, düşüncesine katılmayanları kasd etmekte, düşsel muhatabında bütün hasımlarını görmektedir.

25) Çünki, ey Azâzil kılıklı, Hak'tan senin hakkında "ona uyma!" emri verilde; ardından, "Secde et de yaklaş!" denildi.

Birinci dizede geçenler ikinci dizede geçen Arapça sözler aynı sıra ile, Kur'an- i Kerim'in XCVI. Alak sûresinin 19. ayeti ve Hanefilere göre 15, diğer mezhep saliklerine göre 14 secde ayetinden biridir. Şair, aktarma yoluyla bu ayeti kendi kuralına göre yorumlamaktadır.

26) Kal'kım (Kıyamet) borusu çalındı; ey sağır, sen hâlâ, çınlayıp duran sesi işitmedin mi?

"Boru" demek olan "nefir" den amaç, ölüleri kabirlerinden yekindirmek, Hisab meydanı'na göndermek için öttürüleceği Kur'an- i Kerim'in VI. En'am sûresinin 73.; XVIII. Kehf sûresinin 99.; XX. Tâ- Hâ sûresinin 102.; XXII.Mü'minûn sûresinin 101.; XXVIII. Neml sûresinin 87.; XXXVI. Yasin sûresinin 51.; XXXIX. Zümer sûresinin 68.; L. Kaf sûresinin 20.; LXIX. Hâkka sûresinin 13.; LXXVIII. Sebe' sûresinin 18. ayetlerinde bildirilen "Sûr" ve LXXIV. Müdessir sûresinin 8. ayetinde beyan buyrulan "Nakur" dur. Şair, "Nefir" sözcüğünü, çevresinde koparılan gürültülerden kinaye olarak kullanmaktadır.

27) Dirilme ve derilme günü geldi, Mahşer günü gelip çattı; uykudan (ölüm uykusundan) toparlanıp kalk! İnanmazsan gözünü arala da olanı biteni gör!

Şairin "uyku" sözüyle demek istediği "Gaflet uykusu" dur.

28) Uykudan uyan ki Mahşer oldu; zamanenin şerle ne kadar dolup taştığını anla!

29) Herkes başının derdine düştü; uyan artık! Hak tartacı kuruldu. Mahşer oldu; inan artık! Allah'ın Allah olduğu bilindi; gerçek meydana çıktı.

30) Sûr'un sesini kulağın duymadı mı? Bu köprü'den geçerken ayağın yürüyemez mi oldu?

Kinaye yoluyla söylenen "Köprü": "Sırât Köprüsü" dür. Şair, bu ikili'siyle çevresindeki durgunluktan, ilgisizlikten yakınmaktadır.

31) Ya Muhammed "Onlara de ki: benimle sizin aranızda Allah gerekli tanık olarak kafi geldi." buyurulmasındaki sırra, hikmete vakıf olmadığına göre sen davaya karşı ilgisizsin; o takdirde bildik, tanıdık değilsin, yabancısın!

İki sözcüğü aktarılan "Kul kefâ": Kur'an- i Kerim'in XIII. Ra'd sûresinin 43.; XVI. İsra' sûresinin 96.; XXIX. Ankebût sûresinin 52. ayetlerindendir.

32) "Dabbetü 'l- Arz", yerden birden bire bitiverdi; işte bak, sırrını da sana bildirmiş oldum.

"Dabbetü 'l- Arz": Kıyamet kopacağı sırada Büyük alametlerden biri olarak zuhur edeceği, yerde yılanlar gibi sürünerek veya bebekler gibi emekliyerek yürüyeceği söylenen, "Ahir Zaman Sürüngeni" diyebileceğimiz korkunç bir yaratık ki adı Kur'an- i Kerim'in VI. En'am sûresinin 38.; XI. Hûd sûresinin 6.; XXVII. Nemi sûresinin 82.; XXXVI. Seb' sûresinin 14. ayetlerinde geçer.

Şair, "Dabbetü 'l- Arz" sözleriyle kendisi aleyhinde uğraşanları kasd etmiş olabilir.

33) Sen ancak bu bölen denklem çizgisinden geçince gamden, beladan kurtulursun.

İstiva: Hurufi terimlerinden biridir. "İnsan yüzünü sağlı sollu iki eşit kısma bölmek üzere yukarıdan aşağıya indirilen hayali çizgi" anlamındadır.

Kur'an- i Kerim'in II. Bakare sûresinin 29.; VII. A'raf sûresinin 54.; X. Yûnus sûresinin 3.; XIII. R'ad sûresinin 2.; XXV. Furkan sûresinin 59.; XXXII. Secde sûresinin 4.; LVII. Hadid sûresinin 4. ayetlerinde Cenab- i Hak'la ilgili "İsteva" sözcüğünün masdarını oluşturan "İstiva" "Kudretiyle ihâta ve istila, azametiyle tecelli etmek" manasına mecazdır.

34) Demek olur ki o "mülk sahibi, kayıtsız, koşulsuz, Diri nitelikleriyle Hak, bu bölen denklem çizgisindedir."

Mâlik- i Mülk: "Mülkün gerçek sahibi" demektir ki Kur'an- i Kerim'in III. Al- i imran sûresinin 26. ayetinde "Mâlik el- mülk" diye geçer.

35) Bu dosdoğru yol'un Hak'tan olduğunu bil! Çünkü bu, Hakk'ın Naim'idir.

"Dosdoğru yol" diye açıkladığımız **"Sırât-i Müstakim":** "Allah'ın bildirdiği, Resulullah'ın gösterdiği hidayet, saadet ve selamet yolu" dur. Kur'an- i Kerim'in I. Fatiha sûresinin 6.; II. Bakare sûresinin 142., 213.; III. Al- i imran sûresinin 51., 101.; IV. Nisa' sûresinin 68., 175.; V. Maide sûresinin 16.; VI. En'am sûresinin 39., 87., 126., 153., 161.; VII. A'raf sûresinin 16.; X. Yûnus sûresinin 25.; XI? Hûd sûresinin 56.; XV. Hicr sûresinin 41.; XVI. nahl sûresinin 76., 121.; XIX. Meryem sûresinin 36.; XXII. Hac sûresinin 54.; XXIII. Mü'minun sûresinin 73.; XXIV. Nur sûresinin 46.; XXXVI. Ya- Sin sûresinin 4., 61.; XXXVII. Saffat sûresinin 118.; XLII. Şura sûresinin 52.; XLIII. Zuhruf sûresinin 43., 61., 64.; XLVIII. Feth sûresinin 2., 20.; LXVII. Mülk sûresinin 22. ayetlerinde tek hak yol olarak gösterilir. Şair, o yolun Hurufilik olduğunu söylüyor; bunun da Hakk'ın Naim'inden ibaret bulunduğunu bildiriyor. "Hakk'ın Naim'i" sözü tevriyelidir. "Cenab- i Hakk'ın bol ni'meti" anlamının altında muktada edindiği Esterâbâd'lı Fazlullah Naimi" saklıdır.

36) Mühür de bende, ferman da! Demek ki bu günün Süleyman'ı benim!.

Nesimi bu beytinde "İmkan kimin elinde ise hüküm onundur." demek olan ve başka bir şairimiz tarafından "Mühür kimdeyse Süleyman odur." şeklinde nazma sokulan "Mühür kimde ise Süleyman odur." ata- sözümüzü Fazlullah'tan aldığı "Halifelik- Haleflik" payesiyle övünmek için söylüyor; buna edebiyatımızda "İrad- i Mesel" san'atı derler. Süleyman dediği hem melik, hem de Peygamber olan Hazret- i Süleyman'dır. Kitab- i Mukaddesin Ahd-i Atik denilen kısmında türlü ahlaksızlıkların kahramanı olarak gösterilen Süleymanla onun hiç bir ilgisi yok; arada bir ad benzerliği var.

Söylenceye göre, Hazret- i Süleyman'ın mühür olarak kullandığı yüzüğünün kaşında birbirlerini aynı yerden ve tersine kesen aşağılı yukarılı iki üçgen den meydana gelmiş altı köşeli bir şekil bulunduğu, ortasında da İsm- i A'zam'ın yazılı olduğu, bu sayede onun cinlere, şeytanlara, devlere.. hükm ettiği, nitekim bir gün bu mühürün, parmağından denize düşmesi üzerine, evvelce kendisine baş eğen varlıkların, emrini dinlemedikleri, sonunda bir balığın karnından çıkması üzerine yine parmağına geçirince hükmünün yeniden yürümeğe başladığı, tılsımlı özellikleri bulunan şekildeki 6 ucun İbrahim, İshak, Yâ'kub,

Mûsa, Hârûn ve Dâvud peygamberlere işaret olduğu, ucu yukarı gelen üçgenin salt Varlığı, ucu aşağı gelen üçgeninde onun tecellisi olan evreni gösterdiği söylenir. Bu şeklin etkisine inanılan muskalara konulduğu, İslam aleminde uğur sayılarak bazı mezar taşlarına kazıldığı, Kadiri taclarının üstüne dikilen ve Gül adı verilen keçe parçasının ortasında da işlendiği görülür. Daha başka yerlerde görüldüğü bir olgudur. Hacı Bektaş türbesi giriş duvarında da bu mevcuttur.

37) Mûsâ benim; işte asâ elimde; Hakk'ın kuşattığı ezeli kılıç ise belimdedir.

Asâ: Hazret- i Mûsâ'nın tansık aracı olan değneği. Ondan Kur'an- i Kerim'in II. Bakare sûresinin 60.; VII. A'raf sûresinin 107., 117., 160.; XX. Tâ- Hâ sûresinin 20., 66.; XXVI. Şu'arâ sûresinin 33., 44., 45., 63.; XXVII. Nemi sûresinin 10.; XXVIII. Kasas sûresinin 31. ayetlerinde bahs edilir.

Belde Kılıç: Doğu töresinde egemenlik simgesidir.

Şair "elde asâ", "belde kılıç" sözleriyle hem manevi, hem maddi etki ve güç sahibi olduğunu vurguluyor.

38) Elimdeki bu asâ, belimdeki bu kılıç, Tanrı'ya ortak koşandan, Tanrı'nın birliğine inananı ayırd eder. İşi göz boyama olanın vay başına!.

Zerk:"Dek, hile; riya; iki yüzlülük" Bunu, "göz boyama" diye açıkladık.

39) Tanrı'ya ortak koşandan, Tanrı'nın birliğine inananı ayırd etme gücünü bulan, insan yüzündeki bölegen denkleme çizgisinin (istivanın) ne olduğunu bilin, öğrenin, anlayın diye halkın eline bu asâyı basar.

40) Öylesi hem Cennet'tir, hem huridir, hem Hakk'ın hak tecellisidir; Rahman'la Arş'tır, Arş'e istivadır.

41) Allah, Adem'de (adamda) tecelli etti, göründü. Yolunu yitiren olma da Adem'e (adama) secde et! (Tazimini ona göster)

42) Ey dost, Rahmet kapısından kovulmuş Şeytan'a uyma sakın! Onun sözüne inanma!

43) O takdirde yüzün yüce ilahımızın fazlı, keremi (Yüce İlahımız olan Fazl) sayesinde bu yönden ak olur.

44) Bil ki insan, baştan aşağı Hak kesildi, Hak oldu; öyle ise, sen de asıl secde edileceğe secde et!

Şairin başına gelenlere bu ikili ile benzerlerinin neden olduğu düşünülebilir.

45) Eğer Fazl ve kerem ararsan belirttiğim gerçeğe yönel git, kavuş! Bu işe çalış; geri kalma sakın!

46) Nesimi'nin nefeslerinden ne can verici olduğunu gör! Nesimi engin denizdir, nefesleri de hazinelik incidir.

Cennet- zade nüshasında bu beytin Fazlullah Naimi'nin olduğu kayıtlıdır.

47) Nesimi, (incilerle dolu) bir denize dalmıştır; bu sözümle demek isterim ki o, altını ne yapar, gümüşü ne yapar? **(Açıklamaların hazırlanışında, rahmetli Edip Kemal Kürkçüoğlu'nun yapıtından yararlanılmıştır).**

— 2 —

MESNEVİ

1. Ey Hak ehli, yakîn imiş bu haber,
Ki bilen nefsinidür ehl- i nazer

2. Nefsini kim bildi, bildi Hak'i;
Nefsini bilmeyenler oldu şakî.

3. Ey Hak' isteyen gel insan ol!
Kara dâş olma, lâ'l ü mercân ol!

4. Ger dilersen seâdet- i ebedî
Tamu'yı bil ki, n'içün oldı yedi

5. Sekiz oldı kapusı Uçmağ'ın ?
Niye dört oldı suyı ırmağın?

6. Tûbi âğâcının nedür yemişi?
Hak anı er yaratdı, yohsa dişi?

7. Hûr u gılmân neden ibârettür?
"Hüve men hû" neye işârettür?

8. Kevser ü selsebil ü Mâ'- i maîn,
Mak'ad- i Sıdk ile Makam- ı Emin.

9. Ne dimekdür, bana beyan eyle!
Bu nihan sırrını iyan eyle!

10. Ne aseldür, ne mâ, ne hamr ü leben?
Ol ki Kur'an'da Hak didi rûşen.

11. Bunların aslını nedendür, bil!
Ger ne Şeytansan olma eğri- dil!

12. Bunları bilmeyen ne bilmiş ola?
Adı anın: "Evi yıhılmış" ola!

13. Kim ki bildi bu ince esrarı,
Kodı elden cihan- i gaddârı,

14. Fâni oldı özinden, oldı Hak;
Bildi kim cümle Hakk imiş mutlak

15. İşk u ma'şuk u aşık oldı yar;
"Leyse fi- 'd- dari gayrühû deyyâr?"

16. Ey Nesimi sözündür: Ab- i Hayât;
İçmeyen anı kaldı fi- 'z- Zulümat.

17. Ne bilür demeğe can- ver cam?
Hızr'e sor, Hızr'e Ab- i Hayvanı!

AÇIKLAMA

1) Ey özü sözü doğru kişi, "Nefsini bilen, gerçeği görendir." haberi ne kadar da sağlammış

2) Nefsini bilen Hakk'ı da bilmiş oldu; nefsini bilmiyenlerse mutluluktan yoksun kaldı. (Beytte geçen "şaki" eşkiya "haydut" anlamına değil, Kur'an- i Kerim'de geçtiği şekilde said- mutluluğa eren" in zıddı anlamına alınmıştır. **(Bkz. XI. Hûd sûresinin 105. ayeti.)**

3) Ey Hakk'ı (bilmek, anlamak, görmek) isteyen, gel, insan ol! Kara taş olma, değerli kızıl süs taşı ol, mercan ol! Değerli ol da değer kazan.

4) Ebedi mutluluk dilersen Cehennem'in neden yedi olduğunu bil!

5) Cennet'in kapısı neden sekiz oldu? Ya neden ırmağın suyu dört oldu?

6) Tûbâ ağacının yemişi nedir? Hak onu erkek mi, yoksa dişi mi yarattı?

7) Huri ve Gılman nedir? "O olan, O'dur." sözü neye işarettir?

8) "Kevser", "Selsebil", "Ma'- i Main", "Mak'ad- i Sıdk", "Makam- i Emin"...

9) ...dedikleri ne demek, anlat! Bunlardaki gizli sırrı açıkla!.

10) Hakk'ın Kur'an- i Kerim'de ap- açık dediği nasıl baldır, nasıl sudur, nasıl şarabdır, nasıl süttür?

11) Bunların aslının neden olduğunu bil! Eğer Şeytan değilsen eğri dilli olma!

12) Bunları bilmeyenin bileceği ne vardır? Böylesine 'Evi yıkılmış' adı verilmelidir.

13) Bu ince sırları bilen, kıyıcı evreni bıraktı, terk etti.

14) Bundan sonra da özünü yok edip Hak oldu ve her şeyin söz götürmez gerçeklikle Hak'tan ibaret bulunduğunu anladı.

15) Sevgili, hem sevgi, hem sevilen, hem seven oldu: "Evde ev sahibinden başkası yoktur" sırrı zuhura geldi.

16) Ey Nesimi, sözün "Ebedi Hayat Suyu" dur. Onu içmiyen Zulumat'ta, Karanlıklar Diyarı'nda kaldı.

17) Öyle her canlı, canın ne olduğunu ne bilir? Sen, "Ebedi Dirilik Suyu" nu, soracaksan, Hızr'a sor!

— 3 —

NAT- I ŞERİF

1. Zihi vücudı mutahher, zihi anâsıri pâk!
Ki hâk olur kademinde kevâkib ü eflâk.

2. Zihi müsâfir- i Mi'râc, Seyyidü 's- Sakaleyn!
Ki basdı Arş ile Ferş üstine kadem Çâlâk.

3. Zihi ki şems ü kamer secde kıldı ârizine;
Ohıdılar yir ü gök halkı müstezâd- i "fidâk!"

4. Anın senâsını söyler vühûş ü cümle tuyûr;
Anın medâyihin eydür deniz dibinde simâk.

5. Mekâm- i işk- i Muhammed bu gün Nesimi 'yedür;
Kemâl- Al- i Nebi- dür ki kıldı ol idrâk.

AÇIKLAMA

1) Her kim öz doğruluğuyla Velilik Şahı'na sığındıysa hidayet (dünya da selamet, ahirette saadet) yoluna erişmiş olduğuna kalbi yattı. (Şah- i Velayet- Velilik Şahı: Hazret- i Ali'dir. Veli: Ermiş kişidir ki "Hakk'ın Hak Dostu" demektir)

2) Şöyle bilesin ki o Şah'ın kadrini, şanını inkar edenler, işte bundan dolayı Cennet yoksunu oldular.

3) O, ilahi ilimler hazinesidir, kerem denizidir, veliler şahıdır; söylediği her söz, bir ayete benzer.

4) Siz bana, o şahla ilgili olandan başka söz söylemeyin! Çünki ondan özge anlatılanı dinlemem.

5) Değil mi ki benim padişahım odur, öyleyse eksikliğimi (ihtiyacımı) bilir; başkasına yanıp yıkılmağa gitmek bana yaraşmaz.

6) Ben, canla başla gönülden ona kul yazılmışım; yüce eşiğinden el uzatılacağını umarım.

7) Başta Ali'dir, ortada Ali'dir, sonda Ali'dir; bu söylenceye inanmıyan kafirdir.

(Şairin söylemek istediği şudur: On iki imam arasında üç Ali vardır. Birincisi Hz. Ali, ikincisi IV. imam Zeyn- ül Abidin Ali'dir, sonuncusu da VIII. imam Aliyy- ur Riza'- dır)

8) Ey Seyyid Nesimi, Şah'a (Hz. Ali'ye) kul ol ki gören, duyan herkes aklını, yetirdiğini beğene ve "Ne güzel ettin", "Allah kutsasın, mübarek etsin!" diye..

— 4 —

İLAHİ

Bende sığar iki cihan, ben bu cihana sığmazam
Gevher- i lâmekân benem, kevn ü mekâna sığmazam

Arş ile ferş ü kâf ü nun bende bulundu cümle çün
Kes sözünü vü epsem ol, şerh ü beyana sığmazam

Kevn ü mekândır ayetim, zatıdürür bidayetim,
Sen bu nişan ile beni bil ki nişana sığmazam

Kimse güman ü zann ile olmada Hakk ile biliş,
Hakkı bilen bilir ki ben zann ü gümana sığmazam

Surete bak ve mâniyi suret içinde tanı kim
Cism ile can benem veli cisme vü cana sığmazam

Hem sedefem hem inciyem, haşr ü Sırat esinciyem
Bunca kumaş ü raht ile ben bu dükkâna sığmazam

Genc- i nihan benem ben üş, ayn- i ayan benem ben üş,
Gevher- i kân benem ben üş, bahre vü kâna sığmazam.

Gerçi muhit- i âzamem, âdem adımdır âdemem
Tur ile kün fekân benem, ben bu mekâna sığmazam

Can ile hem cihan benem, dehr ile hem zaman benem,
Gör bu latifeyi ki ben dehr ü zamana sığmazam.

Encüm ile felek benem, vahy ile hem melek benem,
Çek dilini vü epsem ol, ben bu lisana sığmazam

Zerre benem güneş benem, çar ile penc ü şeş benem,
Sureti gör beyan ile çünki beyana sığmazam

Zat ileem sıfat ile, gülşekerem nebat ile,
Kadr ileem berat ile, beste dehana sığmazam

Nâre yanan şecer benem, çarha çıkan hacer benem,
Gör bu odın zebanesin, ben bu zebana sığmazam.

Şehd ile hem şeker benem, şems benem, kamer benem,
Ruh- u revan bağışlaram, ruh- u revana sığmazam.

Tir benem, keman benem, pir benem, civan benem,
Devlet- i cavidan benem, ine vü âna sığmazam.

Gerçi bu gün Nesimi'yem, Haşimiyem, Kureyşiyem,
Benden uludur ayetim, ayete şana sığmazam.

Raht: *Mal, mülk* —**Fers:** *yeryüzü* — **Çün:** *çünkü, sanki* — **Lâ mekân:** *Mekânsız, yersiz* — **Gevher:** *İnci,cevher* — **Kevn:** *var olmak, varlık* — **Bidayet:** *başlangıç* — **Epsem:** *dilsiz* — **Guman:** *sanma, sanı* — **Rakt:** *döşeme, ev takımı* — **Nihan:** *gizli, saklı, bulunmayan* — **Genc:** *Hazine*— **Dehr:** *Zaman, devir, cihan* — **Latife:** *söz,*

öykü — **Encüm:** *yıldızlar* — **Gül şeker:** gül *tatlısı* — **Nebat:** *bitki* — **Dehan:** *ağız* — **Nar:** *od, ateş* — **Secer:** *ağaç* — **Hacer:** *taş* — **Cavh:** *dönme* — **Tir:** *ok* — **Caviden:** *sonsuz*— **İn ü an:** *şu bu* — **Şems :** *Güneş*— **Haşr:** *kıyamet.*

— 5 —

İLAHİ

Çün beni bezm- i ezelden eyledi ol yar mest
Ol cihetten görünür bu çeşmime deyyar mest.

Mest- i dergâhem, ne mestem bu şarab- ı cüz'iden;
Sanma, ey hace, beni kim olmuşam bikâr mest.

Şöyle mestem tâ kıyamet dahi hüşyar olmazam,
Çün beni vahdet meyinden eyledi ol yar mest

Rind ü kallâşem, makamım kûşe- i meyhanedir,
Gelmişem Kalû Belâ'dan, aşık u hammar mest.

Cuş kıldı Akl- i Kül, geldi vücuda kâinat,
Kâf ü Nun emrinde oldu bu cihan yekbar mest

Cinn mest ü ins mest ü cümle bu vahş ü tuyur,
Hâk mest ü bad mest ü ab mest ü nar mest.

Aşk- ı suphani meyinden valih oldu, şöyle bil:
Arş mest ü ferş mest ü kevkeb- i seyyar mest.

Şöyle bil tahtessaradan tâ süreyya her ne var
Oldu, ey hace, seraser ez mey- i Cabbar mest.

Adem ü Havva, melâik, hur ü gılman ü beşer,
Kevser ü Tuba vü Rıdvan, cennet ü didar mest.

Nuh ü Davud ü Süleyman ü Zekerya vü Şuayb
Musi mest ü İsi mest ü Ahmed- i Muhtar mest

Şah- ı merdan, şiyr- i Yezdan, pişüva- yı ehl- din,
Kaşif- i sırr- ı vellayet Hayder- i Kerrar mest.

Hace: *hoca* — **Bezm- ı ezel:** *elest meclisi* — **Deyyar:** *insan* — **Bikar:** *işsiz, işe yaramaz* — **Hüşyar:** *ayık, aklı başında* — **Hammar:** *şarap yapan usta* — **Kallâş:** *hileci, dönek* — **Yekbar:** *birkaç* — **Tuyur:** *kuşlar* — **Hâk:** *toprak* — **Bad:** *hava* — **Ab:** *su* — **Nar:** *ateş* — **Mest:** *sarhoş* — **Valih:** *yayakalan* — **Ferş:** *döşek, halı, yayılma* — **Kevkeb:** *yıldız* — **Tahtesera:** *gök yüzünde* — **Süreyya:** *ülker yıldızı* — **Seraser:** *baştan* başa — **Melâik:** *melekler* — **Cüz:** *Az.*

— 6 —

İLAHİ

Gerçek hadis imiş bu ki hubbun vefası yok;
Kim sevdi hubbu, dedi ki « hubbun cefası yok » ?

Aşkın belâsı yok deyüben aşka düşme var,
Kim aşık oldu kim dedi « aşkın belâsı yok » ?

Anın ki hacc- ı ekberi, ey can, sen olmadın,
Beyt- ül- Haram'a varmamış, anın safası yok.

Şeytandır ol ki suretine kılmadı sücud,
Düştü bu renc ü derde kim anın devası yok.

Şol can ki senden özke talep etmedi murad,
Hacrine yak sen anı ki her dem revası yok.

Ya Rab! Ne şem'imiş bu mehin yüzü kim anın
Yüzü katında şems- i duhanın ziyası yok.

Bîmar- ı aşka can verir, ey can, lebin veli,
Münkir sanır kim ol şefeteynin şifası yok.

Gel, gel beru ki savın ü salâtın kazası var,
Sensiz geçen zaman- ı hayatın kazası yok!

Aynın hatasız, ey büt- ü Çin, döktü kanımı,
Türk- ü Hata'dır, aslına varır, hatası yok,

Fani cihana bakma, geçer ömrü sevme kim
Ömrün zevali var ü cihanın bakası yok,

Yarin gelir hemişe cefası Nesimi'ye:
Sen sanma kim Nesimi'ye yarin atâsı yok.

Hub: *güzel* — **Sücud:** *yüzünü yere sürme, kapanma* — **Renc:** *ağrı, sızı, dert* — **Hecr:** *sayıklama, ayrılık, bırakma* — **Şems:** *güneş* — **Meh:** *ay* — **Duhan:** *duman, tütün* — **Reva:** *uygun* — **Leb:** *dudak* — **Savm u salât:** *namaz* — **Zeval:** *son, bitiş* — **Bimar :** *Hasta* — **Şem :** *Mum* — **Şefeteyn :** *İki dudak* — **Hemişe :** *Her zaman* — **Atâ :** *Verme.* — **Hacc-ı ekber:** *Büyük hac.*

— 7 —

Gözün aç gör ey talib, Ali'dir her kân- ı sever
Muhammed aşk ile dünya Ali'dir kıymeti gevher

Muhammed ilme kân oldu Ali nutk- ı beyan oldu
Ana her sır ayan oldu Ali'dir hace- i kanber

Ali'dir cümlenin canı, Muhammed'dir Ali kânı
Hakikattır Ali şami, Ali'dir yar- ı peygamber

Hezârân türlü cünbüşler, Ali emri ile işler
Varır yazlar, gelir kışlar, Ali'dir cisme can- perver

Ne bilsin cahil ü nâdân Muhammed ya Ali kimdir
Muhammed server- i dindir, Ali'dir cümleye reh- ber

Ali evvel, Ali ahir, Ali batın, Ali zahir
Ali şems- i münevverdir, Ali'dir nur ile enver

Ali'dir her şey için can, Ali'dir yar ile mihmân
Ali rahim Ali rahman Ali'dir cümleye server

Ali vâhid, Ali ehad, Ali ferd ü Ali samed
Ali'dir cümleye rahmet, Ali'dir şaf- i mahşer

Ali sultan, Ali sübhan, Ali cennet, Ali Rıdvan
Ali dindir Ali iman Ali'dir sakı- i kevser

Ali'dir ol veliyu'llah, Ali'dir mazhar- ı Allah
Ali nurundan ey va'llah münevverdir yedi kişver

Ali'dir Haydar- ı kerrâr, ol aldı kal 'a- i Hayber
Ali'dir kâtil- i küffar, Ali'dir mir- i her leşker

Nesimi'nin dil ü canı, münevverdir Ali nûru
Ali vâlâ, Ali a'lâ, Ali'dir server- ı safder.

Münevver: *aydın* — **Enver:** *aydınlanmış* — **Mihman:** *konuk* — **Vahid:** *tek bir* — **Ehad:** *bir* — **Nâdân:** *bilmez, cahil* — **Samed:** *kimseye ihtiyacı olmayan Tanrı* — **Şafi:** *şefaat eden* — **Kişver:** *ülke* — **Leşker:** *asker* — **Küffar** : *Kafirler* — **Mir** : *Komutan* — **Percver** : *Besleyen, yetiştiren, eğiten (ek)* — **Şami** : *Yüce* — **Server** : *Baş* — **Enver** : *Parlak* — **Vala** : *Yüce* — **A'la** : *Ulu* — **Safder** : *Yiğit.*

— 8 —

MUHARREMİYE

1. Sacdı bu âleme yine müşg- i siyeh semâ;
   Kadd- i benefşe oldı gam ü derd ile dü- tâ.
2. Kan doldı lâlenin ciğeri derd ü dâğ ile,
   Sârardı, sayru oldı çemenler çü keh- rübâ.
3. Zerd oldı yine şahid- i sîmîn- ber- i çemen;
   Geydi biri kızıl, biri saru, biri kara.

4. Gelmez bu gül sitâne dahi gonce ganc ile;
Gelmez bu âsitâna dahi nükhet- i sabâ.

5. Âvâz u savt ü nutkını unutdı andelib;
Meclidse çenge çeng urur isen dimez sadâ.

6. Sürmez sürûd zevkını bülbül neşât ilen;
Görmez huzur vaktini gül bülbülin reva.

7. Sûsen dilin çıhardı, ne dir erguvana gör:
"Yahma elün hinaya Muharrem'de, kıl haya!"

8. Cevr itdiler bu ayda çü Al- i Muhammed'e
Ger mü'min isen ağla, di- gil: "Vâ musîbetâ!"

9. Al- i Muhammed'e nice zulm itdi ol Yezid;
Lâ'net anın vücudına, her subh u her mesâ'

10. Gonce, çemende dop- dolu kan bağrı derd ile;
Bülbül, ağaçda nâle kılur: "Ah ü hasratâ!"

11. Nergis, çemende uyhuya varmaz bu derd ile;
Gül- şende gül gülerse dutar yüzlerin bükâ.

12. Ol gündürür bu gün ki şehid oldı Şah- i Din;
Ol demdedür bu dem ki ahdı be- misl- i mâ.

13. Ol gül budağı kim var anın iki goncesi:
Biri Hasen'dürür, birisi Şah- i Kerbelâ.

14. Zeynü- 'l- İbâd ü Bâkır ü Sâdık İmam- i Hak,
Mûsi- i Kâzım, ol Şeh- i Din Mûsi- i Rizâ,

15. Şâhum Takıyy ü bâ- Naki hem Şâh- i Askeri,
Sultan- i Din Muhammed- i Mehdi- i muktedâ.

16. Her kim ki sevdi can ile Al- i Muhammed'i,
Yarın şefi' olur ana mecmû '- i enbiyâ.

17. Ah eyle ah, gör nicedür alemin işi,
Kim Al- i Mustafa'ya müselman kılur cefâ.

18. Sen kim Resûl'in alini sevmezsen ey pelid!
Tâat ü zikr ü hayrün olur cümleten hebâ.

19. Ger gark- i bahr- i ma'sıyet isen Nesimi sen,
Gam yime kim şefi'dürür sana Mustafa.

AÇIKLAMA

Muharrem: Kameri takvimde yılın ilk ayı, muharremiyye: Bu ayın girmesiyle başlayan yeni yılı kutlamak üzere yazılan şiirler demektir. Daha çok hicri 61 yılı Muharreminin 10 uncu Cuma günü Kerbela'da şehid edilen Hazret- i Hüseyn hakkında kaleme alınan

ve "Maktel- name" de denilen mersiyelerdir. Fars edebiyatında Muhteşem- i Kâşâni'nin, bizim edebiyatımızda da Fuzuli'nin, Koniçeli Kazım Paşa'nınkiler yaygındır. Nesimi'nin, bizdeki yazma divanlarının birinden aldığımız, başka nüshalarda şimdiye kadar rastlanmayan aşağıdaki mersiyesi, değişik bir söyleyiş biçimi taşır.

1) Gök, yine bu alemin üstüne kara misk saçtı; menekşe dalı, gamla, derdle büküldü, iki kat oldu.

2) Lalenin ciğeri, derdle, yanık yarasıyla kan doldu; çimenler hastalandı, kehrüba (çöp- çeken) gibi sarardı.

3) Gümüş göğüslü çimen yosması, sarıya boyandı; çevresindekilerden biri kızıl, biri sarı, biri kara giydi. (Kızıl: kana boyanmayı, sarı: hastalanmayı, kara da: yasa boğulmayı simgeler).

4) Bu gül bahçesine gonce kırıtarak gelmez; seher yelinin kokusu, bu eşiğe bir daha uğramaz.

5) Bülbül, ötmesini, dem çekmesini, şakımasını unuttu; saz, pençelesen de ses vermez.

6) Bülbül ötme çağını artık şenlikle geçirmez; gül de bülbüle, huzura kavuşma vakti bırakmaz.

7) Susam, dilini çıkarıp erguvana ne der bak: "Utan da Muharrem'de eline kına yakma!"

8) Değil mi ki bu ayda Hazret- i Muhammed'in soyundan olanlara acı verdiler, eğer gerçekten mü'minsen ağla da "Ne musibet, bu!" de.

9) O Yezid, Hazret- i Muhammed'in yakınlarına nasıl da zülm etti? Onun canına her sabah ve her akşam lâ'net olsun! (Yezid sözcüğü: "artar, çoğalır" anlamındadır. Muaviyeoğlu'nun Hazret- i Hüseyn'e ve Ehl- i Beyt'e olan muamelesi yüzünden adı sövme ve sövüşme sözleri arasına girmiştir.)

10) Gonce, çimende derdden bağrı kanla dop- dolu halde; bülbül, ağaçta ah ederek, hasret feryadı koparak inlemekte.

11) Nergis, çimende bu derd yüzünden uykuya varamaz; gül karığında gül gülerse, duyanların yüzlerini ağıt kaplar.

12) Bu gün, Din Şah'ının şehid olduğu gündür; bu an, kanın su gibi aktığı andır.

13) O gül budağının (Hazret- i Fatıme'nin) iki goncası vardır: Biri Hazret- i Hasen'dir, biri de Kerbela Şahı Hazret- i Hüseyn'dir.

14) Hazret- i Hüseyn'in soyundan gelenler de, On İki İmam'ın Hazret- i Ali, Hazret- i Hasen, Hazret- iHüseyn'den sonraki dokuzu da şunlardır:

Zeynü 'l- İbad, Bâkır, hak İmam Sâdık, Mûsa 'l- Kâzım, o din şahı Mûsa'r- Riza,

15) Şahım Takıyy, sonra Nakıyy, sonra Askeri ve zatına uyulan din sultanı Muhammed- i Mehdi.

16) Hazret- i Muhammed'in soyundan olanları her kim candan sevdiyse yarın ona bütün peygamberler şefaatçi olurlar.

17) Ah et, ah! Alemin işinin nasıl tersine olduğunu şundan anla ki Al- i Mustafa'ya, kafir değil de müslüman cefa eder.

18) Sen ki, ey alçak, Resûl'ün yakınlarını sevmezsin, elbette ibadetin, zikrin, hayrın hep boşa gider.

19) Ey Nesimi, sen eğer ağır günahlar denizine batmışsan ki sana Cenab- i Mustafa şefaatçidir. (Bu beytte Hazret- i Peygamberin "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir." mealindeki Hadisine telmih vardır.)

9

MURABBA' (seçme beytler)

1. Ey nûr- i dil ü dide, didaruna müştâkam;
   V'ey yar- i pesendide, didaruna müştâkam.

2. Ey mâh- i peri- peyker, v'ey hûr- i melek- manzer,
   Ey lâ'l- i lebi şekker, didaruna müştâkam.

3. Ey dil- ber- i dil- dârum, sensen ebedi vârum,
   V'ey yar- i vefa- karum, didaruna müştâkam.

4. Ey sahib- i taht ü tac, canlar sanadur muhtac;
   Ey görklü yüzi mi'rac, didaruna müştâkam.

5. Ey dil- ber- i pinhani, sensüz n'iderem cani?
   Ey Yûsüf- i Ken'âni, didaruna müştâkam.

6. Ey cümle cihan canı, aşıklarun imanı,
   V'ey simü güher kânı, didaruna müştâkam.

7. Ey derdüme sen derman, ben gövde vü işkun can,
   V'ey taze gül- i handân, didaruna müştâkam.

8. Ey Çeşme- i Hayvânum, sensüz olamaz canum,
   Ey cânum a cânânum, didaruna müştâkam.

9. Ey hüsni bidayetsüz, v'ey lûtfı nihayetsüz,
   V'Allah ki gâyetsüz, didaruna müştâkam.'

10. Ey can ne siminsen! Sen can, Nesimi ten
    Ey serv- i gül ü gülşen, didaruna müştâkam.

AÇIKLAMA

1) Ey gönül ve göz nuru, yüzünü candan göresim geldi! Ve ey beğenilmiş sevgili, yüzünü candan göresim geldi.

2) Ey peri yüzlü ay (Ey ayı andıran peri yüzlü güzel) ve ey melek görünüşlü huri, ey değerli kızıl süs taşına benzer dudağı şeker (gibi tatlı) olan, yüzünü candan göresim geldi!

3) Ey gönül kapan sevgilim, bitmez zaman süresince varım sensin! Ve ey vefalı yarim, yüzünü candan göresim geldi!

4) Ey gönüllük taht ve sevimlik tac sahibi, canlar sana muhtaç. Ey kutsal olan yüzünü görme, gözler ve gönüller için mi'rac (İlahi yükseliş yolu) olan, yüzünü candan göresim geldi!

5) Ey gizlilik aleminin dilberi, güzeli, sensiz canı ne yaparım? Ey Ken'an ilinin Yusuf'u (kadar güzel olan!) yüzünü candan göresim geldi!

6) Ey bütün cihanın (herkesin) ruhu, aşıkların imanı ve gümüşün (gümüş gibi ak tenin) ve cevherin (cevher değerinde özelliklerin) ocağı, yüzünü candan göresim geldi!

7) Ey aşk derdime derman olan, ben gövdeyim, aşkın da candır. Ve ey güleç taze güle benzeyen güzel, yüzünü candan göresim geldi!

8) Ey benim bengü su (Ebedi Hayat Suyu) çeşmem, ruhum sensiz olamaz. Ey benim canım, cananım, yüzünü candan göresim geldi!

9) Ey güzelliği başlangıçsız ve ey lutfu sonsuz olan, Allah'a and olsun ki sonu gelmez istekle yüzünü candan göresim geldi.

10) Ey can (gibi sevilen!) ne kadar da gümüş gibisin! Sen cansın, Nesimi de tendir. Ey gül ve güllük selvisi, yüzünü candan göresim geldi.

— 10 —

MÜLEMMA' KASİDE

1. Eyyüha 'r- rağibune fi- 'l- evkat!
Edrikûhâ fe- mâ madâ kad fât.

2. Fevt- i fursat Me- kün çü vakt- i safâst,
Ki besi hest der- cihan âfât.

3. İrdi bir dem ki behcetinden anın
Sekiz Uçmağ'a döndi Altı Cihât.

4. İş ke- mâ âşe aşikum va'lem!
Tâvet in- nefsü tâbet il- evkat.

5. Sebzei Hızr veş cüvâni yâft,
Çeşme- i âb- râ resid hayât.

6. Nazer it ölü yer dirildügine;
Rahmet âsârı gösterür âyât.

7. Dâret it- tâibâti bi- 'l- akdâh,
Gannet it- tâirâti bi- 'l- asvât.

8. Cilve- ger şüd heme arâyis- i bâğ,
Çün ber- efruht ruh benât- i nebât.

9. Mey ü ma'şûk u bâğ u âb- i revân
Bend- igamden bu dördü virdi necât.

10. İnne- ma 'r- râhu râhatü 'l- ervâh,
Ente işrab revâyiha 'l- ke'sât!

11. Hâsse der- i'tidâl- i nev- rûzi
K'âb Kevser şüd ü cihan Cennât.

12. Berekât isteme şol ademden
Ki bu mevsimde itmeye harekât.

13. Ne şenidi ki Mustafa mi- goft:
"Eksirû zikre hâmidi 'l- lezzât!"

14. Hasılî nist, ümr- i fâni- râ,
Cüz mülakat- i zat- i pak- sifat.

15. Sıdk ile ol kader ki hayy olasan,
Hak adın anup idesen isbat.

16. Ellezi fi- himâyeti kad âş,
Men yefûtü visâlehû kad fât

17. An ki tiğaş be- mülk dâd karar,
V'an ki hükmeş zi- kûuh bürd sebat.

18. Kadrinin rif'atine bedr- i felek
İki şakk oldı kıluben tâat

19. Ünzilet fi- 'l- Kitabi ve 'l- İncil,
Kütibet fi- 'z- Zeburi ve 't- Tevrat.

20. Ayet- i adl ü bezl ü ilm ü amel
Çâr vasfest der- tü şüd yek zat

21. Gözümin Şatt- i hasretinde müdâm
Nil- gün eylemiş donını Furât

22. Unzuru fi'lehu bi- küllin husn;
Fe- ekinnu bihi Ebe- 'l- Hasenât!

23. Ey be- Hızri, Skenderi meşhur!
Nûr feştest adl- i tu Zulumât.

24. Rûm u Şam mülki bâşunâ sadaka,
Çin ü Mâçin ola tenüne zekat!

25. Baht şem'in bu nurdan yahdun,
Ki meseldür: "Zücâce- i mişkât"

26. Ruh dudarsan Piyade yürüde Şah,
Fil ü Ferzin yetür çü süresen sen Ât!

27. Nusretün Rûm- İli'nde dikdi alem,
Küfri mahv eyledi Habeş'de guzât.

28. Suda yohdur letâfetün: Kâni?
Odda var mı mehâbetün, heyhat!

29. Alemü 'l- Gayb suretün meseli;
Nakş- i divar suret- i mir'ât.

30. Tavrün oldı şehâ çü Mûsi- vâr
Kalb Tûrından eyledün mikât.

31. Baş urup karşu cümle, el bağlar,
Sen şerab içicek, benin ü benât.

32. Bu yer ehli, ferişteler gökde
Çağrışurlar: "Bi- nûş Âb- i Hayât!"

33. Câm ilen olduğunca leb- ber- leb,
Bâde şerbet olur, peyâle nebât.

34. Görmedi bû kasidenin mislin
Hatt- i "Si- vü- Dü" hatt-i tü kat kat.

35. Muğtenem ni'metün ile her dûn
Ben çalâram kurû yire nağamât.

36. Şeker eflâk içinde vâfirdür,
Midhatünde bunın gibi ebyât.

37. Nice îdüneyin teselli çün
Sallet el- kalbe uzletü 'l- halevât.

38. Vaktidür kim dua yirine gele,
Müstecâb ide Kadıye 'l- Hâcât.

39. Ravzasine Resûl- i Yezdân'ın,
İrdügince tahıyyet ü selevât.

40. Hazretinden, yakindürür dilegüm,
Devletünden ırağ ola nekebât!

41. Çün Nesimi, senündürür ruhm it!
Oldu Kâpunde müstahıkk- i zekât.

42. Veznün eksülmesün deyildükçe:
"Fâilâtün mefâilün feilât."

AÇIKLAMA

Mülemma': "türlü parlak renklere boyanmış kumaş" anlamındadır. Edebiyat terimi olarak mülemma': bazı dizeleri veya beytleri nazme esas olan dillerden başka dillerde olan şiir anlamına gelir (esas dil Türkçe ise Arapça veya Farsça: Farsça ise Arapça veya Türkçe gibi) Hazret- i Mevlânâ'nın:

"Mâhest, ne- mi- dânem horşid ruhat, ya ne?
Bu ayruluğ odına nice ciğerüm yane"

beytiyle başlıyan gazeli, Fuzuli'in bazı gazelleri, kasideleri bunun en güzel örnekleridir. Arap yazınında mülemma' yoktur.

1) Ey zaman seli içinde kendilerini boş şeylere kaptıranlar, onların ne olduklarını iyice anlayın ki geçen, bir daha dönmemesiye gitti. (Arapça).

2) Değil mi ki eğlence zamanıdır, fırsatı elden kaçırma: dünyada ne afetler vardır. (Farsça)

3) Sevincinden Altı Yön'ün Sekiz Cennet'e döndüğü bir an gelir.

4) Nefsin acıktığını, vaktlarınsa tatlılaştığını bil de aşıkın yaşadığı şekilde yaşa! (Arapça)

5) Yeşillik, Hızr gibi gençleşti; su gözesine de hayat geldi. (Farsça)

6) Ölü yerin dirildiğine bak; alametler, rahmet kalıntılarını belirtir.

7) Tövbe edenler; kadehlerle halay çekti; kuşlar sesli sesli ötmeye başladı.

8) Gelinlik kızları andıran bitkilerin yanakları yalınlayınca bahçedeki ağaçlar güvey - ler gibi ortaya çıktı. (Farsça)

9) Şarap, sevgili, bahçe ve akar su dörtlüsü acı zincirinden kurtuldu.

10) İçilen içki, ruhların rahatı; sen de gel, kadehlerden yağanı yudumla! (Arapça)

11) Hele, şu Nevruz uygunluğu anında (gece ile gündüzün denkleştiği zamanda) su Kevser oldu, evren de Cennetlere döndü. (Farsça)

12) Bu mevsimde kımıldamayan insandan uğur, bereket bekleme!

13) Cenab- ı Mustafa'nın "Lezzetleri kökünden sökeni, yere yıkanı (ölümü) çok çok anın!" buyurduğunu duymadın mı? (Farsça- Arapça ikinci mısra': Hadis- i Şeriftir.)

14) Fani ömür için, sıfatları dup- duru zat ile buluşup görüşmeden başka elde kalacak bir kazanç yoktur. (Farsça)

15) Yaşadığın sürece gerçek dost olduğunu Hakk'ın adını anıp kanıtlamalısın.

16) Öyle biridir ki sanki beni korumak için yaşadı., Ona kavuşmayı savsaklayanın zamanı boşuna geçti. (Arapça)

17) Öyle biridir ki kılıcı memlekete huzur sağladı. Yine öyle biridir ki hükmü dağı yerinden oynattı. (Farsça)

18) Kadrinin üstünlüğü hürmetine dolun ay, baş eğe eğe ikiye bölündü.

19) (Resulullah'ın) Kur'an'da ve İncil'de huyu anıldı; Zebûr'da ve Tevrat'ta adı yazıldı.

20) Adillik, cömertlik, bilgi ve Tanrı'nın buyruklarına göre davranış belirtileri onun dört üstün niteliğidir hepsi sende birleşti. (Farsça)

21) Gözünün özlem Şatt'ında Furât, rengini daima Nilimsiliğe döndürdü. (Şair bu beytinde Şatt: "1 — Kenar, kıyı, yan taraf: 2 — İrak'ta Dicle ve Fırat nehirlerinin birleşmesinden oluşan büyük nehir" sözcüğüyle Fırat ve Nil arasında söz oyunu yapıyor)

22) İşine bakın; hepsi güzel mi güzel. Bu nedenle hemen ona Haseneler (Güzel işler) Babası künyesi takın! (Arapça)

23) Ey Hızırlıkla, İskenderlikle ün salan! Senin adilliğin Zulumat'ı (Karanlıkları) nura boğdu. (Farsça) Hızır, darda kalanların imdadına yetiştiği bildirilen kutsal kişilik (Hızırlık kelimesiyle övülen zatın hemen imdada yetiştiğine de işaret edilmektedir. Zulumat: hem karanlıklar demektir, hem Hızır'ın Ebedi Hayat Pınarı'nı bulduğu, Zü- 'l- Karneyn İki Boynuzlu ünvanıyla da anılan İskender'in ulaşmak istediği manevi ülkedir. Şair bu sözcükleri de tevriyeli olarak kullanıyor)

24) Rum (Anadolu) ve Şam ülkeleri başının sadakası, Çin ve Maçin de teninin zekatı olsun!

25) Bahtın, ışığını "Zücace- i mişkat- Kandil hücresine konulan Sırça" diye dillerde söylenen nesnenin nurundan almıştır. (Şair burada Kur'an- i Kerim'in XXIV. Nur sûresinin 35. ayetine telmih etmekte, "zücace- i mişkat" sözünde aktarma sanatı sergiliyor. Burada övdüğü zatın bahtının parlaklığının Allah'ın nurundan geldiğini söylüyor)

26) Sen ruh tutarsın, Şah, Piyade yürütür; At sürersen Filini, Ferzini ardından yetiştir! (**Ruh:** satranç oyununda mühim bir taş, **Şah:** en mühim taş, **At:** kiş! denince yerinin değiştirilmesi gereken taş. **Fil ve Ferz:** Şah'a en yakın taşlar. Şair burada Satranç terimleriyle övdüğü zat'a İran Şahı'nın hücum olasılıkları karşısında ihtiyatlı olmasını öneriyor)

27) Senin yardımın Anadolu'da esenlik bayrağının dalgalanmasını sağladı; savaşa yolladığın gaza erleri Habeş memleketinde kafirliği sildi, süpürdü, (Rum- İli, burada Anadolu anlamındadır. Orası iman diyarı, siyahiler memleketi olan Habeş de gönül karanlığı demek olan kafirlik simgesidir. Bu beyt, kasidenin o zamanki Mısır hükümdarını övme için yazıldığı kanatini uyandırmaktadır.)

28) Senin görkemliliğin suda yoktur; varsa nerede? Ne yazık ki, senin ruhu titreten ululuğun ateşte bile yok.

29) Gayb alemi diye dillerde dolaşan, senin yüzündür; İçinde evrenin göründüğü söylenen sırlı ayna, yüzünün karşısında duvar resmi gibi kalır. (Ayine- i İskender de denilen Ayine- i alem- nüma: mitolojiiye göre Aristo tarafından İskender için yapılan, bakılınca içinde görülmeyen şeyler görünen aynadır. Tasavvufta, mürşidin gönlünde simgedir.)

30) Şahım, senin davranışın Mûsa'nınki gibi oldu; çünkü sen Mikat'a kalb Tûr'undan ulaştın. "Evvelden belli edilen görüşme vakti" demek olan mikat sözcüğüyle Hazret- i Mûsa'nın Cenab- ı Hak'la Tûr'da konuştuğu zamana telmih edilmektedir. Durum Kur'an- ı Kerim'in VII. A'raf sûresinin 143. ve 155. ayetleriyle beyan buyrulmuştur. Arap harfleriyle aynı şekilde yazılan Tûr ve tavr sözcükleri arasındaki incelik vurgulanıyor.)

31) Sen şarap içmeğe başlayınca delikanlılar ve genç kızlar karşında saygı ile eğilip el bağlarlar.

32) Ve bu yerin, dünyanın sakinleri, gökte de melekler: "Ebedi Hayat Pınarı'nın Suyu'nu iç!" diye bağırışırlar.

33) Kadehle dudak dudağa gelindiğinde, doluyu ağzına götürdüğünde içtiğin bade şerbet olur, acı gelmez, ayaklı kadeh de şeker kamışı kesilir.

34) Bu kasidenin benzerini Otuz iki harf, bu güne kadar görmedi; yüzünün çizgisi ise kat katını gördü. (Şair, Otuz İki Hat sözüyle Hurufiliğin temel görüşü araştırılıyor, övülen zatınsa buna benzer nice nice kasidelere muhatab olduğunu söylemektedir.)

35) Her yoksul, senin lutfuna erdiği halde ben, kuru yere, boşu boşuna nağmeler çalar dururum.

36) Dünyalarda şeker nasıl çoksa, senin övülmende de bunun gibi beytler öylesine çoktur. (Eflak: felekler, yıldızların yörüngeleri anlamıyla birlikte şeker kamışı yetiştirilen alanların da alemidir.)

37) Nasıl teselli bulayım ki kimsenin uğramadığı yerlerde büzülüp durma, kalbi iyiden iyiye çürüttü.

38) Duanın yerine geleceği, kabul edileceği, Hacetleri Giderici'nin (Cenab- ı Hakk'ın) onu kabul edeceği vakittir.

39) Allah'ın Resûlü'nün Ravza- i mutahharesine, Cennet bahçesini andıran türbesine selamın, salatın erdiği zamanlarda,

40) Ondan ap- açık dileğim, niyazım, senin devletinden musibetlerin ırak olması, devletinin masun kalmasıdır.

41) Değil mi ki Nesimi, senindir, merhamet et ona! Kapında zekata hak kazandı.

42) "Fâlâtün mefâilün feilât." denildikçe senin veznin, tartın, ağırlığın eksilmesin, büyüklüğün devam etsin. (Vezn sözüyle şair hem medh ettiği zatın manevi ağırlığını, hem de aynen söylediği vezni dile getirmektedir)

— 11 —

GAZEL

1. Merhabâ, hoş geldün ey ruh- i revanum, merhabâ!
Ey şeker- leb dil- ber- i şirin- zebânum, merhabâ!

2. Çün lebün Câm- i Cem oldı, nefha- i Ruhu- 'l- Kudüs,
Ey cemilüm v'ey cemalüm, bahr ü kânüm, merhabâ!

3. Ey melek şûretlü Dil- ber, can fidâdur yoluna;
"Lahmüke lâhmi" dedün çün, kanı kanum, merhabâ!

4. Gönlüme çün senden özge nesne lâyık görmedüm,
Sûretüm, akl ü muradum, cism ü canum, merhabâ!

5. Geldu yarüm, naz ile sordı: "Nesimi nicesen?"
Merhabâ, hoş geldün ey ruh- i revanum merhabâ!

AÇIKLAMA

1) Merhaba, su gibi akıp giden ruhum, sevgilim, hoş geldin, merhaba! Ey dili tatlı, şeker dudaklı, gönül alıp giden güzel, merhaba!.

2) Değil mi ki dudağın Cem'in Camı, Ruhu 'l- Kudüs'ün üfürtüsü oldu, öyle ise ey güzelim, güzelliğin ta kendisi olanım, denizim, kaynağım, merhaba!.

3) Ey melek görünüşlü dilberim, senin yoluna, senin uğruna can fedadır. Ey Allah'ın sevgilisi, değil mi ki sen Cenab- ı Ali'ye "Etin, benim etimdir", (Başkalarına hitab ederek de) "Ali'nin kanı, benim kanımdır." dedin, merhaba sana!.

4) Suretim, aklım, muradım, tenim ve canım, gönlüme senden başkasını layık görmediğim için, merhaba!.

5) Sevgilim geldi ve nazlı nazlı "Nesimi nasılsın?" dedi. (Ben de:) "Merhaba, su gibi akıp giden ruhum,, sevgilim, hoş geldin, merhaba!" (dedim).

— 12 —

GAZEL

1. Ey haste gönül, derdüne derman taleb eyle
Ger can diler isen yüri canan taleb eyle!

2. Çün Hızr, hayat- i ebedi ister isen gel,
Cân tende iken, Çeşme- i Hayvân taleb eyle!

3. Ey bülbül- i kudsi, ne giriftar- i kafessen?
Sındur kafesi, taze gül- istan taleb eyle!

4. Div ile musâhib olanın dini hatadur;
Zinhar gel ey ademi insan taleb eyle!

5. Tahkik haberdür bu ki: "el- Cinsü maa- 'l- cins"
İnsana eriş, suhbet- i irfan taleb eyle!

6. Ger talib isen bulmağa, matlubı dilersen,
Fermana boyun sun, ulu sultan taleb eyle!

7. Erkânsuz olanlarla refik olma Nesimi,
Yol ehlini gözle, edeb, erkân taleb eyle!

AÇIKLAMA

1) Ey yaralı gönül, derdine derman ara! Eğer can dileğinde isen yürü canan ara! ("Taleb: istemek" sözcüğü "aramak" şeklinde açıkladı. Zaten Nesimi, devrindeki kullanışa göre "istemek" sözcüğüne "aramak" anlamını da vermektedir.)

2) Hızr gibi, ebedi (ölümsüz) hayat ararsan, gel, can tende iken Ebedi Dirilik Pınarı'nı ara!

3) Ey gönül, ey kutsal bülbül, neden kafeste yakalanmış kalmışsın? Kafesi kır, körpe gül bahçesi ara!

4) Şeytan'la sohbet arkadaşlığı edenin tuttuğu yol, yanlıştır. Gel, ey Adem oğlu, aklını başına topla da insan aramağa bak!

5) "Cins cinsiyledir." demişlerdir ki bu, gerçeğe dayanan bir haberdir. İnsanlık iddiasında isen insana ulaş, onun meclisinde irfan sohbeti ara! (İrfan: İlahi hikmetlere, evrenin sırlarına ilişkin, okumakla , çalışmakla değil, Hakk'ın lutfuyle kazanılan bilgi ve sezgi.)

6) Ey Nesimi, yoldan, yöntemden haberi olmayanlarla yoldaş olma! Yol ehlini gözle, onlarda edep, yol, yöntem ara! (Yol ehli: Erenler yolunda olan; salik demektir. Buna ehl- i tarik denildiği de olur.)

7) Tasavvuf esaslarına göre üç oğul vardır: 1- Yol oğlu, muhib ve müntesib. 2- Bel oğlu, soydan gelen salik. 3- El oğlu. Tarikat dışı olan.

Şair, burada birinciyi kastedmektedir.

— 13 —

GAZEL

1. Habibâ furkatün saldı melâle;
Yürek kana boyandı misl- i lâle.

2. Nasib olmış bana Hak'den, nigârâ!
Dilümde gice güdüz ah ü nâle.

3. Kaşun mihrabına kıldum sücûdı;
Veli, münkir olan düşdi dalale.

4. Boyun Tûba, lebündür âb- i Kevser;
Yüzün ta'ne ider şems ü hilâle.

5. Rakibün olmasun maksûdı hâsıl;
Elif tek kaddümi döndürdi dâle.

6. Ben ol gavvas veş can terkin itdüm,
Senün yüzündeki hatt ile hâle.

7. Yer ile gök yaradılmazdan evvel,
Nesimi aşık idi ol cemale.

AÇIKLAMA

1) Ey sevgili, ayrılığın sıkıntıya soktuğu için yürek lale gibi kızıl kana boyandı.

2) Ey sevgili, bana Hak'tan nasib olduğu için dilimde gece- gündüz ah var, inilti var!

3) Kaşının mihrabına doğru secdeye kapandım; öte yanda inkarcı sapıklığa kapıldı. (Burada Hurufi anlayışıyla Şeytan'ın Allah'ın emr etmesine rağmen Hazret- i Adem'e secde etmemesine işaret ediliyor)

4) Boyun Tûba ağacı, dudağın kevser suyu; yüzünse, güneşe, yeni doğan aya taş atar.

5) Sevgilimle arama girenin hiç bir isteği yerine gelmesin. Elif harfi gibi dim- dik boyumu, dal harfine döndürdü, büktü, iki kat etti, beni kocalttı.

6) Yüzündeki hatla bene dalgıç gibi canımı feda ettim. (Şair, sevgilisinin yüzünü engin denize, ondaki hatla beni o denizin dibindeki süngerle inciye, kendini de bunları elde etmek için hayatını düşünmeyen dalgıça benzetiyor.)

7) Nesimi. o ilahi güzelliğe yerle gök yaratılmadan aşıktı.

— 14 —

GAZEL (seçme beytler)

1. Bu ne ber- güzide candur ki gezer bu can içinde!
Bu ne kıymeti güherdür ki biter bu kân içinde!

2. Seni kimdür Adem- oğlı diyen Allah Allah?
Bu sıfetde kim görüptür beşeri cihan içinde?

3. Seni benden ey nigarum nice ayıra zamane?
Ki gözümle görmişem ben seni her mekan içinde.

4. Yine ney figana geldi, ciğeri dutuşdı, yandı;
Neye uğradı ne gördi bu tehi miyân içinde?

5. Dilerem zaman zaman kim seni çâhayım cihana:
Niçe bir yana bu şem'in ciğeri duhan içinde?

6. Bu derin maâniyi gör ki beyan ider Nesimi;
Felekin dili dutuldu bu ulu beyan içinde

AÇIKLAMA

1) Bu ne seçme candır ki bu can içinde gezer durur bu ne değerli cevherdir ki bu can madeninde ele geçer!

2) Allah, Allah, cihan içinde bu nitelikte bir insanı kim görmüştür ve seni kimdir ki insan adıyla anar?

3) Seni her mekanda gözümle gördüğüme göre ey bakılmasına doyulmayan sevgilim, benden seni zaman denilen nesne nasıl olur da ayırır?

4) Bu bomboş ortada, alemde ney, neye uğradı ve ne gördü ki ciğeri tutuştu, içi yandı da yine inildemeğe başladı?

(Miyan: Beste ile söylenen bir güftenin değişik nağmeli üçüncü mısraıdır. Güfte muhammes (belli şekilde 5 mısralı ise) çifte miyanlı olur. I. mısraa zemin, II. ve IV. mısralara da nakarat denir.)

5) Bu mum gibi yanıp yıkılan aşığın ben, ciğeri ne zamana kadar duman içinde yana diye zaman zaman seni açığa vurmak, gizlilik perdeni kaldırmak, ne olduğunu cihana anlatmak isterim; ne yazık ki buna cür'et edemem. Çünkü ciğerim yanık, ama dilim bağlı....

6) Nesimi'nin dile getirdiği, anlattığı derin anlamlara bak! Bu ulu söyleyiş karşısında feleğin dili tutuldu.

— 15 —

GAZEL

1. Gerçek hadis imiş bu ki: "Hûbın vefası yoh!"
Kim sevdi hûbı kim dedi: "Hûbın cefası yoh!"

2. "İşkın belası yoh!" deyüben işka düşme kim,
Kim aşik oldu kim dedi: "İşkın belası yoh!"

3. Anın ki Hacc- i Ekberi ey can sen olmadun,
Beytü- 'l- Harâm'a varmamış, anın Safâsı yoh.

4. Şeytan tek ol ki suretine kılmadı sücud,
Bir ince derde düşdi ki hergiz devası yoh.

5. Şol can ki senden özge taleb itmedi murad,
Hecründe yahmağun anı her dem, revâsı yoh.

6. Aynün hatasuz ey büt- i Çin tökdi kanumı;
Türk- i Hatâdur, aslıne varur, hatası yoh.

7. Bimâr- i işka can virür ey can lebün, veli,
Münkir sanur ki sol şefeteynin şifası yoh.

8. Savm ü salatı fevt olan anı kaza kılur;
Sensüz giçen zeman ile vaktin kazası yoh! [2]

9. Fani cihana bahma, geçer ümri sevme kim:
Ümrin zevali var u cihanın bekası yoh!

10. Ya Rab ne şavk imiş bu mehim yüzi kim anın,
Yüzi katinde şems- i duhanın ziyası yoh!

11. Yarın gelür hemişe cefası Nesimi'ye;
Sen sanma kim Nesimi'ye yarın atası yoh.

AÇIKLAMA

1) "Güzelin vefası yok!" sözü, gerçeğe ne kadar uygun. Kim, güzeli sevdi de "Güzelin cefası yok!" dedi?

2) Sakın "Aşkın belası yok!" diyerek aşka düşme ki Aşık olanlar içinde kim "Aşkın belası yok!" dedi?

3) Senin aşkınla dolanmayı kendine Hacc- i Ekber (En büyük Hac, Yedi Haclık Hac) saymıyan, varmış da olsa, Beytü 'l- Harâm'a varmamış, görmüş de olsa, Safa'yı görmemiş demektir. ("Hacc- i Ekber- En Büyük Hac- Yedi Haclık Hac" anlamındadır.)

---

[2] Bazı divanlarda bu beyt aşağıdaki şekildedir:
"Gel gel beru ki savm ü salatın kazası var;
Sensüz giçen zeman-i hayatın kazası yoh!"

4) Şeytan örneği suretinde secde etmiyen kimse, umarı olmıyan bir ince derde düştü sayılır. O takdirde "... bir öyle derde düştü ki düştüğü derdin umarı yok,.

5) Senden başkasını aramayan canı, sürekli olarak ayrılık ateşinle yakmanın gereği yok.

6) Ey Çin tapılgası, gözünün yanılgısı kanımı döktü. O Hata güzelidir; aslına çeker, yaptığında hata yoktur. (Metinde geçen "Türk- i Hata- Hata diyarı Türkü" sözü, "Hata Güzeli" şeklinde açıklandı. Fars edebiyatında "Türk sözcüğü mecazen "Güzel" anlamında kullanılır. Hata'nın Çin'in kuzeyinde bir Türk ülkesi olduğu, halkının akıncılıkla ün saldığı bilinir. Şiirde "Hata" ile yanılma demek olan "hata" arasındaki cinas ve tevriye sanatı sergileniyor.)

7) Ey can kadar sevgili güzel, aşk hastasına can veren hep dudağın ise inkarcı, gören o iki dudağın şifası yok sanır.

8) Oruç ve namaz vaktini kaçıran, nasıl olsa onları kaza eder; sensiz geçen zamanın, kazası yoktur.

9) Göçücü Cihana bakma, geçici ömrü de sevme! Çünkü ömrün zevali cihanın bekası yoktur.

10) Ya Rab, bu ayı andıran güzelin yüzü nasıl bir ışıtma kaynağı ki onun karşısında kuşluk güneşinin ışığı sönük kalır. (Beytte geçen "şavk" kelimesini arapçadaki "şevk" olarak değil, Türkçede aydınlanma aracı yerinde kullanılan "şavk" suretinde okunmalıdır.)

11) Yarın cefası ardı kesilmemesiyle Nesimi'ye gelir; Sen Nesimi'ye yarın bağışı olmadığını sanma!

— 16 —

GAZEL

1. Gördüm yüzüni ey sanem, el- minnetü li- 'llah!
Farz oldı bana kim diyem: el- minnetü li- 'llah!

2. Takdir- i ezel baht ile yar oldı vü buldı,
Tedbir- i muhalif adem el- minnetü li- 'llah!

3. Birikdi zafer feth ile, çalındı beşâret;
Geldi ferah, uş gitti gam, el- minnetü li- 'llah!

4. Mahbub ile çün devlet- i vasl oldı müyesser,
Cemşid- i zeman uş benem el- minnetü li- 'llah!

5. Bahtüm güneşi doğdı vü ikbal ile geldi,
Şol şah- i seâdet- alem, el- minnetü li- 'llah!

6. Zulmetde bu gün Çeşme- i Hayvân'e irişdüm,
Çün Hızr- i Skender- haşem, el- minnetü li- 'llah!

7. Zülfün haberin virdi sabâ; gör ne getürdü:
Ol kasıd- i ferruh- kadem, el- minnetü li- 'llah!

8. Kıldı yine aşıklarine lutf ü inayet,
Şol adeti daim kerem, el- minnetü li- 'llah!

9. Şol Kâ'be- cenabın kapusı devlet ü bahte,
Gör kim nice oldı harem, el- minnetü li- 'llah!

10. Ey şâdiye muhtac olan, ey râhate müştâk!
Gel gel ki tükendi elem, el- minnetü li- 'llah!

11. Ruhu- 'l- Kudüs'ün nefhasidür nazm- i Nesimi;
Hak virdügine dem- be- dem el- Minnetü li- 'llah!

AÇIKLAMA

1) Ey tapılası güzel, minnet Allah'a çoktandır görmediğim yüzünü gördüm. Bunun için "Minnet Allah'a!" demek bana farz oldu.

2) Minnet Allah'a ki ezeli takdir, alın yazım, mutluluk oldu; aykırı önlemde de son buldu.

3) Minnet Allah'a ki zaferle fetih birleşti, müjde davulu çalındı, sevinç geldi ve işte gam da gitti.

4) Minnet Allah'a ki sevgili ile bir arada bulunma elverdiğinden şimdi günün Cemşid'i benim. (Cem: Şah; şid de: ışık, aydınlık, güneş demektir. Cemşid: Işık Şahı manasına gelir. Cem: Şark mitolojisine göre şarabı bulan, Cemşid: Süleyman aleyi 's- selamın da ünvanıdır, ona Cemşasb da denir. Cemşid'i Davud aleyhi 's- selamdır deyip onun oğlu olan Süleyman aleyhi 's- selam'ı da Cemşasb olarak ananlar vardır. Beytte geçen Cemşid, her iki olasılığa da uygun.)

5) Minnet Allah'a ki bahtımın günü doğdu, o bayrağı uğurlu şah, olanca görkemiyle geldi.

6) Minnet Allah'a ki bu gün, Zulmette İskender maiyetli Hızr gibi Ebedi Hayat Pınarına eriştim.

7) Minnet Allah'a ki seher yeli, senin zülfünün haberini verdi; o ayağı uğurlu haber ulaştırıcının bana ne getirdiğini gör!

8) Minnet Allah'a ki o daima keremde bulunmayı adet edinmiş olan sevgili, yine aşıklarına iyilik etti, esenlik gösterdi.

9) Minnet Allah'a ki o avlusu Kabe gibi ebedle ziyaret edilen zatın kapısı, bak hele, nasıl da gönenç ve baht barınağı oldu.

(Harem kelimesi bir çok anlamlar verir. Burada "barınak olarak açıklamak daha yerinde "Cenab" da burada "avlu" demektir. Bununla beraber, "harem" in "Harem- i şerif; "cenab" ın "hazret" kavramları da açıklamaya ışık tutmaktadır.)

10) Ey gönül ferahlığına ihtiyaç duyan, ey üzüntüsüzlüğü şiddetle arzulayan, koşup gel ki, Allah'a minnet, artık elem tükendi.

11) Nesimi'nin nazmı, Ruhü'l- Kudüs'ün (Cebrail'in Hazret- i Meryem'e olan) sırlı etkisini andırır. Hakk'ın verdiğine karşı Allah'a daima ödenecek sonsuz minnet borcumuz var!

— 17 —

GAZEL

1. Fürkatün derdinden ey can yüregüm kan oldı gel;
Gözlerüm yaşı cihanı dutdı, tufan oldı, gel!.

2. Fürkatün şol derd imiş canumda ey can, her kimin
Fikrine düşdi bu derdün, akli hayran oldı, gel!

3. Senden ayru düşdüğüm ağular içürdü bana;
Vuslatün tiryaki hani? Vakt- i ihsan oldı, gel!

4. Canumın vaslünle Hak'den ittisali var iken,
Devlet- i vaslünden ayru düşdi, hicran oldı, gel!

5. Çekdi, müşgin zülfüni aldı elümden rüzgâr;
Şol sebebden gönlümin hali perişan oldı, gel!

6. Gerçi benden suretün gaibdür ey huri- cemal,
Sanma kim gözden hayalün nakşi pinhan oldı, gel!

7. Hızr eger Zulmetde ister Çeşme- i Hayvânını,
Susamış mutlaka la'lün Ab- i Hayvân oldı, gel!

8. Gerçi handândur ferahdan ağzı, açılmış gülin,
Andelibin gözleri gör kim ne giryan oldı, gel!

9. Yar cevr etmiş Nesimi'ye, pervadur; gör ana,
Öz nigarından cüda zencir ü zindan oldı, gel!

AÇIKLAMA

1) Ey bana can olan sevgilim, ayrılığın derdinden yüreğim kana boğuldu; gel artık! Gözlerimin yaşı cihanı kapladı, adeta Tufan oldu; gel artık!

2) Ey bana can olan sevgilim, senin ayrılığın benim canımda öyle bir derdimiş ki bu derdin her kimin fikrine düştüyse aklı şaşa kaldı. Ne olur, gel artık!

3) Senden ayrı düşüşüm, bana ne ağular içirdi; sana kavuşmuş olma tiryakı, panzehiri nerede? İhsan vakti oldu, gel artık!

4) Hakk'ın lutfu olarak seninle arasında kavuşma bağlantısı varken, canım bu birlikte olma mutluluğundan beni yoksun kodu; o mutluluk, göz ve gönül ıraklığına uğradı. Sevgilim, gel artık!

5) Rüzgar (yel gibi geçen zaman), senin misk kokulu zülfünü çekip elimden aldı; ondan dolayı gönlümün hali perişan, gel artık, sevgilim!

6) Suretinden benden gaibse de (Yüzünü göremesem de) ey Huri güzelliğinde olan sevgili, gözümden senin hayal nakşının silindiğini sanma; gel artık!

7) Hızır, Ebedi Dirilik Pınarı'nı Zulmette nasıl ararsa, seni candan göresi gelen aşk susamışı için, lâ'li (değerli kızıl süs taşı) andıran dudağın öylesine aranan bir "Ebedi Dirilik Suyu" oldu; gel artık.

8) Açılmış gülün ağzı sevinçten gülerse de bülbülün gözlerinin ne kadar yaş döker olduğunu gör! (Sen, gülüm, sevinç içinde isen de ben bülbülünün, seni her an ananın ağlamaklı olduğunu gör!) Gel artık!

9) Yar, Nesimi"ye eza etmişse bu, uygun bir davranıştır. Ne yazık ki öz sevgilisinden uzakta zincir ve zindan ona — Yaşarken bile mezar oldu; sevgilim, gel artık!

— 18 —

GAZEL

1. Sakıyâ Mâh- ıSıyâm oldı temâm;
Gel berü, sun sâgar- i mey ve- 's- selam!

2. Aşikın bayramı yüzün ayıdur;
Ey saçun mahşer, ruhün Beytü'l- Harâm!

3. Tevbeden giç sufi, uy rindâna kim;
Bâde sâf oldı vü geldi devr- i câm.

4. Dâne- i halün cihanı dutdı çün,
Turreden n'içün düzersen bunca dâm?

5. Arifin kûy- i mugân oldı yeri;
Aferin ana, zihi âli mekam!

6. Gûşvâre kıl Nesimi'nin sözin;
Kim anın güftarıdur hayrü 'l- kelâm.

AÇIKLAMA

1) Ey saki, oruç ayı sona erdi; beri gel de mey dolusunu sun! Sözün kısası bu!

2) Ey saçı gönüllere mahşer, yüzü dileklere Beytü 'l- Harâm olan güzel, aşıkın asıl bayramı, senin yüzündeki ayı görmektir.

3) Ey sofu, tövbeden vaz geç, rindlere uy ve bil ki bade duruldu, kadehi dolaştırma zamanı da geldi.

4) Değil mi ki olta ucundaki yem tanesini andıran tenin, cihanı yakaladı, alın saçından bunca tuzağı artık neden kurar durursun?

5) Arif kişi, meyhaneye yerleşti; aferin ona! Yerleştiği yer ne yüksek makam!

6) Nesimi'nin sözünü kulağına küpe et! Çünkü sözün hayırlısı, onun söylediğidir.

(Şiirde geçen sagar, mey, bade, saki, Beytü 'l- Haram, kuy- i mugan- meyhane, rind, sufi, dane- i hal... sözcükleri tasavvuftaki anlamlarına göre anlaşılmalıdır.)

— 19 —

GAZEL

1. Egerçi candasen, candan nihânsen;
Degülsen candan ayru, bel- ki cansen.

2. Nişan virmez egerçi kimse senden,,
Yer ü gök dop- dolu küli nişansen.

3. Nice gizlü diyem benden seni kim,
Neye kim baharam anda iyânsen.

4. Ruhun eyler hacil husn ile âyı;
Meger sen fitne- i Ahir- zemansen.

5. Arebnün nutkı bağlandı dilünden;
Diyen kimdür seni ki Türkmânsen?

6. Gören sensen gözümde, görünen sen;
Söz itmezem, veli külli lisânsen.

7. Bu canı tarh idüp virdüm cihanı;
Seni buldum ki can ile cihânsen.

8. Bu sözler vahy- i mutlakdür gümansuz;
Bu sözi bil kim andan tercümânsen.

9. Elün yû, silk etek bû, "Kün- fe- kân" dan;
Ne ahir zübde- i kevn ü mekânsen.

10. Nesimi, çün bu gün devran senündür,
Cihanda husrev- i sahib- kırânsen.

AÇIKLAMA

1) Canda olsanda canda gizlisin; candan ayrı değilsin, olsa olsa canın ta kendisisin.

2) Kimse senden belirti vermezse de yer ve gök dolusu bütün belirti sensin.

3) Senin benden gizli olduğunu nasıl söyleyeyim? Neye bakarsam onda gözükürsün.

4) Yanağın, güzellikte ayı uda boğar; demek sen, haber verdikleri Ahir zaman fitnesisin.

5) Dilinden, Arab'ın dili tutulmuştur; senin Türkmen olduğunu söyleyen, haber verip de onu ürküten kimdir?

6) Gözümde gören de sensin, görünen de. Konuşmazsan da konuşulanın hepsisin.

7) Hem can, hem cihan olduğun için bu canı ortadan çıkardım, bir kenara ittim; cihanı da isteyene verdim.

8) Bu sözler, kuşkusuz, kayıtsız, koşulsuz, kutsal esindir, olduğun sözü bil!

9) "Ol" emriyle "hemen olan" dan etek silkip elini yu, vaz geç! Sonuçta oluş aleminin ve olma yerinin özü değil misin?

10) Devir bu gün senin olduğuna göre, ey Nesimi, cihanda bahtı açık, devlet ve mutluluk yıldızları aynı burçda birleşen padişah sensin.

— 20 —

GAZEL

1. Canumı yandırdı şevkum ey nigarum, kandesen?
Gözlerüm nûrı, İki- Alem'de varum, kandesen?

2. Bağrumı kan eyledi acı firakun, gel iriş!
Ey lebün vaslı şerab- i hoş- güvarum, kandesen?

3. Fürkatün harı beni, gör kim, ne mecruh eyledi;
Ey gözi nergis habib- i gül- izarum, kandesen?

4. Sabrümi yağmaladı şevkun, kararum kalmadı;
Ey benüm ârâmum, ey sabr ü kararum, kandesen?

5. Eyledi işkun beni kalkan melâmet tirine;
Ey gözi, kaşı beliklü şehriyarum, kandesen?

6. Tâ yüzün şem'inden ırak düşmişem, pervane tek,
Yanerem leyl ü nehâr ey nûr u nârum, kandesen?

7. Senden ayruk gönlüme yokdur vefalu yar ü dost;
Ey cefasuz husni kamil yar- i garum, kandesen?

Şevk: *ışık* — **Nigar:** *resim, güzel, sevgi* — **Kande:** *Nerde* — **Firak:** *ayrılık* — **Firkat:** *ağıt* — **Har:** *diken* — **Mecruh:** *hasta, yaralı* — **ârâ:** *bezeyen, donatan, süsleyen* — **Tir:** *ok* — **Şem:** *mum* — **Leylünehar:** *gece gündüz* — **garum:** *sadık bağlı* — **Nar :** *Ateş* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Vefa:** *Bağlılık*.

— 21 —

GAZEL

1. Cihan, yüzün güneşinden münevver olmuşdur;
Sabâ, saçun kohusından muanber olmuşdur.

2. Lebün katinde utandum ki eydem: Ab- i Hayat;
Şeker sözin ne diyem kim mükerrer olmuşdur.

3. Dua ilen ne dileyem senün içün, çün- kim:
İki- Cihan, sana Hak'den müyesser olmuşdur.

4. Kimin ki gönli diledi ayağuni öpmek,
Başını oynamak ana mukarrer olmuşdur.

5. Nasibumi nice sa'y ile artıram, çün kim,
Ezelde "Nahnü kessemnâ" mukadder olmuşdur.

6. Seher yeli geleli sünbülün diyarından,
Meşâm- i ehl- i muhabbet muatter olmuşdur.

7. Nesimi, ey şeh- i hûbân, cemalün göreli,
Gözinde suret- i Rahman musavver olmuşdur.

AÇIKLAMA

1) Evren yüzünün güneşiyle aydınlanmış; seher yeli saçının kokusundan anberleşmiş, anber kesilmiş.

2) Dudağının önünde Bengü Su'yu (Ab- ı Hayat'ı Ebedi Hayat Pınarının suyunu) anmaktan utandım; şekerden ne söz açayım ki çok çok söylenmiştir. (Kand- i mükerrer- mükerer şeker: koyu şeker şerbeti, akide şekeridir ki sevgilisinin iki dudağından kinayedir.)

3) İki- Cihan (Dünya ve Ahiret) mutluluğu Hak'tan sana zaten ihsan buyurulmuş olduğu için hakkında dua ile ne dilekte bulunayım?

4) Ayağını öpmek dileyene başıyla oynamak (başını feda etmek) kararı verilmiştir. ("Baş oynamak" deyimi "Canını feda etmekten çekinmemek" demektir. Tevriyeli kullanılan "baş" kelimesiyle "ayak" arasında da tezad hüneri gösterilmiştir.)

5) Nasibimi, çalışma ile nasıl arttırayım- Çünkü ezelde, öncesiz zamanda Allah'ın "Biz onların dünya hayatında geçimliğini aralarında böldük" hükmü alınlara yazılmıştır. (Beytte geçen "Nahnü kasemnâ": Kur'an- ı Kerim'in XLIII. Zuhuf sûresinin 32. ayetinden aktarılmıştır. Ayet, "Kimse kimsenin rızkını, kısmetini yemez" anlamındadır.)

6) Seher yeli sünbülsü saçının ülkesinden esip geleli, muhabbet ehlinin burnunu ıtırla doldurmuştur.

7) Ey güzeller şahı, Nesimi senin güzelliğini göreli, gözünde Rahman'ın rahmet sureti belirmeğe, şekillenmeğe başlamıştır.

— 22 —

GAZEL

1. La'l- i nâbun çeşmesinde Ab- ı Hayvân gizlüdür;
Dürc- i yakutunda ey can, dürr ü mercan gizlüdür.

2. Leblerün,şirin dehanun hukkasından sırr ile,
Açar esrarın ve- lîkin sırr- i pinhan gizlüdür.

3. Canumun canı gamündür, şol sebebden ey nigâr!
Şâd olur canum ki canda daim ol can gizlüdür.

4. Mahbub ile çün devlet- i vasl oldı müyesser,
Cemşid- i zeman uş benem el- minnetü li- 'llah!

5. Şol hadeng- i gamzeden kim cana urdı gözlerün,
Kan gider yürekden emmâ zahm- i peykân gizlüdür.

6. Ey tabib- i âmih, el çek çare kılmakdan bana!
Aşıkın canında daim derd- i canan gizlüdür.

7. Kani' oldı derd ile senden Nesimi, ey nigâr!
Şol sebebden kim senün derdünde derman gizlüdür.

AÇIKLAMA

1) Su katılmamış kızıl süs taşını andıran dudağının kaynağında Ebedilik Dirilik Suyu (Ölümsüzlük Suyu) gizlidir; ey can tatlılığında olan sevgili, senin yakut kutunda (Yakut kutusuna benzeyen ağzında) inci, mercan (inci gibi diş, mercan gibi damak) gizlidir.

2) Dudakların hokkayı andıran tatlı ağzından gizlice sırlarını açarsa da açıklanması gerekli olmayan sır, yine gizlidir.

3) Senin tasan benim canımın canı olduğu için ey güzel, canda o can gizli kaldıkça canım sevinç duyar.

4) Gözlerinin canıma fırlatıp sapladığı gamze oku nedeniyle yürekten kan gider; ne çare ki temren yarası gizlidir, içde, içeridedir.

5) Parıltılı ay daima gece bürgüsüne büründüğüne göre yüzün, anber kokulu zülfünde gizlenirse bunda şaşılacak nesne yoktur.

6) Ey şaşkın hekim, bana umar arayıp bulmaktan vaz geç! Çünkü sevenin ruhunda sevilenin derdi gizlidir.

7) Senin derdinde derman gizli olduğu için ey güzel görünüşlü yar, Nesimi derd hususunda senden gelene el açıp rıza gösterdi. (Aslında kâni olmak: kanaat getirmek: "El açmak, alçak gönüllülük etmek demektir.)

— 23 —

GAZEL

1. Gel gel ki senden ayru, müştaka can gerekmez;
Müştâka sensüz ey can, İki- Cihan gerekmez

2. Gül- zâra, serve gönlüm meyl eylemez; anınçün,
Kaddünden ayru ey can serv- i revân gerekmez.

3. Şol bi- nişanı buldum, anın nişanı oldum;
Yüzin görene ayruh nam ü nişan gerekmez.

4. Çün hasıl oldı ey can vaslün bana cihanda,
Oldum visâle kâni': kevn ü mekân gerekmez!

5. Gördüm seni gümansuz, her dil- berin yüzinde;
Hakk- el- yakin görene, zann ü güman gerekmez.

6. Müşgin saçuna virdüm İki- Cihanı ey yar!
Assıya uğrayana kılca ziyan gerekmez.

7. Kaşunle kirpügün çün sayd eyledi cihanı,
Sayyâd elinde ayruh tir ü kemân gerekmez.

8. Şirin lebün meyinden çün esrüdi Nesimi,
Fâş oldı sirr- i pinhan, şerh u beyan gerekmez.

AÇIKLAMA

1) Gel gel ki candan göresi gelene senden özge can gerekmez; ey can, göresi gelen İki- Cihan (Dünye ve Ahiret) gerekmez. (Didara erebilmek için dünya meylinden olduğu kadar ahiret kaygısından da sıyrılmak lazımdır, demişlerdir.)

2) Ey can, boyundan başka salıngan selvi artık gerekmediği için gönlüm, gül bahçesine, selviye akmaz, dönüp bakmaz.

3) O görünür belirtisi olmayanı buldum, onun belirtisi, oldum. Artık onun yüzünü görene başka ad, başka belirti gerekmez.

4) Ey can, sana ben dünya gözüyle kavuştum; kavuşmayı yeter buldum. Bundan sonra bana varlığın da, var olunacak yerin de gereği yok.

5) Seni "Bu, odur!" diyerek her güzelin yüzünde gördüm; gerçekliğine şüphe etmeden görene "Bu, o olmasa gerek!", "Bu, o mudur?" demek yaraşmaz. ("Hakka 'l- yakin": tasavvufta "Ahadiyyet makamında Hakk'ı müşahede etme mazhariyeti" dir.)

6) Ey yar, senin misk kokulu saçına İki- Cihan'ı (Dünyayı, Ahireti) verdim. Böylesine kazancı olanın kıl kadar bile ziyan ettiği söylenemez. (Tasavvufta saç, zülf, turre, giysu... Zat- ı Ahaddiyyetin sıfatlarından biri olarak kabul görür.)

7) Değil mi ki kaşınla kirpiğin cihanı avladı, artık avcının elinde oka, yaya gerek yoktur.

8) Değil mi ki Nesimi, tatlı dudağının şarabıyla mest oldu, kendinden geçti, sakladığı sır; ayrıca açmağa, söylemeye gerek olmayacak şekilde ortaya yayıldı.

— 24 —

KITA

1. Nâ- cins suhbeti, degül illâ Tamû odı;
Fazl eyle ya İlahi "ecirnâ min- el azâb!"

2. Div- i recimi ademe hem- suhbet eylemek,
Sahib- nazer bilür ki hatâdur, degül savâb.

3. Hem- dem ne resm ilen ola Cibril ü Ehremen?
Münis ne tavr ilen ola tûti ile gurâb?

AÇIKLAMA

1) Soysuzla konuşup görüşmek, arkadaşlık etmek, Cehennem ateşinden başka bir şey değildir. Ey Tanrım, lutf et de "Bizi o azabdan koru!"

2) Taşlanmış, lanetlenmiş Şeytanı adamla sohbet arkadaşı etmek, derin görüşü olan bilir ki, doğru, değildir, hatadır. (Bu beytte Şeytan'ın Cennet'te Hazret- i Adem'le konuşup onu aldatması hadisesini anımsatıyor: Kur'an- ı Kerim'in II. Bakara sûresinin 35., 36.; VII. A'raf sûresinin 19., 22., 27.; XX. Tâ- Hâ sûresinin 120., 121. ayetleri. Hıristiyanlığın "Zelle- i Ûlâ : İlk Yanılma" inancı da buraya dayanır.)

3) Cebrail'le Şeytan ne suretle arkadaş olurlar? Papağanla karga hangi eda ile can yoldaşı olur?

(Ehrimen de denilen Ehremen: Fars mitolojisinde "Şer İlahı" dır ki Şeytan'dan kinayedir.)

— 25 —

Ey nâzı çok dil- ber beni yandırma hicrin nârına
Çün yanarım pervâne tek şem'- i ruhun envârına

Hicrin şarabı acıdır müştâka içirme anı
Niçin ki yar ol ağuyu içirmez ey can yârına

Hüsnünden ey şems ü kamer âfaka düştü fitneler
Kimdir yeten endişesi zülf ü rûhun esrârına

Dünya vü ukbâda bana maksûd sensin yoksa ben
Ukbâya sensiz bakmazam hem dünyenin mikdarına

Vaslından oldum çün gani mülk ile mâli n'eylerim
Ben künfekânı vermişim vasl- ı ruhun didârına

Saçar hayalin nakşını lü'lü'- i şeh- vârı gözüm
Ey işleri dür- dâne bak ol lü'lü'- i şeh- vârına

Yüzün "ene'l- Hakk'ı beni zülfünde ber- dâr eyledi
Mansûr olandır asılan alemde aşkın dârına

Tesbih ile seccâde çün zerk ehlinin erkânıdır
Aşıklara zülfün yeter da'vet kılan zünnârına

Ger vâsıl olmak yar ile istersen ey aşık bu gün
Gel ur **Nesimi** tek kafa kevn ü mekânın varına

Agu : *Zekir* — **Zünnar:** *Saç, Papaz kemeri* — **Müştak:** *Özleyen* — **Envar:** *Parlak* — **Lulu:** *İnci* — **Şehvar:** *İyi ve iri cins inci* — **Zerk:** *Hile, riya, dalavere.*

— 26 —

Düştü gönül ala gözün ağına vü karasına
Ayruk anunla kimsenin ağı ne vü karası ne

Geldi figâna can yine ney kimi sûz u derd ile
Kim ne bilir bu hastanın derdi nedir devâsı ne

Turraların cefâların sorma bu mübtelâya kim
Eylemişim fedâ anun canımı her belâsına

Çünkü cefâsız ey gönül kimse murada irmedi
Cevre tahammül eyle tur şol sanemin cefâsına

Nûr u ziyâ içindeyim garka veli bu halimi
Ol ne bilir ki düşmedi mihr- i ruhun hevâsına

Yek- cihet olgıl ey gönül can u cihana ur kafa
Yüzünü doğru tut Haka ur kamunun kafasına

Hüsn ü cemâle bakmağa arı safâ nazar gerek
Düşmesin arısız nazar âyinenin safâsına

Dil- ber elinde aşıkın katli neden harâm ola
Aşıka çün halâl eder vaslını kan bahâsına

Aldı âlı âl ile şol ala gözlü gönlümü
Gör bu âli ne düşmüş ol gözlerinin alasına

Çün bu yalancı dünyenin âkıbeti fenâyimiş
Geç kamudan **Nesimi** tek bakma anun bakâsına

— 27 —

Rahmeti geldi irişti Fazl- ı rahmanın yine
Çiçeği açıldı güldü şol gülistânın yine

Gönlümün ahvâlini geldi gözümden sordu yar
Avni irdi derde yanan cana dermânın yine

Geldi rûh- efzâ lebinden susamış cana selam
Hızra en'amı irişti âb- ı hayvânın yine

Firkatin devrânı geçti geldi eyyâm- ı visâl
Müddet- i ömrü tükendi acı hicranın yine

Gül götürdü perde yüzünden açıldı nev- bahâr
Revnakı geldi vü nûru bâğ u büstânın yine

Zulmetinden leyletü'l- hicrin bana ayruk ne gam
Nûru çün düştü bana şol mâh- ı tâbânın yine

Zülfünün ahdından esti dil- berin bûy- ı vefâ
Anberi yayıldı şol zülf- i perişânın yine

Başıma kutlu ayağın geldi bastı ol nigâr
Gölgesi düştü bana serv- i hırâmânın yine

Ahd ü peymânından ey yar istedi can ol yumak
Koymadı mihrin vefâsı ahd ü peymânın yine

Ey kamer aynın belâ yetmez midi alemde kim
Fitne oldu halka zülf- i anber- efşânın yine

Çün **Nesimi**' nin susamış kanına yarın lebi
N'oldu ey münkir sana kim kaynadı kanın yine

Efza: *Artıran (ek)* — **Efşan:** *saçan (ek)* **Hıraman:** *Salınarak* — **Revnak:** *Parlaklık* — **Leb:** *Dudak* — **Kamer:** *ay* — **Efsan:** *Saçan, serpen* — **Nigar:** *Resim* — **Peyman:** *And* — **Peymane:** *Büyük kadeh* — **Fitne:** *Karıştırıcı* — **Bu:** *Koku.*

— 28 —

Bir sâki- i bâki ki vefâ kıldı visâle
Lutf ile nazar kıldı bana sundu piyâle

İçtim kadehi pür mey- i ma'şuk elinden
Cismim kamu can oldu vü can uğradı hâle

Can mest- i elest oldu ve la- ya'kıli medhûş
Gönül kadeh- i dürdü içip irdi zülâle

Her bir ser- i mû Mansûr olup söyler ene'l- Hak
Hakkâ mey içenler irişirler bu hayâle

Her kimi ki yakmadı vü yandırmadı firkat
Yusuf- sıfat irişmedi can nûr- ı visâle

Yandırdı şehâ aşkın odu kıldı beni kül
Aşkından kül olan irişir külli kemâle

Ahır n'iderim dünya bana erzâni kılma
Seni dilerim kılma beni gayra havâle

Seyyid dahı epsem ki ezelden şeh- i takdur
Her kimseye öz kadri ilen sundu nevâle

Erzan: *Bol, ucuz* — **Medhuş:** *Şaşırmış* — **Zülal:** *Saf, hafif soguk su* — **Fırkat:** *Ayrılık* — **Mest-i Elest:** *Ruhların ilk toplantısında verdikleri sözün heyacanı ile sarhoş olmaları* — **Nevale:** *Nasib, yiyecek* — **Ser-i Mu:** *Kıl başı* — **Epsem:** *Dilsiz.*

— 29 —

Düşürmüş anberin zülfün hümâyûn gölgesin aya
Te'âlâ'llah zehi sünbül te'âlâ'llah zehi sâye

Nazirin yazamaz ayruk ezel nakkâşı ruh- sârın
Ki hüsnün devri hatm oldu bu ruh- sâr- ı dil- ârâya

Kaşın mi'racına sufi irişmek ister ey hûri
Veli her kâsır idrâkin urûcu irmez ol yâya

Yüzün ve'ş- Şems ü yâsindir kaşınla kirpiğin tâhâ
Tanıktır ellezi esrâ bu mi'rac ü bu esrâ ya

Ruhun esmâ- i hüsnâdır te'âlâ şânühü gör kim
Ne ihsan eylemiş muhsin bu hüsn- i suret- esmâya

Saçındır leyletü'l- esrâ kaşın esrâr- ı mâ evhâ
Kanı Haktan irişmiş can bu mâ evhâ vü evhâ ya

Visâlin kıymeti dürdür nihayetsiz deniz aşkın
Bu dürrün kanın ol buldu ki gark oldu bu deryaya

Ruhun rengi saçın bûyu ne ziba reng ü budur kim
Gülü gül- zâra gönderdi bıraktı müşki sahrâya

Gel ey sufi sücûd eyle bu simin- ber sehi- serve
Ki emr- i ve'scüdü geldi bu zibâ kadd- i bâlâya

Perişan zülfünün halin n'dersin bilmek ey âkıl
Bu sevdâ ince sevdâdır dolaşma sen bu sevdâya

Saçın vaslından ol aşık hayat- ı sermedi buldu
Ki teslim eyledi canın bu reyhân- ı semen- sâya

Mu'anber habbirin Türki evin yağmaladı aklın
Moğol her kanda varırsa düşer târâç u yağmaya

Meheng- i Mecme'u'l- Bahreyn hurûc etti mekânından
Sedef ağzındaki dürrü bıraktı ka'r- ı deryaya

Bu gün şol mah- ı tâbânın yüzün gör zâhir ey âbid
Ki mahrum oldu ol hâsir ki magrûr oldu ferdâya

Nesimi çün seni buldu dü alemden vâhid oldu
Kesildi mâ vü benlikten ulaştı zât- ı yektâya

Zehi : *Ne güzel* — **Ziba:** *Süslü* — **Evha:** *Tek* — **Mah-ı taban:** *Ay yüzlü* — **Abid:** *Kul* — **Dilara:** *Gönül alan* — **Taraç:** *Yağma, capul* — **Semen-say:** *Yaseminci.*

— 30 —

Çâre yoktur yâre epsem ey gönül yar isteme
Derde çün dermân bulunmaz rence timar isteme

Dünyenin yarından istersin vefâ aklın kanı
Hasıl olmaz nesneyi fikr eyle zinhâr isteme

Münkirin ikrân yoktur Hakka ey sâhib- nazar
Hakka ikrâr eyle sen münkirden ikrâr isteme

Zulmeti çoktur cihanın zulmetinden key sakın
Ey gözüm aydınlığı zulmetten envâr isteme

Değme nâ- mahrem ne bilsin aşıkın esrârını
Mahrem ol esrârını bul özge esrâr isteme

Dünyenin mukdarı yoktur ger bilirsen kadrini
Kadrine inanma anun kadr ü mikdar isteme

Gözünü sen açmayınca ey likadan bi- haber
Suretin görmek temennâ kılma didâr isteme

Bunca mihnet çekmeyince her dikenden bir zaman
Bülbül- i aşık kimi çağırma gül- zâr isteme

İsteyen murdârı kerkesdir müdam ey turfe kuş
Hazretin şeh- bazı oy ya'ni ki murdâr isteme

Cifedir dünya anun tâlibleri adı kilâb
Olma kelb anı kim oldu adı murdâr isteme

Şerbeti aguludur fâni cihanın sen anun
Şerbetinden nûş- ı dâru umma zinhâr isteme

Varlığı fânidir anun ey gâfil bekasız dünyenin
Şol bekasızdan bekâ mümkin değil var isteme

Gerçi Haktan vâhid oldu nûr ile ânestü nâr
Ey **Nesimi** çün ulaştın nurunun nâr isteme

Renc: *Sıkıntı* — **Key:** *Ne zaman* — **Zinhar:** *Sakın* — **Turfe:** *Yeni* — **Kilap**: *Köpek-ler* — **Cife:** *Pislik* — **Vahid:** *Tek* — **Müdam:** *Daima* — **Kerkes:** *Akbaba* — **Lika-dan:** *Cehreden, güzel yüzden* — **Key:** *Çok* — **Zinhar:** *Asla*.

— 31 —

Ey Rûh- ı Kudüs cife- i murdâra yapışma
Gül zâr- ı cinânı koyuban hâra yapışma

Mahbûb- ı emin yar- ı ebed var iken ey dost
Ağyar eteğin tutma vu ağyara yapışma

Mansûr kim sen ister isen menzil- i a'lâ
İtirme bekâ dârı fenâ dâra yapışma

Ey küpeyi inciden eden benden işit pehd
Söz dürrümü tut lü'lü'- i şeh- vâra yapışma

Kâlûdan eger aleme ikrâr ile geldin
İkrârını terk eyleme inkâra yapışma

Ey ma'rifetin Mushafı hem kenz ile misbâh
Miftâh budur mecma'- ı muhtâra yapışma

Benlik satanın çünkü değal çıktı kumaşı
Var an meta' iste bu bâzâra yapışma

Kesb eylemeyen ahireti anı deli bil
Ger akıl isen dünye- i gaddara yapışma

Saçı kararın Zülfüne yapıştı **Nesimi**
Ey bâda viren ömrünü zünnâra yapışma

Pehd: *Söz* — **Misbah:** *Çıra* — **Darr:** *Sıkıntı* — **Dar:** *Asılma yem* — **Zünnar:** *Papaz kuşağı* — **Agyar:** *Düşman* — **Gaddar:** *Kaba zalim* — **Mahbub:** *Sevgili.*

— 32 —

Lâle öz başını yarmıştır Hüseyniler kimi
Kana boyanmış şehid- i Kerbelânın aşkına

Lâ fetâ illâ Ali nin ma'nisin fehm eyleyen
Çağrışır ol kim Aliyyü'l- Murtazanın aşkına

Kerbelâda çok belalar geçti ol şeh- zâdeye
Sen dahı oynat başını ol belanın aşkına

Şahımın aşkı durur gönlüm içinde der- ezel
Kün fekândan geçmişim Al- i Abânın aşkına

Hâdim- i fakr oldu Ahmed ezdi engûr şerbetin
Kırklar nûş etti anı Mustafanın aşkına

Okugıl la'net hemişe ol la'in ü müşrike
Bir içim su vermedi ahır Hudânın aşkına

Ey **Nesimi** seng ile öldür Yezid- i müşriki
Er değildir kim ki çalmaz tiği şâhım aşkına

Kün fekan: *Olan oldu* — **Müşrik:** *Ortak* — **Engür:** *Şarap* — **Hadim-i fakr:** *Yoksullara hizmet veren* — **Hemişe:** *Daima* — **Seng:** *Mezar.*

— 33 —

Her kim ki müştak olmadı şol dil- berin didârına
İrişmedi Mûsâ kimi ânestü nâran nûruna

Yarın likâsın iste sen gel canın ver vaslına
Kim şol nigâra çok değil sen kalma dünya varına

Kâlû bela da yar ile kavli çün kıldın ey gönül
Kavlinde sadık dur ki ben inanmışım ikrârına

Ya Rab ne şem'in nûrudur şol suretin envârına
Kim nuh felek pervanedir şol suretin envârına

Çün dünye cifedir dedi Hakkın resûlü tâlibâ
Kelb olma sen gel fâriğ ol bakma anun murdârına

Çün dil- berin yolunda terk etti **Nesimi** canını
Bil çok değil can u cihan ger terk ederse yarına

Lika: *Yüz* — **Kelp:** *İt* — **Müştak:** *Tutkun* — **Şem:** *Mum* — **Nar:** *Ateş:* **Enver:** *Parlaklık.*

— 34 —

Benefşe zülfünü salmış gül üste anberin sâye
Gönül hayran u zâr olmuş bu reyhân- ı semen- sâye

Lctâfcttcn vcrir aks- ı lebi la'l- i Bedahşâna
Zarafetten urar ta'ne dişi lü'lü- i lâlâye

Perişan- hal olmuştur gönül zülfün sevâdından
Bu divâne neden düşmüş bu piç- â- piç- i sevdâya

Hatın reyhân durur gör kim göğermiş Kevser üstünde
Ve yâ rahmetten âyettir okunmuş bedr ilen aya

Ezel nakkaşı yazarken cemalin nakşine dammış
Kalemden nokta- i anber bu gül- berk- i dil- ârâya

Ne gül ola gülistanda ki benzeye bu ruh- sâra
Ne serv ola ki büstânda ola hem- tâ bu bâlâya

Ne şirin şerhini aydur **Nesimi** leblerin ya Rab
Ki mest oldu halâvetten bu tuti – i şeker- hâya

Bedr: *Dolunay* — **Berk:** *Yaprak* — **Dil-ara:** *Gönül alan* — **Benefse:** *Menekşe* — **Saye:** *Gölge* — **Leb:** *Dudak* — **Ruhsar:** *Yanak, yüz* — **Piç a piç:** *Pek dolaşık.*

— 35 —

Aşık belâ yolunda gerek kim hamûl ola
Ma'şukdan ana ne gelirse kabûl ola

Gerçek muhibbe cevr ü cefâ çünkü yar eder
Niçin cefâdan incine gamdan melûl ola

Nâz ü na'im ü cennet- i câvid içindedir
Dil- berden ol gönül ki muradı husûl ola

Şirin- halâvet ol yemiş imiş ki sidresi
Zatında hûb- hılkat ü şurun- usûl ola

Ger şerh edersem âyet- i hüsnün kitabını
Her bâb içinde fazlına yüz bin fusûl ola

Her aşıkın ki yar ile oldu çirâ vü çün
Arif katında adı anun bu'l- Fuzul ola

Yoktur nasibi aşk- ı hakiki can ey gönül
Şol salikin ki mürşidi nakış ukûl ola

Ey hâlikin emanetini zâyi'eyleyen
Lâyık durur adın ki zalûmen cehûl ola

Mi'raca çıktı rûh- ı **Nesimi** burâk ile
Şol lâşeden ne fâ'ide kim lâ- zelûl ola

Sidre: *Kiraz* — **Zelûl:** *Yumuşak başlı* — **Fusûl:** *Adi* — **Ukul:** *Akıllar* — **Cehül:** *Cahil* — **Hamul:** *Dayanaklı, sabırlı* — **Burak:** *Uçan cennet biniti* — **Laşe:** *Leş.*

— 36 —

Şol leb- i şirine ya Rab ger şeker dersem n'ola
Şol güneş tal'atlı aya ger kamer dersem n'ola

Ademi nev'inde mislin görmemiş devr- i felek
Şol cihetten ger sana hayrü'l- beşer dersem n'ola

Şol gül üzre dağılan anber sıfatlı sünbüle
Anber ü reyhân aceb yâ müşk- i ter dersem n'ola

Bilmeyen aşkın tarikin her habersiz gâfile
Çün hidayet bulmamış ger bi- haber dersem n'ola

Sensiz ey can u cihan bir pula değmez kâ'inât
Hiçe değmez nesneye ger şol kadar dersem n'ola

Ger yüzün ayın görene ey cihanın fitnesi
Şübhesiz Hakkı gören sâhib- nazar dersem n'ola

Kim ki Hakkı perdesiz yüzünde ey can görmedi
Bi- basirettir ana ger bi- basar dersem n'ola

Nûr- ı imandır cemalin kim ki saddaknâ demez
Kâfir ü müşrikdir ana div eger dirsem n'ola

Zülf ü ruhsârındır ey can sure- i Nûr u Dühân
Ger bu ma'niden ana şâm u seher dersem n'ola

Çün **Nesimi'** nin makâmı Kâf imiş Ankâlayın
Şol mu'allâ- kadre ger âli- güher dersem n'ola

Tal'at: *Yüz, cehre* — **Şam:** *Gece* — **Güher:** *Cevher, töz* — **Mualla:** *Yüce, yüksek* — **Saddak:** *Gerçek* — **Ankalayın:** *Anka gibi.*

— 37 —

Bu ne kadd ü ne kâmettir ki benzer serv- i bâlâya
Bu neçe hüsn- i surettir ki nûr ihsan eder aya

Ne hurşid- i münevverdir yüzün alemde yâ Rab kịm
Melektir vâlih ü hayrân bu gün hüsn- i dil- ârâya

Kaşındır "kâbe kavseyn" gör ki esrarı ne muğlakdır
Veli bu sırrı ol bildi ki kurban ola ol yâya

Lebin şol lâ'l- i ahmerdir dişin ol dürr- i gevherdir
Ki la'li toprağa saldı bıraktı dürri deryaya

Ruhun kimi müzeyyendir gül ile lâlenin rengi
Yanağın aksi düşmüştür meger kim verd- i hamrâya

Cihanın toprağı çünkü abir ü anber olmuştur
Sabâ müşkin saçın bûyun saçalı dağ u sahrâya

Visâlin isteyen aşık aceb sevdâya düşmüştür
Cihan u canı terk eyler düşer her kim bu sevdâya

Bu gün ey hûbların şâhı emir- i dil- berân sensin
Hayalin leşkeri verdi gönül şehrini yağmaya

Gözümden gerçi pinhandır **Nesimi** sureti yarın
Görünen vechidir anun nazar kıldıkça her câya

Serv-i baha: *Uzun boylu* — **Kamet:** *Boy* — **Muğlak:** *Karışık* — **Dürr:** *İnci* — **Hub:** *Güzel* — **Leşker:** *Asker* — **Dil-i beran:** *En güzel gönül.*

— 38 —

Gel ey ser- keş nasihattan bırak aklın kulağına
Gözet kim neçe lezzetler verir canın dimağına

Gel olma zâğ- veş ebter yegil tûti kimi şekker
İşit bülbül neçe öter konuban gül budağına

Geçirdin ömrünü mühmel gerek ağla gerekse gül
Dahı elin irer degül anun firdevs bağına

Bu fani dünyede bâki kalma deyu gümân etme
Yakin bilgil fenâ yeli irer ömrün çirâğına

Vücudun mülkünü oda dilersen yanmaya âkıl
Akıt aklın pınarının suyun dinin bu ağına

Ko geç bu dünyenin varın ve murdardan yunup arın
Ki didâr göresin yarın binip cennet burağına

Şular kim yazın u kışın yemezler dâne- i teşviş
Bırakmazlar gönül kuşun bu dünyanın tuzağına

Azık al bendini berkit gidersen bir yola sen kim
Azıksız yayalar doymaz bu dünyanın uzağına

İyi geldi yavuz gitti ne etti kendüye etti
Nazar kılmadı kimsenin karasına vü ağına

Amelden nesnesi yoktur **Nesimi** bu fenâ oda
Eli boş yöneldi uş gider bâki tuzağına

Mühmet: *Bakılmamış, bırakılmış* — **Fırdevs:** *Bir cennet adı* — **Ebter:** *Sonu gelmeyen, zürriyet, soy sop, Hayırsız* — **zağ-veş:** *Karga gibi.*

— 39 —

Ay ile gün sücûd eder suret- i dil- âberâyine
Ay ile gün nedir kim ol düşmeye hâk- i pâyine

Câm- ı cihan- nümâdır ol sende iki cihanı gör
Çün göresin sen olasın can u cihanı âyine

Fa'il- i mutlakı bu gün her ki diler göre âyan
Bak sen anun cemâline Hakkı göre mu'âyine

Aşık-ı sadık ol durur Hak yoluna şehid ola
Hakk- ı dini olun anun vermiş anun bahâyine

Yusuf- ı Mısr- ı can u dil ya'ni ki Fazl- ı zü'l- celâl
Geldi safâ vü lutf ile şehr- i beden serâyine

Kıldı gedâ vücudurur küllü kelime vü kelâm
Rızk- ı hüsün budur ki şeh sundu bu gün gedâyine

Her ki **Nesimi** tek sücûd Fazl- ı ilaha kılmadı
Div gibi bu gün anı bil ki bu yolda tayana

Zül-celal: *Ululuk* — **Geda:** *Kul* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Sücut:** *Oluş.*

— 40 —

Zâhidi zühd ile sanma ki harâbâta gele
Okurum Mûsiyi Tûr- ı münâcata gele

Göğe Kur'ana urûc ede dedi Cebrâ'il
Demedi kim bu iki yüzüne atana gele

Kâdi iyitmemişim kim vere fetvâ yüzüne
Ben imamı görmüşüm secde kıla Lâta gele

Ben şehâdet getiririm yüzünü göriceğiz
Mü'minin imânı oldur ki şehâdâta gele

Sözü nefy oldu imâmın yüzüne kıble dedim
Müşrikin çarh- ı güvâhı kaçan isbata gele

Div ola ol ki yüzünü göre gözünü yuma
Sanmanız sufi kimi aşık- ı tâmâta gele

Zatını bildi cihan cümli sıfat- ı ebedi
Bu sıfatı bilen adem bula yol zâta gele

Küntü kenzin ola ol ayni **Nesimi** kimi uş
Si vü du mürg ola ki hatt-ı semâvâta gele

Güvah: *Tanık* — **Tamat:** *Saçma* — **Zahid:** *Sofu* — **Zühd:** *İbadet* — **Harabat:** *Meyhane* — **Nefy :** *Sürgün* — **Küntü kenzi:** *Tanrının gizli bir hazine iken bilinmeyi dilemisini işaret eder.*

— 41 —

Derde müştâk olmayan kimdir ki derman isteye
Kalb- i mevti bilmeyen sen sanma kim can isteye

Cevheri olmak gerektir cevheri bilmek gerek
Her kimin gönlünde vardır kim vara kân isteye

Can ile dünya vü ukbâ her kim ol terk etmedi
Müdde'idir sanma kim ol vara canan isteye

Hızr ile zulmâtını tanımayan hayvân kimi
Ne bilir kim kanda vara âb- ı hayvân isteye

Her kim ol tanımadı kendi vücudu şehrini
Ol gedâ- himmet ne yoldan vara sultan isteye

Anberin zülfü anun kim ki dolaştı boynuna
Başı top olsun anun ger özge çevgân isteye

Zülfünün küfrün egerçi ehl- i Fazl imân bilir
Ey **Nesimi** sorma sen kim kâfir imân isteye

Cevher: *Töz* — **Müştak:** *Ttukun* — **Müddei:** *Sav* — **Kan:** *Maden* — **Zulmat:** *Karanlık* — **Mevt:** *Ölüm* — **Ukba:** *Ahiret.*

— 42 —

Mevsim- i nev- rûz- ı nisân âşıkâr oldu yine
Şehrimiz şeyhı bu gün hoş bâde- hâr oldu yine

Gonceden gül baş çıkardı aldı yüzünden nikâb
Bülbül- i şeydâ hatib- i lâle- zâr oldu yine

Eski dünya yeni hil'at giydi bu mevsimde uş
Çehremiz türlü bu gün nakş ü nigâr oldu yine

Nergisi gör câm ilendi mey sunar gâfillere
Cümlesin mest eyledi kendi humâr oldu yine

Bade içmek ravzada ger sen dilersen hûr ile
Yar elin tut bahçeye gir nev- bahar oldu yine

Sâkıyâ câmı getir kim ben uşattım tevbeyi
Eski ta'limim benim bi- i'tibâr oldu yine

Sen **Nesimi** razını ey tan yeli yare yetir
Sensizim halim perişân bi- karâr oldu yine

Humar: İçkinin verdiği sersemlik — **Us:** *İşte, şimdi* — **Hilat:** *Kaftan* — **Nev-ruz-ı nisan:** *Yeni nisan günü* — **Nakş ü nigar:** *Resim ve süs.*

— 43 —

Çün beyan oldu rumûz- ı alleme'l- esmâ bize
Rûşen oldu nükte- i sırr- ı şeb- i esrâ bize

Zerre- i mihriz egerçi matla'- ı mihr olmuşuz
Katre- i bahrız velikin mevc urur derya bize

Bilmişiz dünya- yı fâninin nedir keyfiyyeti
Zâhir olmuştur hafâyâ alem- i ukbâ bize

Sufiyâ biz çekmeziz imrûz u ferdâ fussasın
İbn- i vaktiz lâ- ceram imrûz olur ferdâ bize

Ümmehâtın zübdesiyiz halka meşhur olmuşuz
Şöyle zâtız kim bulunmaz bir dahı hem- tâ bize

Çâr unsurdur bizi surette kıldıran karâr
Yoksa ma'nide makâm- ı kurb- ı Haktır câ bize

Cennet- i didârdır maksûd- ı ehl- i ma'rifet
Bir neges ansız gerekmez cennetü'l- me'vâ bize

Biz ki mâni gülşeninde söyleriz bülbül kimi
Hasret iltür lutf ile tuti- i şekker- hâ bize

Ey **Nesimi** gâfil olma şol hümâyûn- pişeyiz
Kim kılar her dem tecelli Kâfdan **Ankâ** bize

İmruz: *Bu gün* — **Ferda:** *yarın* — **Zübde:** *Öz* — **Lâcerem:** *Besbelli* — **Nigar:** *Resim* — **Rumuz:** *Simge* — **Allemel esma:** *Tanrı'nın bütün isimleri* — **Kurb:** *Yakınlık* — **Ravza:** *Bahçe* — **Mihriz:** *Naz güneşi* — **Tuti:** *Dudu kuşu.*

— 44 —

Yüzünü her kim ki gördü suret- i rahman dedi
La'lini can Hızra sordu çeşme- i hayvân dedi

Suretin eşkâlini sordum emin- i hazrete
Vahy- i mutlaktır ki gelmiş Haktan uş bürhân dedi

Kaynadı aşkın tenûru alemi gark eyledi
Gör bu tufânı dedim aşkın budur Tûfân dedi

Kim ki kurban kılmadı aşkından şurun canını
Adı nâdândır bu yolda akl ana nâdân dedi

Rûha sordum suretin tefsirini harften be- harf
Ben dahı şol suretin şerhindeyim hayran dedi

Ey nigârın suretinden hasılın nakş ü hayal
Derdimi sordum tabibe sendedir derman dedi

Küfrünü sordu bana zülfün fakih ey can dedim
Aşıkın imanıdır kâfir zehi imân dedi

Ahsen- i surettir insân secde kıl insâna kim
Fa'büdü iyyâh ve'sucüd hâliki'l- insān dedi

La'lini yâkûtu mercândır dedi aynın aceb
Menbâ- ı ervâha niçin ma'den- i mercân dedi

Tıfl imiş ma'nide her kim şol güneş ruh- sârına
Gabgab- ı simine top u zülfüne çevgân dedi

Sorma dârın halini minberde va'zın satana
Dâra çıkmaz baş ene'l- hak ger dedi yalan dedi

Levh- ı mahfuzun hurufu ya'ni kaş u kirpigin
Cümle Kur'an'dır inan kim Hak budur Kur'an dedi

Can bana sordu cemâlin adını ey can dedim
Lutf u ihsandır te'âlâ'llah zehi ihsan dedi

Küntü kenzin sırrını sordum nigârın hattına
Zülfünün her târesi uş bendedir pinhan dedi

Ey likâdan ayrı düşmüş erniyi terk eyle kim
Vâdi- i Makdesde erni Mûsi- i Imrân dedi

Ger şehid oldu **Nesimi** dil- berin aşkından uş
Kan bahâsı Haktır anun ol demez sübhân dedi

Ahsen: *Güzel* — **Gab gab:** *Çene altı* — **Tenuk:** *Yufka, ince,* — **Şur:** *Tu zlu* — **Zehi:** *Ne de hoş, ne de güzel* — **Fakih:** *Fıkıhçı* — **Levh-ü mahfuz:** *Evrendeki bütün olguların yazılı olduğuna inanılan defter* — **Tıfl:** *Genç* — **Menba:** *Kaynak.*

— 45 —

Leblerin şerbetine çeşme- i hayvân susadı
Sulu incilerine teşne kimi can susadı

Şekerin piste- i handânına kim susmaya
Sanma kim yalnız ana piste- i handân susadı

Anberin sünbülünü kim senemâ arzulamaz
Vaslına lâle- i sir- âb ile reyhân susadı

Sözünün dadına şirin- şeker oldu teşne
Ne şekerdir bu kim ana şekeristan susadı

Cevr ü bi- dâd ile dökdü cigerim kanın yar
Şöyle benzer ki ciger kanın canan susadı

Neçe kahr eylesin aşıkına rahm eyle
Ki senin rahmetine aşık- ı hayran susadı

Sayrı oldum kerem et aşıkını sormağa gel
Ki gönül vaslına ey derdime derman susadı

Susadım vaslını görmekliğe ey can u cihan
Şöyle kim Yusuf için Ya'kub- ı Ken'an susadı

Salınıp naz ile gel ki benim didelerim
Ayagın tozuna ey Husrev- i hûbân susadı

Gül kimi güle gel aradan perde götür
Ki yüzün görmegine dide- i giryan susadı

Ey **Nesimi** sözünü tuhfe için bahra ilet
Kim anun dikkatine dürr ile mercân susadı

Hüban: *Güzel* — **Giryan:** *Ağlayan* — **Dide:** *Göz* — **Bidad:** *Adaletsiz* — **Teşne:** *Susamış* — **Tuhfe:** *Armagan* — **Çeşme-yi hayvan:** *Ab-ı hayat, bengisu.*

— 46 —

Dün gece bir dil- ber ile ayşımız ma'mur idi
Likin ol hûn- hâre gözler uykudan mahmur idi

Gözlerin süzmüş vü üzmüş canını aşıkların
Asılı zülfünde yüz bin Şibli vü Mansûr idi

Zülfü subhane'llezi esrâ bi'abdih âyeti
Yanağı üzre müselsel hatt ile mestur idi

Hüsnü levhında yazılmış hûbların şâhı deyip
Sümme enşe'nâhu halkan ahar- ı meşhur idi

Sözlerimden zahir oldu ey Mesihâ mu'cizât
Dudağından bir işaret aşıka bin sûr idi

Boyu Tûbâ yüzü cennet âdeke'l- urcûn kaşı
Gözleri ve'n- necmi anun sinesi ve't- tûr idi

Hem- nişin idi **Nesimi** dün gece bir yar ile
Gönlü şâd u vakti hürrem meclisi pür- nur idi

Mestur: *Çizilmiş* — **Müselles:** *Üçgen* — **Ayş:** *Yaşayış* — **Urcûn:** *Kurumuş hurma dalı* — **Hem-nişin:** *Oturan, oturmuş, birlikte* — **Hürrem:** *Şen* — **Necm:** *Yıldız* — **Pür-nur:** *Nur dolu*— **Hun-kar:** *Kan içen zalim* — **Likin:** *Lakin.*

— 47 —

Senemâ yüzün gülünden güle güle gül utandı
Hacil eyledi dudağın şeker ü nebat ü kandı

Kara kaşların yayından bana kirpik okun atar
Ala gözlerin meger kim yine kanıma susadı

Sitem etmek ile hâşâ ki gönül usana senden
Kime aydayum kim anun siteminde can usandı

Gözünü düzer süzersin dil ü cana kasd edersin
Bu nedir ki sen edersin çelebi bu gün efendi

Ne meta'a kıymet etsem seni ey şikâr- ı devlet
Ki cihan bahası değmez kılına saçın kemendi

Neçe naz u şive ilen oda yakasın cihanı
Bu gün uykulu gözünden yine fitneler uyandı

Dün ü gün iki gözümden akıtır iner dâne
Ciğerim kaniyle gör kim bu yüzüm ne hoş boyandı

Habeşi suretli benler odu taptılar yanaktan
Nece yerde hâcibin der iseler oda sependi

Kara sünbülün nikâbı ki hicâbı düşmüş aya
Götür ey sanem yüzünden ki **Nesimi** oda yandı

Senem: *Puta benzer* — **Hacil:** *Utanmış* — **Aydayum:** *Söyleyim* — **Şikar:** *Av* — **Heft:** *Yedi* — **Şive:** *Söyleyiş* — **Fitne:** *Kötülük* — **Hıcap:** *Ar.*

— 48 —

Saba zülfün nesiminden cihan cümle can etti
Deminden gör saba zülfün ki ne canlar revan etti

Boyundur Sidre vü Tûbâ yüzündür cennet ü huri
Hat u halin kelâm oldu bu esrârı beyan etti

Götürdü perde yüzünden yedu'llah ey kamer- tal'at
Bu çok destan ile gör kim ne ma'niler ayan etti

Hat u halindir ey dil- ber ale'l- arşi'stevâ rahman
Budur şol müşkil âyet kim ukûli bi- zebân etti

Yüzündür kıble- i iman kaşınla kirpiğin Kur'an
Budur şol âb- ı hayvân kim lebinde Hak nihan etti

Ne gülşendir yüzün bağı ki ra'nâ çiçeği anun
Cihanı reng ü buyundan dikensiz gülistan etti

Abir ü anber ü udun sıkındı kadr ü bazarı
Mu'anber zülfünü ta kim sebâ anber- feşân etti

Yaşı levh üstüne Haktan yazıldı oniki âyet
Kaşın vahyi bu âyâtın rumuzun tercemân etti

Ruhun narıdır ol ateş ki dûd- ı iyti'alinden
Kelim'ullah yol buldu vü Hak heft- âsmân etti

Kazâdır kaşların kavsi kaderdir kirpiğin sehmi
Beni âmâç için aynın bu ma'niden nişan etti

Mekân u kevne sığmaz çün kadimin zat- ı bi- misli
Nesimi kâf u nûn oldu mekânın lâ- mekân etti

Esrar: *Giz* — **Yedu'llah:** *Allah'ın kudreti* — **Nesim:** *Esinti* — **Kamer-talat:** *Ay yüzlü* — **Ukuli bizeban:** *Akıllı dilsiz* **Abir:** *Geçici* — **vd:** *Od ağacı* — **Fesan:** *Saçan, serpen* — **buy:** *Koku* — **sehmi:** *Okla ilgili* — **Dûd-ı iyti'al:** *İçinin, özünün ahı* — **Asman:** *Gök* — **Kavs:** *Eğri* — **Mekan u kevn:** *Yer, mal.*

— 49 —

Gözlerim yarın gamından akıtır dür- daneyi
Gamda yanar da'ima gör aşık- ı pervaneyi

Canını terk eyle kim bu yolda canan bulasın
Her ki can verdi bu yolda buldu ol cananeyi

Naklini arz etme va'ız aşıka her dem- be- dem
Aşıkın halini bil koy bu uzun efsaneyi

Gel şarab- ıhamrı nûş et içme her peymaneden
Ta- ebed yarın gamından içmişim peymaneyi

Çün kim aydursun Hakı her yerde hazırdır niçin
Fark edersin sen i gâfil mescid ü mey- haneyi

Ademi cennetten ırak eyleyen çün boğdadır
Neylesin çün kim yüzünde gördü müşkin daneyi

Genc- i ma'mur eyleyen gönlümde yarın vaslıdır
Vasl ile ma'muru buldun neylerim virâneyi

İsterim çünkü bulunmaz saçının her taresi
Gizlenmiştir gâfil olma zülf- i müşk- efşâneyi

Zülfünün sevdası irdi aşık- ı divaneye
Zülfüne kıldı mukayyed aşık- ı divaneyi

Ma'rifet satar gelir her ma'rifetsiz canavar
Bazardır aşina bilme ko bu bigâneyi

Hub cemâlinden **Nesimi** ebcedi kıldı tamam
Okudu andan götürdü sin ü şin- dendâneyi

Hamr: *Şarap* — **Mukayyed:** *Kayıtlı* — **Dendane:** *Diş, tarak* — **Bigane:** *Kayıtsız* — **Sin ü şin:** *Diş.*

— 50 —

Ne Tûbâdır boyun ya Rab kim irdi Arşa bâlası
Ne sünbüldür saçın gör kim cihanı tuttu kavgası

Güneş tal'atlı yüzündür bu gün alemde ey dil- ber
Ki her ma'nide kâmildir bulunmaz misl ü hemtası

Ne yağmacı Moğol Çindir gözün ya Rab ki devrinde
Yayılmıştır yasagından yedi iklime yağması

Sedeften gerçi ey dil- ber çıkar kıymetli inciler
Velikin özge cevherdir dişin lü'lü'- i lâlâsı

Cemalin vaslını Haktan diler alemde her aşık
Veli şol dürr- i mek nûnun bulunmaz ka'r- ı deryası

Karadır giydiği ya gök hemişe zahidin ya Rab
Ne matem düşmüş ana kim tükenmez hiç anun yası

Şarab u şahidin zikri dilimden gitmedi ta kim
Beni sevdadan esritti nigârım ayn- ı şehlâsı

Riyali zahidin da'im işi tevzir ü kavgadır
Veli kâr etmez ol divin bana tevzir ü kavgası

Kuli'llahumme mâlik çün bana ta'viz ü hizr oldu
Halas oldum yüvesvisden gider senden bu vesvâsı

Bu gün ferdâdan ey va'ız beni korkutma epsem dur
Ki korkusuzdur ol arif ki imrûz oldu ferdâsı

Yüzün levhında ey huri ilahi görmeyen gâfil
Yakin kim görgüsü anun yüzünden gitmemiş pası

Nesimi çün beni buldu irişti cümle maksûda
Muradı vasla hatm oldu tamam oldu temennâsı

Tal'at: *Yüz, çehre* — **Hemta:** *Benzer, eşit* — **Epsem:** *Dilsiz* — **Ferda:** *Yarın* — **Ruz:** *Gün* — **Halas:** *Kurtuluş* — **Vesvas:** *Şeytan* — **Taviz:** *Ödün* — **Femenna:** *Egilme* — **Hızr:** *Bengısu, Hızır peygamber* — **Riyal:** *Para* — **Tezvir:** *İftira.*

— 51 —

Vaslın aceb ne candır kim can imiş bahâsı
Yüzün ne nur imiş gör kim göz kırpar zıyâsı

Her kim seni demez kim rahman sıfatlı Haksın
İtirmiş ol kara gün Hak ile Hak- şinâsı

Nakkâşı nakş içinde hüsnünde gördü zâhir
Gözgüsünün yüzünden her kim giderdi pası

Cemşid- i alem oldur ma'nide ey kamer kim
Ferhunde suretindir câm- ı cihan- nümâsı

Mestâne gözlerinden düştü cihana kavga
Ağın mı desem anun ya gözleri karası

Ala gözünde Hak çün yazmış on iki âyet
Uş Mushaf uştu tefsir uş aynımın alası

Ey zâhid uşta meydan fâş oldu reng- i vahdet
Terk eyla âlini kim bu reng imiş boyası

Sufi boyandı ala âlinden olma gâfil
Niçin ki ali çoktur zerk ehlinin libâsı

Hûbûn yüzüne bakmak zâhid hatadır aydur
Fikri hatadır anun egri durur kıyâsı

Dünya vü ahırette âzâd idim elif tek
Çekti beni belâya bâlâsının belâsı

Senden seni **Nesimi** çün istedi vü buldu
Bildi ki Hak katında makbûl imiş du'ası

Şinasi: *Tanıyıcı* — **Makbul:** *Kabul, geçerli* — **Libas:***Giysi* — **Ferhunde:** *Kutsal, mutlu, ugurlu* — **Faş oldu:** *Biilindi, gizi kalmadı, açıklandı* — **Uş:** *Kuş yuvası* — **Mushaf:** *Kur'an* — **Mestane:** *Hayran, baygın* — **Zerk:** *Gömmek, çakmak.*

— 52 —

Yara kılan cefâyı çün yara kılar cefâsını
Ey dil anun cefâsına katlan unut vefâsını

Kim ki irişmek istedi yüce boyun visaline
Oldu hemişe farz ana çekmek anun belâsını

Derd ile hoş geç ey gönül gamdan usanma da'ima
Aşık- ı derd- mendine derdi veren devâsını

Zülf ü kaşın karasına vermişim ey senem gönül
Bilmemiş ol yüzü kara zülf ü kaşın karasını

Vaslu firâka vâsıta çünkü kaderdir ey gönül
Cehd ile kimse kaderin men' edemez kazâsını

Kevn ü mekâna vaslını kıymet ilen bahâ kılan
yoktur anun yüzünde nur bilmez anun bahâsını

Ta bileler ki âm imiş aleme feyzin ey güneş
Yerde vü gökte gösterir mihr- i ruhun ziyasını

Ka'be yüzündür ey sanem yüzüne secde eylerim
Hâcısıyım bu Ka'be'nin ben bilirim safâsını

Âyinesinde suretin nakşını görmeyen ayan
Âyineden gidermemiş ol kara günlü pasını

Canıma şol ala gözün eylediği cefâları
Ol ne bilir ki görmemiş gözlerinin alasını

Zülf- ı dütâsını anun kevn ü mekâna ey gönül
Al vü iki cihana sen verme bir ince tâsını

Gerçi atasıdır cefâ aşıka şol vefâsızın
Can ile ister ey gönül aşık anun atasını

Çin ü Hıtaya suretin nakşını gönder ey sanem
Ta büt- i Çine tapanın göstersin hatasını

Gerçi sözü **Nesimi'** nin kâbil- i kimiyâ imiş
Taş u hadide sanma kim harc ide kimiyâsını

Hemişe: *Daima* — **Kevn ü mekan:** *Varlık, evren* — **Büt:** *Put* — **Am:** *Genel* — **Eltaf:** *Latif, güzel, has* — **Feyz:** *Üretim* — **Fırak:** *Ayrılık* — **Ceht:** *Çaba* — **Kimiya:** *Yapı* — **Yabis:** *Kuru.*

— 53 —

Ey kılan da'vi ki şâhım adl ü insafın kanı
Ger safâ ehlinden oldun meşreb- i sâfın kanı

Her kuşun olmaz sa'detli Hümâ tek gölgesi
Çünkü simurgum der isen lâ- mekân Kâfın kanı

Ratb ile yâbis ne kim var ademin zatındadır
Ger sen onun nüshasısan ratb ile câfın kanı

Ehl- i ırfânın yeri ukbâda çün a'râf imiş
Çün bu ariflerden oldun urf u a'râfın kanı

Muhtesib bazara geldi Hakkı batıldan seçer
Kalbim arıdır diyen şol doğru sarrafın kanı

Kâf u nûn emrinden oldu mâ- yekûn mâ- kân ile
Ger bu levhin ebcedisen nûn ile kâfın kanı

Lutf eger Haktan umarsan göster ihsan lutf kıl
Lutf ı ihsanından uman yara eltâfın kanı

Başımı top eyledim meydâna girdim oynarım
Ey bu meydândan kaçan şol urduğun lafın kanı

Ey **Nesimi** şeş cihetten çün ulaştın yar ile
Bi- cihât oldu hudûdun yoktur etrafın kanı

Eftal : *Lutuflar* — **Ratb :** *Taze, yeşil* — **La mekan:** *Mekansız* — **Ma-yekun:** *Topluca* — **Ukba:** *Öte dünya ahiret* — **Muhtesip:** *Belediye memuru* — **Şeş:** *Altı.*

— 54 —

Ta sünbül- i gül pûşun gül- ber- i tere düşdi
Yüz fitne her ucundan devr- i kamere düşdi

Şol gamze sihâmından canıma bir ok attın
Ol oku ki attın sen yanmış cigere düşdi

Her kim diledi görmek didârını güneş tek
Bi- sabr u karâr oldu her bâm u dere düşdi

Anber kokusu tuttu yer yüzünün ser- ta- ser
Ta turralarin buyu bâd-ı sehere düşdi

Her kim haberin söyler şirin dudağın ya Rab
Şol mümteni'u'l- cevher kimden habere düşdi

Şirin lebini bir gün gül- şekkere şerh ettim
El yakaya urdu gül efgân şekere düşdi

İnce belinin çün kim bil kılca vücudu yok
Töhmet arada niçin zerrin kemere düşdi

Aks- i gül- i renginin düşdi mey- i gül- renge
Sâgar dedi ene'l- hak mey şûr u şere düşdi

Tûbâya nazar kılmak uçmakta bana düşmez
Niçin ki benim gönlüm şol sim- bere düşdi

Ey şem' **Nesimi** tek niçin cigerin yanar
Sen dahı meger gönlüm şol tâc- ı sere düşdi

Siham : *Oklar* — **Bam:** *Dam, çatı* — **Şur:** *Tuzlu* — **Yabis:** *Kuru* — **Sagar:** *Kadeh* — **Sim-ber:** *Gümüş olan.*

— 55 —

Ey bâd-ı sabâ benden ilet yara selamı
Şol gamzeleri arbedeci aynı harâmi

Müştâka nedir çare bana bildir anı kim
Ger fursat ola yara değirmek bu peyâmı

Yandırdı beni yandırıcı firkati anun
Bir dahı kanı kim görem ol mâh- ı tamamı

Ol levhdir ey yüzü kamer gül yanagın kim
Rûhü'l- Kudüs ol levhden indirdi kelâmı

Ma'nide yüzün kıblesi ol arif imiş kim
Yüzündür anun kıblesi vü aynindir imamı

Maksudu kimin kim iki alemde ne sensin
Maksudunu itirdi vü feth olmadı kamı

Bezminde ezel sâkisi la'lin bana sunmuş
Ol badeyi kim Rûh- ı kudusdür kiçi câmı

Vaslın ebedi baht imiş amma nideyim kim
Devranı degil bâki vü peyveste devamı

Namusa beni da'vet eder nâsıh u nâme
Ey hâce nider aşık olan neng ile nâmı

Gül- gün yangın levhıdır ol levh- ı varak kim
Gökten melek indirdi getirdi bu peyâmı

Hüsnün kuludur Husrev-i seyyâre ilen ay
Ey la'line can bende vü yazuklu gulâmı

Vasfında **Nesimi** sözünü arşa çıkardı
Hansı sadefin incisi buldu bu nizâmı

Zülfünden ü halinden anun ayrıyım ayrı
Ey Hak bana ver sen yine ol dâne vü dâmı

Peyam: *Haber* — **Peyvest:** *Ulaşma* — **Neng:** *Ayıp, utanma.*

— 56 —

Acebâ bu huri yüzlü meh- i bedr yâ peri mi
Boyu serv- i büstâni yanağı gül- i tari mi

Leb- i cân- fezâ- yı la'lin vurur âb- ı Hızra ta'ne
Bu şeker dudaklı ya'ni sözü şöyle şekkeri mi

Düşerim oda göricek bu melek- nijâd hûru
Acebâ bu Çin bütünün yüzü nakş- ı Azeri mi

Arıdan safâ suyundan şekeri şirin lebidir
Hacil eyleyen gül- âb- ı gülü ârızı deri mi

Bu teselsül ile devri düşürür meh- i tamama
Şem- i kadr gölgesi ya iki zülf çenberi mi

Göz ü kuş u zülf ü hali bu cihanı taladılar
Kamu bu emir- i hüsnün sipehi vü leşkeri mi

Dökülür söze gelicek dür- i lü'lü' leblerinden
Aceb ol sadef dehânın dişi nazm- ı cevheri mi

Saçı ile hem- dem olmuş bu şikeste- dil **Nesimi**
Gel eger inanmaz isen demi gör ki anber mi

Teselsül: *Zincirleme* — **Şikeste:** *Kırık* — **Dehan:** *Ağız.*

— 57 —

Apardın gönlümü benden bu gün ol cenneti hûri
Götür perde cemâlinden ki sensin aynının nûn

Bu gün yevmü'l- hicâb oldu yüzün devrinden ey meh- ri
Ki çün koptu kıyamet görebilmezler meger şûrı

Firâk u mihnet- i hicrin yakıptır gönlümün şehrin
Nola bir kez visalinden yapasın beyt- i ma'murı

Münâcât ederim dün gün senin devletin kûyunda
Yüzün nûr- ı tecellidir dahı ben neylerim Ṭûrı

Saçın hablü'l- metininden ne gam ger boynuma taksan
Senin mi'rac- ı zülfünden asılmış gör bu Mansûrı

Şehâ la'lin şarabından **Nesimi** şöyle ser- hoşdur
Kim oldı vâlih ü hayran dilemez âb- ı engûrı

— 58 —

Meger müşkin saçın buyu nesim- i subha yar oldı
Ki can- perver demi anun saçın tek müşk- bâr oldı

Yüzün devrinde ey hûri cemâl ü hüsn ile her kim
Kamer tek düştü da'vâya yüzünden şerm- sâr oldı

Hilalin kâbe kevseyni ne kudret kavs imiş ya Rab
Ki kurban oldu ol yaya cihan u can şikar oldı

Yüzünden kim ki şeytan tek hidayet bulmadı nûra
Ezelden tâ- ebed şekiz la'in ü ehl- i nâr oldı

Egerçi firkatin kışdır ki el- berdü adüvvüd- din
Haka minnet ki vaslından gül açıldı bahar oldı

Ne Tûbâdır boyun ya Rab ki serv ana sücûd eyler
Ne kevserdir aceb la'lin ki hamrı bi- humâr oldı

Sulu incilerin dürcü kodu endişeler adın
Meger endişennin aynı lebin devrinde var oldı

Sıyamın ayıdır yüzün saçın Kadr uşta Hak tanık
Gel ey vahyi bilen arif ki Kur'an âşkâr oldı

Saçım kâlû belâ remzin neden fâş eyledi halka
Meger kavl ü kararından karan bi- karar oldı

Rumuz- ı Leyletü'l- esrâ gel ey sâlik işit benden
Ki ol bildi bu remzi kim emin- i kirdigâr oldı

Hisabın sa'ati geldi ne sayarsın ne sanarsın
Şumârın sağışın bil kim hisâbın bi- şumâr oldı

Vücudun şehrini feth et emir ü şehr- i yar ol kim
Bu şehri kim ki feth etti emir ü şehr- i yar oldı

Ben ol Mansûrum ey arif ki Haktan bulmuşum nusret
Ene'l- hak söylerim niçin ki ömrüm pây- dâr oldı

Hüve'l- evvel hüve'l- âhır gider senden ikilik kim
Nesimi yar ile çün kim ulaştı külli yar oldı

Şümar: *Sayı* — **Hüve:** *O, Tanrı* — **Humar:** *Uyku* — **Şerm:** *Utanma* — **Kâbe-yi kevseyn:** *Hz. Muhammedin göğe ağmasından Allah'a iki yay boyu yaklaşması.*

— 59 —

Görklü yüzün ayından alem münevver oldı
Şirin sözün katında şekker mükerrer oldı

Şirin lebini her kim getirdi dile andı
Şol sa'at ol şirin söz ağzından şekker oldı

Müşkin saçın gubârı yoldaş olalı yele
Cennet kimi cihanın toprağı anber oldı

Zülfün karangusunda yol ister idi gönlüm
Yüzün çirâğı ana lutf etti reh- ber oldı

Şol uykulu gözünden koptu meger kıyâmet
K'âfâk fitnesinden pür- şûr u pür- şer oldı

Yalancı müdde'inin kalbini at ocağa
Aşıktır ol kişi kim kâmil mihekk zer oldı

Toprak olalı sanma kim düştü cevherinden
Toprak iken **Nesimi** gör kim ne cevher oldı

Mükerrer: *Tekrar* — **Mihekk:** *Ölçek* — **Zer:** *Altın.*

— 60 —

Hüsnüne subhânehû kim ki şehid olmadı
Tâli' u bahtı anun bil ki sa'id olmadı

Hüsnüne ey nûr- ı Hak secde kılan tâ- ebed
Adı melektir anun div- i pelid olmadı

Sıdk ile her kimse kim tutmadı aşkın yolun
Sâlik ü arif değil şeyh u reşid olmadı

Hamd ü sipâs eylerim hüsnüne ey bi- bedel
Hüsnüne hamd eyleyen gayra hamid olmadı

Suret- i rahmanı bil arşını gel tam kim
Bilmeyen ol sureti arş- ı mecid olmadı

Keşf ü kirâmât ile menzilet- i evliyâ
Bulmayısar her kim aşka mürid olmadı

Her gecesi her günü Kadr ile bayram olur
Vaslına her kim karib oldu ba'id olmadı

Nahnü kasemnâda Hak her ne ki kasem eyledi
Zerrece ol kısmete naks u mezid olmadı

Gerçi saçın vasfıdır zıll- ı medid ey güneş
Zâhide şol cennetin zıllı medid olmadı

Uğramadı âhımın âteşi ol cana kim
Şol güneşin tâbına cismi kadid olmadı

İnne azâbi şedidâyet- i hicrân imiş
Şiddet- i hicrin haçan sa'bu şedid vâhid

Kim ki **Nesimi** kimi olmadı ferd- i vâhid
Vâhid- imutlak değil zât- ı vâhid olmadı

Said: *Kutlu* — **Kadid:** *Kuru* — **Şedid:** *Doğru* — **Medid:** *Uzun* — **Hamid:** *Övülmeye değer* — **Mecid:** *Şan, şeref, Tanrı* — **Ba'id:** *uzak* — **Mezid:** *Büyümüş* — **Kasem:** *Yemin* — **Zill:** *Horluk* — **Şedid:** *Şiddetli* — **Vahid:** *Birlik.*

— 61 —

Nâr- ı cahime ta'n eder aşk odunun harareti
Arif isen gel ey gönül bil bu dakik işareti

Dünyede câvidân evi kimse için yapılmadı
Geç bu göçer harâbeden koy bu fenâ imâreti

Saltanat u imârete aşk ile tekyelenme kim
Beş gün imiş bu dünyenin saltanat u emâreti

Sufli cihana vermedi gönlünü şol ki bildi kim
Mihnet ü renc imiş anun tahtile vü vezareti

Ka'be içinde görmeyen şol sanemi mu'âyene
Hiç imiş ol safâmızın sa'yi ile ziyareti

İnceden incedir bu söz fa'teberû ki kendüden
Dahl edemez bu mantıka her kişinin abareti

Kim ki bu bahra dalmadı mâen tahûru bilmedi
Tayib ü tâhir olmadı yoktur anun tahâreti

Zerk u riyâ tarikına varma vü nefse uyma kim
Kimseye assı eylemez şol seferin ticareti

Halk ile emr- i kün fekân zât ü sıfâtıdır anun
Hakkı bu resme bilmeyen bağlı imiş besâreti

Vech ile gamzesi anun aklımı gâret eyledi
Kimse bu resme görmedi kâfir içinde gâreti

Verdi **Nesimi** canın vasl- ı ruhun bahâsına
Gör bu şirâ vü bey'ı kim yoktur anun hasreti

Tayib: *Ayıplama* — **Tahir:** *Temiz* — **Say:** *İş* — **Renc:** *Ağrı, sızı* — **Manentahur:** *Ruhça çok temiz* — **Taharet:** *Temizlik* — **Garet:** *Yagma* — **Besaret:** *Derin görüş, açık göz* — **Abaret:** *Hesaplılık.*

— 62 —

Şerbetin acı firkatin nûş ederim şeker kimi
Canımı tutmuşum gamın karşısına siper kimi

Yakma beni firâk ilen çünkü ben ey yüzü kamer
Hâlis ü muhlis olmuşum aşk- ı ruhunda zer kimi

Kurmağa koyma yayını salma beni firâka kim
Doğramış okları anun yüregini sihir kimi

Tâ göreler ki mağribin güneşi doğdu ey kamer
Tarf- ı nikâbını götür halka görün kamer kimi

Kim ki melek kimi sana kılmadı secde ey sanem
Tâ- ebed adı div imiş münkir- i bi- basar kimi

Gerçi hidayet eyledi Mûsiye nâr ilen secer
Aşıka hadidir yüzün nûruna ol secer kimi

Sıdk u safa vü zevk ilen Hakk'a ulaş vü vâsıl ol
Zann u gümâna muhtemil olma eger meger kimi

Senden ezelde ey kamer aşıka geldi bir haber
Bir dahı senden isterim ancılayın haber kimi

Hâl ü hatın **Nesimiyi** oda bıraktı yandırır
Gör ki ne hoş tüter kokar ûd ile müşk- i ter kimi

— 63 —

Cennet- i and imiş yüzün uşta lebinde Kevseri
Kadr ü Berât imiş saçın hâl ü hatın melekleri

Gâliye- bû saçınla çün can ile vuslat etmişim
Çin ü Tatarı bulmuşum ûd ile müşk ü anberi

Ma'den- ı ruh eger desem leblerine aceb değil
Cevher cevheri bilir sen bana sor bu cevheri

Hüsnü cemâl ü suretin kıbledir uş bu ma'niden
Suretine sücûd eder ay ile şems- i haveri

Can ile kim ki gönlünü aşkına kılmadı vatan
Dive müsellem eyledi memleket- i Sikenderi

Da'iresinde sünbülün nokta güneştir ay ile
Gör ne imiş bu noktanın da'ire- i müdevveri

Levh- ı zamire aşkını subh- ı ezelden yazmışım
Mahv edemez bu safhadan kimse bu nakş- ı peykeri

Kişver- i emn ü afiyet ma'rifetin cihanıdır
Ey melik- i zamane gel feth ede gör bu kişveri

Haşr ü hisab ü mahşere kâ'il isen gel uşta gör
Halkalarında zülfünün şol arasât u mahşeri

Yüzüne karşı ey melek hüsnünü ögme kim ana
Ay ile gün sücûd eder anda peri döker peri

Dil- beri eyle ey gönül geç kamudan ki kamudan
Eylemeyince dil- beri bulmadı kimse dil- beri

Gül- şekeri ne vech ile benzedeyim dudağına
Kim hacil eyledi lebin gül- şeker ile şekkeri

Aşk eteğin tut ey gönül at başını ayağına
Gör ne derim sana işit aşka yapışma ser- seri

Çekti saçın **Nesimiyi** çenber- i aşka neylesin
Çenber anundun oynasın devr- i kamerden çenberi

Subh: *Sabah* — **Şekker:** *Kuşkucu, tatlı* — **Peyker:** *Yüz, surat* — **Kişver:** *İklim*, ülke.

— 64 —

Ey nâfe- i Çin saçın siyahı
Hüsnünün deli kıydı mihr ü mâhı

Şakku'l- kamer ile istivâdan
Şerh eyle bu sırrını ke- mâ- hi

Maksûduna bulmadı hidâyet
Her kimse ki bilmedi bu râhı

Misli vü naziri yoktur anun
Vasfında ne söyleyem ilahi

Şol başa ki tac- ı devlet indi
Neyler kameri nider külâhı

Ger ni'met- i câvidan dilersen
Hayvânlara koy bu âb u kâhı

Ey aşka güneh diyen güneh- kâr
Terk eylemezem ben ol günâhı

Sultandır iki cihanda ol kim
Hak oldu anun püşt ü penâhı

Ey aşka adû vü hüsne münkir
Tezvir ile çekme bunca âhı

Çün vahdete buldu yol muvahhid
Cerh oldu bu müşrikin güvâhı

Mahv oldu **Nesimi** aşk içinde
Derya- yı muhita düştü mâhi

— 65 —

Bahr- ı muhit imiş gönül yoktur anun kenâresi
La'lile selsebil imiş âb ile seng- hâresi

Fâni- i mutlak olmuşum Hak ileyim Hak olmuşum
Kim ki Hakı diler budur çaresi uşta çaresi

Şa'şa'sında mahv olur ay ile gün bu Zührenin
Gör ki ne âfitâb imiş şol feleğin sitâresi

Kirpiğinin hadengine uğradı hasta yüreğim
Ey bu oka inanmayan uş cigerimde yaresi

Sırr- ı elestü rabbikum çünkü götürdü perdeyi
Zahide assı eylemez hırka- i pâre pâresi

Turrasının cefâları sagışa gelmez ey gönül
Sen bu şumâre düşme kim ben bilirim şûmaresi

Hansı hezâreden durur gamzeleri bölüklü kim
Durmaz anun hadengine bin çerinin hezâresi

Can u cihana zülfünün târesin al u verme kim
Versen ucuz ola henüz can u cihana târesi

Aşka ezelden vermişim ücrete gönlümün evin
Şer' ile kimse tâ- ebed fesh edemez icâresi

Kaşlarının rumuzuna akl iremez **Nesimiye**
Gör ne kadar dakik imiş kaşlarının işâresi

— 66 —

Merhaba ey bahr- ı zatın gevher- i yek- dânesi
Şem'- i vahdettir cemâlin kün fekân pervânesi

Ta- ebed hüsnün önünde secde- i şükr eylerim
Ey cemâlin ka'be sensin küntü kenzin hânesi

Kim ki gavvâs oldu buldu vahdetin bahrında dür
Alemin cismi sedeftir suretin dür- danesi

Ey bana müşkin saçından gönlünü kurtar diyen
Hansı âkıldır selâsiden çıkar divânesi

Zahidin efsânesin koy söyle aşkın halini
Aşıkın sem'ına sıgmaz zahidin efsânesi

Gözleri sevda meyinden alemi mest eyledi
Gör ne meyden esrimiştir nergis- i mestânesi

Dil- berin la'li ezel bezminde içirmiş bana
Şol meyi kim nüh- felektir kem- terin peymanesi

Çünkü viran gönlüm ey can mesken oldu aşkına
İstemez ayruk imaret gönlümün viranesi

Ey bu şeydâ gönlümün derdin soran her dem bana
Derdini bildirmez illa aşk oduna yanası

Canımı şükrâne verdim şol nigârın vaslına
Düşmedi layık dirığâ vaslının şükrânesi

Mü'minin ka'be yeridir kâfirin büt- hânedir
Aşıkın dost eşiğidir ka'be vü büt- hânesi

Buldu la'linden **Nesimi** nefha- i Rûhu'l- Kudüs
Ey Nesiminin hayatı canının cananesi

— 67 —

Merhabâ insân- ı kâmil canımın cananesi
Alemin cismi sadeftir sen misin dür- danesi

Vechinin Seb'a'l- mesani okuyan günden beri
Gör ki ne divane düşmüş aşıkın divanesi

Ta sekâhüm şerbetinden içti bu hasta gönül
Seyr- i ev ednâya buldu kaynadı hum- hânesi

Çün bize ma'lum oluptur ma'ni- i Ummü'l- Kitab
Arifim sem'ıma sığmaz zâhidin efsânesi

Şol Hızır bi- çare içmiş âb- ı hayvân dediler
Ta lebin aynına irmez yoktur anun hânesi

Ahsen- i takvimi bilen çün ene'l- hak demesin
Bes neden ber- dâr oluptur Mansûrun divanesi

Kâfirin büt- hânesi var mü'minin beytü'l- harâm
Aşıkın yar eşeğidir ka'be vü büt- hânesi

Şem'- i vahdettir cemâlin sohbeti rûşen kılar
Karşıda hoş hoş yanadır **Seyyidin** pervanesi

— 68 —

Cemâlindir bu rencûrun şifâsı
Şifâ'ü'l- kalb mahbûbun likâsı

Kaşındır vahy ü aynın âyetu'llah
Nehâr u leyl anun ağ u karası

Visalin zevkını şol can bilir kim
Anun canındadır aşkın belâsı

Cem ol arifdir ey dil- ber kim oldu
Yüzün ayine- i giti- nümâsı

Alası gözlerin âfâkı tuttu
Ne âl eyler aceb aynın alası

Gel ey aşık şehid ol aşk içinde
Ki Hakdır ol şehidin kan bahâsı

Riyayi zâhid eyler aşka inkâr
Görün şol münkirin zerk u riyâsı

Fakih adem katında secde kılmaz
Meger şeytandır ol şûmun Hudâsı

Kıyamet koptu ey tacir zeru'l- bey'
Ki yoktur ol günün bey' u şirâsı

Eger sâfisen ey sufi giy atlas
Ki bi- kadr oldu tâmâtın libâsı

Nesimidir vücud- ı ferd- i mutlak
Bu teyhidin ehaddandır esâsı

— 69 —

Ene'l- hak söylerim Haktan ale'l- arşi'steva geldi
Yüzündür sure- i Rahmân ale'r- rahmân alâ geldi

Misal- i ka'bedir yüzün felâ ted' u ma'a'llahı
Çü yetmiş yidi harf oldu yüzünden kâfhâ geldi

Otuz iki hurufu kim yüzünden Hak ayan etti
Beşâret bu idi Haktan hatından tâ vü hâ geldi

Yüzünden geri heft âyet okurum min kelâmi'llah
Salât ansız kabul olmaz ki Haktan bu nida geldi

Sücûda gelmedi şeytan hidâyet bulmadı nûra
Sana her kim sücûd etti ana Haktan nida geldi

Ben ol Mansûra ey arif ki da'im söylerim yâ hû
Beni ber- dâr eden Haktır bu dâr uş Mansûra geldi

Dem- i İsâ kimi nutkun hayat u can verir her dem
Haka minnet ki vaslından hayat- ı can feza geldi

Saçından keşf olur her dem bana ahd ü vefâ- buyu
Saçın ahd ü vefâsından bana ahd ü vefâ geldi

Nesimi buldu la'linden hayat- ı çeşme- i hayvân
Ki Hızır âbını içen şekiz hayat- ı can- bekâ geldi

— 70 —

El- minnetü li'llah ki bu gün yar ele girdi
Gönlüm dileyen dil- ber ü dil- dâr ele girdi

Nâ- mahreme fâş etme benim sırrım ilahi
Ma'nisi bu kim mahrem- i esrar ele girdi

Gel la'l- i lebin şekkerini kasıd ilet kim
Ol la'l- i lebi tenk şeker- bar ele girdi

Gel fursat ele girmiş iken anı kaçırma
Ağyarı helâk eyle ki dil- dar ele girdi

Ey Mûsi eger yüzüne müştak isen anun
İtirme tecelliyi ki didâr ele girdi

Ah etme dahı derd ile ey bülbül- i aşık
Çün irdi bahar gülşen- i gülzar ele girdi

Mat etti saçın buyu bu gün müşk- i Tatârı
Ol buyi saçan nâfe- i Tatâr ele girdi

Mahbûb- ı emin yar- ı ebed buldu **Nesimi**
Şükr eyledi kim yar- ı vefâ- dâr ele girdi

— 71 —

Yüzün vahyi bize bürhan irişti
Yüzünden te'vil- i Fürkân irişti

Yüzündür Hak kitabı vahy- i mürsel
Zehi devlet sana kandan irişti

Kaşınla kirpiğin Turân dağında
Neçe bir Mûsi- i İmrân irişti

Bekâ- yı mutlak oldum aşk içinde
Ezelden çün tene ol can irişti

İtürme Mısrını sen ey **Nesimi**
Çü Mısra Yusuf- ı Ken'an irişti

— 72 —

Vücud- ı Mustafa esmâ değil mi
Bu sırrı bilmeyen a'mâ değil mi

Müsemmâdır hafâ- yı kenz- i mahfi
Şuhud- ı kenz- i hak ahfâ değil mi

Kitab- ı hel etâ vü sırr- ı tenzil
Kaşınla zülfün ev ednâ değil mi

Tekarrab yâ habib el- Hakku minhü
Vücudun mescid- i Aksa değil mi

Semâvât ile erzıyyâtı bil kim
Medâr- ı lâm u bi a'lâ değil mi

Zuhur- ı nûr- ı İbrahim ü Hâşım
Be- din- i Mustafa edâ değil mi

Tecelli- i cemâl- i lâ- mekânı
Mesâf- ı Hak yüzün esfâ değil mi

Temennâ- yı likâ- yı Hak te'âlâ
Mezahir kıblesi evlâ değil mi

Cemâl- i Mustafa gördü **Nesimi**
Yüzün evhâ ve ma evhâ değil mi

— 73 —

Her dü alem serveririz ya Muhammed ya Ali
Cümlenin hem mihterisiz ya Muhammed ya Ali

Hâdi- i rahman çü sizsiz her dü alemde bu gün
Cümle nazır manzarısız ya Muhammed ya Ali

Du cihanın âfitâb u mâh- tâb u şems'ısız
Zulmetin hem enverisiz ya Muhammed ya Ali

Şanınızda geldi hem tâhâ ve yâsin hel etâ
Ve'd- duhânun defterisiz ya Muhammed ya Ali

Ayet- i lev- lâk ilen hem lâ- fetânın ma'nisi
Lahmike lahmi yerisiz ya Muhammed ya Ali

Emr- i ma'rufun beyanı sizden oldu âşkâr
Nehy işlerden berisiz ya Muhammed ya Ali

Dürr- i şeh- vâr ile gevher nutkunuzdur bi- gümân
Lâ- mekânın cevherisiz ya Muhammed ya Ali

Ol zaman kim kıldınız cümcümeyi ihya eden
Padişah- ı Berberisiz ya Muhammed ya Ali

Hayberiler tek zeberdesti yine katl eyleyen
Öldüren hem Anterisiz ya Muhammed ya Ali

Tanlagı günde şefâ'at hem yine sizden olur
Hem Resûl ü Haydarisız ya Muhammed ya Ali

Fâtıma Zehrâ betûl- i kurratü'l aynı resul
Bâb- ı Şeberr ü Şübbersiz ya Muhammed ya Ali

Şâh Zeynü'l- Âbidindir ol imam- ı reh- nümâ
Şâh Bâkır Ca'ferısiz ya Muhammed ya Ali

Mûsi- i Kâzım imam ü hem Rıza vü hem Taki
Hem Ali- i Askerisiz ya Muhammed ya Ali

Mehdi- i sâhib- zamandır Hâdi- i rahman bu gün
Evvel ü hem ahırısız ya Muhammed ya Ali

Tanlağı günde şefâ'at sizden umar hâs u âm
Şâh- ı yevmü'l- mahşerisiz ya Muhammed ya Ali

Ma'den - i sıdk u safâ vü hem yine lutf u kerem
Hem sadefin cevherisiz ya Muhammad ya Ali

Bu fakir - i bi - nevâ sizden umar her dem deva
Lutf ile ihsan verisiz ya Muhammed ya Ali

Bu **Nesimi** pür - zebândır vasfınızda neylesin
Gece gündüz sözlerisiz ya Muhammed ya Ali

Zeberdest: *Mahir, eli üstün* — **Neva:** *Ses, seda* — **Betül:** *Hz. Muhammedin lakabı* — **Reh-nüma:** *Yol gösteren* — **Kurratü'l aynı:** *Göz nuru* — **Sıdk:** *Sadık* — **Mihter:** *Daha büyük* — **Tahâ:** *Sure adı* — **Yasin:** *Sure adı* — **hel-eta:** *Ayet* — **Ve'd duha:** *Ayet* — **Lev-lak:** *Ayet* — **La-feta:** *Hz. Ali hakkındaki* — **Lahmike lahmi:** *Etin etimden hadisi işaret ediyor* — **Nehy:** *Yasak.*

— 74 —

Ey yüzün nur - ı zat - ı Yezdâni
Vey ruhundur sıft - ı rahmani

Kirpiğin kaş u zülf ü ruh - sârın
Hak kelâmıdır oku Kur'anı

Levh - ı mahfuz - ı Hak ala'l - tahkik
Ademi bil eğer zi - insâni

Ka'be kavseyn ile Müselman ol
Allah Allah budur Müselmâni

Küfr - i zülfün sevâdına iman
Getire buldu nur - ı imanı

Leb - i lâ'linden içen âb - ı hayat
Nide zulmette âb - ı hayvânı

Yüzünün huldü ravza - i Rıdvan
Cennet -i And etmiş gülistanı

Uyma şeytana nefsini öldür
Odlara yakma ta - ebed canı

Cana gir gör cemâl - i canana
Kalmayan cana buldu cananı

Sırr - ı sübhâne'llezi esrâ
Yazdı vechinde dost - ı Rabbâni

Secde kıl Ademe ferişte gibi
Sen tekebbürden olma şeytani

Gel bu gün fâni ol bekâ bulasın
Tanla sûd eylemez peşimâni

Ay u gün secde kıldılar yüzüne
Ey cemâl ile Yusuf - ı sâni

İhtiyar eyle fakrı derviş ol
Fakrı bil tac ü taht - ı sultani

Fazl - Haktan **Nesimi** indi sana
Milket - i hâtem - i Süleymani

— 75 —

Oldum nigerân aşık - ı hayrân - ı fülâni
Sad bunculayın hasta be - kurban - ı fülâni

Billah ser ü can cümle be - şükrâne vedeydim
Ger olsa idim bir gece mihman - ı fülâni

Bağrımı diler nâvek - i müjgân ile her dem
Kanını döker sihr ile çeşmân - ı fülâni

Baştan ayağa külli vücudum oda yandı
Ya Rab yaraya derdime derman - ı fülâni

Şâhın kuluyum eylemişim yüz keret ikrâr
Bel bağlamışım bende be - ferman - ı fülâni

Sundum elimi dâmenine bes ki tutuptum
Bağladı kapu koymadı der - bân - ı fülâni

Anber saçılır zülfüne ger şâne kılarsa
Şekker dökülür ez - leb ü dendân - ı fülâni

Bu şehri koyup uşta gider hasta **Nesimi**
Bed - nâm - ı cihan oldu be - devrân - ı fülâni

— 76 —

Reva mıdır reva mıdır habibi
Ki oda yandırırsın ben garibi

Beni bu derd - i aşka sen bıraktın
Yine sensin bu derdimin tabibi

Cemâlin gülşeninden hâşe li'llah
Ki mahrum gönderesin andelibi

Kaşın mihrabına baş koymayanlar
Meğer boynunda bağlıdır salibi

Yolundan dönmezem kesmem ümidi
Veli senden kesebilmem rakibi

Yazar kirpiklerin nasrun mina'llah
Okur dudakların fethan karibi

Nesimi' nin bu hûblar arasından
Cefâ vü derd imiş anun nasibi

— 77 —

Zülfün gecesi Kadr durur al yanağın ay
Mi'rac yüzün sidre boyun kaşın iki yay

Alemde seni kıldı gönül kendüye maksûd
Fikri ne ulu nesne zehi akl u zehi rây

Endişe ile aklım iki alemi gezdi
Sensiz neçe kim istediler bulmadılar cây

Her kim ki saçın küfrüne ikrâr getirmez
Mü'min değil ol dinin itirmiş ana çok vay

Ol başı ki baht eylemedi aşkına kurban
Değmez ayağın tozuna ey serv - i dil - ârây

Mutrib kimi her zerre ene'l - hak deyü söyler
Ey nâra giriftâr oluban dur yine çâl nây

Zatında **Nesimi** değil ol zat kim anun
Mislin göresin ya bulasın zatına hem - tây

— 78 —

Cemalhin kıble - i iman değil mi
Vücudun mazhar - ı insân değil mi

Budur arş - ı muhit - i kul hüva'llah
Kişi kim bilmedi hayvân değil mi

Kamu çarh - ı felek ser - geşte hayran
Senin şehrinde ser - gerdân değil mi

Ali sırrın ne bilsin her münafık
Münafık kıblesi şeytan değil mi

Amâ günü tecelli eyledi uş
Güneş devrinde hoş devran değil mi

Kamu alem kitab - ı kul kefâdır
Cemâlin kâf ve'l - Kur'an değil mi

Cemâlin gülşenidir zülf - i mahbûb
Beni Adem kamu hayran değil mi

Namaz u zikr ü tesbih u ibadet
Saçın küfründe hoş pinhan değil mi

Vücud - ı Mutlakinden oldu Adem
Risâlet kapısı Fürkan değil mi

Mukallid çünkü bilmez ilm - i tevhid
Muhavvid olmayan nâdân değil mi

Nesimi sırr - ı er - rahmân ü tâhâ
Oluptur ortada mizan değil mi

— 79 —

Ta gördü güneş ay yüzünü der - be - der oldı
Bedr aya zeval irdi vü devr - i kamer oldı

Şimşâd - ı kadin kıldı irem bâğına cevlân
Serv ana esir oldu vü benden beter oldı

Ol jale ki düştü gül - i ruh - sârınız üste
Bir ketre yağış tamdı vü yüz lâte ter oldı

Arif içiren cür'ayı ey husrev - i hûbân
Alem diline düştü vü sâhib - nazar oldı

Çün gördü **Nesimi** yüzünü zülfe ulaşmış
Bildi şeb - i hicrânını vakt - ı seher oldı

— 80 —

Gel gör seni seven aşıkın derd ü ahını
Şevkından âh eder eritir seng ü âheni

Cevr ü cefâ vü hasret ile yana yakıla
Bir dem ki görmedi kul olan padişahını

Dünya kara olur gözüme anda kim yüzün
Pinhan edende sünbülün ebrinde mâhını

Halin Habeş çerisini çekmiş Rûm iline
Zülfün Tâtara başladı hüsnün sipâhını

Her dilde sağışım suretin ve'd - duhâsıdır
Ve'l - leyl okurum gece zülf - i siyâhını

Saçın Hümâyi gölgesini asla üstüme
Ol kim başına giydire devlet külâhını

Nefsin bilenden ol ey **Nesimi** bil özünü
Her kim ki bildi nefsini bildi ilâhını

— 81 —

Ger beyan edem sana esmâ - yı ruh - efzâmızı
Çün Mesihâ seyr edersin alim - i bâlâmızı

Adem - i hakiden esmâ öğrenenlerdir melek
Divin aslı od idi öğrenmedi esmâmızı

Anda esmâ okuduk esmâ - ı kül derler bize
Gam değil div er müsellem tutmasa da'vamızı

Biz halife - zâdeyiz yer mülkümüzdür ta - ebed
Hiçe değmez kimseler çün bilmedi mevlâmızı

Ger sen andan ilm - i esmâ öğrenirsin lâ - cerem
Hak katında bir göreydin bu tamam a'zâmızı

İstivanın girdişinden ger verirsen sen haber
Göresin eşyada ruşen cümle istivamızı

İnşirâh - ı sadr hâsıl kılmayan Mûsâ kimi
Kısr - ı elvâh etmeyen görmez yed - i beyzâmızı

Tis'a âyât - ı ateş Mûsi vü levhın sırrını
İster isen gel tavaf et mescid - i aksâmızı

Hayme - i mi'adın esrârı asânın hikmeti
Anlayayım der isen oku bizim inşamızı

Ta'ne ursa ger bize nâdân u a'mâ gam değil
Div - i zâhir - bin ne bilsin sırr - ı nâ - peydâmızı

Secde edenler melektir Ademe ey ademi
Secde âsârını bul ta göresin simâmızı

Keşti - i Nuha her an kim girmedi oldu helâk
Bulasın ister olasın sen bizim deryamızı

Gel sevâdül' vechi gör kim fakr - ı mutlaktır adı
Ruşen anla ka'be kavseyn ile ev ednâmızı

Nefy - i isbat aslıdır lakin ne assı müde'i
Lâ da kaldı gelmedi ta kim göre illamızı

Kâf u nundur ka'inatın aslıı lakin kimsenin
Yok mecâli okuya esmâ göre eczâcımızı

Anların kim Hak te'âlâ gözün açtı dünyede
Gördü a'lâ ile esfel alem - i bâlâmızı

Lezzeten li'ş'şâribin hamr - ı hakâ'ik içe gör
Ola kim ayb etmeyesin şûriş ü gavgâmızı

Alimim derdin velâkin cehlin oldu âşkâr
Çünkü gördüler halâ'ik menzil - i a'lamızı

Nerre şir ü pişe - i tevhid sâhib - kudretim
Tilkiler kaçan bileserdir bizim me'vâmızı

Şerh - i ma'ni ger mutavveldir yeter tenbih için
Anlar olursan bu remz ü nükte - i garrâmızı

Ey **Nesimi** çün Süleyman oldu kuş dilin bilen
Kâfa varıp görmek ister bu bizim Ankâmızı

— 82 —

Ey cemâlin nurudur Allahu nurun pâresi
Ey yanağın tal'atından mâh - ı tâban pâresi

Kul hüva'llahu ehad kıldı visalin vasfını
Ey güneş suretli Adem derdimin kıl çaresi

Mâh - ı tâbândır yüzün innâ hedeynâhü's - sebil
Senden özge ümmi yoktur çare - i bi - çaresi

Suretin vazfında kıldı vasf - ı esmâ - yı sıfât
Kâf u nurdur tanığım yer ile gökün arası

Uş kelâm u âyet - i Hak leysefihâ min fütûr
Mushaf - ı kul yâ ıbâddidir saçın si - pâresi

Gözlerin sihr - i mübindirey cemâlin lem - yezel
Lâ - yezâli nur anundur canım anun pâresi

Eyyüha'l - atşân de can vergil nifârın la'line
Çünkü mahbûb - ı ezel çekti za'ifin yarası

Kim ki vâlih olmadı hüsnüne ey bedrü'd - dücâ
Surete Adem durur ma'nide divin hâresi

İnneli'llahi'l - bekâ görmeyen anda ayan
Şol hicâb oldu hemişe nefsimin emmâresi

Ey **Nesimi** ol sanem Allahu nurun sırrıdır
Halkaya meydâna girdin oyna başın yarası

— 83 —

Eğer sen bende isen tanı Hudanı
Huda vü hem Muhammed Mustafanı

Bedev'atlar binip atlas giyerdim
Tutam dedim ser - â - ser bu cihanı

Yiyip içip hemişe ayş ederdim
Alırdım dünyede gönlüm seveni

Ferâgat dünyenin nik ü bedinden
Oturmuştum yine bir gün nihâni

Beni tutdu diyarımdan ısıtma
Yadıma getirip ölüm nişanı

Sümügüm titreşir benzim sarardı
Kuruttu koymadı damarda kanı

Benim bir lahzada nutkum tutuldu
Başın üste okudular kur'anı

Dudaklarım kurur bilmem ne diyem
Tanımaz oldum uş yahşı yamanı

Suyu ağzıma panbugılan koyarlar
Na - gâh geldi bana aklım revânı

Göz açtım dört yanım gördüm halâ'ik
Yığılmış üstüme pir ü civânı

Dilim hiç söylemez gönlüm içinde
İşaret bilmezem çağıram anı

Dedim ne işe geldin kâbızu'r - ruh
Dedi kabz itmege ruh - ı revanı

Dedim bir dem amân ver bu fakıre
Dedi hiç kimseye vermem amanı

Gözüm bakar iken hiç bakmaz oldu
Ki tahkik oldu uş ölüm nişanı

Ayağım gâh çekip gâh uzadırıdım
Vücudumda nefes kalmadı kanı

Kim aydur oldu kim der canı vardır
Görürler yüreğim kopar revanı

Bu halet geldi başa ahi öldüm
Meded dedim ta bilmez kimse kanı

Amelden özge bana yar yoktur
Getirdi boğaza almağa canı

Zen ü ferzendlerin kavım ü karâbet
Benimçin kamusu eder figânı

Oğul uşaklarım çığrıştı cümle
İşittim ol zamanda gördüm anı

Helalim el urup yüzünü yırttı
Saçın yolup eder her den figânı

Kulagım işitir her ne ki derler
Cevabım verebilmem akl kanı

Kefen istemege gassâle varıp
Diyerler kim revânı yuyun anı

Soyundu yuyucu geldi revâni
Kulağıma gelir halkın figâni

Diri iken beni isterler idi
Ölende arz eder bana yabanı

Ölü yüzü sovuktur kimse bakmaz
Akıbet unuturlarmış olanı

Çıkardılar beni evim içinde
Apardılar beni halktan nihani

Çü rahtımı çıkardı yere yığdı
Yumurladı yuyucu aldı anı

Biri su döküben birisi yuyar
Temâşâ kıldılar halkın kalanı

Beni çün yuyucu yudu arıttı
Yine boynuma giydirdi kefeni

Çü dikti çolgadı tâbûta saldı
Beni dört kimse götürdü revâni

Kimi önümce ağlar kimi vay der
Ölüm koymaz kamu yahşı yamanı

Mü'ezzin bank eder söyle salâ der
İşitti hâs u âm dedi salânı

Beni indirdiler kabrim içine
Kesek balçık ile örtüp revâni

Çü Kur'an okudular ol zamanda
Du'â kıldı kamu yahşı yamanı

Olar gitgeç kulagım ün işitti
Kim ol Münker Nekir geldi revâni

Dediler bana kim Rabbini söyle
İlahi andım anda Mustafanı

Dediler söyle yaz her ne kılıpsan
Dedim devât - kalem kâğıtı kanı

Dedi ağzun devât parmak kalemdir
Kefen kâğıt durur tiz yazgıl anı

Evel yazdım ne kim hayrım var idi
Özüm şâd öz işime şâdumâni

Dediler şerrini dahı yaz imdi
Şerim yoktur kabul etmezler anı

Dediler kim güvâh olsa ne dersin
Dedim kalmaz sözüm peydâ nihâni

Elim ayaklarım verdi güvâhı
Ne kim kılmış idim yahşı yamanı

Hasenâtım ziyâde geldi Haktan
Azâd oldum şükr kıldım revâni

Anunçün kim olmasa doğru cevabı
Çekerler alına dağ - ı nişanı

Kalır da'im azab içinde bed - hâl
Cehennemdir anun mülk ü mekânı

Zebâniler döğer odlu çomakla
İlahi kimseye gösterme anı

Bırakma kimseye sarf etmez idim
Koyup vardım kamu mâl - i cihânı

Ne kim mâl sa'yim ile yığmış idim
Bırakıp kamusun koydum kalanı

Bana hayr ettiğim kaldı **Nesimi**
Ki hak yargılaya hayr eyleyeni

— 84 —

Cennete teşbih eyleyen bulmadı vech - i dil - beri
Katresi ağzı yarımın mest eder âb - ı Kevseri

Ma'rifet ehline yüzün ka'be belâlı benlerin
Mihrâb - ı candır kaşların aynın imâm Ca'feri

Kadr ü Rega'ib ü Berat u hat u zülf ü halidir
Mi'racıdır Muhammedin kodu gider melekleri

Mülk benim diyen kanı kodu gider bu kişveri
Gör neçe ma'zul eylemiş sâhib - i mülk Sikenderi

Zühre vü mâh u Müşteri dost ilinin çavuşları
Çarh ile çarh uran bilir neçe döner bu çenberi

Savm ü salât ü hacc ile kimsene dost irmedi
Zülf ile hali eyledi gönlümü cümleden beri

Mülk - i bekâdadır yerin dâr - ı fenâda ey peri
Yeri sen andan istegil cümleye ol verir yeri

Bunda imâna gelmeyen bulmadı sırr - ı Ahmedi
Şâh Ali gerek veli ta ki yıka bu Hayberi

Aşka nişan ger istersen can ile baş nesnedir
Söz ile bitmedi bu iş çıktı **Nesimi**' den deri

— 85 —

Suretin nakşında her kim görmedi nakkâşını
Vâhib - i suret anun gözsüz yaratmış başını

Leblerin şirin nigârın firkât ü hicrânıdır
Akıtan yanınca şem'in gözlerinden yaşını

Düşmedi batıl hayale olmadı sevdası hâm
Her kimin kim aşk oduyla Hak pişirdi aşını

Ka'be kavseynin rumuzun sanma kim fehm eyleye
Kim ki zâhir görmedi şol mâh - ı bedrin kaşını

Gerçi ferrâşı meliktir anber - efşân sünbülün
Çünkü ben sultanı buldum neylerim ferrâşını

Hakka vasıl rind ü Haktan ayrıdır zâhid görün
Hânkâhın şeyhini mey - hanenin evbâşını

Hasılın mescid bucağında gör ahır kim nedir
Ey melâhat eyleyen mey - hanenin kallâşını

Dem - be - dem sufi melâmet taşın atar aşıka
Taşı kıymetsizdir anun içini gör taşını

Yaşını yandırdı aşkın hem kurusun gönlümün
Kim ki düştü aşka yandırdı kurusu yaşını

Gönlümün şehrinde aşkın bir imâret yaptı kim
Ta - ebed andan koparmaz nüh felek bir taşını

Canımı aşkın ezelde yoldaş etti kendüye
Koymaya yoldaşlığın Hakkın bilen yoldaşımı

Ey **Nesimi** halini ger kimse bilmez gam değil
Hak bilir halk - ı cihanın sırrını hem fâşını

— 86 —

Yarını sattın bahâsız bilmedin mikdârını
Hiçe değmez ol kişi kim hiçe satar yarını

Cevheri nâdân elinden müşteri alır ucuz

Cevheri bilmez ne bilsin cevherin bazarını
Kim ki yarından bekâsız canını gördü aziz

Yarını yitirdi nâdân bulmadı dil - dârını
Aşıkın esrârını aşık gerektir kim bile

Olmayan aşık ne bilsin aşıkın esrârını
Kim ki kurban olmadı aşkında şol ma'şukanın

Çin değil da'visi anun neylerim güftârını
Her kimin fi'li riyadır ya sözü gerçek değil

Kavline inanma anun hiçe say ikrârını
Neylesin yarın cefâsın çekmeyip aşık müdâm

Çünkü yar ister hemişe aşıkın âzârını
Dâra çık yan ey ene'l - hak söyleyen Mansûr eger

Ahiret dârından istersen selâmet dârını
Zahidin tesbihidir lâ havlü zikri lâ ilah

Ey gönül sen söyle yarın la'l - i şekker - bârını
Kim ki yarın zülfünü elden kodu bin can ile

Bi - basar toprağa saldı nâfe - i Tatarını
Ey **Nesimi** inciyi dürri bilen sarrafa sat
Cevheri nâdân satmaz lü'lü' - i şeh - vârını

— 87 —

Vaslındır âb - ı hayvân ben Hızra sordum anı
Cansın yakin velikin arif bilir bu canı

Yüzün ezel gününde levhından oldu zâhir
Hakkın kelâmı ile seb'an mine'l - mesâni

Alemde Hak sureti yüzündür ol güneş kim
Kıldı gönünde zâhir esrâr - ı lâ - mekânı

Esrâ şebinde ya'ni müşkin saçın sevâdı
Ayından oldu peydâ şol gevher - i nihânı

Ma'şukanın yolunda kurban ol ey gönül kim
Oldur iki cihanda gerçeklerin nişanı

Hüsnün tecellisinden Mûsâ gider özünden
Kimden gelir gör ahır müştaka len terâni

Şol ka'benin sıfatın ehl - i safâya sor kim
Aynü'l - yakin göz ile her şeyde görmüş anı

Ey can u cihanın mâiyeti vü aynı
Aynısın ehl - i aynın hem can u hem cihanı

Surette kirpiğindir şehr - ı sa'adet el - hak
Ma'nide ka'be kavseyn iki kaşın kemânı

Gaybu gümândan artuk ey zâhid urma dem kim
Hakku'l - yakini buldum tarh eyledim gümânı

Mansûr ene'l - hak aydur ya'ni ki Hak benim Hak
Çün Hak ayan imiş gör kim görmeye ayanı

Oldu lebinden meyinden hayy - i ebed **Nesimi**
Hızr âbın her kim içti hayy oldu câvidâni

— 88 —

Cemâlin fitnesi tuttu cihanı
Çıkardı perdeden raz - ı nihânı

Neden aşık cihan u canı sensiz
Ki sensin aşıkın canu cihanı

Leb - i la'lin şarabın içeni sor
Ki kimdir içen âb - ı zindegânı

Susamış kanıma la'lin işittim
Bu devlet aşık - ı miskine kanı

Görün şol gamzeyi kim uykusundan
Uyardı fitne - i ahır zamanı

Lebindir çeşme - i hayvân veli şükr
Ki her hayvân - tâbi'at bilmez anı

Visalindir visalindir visalin
Na'im ü huld ü ömr - i câvidâni

Egerçi bi - nişansın kimse hergiz
Nişansız bulmamıştır nişanı

Nesiminin mekânı lâ - mekândır
Mekânsız aşıkın Hakdır mekânı

— 89 —

Gel gel ki kaptı şevk - ı cemâlin kararımı
Fâş eyledi firâk - ı ruhun hal - i zarımı

Ya Rab zamane hakkına ben neyledim kim ol
Benden cefâ vü cevr ile ayırdı yarımı

Yaktı firâkın ey gül - i handân içimde nâr
Gel gel söyündür âb - ı visalinle nârımı

Vaslın şikarın olmuş iken baht - ı sa'd ile
Kaçırdı hâsidin gözü benden şikârımı

Nakş u nigârı gör feleğin kim ne nakş ile
Nakş eyledi vü aldı elimden nigârımı

Mansûr - ı aşka ahıretin dârı oldu dâr
Ol günde gel ki hoş göresin dârımı

Ey Lâta tapıcı seni ayb etmezem neden
Kim görmemişsin ol sanem - i gül' - ızârımı

Şevkın katında ağlayıcı göz döker yaşın
Fazl - ı bahâra döndür ü güldür bahârımı

Ben yarı bulmuşum iki alemde ihtiyar
Benden kim ayıra sanemâ ihtiyarımı

Düştüm lebin visalin meyinden humârına
Gel gel hem ol şarab ile def'et humârımı

Zülf ü ruhun şumârını gel sor **Nesimiye**
Ta sen hisâbını bilesin ben şumârımı

— 90 —

Yüzündür gülistan bi'llah değil mi
Sözündür kün fekân billah değil mi

Ale'l - arşi'stevâ rahman yakın kim
Yüzündür ol mekân bi'llah değil mi

Ruhun bağında ey huri sıfatlı
Cihan oldu cinân bi'llah değil mi

Saçındadır Hıtâ vü Çin ü Rûma
Sabâ anber - feşân bi'llah değil mi

Sözünden çün cihan geldi vücuda
Sözündür cism ü can bi'llah değil mi

Dudağındır ki sırr - ı küntü kenzin
Beyan eyler beyan bi'llah değil mi

Hatından buldum er - rahman ü tâhâ
Budur senden nişan bi'llah değil mi

Lebin âb - ı hayatındandır ey can
Ki Hızr oldu revân bi'llah değil mi

Sana şirin - dehân ey Husrev - i hüsn
Diyen şirin - dehân bi'llah değil mi

Kaşınla kirpiğin yüzün gününde
Aceb tir ü kemân bi'llah değil mi

Seni Hak görmeyen zâhirde a'mâ
Gözünde Hak nihân bi'llah değil mi

Lebin aşkında can vermek hemişe
Hayat - ı câvidân bi'llah değil mi

Dehânından hadisi kılmayan gûş
Sözü gayb u gümân bi'llah değil mi

Yüzündür ey kamer suretli fitne
Zaman ahır zaman bi'llah değil mi

Hak oldu gönlümün şehrinde zâhir
Zehi mâzenderân bi'llah değil mi

Visalin kişverin feth eyleyen can
Şeh - i kişver - sitân bi'llah değil mi

Kılından ince gördüm incedir hem
Belin nazik miyân bi'llah değil mi

Sevâd - ı a'zam ile Mısr - ı cami'
Yüzündür ya fülân bi'llah değil mi

Saçınla ârızın can Mushaftır
Adı Nûr u Dühân bi'llah değil mi

Yüzündür ka'besi ehl - i selâmın
Mübarek hanedan bi'llah değil mi

Bu gün va'ız beni ferdâya salar
Yalancı kıssa - hân bi'llah değil mi

Bana can sordu kim zülfün ne yerdir
Dedim dârü'l - emân bi'llah değil mi

Ruhun esrarını şem' eyledi fâş
Zehi ateş - zebân bi'llah değil mi

Yüzünden ta kamer fark u tefâvüt
Zemin ta asumân bi'llah değil mi

Diyen kim noktadır adı dehânın
Acâ'ib hurde - dân bi'llah değil mi

Cihanı tuttu hüsnün dâstânı
Zehi hoş dâstân bi'llah değil mi

Dilinden cûş eder deryâ - yı a'zam
Ne hûb bahr - ı revân bi'llah değil mi

Kıyamet kametinden oldu zâhir
Belâ - yı nâ - gehân bi'llah değil mi

Nesimi cevher - i ferd oldu anun
Mekânı lâ - mekân bi'llah değil mi

— 91 —

Yüzündür bi - nişan ol bi - nişanı
Hat u halin durur anun nişanı

Revâdır ger desem yüzüne anun
Kelâmu'llah ile Seb'a'l - mesâni

Ayan oldu rumuz - ı mim ledün kim
Lebin eyler ana şerh u beyanı

Yüzündür suret - i rahman eğerçi
Ki cüz sahib - nazar kes bilmez anı

Gel ey sufi Hakın didârını gör
Ki Hak oldu ayan koy sen gümânı

Visalin her kime oldu müyesser
Na'im ü huld ü ömr - i câvidâni

Nesimi nin elinden her kim içti
İçirir da'im âb - ı zindegâni

— 92 —

İki alem onundur kim gözüne Hak ayan oldı
Hakkı gördü Hakı bildi Hakı kim bi - gümân oldı

Eger Mûsâ kimi gelmek tecelli görmek istersen
Nazar kıl yüzüne gör kim iki alem ayan oldı

Ta'âlâ'llah ne zibâsın ki hüsnün devr - i bağında
Kaşınla kirpiğin zülfün yüzünde gülistân oldı

Kıyamet koptu hüsnünden yedi iklime yayıldı
Senin kadd ü kıyâmından bu gün ahır zaman oldı

Çelipâ zülf ü halinden saçın Leyli durur amma
İrişti âyet - i fenzur adı Nûr u Dühân oldı

Nigârın la'line her dem döker şehd üstüne şekker
Veli gâfil ni bilsin kim neden şirin - dehân oldı

Mekâna siğmadı zatın ezeldendir bidâyâtın
Nesiminin bu ma'niden mekânı lâ - mekân oldı

— 93 —

Ger sana şerh edevüz hâsıyyet - i esmâmızı
Bilesin Haktan rumuz - ı Leyletü'l - esrârımızı

Ceddimiz ruh - ı mücerreddir biz anda doğmuşuz
Nâ - halef ferzendiyiz unutmuşuz âbâmızı

Ger fakiriz suretâ ma'nide sultanlar biziz
Bendeyiz amma ki âzâd eyledik mevlâmızı

Suret ü ma'nide Haktan gayri yoktur arada
Suretâ ta'n eyleme fehm etmedin ma'nâmızı

Biz Hudâyı bilmişiz ayn'l - yakin ilme'l - yakin
Görmüşüz her şeyde zâhir hâliku'l - eşyamızı

Biz Hüdâyı bilüben bulduğumuza reşk edip
Zâhid - i hod - bin verir öldürme fetvâmızı

Ey **Nesimi** ka'be kavseynin rumuzun söyle kim
Bilesin Haktan rumuz - ı kurb - ı ev ednâmızı

— 94 —

Benim yar - ı vefâ - dânın gel ahı
Melek suretli dil - dârım gel ahı

Benim bülbül kimi nâlân ü giryân
Yüzü bağ u gülistânım gel ahı

Mahabbet gönlümü yaktı be - gâyet
Kerem kıl zülf - i zünnârım gel ahı

Senin aşkın beni divâne kıldı
Habibim munisim canım gel ahı

Gel ahı kim **Nesimi** nâ - tüvândır
Leb - i la'l - i şeker - bârım gel ahı

— 95 —

Firkatin derdi nigâra bağrımı kan eyledi
Rüzgâra oldu muhâlif vaslı hicran eyledi

Canımı ya'ni visalin benden ayırdı felek
Gel bu cansız aşıkı gör kim ne bi - can eyledi

Bağrımın kanın gözümden akıtır her dem gamın
Ey sanem şevkın beni gör kim ne giryân eyledi

Derdimin dermanını Fazlından Allah eyleye
Her devasız derde çün oldur ki derman eyledi

Sırr - ı aşkın genc imiş anun yeri virânedir
Yaktı aşkın gönlümü ol gence virân eyledi

Senden ayrı düştüğüm takdir imiş benden değil
Haktır ey can her ne kim takdir - i Yezdân eyledi

Canını verdi **Nesimi** çün saçın zincirine
Niçin anun meskenin zincir ü zından eyledi

— 96 —

Sendedir şol genc - i pinhan gezme her virâneyi
Denize dal andan iste ey gönül dür - dâneyi

Canı ver cananeyi bul olma bi - canane kim
Tende canı yok anun kim bulmadı cananeyi

Sekâhüm rabbühüm hamrından ikrâh eyleyen
Tevbe kıl gaflet meyinden sındır ol peymaneyi

Ey Hakı her yerde hazırdır diyen eğri nazar
Bes ne ma'niden seçersin ka'beden büt - haneyi

Ey çeken uçmağa müşkin zülf - i pür - çinin beni
Cennete zincir - i zülfündür çeken divâneyi

Kim ki aydur Ademi dâma bırakan dânedir
Görmemiştir lâle - gün yüsünde müşkin dâneyi

Genc - i mahfidir saçın ey çün beşer suretli Hak
Niçin edersin bu gizli gonce mahrem şâneyi

İncedir zülfün rumuzu şâneni ağzı açık
Diline bırakma anun zülf - i müşk - efşâneyi

Nara atan canını çün şem' için pervanedir
Narına şem' ol sebebden yandırır pervaneyi

Ey gelen kâlû belâ dan ma'rifetsiz canavar
Hak basiretsiz yaratmış tâ - ebed bigâneyi

Çün makâlidü's - semâvât ey **Nesimi** sendedir
Kâf u lâmından götürgil sin ü şin - dendâneyi

— 97 —

Can neçe teşbih eylesin cennete vasl - ı dil - beri
Çünkü lebinden içtiler şerbet - i âb - ı Kevseri

İns ü melek sücûd eder hüsnüne ey sanem senin
Aşk ile bendedir kamer Zühre vü mâh u Müşteri

Sende bulundu gevherin kanı bu gün bu ma'niden
Cevheri cevheri bilir ol ne bilir bu cevheri

Kevn ü mekâna vermezem zülf ü cemâlini anun
Kim ola kim bu vech ile sata bu müşk ü anberi

Hûr ile cennet ü likâ cümle senindir öyle bil
Zülfün ucunda gizlidir şol arasât mahşeri

Hüsn ü ruhun tarikını kim ki bu yolda istedi
İrdi hakikat ehline oldu anunla reh - beri

Şem'i - ruhunda gönlümün hasılı bu durur kim uş
Nuruna reh - ber eyledi cem' - i ruhunla hâveri

Dâr - ı fenâdan isterim mülk - i bekâ evin bu gün
Ger bakarsan bu fikrime bulmuşum uş Sikenderi

Kâmetini göriceğiz Tûbâ kaçan kıyam ede
Boyuna nisbet etmezem serv ile hem sanavberi

Tir ü hadengine gönül istedi kim esir ola
Sine ana doyamadı bağrını deldi hançeri

Mu'cizidir **Nesimi**' nin Fazl inâyet eyleyen
Hakkı bu resme tanıdı buldu bu derde reh - beri

— 98 —

Mâh - ı tâbândır yüzün ey âfitâb - ı hâveri
Tal'atından münfa'ildir şems ü mâh u Müşteri

Zühredir alnın nigârâ kaşların kavs - i kuzeh
Hatt - ı zebzin zülfün ile Cebrailin şeh - peri

Arş - ı azâmdır cemâlin sidre boyun ey güneş
Suretin cennet - i adnin leblerinder Kevseri

Mushaf - ı Hakdır yüzün ma'ni içinde bi - hılâf
Zülf ü kaş u kirpiğindir ol kitabın hatları

Kürk içinde ferd ü yektâsın eyâ mahbûb - ı dil
Şol cihetten secde kıldı hüsnüne hûr u peri

Dil - beri kıldın senin gayrinden ey can pâresi
Anun için çün sen oldun hasta gönlüm dil - beri

Ey **Nesimi** secde kıl hüsnüne karşı dil - berin
Çünkü hublar suretidir Hak te'âlâ mazharı

— 99 —

Ayrılıktan yar benim bağrımı biryân eyledi
Özünü bir yana saldı beni beryan eyledi

Za'ferân tek benzimi döndürdü ol bi - rahm:yar
Düşmeni handân edip dostunu giryân eyledi

Aldı gönlüm kılmadı ol bi - vefâ bir kez vefâ
Yaktı ma'mur şehrimi gör neçe virân eyledi

Canımın zahmından ey can hâb gelmez aynıma
Ciğerimde zahm - ı peykân tir - i müjgân eyledi

İşidirse taş erir hasrette ah u zarımı
Ol gül - endâm yarı gör gönlümü zindan eyledi

Cehd kıldım çok visale yetmedim çektim firâk
Tedbir ana neylesin takdir - i yezdan eyledi

Ey **Nesimi** subh - dem var arza kıl dil - dâra sen
Gamzeye versin nasihat yoksa çok kan eyledi

MÜSTEZÂDLAR

— 99 / a —

Kirpikleri çün iki cihanın esiridir
Bu devr - i Zühalde

Ol güneşi gör kim ana ol peyk - i deridir
Gün burc - ı Hamelde

Katip ki yüzü harfini yazdı si vü dûdan
İgirmi sekizden

Ol Adem - i hâki budur adem haberidir
Ol mahrem - i esrâr

Kim alem - i suret yolunun hac seferidir
Fikr eyle amelde

Mûsi - sıfat olgıl be - münâcât - ı hemişe
Göster yed - i beyzâ

Didârı anun çün gece gündüz nazırıdır
Bu Tûr - ı zılelde

Ukbaya turuş alemi - i zâta bula gör yol
Anla bu sıfatı

Dünya dediğin nesne çü gördün beşeridir
Nakdi anun elde

Gel kâmete sırrın geçip ol cennete dahil
Didârı göresin

Arif olanın ravza - ı rıdvan çü yeridir
Kalır o mahalde

Müşkin saçı elden koma zinhâr Nesimi
Nâmûsu yele ver

Müşki ki anun yanağının şem'i eridir
Ol sâfi bu halde

— 99 / b —

Ta kıldı tecelli bu benim gönlüme Allah
Lutf ile ey va'llah

Firkatta yanan canıma vasl irdi be - dil - bâh
El - minnetü li'llah

Nâ - gâh irişti bana ilhâm zi - hazret
Gafletten uyandım

Vahdet güneşi doğdu vü şâm oldu seher - gâh
Gam kalmadı bi'llah

Ey - gayb - ı hüviyyet bana nutk - ı ahâdiyyet
Aytdı ki fe - firrû

Terk eyledim uş mülk ile mâl ü vatan u câh
Yas tuttum ila'llah

Fani okudum dünyeni ez - rûy - ı hakikat
Didâra değiştim

Tecrid olup aytdım ki tevekkeltü ala'llah
Kul küllün mina'llah

Ez - rûy - ı hakikat bana her nesne ki irdi
Ez - hazret - i Ali

Reddiyet ile kılmadım hiç nesneden ikrâh
Ta olmaya bi - râh

Ma'şuk - ı hakiki zi - kerem çünkü bırakdı
Bürka' zi - ruh - ı hod

Mahv oldu feleklerde kevâkib güneş ü mâh
Kıl secde be - dergâh

Ger arif isen koyma **Nesimi** demin elden
Bu Ademi tanı

İrfan ile kıl dünyede bazar ma'a'llah
Ta kıla nazar şâh

— 99 / c —

Sal burka'ı yüzünden aya suret - i rahman
Tarh eyle gümanı

Her kim ki cemâlin göre ey Husrev - i hubân
Kurban ede canı

Fâriğ değilim şevk - ı ruhundan dün ü gün ben
Yanmaktayım ey dost

Ya'kub - sıfat kılma beni zar u perişan
Ey Yusuf - ı sani

Aramım ile akl u hem iman u dil ü din
Kimdir sanemâ san

Herkim ki götürmez hat ile haline iman
Kâfir derim anı

Rahm eyle aya server - i hubân ki fakırim
Sen şah - ı ganisin

Ol hal ü hatın aşıka hem kıble vü iman
Ey bahr - ı me'ani

Her kim ki seni Hak deyüben secdeye inmez
İnkara düşüptür

Kılgıl nazarından anı merdud çü şeytan
Ol yüzü karanı

Pervane - sıfat şem' - ı ruhun nârına yandı
Biçare Nesimi

Rahm eyle ana lutf ile ey husrev - i hubân
Yandırmagıl anı

— 99 / d —

Saldı haberin ey hüsnünüz ey Husrev - i hubân
Gavgaya cihanı

Ruşen kılar envâr - ı ruhun ey meh - i tâbân
Kevn ile mekânı

Şâyeste - i der - gâh - ı Hak olmak diler isen
Cûyâ-yı Hak ol kim

Her kim ki Hakı tanımadı olmadı insân
Hayvân degıl anı

Fâni olasırdır bu cihan akıbetü'l - emr
Rahm eyle bana sen

Bilgil ki vefâ eylemeye kimseye ey can
Bu dünye - i fâni

İnsânı görün kim neçe bu tineti kıldı
Hak öz kereminden

Zibâ yaratıptır sanemâ hâlik - i sübhân
Bu cism ile canı

Her kim ki demez suretine mazhar - ı Hakdır
Vâkıf degil andan

Ol bi - habere söyle ki ta kalmaya nâdân
Bilsin bu beyanı

Her kim ki senin gözlerine müşteri olmaz
Cana çü Nesimi

Kılmaz dil ü can kaşlarının yayına kurban
Aşık deme anı

DÖRTLÜKLER

1

Nuruna kıldı nazar ol hâlik - ı pervâne
Âba döndü derdim ol hayretten oldu târumar
Ol nurun kandiline yazmıştı der - rûz - ı şumâr
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

2

Tütününden nüh felek oldu mu'allak ser - nigün
Köpügünden yedi kat yerler döşendi dâr
Ol felekler gidişinden söyledi ay ile gün
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

3

Kudretinden Hak yarattı kubbe - i zerrin - nigâr
Kubbenin hem girdişinden oldu bu ley ü nehâr
Çarh - ı gerdânı anun ismiyle döndürdü medâr
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

4

Akl u aşk u nefs - i can hazrette idi intizâr
Bir avuç toprağa çün kıldı nazar perverdigâr
Ademin cismi anun ismiyle oldu üstüvâr
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

5

Ademe verdi kerâmet huld ü cennâtü'n - na'im
Cümle ana secde kıldı gayrü şeytani'r - racim
Ademin vechinde yedi hattı yazmıştı kadim
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

6

Nemrudun mancınığından nâra atıldı Halil
Nârı gülzâr eyledi ana çün ol Rabb - ı celil
Bu mübarek ismi geldi nâra urdu Cebra'il
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

7

Eyyuba oldu havâle yedi yıl renc ü belâ
Rabbenâ söylerdi da'im hazretinde Rabbenâ
Uş bu ismi yad kıldı buldu ol gamdan necâ
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

8

Sâmiri Fir'avn için sihr etti bâ - izn - i Hudâ
Hem nidâ Mûsâya geldi saldı elinden asâ
Lâ - tehâfü hakkına geldi bu ism ilen dü'â
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

9

Ta Süleyman nebi oldu cihanda padişah
İns ile cinn ü tuyûr ferman idi bâ - hükm - i - şâh
Hateminin nakşına yazdı bu ismi şol ilah
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

10

Hakkın emriyle getirdi Cebra'il Adem demi
Hem meşâmından üfürdü kamil etti Meryemi
İsi anun ismini yad etti boldu hem - demi
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

11

Ahmed ü Mahmud u Kâsım çıktı ber - arş - ı mecid
Hem Esedu'llahı gördü dergaha olmuş mürid
Ber - mezid olsun ana bu ism ü devlet ber - mezid
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

12

Gitti bu hicran demi geldi çü eyyâm - ı bahar
Sad hezârân murg - zâr açıldı oldı murg zâr
Bülbül ü kumri mutabbak söyledi vasfın hezâr
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

13

Dünyeye geldi Ali çün adı oldu şeh - suvâr
Yerler anun ismi le çünkü tuttular karâr
İslam anun ismi ile İslama geldi iftihâr
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

14

Ta hayalinle gönül mülkünde seyrân eylerim
Ben beni ol şâhımın medhinde hayrân eylerim
Ben Nesimiyim şehin vasfını destân eylerim
Lâ - fetâ illa Ali lâ - seyfe illa zü'l - fekâr

TERCİ - İ BENDLER

— A —

I

Perde içinde çalınır bir saz
Kim eder aşk nevâzını âgaz

Geh nevâ seyrini kılar uşşak
Büzrügün nağmesin tutar şeh - nâz

Arif anlar bu nağmenin remzin
Aşine olmayana vermez râz

Sen işit bu niyazı ey talib
Ben bu pinhanı kılmazam enbâz

Bezm kurmuş şarab içer Mahmud
Meclis esbâbını düzer çü ayaz

Sohbet arayişin düzer ma'şuk
Şive birle kılar itâb ile nâz

Lâkin ol nâlenin misâli budur
Zerrelerden işitirim âvâz

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

II

Çünkü deryaya irişe bu Fırat
Lâ - ceram derler ana bahr ile zât

Mevcidir ka'inat bu deryanın
Bes anunla tutar karâr u sebât

Vuslatıdır anun çü hûr u kusur
Hüsnünün gülşeni durur cennât

Hem şaraben tahûr - ı İsi - dem
Hem şebistân içinde âb - ı hayat

Kesretin iletti nukuş oldu
Nakşı koy kim bir oldu zât ü sıfat

Sohbet arayişin düzer ma'şuk
Şive birle kılar itâb ile nâz

Lâkin ol nâlenin misâli budur
Zerrelerden işitirim âvâz

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

III

Çün nişan ana bi - nişan oldu
Her mekânı ana Lâ - mekân oldu

İsmine bir tecelli kıldı ilah
Lâ - cerem bir sıfat ayan oldu

Emr kıldı cihanı yarattı
Ol sıfat bu cihana can oldu

Ademi - şekldir ki giydi ol
Ten cihanında mihmân oldu

Gerçi zâhirde çok durur bu kafes
Lik ma'nide bir hermân oldu

Sad - hezârân kafeste bir bülbül
Hak dilinde çü terceman oldu

Bildin ise bu remzi ey talib
Sana bu ma'ni hoş beyan oldu

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

IV

Nakş arasında ben ki pinhânım
Sanki bulutta mah - ı tâbânım

Defterinden elif durur kur'an
Nokta şeklinde gör ne divânım

Ma'ni yakutun iste ey gavvâs
Katre bahrında gör ne ummanım

Habs edeli cehâletin divini
Ma'rifet mülküne Süleymanım

Sure - i Nâs u sure - i Rahmân
Bu haber huccetinde bürhânım

Seni zâhid beni beşer sanma
Ademi suretinde rahmânım

Târumar eyledi gamın çerisin
Bu sözün ma'nisine handânım

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

V

Dil - berin hüsnüne nikâb nedir
Zâta perde olan hicâb nedir

Ref' eder bu hicâbı kim ki bilir
Gönlümün ka'besine bâb nedir

Sen bilirsin bu ince esrarı
Bu su'al ile ayt cevab nedir

Su vü gül - âb u gül kokusuyıla
Su nedir gül nedir gül - âb nedir

Mustafa Hakkı bu surette görüp
Şübhe emr ettiğinde şâb nedir

Çünkü alem bilindi ademdir
Bes vücudunda âfitâb nedir

Çünkü adem vücudu can oldu
Bes cehennemdeki azâb nedir

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

VI

Aşkını derdime deva gördüm
Vaslını canıma şifâ gördüm

Tûr - ı Mûsâda bir varak buldum
Yazalı hat - ı len terâ gördüm

Leyl - i firkatte tal'atın necmin
Sure - i Şems - i ve'd - duhâ gördüm

Gönlüm eflâkine ne kim baktım
Ve's - semâü ve mâ benâ gördüm

Her mekân mescid oldu hem ka'be
Merve hakkında çün safâ gördüm

Aşk divanına ne kim baktım
Zâhidin ta'atın hebâ gördüm

Dost şehrindedir **Nesimi** garib
Bu söz ehlini aşina gördüm

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

VII

Entaka'l - âkıline da'vâke
Eskete'l - âşıkıne ma'nâke

Bir heva saldı gönlüme hüsnün
Sanma akim innehû muhıyyâke

Kâmetin istivâsıdır kıblem
Na'büdü nesta'inü iyyâke

Canı ber - dâr edeli dâr saçın
Tâle umri ve şugli sevdâke

Leblerin camı verdi Hızra hayat
Nî'me min müskirâti aynâke

Mantıkı ko **Nesimi** pend işit
Deme anı ki kâne mahyâke

Ki nişan içre bi - nişan benim uş
On sekiz bin cihana can benim uş

— B —

I

Hat ile bu resme hal olur mu
Sevdası kimi hayal olur mu

Câdû gözün âline alındım
Şehlâyile nergis âl olur mu

Zülfün götür ey kamer yüzünden
Bedrim gecesi hilal olur mu

Hâver güneşisin ey peri - ruh
Kâmil güneşe zevâl olur mu

Aşkın adı vâhid oldu bi - misl
Zât - ı ehade misâl olur mu

Aksi dişinin gözüme düştü
Emvac kimi belâl olur mu

Ağzın yeri kand ü âb - ı hayvân
Her çeşme suyu zülâl olur mu

Lâ'lin inebi ezel meyidir
İçmeyene hamr u bal olur mu

Bilsem bu meyi haram eden kim
Fetva bulıcak helâl olur mu

Koparalı kâmetin kıyâmeti
Tûbâda gör i'tidal olur mu

Sen hüsnü cemile dedi tahsin
Bir sencileyin cemâl olur mu

Niçin koyayım eteğin elden
Divaneye kil ü kâl olur mu

Aşk ile cihan vücuda geldi
Bundan dahı yeg kemâl olur mu

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

II

Hüsnün varakı lisana geldi
Yetmiş iki tercemâna geldi

Zülfündeki kaf u nun ne sözdür
Kim âyet - i kün fekâna geldi

Ey cevher - i bi - araz ne cansın
Cismin şerefi bu kana geldi

Müşkin saçın arasına düştüm
Kim gördü beni figana geldi

Sorsam seni Hızır mısın ey can
Ağzın yeri câvidâna geldi

Ruh - sarın ezel gününde doğdu
Aşkın eseri bu cana geldi

Bir sencileyin güzel yegâne
İşitmemişim cihana geldi

Neşi etti ciger kanı bu çeşme
Gamzen oku çün nişâna geldi

Esrar - ı rumuz etti sıfatın
Bu mantık ile beyana geldi

Kim dedi sana Kaf - ı Kur'an
Simürg sana âşiyana geldi

Çün kaşınız oldu kabe kavseyn
Cadu gözüne kırana geldi

Bu da'viye münkir oldu kâfir
Karardı yüzü çü ana geldi

Ben sana bahâsız olmuşum kul
Bu denli kula bahane geldi

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

III

Koyma yüzümü nikab içinde
Haşr oldu adem hicab içinde

Dağıtma yanağın üzre zülfün
Neyler bu güneş sehab içinde

Gördüm seni çün felekte gün tek
Buldum seni hem kitab içinde

Vaslın bu mahalde ele girdi
Mislin mi var uş bu bâb içinde

Müşkin saçma sücûd kıldım
Mûsâ kimi uş tınâb içinde

Cadu gözün uykudan uyandı
Fitne kılar idi hâb içinde

Bir buse bana keremden in'âm
Et ki kalasın sevâb içinde

Eşrat - ı kıyamet oldu kaddin
Var sor ki nedir hisâb içinde

Geh çeng kimi iki kat oldum
Nevha kılarım rebâb içinde

Geh aşkın ile gözüm dolar can
Terkik ederim şarab içinde

Geh dem kimi dem urup yanarım
Pişer cigerim kebâb içinde

Ta'rif ederim ki sensin a'râf
Örfüm tanıdın hicab içinde

Her kim sana münkir oldu ey can
Nefsini kodu azab içinde

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

IV

Sen Merve ile bana Safasın
Ucdan uca gönlüme safasın

Aşıklara sidre kâmetindir
Hublukda zehi ki müntehasın

İsi - nefesinden uş dirildim
Bu mu'ciz ile ki can - fezâsın

Çün kaşların oldu kâbe kavseyn
Şakku'l - kamer ile istevasın

Tuttum bu zemin ü âsmânı
Haver güneşi vü meh - likâsın

Kaf oldu binlere vücudun
Simurg kimi çü kimyâsın

Sayende irür hümâ - ya tal'at
Kim dedi sana ki sen hümâsın

Hem zahmime senden oldu merhem
Her derdime ahır ol devasın

Çün kahr ile lutf mazharındır
Surette safa vü hem vefâsın

Bu ikide birliğin sebâtı
Hızr oldun u dahı İliyâsın

Yasin okuyalı ey münadi
Kıldın bu cihanı ok u yâ sen

Benden bana ma'nide mukarreb
Kim der sana sûretâ cüdasın

Gitme nazarımdan ey peri - ruh
Gözlerime nur ve ruşenasın

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

V

Zülfün çü sevda - ı a'zam oldu
Mü'min olan ana mahrem oldu

Güneş yüzün eyledi beni mahv
Gözüm yaşı çünkü şeb - nem oldu

Her kim ki visaline irişti
Cam içti vü kendisi Cem oldu

Mevcine hayalinin düşelden
Sözüm dür ü hatırım yem oldu

Mihrab kaşın vü ka'be yüzün
Fitnesi cihana zemzem oldu

Sevdası başımda saçlarının
Usandı hayal ile ham oldu

La'l - i lebine beyan - ı mu'ciz
Dedim ki Mesih - i Meryem oldu

Kargı boyunu göreli Tûbâ
Şekker sözün ile hem - dem oldu

Her kim seni bildi Hakkı bildi
Her kim Hakı bildi Adem oldu

Cûyende kılan muhabbetinden
Kerhi ile Şibli Edhem oldu

Ey şive - fürûş hûni gamzen
Okuna siper bu sinem oldu

Hem derdime vaslım oldu dârû
Hem zahmime dahı merhem oldu

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

VI

Gahi ben hâr u zâr edersin
Geh zer ile dil - figar edersin

Geh lâle kimi harab ser - mest
Nergis kimi geh humâr edersin

Leyli yüzün ile her geceler
Şol şem' kimi nehâr edersin

Ya Rab bu safâ yanağın ile
Batınları âşkâr edersin

Bir bakış ile ey ahû gözlü
Şir olur ise şikâr edersin

Bu hüsn ile bu letâfet ile
Ayla günü bi - karâr edersin

Husrevleri husrevi sözüyle
Şirin kimi şerm - sâr edersin

Çün doğdun ey ahıret günü sen
Hoş sa'atı rüzgâr edersin

Ey huri bu gün visalin ile
Mevsimleri nev - bahar edersin

Hakkıma getirmişim şehâdet
Aşıkları şehriyar edersin

Zülfün göreli müdam rindim
Mansur olurum ki dâr edersin

Çün zahmime sende oldu merhem
Hem derdime sen timar edersin

Evvel sana secda kılmışım ben
Ahır beni ihtiyar edersin

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

VII

Ey otuz iki Hakın sıfatı
Nur ile bezedin uş bu zâtı

Cümle zülümatı ruşen ettin
Ruşen doğalı yüzün cihâtı

Saçlarının istivasıdır kim
Arz etti Halil için necâtı

Mi'raca beni yetirdi zülfün
Kadre irenin budur Berâtı

Ey hüsn İsi çıkar demidir
Aşıklara öşr ile zekâtı

Enhâr kimi getirdi cûşa
Ağzın suyu çeşme - i hayatı

Hak Fâtiha okudu cemâlin
Ansuz kabul etmedi salâtı

Mısrı oda yaktı aşkın odu
Kasid lebin eyledi zekâtı

Vaslın harem oldu ey büt - i Çin
Çin eyledi ka'be ile Lâtı

Şâhın ruhun utdu ol felekten
Kıldın bu cihanı şah mâtı

Olmadı bilirim olmayısar
Sensiz kamu alemin sebâtı

Levlâke lemmâ halaktü'l - eflâk
Aşkın ki yarattı ka'inâtı

İnne'l - hasenât aşk içinde
Hüsn oldu **Nesimi** seyyi'atı

Çün doldu vücudum evi senlik
Mahv oldu i dost bende benlik

— C —

I

Mushaf - ı natıkım kelâm oldum
Bende - i fi vü zâd u lâm oldum

Subh - ı ezelde yüzünü gördüm
Ebedi zülfün ile şâm oldum

Leblerinden hayat - ı lem yezeli
İçeli selsebil ü cam oldum

Padişah - ı cihan benim çünkim
Mahv edip benliği gulâm oldum

Aşk tahtım durur Süleymanım
Hüdhüdüm Belkısa peyâm oldum

Zat - ı mutlak vücudum oldu yakin
Sayd - ı Simurg u dâne dâm oldum

Nergisin çeşmini humâr edeli
Müşk ile gonça - reng fâm oldum

Subh - demde nesim - i zülf - i nigâr
İrişip aşıka selam oldum

Nefesimden mu'attar âfâkı
Kılıp enfüsde hoş - mekân oldum

Çarhın agazın anladır bu sözüm
Zaz u edvâr ile makâm oldum

Bi - nişân sırrını ayân ederim
Gündüz ile çü subh u şâm oldum

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

II

Fazl -ı Hakkın irişti devrânı
Zahir etti rumuz - ı Fürkânı

Kirpiği kaşıyile zülfünden
Keşf eder raz - ı sırr - ı sübhânı

Hakkı kıldı müşahede tahkik
Kim ki bildi bu vech - i insânı

Hızr bulup hayat - ı lem - yezeli
İçti lâ - linden âb - ı hayvânı

Ağzı bir noktadır rumuzu anun
Gösterir hatem - i Süleymanı

Neçe hat ehlini gubâr ettin
Nesh edelden hatında reyhânı

Bu sa'adet topunu kim çaldı
Ki cihan içre oldu meydânı

Vuslata ulaşıp bekâ bulasın
Ger kılarsan bu ter kimi fâni

Ruh - ı Kuds oldu nutkum ey can kim
Tarh kıldım arada cismanı

Vech - i Adem ki Arş - ı rahmândır
Gözlerim anda gördü Yezdânı

Leb ü lâ'lin hayaline her dem
Döktü çeşmim bu la'l ü mercânı

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

III

Çünkü ben bi - nevâ vü kallâşım
Meygede içre rind ü evbâşım

Nazharım muzhir ile bir zatım
Görünen nakş içinde nakkâşım

Bu ene'l - hak rumuzunu her dem
Söylerim var niçin ki sır - fâşım

Sufi gelgil şarab - ı saf içelim
Gel beni gör ki neçe hoş - başım

Felek ü umman u heft zemin
Hem kitab içre ol kuru yaşım

Nutk - ı Hakkım merâ çi pindâri
Bu anâsırla gör iç ü taşım

Sensiz olmaz cihanda eşya çün
Gerçi kûh u ve gerçi haşhaşım

Zülf ü hüsnün hevâsile her dem
Subh - demde nesime ferrâşım

Leb ü dendânının hayalinden
Nazarından ki la'l ü dür - pâşım

Yek - cihet geştem ez - reh - i ışkat
Gerçi der - piş - i halk kalmamış

Mâ - sivâ'llahtan el çekip şimdi
Aşkın ile hemişe kalmamış

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

IV

Dağıdanda yüzüne zülfünü yar
Bu dil - aşıkın melâmeti var

Mest olanda lebiden i hüşyâr
Nergisin gözleri hem oldu humâr

Çün cihan cennet oldu hüsnünden
Andalibi neden gül eyledi zâr

Vech - i Ademde otuz iki hat
Mûsiye söyledi ena'llah nâr

Merkez - i hâke kıldı cümle sücud
Melek ü hem felek bu heft seyyâr

Ta ki şems - i meşârık ez - mağrib
Doğuban nurun eyledi izhâr

İndi İsâ vü nutku eyledi fâş
Oldu cahil çü eyledi inkâr

Çeşm - i mestin ezelde görmüş idim
Ebedi olmazam dahı hüşyâr

Buldu zülfün hevâsile şeb - i târ
Doldu zülfün safâsıle enhâr

Kâf u nun emr kıldı oldu zuhûr
Şeş cihetten çü geldi hoş güftâr

Heme çün hest vâcibü'l - mevcud
Görünür türlü türlü bu esrâr

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

V

Aşk - ı Hak irdi mutrıb ile çü saz
Nağme Dâvud ile idim dem - saz

Kenz - i mahfi tılsımın eyledi çâk
Aşkar oldu Hak açıldı râz

Sırr - ı Hakkın rumuzu oldu ayan
Dâr - ı Mansûra geldi aşıka bâz

Vech - i Adem sıfat - ı Hakdır çün
Nutk - ı Hak oldu kim kılar agâz

Her kim ister makâm - ı Mahmudu
Fazl yolunda dönmesin çü ayâz

Evvel ahır vü zahir ü batın
Cümle ol bi - şerik ü bi - enbâz

Zülf - i dâmide dâne - i müşkun
Göreli murg - ı dil kılar pervâz

Hat u halin beyan - ı Haktır kim
Gösterir dem - be - dem bu işve - nüvâz

Giydi insân donunu eşya hep
Yerde gökte kamu neşib ü firâz

Gün yüzün pertevinden oldu
Gece zülfün ucundan oldu dırâz

Hakk imiş nutk - ı Hak çü irdi bu gün
Can u dilden kulağıma âvâz

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

VI

Gitti firkat irişti ayn - ı visal
Zerrece kalmadı gözümde hayal

Zulmet içre hayat imiş bildim
Zülf - i hatt - ı lebinden âb - ı zülâl

Âb - ı hayvânı lâ'line teşbih
Eyleyenler zehi hayal - i muhâl

Cennet ü selsebil ü hur u kusur
Vechini Hak bilene oldu helal

Hakka ulaş arif ol arif
Men aref sırrıyla buldu kemâl

Sa'y kün der - cihan u kâmil bâş
Kim irişmez kemâle zerre zevâl

Ehl - i tevhid irişti Hakka yakin
Kaldı şirkette sufi şöyle melâl

Div hüsnünden irmedi hasenât
Seyyi'ât oldu kıldığı a'mâl

Lâ - mekân oldu adı eşyada
El - nişân sırr u levn bi - eşkâl

Vech - i Adem sıfat - ı Hak be - yâkın
Si vü du hat ulaike'l - abdâl

Li ma'a'llah makâm - ı vadettir
Ehl - i kesret ne bilsin anı ne hâl

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

VII

Aşıka vech - ı zât - ı pâk - i Hudâ
Oldu ma'şuk içinde ol peydâ

Levh - ı mahfuz imiş yüzün dü cihan
Görünür misl - i cam - ı fiti - nümâ

Kâbe kavseynin üzre zülfeynin
Şakk eder vechini çü bedr - i dücâ

Hüsnünün burka'ını bâd - ı seher
Salalı güneş üzre sanki sühâ

Hatt u halin kitabıdır mestûr
Yazılı rakk - ı Tûr - ı Mûsi - likâ

Geldi Mehdi hidayet etti Mesih
Nutka geldi fasih zemin ü semâ

Vech - i ademden özge cümleyi hem
Limeni'l - mülk dedi kamu fenâ

Fâni et benliği **Nesim** bu gün
Ki bulasın visâl - i ayn - ı bekâ

Hızr elinden içelim âb - ı hayat
Lâm u biden irişti cam - ı Hudâ

Zülfünün zulmetinde kalmış iken
Doğdu hüsnü göründü şems - i duhâ

Çün göründü gözüme ol dil - yar
K'anda özge cihanda yok deyyâr

TUYUĞ LAR

— 1 —

Dalmışam şol bahre kim pâyanı yoh,
Batmışam şol gence kim husranı yoh,
Bulmuşam şol bedri kim noksanı yoh,
Girmişem şol şehre kim viranı yoh.

— 2 —

Vahdetin şehrinde seyran eylerim,
Ben seni cismimde hayran eylerim,
Gencimi ademde pinhan eylerim,
Ademi hem Hak hem insan eylerim.

— 3 —

Bivefa dünyadan usandı gönül,
Yok dedi dünyayı yok sandı gönül,
Düştü aşkın odına yandı gönül,
Vahdetin kandabına kandı gönül.

— 4 —

Gözlerim bahdıhça ey şah alnuna,
Gökden indi sânuram mâh alnuna,
Gördüm anda "Ahsene 'llah" ayetin;
Ohıdum men bârek - Allah, alnuna.

— 5 —

Oldı çün devlet müyesser bâşuna,
Yâraşur zerrin külehler bâşuna,
Devleti Hak itdi efser bâşuna,
Hem fida bin tac - i Kayser bâşuna!

— 6 —

Ey tabib - i hâzik - i nazük - mizac!
Sen bilürsen haste gönlüme ilac.
Olmuşam kul ben sana ez - can ü dil;
Şive ilen nâzuna ne ihtiyac?

— 7 —

Geldi Hak'dan müjdeci bir günde dörd;
Kim bize beğ virdi bir günlük yoğurd.
Ol dahi yârusı sû, yârusı durd;
Bahşişi Türkün mi yeğdür yoksa Kürd?

— 8 —

Kandedür yar ey gönül yar isteme!
Derd hasıl kıl, deva var, isteme!
Bi - vefa dünyada dil - dar isteme!
Çün vefa yohdur, vefa - dar isteme!

— 9 —

Aşk imiş Simurğ u aşık Kûh - i Kaf;
İşka sığmaz lâf ü işk olmaz güzâf.
Kim ki ister Kâ'beyi kılmak tavâf,
Hem içi ârı gerek, hem tâşı sâf.

— 10 —

Ey kamer zülfün şebinde rû - siyah,
Mihr - i ruhsârun katinde tire mâh!
Giçmeyen işkunde ömr oldı tebâh;
Ṭâatünden özge tâatler günah!

— 11 —

Şol boyu ra'nâya verdüm gönlümi;
Şol gözi şehlâya verdüm gönlümi;
Şol güneş simâya verdüm gönlümi;
Şol yüzi nûr âya verdüm gönlümi.

— 12 —

Çün senündür her ne kim vâr, ey gönül'
Kimden umarsan atâ var ey gönül!
Çün yetersen sen sana yar ey gönül,
Yarunı bil olma ağyar ey gönül!

— 13 —

Gel ki müştak olmuşum didârına
Vermişim can zülf - i anber sârına
Mahrem ettin çün beni esrârına
Ey peri gel çek beni der - dârına

— 14 —

Dünyeye çün cife dedi Mustafa
Adem olan olmaya talib ana
İt yemidir dünye anı ver ana
İte lâyıktır çü murdâr gûr yana

— 15 —

Bi - vefâsına dünyede umma vefâ
Çünkü yoktur dünye yoktan ne safâ
Rencine düşüp anin çekma cefâ
Bulmaz anun hastası hergiz şifâ

— 16 —

Kim elif dedi de kim hâ bu yana
Ben anunçün demişim hâ bu yanan
Gün yüzün olalı me'vâ bu yana
Can verir ehl - i temâşâ bu yana

— 17 —

Ey yüzün men'indehû ilmü'l - kitab
Kul kefâ geldi cemâlinden hitâb
Suretin Haktır götür Haktan nikâb
Hak budur va'llahu a'lem bi's - sevâb

— 18 —

Ey saçın devrinde mestûr âfitâb
Vey yüzün alemde meşhur âfitâb
Utanır hüsnünden ey hûr âfitâb
Senden oldu mest ü mahmur âfitâb

— 19 —

Ey yanağından münevver âfitâb
Düştü hüsnün pertevinden ay tâb
Kirpiğin zülfün kaşın Ümmü'l - Kitâb
Oldu yüzünden ayan yevmü'l - hisâb

— 20 —

Ey kamer yüzlu götür Haktan nikâb
Kim yüzünden ruşen oldu âfitâb
Arada bunca nedendir bu hicâb
Şerh eder men'indehû ilmü'l - kitâb

— 21 —

Canımın cananesisin ey habib
Hubların ferzânesisin ey habib
Küntü kenzin hanesisin ey habib
Vahdetin dür - danesisin ey habib

— 22 —

Ey özünden bi - haber gâfil garib
Bilmemişsin sen bu esrar - ı acib
Olmasın mahrem bu sırra her rakib
Hem çünân pinhan gerek sırr - ı habib

— 23 —

Var elinden atını yabana at
Hak - perest ol Hakkı tanı olma at
Dünyenin devrinde çün yoktur sebât
Atını kaçırma ruhtan olma mât

— 24 —

Ey hatın Hızr u lebin âb - ı hayat
Anberin zülfün şeb - i Kadr ü Berât
Mihr ü mâh ister cemâlinden zekât
Fa'ilâtün fa'ilâtun fâilat

— 25 —

Kâf u nun emrinden oldu kâ'inat
Hem sıfattır kâf u nun hem ayn - ı zat
Kâf u nundan vâcib oldu mümkinât
Bil ki sensin alem - i zât ü sıfat

— 26 —

Ey ruhun aykında aklım şâh - mât
Selsebildir hatın aynü'l - hayat
Unsurun dört oldu haddin şeş cihât
Gafletin mestliği hem bulmaz necât

— 27 —

Gelmişim kâlû belâdan mey - perest
Aşıkım mestim veli mest - i elest
Ey gözün sevdalarından fitne mest
Sünbülün her taresi ma'nide şest

— 28 —

Ey yüzün ayat - ı envâr - ı sıfat
Zülf ü halin sure - i ve'l - mürselât
Ayağın tozuna değmez ka'inat
Fâ'ilâtün fa'ilâtün fa'ilât

— 29 —

İzzet eyle ey ömrüne ey zü'l - hayat
Bu hayat içindir ancak bu memât
Dünyede üç bin ıl ömr süren kişi
Bulmadı ancak ölümden ol necât

— 30 —

Bir iki gün çün cihandır cây - ı geşt
Fa'ide ne çün gelenler der - güşeşt
Derd ile sen özünü kılma melûl
Şâdmân ol ta gelince heft ü heşt

— 31 —

Ey tabib - i hâzik - i nâzik - mezâc
Sen bilirsin hasta gönlüme ilac
Ey gönül öyle sana kul olmuşum
Şive ile naza yoktur ihtiyac

— 32 —

Doğdu mağribden güneş indi Mesih
Gör Mesihi sen misin yâhud kebih
Geç kinâyetten ki remz oldu sarih
Burgu çalındı vü haşr oldu sahih

— 33 —

Sâki - i gül - ruh elinden bir kadeh
İç perişan hatırın olsun ferah
Mey harâm ise Hakın lutfı halâl
Kamu mezhebde budur kavl - ı esah

— 34 —

Gönlümü yağmaladı şol âli çoh
Şol kızıl gül rengi gül - gûn alı çoh
Zülfünün sırrı uzundur hâli çoh
Şol şeker sözlü tudağın balı çoh

— 35 —

Derdine aşıkların dermanı yoh
Zerkı çoh şahidlerin imanı yoh
Tenleri vardır velikin canı yoh
Ahdına sâbit değil ikânı yoh

— 36 —

Ey boyun Tûbâ yüzün darü'l - hulud
Hüsnünde hurşid ü mâh eyler sücûd
Tâli'in burcunda cem' oldu su'ûd
Bist ü heşt ü si vü dû yok nûr bûd

— 37—

Ey boyun Tûbâ yüzün darü'l - hulud
Hüsnünde hurşid ü mâh eyler sücûd
Ey saçın tozu abir ü müşk ü ûd
Çıktı aşkın ateşinden çarha dud

— 38 —

Kim ki oldu tâl'i Haktan sa'id
Olmadı şeytan kimi adı mürid
Kim ki nefsin bilmedi Haktan ba'id
Gündüz ü akşamı oldu Kadr ü ıyd

— 39—

Ey cemâlin kul hüva'llahu ehad
Suretin nakşidir Allahu's - samed
Bir ucu zülfün ezel biri ebed
Hüsnüne şeytan imiş min lâ - seced

— 40 —

Ey ezel nuru cemâlinden ta - ebed
Bende nakş oldu hayalin ta - ebed
Bi - gurub oldu hilalin ta - ebed
Ey güneş yoktur zevâlin ta - ebed

— 41—

Ey cemâlin kâf hâ yâ ayn sâd
Ma'ni - i yâsin saçından müstefad
Kadd -i mâ Tûbâ ayâ huri - nijâd
Secde -i vechide mi'racü'l - 'ibad

— 42 —

Şol kaşı saçı büt - i meh - veş gelir
Kirpik okundan dolu tir - keş gelir
Hak meyinden gözleri ser - hoş gelir
Kirpik ü kaşı hisâbı şeş gelir

— 43 —

Yar elinden çün mey - i dil - keş gelir
İçerim Haktan ne gelse hoş gelir
On sekiz bin alemin sırrın bilen
Ka'beteyni atıcak seh şeş gelir

— 44 —

Hakka yar ol kim sana yar ol yeter
Çün Hakı yar eyledin var ol yeter
Nura nur ol nara nar ol yeter
Ademe oldur sezâ - var ol yeter

— 45—

Suretin Mushaftır ey bedr - i münir
Hilkatin ser - ta - kademdir dil - pezir
Ehl - i irfan ol ne eshâb - ı sa'ir
Bil ki Haktır hem semi' u hem basir

— 46 —

Ey güneş suretli yar - ı dil - pezir
Tal'atından utanır bedr - i münir
Neyleyim kim ben fakirim sen emir
Hasretinden yüregim her dem erir

— 47 —

Ey gönül Hak sendedir Hak sendedir
Söyle Hakkı kim ene'l - hak sendedir
Hakk - ı mutlak zat - ı mutlak sendedir
Mushafın hattı muhakkak sendedir

— 48 —

Gel ki sensin Arş u kürsi sendedir
Bist ü heşt ü otuz iki sendedir
Ey Nesimi Ruh - ı Kudsi sendedir
Cümlenin ol neçe aksi sendedir

— 49 —

Hak te'âlânın kelâmı sendedir
Fâ vü zadı bil ki lâmı sendedir
Ravzânın Dâru's - selamı sendedir
Gör kelâmı hem selamı sendedir

— 50 —

Fitnenin başı gözü sevdâsıdır
Şûr u şer hüsn - i ruhun kavgasıdır
Kevserin hamrı lebin sahbâsıdır
İnci dişin lü'lü' - yı lâlâsıdır

— 51 —

Ve'd - duhânın âfitâbı yüzüdür
Dil - berin hüsnü kitabı yüzüdür
Hayme - i mi'ad ile Mûsâyı bil
Uş bu ma'niden tınâbı yüzündür

— 52 —

Hak te'âlâ Adem oğlu özüdür
Otuz iki Hak kelâmı sözüdür
Cümle alem bil ki Allah özüdür
Adem ol candır ki güneş yüzüdür

— 53 —

Cevher - i ferd ademin kanındadır
Küntü kenzin Ademin şanındadır
Gerçi şeytan ademin kanındadır
Sırr - ı esmâ Ademin canındadır

— 54 —

Arifin canı sedef irfanıdır
Kalb - i arif gevher Allah kanıdır
Adem isen ma'ni göster ademi
Ma'nisiz adem hacedir ya nedir

— 55 —

Ehl - i irfan Ademi can bahşıdır
Sohbeti can u cihanda yahşıdır
Suret - i arif dü alem nakşıdır
Gönlüne gir arifin kil taşıdır

— 56 —

Aşkın oduna gönül pervanedir
Takatın yok bilmezem perva nedir
Fursat olunca gönül sen yanadır
Aşıkın ayini budur ya nedir

— 57 —

Gitti kış şimdi teveccüh yazadır
Dest - i kudret gör ne hatlar yazadır
Bir kadehten cümle eşya esrimiş
Ayılan bir bir humarı yazadır

— 58 —

Ey gönül ta girdişin bünyâdıdır
Aşk pirdir akl anun reddâdıdır
Her ne kim sâni' yarattı sun' ile
Varcası şâgird ü akl ustâdıdır

— 59 —

Mahzen - i sıdk u sefâ sinindedir
Mesken - i mihr ü vefâ sinindedir
Hasta gönlüme şifâ sinindedir
Her ne derd olsa devâ sinindedir

— 60 —

Çün çeh - i Bâbil zenâhdânındadır
Habs - gâh - i dil zenâhdânındadır
Hoş - hevâ menzil zenâhdânındadır
Mahzen - i müşkün zenâhdânındadır

— 61 —

Ger sana erden irişmeye nazar
Bilmeyesen senden ey can sen haber
Tut bir erin eteğin ey mu'teber
Ta ki o senden sana vere haber

— 62 —

Ey ki etümek isteyen dosta sefer
Senliğinden sen seni eyle güzer
Varlığın yokluğa değşir ser - te - ser
Ta bulasın vaslını dosttan eser

— 63 —

Her ki bildi nefsini rahmandır
Bilmeyenler nefsini şeytandır
Ehl - i irfan ademin insândır
Ma'rifetten bi - haber hayvândır

— 64 —

Ger Hak oldun Hak sıfatın kandadır
Hak - sıfat ol gör ki zatın kandadır
Ger muhit oldun cihanın kandadır
Ey Kemâh ahır fırâtın kandadır

— 65 —

Çok zamane geldi geçti çok medâr
Benden ırak olmamıştır doğru yar
Gönlümün kudsinde sakindir emin
Cennet - i â'ladadır leyl ü nehâr

— 66 —

Hak te'âlâ varlığı Ademdedir
Ev anundur ol bu evde demdedir
Bildi şeytan bu sırrı gamdadır
Ol sebebden ta ebed mâtemdedir

— 67 —

Her ne yerde gökte var Ademde var
Her ki yılda ayda var Ademde var
Ne ki elde yüzde var kademde var
Bu sözü fehm etmeyen adem davar

— 68 —

Hak sözün gör kim neçe dür - dânedir
Hak sözünü bilmeyenler tanadır
Cahil nadan ne bilsin dâneyi
Dâneyi dâna bilir kim dânedir

— 69 —

Nokta - i pergâr - i kudret hâlidir
Bilmeyen şol hali Haktan halidir
Ger toza hali hayali aynıma
Uşta bu aynıma düşmüş ahalidir

— 70 —

Ustâdı egri vü hem yalancıdır
Acı yalanı anun zarb acıdır
Fitnenin paşmağı anun tacıdır
Mekr ü âl esrâsı vü mi'racıdır

— 71 —

Gel muhit - i aşka bir kez dala gör
Vahdetin dürrin içinden ala gör
Ademe kıl secde mekri sala gör
Olma şeytan düşme mekr ü âla gör

— 72 —

Ey iki alemde hüsnün bi - nazir
Fitneli kaşı kemândır gamze tir
Anberin zülfün tozundadır abir
Mahşer oldu koptu hüsnünden nefir

— 73 —

Hak te'âlânın kelâmı nurdur
Görmeyen ol nuru Haktan dûrdur
Çün ene'l - hak söyleyen Mansûrdur
Geldi İsrafil elinde sûrdur

— 74 —

Kaşların yayı beni kurban eder
Suretin nakşı beni hayran eder
Ger bu kudret mu'cizi bürhân eder
Cümle eşya sende ol seyran eder

— 75 —

Saçların Kadr ü Berâtın leylidir
Aşıkın Mecnûn ü hüsnün Leylidir
Hem - demin da'im hayalin haylidir
Suretin savm ü salâtın Leylidir

— 76 —

Ey saçın her tasına bin can esir
Suretin yektâ vü hüsnün bi - nazir
Mushafın yazısı reyhân u debir
Hem semı' u bi - bedelsin hem basir

— 77 —

Sâf içen da'im safâ hâsıl kılar
Dürd içen derde devâ hâsıl kılar
Kim ki yar - ı bi - vefâ hâsıl kılar
Canına yüz bin belâ hâsıl kılar

— 78 —

Ey harimi gözlerin yağmacılar
Ka'be yüzündür melâ'ik hacılar
Aşkına ümmet olandır nâciler
Ey dudağından hacil halvâcılar

— 79 —

Ey Hakı her yerde aydursan ki var
Sende bes Hak var imiş Hak sende var
Enbiyanın sırrını bilmez davar
Kısmet olmaz dive râh - ı hoşgüvâr

— 80 —

Kâbe kavseyn iki kaşın yayıdır
Ve'd - duhanın şemsi şüzün ayıdır
Dünye vü ukbâ saçın bir tâbıdır
Dür bilir her kim ki ol deryayıdır

— 81 —

Ay ile güneş yüzün hayranıdır
Müşk ile anber saçın tarhânıdır
Çün Nesimi alemin sultânıdır
Devr anun devran anun devranıdır

— 82 —

Tuttu yüzünden cihanı cümle nur
Hak hidayet kıldı Mehdiden zuhur
İndi İsa geldi ol Mûsâ vü Tûr
Zahir oldu mü'mine cennât u hûr

— 83 —

Cennetin verdi yüzün gül - nârıdır
Şem' - i vahdettir yüzün gül - zârıdır
Ay ile gün yüzünün envârıdır
Leyletü'l - esrâ saçın esrârıdır

— 84 —

Kâmetin her dem kıyâmet gösterir
Gör bu kaddi kim ne kâmet gösterir
Ka'be yüzünden alâmet gösterir
Fitneli aynın imâmet gösterir

— 85 —

Çün vücudundur nigâra şehriyâr
Suret ü ma'nide sensin şehriyâr
Ma'ni - i şakku'l - kemer çün sendedir
İstevâ eyle cemâlin şehriyâr

— 86 —

Gözlerin ayn - ı beladır ey püser
Gönlümüz sen yıkuban kim yapısar
Aşık olan kişiler bu dünyede
Mahbubun elin ayağın öpiser

— 87 —

Sure - i Rahmân benim Hak bendedir
Lâ - yezâli zât - ı mutlak bendedir
Küntü kenzin kenzi el - hak bendedir
Geldi Tûfân Nûh u zevrak bendedir

— 88 —

Kıldı insan mazharından Hak zuhur
Ademin vechindedir si vü dû nur
Dil - berindir cennet ü gılmân hûr
Vechidir Tevrât ü İncil ü Zebûr

— 89 —

İsinin aslın bilen Meryemdedir
Hem Süleyman hikmeti hâtemdedir
On sekiz bin alemin sırrın bilen
Ve lekad kerrame beni Adem dedir

— 99 —

Kâf u nûn ma'nide külli ma'nidir
Ya'ni kâf u nûn sadefdir ma'ni dür
Haşr u neşrin suru uş çalındı tur
Kâmetin geldi kıyâmet şimdidür

— 91 —

Şem'ına güneş yüzün pervanedir
Can sadeftir suretin dür - dânedir
Nukl u mey la'lin gözün peymanedir
Mest - i aşkın mescid ü mey - hanedir

— 92 —

Arızı yarın cinân bustânıdır
Ol kadi Tûbâ saçı reyhânıdır
Kûy - ı cennet ehli hem Rıdvânındır
Bes rakib bu ortanın şeytanıdır

— 93 —

Akreb oldı alemin halkı vü mâr
Fitne yayıldı âlâ kavmiş'ş - şerâr
Kanda var bir arı batın doğru yar
Kanı insâf ü mürüvvet kimde var

— 94 —

Âb u hâki eyledi çün Hak hamir
Arşını halk eyledi ya'ni serir
Hüsnü sultan eyledi aşkı vezir
Aşık u ma'şuk ile aşk oldu bir

— 95 —

Aşıkın seyranı ol alemdedir
Görmeyen şol alemi matemdedir
Küntü kenzin gevheri Ademdedir
Adem ol meydir ki câm - ı Cemdedir

— 96 —

Ey güneş yüzlü cemâlin fitnedir
Nûn u mim ü ayn ü dâlin fitnedir
Ey büt - i gül - çehre âlın fitnedir
Gamze câdû zülf ü halin fitnedir

— 97 —

Mâhumun yüzünden oldu perde nûr
Geldi Haktan âyet - i Allahu nûr
Ey hat u halin tecelli yüzü nûr
Suretin ma'nisidir cennât u hûr

— 98 —

Suretin levhında Hak kıldı zuhur
Zülf ü ruh - sarındadır haşr ü nüşür
Ey yanagın âyet - i Allahu nûr
Ey boyun Tûbâ ruhun cennât u hûr

— 99 —

Fitnedir aynın yüzün şems ü kemer
Fitne - i devr - i kamer sensin meger
Suretin Hakdır budur Haktan haber
Söyleyen Haktır veli adı beşer

— 100 —

Ey cemâlin hüsnüne hayran kamer
Sünbülün devrindedir pinhan kamer
Lem - yezel güneşsin ey tâbân kamer
Gölge verdi hüsnüne devran kamer

— 101 —

Her ne kim takdir - i Yezdâni kılar
Ayn - i hikmettir Hak erzâni kılar
Şâh iki alemde insânı kılar
Her ne kim gönlü diler anı kılar

— 102 —

Fâ vü zâd u lâma düştü gönlümüz
Ka'be vü ihrâma düştü gönlümüz
Aşk - ı bi - encâma düştü gönlümüz
Câvidâni nâma düştü gönlümüz

— 103 —

Fâ vü zâd u lâma düştü gönlümüz
Gördü aynı câma düştü gönlümüz
Arzû - yı hâma düştü gönlümüz
Gör ne muhkem dâma düştü gönlümüz

— 104 —

Perde yüzünden götürdü mahımız
Haktan oldu Hakka doğru râhımız
Suret ü ma'nide Haktır şâhımız
Dinle lâilâhe illa'llâhımız

— 105 —

Sensiz ey can gönlüm ârâm eylemez
Can yanar ey sabr ey dil ârâm eylemez
La'lini devlet bana câm eylemez
Niçin ey serv - i gül - endâm eylemez

— 106 —

Fâ vü zâd u lâma düştü gönlümüz
Nergisin tek câma düştü gönlümüz
Sünbülünden şâma düştü gönlümüz
Dâne gördü dâma düştü gönlümüz

— 107 —

Ey cemâlin suret - i rahmanımız
Vey dudağın çeşme - i hayvânımız
Kaşlarındır rûz - ı subhâne'llezi
Ey visalin şerbeti imânımız

— 108 —

Bir acâ'ib şâha düştü gönlümüz
Bedr yüzlü mâha düştü gönlümüz
Ta ki Fazlu'llaha düştü gönlümüz
Uş hakiki râha düştü gönlümüz

— 109—

Fazl - ı Haktır vâkıf - ı esrârımız
Fazl - ı Haktandır kamu envârımız
Fazl - ı Hak göstermiş idi kanımız
Fazl - ı Haktır Fazl - ı Hak mi'marımız

— 110 —

Mağrib ü maşrıktan oldu seyrimiz
Yedi yıldız ay iki burc aslımız
Bist ü heşt ü si vü dûdur seyrimiz
Fazl - ı Hak oldu bu yolda pirimiz

— 111—

Ehl - i irfanın makâmı Kâf imiş
Arif - i Rab arif - i a'raf imiş
Bilmeyen ol kâfı sözü lâf imiş
Özünü bilen yakin sarraf imiş

— 112 —

Çünkü hem evvel hem ahır yar imiş
Küfr ü din ma'nide bir bazar imiş
Aşkı sufinin işi inkâr imiş
Hırkası büt secdesi zünnâr imiş

— 113 —

Alemi yüzü gülistan eylemiş
Bülbülü ser - mest ü hayran eylemiş
Anberin zülfün perişan eylemiş
Mâhını ebrinde pinhan eylemiş

— 114 —

Cümle Haktır her ne kim mevcud imiş
Hakka sacid Hakka Hak mescud imiş
Çün iki alemde bir ma'bud imiş
Secdeden başın çeken merdûd imiş

— 115 —

Ey yüzün ol levh kim mahfuz imiş
Her zaman bir nev' ile melfuz imiş
Enbiyâ bu noktadan mahzûz imiş
Bu haber İblisten mahfuz imiş

— 116 —

Kün fekânın çünkü aslı zât imiş
Cümle eşya vahdet ü âyât imiş
Kim ki hayvân oldu adı at imiş
Oynadı atı veli şâh - mât imiş

— 117 —

Kaşların kim fayet a'lâ tâk imiş
Ruh anun mi'racına müştâk imiş
Suretin kim mazhar - ı hallâk imiş
Ka'be - i can kıble - i uşşâk imiş

— 118 —

Dil - berin la'linde eşya esrimiş
Sünbülün leylinde Esrâ esrimiş
Nergisin devrinde sevdâ esrimiş
Gözlerin ayıkmıdır ya esrimiş

— 119 —

Sen yüzü mâh - ı tamamı buldum uş
Cennet ü Dâru's - selamı buldum uş
Çekmedin yolda beriyye zahmetin
Ka'be vü Beytü'l - harâmı buldum uş

— 120 —

Suretin tâhâ ile yâsin imiş
İki kaşın sure - i tâsin imiş
Tûr imiş yüzün dişin ve't - tin imiş
Hak dedi arif seni ol hüsn imiş

— 121—

Bu Nesiminin çü ol dil - dârımış
Neçe dil - dâr kamu anda var imiş
Nefsini bilen ülü'l - ebsâr imiş
Kim ki nefsin bilmedi ağyar imiş

— 122 —

Ca'd - ı zülfün anber - efşân eylemiş
Nâfe - i Çini perişan eylemiş
Can - ı merdüm neçe top eylemiş
Çün nigârın zülfü çevgân eylemiş

— 123—

Çün Süleyman oğlu ustâd er imiş
Hasılı gülden cihanın hâr imiş
Hakka yarın der veli ağyar imiş
Ol yalancıdan Hudâ bi - zâr imiş

— 124—

Mustafa medlül ü Adem dâl imiş
Dâl ü medlul Mustafada hâl imiş
Alem - i ulvi vü sülfi kâl imiş
Kim ki bildi özünü abdâl imiş

— 125 —

Aşıkın adı neden abdâl imiş
Anda kim adı hemişe dâl imiş
Harf - i dâl oldu vücud - ı Hâşimi
Kim ki nefsin tanıdı abdâl imiş

— 126 —

Aşıkın adı neden abdâl imiş
Nûn u aynı mim a dâlı dâl imiş
Harfler içre harf - i sâkıt dâl imiş
Her ki aşıktır adı abdâl imiş

— 127 —

Çün ezelden kudret ile bi - galat
Yüzüne nakş eyledi si vü dû hat
Ger Hakı görmek dilersen bi - vasat
Bellidir fi - suretin şâbin katat

— 128 —

Ey Haka müştâk olan uş sende Hak
Ebcedi unutma yanılma sebak
Ey kitabından yüzü gül ber - varak
Perde ref' oldu vü açıldı tabak

— 129 —

Gel ki camdan canımı yaktı firâk
Razımı nâ - mahreme çaktı firâk
Boynuma hasret ipin taktı firâk
Canımı gör kim ne hoş yaktı firâk

— 130 —

Fazl - ı Haktan çün hidayet buldu Hak
Suretin tefsirini verdi sebak
Lâ tüharrik âyetinden bir varak
Okuyanlar istivâsın kıldı şak

— 131 —

Çün ezân - ı hâlı Haktan banladık
Beş namâzın sırrın hakikat anladık
Mescid - i dilden edenler i'tikâf
Bin gecemiz on gün oldu tanladık

— 132 —

Çün zümürrüd kıldı aynıma akik
Mü - be - mû eyler gönül fikr - i dakik
Dil çü gavvâs oldu der - bahr - ı amik
Dür getirdi gel haridâr ol refik

— 133—

Başıma agalıdan sevda - yı aşk
Oldu canım bi - ser ü bi - pay - ı aşk
Vey harab - âbâdı ma'mur olısar
Çünkim oldu menzil ü me'vâ - yı aşk

— 134 —

Hak te'âlânın kelâmıdır yüzün
Cennetin Dârü's - selamıdır yüzün
Ayet - i Seb'a - l - mesânidir yüzün
Bağ - ı cennet ergavânıdır yüzün

— 135 —

Aşıkın Beytü'l - haramıdır yüzün
Arifin Dârü's - selamıdır yüzün
Ehl - i imanın imamıdır yüzün
Dünye vü ukbâ tamamıdır yüzün

— 136 —

Ayet - i Seb'a 'l - mesânidir yüzün
Otuz ikinin nişânıdır yüzün
Bağ - ı cennet ergevânıdır yüzün
Mihr ü mâhın armağanıdır yüzün

— 137 —

Suret - i Haktan işarettir yüzün
Ehl - i tevhide bişârettir yüzün
Hacc u ihrâm u ziyârettir yüzün
Cümle eşyadan ibârettir yüzün

— 138 —

Otuz ikinin âlamıdır yüzün
Ka'benin Beytü'l - haramıdır yüzün
Otuz ikinin nişânıdır yüzün
Mihr ü mâhın armağanıdır yüzün

— 139 —

Pertev - i nur - ı tecellidir yüzün
Gülşen - i firdevs - i âlidir yüzün
Düşe ol kim ayn - ı ma'nidir yüzün
Hur - ı aynın nur - ı aynidir yüzün

— 140 —

Mahşerin hurşid ü mâhıdır yüzün
Her ne kim vardır kemâhidir yüzün
Suret - i Hakkın güvâhıdır yüzün
Si vü dû nutk - ı ilâhidir yüzün

— 141 —

Aşıka iman ile dindir yüzün
Bir adı büt - hane - i Çindir yüzün
Ebced ü tâhâ vü yâsindir yüzün
Arş u kürsi turısinindir yüzün

— 142 —

Fazl - ı Hakkın Câvidânıdır yüzün
Alemin doğru güvâhıdır yüzün
Ehl - i a'rafa çü ma'nidir yüzün
Büt - perestlik şem' - hanıdır yüzün

— 143 —

Mazhar - ı esmâ - yı kül oldu yüzün
Hakka varmak doğru yol oldu yüzün
Hâdi - i cümle rusül oldu yüzün
Sâgar u sâki vü mül oldu yüzün

— 144 —

Ey güneş nur - ı tecellidir yüzün
Sureti fi'l - cümle ma'nidir yüzün
Sureti bi - çün u mevlidir yüzün
Ebced ile lam elif bidir yüzün

— 145—

Ve'd - duhânın âfitâbıdır yüzün
Cami'u'l - hüsnün kitabıdır yüzün
Mahşerin yevmü'l - hisâbıdır yüzün
Cennetin şem' u şarabıdır yüzün

— 146 —

Ve'd - duhânın âfitâbıdır yüzün
Dil - berin vechi kitâbıdır yüzün
Hayme - i mi'ad - ı canın öyle bil
Uşbu ma'niden tınâbıdır yüzün

— 147—

Kıble - i erbâb - ı tâ'attır yüzün
Nüsha - i eşrât - ı sâ'attır yüzün
Sâni - ı sun' - ı sınâ'attır yüzün
Gör neçe yevm - i şefâ'attır yüzün

— 148 —

Şem' - ı tevfik u hidayettir yüzün
Suret - i Haktan kinâyettir yüzün
Bi - bidâyet bi - nihayettir yüzün
Hem nihayet hem bidâyettir yüzün

— 149—

Tûti - i cana şekerdir sözlerin
Leblerin la'l ü güherdir sözlerin
Gel nisâr et kim dürerdir sözlerin
Ey ki mercan u güher dür sözerin

— 150 —

Sihr ile sayyâd - ı candır gözlerin
Fitne - i ahır zamandır gözlerin
Bileler kim bi - emândır gözlerin
Dile gelmez dil - sitândır gözlerin

— 151 —

Sihr ile iletti câdû gözlerin
Nergisin gözünde uyku gözlerin
Merk ile her lahza yaktı gözlerin
Gönlüme bıraktı korku gözlerin

— 152 —

Dünyenin ehlinden usandı gönül
Gaflet uykusundan uyandı gönül
Hakkı incitmekten utandı gönül
Hakka döndü Hakka dayandı gönül

— 153 —

Gözlerin sevdasına düştü gönül
Fitnenin gavgasına düştü gönül
Altı dördün tâsına düştü gönül
Vahdetin deryasına düştü gönül

— 154 —

Bir acaib dilbere düştü gönül
Bir eli yetmez bir yere düştü gönül
Bir meh - i nik - ahtere düştü gönül
Bir büt - i simin - bere düştü gönül

— 155—

Her ki Hakkın ilmine mahrem değil
Ol azâzil divdir adem değil
Ma'rifetle geçmeyen dem dem değil
Cahilin yoktur demi adem değil

— 156 —

Yüzünü Haktan çevirme Hakkı bil
Sure - i ve't - tûn tanı rakkı bil
Mustafanın parmağından şakkı bil
Selsebil oldu dudağın zevkı bil

— 157 —

Hak sever hûbu vü Hakdan Hakkı bil
Levh ile ve't tûrı tanı rakkı bil
Gör bu bedrin istivâsın şakkı bil
Nâra satma sen anı uçmağı bil

— 158 —

Hakka doğru bak vü Hakı doğru bil
Doğru kavl ol doğru fi'l ol doğru dil
Çün buyurdu üscüdü Rabb - ı celil
Üscüdü yetmez mi insâna delil

— 159—

Huccetü'llah oldu nutkun nâtık ol
Hakka ihlas iste Haktan sadık ol
Ger likâ Haktan dilersen aşık ol
Haliku'l - halkı gör andan hâlik ol

— 160 —

Geç ikilikten elif tek vahid ol
Hakkı gör Ademde Hakka sâcid ol
Gel fenanın bahrına düş hâlid ol
Ka'beyi tanı vü Lâta âbid ol

— 161 —

Perdesiz ma'budunu gör âbid ol
Olma şeytan gel turâba sâcid ol
Cennet - i bâki na'im - i hâlid ol
Geç ikilikten vücud - ı vâhid ol

— 162 —

Ey behiştten taze gelmiş taze gül
Havz - ı Kevser ruşen âbmış taze gül
Hüsnüne ey şâh - ı alem cümle kul
Kim durur diyen seni kim Hak değil

— 163 —

Aşk imiş baki vü hüsnün lâ - yezâl
Aşk sığmaz çün ü çend ü kil ü kâl
Lem yelid hüsnün ve lem yûled cemâl
Hüsnüne subhânehu celle celâl

— 164 —

Ben otuz iki hurufum lem - yezel
Yoktur ortağım ne mislim ne bedel
Çün ebeddir ahırım evvel ezel
Evvel ü ahır benim ezze ve cel

— 165 —

Ey cemâlin âfitâb - ı lâ - yezâl
Vey dudağın çeşme - i âb - ı zülâl
Bâreke'llah ey habib - i hoş - hızâl
Yoluna canım fedâ kanım halâl

— 166 —

Her neye kim bakarım Hak bakarım.
Bakışım Haktır ene'l - hak bakarım
Hakka mutlak zat - ı mutlak bakarım
Bi - gümân Hakkım muhakkak bakarım

— 167 —

Bulmuşum Hakkı ene'l - hak söylerim
Hak benim Hak bendedir Hak söylerim
Gör bu esrârı ne muglak söylerim
Sadıkım kavlimde saddak söylerim

— 168 —

Secde emrin tutmayan şeytan - ışûm
Hak yaratmış anı min nâri's - semûm
Gelmedi şeytana çün Haktan ulûm
Ol cehûlün adıdır Haktan zulüm

— 169 —

Menzil - i Mahmud imiş âli makâm
Ol makâmı iste Haktan ve's - selam
Gerçi ayındır kamer adı müdâm
Dolmayınca olmadı nuru tamam

— 170 —

Gel rızasın iste Hakkın sen müdâm
Çünkü Haktır yarını iste müdâm
Dünye mühmeldir anun devri tamam
Sal elinden uçmada ey nik - nâm

— 171—

Ravza - i Rıdvân yüzündür ve's - selam
Suret - i rahmân yüzündür ve's - selam
Arş - ı Hak ey can yüzündür ve's - selam
Levh ile Kur'an yüzündür ve's - selam

— 172 —

Levh ile Kur'an yüzündür ve's - selam
Hak te'âlâdan gelen sensin kelâm
Suretin devrinde hüsn oldu tamam
Ey saçın tâhâ yüzün Beytü'l - haram

— 173 —

Yara her sa'at selam olsun selam
İşret ü ayşi müdâm olsun müdâm
Yarsız sohbet haram olsun haram
Yara bu ma'ni tamam olsun tamam

— 174 —

Ka'beden maksud yüzündür ve's - selam
Fitneler başı gözündür ve's - selam
Kâf ve'l - Kur 'an sözündür ve's - selam
Fâ'il - i mutlak özündür ve's - selam

— 175 —

Vechimi Allaha teslim etmişim
Suret - i rahmana ta'zim etmişim
Nutkumu eşyada taksim etmişim
Gör bu esrârı ne tefhim etmişim

— 176 —

Ben ezelden mest ü ser - hoş gelmişim
Hızra su Mûsâya ateş gelmişim
Levh - ı mahfuzum münakkaş gelmişim
Çâr u penc ü heft ile şeş gelmişim

— 177 —

Ben ezelde aşk ile pir olmuşum
Gâh iki anunla geh bir olmuşum
Ahsen - i surette tahmir olmuşum
Kâdirim her emre takdir olmuşum

— 178 —

Suretin nakşında hayran olmuşum
Vazlına ulaşalı can olmuşum
Akla sığmaz genc - i pinhan olmuşum
Lâ - mekân tahtında sultan olmuşum

— 179 —

Ol dem İsrâfil ü hem sûr olmuşum
Gör ene'l - hakdan ne Mansûr olmuşum
Selsebilim cennet ü hur olmuşum
Gence viran aşka ma'mur olmuşum

— 180 —

Alnının ayına hayran olmuşum
Gözlerin âline mihmân olmuşum
Kaşların yâsına kurban olmuşum
Kirpiğin okuna nişân olmuşum

— 181—

Aşk içinde gör ne hayran olmuşum
Cism içinde ser - be - ser can olmuşum
İlm içinde bahr - ı Umman olmuşum
Lâ - mekân gencine viran olmuşum

— 182 —

Fazl - ı Haktan ben hidayet bulmuşum
Suretin nakşını ayet bulmuşum
Mertebe alemde gayet bulmuşum
Ol sebebden ben velâyet bulmuşum

— 183—

Nur - ı aşkın şu'lesinde yanmışım
Cigerim kanı ile boyanmışım
Kandasın ey Fazl - ı zü'l - 'arşi'l - azim
Ben firâkında zi - can usanmışım

— 184 —

Ben cihanda lâ'übâli dervişim
Külli varım Hak yolunda vermişim
Ben adem mülküne varıp irmişim
Bu vücudum zinetin hep dirmişim

— 185 —
Mestim ol meyden ki mahmur olmazam
Haktan ırak ta - ebed dûr olmazam
Çün ben ol sağam ki rencûr olmazam
Gam değil ger dive meşhur olmazam

— 186 —
Ben vücud - ı mutlakım mutlak derim
Hak tanıktır Hak bilir kim Hak derim
Küntü kenzen sırrını muğlak derim
Eyledim parmağı aya şak derim

— 187 —
Adımı Haktan Nesimi yazarım
Bil bu ma'niden ne simem ya zerim
Hem hidayet eylerim hem azarım
Hem bütü uşatıcı hem Azerim

— 188 —
Vahdetin bağrında her dem yüzerim
Gevheri ol bahr içinde düzerim
İki yüzlünün derisin yüzerim
Ma'den - i bahrı elinden süzerim

— 189 —
Vahdetin şehrinde seyran ederim
Ben seni cismimde hayran eylerim
Gencimi Ademde pinhan eylerim
Ademi hem Hak hem insân eylerim

— 190 —
Hakka senden koyma kim dâd eyleyem
Ta - ebed senden Hakı yâd eyleyem
Sa'yını hiç umunu bâd eyleyem
Gamda yanan düşmeni şâd eyleyem

— 191 —
Gördüm ol ayı vü bayram eyledim
Ol lebi mey gözleri câm eyledim
Hacca verdim azın - i ihram eyledim
Fâ vü zâd u lâmı Hak - nâm eyledim

— 192 —
Gözlerin esrârını fıtaş eyledim
Gör ne meyden içerim aş eyledim
Görmeyen Hakkı adın taş eyledim
Arife tahsin ü şâ - bâş eyledim

— 193 —
Bülbül oldum bir aca'ib öterim
Od içimdedir bu gün hoş tozarım
Gerçi bu dem sözlerimden düterim
Küfr ile dini bir - â - ber tutarım

— 194 —
Mushafın harfi vü evrâkı benim
Küllü şey'ün hâlikün bâki benim
Mey benim sağar benim sâki benim
Alemin semmi vü tiryâki benim

— 195 —
Çün ezelden ta - ebed bâki benim
Kün fekânın halkı vü hallâkı benim
Vahdetin bezminde çün sâki benim
Enfüsün âyât u âfâkı benim

— 196 —
Lâ - mekânın tahtına sultan benim
Küntü kenzin sırrına bürhân benim
Hem - dem - i İsâ vü hem İmrân benim
Cennet - i bâki vü hem Rıdvân benim

— 197 —
Dünyede ömrünü gördüm bir tutam
Bir tutam dünyayı neçe bir tutam
Biri tuttum ikisini tutmadım
Gam değil ger dive meşhur olmazam

— 198 —
Sözünü candan sevenler ey hümâm
Hall olur gönüldeki müşkil tamam
Dökülür şekker dehânımdan müdâm
Ekşimez hiç tatlı lafzım ve's - selam

— 199 —

Perdeden mâh - ı sıyâm oldu tamam
Kıble - i Beytü'l - haram oldu tamam
Zühd imiş sevda - yı hâm oldu tamam
Sufiye mey ver ki cam oldu tamam

— 200 —

Perde yüzünden götürdü Hak tamam
Gel Hakın didârını gör ve's - selam
Ben ezelden görmüşüm Mushaf kelâm
Gencini fâş eyledi Beytü'l - haram

— 201 —

Kıbledir yüzün kara kaşın imam
Zülf ü kaşındır tehiyyât ü selam
Ey saçın mahşer ruhun Beytü'l - haram
Suretin devrinde hüsn oldu tamam

— 202—

Ey cihan aşk ehline sensiz haram
Her dem olsun yüzüne yüz bin selam
Suretin Mushafıdır ey Tûbâ - hırâm
Kirpiğin kaşınla zülfündür imam

— 203 —

Vechine cebbâr - i alemden selam
Olmasın ey bedr - simâ lâ - yenâm
Çün cemâlin Hızr imiş aynın kelâm
Maszhar - ı Allah yüzün bedrü't - tamam

— 204 —

Dünye Hadis Allahın zâtı kâdim
Kâdir ü kahhâr oldur hem hakim
Allahın emrin tut ey gönlü selim
Varına rahmet kılandır ol rahim

— 205—

Suretindir bi'ssmi'llahi'r - rahim
Suretindir mazhar - ı zât - ı kadim
Ayetu'llah çünkü senden oldu fâş
Hem lebinden ilm ü hikmet müstâkim

— 206 —

Ey cemâlin mazhar - ı zât - ı kadim
Suretin Allah u rahmân u rahim
Vechine cümle mela'ik ins ü cin
Secde kıldı gayr - i şeytan - ı racim

— 207—

Gel beni avare kılan dil - berim
Bağrımı sad - pâre kılan dil - berim
Eşiğinde ben kulun yanar iken
Meylini yadlara kılan dil - berim

— 208 —

Nâ - gehân bustâna girdim subh - dem
Lâlenin gördüm elinde câm - ı Cem
Nergis işittim der idi dem - be - dem
Dem bu demdür dem bu demdür dem bu dem

— 209 —

Ey yüzün bağında sünbül lale - çin
Arızın güldür saçındır müşk - i Çin
Ey sözün doğru hadisin cümle - çin
Düştü anber - çin saçından müşk - i Çin

— 210 —

Hak tecelli eyledi Mûsâ için
Ne Aristalis ü Bû - Sinâ için
Ey gönül şol hur - ı meh - simâ için
Secde kıl hem şol kad - i bâlâ için

— 211 —

Olmadı çün hacca ikrârım bütün
Oldun anlardan meger lâ yûkinûn
Bilmedin çün Hakta vâv ü mim ü nûn
Toncuya git sen gerekse ton bu tün

— 212 —

Canımı yandırdı şevkın kandasın
Bundasın ma'nide gerçi andasın
Ey kamer yüzlü meh - i tâbende sen
Gel ki şeksiz bâki vü pâyendesin

— 213 —

Hak te'âlâ perdesiz oldu ayan
Sur uruldu sur - ı İsrafil uyan
Ey yüzün Haktan otuz iki nişân
Mushafın esrârını kıldı beyan

— 214 —

Perdeden mâh - ı tamam oldu ayan
Kıble vü Beytü'l - haram oldu ayan
Zâhidin sevdası hâm oldu ayan
Sufiye mey ver ki câm oldu ayan

— 215 —

Ger dilersen hâliki etmek ayan
Harfsiz sen neçe eylersin beyan
Harfden özge hâlika yoktur nişân
Ger tapıpsan gel beyan eyle beyan

— 216 —

Lâ - mekân râst ilettim râh ben
Şemsimin ardınca doğru mâh ben
Eşiğimde bende buldum şâh ben
Vermezem biñ tâ'atı bir âh ben

— 217—

Şahâ bir bi - basiret ademim ben
Ki nâ - binâ - yı her dü alemim ben
Kemine kem - terim kemden kerim ben
Çü şefkat kıla şâhım hürremim ben

— 218 —

Ey özünden bi - haber gafil uyan
Hakka gel kim Hak değil batıl uyan
Olma fâni aleme mâ'il uyan
Ma'rifetten nesne kıl hasıl uyan

— 219—

Haşr maksûd - ı halâ'ik yâ emin
Fazl - ı Haktır rahmeten li'l - alemin
Fazl ile zü'l - kuvveti hablü'l - metin
Nü'tihi men yeşâ'ü yevmü'd - din

— 220 —

Ger sen istersen Hakı bilmek yakin
Gel Nesimiden apargıl reh - berin
Te'vil eyle ayet - i tûri sinin
Ger olam dersen min eshâbi'l - yakin

— 221 —

Mağrib ü maşrıka Haktır söyleyen
Kanı bir aşık bu gün Hak isteyen
Hak ayan oldu vü Hakkı görmeyen
Oldu şeytan Ademi Hak bilmeyen

— 222 —

Enbiyanın savın ü ıydı ey fülân
Şâh Alidir bil hakikat bi - gümân
Neçe ruz u sitte eyyâm u kamu
Şâh Alidir şâh Ali tahkik inan

— 223 —

Ey dolu senden cihan senden cihan
Hem cihanın aynısan hem cism ü can
Kaşların harfinden oldu kün fekân
Senden oldu her ne kim oldu ayan

— 224 —

Haktan âgâh ol ki Hakdır câvidân
Hak buyurdu men aleyhâ küllü fân
Koy cihanı gel ki fanidir cihan
Gör neçe her gün gider her kârvân

— 225 —

Ger seni sen tanımışsan bi - gümân
Sendedir Hak sende gör Hakkı ayan
Ruh - ı Kudsün nefhasından ya'ni can
Câvidân ol hayy ü hayy - ı câvidân

— 226 —

Çünkü verdin gönlünü bir yara sen
Halk edüben yara yigrek yara sen
Müdde'i ol yar için agyara sen
Verme yarın sırrını deyyâra sen

— 227 —

Çok halâ'ik geldi vü geçti zaman
Dediler kim bir sırı vardır nihân
Geldi Fazlu'llah imam - ı gayb - dân
Küntü kenzin sırrını kıldı ayan

— 228 —

Bunca hay u hu vü bunca hay u hû
Aç arık ulak imiş içi kuru
Gerçi olur mahşerin adı ulu
Bağrımı kıldı bu bahşiş yaralu

— 229 —

Ey hayası görklü vü yüzü sulu
Kahramâni gözlerindir sürmelü
On sekiz bin alem üstünden dolu
Dile gelmez vasfın u şanın ulu

— 230 —

Secde eyler yüzüne mihr ile mah
Müşk - i Çin saçından oldu rû - siyah
Arş - ı rahmandır yüzün Haktır güvah
Hubluğun Mısrında sensin padişah

— 231—

Ey yüzün Ümmü'l - kitab ü Fatiha
Kaşların vahy ü hitab ü Fatiha
Saklamış mahı nikab ü Fatiha
Can - fezâ lâ'lin şarab ü Fatiha

— 232 —

Can feda canlar feda enfâsına
Secde kıl çün Hak demiş bâlâsına
Düştü alem Hak nefis kavgasına
Cahil irmez zülfünün yektâsına

— 233 —

Fazl Rabb - ı zü'l - celâl oldu bize
Muhsin ü hüsn ü cemâl oldu bize
Atamız sâhib - kemâl oldu bize
Anamız südü halâl oldu bize

— 234 —

Mescid ü mey - hane bir oldu bize
Div ile şeytan esir oldu bize
Gam ferah diken harir oldu bize
Dil - berin aşkı emir oldu bize

— 235 —

Aşk ile gece harir oldu bize
Cennetin nûru hamir oldu bize
Arşı Allahın serir oldu bize
İki alem cümle bir oldu bize

— 236 —

Canımın la'li meyidir câm ile
Zülf ü halin dânesidir dâm ile
Ben zemânı bulmuşum eyyâm ile
Vahidim şol zât - ı bi - encâm ile

— 237—

Hakkı batıl sanma Hak yoktur deme
Rab benim rabbü'l - felak yoktur deme
Yazıcı yazan varak yoktur deme
Şem'ı yandır sen gasak yoktur deme

— 238 —

Görmüşüm her şeyde Hakk - ı mutlakı
Ger değilsen lâ - şey itirme Hakı
Kim ki Hakkı bulmadı oldu şaki
Gel ki Tûfan oldu iste zevrakı

— 239 —

Kim elif tek vahid ü ferd olmadı
Bilme merd anı kim ol merd olmadı
Kim ki Hak râhında bi - gerd olmadı
Döğdüğü cüz âhen - i serd olmadı

— 240 —

Dedim zülfün kemendi perçem oldı
Dedim canım anunçün dirhem oldı
Dedim kûyun itiyim ey kamer - ruh
Dedi bu dahı ya'ni Adem oldı

— 241—

Sabr ile atlas olur tut yaprağı
Yiğidi har gösterir tut yaprağı
Bir kişi bir kişiye kılma sefer
Yiğidi ya su çeker ya toprağı

— 242 —

Ölmezindin her kim öldü ileri
Yoluna cennet sarıya yolları
Havz - ı Kevser selsebil âb - ı hayat
Anda elbet kandıra susuzları

— 243—

Dünyanı benim diyenler kalmadı
Sanasın kim bu cihana gelmedi
Her vücuda bir nişân lâbüd gerek
Bir nişânsız er anadan olmadı

— 244 —

Ey saçın buyu Mesihânın demi
Fitneye hüsnün bıraktı 'alemi
Küntü kenz in sırrıdır aşkın gamı
Olmadı şeytan bu sırrın mahremi

— 245 —

Zülf - i anber - sâya verdim gönlümi
La'l - i ruh - efzâya verdim gönlümi
Kaşı tek sevdaya verdim gönlümi
Gör ne muhkem yaya verdim gönlümi

— 246 —

Nâ - gehân bir aya verdim gönlümi
Can ile yağmaya verdim gönlümi
Hüsn - i bi - hamtâya verdim gönlümi
Münteha bâlâye verdim gönlümi

— 247 —

Ol yüzü zibâya verdim gönlümi
Zülfü tek sevdaya verdim gönlümi
Ol kad - i bâlâya verdim gönlümi
Gör neçe sevdaya verdim gönlümi

— 248—

Gözleri pür - hâba verdim gönlümi
Lebleri cüllâba verdim gönlümi
Ol yüzü meh - tâba verdim gönlümi
Öz özüm gark - âba verdim gönlümü

— 249 —

Ademe gel ademi bil ademi
Ademi olanların budur demi
Bu demin zatında derdimin demi
Hak ruhun ruhu durur nedir demi

— 250 —

Kâf ile nûndan yarattı alemi
Erba'in günde yogurmuş Ademi
Dem bu demdür dem bu demdür bil bu demi
Ademe urdu bu demden Hak demi

— 251 —

Nâr - Mûsâ vü asâdır şâh Ali
Âfitâb - ı Kibriyâdır şâh Ali
Ayet - i Hak nümâdır şâh Ali
İbtida vü intihâdır şâh Ali

— 252—

Gülistan - ı melekuttur şâh Ali
Şir - i kûh - ı ceberuttur şâh Ali
Yunus u derya vü huttur şâh Ali
Hem 'asâ Mûsi dπuddur şâh Ali

— 253 —

Suretin Mushaftır ey can paresi
Lutf u hüsn ol Mushafın si - paresi
Cana kâr etti firâkın yarası
Gör nedir anun devâsı çaresi

— 254—

Ey muhit - ı bahrının dür - dânesi
Küntü kenz in gencinin viranesi
Çün kim oldu aşikara gencimiz
Adem oldu alemin divanesi

— 255 —

Kâf ve'l - Kur'an dır ol mahın yüzi
Görmesin yavuz göz ol şâhın yüzi
Fani olmaz hergiz Allahın yüzi
Hâlik olsun div - i güm - râhın yüzi

— 256 —

Ey kamer tal'atlı şems - i hâveri
Ravza yüzündür dudağın Kevseri
Ger seni görse idi düşde peri
Oda salaydı otuz iki peri

— 257 —

Firkatin derdi bana Hak eyledi
Canımı yandırdı efgâr eyledi
Gel ki şevkın halimi zâr eyledi
Alemi sensiz bana dar eyledi

— 258 —

Kâmetin kaptı kıyâmet eyledi
Kaddini gör kim ne kâmet eyledi
Ka'bede her kim ikâmet eyledi
Gözlerin anâ imamet eyledi

— 259 —

Ey gönül Mansûr ene'l - hak söyledi
Hak idi vü Hak dedi Hak söyledi
Marifet sırrını mutlak söyledi
Arif âmenna ve saddak söyledi

— 260 —

Kim ki Esrâr - ı Nesimi bilmedi
İzzeti Fazl - ı Na'imi bilmedi
Div ü rahmân ü rahimi bilmedi
Mazhar - ı zât - ı kadimi bilmedi

— 261 —

Ma'rifet ehline Hak binâ dedi
Ve'llezine câhedü finâ dedi
Seni kendözüne hâr eyleme
Hak senin hakkında kerremnâ dedi

— 262—

Hak dedi kim yer yedi vü gök yedi
Lâ - mekân tahtında gizlidir yedi
Gizli ademde ayan oldı yedi
Dört yedi bir kez neden oldu yedi

— 263 —

Ey kaşunla kirpiğin zülfündür yedi
Ol yedi kim şeytan anı bilmedi
Hak bu sırrı Ahmede keşf eyledi
Şol sebebden Ahmede ummi dedi

— 264—

Kirpiğin kaşınla zülfündür yedi
Yer yedi vü gök yedi sende yedi
Ne sebebden haftanın adı yedi
Bunda hikmet var durur Mushaf yedi

— 265 —

Ey lebin vasl - ı hayat - ı sermedi
Hatt - ı halindir cemalin ebcedi
Kirpiğin kaşınla zülfündür yedi
Ol yedi kim Ahmedi mest eyledi

— 266—

Kim ki Haktan tutmadı pend ey kişi
Onmadı hergiz anun Hakdan işi
Adı ne erkektir anun ne dişi
Çayuban parmağını anun dişi

— 267 —

Ey benim gönlümü alan gözleri
Vay benim bağrımı delen sözleri
Ben şikayet kimden edem ey habib
Özleridir özleridir özleri

— 268 —

Ey yüzün ol levh kim mahfuz idi
Her zaman bir mevc ile melfuz idi
Enbiya bu noktadan mahzuz idi
Bu haber İblisten mahfuz idi

TARİKAT KAPISI: *Buyruk*'a göre tarikta kapısı denizdir; kendi özünü bulmaktır; öğrenmektir; inançtır; ettir; eşiktir; fitildir. Gerçek yolun başlangıcıdır.

Makalat'a göre tarikat makamları: 1) El alıp tövbe kılmak, 2) Mürit olmak; 3) Saçın gidermek, libasın giymek, 4) Mücahede, göyünmek, 5) Hizmet etmek, 6) Korku duymak, 7) Umut tutmak, 8) Hırka, zenbil, makas, seccade, berat, hidayet; 9) Makam sahibi olmak, nasihat sahibi olmak, cemiyet sahibi olmak, muhabbet sahibi olmak 10) Aşk, şevk ve fakirlik. *Buyruk*'a göre tarikatın makamları: 1) Mürşitten el alıp tövbe kılma, 2) Talip olma, 3) Saçına ve giysilerine önem vermeyip dünya nimetlerine bağlanmama, 4) Sabir olma, 5) Hürmetli olma, 6) Korku duyma, 7) Tanrıdan umut kesmeme, 8) Hidayete erme, 9) Toplum içinde uyumlu olma, öğüt dinleme, sevecen olma, 10) Aşk, şevk ve fakirlik. Tarikat kapısı ikinci kapıdır. Gönül kayılarını içerir. Sahibi Hz. Ali'dir. Simgesi oddur. Ateş insanı kötülüğe sürükler. *Makalata* göre, zahitler tarikat kavmindendir. Aslı od'dur. Ateş gibi hergün yanarlar. Bu dünya da kendini olgunlaştıranlar ahirette türlü türlü azaptan kurtulurlar. Zahitlerin ibadeti, her an Tanrının adını anmaktır. Zahitler takva sahibidir. Biat arapça söz verme anlamına gelir. Biat, bir isteklinin (talib)in biat töreniyle bir uyarıcıya teslim olmasıdır. Talip mürşit ile el ele tutuşur, daha sonra telkin yapılır. İkrar alınır. El ele tutuşmak istekli, uyarıcı (mürşit) aracılığıyla önce Hz. Ali'ye, oradan Hz. Muhammed'e ve Tanrı'ya erişmiş olur. Kuran'ı Kerimdeki "el ele el hakka" ayetine dayanır. Kaynağı bu ayettir. Tarikat kapısına varılmadan önce gönüllü görevliye başvurur, yola girmek istediğini bildirir. Dede yada mürşit yahut baba onu bir rehbere teslim eder. Rehber "gönüllü"ye yol hakkında gerekli bilgileri verir, uyulması gereken kuralları ona belletir, onu görgüye hazırlar. Yetişme süresini rehber saptar. Rehber gönüllünün yetiştiğini söyleyince, dede gün belirler. O yerdeki talipleri, düşkün olmayanları ayn-ı ceme çağırır. Yolun biçimsel hazırlıkları görevlilerce tamamlanır. Rehber, gönüllüye yardım ve kılavuzluk ederek görgüye getirir. Ayn-ı cem de yapılan tören sonunda gönüllü tarikata talip olur. Mürid olarak girer. Mürid gönüllüden sonraki basamaktır. Onun için yükselme yolları açıktır.

TARİKATTA EĞİTİM

Bektaşilikte eğitim almakta olan kişinin, sürekli olarak ortada olan, erişilmesi mümkün olan bilgilere ve gerçeklere ulaşabilmesini, onları algılayıp, anlayabilecek duruma (hâl'e) gelebilmesini sağlamak doğrultusunda **eğitim**, durmaksızın sürdürülür. Bu yönteme, **"kabını genişletmek"** denilmektedir. Dolayısıyla eğitim yöntemi, "bireyin kabını genişleterek, gerçeği algılayabilecek, onu gerçekleri, idrak edebilecek, zevk edebilecek hal'e (dem'e) getirebilmektedir. Bu yolda mürşid sadece yol gösterir. Bundan sonra eğitimi alana kalmıştır. Temel prensip "seni senden aldık, sana teslim ettik" şeklindedir. **Keşfi** nin açılmasıyla, sırrı sezecektir.

İnsan bilgisinin sınırları vardır. Sınırları değişkendir. Zaman içinde daha çok şey insanın bilgi dağarcığı içine girmektedir. İnsanda bilgiye ulaşmak, daha fazla bilmek için sonsuz bir çaba vardır. Ancak, bilgimiz ne kadar genişlerse genişlesin hep bir bilinmezlik ile sınırlı kalır. Bu sınır çizgisini ileriye attıkça bilgilerimize birşeyler ekleriz. Ama, çizgi hep vardır. Bilinmezlik diyarı hep oradadır. Bilemediklerimize de ulaşma çabamız bizim

bildiklerimizi de elde edebilmemizin tek yoludur. Düşünceyle ve akılla bulabildiğimiz şeyler bilgilerimizdir. Artık bilinenler hanesindedir. Ancak, bilinmezlik sınırını zorlamamız da düşünceyle olur, bu sefer düşünceye **sezgi** eşlik eder. Bilgilerle giderek sınıra ulaşınca sezgiye başvurulur. Yeni bilgileri **keşfetmek ancak sezgiyle yola çıkmakla olasıdır.** İşte, tasavvufta bilmekten öte, **zevk etmek** terimiyle açıklanan, toplumsal ispatı olmayan ama bireysel deneyimle elde edilen vargılara sezgiyle ulaşılabildiğidir. Bunun için insanın sezgi yeteneğini geliştirmesi gerekir. Sezgide aşk'ın gücü vardır.

Türk tasavvufunda Aşk, oluşturucu güçtür. (135) Sevgi olarak ortaya çıktığında yapıcı; kin olarak ortaya çıktığında yıkıcı güçtür. İnsan da kendi kimliğini bu güçle oluşturur. Sevgi ile yapıcı, kinle yıkıcı kişilik geliştirir. Tasavvufta hedeflenen insan-ı kamil örneğine sevgi ile ulaşılabilir. Sevginin ürünü iyilik, kinin ürünü kötülüktür. İnsan-ı kamil düşüncesinden kötülüğü çıkarmış olan kimsedir. Dolayısıyla sevgiyle hareket edecek ve yapıcı bir kişiliğe sahip olacaktır.

(Belkis Temren, Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi S: 72)

NEDİMİ

Elimizde yaşamı, gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri, asıl adı ve eserleri hakkında yeterli bilgi yok. Ancak *Sehi teskiresinde* yalnız aşağıdaki dörtlüğü bulunan Nedimi, onbeşinci yüzyılın yarısında yaşamış bir Bektaşi ozanı. Ancak Sehi teskiresinde ki yetersiz bilgiler mevcut.

Sehi, onun, şiirde ve özellikle gazel biçiminde usta olduğunu, sohbetlerinin tatlı, eşsiz, her şeyden arınmış, Tanrı aşkıyla dop - dolu bulunduğunu ve Bektaşi giysileriyle dolaştığını yazıyor. Bir çok dergilerde aşktan söz eden şiirleri vardır.

Feleğin yazdı çak burcunda
Ki dönem ben dahi bir ucunda
Ne zekâtın edem tama - ı malın
Ne namazında ne orucunda

NEFES

Velleyli izâ yağşâ buyurdu Sübhan
Vennehâri izâ tecellâ'sıdır
Ali'dir esrada eşyada ayan
Bilcümle erenler mübtelâsıdır

Kün emriyle halk olundu her eşya
Mevcud olub nefsen illâ vüs'ahâ
Zuhur etti bunca ruh - i enbiyâ
Adem Safiyullah ibtidâsıdır

Akıl fikir ermez sırr - ı Yezdân'a
Buyurdu Vel - asrı innel - insan'a
Şeriat râhını Şah - ı sultana
Tevdi' kıldı Hatmül - enbiyâ'sıdır

Nedimi gel gözle bâb - ı rızayı
Muhammed Mustafa mihr-ü vefayı
Şir - i Hüdâ Aliy - yel - Murtezâ'yı
Hakikat bu halkın muktedasıdır

Velleyli izâ yağşâ, vennehar: "*Her tarafı karanlığa boğan geceye ve aydınlatan güneşe*" *Leyl suresi: 1.2. ayet.* — **Vel - asrı innel - insan:** "*Akıp giden çağ için*" *Asr suresi: 1.2. ayet.* — **Kün:** ol — **Halk olundu:** *Yaratıldı* — **Mukteda:** *Uyulan, örnek tutulan.*

MARİFET KAPISI

Buyruk'a göre marifet kapısı dalgıçtır, sözün anlamını bilmektir; kendini eğitmektir, dindir; kandır; sövedir, yağdır. Marifet kapısı, güzellikleri, gerçeği yüklenmedir.

Makalat'a göre "marifet kapısında ilham, fehm, aşk, şevk ve muhabbet cana kondu; can dirildi; akıl egemen oldu; geleni, varanı bildi, çünkü tüm nesneler canla dirilir; can marifet ile dirilir. Onun için marifetli canlar, erenler canıdır; marifetsiz canlar, hayvanlar

canıdır. Su olarak algılanan marifet, gönül gözünden akar ve baştan olarak bitince çıkan canı sular..." der. Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle dogan anlam, sezgi, bilgi anlamına gelir. Esin (ilham), us ve duyuların aracılığı olmadan tanrısal gerçeklerin ve gizlerin, varlık ve olayların iç yüzünün velinin gönlüne doğması biçiminde algılanır. *Makalat* "Akıl şeriat ve tarikat kapıları için gereklidir; marifet ve hakikat kapılarında akla gereksinme yoktur" derken bir ters bilinç ortaya çıkarır. Ancak beyin, marifet kapısı ile daha az düşünme etkinliğinde bulunur. Üretkin aşamaya sıçrar. Tarikat inançtır. An-ı daim manevi ilkeler bütünüdür. Tanrının eksiksiz sureti olarak beliren İnsan-ı kamil kutbun yaşama görüşünü, varacağı noktayı belirler. Bu aşktır, sevgidir. Tanrısal varlığı sevmedir. Sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına alınmasıyla sevenin sevilende kendini yok etmesidir. Fiziksel dünya, hakikatın yokluktaki bir yansımasıdır. İkilik, Tanrı'nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsan içinden çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır. İnsanda kendi beniyle bir savaşın içine girer; ikilik aşılarak "ben" fethedilir. Bu aşk insanın içindedir ve Tanrı yapısının bir parçasıdır. Akıl ve sevgi yarış içindedir. Böylece Tanrı yer yüzüne iner, yeryüzü Tanrılaşır. İnsan konuşan Kuran olur.

TEMENNAYİ

Gerçek adı, doğum ve ölüm tarihleri, kimliği bilinmeyen Temennayi'nin onbeşinci yüzyılda yaşadığı sanılıyor. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor. Ancak Temennâyi'nin sakalını, kaşını bıyığını traş edip köylerde, kentlerde dolaştığı biliniyor.

Kayseri'lidir. Lâtifi, tezkeresinde, onun "ruhlar göçüne" inandığını bildirir. Baki'nin yaşamına ait bir dergide Temennâyi'nin, son dönemlerinde cezbeye kapıldığı bilinmektedir. Hurufi yönü ve inançları ağır basan coşkulu bir Bektaşi ozanıdır.

"Cami - ün - Nezair" de şu nefesi mevcuttur:

Şol kadar göstermiştir bana devran gönlümü
Kim sanurdum görmek olmaz çeşm - i insan gönlümü

Bilmezem kim bu cihan içre vücudu yok mudur
Yoksa vardur çerh benden kıldı pinhan gönlümü

Ey acep kadir olub bir gün giyem mi ben anı
Kaddi bâlâ kendi zibâ cana ol can gönlümü

Berr ü bahr içre sadef var intizar üzre durub
Ağzım açub gözedirem ab - ı nisan gönlümü

Ruma şah u padişah olmuşca hürrem olurem
Beni asdarvan çıkarıb kılsa ihsan gönlümü

Sofi kalender ol kazıt saçı sakalı
Sana bu bir tuzaktır gider bu kıl ü kaali

Çeşm: *göz* — **Çerh:** *felek.* — **Kadd - i bâlâ:** *uzun boylu* — **Zibâ:** *parlak* — **Berr ü bahr:** *kara ve deniz* — **Ab - ı Nisan:** *nisan yağmuru, söylenceye göre, nisan ayında sedefler, deniz dibinden su yüzüne çıkıp, yağmur danelerini içine alıp. sedef yaparmış."* — **Hurrem:** *Şen, neşeli* — **Kıl ü kaal:** *Dedikodu.*

MEYDAN – MARİFET MAKAMLARI – DAR

Alevi - Bektaşilikte meydan, bir ibadet yeri olarak caminin yerini tutar. Camide şeriat, meydanda marifet, camide kıbleye dönüş, meydanda karşılıklı kıble oluş vardır. Camide hoca ve müezzin, meydanda mürşit ve rehber vardır. Camide yazılı Kuran, meydanda konuşan Kuran okunur. Cami dünya meydanıdır, güven yeridir, orada yapılan ibadet borç ödemedir. Meydan ise, büyük mahşerdir. İnsanı sonsuz yaşama götüren ölüm

sahnesidir, bir Kurban yeridir; sonsuz saltanat yeridir. Orada yapılan ibadet Mirac'a varmak içindir. Tarikat yolcusu nefsinden sıyrılarak gönüle; gönülden sırra; sırdan ruha; ruhtan Hakk'a Hak'tan halka göçeder *(Esat Korkmaz - Dört Kapı - Kırk Makam s: 88).*

- **Dar-ı Fazlı** (Fazlullah-ı Hurufi); yüzüstü yere kapanma duruşudur.

- **Dar-ı Nesimi:** Diz üstü duruşuyla temsil edilir. Nesimi gibi yol uğruna derisini yüzdürmeye hazır olmaktır.

– **Dar-ı Hüseyin:** Ayak mühürleme duruşuyla anlatılır. Dar-ı Fatıma, Dar-ı Hüseyin Fatıma ve Hüseyin gibi yol ugruna canını vermeye hazır olmayı simgeler. Marifet kapısının sahibi Ali, simgesi sudur. Marifet kapısında insan yolcudur, hicrete çıkmıştır. Alemleri, evreleri, varlık alanlarını bir bir gezer. Duygularından birey iradesinden sıyrılır, benliğini Tanrı benliğinde yok eder. Marifet alemine erenler gayb-ı izafiyi algılarlar. ***Makalat***'a göre arifler marifet kavmidir, asılları sudur; su arıdır, arıtıcıdır; ariflerde arıdır; arıtıcıdır. Makalata göre marifet Makamları: 1) Eden, 2) Korku, 3) Perhizkârlık, 4) Sabrı kanaat, 5) Utanmak, 6) Cömertilk, 7) İlim, 8) Miskinlik, 9) Marifet, 10) Kendi özünü bilmektir. ***Buyruk***'a göre Marifet makamları: 1) Edep, 2) Hayat, 3) Sabır, 4) Kanaat, 5) Utanmak, 6) Cömertlik, 7) İlim, 8) Teslim ve rızada olmak, 9) Marifet, 10) Kendi özünü bilmektir.

SADIK ABDAL

Alevi - Bektaşi şairleri arasında "Sadık" mahlasını taşıyan ve bilinen üç ozan vardır. Bunlardan birincisi 15. yüzyılda yaşayan Sadık Abdal'dır. İkincisi 18. yüzyılda yaşamış Malatyalı (Hekimhan ilçesinin Güvenç köyünden) Sadık Babadır. Üçüncü Sadık ise Çamlıca tekkesine bağlı 1897'de vefat eden Sadık Babadır.

Gerçek kimliği, yapıtları, doğum ve ölüm tarihleri ve asıl adı bilinmeyen ve tahmini on beşinci yüzyılda yaşadığı sanılan Sadık Abdal, Dimetokalı bir Bektaşi ozanıdır. Kızıl Deli Sultan'dan (Seyyid Ali Sultan) el almıştır. Ankara Genel Kütüphanesinde kayıtlı (A - 15 / 35) bir divanı vardır.

Sadık adındaki diğer iki şair yeri geldiğinde yaşadıkları yüzyıllarda anılacaklardır. Bu Sadık Abdal'ın Elyazma Divanı, Rüstem Abdal adındaki bir derviş tarafından (1155 H. 1742 M.) yılında kopya edilmiştir. Divanındaki şiirler, tarihi belge niteliği taşırlar. Sadık Abdal, Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar yaşamıştır. Kızıl Deli Sultan'ın (804 H. - 1401 M.)., Kaygusuz Abdal'ın (833 H. - 1478 M.) yılında öldükleri göz önünde tutulursa ve ayrıca Sadık Abdal'ın divanındaki şiirlerde de bu kişilerden söz edildiği düşünülürse onun, onbeşinci yüzyılda yaşadığı kesindir. Bununla birlikte Divanında Balım Sultan'dan hiç söz etmemektedir. Bu onun Balım Sultan dönemine yetişmediğini gösterir. Balım Sultan, Seyyid Ali Sultandan sonra postnişinliğe (862 H. - 1457 M.) yılında geçmiştir. (905 H. - 1499 M.) yılında Hacı Bektaş Veli dergahında posta oturmuştur. Bu hesaba göre Sadık Abdal'ın 862 H. yılından önce ölmüş olması gerekir.

— 1 —

Dahi ol Hacı Bektaş - ı Veli'dir bil heman hod şâh
Eğer bildinse bu sırrı bilirsin şâh - ı iclâli
Dahi Abdal Musa Sultan anın sırrı anın ayni
Ülûh - i nûr - i Rahman idi ol şâhın ahvali

Hem anın sırrıdır Kızıl Deli Sultan cemal issi
Kemal ü kudret issi hem ki sabit cümle ef'ali
Mükemmel oldu anınla tarikın cümle erkanı
Anınçün şimdi kamiller anınla buldu ikmali
Dilimden söyledi ol şah tamam divan - ı pür rehber
Tamam mürşid mükemmeldir eğer fehmeylesen kaali

Bu divanın eya **Sadık** ki altmış altı gün içre
Tamam oldu bihamdillah serâser buldu ikmali

— 2 —

Dediler ism - i bülendine anın Seyyid Ali
Dahi mahlasına Kızıl Deli denildi güzin
Akribadır ana Sultan Hacı Bektaş - ı Veli
Ya'ni evlad - ı Ali asl - ı şerif ile said
Caferi Sâdık'a o şah - ı Veli kıldı nazar
Ber murad etti beni kılmadı mahrum - ı ümid

O Seyyid Ali'nin makamında bul
Visali tamamen murad üzre hep
Ali'dir hemen kendisi bil o şah
Denildi Kızıl Deli hemçün lakab
Bu Sadık kulunu eden var hem ol
Veriser ne kim kılsa **Sadık** taleb

Çün nazar kılmış Keremden şahımız Kızıl Deli
Bulmuşam ulvi makamın kalmadı süfli mizâc

İclal: *saygı gösterilen, yüce* — **Erkan:** *yol, tüzük* — **Fehm etme:** *anlama* — **Seraser:** *baştanbaşa* — **Ulvi:** *ulu, yüce* — **Sufli:** *adi, aşağı* — **Mizac:** *karakter* — **Bülend:** *yüksek, ulu* — **Güzin:** *seçkin* — **Said:** *kutlu* — **Visal:** *kavuşma* — **Kemal :** *Olgunluk* — **Hod :** *Kendi* — **Issı :** *Sahip* — **Efal :** *eylemler* — **Seraser :** *Baştanbaşa* — **Uluhi:** *Kutsal* — **Cemal:** *Güzelyüz* — **Kaal:** *Söz*.

— 3 —

Velilerden sakın sen olma gafil
Onlardır aleme lutf ıssı vahib

Veliler cümlesi hakdır muhakkak
Cihanda hazır u nazır u gaib

Cihana serbeser sultan idi bil
Hüsameddin Şah ol kutb - i galib

Elinde zerre idi san cihan hem
Kamuya azl ü nasb u hükm - i sâhib

Dahi mahlas dediler ona Otman
Anın sen batın ismin anla talib

Ki Arifler dediler bil Gâni Şâh
Ganidir bi zeval ol kutb - i galib

Serapa nûr idi ol şah - ı Zinnur
Hakk'ı buldu erişen ana talib

Anın sırrı idi Hızır Baba bil
Ki kendüsi idi ol şah - ı galib

Kara Baba ana mahlas dediler
Ki batın ol Gani şah idi vacib

Serinde tâc - ı Bektaşi idi hem
Tamam ol nûr idi hem kevne sahip

Gelüp Kızıl Deli tekkesine ol
Tamam erkan idüp icra esâlib

Ki sofra hem çırağ istedi ol şâh
Dil ü candan verildi ana vâhib

Olub meskun kenar - ı Akdeniz'de
Ki ol Taşlık köyü kurbinde saib

Eyâ **Sâdık** rehinde can veren er
Naimi lûtfuna erdi o talib

Gafil: *habersiz* — **Vahib:** *bağışlayıcı* — **Serapa:** *baştanbaşa* — **Ser:** *baş* —**Serbeser:** *büsbütün* — **Azl:** işten çıkarma — **Nesb:** atama — **Issı:** sahip — **Esalip:** Sahipler — **Saib:** *uygunluk* — **Zerre:** *en küçük parça* — **Kevn :** *Varolma, varlık* — **Meskun :** *Oturan* — **Kurbi :** *Yakın*. — **Naim:**

— 4 —

Mustafa'dır rehber- i bürhânımız
Dilde matlub ol Ali pinhanımız

Ol Hasen'dir râz - ı dilde gün gibi
Hem Hüseyn aşkına döktük kanımız

Rahm ü lütfunda o Zeynelabidin
Serbeser kıldı müzeyyen canımız

Talib ü tilmiz olduk Bâkır'ın
Ol bize keşf eyledi Kur'an'ımız

Can ile hem Ca'fer'e olduk mürid
Cümle irşad eyledi irfanımız

Kıldı hem Mûsi - i Kâzım keşf - ı raz
Cümle sırrı bildirüb burhânımız

Hem Ali Mûsa Rıza'nın aşkına
Tâc - ı ulvi giydi dervişanımız

Hem tâki aşkına kıldı ictinâb
Mâsivâdan daima insanımız

Hem Nâki kıldı bizi bil cümle pak
Aşk - ı Hak'dır dilde her mihmanımız

Askeri'ye asker olduk can ile
Nâci oldu cümle ol merdânımız

Çok hidayet eyledi Mehdi bize
Hem küşâde eyledi erkânımız

Sâdıka bu fırka - i nâcilerin
Ol imamlar şahımız sultanımız

Rehber: *kılavuz* — **Bürhan:** *kanıt* — **Matlub:** *istenen* — **Rahm:** *acıma* — **Müzeyyen:** *süslenmiş* — **Tilmiz:** *öğrenci* — **Masiva:** *Tanrı'dan başkaları* — **Küşâde:** *açmak* — **Naci:** *kurtulmuş, esenlik* — **Fırka - i naci:** *kurtulmuş fırka (Meseli ehli beyti kemeseli sefinetün nuhün rekebe fiyha munca ve men tahallafe anha haleke: Benim ehl - i Beytim Nuhun gemisi gibidir. Kim o gemiye binerse kurtuluşa erer. Ondan ayrılanlar boğulur.) Hadis - i şerif* — **Râz:** *sır, giz* — **Pak:** *temiz* — **İçtinab:** *çekinme, sakınma* — **İrşad:** *aydınlatma* — **Hidayet:** *doğru yolu arama* — **Ulvi :** *Kutsal, ulu* — **Mihman:** *Konuk.*

— 5 —

Dem bu demdir gel taleb kıl vuslatı
Tâ eresin menzile kıl sür'atı

Aşık isen râh -ı Bektaşiye gel
Can ile kıl bu tarika rağbeti

Hem mürid ol mürşidân - ı sâdıka
Tâ bulasın izz ü cah - ı devleti

Lûtf - i Hak'dır ehl - i irfan tekkesi
Rehnûma bil çekme asla gurbeti

Kaim olub tekkelerde sen müdâm
Can vere gör eyleme hiç avdeti

Hulkin ahsen eyle anda san türâb
Tâ bulasın Zülcemâl'e kurbeti

Hadim olup hem emin ol anda sen
Cümleye kıl sâdıkane ülfeti

Kil ü kalin fi'l ü hâlin kıl dürüst
Bi tekellüf eyleme sen illeti

Ol emmâre hem levvâme ile mahv
Merd - i râh ol öldüre gör hayyeti

Aşık - ı hüşyâr isen ger aç gözün
Aşk ile yan eyleme hiç fikreti

Va'delenmiş saltanat sâdıklara
Hak kerimdir can ile kıl sür'ati

Sanma düşvar râh - ı Hak'kı sen bu gün
Cümle âsan terk edince gafleti

Hacı Bektaş - ı Veli'yi anla bil
Bendesi ol ta bulasın rif'ati

Ger perişan olsa gönlün nâs içün
Fâriğ olub cümleden kıl uzleti

Bâr - ı giran bâr - ı dünya bi sebât
Ana yetmez dervişin bil tâkati

Ehl - i dünyadan beri ol sen müdâm
Bi niyaza eyle daim minneti

Sanma ni'met erişe hiç gayrıdan
Kanda olsan lûtf - ı Hak bil ni'meti

Canib - i Hak'dan bilâ rayb **Sâdıka**
Sâdıkanın saltanatıdır kısmeti

İzz ü cah - ı devlet: *yüksek mertebe* — **Rehmüna:** *yol gösteren* — **Müdam:** *devamlı* — **Avdet:** *dönüş* — **Hulk - ı ahsen:** *güzel ahlak* — **Zülcemal:** *güzel Tanrı* — **Kurbet:** *yakınlık* — **Hâdim:** *hizmetçi* — **Ülfet:** *dostluk* — **Bi tekellüf:** *Özensiz* — **Emmâre, levvâme:** *nefis aşamaları* — **Hüşyar:** *ayık* — **Bâr:** *yük* — **Giran:** *ağırlık* — **Bila rayb:** *şüphesiz* — **Canip:** *Yan* — **Merd - i rah:** *Yol merdi* — **Rifat:** *Yücelik* — **Uzlet:** *Tenha* — **Asan:** *Kolay* — **Hayyet :** *Yılanlar* — **Türab:** *Toprak* — **Nas:** *Halk* — **Fariğ:** *Uzak* — **Takat**: *Güç*.

— 6 —

Hacı Bektaş Veli için

Cihanın nazırı ol kutb - i âlem şahı bihemta
Fuad - ı kalb - i insan eder ma'mur u hem ihya

Kani bir bülbül - i kudsi ki ya'ni şair - i ekmel
Anın derya - yi vasfından cihanı pür kıla esdâ

Cihanda natüvân mürde dil anı kılmağa zinde
Hemen oldur kamu dillerde destan zat - ı bihemtâ

Eğerçi mürde - i nemle nazar kılsa hemen hod şah
Eder simürg - i ankadan cihan içre anı anka

Rehinde can ü serdâde olanlar buldular Hak'kı
Müheyyâdır verilmiştir olara devlet - i ukbâ

Cihanda cümle uşşaka hatadır dedi kâmiller
Tarîk - ı bâb - ı lutfundan ki gayrı kılsalar melcâ

Mükemmel arife asla gerekmez gayri vaslından
Anın çün şimdi kâmiller geçüb lâdan dedi ilâ

Hak'kın esrarını bilen anı fehm eyledi anlar
Murad üzre cemal - i Zülcelal'e oldular ilka

Ki ya'ni evvel ü ahır veliler ins - i kâmiller
Anın sırrıdürür tahkik akıl ermez buna lâ lâ

Hem oldur mü'mine daim bilürsen fail - i eltâf
Murad üzre eder sâlik olan mü'minleri ihyâ

Gel imdi münkir ü mel'un kerâmâtın anın seyret
Yeri belli niçe cansız yürüddüğü hacer hâlâ

Hezarân münkirin erzâkını ol eyledi ihzâr
Akıttı yerden ol âb - ı mutahhar sâf u hem sermâ

Buyurdu ol köğerdi nahl - i yâbis dâne verdi hem
Hacerler söyledi emrine anın kurde - i kübrâ

Dahi lutf - i râufundan tenezzül eyledi emtâr
Veli fehm etmedi zâhid dahi fehm eylemez lâ lâ

Şecaatle nazar kılmış Yeniçer kullarına ol
Sezâ oldu ana anın içün fursat - ı kübrâ

Hem oldur katil - i ifrit şefi - i yar - ı Süleyman
Verir sâdıklara her derd - i müşkilden necât ibka

Der - i pâkinde anın her hudâmı çâkeri tahkik
Şerif ü hem saîd oldu dahi a'lâ ile a'lâ

Cihanda kılmamış kimse kılmayiser anın gibi
Kamu esrar - ı Hak'kı aşık - ı sâdıklara ifşâ

Hakikat sırr - ı Hak'kı hem tamamen eyledi izhâr
Kezablardır beyanatından ayru her suhangûyâ

Kelamı cümle kudrettir ki her lafzında bin hikmet
Dahi lafz - ı uluhisi makalât - ı şerif a'lâ

Hak'kın ayn - ı kelamıdır anın buyurduğu erkân
Ol erkana olan mahir olardır bil şerif a'lâ

Murad etse kamu âlem anın evsafını yazmaz
Adedsiz bi hezârân ol keramet eyledi ifşâ

Anın bisyar keramatın taakkul edemez kimse
Cihan içre tehayyürden niceler oldular şeydâ

Elifi tac - ı dâl olmuş başında nûr - i yektâdan
Beyan - ı sırr - ı hikmettir eder tefhim kamu dânâ

Niyazı hâhı maksûdu uşâkın rûz ü şeb oldur
Anın lûtf - i keramatı mukadder cümleden efzâ

Anın evsâf - ı eşrafın ki iş'âr eylemek olmaz
Eğer şair olursa cümle ahlakı semâ gabrâ

Fedâ - yi can ü ser kılmış rehinde şükr ile **Sâdık**
Anın eltâf - ı sun' undan zebânı oldu hem gûyâ

Kutub: *her çağda Tanrısal tasavvufa yetkili insan* — **Bihemta:** *eşsiz* — **Fuad:** *kalb* — **Natüvan:** *çelimsiz, zavallı* — **Mürde:** *ölü* — **Simurg - ı anka:** anka *kuşu* — **Lâ:** *yok* — **İllâ:** *vardır, yani birisi olumsuzluk, birisi olumluluk anlamındadır.* — **Tahkik:** *gerçekte, araştırma* — **Hacer:** *kaya, taş* — **Erzak:** *rızk* — **İhzar:** *hazırlama* — **Ab - ı Mutahhar:** *temiz su* — **Nahl - ı Yabis:** *kuru ağaç* — **İfrit:** *şeytan* — **Çaker:** *hizmetçi* — **Said:** *esenliğe ermiş* — **Şerif:** *onurlu* — **Kezzab:** *yalancı* — **Suhangü:** *söz söyleyen* — **Taakkul etme:** *akıl etme* — **Tehayyür:** *hayret* — **Şeyda:** *deli* — **Yekta:** *biricik, tek* — **Ruz u şeb:** *gündüz - gece* — **Efza:** *fazla* — **Eltaf - ı sun'u:** *gösterdiği latifeler, kerametler* — **Zeban:** *dil* — **Gûyâ:** *konuşan, söyleyen* — **Evsaf-ı eşraf:** *ileri gelenlerin nitelikleri* — **Ekmel:** *en olgun* — **Müheyya:** *hazırlanmış* — **mamur:** *onarımlı* — **Neml:** *karınca* — **Melca:** *sığınak* — **İş'ar:** *haber verme, yazı ile bildirme* — **Gabra:** *yer, toprak* — **Uşşak:** *aşıklar* — **Eltaf:** *lütuflar* — **İlka:** *koma, bırakma* — **Senma:** *soğuk, kış* — **Salik:** *bir yol tutturan* — **Kübra:** *büyük* — **Emtar:** *yağmurlar* — **Hod:** *Kendi* — **Ukba:** *Ahiret* — **Lâdan:** *Dindışı* — **Fehm:** *Anlama* — **Keramet:** *Tansık, mucize* — **Hezeran:** *Binlerce* — **Rauf:** *Esirgeyen, çok acıyan* — **Necat:** *Kurtuluş* — **İkba:** *Sürekli kılma* — **İhya:** *Yapma* — **Mukadder: Serdad:** *Başveren* — **Hazeran:** *Binkez* — **Kurde-i kübra:** *En büyük güç* — **Seza:** *Övme* — **Hudam-ı Çaker:** *Kul, köle hizmetleri* — **Bisyar:** *Çok.*

SURÛRÎ

Gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen bu coşkulu bektaşi ozanından, *Esrar Dede teskiresinde* hiç bir dayanak gösterilmeden Mevlevi diye söz edilmektedir.

Oysa, yaşamı gezgincilikle geçmiş bir ozan. Yaşamı doğum ve ölüm tarihleri ile asıl adı ve eserleri hakkında yeterli bilgi yok. Divan şiiri biçimiyle yazdığı şiirleri üstün nitelikli ve büyük başarı göstergesi taşır.

Lâtifi Tezkiresinde, Surûri'nin yapıtlarının basıldığı, gazel tarzının eşsiz olduğu bildiriliyor. Hasan Çelebi, teskiresinde ise;

Yavuz Selim zamanında, "Bu dünyanın neş'esi ahretin bilincidir." diye "ahrette sevinmek üzere ecele baş koymuştur" denilmektedir.

Nefeslerinde Hurufilik felsefesi ve inancı ağır basar. On iki imam'a bir çok övgülerle dolu gazeller yazmıştır. Ankara Millet kütüphanesinde, 667 numarada kayıtlı bir divançesi bulunmaktadır. Şah İsmail'in yanında öldüğü sanılmaktadır.

— 1 —

Allemel'esmâ ki geldi Ademe Allah'dan
Ol kinayedir beyan - i ilm - i Fazlullah'dan

Kâ'be - i hüsnünde gamzen şerh idelden sinemi
Leylet - ül - mi'raca irişdüm kelamullahdan

Zülfün ol anka - yi kaf - ı lâmekanidir senin
Kainatı sayesi doldurdu zıllullahdan

Zâhid - i hodbini kaşın râyine kılmaz sücud
Gör ne şeytandır ki yüz dönderdi veçhullahdan

Perde -i izzet açıldı suretinden alemin
Nazil oldu çün kelamullah Arşullahdan

Alem - ül - gaybın sıratül - müstakimidir saçın
Ehl - i cennettir geçenler bu sebilullahdan

Ey Surûri zahir ü batında gördün şüphesiz
Sen Aliy - yel - Murtaza'yı Şah Nûrullah'dan

Allem'esmâ: Tanrı adları, *Tanrı'nın bütün adlarını bilen "Bakara suresi 31'inci ayetine işaret vardır* — **Fazlullah:** *Hurifiliğin kurucusu* — **Leylet - ül - mi'rac:** *Mirac gecesi* — **Anka - yı Kaf - ı lâmekan:** *Mekansızlık dağının kuşu* — **Sâye:** *Gölge* — **Hodbin:** *Kendini düşünen, çıkarcı* — **Perde - i izzet:** *Yücelik perdesi* — **Nazil oldu:** *İndi* — **Kelamullah:** *Tanrı sözü, Kur'an - ı Kerim* — **Alem - ül - gayb:** *Gayb alemi , ahıret* — **Sıratül - müstakim:** *Doğru yol* — **Sebilullah:** *Tanrı yolu, Tanrı bolluğu.* — **Batın :** *iç* — **Veçhullah :** *Tanrının yüzü* — **Şerh :** *Açıklama.*

— 2 —

Ol menem kim yüz tutub, Ayine - i insana men
Fazl - ı Rahman'dan eriştim, Suret - i Rahman'a men

Secde idüb ruh - i kudsi, Tek önünde ademin
Okuram esmâ - ı hüsnâ, Uymazam şeytana men

Genc - i Tâhâ'nın tılsımı, keşf edelden dest - i gayb
Alem - i ta'lim - i ilm - i, Alle - mel - Kur'an'a men

Saki - i bâki bana, Bi bâde nûş - ettirdi kim
Hızr - ı vakt oldum eriştim, Çeşme - i hayvâna men

Zülfünün küfrünü, Her İsâ nefeslu dilberin
Nûr - i iman bilmeyince, Gelmedim imana men

Şol kamer devrinde bağlar, Anberin çevgân içün
Başımı top eyledim girdim, Bu gün meydana men

Ey **Surûri** alem - ül - gaybın, Cemalin görmüşem
Can göziyle bakmışam, Tâ suret - i insana men

Ayine: *Ayna* — **Ruh - i Kuds:** *Kutsal ruh Cebrail* — **Tek:** *Gibi* — **Esma - i Hüsna:** *Tanrı'nın güzel adları* — **Genc - i Tâhâ:** *Tâhâ suresinin hazinesi* — **Dest:** *El* — **Allem - el - Kur'an:** *Kur'an'ın sırrını bilen* — **Çeşme - i Hayvan:** *Ab - ı hayat, dirilik suyu* — **Küfr:** *Örtmek, saklamak* — **Kamer devri:** *Hz. Muhammed'in devri* — **Alem - ül - gayb:** *Bu görüntü alemin arka tarafı* — **Çevgân :** *bir tür oyunda kullanılan değnek* — **Men :** *ben* — **Gayb :** *gizli* — **Anberin :** *Kokulu.*

— 3 —

Ey cemalin âfıtâb - ı, Matla - ı subh - i ezel
Mushaf - ı hüsnün beyanıdır, Kitab - ı Lemyezel

Aşiyan - ı arşa zülfün, Şehper - i ruhülkudüs
Gülşen - i firdevse lâ'lin, Çeşme - i şir ü asel

Suret - i Hak'dır cemalin, kim ki ikrar eylemez
Dünye vü ukbâda ol, A'madürür belhüm edel

Anber - efşan sünbülün, Devrinde ey İsâ nefes
Devr -i Mehdi'dir kamu, Bir oldu edyân ü milel

Yüzünü gördü anınçün, Kâ'be'den döndü gönül
Kim değildir mu'teber, Taklid ile olan amel

Ey **Surûri** Fazl - ı, Rabbül - alemin'in rahmeti
Kainatı suret - i Rahman'e kılmıştır bedel

Afitab - ı Subh - ı Ezel: *Öncesizlik sabahının başlangıcının güneşi* — **Mushaf - ı hüsn:** *Güzelliğin sayfaları* — **Beyan:** *Açıklama* — **Kitabı lemyezel:** *Kur'an - ı Kerim* — **Aşiyan:** *Yuva* — **Şehper: Çok büyük kanat** — **Gülşeni firdevs:** *Cennet bahçesi* — **Şir ü asel:** *Süt ve bal* — **Belhüm edel:** *Hayvan gibi* — **Anberefşan sünbül:** *Güzel kokulu saçlar* — **Edyan ü milel:** *Dinler ve uluslar.*

— 4 —

Ey hatın Hızr u dehânın, Çeşme - i hayvânımız
Arızın arş ü yanağın, Suret - i Rahman'ımız

Mushaf - ı hüsnün yazılmıştır, Ezelden ta ebed
Levhimiz Tevratımız, İncil'imiz, Fürkaan'ımız

Levh - i mahfuz - i İlahi'dir, Cemalin nüshası
Uş kelam - ı nâtık üşte, Huccet ü burhânımız

Bakmayub kevn ü mekana, Gözleriz didarını
Ruh - i kudsüz alem - i, A'lâdadır seyrânımız

Anber efşan sünbülün, küfründen özge ey sanem
Kafir - i aşkım olursa, Dinimiz imânımız

Ahsen - i takvime Rahman, Sûreti demez fâkih
Lâ'net ol mel'ûna kim, Oldu bizim şeytânımız

Ey **Surûri** ol leb - i mu'ciz, kelamun yâdına
Leşker - i ervâh olur, Her dem bizim mihmânımız

Hat: *Kaş, saç, kirpik* — **Dehan:** *Ağız* — **Arız:** *Şakak* — **Levh - i mahfuz:** *Saklı sahifeler, Kur'an - ı Kerim'in aslı* — **Kelam - ı natık:** *Söyleyen Kur'an, yetkin insan, Hz. Ali'nin "Ene Kur'an - ı Natık ve Sebbül - mesani" diye bir yüce sözü vardır. "Ben söylenen Kur'an ve Fatiha'yım" anlamına gelir.* — **Kevn ü mekan:** *Evren* — **Anber efşan sünbülün:** *Güzel kokulu saçların* — **Küfr:** *Örtücü* — **Ahsen - i Takvim:** *Tin suresinin 4. ayeti "Biz, insanı en güzel biçimde, noksansız olarak yarattık..." anlamındadır.* — **Leb - i mu'ciz kelamun yadına:** *Ağzından çıkan, akıllara durgunluk veren, sözlerinin anısına* — **Leşker - i ervah:** *Ruh askerleri* — **Mihman:** *Konuk* — **Ervah :** *Ruhlar* — **Yad :** *Anımsama* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Sanem:** *Put, güzel kimse.*

— 5 —

Kametim gamdan büküldü, sünbül-ı gürtap tek
Gözlerim kan ile doldu lale-yi sirab tek

Ceng içün dem dil-i karadan ol serv-i revan
Taş saklar sine-yi simin içinde âb tek

Aşk küyünde nemed-puşem ki, ne'l ü dağdan
Cismin üzre her taraf olmuşturur gülab tek

Kamet: *Bel* — **Pürtap:** *Taze* — **Sirab:** *Doymuş* — **Cenk:** *Sanı* — **Dil-i Karadan:** *Taş gibi katı gönül* — **Serv-i revan:** *Yürüyen* — **Selvi - sine-yi sim:** *Gümüş renkli göğün* — **Ab:** *Su* — **Kuy:** *Köy* — **Nemed-puşem:** *Keçe ve aba giyen kişi* — **Gülap:** *Gülsuyu.*

— 6 —

Ey cemalin kulhu vallah vey yanağın Vedduha
Kafu vel-Kur'an saçındır tal-atin Bedr-üd-dütaa

Sırr-ı Subhanellezi esra muanber kakülün
Leblerin Ruh-ül küdus kaddin dıraht-ı münteha

Onsekizbin alemin esrarını harfen-be-harf
Arızın levhinde yazmış kâtib-i kilk-i kazâ

Hatt-ı müşgininle ruhsarın beyanında senin
Hak teâla dedi errahman alel-arş-istivâ

Ateşî inni Enâllah ey beşer suretli Hak
Pertev-i şem'i ruhinde gösterir nûr-ı lika
Zâhide gel sûret-i zibayı inkâr etme kim
Dilberin vechindedir ayine-i gitî-nümâ

Ey **Sururi** aşiyanı kudsa pervaz edemez
Her kimin kim şâhbâz-ı aşıka olmaz âşına.

Açıklama

"Ey yüzü" söyle Tanrı birdir olan, yanağı kuşluk suresini andıran yüzünün parlaklığı aydır, saçın ol buyruğunun baş harfi ve Kurandır, alnına dökülen güzel kokulu saçların yüce Tanrı'nın gizemlerini saklayan birer belirtidir. Dduakların insanlara can veren, ölüleri dirilten kutsal soluktur, boyun varlık ülkelerinin Tanrısal sınırı olan müntehadır. Alınyazısını yazanlar senin yüzüne onsikizbin evreni yazıp geçmiş. Tanrı bütün gizlilikleri, güzellikleri ile senin yüzünde görünüyor. Sen canlı konuşan bir Tanrı'sın, sen Kur'ansın. Tanrı insan kılığına girmiş sende görünüyor. Kur'anda yazılı ne varsa (sendedir, yüzünde, yanağında yazılıdır büsbütün). İnsan Tanrı ile birdir. Ey beşer suretli Hak bunu açıkça vurguluyor.

KÜÇÜK ABDAL
(KÖÇEK ABDAL)

Gerçek kimliği, eserleri, doğum ve ölüm tarihleriyle asıl adı bilinmeyen Küçük Abdal, onbeşinci ya da onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Daha çok Otman Baba velayetnamesini yazmış olması nedeniyle tanınır. Otman Baba velayetnamesini düz yazı ile yazmıştır. Ancak, her bölüm arasına on, on beş beyitlik mesnevi şeklinde manzumeler de koymuştur. Velayetname metninden anlaşılacağı üzere, Küçük Abdal'ın tasavvufa, Şeriata, Kur'an'a ve Hadis'e ilişkin yeterli bilgisi olduğu görülüyor. Küçük Abdal sözü edilen velayetnamede yeri geldikçe, imam - ı Cafer - i Sadık'ın Makalat'ından da alıntılar yapmıştır. Dili, oldukça duru, anlatımı akıcıdır. Olayları, gerçekçi bir biçimde verir. Kitabın sonunda:

"Ben fakire velilik madeni, Küçük Abdal demiştir. Velayetnameyi, nazım ve nesir olarak yazdım. Aşık ve sadıklara yadigar bıraktım. Bu velayetnameyi, Otman Baba'nın ölümünden altı yıl sonra, 888'de tamamladım." demektedir. Böylece yaşam öyküsüne açıklık getirmektedir. Otman Baba Velayetnamesi Rahmetli Bedri Noyan tarafından yeni yazı ile yayınlanmıştır.

— 1 —

Bihamdillah bu meydana, Muhammed Mustafa geldi
İkrar ettik birliğine, Aliy - yel - Mürteza geldi

Ali kırklara baş oldu, Hızır'a hem yoldaş oldu
Hasan Hüseyn kardeş oldu, Şehid - i Kerbela geldi

Kerbela'da kan saçıldı, Neyleyim serden geçildi
Anda kevserler içildi, Sekahüm Rabbühüm geldi

Şahın methin okur diller, Açılmış bahçede güller
Anda kevser içen kullar, İmam ü pişüva geldi

Muhammed'e inen Kur'ân, Okundu Nezzel - el - fürkan
Utanıp pirinden korkan, Öksüz oldu gedâ geldi

(Köçek Abdal) bu biçare, Nail oldu bu güftâre
Niyaz eyledi o yare, Hemen Mansur dâre geldi

Kırklar: *Eshab ı Soffa'nın ilk çekirdeğini oluşturan kişiler* — **Sekahüm Rabbühüm:** *Ayet* — **İmam ü Pişüva:** *İmam ve yol gösteren* — **Nazzel - el - fürkan:** *Ayet* — **Dâr :** *Dar ağacı, yer* — **Geda:** *kul.*

— 2 —

(Münacat)

Ey Hüda - yı Hâlık - ı Rab - ül - ülâ
Rahmetin âbı erişti her kula

Sensin evvel ahır içre bâ hayat
Bu hayatın diriliğinde hiç memat

Evvelin çün evvelisin bi zeval
Ahırın hem ahırısın bâ kemal

Hâlik - ul mülk - i ebedsin hem ezel
Kadir - ü - hayy - ü - ilah - ı - lemyezel

Milk - i zatın nuruna yoktur hicâb
Gece gündüz olmaz ü hem mâh - i tâb

Alima ilm - i derenun hakkıçün
Aliya izzü cemalin hakkıçün

Adem - i evvel dahi Kur'ân için
Hâtem - i ahır dahi furkan için

Evliya vü enbiya sır - rı hakkı
Aşk yolunda aşıkın kahrı hakkı

Nâ murad etme Rahimsin sen bizi
Vuslatına layık visâl etgil bizi

Gerçi kıldık cürm - i isyanı hatâ
Fazl - ı ihsanın bize yeter atâ

Kul olanın her işi noksan olur
Şah olanın bahşişi ihsan olur

Şükr ü minnet ey Hüdaya her zaman
Hükmüne ferman oluptur ins ü can

Kendü fikr - i zannımız kılma hicab
Avn ü fazlın her zaman olsun nccab

Koma isyan içre kaldık ya gani
Sen halas et lutfun ile her gamı

Dedik - ettik bu niyazı ya ilah
Pes kabul et izzün için padişah

(Otman Baba Velayetnamesi'nden)

Memat: *Ölüm* — **Bi zeval:** *Ölümsüz* — **Kadir:** *Kudretli* — **Hay:** *Diri* — **Ferman olmak:** *Baş eğmek* — **Halas:** *Kurtulma* — **Na - Murad:** *Murat almayan* — **Ahır:** *Son* — **Halık:** *Tanrı* — **Bâ Hayat :** *Hayat ile* — **Lemyezel:** *Yok olmaz* — **Hicab:**

Ar, utanma — **İzzü:** *Değer, yücelik* — **Pes:** *imde, öyle ise, bundan sonra.* — **Necab:** *Soylu* — **Avn :** *Yardım* — **Fazl:** *Erdem* — **Halik - ul mülk - i ebedsin hem ezel :** *Öncesiz ve sonrasız mülkünün yaratıcısı* — **Münacaat:** *Yalvarı, yakarı, Tanrı'ya dua, içtenlikli şiir* — **Zeval:** *son* — **Ba kemal :** *Olgunluk ile* — **Hatem:** *yüzük.*

HAKİKAT KAPISI

Buyruk'a göre Hakikat kapısı incidir, sözün anlamına, kendi özüne ermektir, gerçeği görmektir; erdemdir, candır, kilittir, ışıktır. Hakikat bir esin makamıdır. Esin kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın Tanrı vergisi olarak kalbe atılan gönüle doğan anlam, sezgi ve bilgidir. Eşinde aldanma ve yanılma payı yoktur. Akılla çelişir gibi görünen bu durum aslında bir görüntüdür. Üretici insan marifet kapısıyla inanç kanalında Hakk'la Hak olmayı amaçlıyan bir varlık şeklinde ortaya çıkar. Doğa üstü güçlerle donanmaya başlar. Halk adına, topluluk adına bazı misyonları yüklenen bir kişi duyular ötesi bir kanalda ilerliyormuş izlenimi verir. Hakk'la Hak olan insan-ı kamil; zaman ve mekan dışında egemendir. Hakikat Hz. Ali'nin şanına geldi. Simgesi topraktır. Toprak, inançta Şah-ı Merdan Ali'dir. Sahibi Ali'dir. Babası Muhammed Mustafadır. Abdesti, kendi ayıbını görüp başkalarının ayıbını örtmektir. *Makalat*'a göre Hakikat kapısının makamları: 1) Türab olmak, 2) İradet, 3) Eline, diline, beline sahip olmak, 4) Dünya için yaratılmış tüm nesne onlardan emin olmak, 5) Mülk ıssına yüzün sürüp, yüzün suyun bulmak, 5) Sohbette Hakikat esrarını söylemek, 7) Seyir, 8) Sır, 0) Münacaat, 10) Müşahede.

Buyruk'a göre hakikat kapıları: 1) Turab olmak, 2) İradet, 3) Eline, diline, beline sahip olmak, 4) Seyir, 5) Tevekkül, 6) Sohbet, 7) Sır, 8) Rıza, 9) Düşünce, 10) Tanrı özlemini yürekten çıkarmama'dır.

TEVHİD

Bütün varlık türlerinin Tanrı'da "bir" olduğuna inanma anlamına gelen Tevhid'in diğer öğeleri ve özellikleri şunlardır:

- Tanrıdan başka varlık tanımama,

- Tanrının birliğine, Ali'nin Tanrının velisi olduğuna inanma.

- Tanrı'nın yansıması (görüntüsü) durumunda olan canlı-cansız tüm varlıkları bir görüp sevme, bunu bir ibadet olarak algılama.

Tevhidin üç evresi vardır:

a) *Telkin:* Şeriat kapısından Tarikat kapısına girmedir. Yani kabuktan, öze varıştır.

b) *İlbas:* Tarikat kapısından marifet kapısına gitmedir. Yani kendi özüne yolculuktur.

c) *Ahadiyet:* Marifet kapısından hakikat kapısına girme kabul edilir. Yani özünü Tanrı'nın özüyle birleştirip yok olmadır.

Vahdet-i Mevcut: Tanrı'ya yakın olma. Tanrıyla bir olmadır. İnsan-Evren-Tanrı üçlüsünden oluşan "birliği", Tanrı olarak algılamadır. İlk dönem Vahdet-i vucud biçiminde öne çıkan bu tasavvufu anlayış zamanla, Alevi-Bektaşilerde *vahdet-i mevcut* biçimine dönüştü. Bu anlayışta oluşturanda, oluşan da, oluş da birdir. Yani bir İnsan-Evren-Tanrı üçlüsünden oluşan birliktir. Tanrı'dan başka mevcut yoktur. Bu "La mevcud-u İllallah" şeklinde ifade edilir. Varlık tektir, birdir. Yaratanla yaratılan özdeştir. Yani yaratma yoktan varetme değil, gizlilikten görüntü alanına çıkmadır.

BARAK BABA

A) YAŞAM ÖYKÜSÜ

Gerçek kimliği, yaşamı, doğum - ölüm tarihleri, soyu-sopu ve eserleri hakkında yeterli bilgi ve belge bulunmayan Barak Baba Anadolu'da Osmanlı öncesi dönem Kalenderiliğine damgasını vurmuş, Alevi - Bektaşilik üzerinde büyük etkileri olmuş Türkmen kökenli Kalenderi Şeyhidir, asıl adı bilinmemektedir. A. Yaşar Ocak Kalenderiler isimli yapıtında dönemin hemen bütün kaynaklarının ondan bahsettiğini yazıyorsa da yaşamı konusunda kesin bilgi yok. Tokat yakınlarında bir köyde doğduğu. zengin bir aileden olduğu, Sarı Saltık'ın muridi bulunduğu, Barak (uzun tüylü, mavi gözlü köpek) lakabının bizzat onun tarafından verildiği biliniyor. Bütün Anadolu'yu, Kırım'ı, hatta İran'ın bir kısmını gezen Barak Baba Moğol - İlhan'lı hükümdarı Gazan Han (1295 - 1304) tarafından kabul edilmiştir. Giyim kuşamıyla Moğol Şamanlarına benzeyen Barak Baba'nın bir Selçuklu şehzadesi olduğu da rivayet edilir. Uzun yıllar piri Sarı Saltuk'la birlikte Dobruca'da kaldığı söylenir. İranlı hükümdarlar üzerinde büyük nüfuz sahibidir. 1307 / 8 de görevli olarak gönderildiği Gilan'da Geylan emiri Topas tarafından yanındaki müritleriyle birlikte 40 yaşında iken öldürülmüştür. Sultaniye de Olcaytu Hüdabente tarafından anısına inşa edilen türbeye gömülmüştür. Garip kılıklarla dolaşırlar, başlarının iki yanını boynuzlarla süsler, keçe külahı giyer, boynuzlarına küçük çanlar ve boyalı kemerler takarlardı. Saçlarını, sakallarını kazır, bıyıklarını uzatırlardı. Kendisinin ve dervişlerinin çaldığı davul eşliğinde dans ederlerdi.

Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde ise, Hacı Bektaş Veli müridleri arasında anılır. Yunus Emre divanındaki:

"Yunus'a Tapduktan oldı, hem Barak'tan Saltuka
Bu nasib çün çûş kıldı ben nice pinhan olam"

dizesiyle bize tarikat kütüğünü (seceresini) bildirmektedir. Tapduk Emre Baraklılardandır. Kalenderi ve Haydaridir. Bu tarikatlar Bektaşilik yolağı içinde erimiş, ancak onun kurumlaşmasında da etkili olmuşlardır. Barak Baba Anadolu da, çevresinde kalabalık bir mürit kitlesi oluşturmuştur. Şeriata aykırı düşünceleriyle tanınır.

Barak Baba'dan yazılı olarak bize kalan *"Kelimat - ı Barak Baba"* adlı küçük risaledir. Bugün bilinen ve 1449'da Amasya'da yazılan en eski nüshası" Hilmi Ziya Ülken tarafından *Mihrab* dergisinin 13 -14. sayısında 1340 tarihinde yayınlanmıştır. Siyasi faaliyetleri yanında, İslamı yayma çabaları, Kalenderilik tarikatındaki durumu itibarıyla olağanüstü bir mevkiye sahiptir. Barak Baba Yunus Emre'yi, sonraki bütün Bektaşi ve Alevi şairlerini etkilemiştir.

Bu küçük kitabı, *Kutbü'l Alevi,* Farsça şerh etmiş, bu şerhi Hızıroğlu İlyas Türkçeye çevirmiştir. Barak Baba Risalesi farsça şerhi ve Türkçe çevirisiyle Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlanmıştır. (**Bkz. Yunus Emre ve Tasavvuf 2. Baskı. 1992 sh: 252 - 279)**

Bu otantik eser, şerhsiz yedi heceli şiirler halindedir. Şerheden Kutbü'l Alevi, adındaki şahıstır. Kutb - al Alevi, Barak Baba'nın sözlerini, şiirlerini şerh ederken, büyük ustalık ve isabet gösteriyor. Hakikat ehlini, tarikat ehlinden ayırırken, şeriatın emirlerini bile birer hicap sayıyor, Batıni inançları, düşünceleri hiç gizlemeden ap - açık sergiliyor. Ama yeri gelince de şeriat kurallarına uyuyor, gerekirse çizgiden içeri girebiliyor. Şeriat kurallarını aşınca da sözlerine bir te'vil kapısı hazırlıyor, bu kapıyı daima açık tutuyor. Kutb - al Alevi'nin bilgisi sağlam, sağlıklı ve temellidir. Ünlü tasavvufçulardan, Mevlana'dan, Sadi'den, Abdullah Ansari'den, Firdevsi'den örnekler alır, şerhinde ayetlere, hadislere, hatta atasözlerine bile yer verir. Dili akıcı ve güzeldir. Biçemi (uslubu), gerçekten çekici, özgün ve sağlamdır, şerhte yanlış bir tümce, Farsça ve Arapça kurallara uymayan bir terkib, bir tek imla hatası yok. Şerheden temkinlidir, ayağını nereye bastığını, nasıl adım attığını bilir. Hızıroğlu İlyas'ın şerhi ise, harfi harfine Kutb'un şerhinin aynen Türkçeye çevirisidir. Elde mevcut şerh, Barak Baba'nın öldürülmesinden kırksekiz yıl sonra yazılmıştır. Risale marjinal ve orjinaldir, sürrealist izler taşır.

Kutb - al Alevi "Şerh - i Kelimat - ı Şeyh Barak" kitabına:

Abdulbaki Gölpınarlı, Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi adlı kitabında Barak Baba hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

"Barak Baba. Barrak yazmış, fakat Barak Baba olduğu muhakkaktır. Nitekim manzum Vilayet - Name'de de önce,

Hem Burak Baba muhibbün başıdur
Hidmeti erün bunlarun işidür

diye Barak'ı yanlış harekelediği halde sonradan:

Bir halife bil ki Barak Baba'dur
Erdür ol ad ana hem mertebedür

beytinde düzeltmekdedir. Mensur Vilayet - Name'de, Barak Baba'nın yalnız adı anıldığı halde Firdevsi'nin manzum Vilayet - Namesi'nde onun menakıbından şöyle bahsediliyor:

Bais oldur öyle ad olmasına
Erden ana öyle nutk gelmesine

Hazret - i Hünkar şah - ı evliya
Tâcdâr - ı etkıya vu asfıya

Kıldı istifrağ bir gün nâgehan
Er ana dir yüri derhal (iy) fülân

Anda istifrağ itdüm ört anı
Bil nasibe irgürem bu dem seni

İşidüp anı varup gör neyledi
İş bu resme re'y ü tedbir eyledi

Er nasib didüğü varısa budur
Nûş itgil kim sana lazım budur

Anı derhal nûş itdi cümlesin
Aldı andan ne ki vardur cümlesin

Döndi tiz Hünkar'a irişdi heman
Bakuban yüzine ol kutb - ı cihan

Didüğümi nûş itdün mi didi
Şurba gibi anı yutdın mı didi

Hoş bakarsun barakumsın barakum
Sana oldurur nasibüm bil benüm

Andan ana geldi hâlât - ı garib
Rütbet - i erlik ana oldı nasib

Sonra ana çâr alamet virdiler
Bugaduç yirine anı sürdiler

Hem Barak kıllu olurlar kamusı
Saç götürürler dahı hep cümlesi

Bu menkıbe, Barak Baba'yla Saru Saltuk arasında geçer. Manzum Vilayet - Name, Saru Saltuk'un yerine Hacı Bektaş'ı alıyor. Barak Baba, Anadolu'yu, Şam ve Haleb'i gezmiş, Mısır'a girmek istemiş, fakat sokmamışlar, Moğollar tarafından elçilikle Giylan'a gönderilmiş, 1307 - 1308 da kazığa oturtulmak suretiyle Giylan'da öldürülmüştür. Bıyıklarını koyverir, sakalını tıraş ettirir, bazı defa da saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını, sakalını usturayla yülütür, davul, dümbelek, nefir çaldırır, oynar, sema eder, boynuna boyanmış aşık kemikleri takar, boynuzlu tac giyer, kendisinin kılığına bürünmüş olan dervişleriyle beraber gezerdi. Arap tarihlerinde, hakkında epeyce bilgi bulunan bu şeyh, Şatiya tarzında bazı sözler söylemiş, sözleri, kendisinden elli altı, elli yedi yıl sonra, Kutb - al Alevi tarafından farsça şerhedilmiştir. Firdevsi - i Rûmi, bu şerhi Türkçeye tercüme edip kendisine mal etmiştir. Barak Baba, sözleri arasında, Saru Saltuk'un dervişi olduğunu açıklar. Yunus Emre'de,

"Yunus'a Tapduktan oldı, hem Barak'tan Saltuka
Bu nasib çün çûş kıldı ben nice pinhan olam"

beytiyle, mürşidi bulunan Baba Tapduk'un, Baraklılardan olduğunu söyler (**Yunus Emre Divanı, Hazırlayan: A. Gölpınarlı, s. 187. Barak Baba için Yunus Emre - Hayatı adlı esere bakınız, s. 36 - 49. Barak Baba'nın sözleri, aynı eserdedir, s. 202 - 207. İlyas İbni Hızır'ın, yani Firdevsi'nin şerhi, daha doğrusu Kutb - al - Alevi'nin farsça şerhi**

için Haydar Ali Diriöz'ün "Kutbül - Alevi'nin Barak Baba risalesi şerhi" adlı makalesine bakınız: Türkiyat Mec. Cilt: IX, İst. 1951, s. 167 - 170). Manzum Vilayet - Name, Barak Baba'nın Bigadiç'te bir makamı, ya da tekkesi olduğunu ve Baraklıların saç koyverdiklerini de bildiriyor. Barak Baba'nın, öldürüldüğü zaman kırk yaşlarında olduğu, hemen hemen bütün kaynaklarca bildirilmektedir. Bu bakımdan, Hacı Bektaş, onun ölümünden otuzaltı, otuz yedi yıl önce ölmüştür; Hacı Bektaş'la görüşmesine imkan yoktur" **(A. Gölpınarlı, a. g. e. s: 128 - 130)**

BARAK BABA RİSALESİ

Rahman ve Rahim Allah adıyle

Sonsuz hamd, nihayetsiz övüş, ancak o padişahadır ki marifet âb - ı hayatını ihlas sahiplerinin gönüllerinin ta içinden dillerinin kıyısına akıtmıştır. Nitekim, "Kim kırk sabah, özünü Tanrı'ya verirse, bilgi ve hikmet kaynakları, gönlünden diline akar" denmiştir. **(Hadis. Al Cami - al Sagıyr fi Ahadis al Başir al - Nazir, Mısır, II. s: 143).** Sayısız, ağaçlardaki yapraklar, yağmur katreleri kadar dua ve sena, o iki dünya sahibinin, o "İki yay kadar kaldı araları" makaamı ıssının **(Ayet LIII. 9)** tertemiz ruhuna, miskler kokan bedenine olsun ki ona uymak, gerçek sevgilinin sevgisini bağışlar. Nitekim "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun da Allah da siz kullarına ki ümmetin uyacağı kişilerdir, şeriatine uyanları doğru yola götüren onlardır. Nitekim "Sahabem yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız sizi doğru yola götürür" denmiştir **(Hadis).**

Bundan sonra, sevgi şarabıyla esriyenlerden, Tanrı tapısına ulaşanlardan Şeyh Barak-'ın, Allah sırrını kutsasın. Sözlerini şerh için bir kaç söz yazıldı, gerçi sevgi kadehiyle coşanların sözleri, her dinleyen kişinin gönlüne uz gelmez; hayret çölünde başı dönüp dolaşanların sözlerini anlamaya her arık kişinin gücü yetmez; fakat kudreti ulu olsun, feyz ihsan eden Tanrı'dan umarım ki bu remizleri yazan ve bu defineleri anlatan, çaresizlerin en çaresizi Kutb - al - Alevi'nin anlatış ayağını doğruluğun ana caddesinden, gerçekliğin düz yolundan saptırmaz, o yolda yürütür lutfuyla, cömertliğiyle.

Allah ruhunu kutlasın, Şeyh buyuruyor:

"Bismillahi dem her dem bedem dem dem dem bu dem:
Yaf'al - Allah mâ yeşâ'ya yahkumu mâ yürîd."

Haber de gelmiştir: "Başarılması dilenen hangi iş olursa olsun, besmelesiz başlanırsa sonu gelmez o işin" **(Al - Camii, II, s: 77)**

"Remizlere bismillahla başlanır,
Bahar, bismillahla açılır.

Bütün hayırlar bismillahla elde edilir.
Gönüller bismillahla ferahlar.

Bilgi sahibi, Tanrı adını
Anmadan söze başlamaz."

Bu yüzden o da Tanrı adıyla söze başladı ve "Bismillah" buyurdu. Sonra "Dem" buyurdu. Deme, Türkçede ve Farsçada nefese denir. Nitekim Firdevsi - i Tûrsi de "Şeh - name"de:

"Emret, atımın eğerini vursunlar,
Boruları üfürsünler"

der. Aynı zamanda vakte de dem derler. Türkçede dua yerine kullanırlar, dem bolsun yom bolsun derler (Bolsun, olsun demektir). Yani gaflet tozuyla kararıp paslanmış gönül sahibi marifetten dem vurmaz.

"İki dünyada da bu öğüt yeter:

Tanrı olmadıkça canından bir nefes bile çıkmaz
Bir soluk bile alamazsın."

Başka bir şeyh de:

Bütün ömrümde seninle bir nefes alırsam
Bütün ömrüm o nefesten ibarettir,
Arda - kalan günler geçti gitti

der. Bazı şeyhler de demişlerdir ki: İmanla küfür, huzurla gafletten ibarettir. Tanrı'yla beraberşen mü'minsin, gaafil olduğun an kafirsin.

Beni unutma, isteğim ancak bu.
Unutmak, dostların şartından değildir.

Bu, sevilenin sevene hitabıdır. Herat piri (Abdullah - ı Ansari), Tanrı ruhunu kutlasın, buyurur: Huzurdaysan bir ses yeter sana, gaafilsen on ses bir pula. Buyurdu ki: "Her dem bedem dem dem." Bu söz, zikrin devamına işarettir. Yani bir anlık huzura razı olma, her lahza, her an, onu anmaksızın nefes alma da son demde nefesin, sevgilinin huzuruyla çıksın, böylece de kurtulup murada ulaşanlardan ol. Nitekim, "Tanrı'yı çok anın da kurtulup murada erişenlerden olun" denmiştir **(Ayet LXII, 10)** Dem bu dem buyurdu. Bu söz de bu günün işini yarına bırakmamaya işarettir, nitekim geçen geçti, gelecekse nedir, bilinmez, içinde bulunduğun ana bak buyurmuşlardır.

Sen bu günkü işe bak, yarına bırakma.
Dünya yarın bir başka türlü olur.

Herat piri (Abdullah - ı Ansari), Tanrı ruhunu kutlasın, buyurur ki: Geçen bir daha gelmez, gelmeyecek şeye de inanılmaz, kanılmaz. İçinde bulunduğun anı ganimet bil, fırsat say ki o da uzun zaman kalmaz. Yani vakit oğlu, aziz ömrünü, erlerin boşanmış karısı olan alçak dünyanın isteğiyle geçirme de hakkında, "And olsun ki apaçık bir mahrumiyette kaldı" diye nida edilmesin **(Ayet IX, 119)**.

"Şu işveli dünya koca - karısına gönül verme ki
Pek çok damadın nikahında bulunan bir gelindir o."

"Ulu Tanğırdın fermandın furmandın."

"Ben görünüşte, Adem'in oğluyum amma
Gerçekte ona baba olduğuma dair tanığım var"

Allah'la bey'atleştiler sözüdür (Ayet XLVIII, 10). Amma mazhariyeti bakımından Muhammed derler. Ahmed adını takarlar.

"Kim o güzelim yüzünü gördüyse gerçekte O'nu gördü;
Mutlak güzellik zuhur etti, fakat insan şekliyle yüzünü örttü."

Bu çeşit sırları açmak, yasak edilmiş şeylerdir, bu yaprağı kapatalım.

Buyurdu ki:

"Tinğiz tiller süt göller, bal ırmaklar"

Bu söz, ariflerin irfan mertebelerine ve bilginlerin, birbirinden ayrı olan bilgilerine işarettir. Bazılarının çağırış dili, ucu - bucağı olmayan denize benzer adeta; o denizde gerçek incileri, Tanrı sırları vardır. Onlardan elde etmek için canlarıyla oynayan dalgıçlar, varlıklarını yakıp yandırmadan çekinmeyen erler gerek.

"Bu boğucu denizde dalga vurmak gerek,
Ne gösteriş elbisesi gerek, ne yalancılık hırkası, peştemalı."

Bu taifelerin sözü, hakikat alemindedir, bu yüzden her dinleyenin anlayışına uymaz, her habersiz kişinin can damağına tatlı gelmez; tatmayan bilmez, anlamaz...

"Haberi olmayanlar, bu söz için savaşmasınlar diye
Dertsizlere bu kadehten sunmadılar."

Nitekim, "Tinğiz diller" buyurdu, çünkü bu taife hakiykat ehlidir.

Bazılarının çağırış dili, büyük bir kuyu mesabesindedir. Bu taifenin sözleri, ulaşma yolunun yolculuğuna, bu yolculuğun edeplerine, şartlarına, yoldaki tehlikeleri anlatıp yolcuyu uyandırmaya, ruha, melekût alemine aid açılışlara dair ve sülûke aittir. Bu çeşit terbiye, adeta tarikat memesinden, henüz istekte yetişmemiş, erişmemiş çocuklara süt vermeye benzer, nitekim süt göller buyurdu. Bu taifeye tarikat ehli derler.

Bazılarının davet diliyse tatlı bir kaynak gibidir. Çünkü bu taife, cennetten, hurilerden, köşklerden, ırmaklardan, ağaçlardan, nefislerin hoşlandığı şeylerden bahseder, oraya çağırır. Gayretleri, cismani lezzetleri elde etmeye sarf edilegelen Müslümanların, bu vasıtayla nimete erme saadetinden, nimet verenin devletinden mahrum kalmamaları için onları güzel huylarla huylanmaya çağırırlar, geçici dünya lezzetlerinden ebedi ahiret lezzetlerine davet ederler. Şiir:

"Cennette yahniyle helva ümidi olmasaydı
Bu bir avuç taklitçinin belleri, rükuda bu çeşit eğilmezdi."

Tanrı ruhunu kutlasın, Mevlânâ Celali - i Rumi bu anlamda buyurur:

"Çocuğu cevizle, kuru üzümle kandırırlar;
Yoksa biz neden cevize, meyvaya layık olalım ?"

Hadisten de gelir: "Cennet ehlinin çoğu, ahmaklardır" **(Al - Camii, I. , 44).** Şeyh de bu anlatılanlara işaret ederek "Bal ırmaklar" buyurdu. Bu taifeye şeriat ehli derler.

"Hanlar, vezirler, bikler, kadılar, danişmendler, mesâyihler, ahiler, ulular, azizler"

Yani ey insan oğulları, ey insan cinsi, hepiniz ve ey Ahmed şeriatine uyanların seçkinleri, ey Muhammed ümmetinin ileri gelenleri, siz, neden asıl maksada ulaşma ve gerçek sevgiliye kavuşma yolunu, nefis şehvetlerine ve cisme ait lezzetlere uyarak kapadınız? Hepiniz, hiç bir değeri olmayan bir nesneye kapılıp aşağılıkların aşağılığı olan tabiat aleminde karar tuttunuz, yücelerin yücesi olan marifet aleminden, niçin uzak kaldınız?

Zamane padişahlarına, ey kaçkın kullar diyor, şu iki günlük devlete aldandınız da oturup kaldınız, halka zulümler etmedesiniz, Hak'tan mahrum olmaya razı olmuşsunuz; her bireriniz, soru zamanında, azap vaktinde bunu diyeceksiniz:

"Bize gölgesinde yer veren o
Zümrüdü ankaanın keşke kolu kanadı kırılaydı."

Neden kul, canda oturan padişahı görmez, öylesine padişah ki Süleyman Padişah gibi kulları vardır. Yürü, öyle bir padişahın tapısını seç ki Süleyman Padişah, bütün o mevkii, o ikbali, ona kulluk yüzünden buldu.

Emirlere, vezirlere, beylere, ey bilgisiz nekesler diyor, ey gaflete düşüp başı dönmüş kişiler, neden kendiniz gibi bir acizin kulluğu sizi aldattı, oyaladı da gerçek padişahın, mutlak sevgilinin gözüne hor göründünüz?

"Gerçekten de Allah, yüce nimetleri sever,
Fakat kötü, nahoş işlere buğzeder.

* * *

Bir zaman, esir olacaksın elbet,
Şu halde bin yıl nimetlere gark olsan da yaşasan bile bu zevk o eleme değmez"

Zamane kadılarına da diyor ki: A bıçakla kesilmeden kötü kötü ölenler, a yoksullukla şaşırıp kalanlar. Denmiştir ki: Kim kadı olursa bıçaksız kesilip gitmiştir. Kadılık, öyle bir hizmettir ki eskiler, duman, nasıl varda yemezlerin tenceresinden kaçarsa o mevkiye sım - sıkı yapışıyorsunuz; kendinizi, taraf gözetmek, zulmetmek gibi şeyleri şer'an reva görerek cehennem ateşine layık ediyorsunuz. Hadiste gelmiştir: "Kadılar üç kısımdır: İki kısmı

cehennemde, bir kısmı cennette" **(Al - Camii II, 67)**. Cennete giren kadı da cennetlik kadıdır.

Zamane bilginlerine diyor ki: Ey terimler erbabı, doğruluğa düzenliğe gayret etmesi gereken, fakat bundan ayrılan kişiler, ne diye "Tevrat'ı bildikleri halde onunla amel etmeyenler, kitaplar yüklenmiş eşeğe benzer" (Ayet LXII, 5) bölüğüne katıldınız? Yüce bilgiye aşağılık dünyayı elde etmeye vesile ettiniz, beylerin, padişahların kapısına devama başladınız da, "Bilginlerin en kötüleri, beyleri ziyaret edenlerdir" (Hadis) hükmünce en kötü bilginler kısmına girdiniz?

Bilginin de uyumuş, sen de uykudasın;
Uykudaki uyuyanı nasıl uyandırabilirsin?

Kutb, her şiir için bir açıklama, şerh kondurur. Bizim için konusu, amacı ve yer darlığı nedeniyle biraz bu şerhlere ara verelim, sadece Barak Baba'nın şiirlerini alalım:

"Bir kaç ham kişi, yamalı hırka giyinmiş,
Saçma - sapan bir kaç laf bellemiş;
Doğruluk, arılık yoluna bir kaç adım bile atmamış bunlar,
Bir kaç iyi tanınan kişinin adını kötüye çıkarmış bunlar."

"Bulut da işdedir, yel de, güneş de, gök de;
Sen bir ekmek elde edesin de gafletle yemeyesin diye.
Hepsi de senin emrinde, hepsinin başı, senin için dönmede;
Senin buyruğa uymaman da insafa sığmaz artık
(Şeyh Sadi, Gülistan)

Herkesle beraber olsan bile onunla olmadıktan sonra kimseyle beraber değilsin.
Herkesten ayrılsan bile onunla olduktan sonra herkeslesin (Mevlana)

Elest ahdine ait defterin başına bir unutma kalemi çektiniz. Hasılı Ulu Tanrı, sizin haliniz esenlik ona, Seyyide hitab ederek haber vermektedir: "Gördün mü şimdi kendi dileğini Tanrı edineni?" **(Ayet XLV, 23)**

"Ey hava ve hevesleri, havaları, hevesleri meydana getiren,
Ey Tanrı'ları, Tanrı'yı inciten."

Tanrı ruhunu kutlasın, Mevlana - ı Rum buyurur:

"Tanrı sarhoşundan başka halk, hep çocuk.
Havasından kurtulandan başka gergin yok." (Mesnevi I. Cilt)

Doğru ana - caddenin başına gelin ve gönül aynasındaki gaflet tozunu silin. O dos - doğru cadde, gönül yoludur, nitekim, Tanrı ruhunu kutlasın, buyurur:

"Yiti tinğiz, yiti tinğiz ortasında bir aydın gevher"

Bu söz kalbin tavırlarına işarettir. Bu tavırlar, etraflıca "Mısrad" da anlatılmıştır **(Necmeddin Daye'nin Kitabı).** Her tavra deniz demiştir. Yedinci "Habbet - al - Kalb" tavrına derler. O tavır, gerçek sevgilinin sevgi yeridir, ululuğu ululandıkça ululansın, aydın gevher, bu sevgiden ibarettir. Çünkü hadis - i kudside de gelmiştir: "Yerime, göğüme sığmadım da iman sahibi kulumun gönlüne sığdım". Yani sevgi yeri, ne göktür, ne yeryüzü, çünkü bu kaabiliyeti onlara vermedim, fakat bu definenin hazinedarlığına layık olarak iman ehlinin yıkık gönlünü buldum.

Sonra buyurur ki:

"Ol aydın gevhernüng yöresinde yitmişbinğ dağ."

Bu söz, gönlün etrafını, çevresini kaplayan perdelere işarettir, Çünkü hadiste gelmiştir ki: "Gerçekten de Ulu Tanrı'nın, nurdan, zulmetten, yetmişbin perdesi vardır" Tanrı onlardan razı olsun, şeyhlerin sözünde gelmiştir: Kulla, ululandıkça ululansın, Tanrı'nın dostları arasında yetmişbin perde vardır. Bu perdelerden bir tanesi kalsa ulaşmaya imkan yoktur. Bu perdelerin bazısı nuranidir, bazısı zulmani. Nurani perdeler, bilgiyi, rıyazatları, kerametleri ve bunlara benzer şeyleri görmektir. Keramet sahiplerinin hepsi de perde ardındadır, Tanrı'yı görmezler denmiştir. Nitekim Şeyh - i Kebir, Tanrı ruhunu kutlasın.

"Ol dağda arslanlar, kaplanlar, imalar, kiyikler, börüler, ayular, çakallar."

Derken bu yolları aşmak, bu tehlikeli yerlerden geçmek, bu kötü huylardan kurtulmak için kendi şeyhinden yardım istiyor; bu ululuğu belirtiyor, perdelerin çokluğunu ve kendi aczini, şu sözlerle bildiriyor:

"Heyhâte heyhût, Saltuk Ata, miskin Barak."

Sonra buyuruyor ki:

"İrenler aydur: biz yürüriken tüş göreriz, tüşümizni neye yoraruz? Yorna yoraruz, hayra yoraruz. Kaba kaba arafeler, ulu ulu bayramlar, Jonpay, lonp."

Bu söz, yolcuların yol alışlarına, düşler görmelerine, isteklerinin ve bu sonsuz ovada yol alanların düşlerinin te'viline işarettir. Diyorlar ki: Bizim havlet vakitlerimizde, "Allah-'la bir vaktim olur ki oraya ne Tanrı'ya yakın bir melek girebilir, ne şeriatle gönderilmiş bir peygamber" **(Hadis).** Mucibince öylesine olaylar meydana gelir ki biz onları hayra yorarız, güzellikle te'vil ederiz. O olayları, ululandıkça ululanası Tanrı'dan bir hediye, bir armağan biliriz de her an bu yüzden bir bayram etmiş, bir arefeye ulaşmış oluruz.

"Raksetmek, o vakit hakkındır ki
Yenini iki alemden de silkesin"

Sonra buyurdu ki:

"Bismillah, Bazar bazar din bazar."

Bismillah demesi, kutlanmak, yomlanmak içindir, nerede anarsa; nitekim sözümüzün başında da söyledik. Şimdi bu söz, "Gerçekten de Allah, cennet, onların olmak üzere inananların canlarını, mallarını satın aldı" ayetine işarettir **(Ayet IX,III)** Yani Ulu Tanrı, Elest pazarında, inananların mallarını, canlarını almış, karşılığında da onlara cennet vermiştir. Gerektir ki şimdi de inananlar, dünya pazarında canlarını, mallarını, Tanrı yoluna feda etsinler, o alış - verişi unutmasınlar da korkulan şeylerden emin olsunlar, vadedilenlerle yücelsinler. Bazar din bazar, bu iki bazara işarettir.

Sonra buyurur:

Danişmendler ni yazar? Yom yazar, hayır yazar, yom var, yola düzer, yom var yoldan azar.

Yani bilginler iki bölüktür. Bir bölüğü vadedilen şeylerle korkulan şeyleri, eşit ve denk olarak halka bildirir, korkuya ve ümide ait sözleri, beraber söyler. Bu yolda öğüt, fay dalı olur. Halkın içinde cehennem korkusu ve cennet ümidi belirir. Men'edilen nesneleri yapmazlar. Korkutulan şeylerden kurtulmaya savaşırlar, emirlere koyulurlar, böylece de vadedilenlere ulaşırlar. "Yom var, yola düzer" budur. Bir bölüğüyse daima korkulacak şeyleri söylerler, halkı, Tanrı rahmetinden me'yus ederler. Halk da bu yüzden, kıyamet işi, güç bir iş. Öyle de öyle sonu kötü, hiç olmazsa şu birkaç günü hoş geçirelim der. Yahut da bu çeşit bilginler, daima halka, Tanrı vaitlerini söylerler, halkı, korku makamından tamamıyla çıkarırlar. Bu yüzden halkın gönlüne, bir cesarettir gelir, korkusuzca suçlara dalarlar, ziyana girer, yol azıtır. "Yom var yoldan azar" da budur.

Sonra buyurdu ki:

Tünki bazar ni bazar, bazan bu künki bazar.

Bu söz, hükmü geçmiş dinlere işarettir. Yani ey Yahudiler, ey Hıristiyanlar ve dinsizler, neden o gelip geçmiş dinlere ve hükmü kalmamış kitaplara uyuyorsunuz. Muhammed dinine gelin ki bu "dinin bilgilerinin her biri, İsrailoğulları peygamberleri gibidir".

Tanrı ruhunu kutlasın, sonra buyurdu ki:

Bu sabaknı okıgan yolındın nite azar? Her iki yolından azar, kudret çevganı bilin üzer, Tağrı iren andan bizer.

Sonra buyurdu ki:

"Bismillah, Aydın baca."

Bu söz, gerçek yolcusunun gönül penceresine işarettir ki: "Tanrı'dan başka yoktur tapacak" zikriyle arınır, cilalanır. Baca, Anadolu Türkçesinde pencereye derler.

"Altın işik, kümiş kapu."

Bu söz, gerçek yolcusunun gönlüne, cennet köşklerinin, bazısı altından, bazısı gümüşten olan kapılarının açılmasına işarettir.

Nitekim duydun:

"Birinç.

Ve zerde kur kuşak ve dane birinc dülbend."

Bu söz, işarettir, cennet taclarının, cennet libaslarının sunulmasına ve yolcunun himmeti dolayısıyla bunları benimsememesine, kabullenmesine. Bilki gönül penceresi, gayb âleminden ibaret olan mânâ âlemine yani cenneti, cehennemi, hurileri, köşkleri, çiçekleri, meyvaları, ağaçları, ırmakları bırakır. Muhammed gibi "Gözü ne kaydı, ne haddini aştı" (Ayet L III, 17). Fetvasınca hepsini terkeder. Şeyh'in erenliğinin kuvvetindeki bereket bütün bu süse püse, göz ucuyla baktırmaz da derki:

"Şevhet ehli gibi hevesim de yok, meylim de,
Azıcık bir rüşvetle baş eğeyim, teslim olayım; mümkün değil.
Aşkın. canımla karılıp birleşeli,
Ne cehennem bilirim ben, ne cennet"

Sonra buyurdu ki:

"Yiti kat yir töşek, yiti kat kök börük. Tinğizler bade, kuh - ı Kaf tek ve. Çün ol badeden içdük. mest olduk, hayran olduk. Çün mest sodi, hayran sodi, bidar sodi, sebah sodest."

Bu söz, gerçek yolcunun gönül gözüne açılan ruhaniyet tecellisinin ululuğuna işarettir. Bu makama "İltibas makamı" derler (İltibas: Bir şeyin karışması, kuşku yaratır duruma gelmesi anlamındadır. Varlık birliğinde oluş derecesine gelen, kulluğunu unutur. Bu bir cezbe âlemidir. Ancak bu makam da kalırsa da irşa'da hak kazanamaz, eksiktir. Bu makamdan dönünce her şey yerli yerine oturur. Olgunluk buradan başlar). Bu çukurdan, bu korkunç cehennemden binde bir yolcu, esenlikle kurtulabilir. Mürşidi, olgun ve olgunlaştırabilir bir er değilse, kendi kendisini, bu makama sahip bilirse şu yanılmada baş - aşağı düşer, mahvolur gider, bundan Tanrı'ya sığınırız. Ve der ki:

Ya vuslatın, başıma bir çadırdır kurar, alır beni içine;
Ya şu yanlış düşünce uğrunca gider şu başım.

Bu halde kendisini, öylesine büyük görür ki yedi kat yer, ona sanki bir döşektir, döşemedir, yedi kat gök, sanki bir külâhtır, böyle görünür ona. Bu ululuktan öylesine susar, öylesine dudağı kurur ki şunu söyler:

"Öylesine sarhoşum ki ben küpün ağzına ağzımı dayayayım,
Kadehe dökülecekmiş, biraz durmam gerekmiş, yok o sabır bende."

Feyiz kaynağının coşup köpüren kaynak başından feyiz denizleri, öylesine kaynar, coşar, köpürür akar ki o, timsah gibi bir nefeste hepsini içer, silip sömürür de der:

"Dağ, bayağı bir lokmam, deniz, şuncacık bir içim su bana;
Ben ne çeşit bir timsahım yarabbi, bana bir kapı aç, yol göster (Mevlana)"

Bu feyz kadehini çekip içince, bu tecelli libasını alıp giyince içinde bir sarhoşluktur, belirir, bir varlıktır, meydana gelir; işte bu anda olgun ve olgunlaştıran şeyhin erenliği, yardımına erişir, bu helak edici halden kurtarır onu. Bu sanıdan kurtulup uyanınca, bu sarhoşluktan ayılıp kendine gelince görür ki çin seher atmış, iltibas çukurundan kurtulur, dosdoğru yola yüz tutar, adım atar da der ki: "Hamdolsun Tanrı'ya bizden gamı, gussayı giderdi, gerçekten de Rabbimiz, elbette suçları örttükçe örten, mükafatlarını da fazlasıyla veren Tanrı'dır" **(Ayet XXXV, 34)**

Sonra buyurdu ki:

"Salınıp kendüng, bostağna kirdüng, bostan oyuğuna selam virmedüng, Pes bilme misün, sağrı edüne tiken bata. Delü kardaş, siğirü bostanğa kir, bostan oyuğunğa selam vir, otur, toyınca yi; çaluyı oda yak, koltukla al, taşra çık."

Bu söz, gerçek alemi yolcusunun içine, gayb hatifinden gelen hitaba işarettir. Bu hitapta, şeriat sahibinin emirlerine uymadaki kusura, bu iltibas makamından meydana gelen ihmale ait bir uyarış sesi vardır. Der ki: A Derviş. Burada, bu yolda başı dönenlere, bu tapıda şaşırıp kalanlara denen söz şudur: "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun da Allah da sizi sevsin" **(Ayet III, 31).** Şu halde, istek bostanına ayak basmak isteyen kişinin, önce Mustafa kapısından girmesi, bid'at duvarından atlayıp girmemesi gerekir ki onu, hırsız diye tutup rezillikler çarşısında kınama darağacına çekip öldürmesinler. Bostanın beyine, sahibine, yani Tanrı Elçisi Muhammed'e selam verir, onun ter - temiz ruhundan medet ve inayet diler de bu yüzden istek ayağına azgınlık dikeni batmaz, kendisi de yoldan kalmaz. Mustafa'nın dos - doğru ana - caddesine istek ayağını basar, sarsılmazsa, tarikat edepleriyle şeriat şartlarını korursa şüphe yok ki bu bostanın marifet güllerinden demetler toplar, ağaçlardan, dallardan sevgi meyvaları devşirir, himmet eteğini bunlarla doldurur, hatta öylesine doldurur ki iki dünya bu eteğin içinde kaybolur gider. Sonra onlarla gıdalanır, doyar. Yollardaki engelleri, perdeleri, istek ateşiyle öyle bir yakar yandırır ki ona uyup izini izleyeni, başkalarının götürmesine imkan olmayan makamlara götürür.

"Senin civarında uçan sinek,
Doğanın avlayamayacağı nesneleri avlar."

Yani edebe uyup uçan ve avlanmaya kalkışan sinek, bid'at havasında uçan, heveslerine uyan ve böylece yıllarca uçan doğanın avlayamayacağı avları avlar. Ona denir ki: Yola düştün, konaklar aştın, tehlikeli yerlerden kurtuldun, artık o alemden gel, konak yerine kon, hayret çukurunda yol azıtanları marifet âb - ı hayatının kaynak başına ulaştır, is-

tek çölünde susuz kalanların damaklarına, sevgi şarabının kadehini dök. "Al, taşra çık" tan maksat da budur.

Sonra buyurdu ki:

"Bismillahi, avurdum. Avurdumdın savurdum, müddeiyi devürdüm."

Yani şeriate uyma hususunda benden meydana gelen aykırı şeyler sebebinden gönül yüzü, sevgilinin vuslat kâbesinden dönmüştü de gayb hatifi, bana şöyle bağırmıştı, şöyle azarlamıştı beni; can kulağım duymuştu bu sözü: "Salınıp keldünğ, siğirtdünğ, bostana kirdünğ, sonuna dek" Şimdi bu kusurun özrünü dileyerek diyor ki: Gönül yüzünü, İbrahim gibi sevgilinin tarafına, maksadımın cihetine çevirdim, "Hiç şüphem olmaksızın mabudumu tek tanıyarak yüzümü gökleri ve yer - yüzünü yaratana döndüm ve ben, şirk koşanlardan değilim" (Ayet VI, 79). "Bismillahi avurdum" bu anlamadır. Çeşitli zamanlarda benden sadır olan ve iyi işler defterine kaydettiğim bütün iyiliklerimi sildim:

"Vuslata ehil olmıyanların
Bütün ihsanı, keremi çirkindir."

Hepsini istiğfar ettim, "avurdumdın savurdum" ve rahmetten sürülmüş iblis denen kötüler başı, iyilerin, çekinenlerin yollarını vuran "Müddei" yi, bu tövbe istiğfarın bereketiyle yüz - üstü yere vurdum. "Müddei" nin, nefs - i emmare olması da caizdir, çünkü Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber onu, düşmanların en beter düşmanı diye anlatmıştır, nitekim, "Bedeninde bulunan nefsin, senin en büyük düşmanındır" buyurmuştur **(Munavı Al - Cami I. s. 40).** Savaştan dönerken de nefisle savaşmaya işaret ederek "Küçük savaştan büyük savaşa dönüyoruz" demiştir.

Sonra buyurdu ki:

"Kızup keldüm, yortdum, anğdum anğdum. Ne olup anğdum İspahi - yiken bik oldum, künde bir kaz yidüm, sultana hıyanetlik eylemedüm."

Yani elimi, bu sabahın devlet eteğine attım, erkeklik gayretini harekete geçirdim. İstek ateşi kuvvetlendi. Ayağımı, maksudumun yoluna koydum. Şimdiyedek gezip tozmadaydım, şimdi uçmadayım, kuş yemedeyim. Yıllarca müddet yiyemediğim gıdayı bir lokma yaptım, bir anda sömürdüm. Her an, her lahza, daha fazla, daha ileri uçtum. Yolcuydum, menzile ulaştım. Avamdandım, havas sınıfına girdim (Burada avam, tarikat ehli olmayanlar anlamındadır. Mevleviler, bu terimi kullanırlar. Bektaşiler, Zahir, Aleviler Zahid derler). "Anğdum anğdum, ispahiyiken bik oldum" bu anlama gelebilir. Elest gününün ahdine riayet ettim. Ervah aleminde Tanrı birliğini ikrar ettiğim gibi cesetler aleminde de o ahde riayette bulundum, akdimden dönmedim. "Şüphe yok ki biz arzettik emaneti göklere ve yer - yüzüne ve dağlara, derken onlar, onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular ve onu yükledik insana, şüphe yok ki çok zalim oldu, çok bilgisiz bir hale geldi" ayeti gereğince **(Ayet XXXIII, 72)** insanın yüklendiği emanet yükünü, gücümün yettiği derecede korudum. "Sultana hıyanetlük eylemedüm" de budur. "Bizim için savaşanları

yollarımıza sevk ederiz biz" (Ayet XXIX, 69) mucebince gayb sevgilisi can sırrına şöyle nida etti:

> **"Dinünğe kuvvet, iy işikin uyat, İstanbul ilen Trabzonunğ irisini kır, tinğize atunğ (Kara tinğize at: Türkçeye tercemesi). uşakını çeriye kat. Muhammed'e salavat."**

Yani, hidayet gücüyle güçlendin, beşeri kanadını bizim hüviyet havamızın boşluğunda yaktın; biz de keremimizden sana, onlara karşılık meleklere ait kanat ihsan ettik.

"Ey gönül, bu yolu dedi - kodu karşılığı vermezler sana,
Vuslatını, yokluk kapısından başka bir yerde vermezler sana
Kuşların uçtuğu havada, şunu bil ki,
Sen kolunu kanadını bırakmadıkça kol kanat vermezler sana"

Bendeki gücünü bizim yolumuzda harcadın, biz de sana Tanrısal güç verdik. Şimdi heva ve nefis derbendi olan İstanbul ve Trabzon'u hava ve hevese aykırı davranmak ve hükme uyup muti' olmak mancınığıyla param - parça et; burada Istanbul, Trabzon, mana alemiyle yırtıcı hayvanlara ve şeytanlara ait kötü sıfatlardır; ilaç, hastalığın zıddı olan şeylerdir ve tedavi, bunlarla olur. O kötü sıfatlar kuvvetlenmiş, yerleşmişse de sen, bizim hidayetimizin inayetiyle onları, yokluk denizine at, tamamıyla yok olsunlar. Kuvvetlenmiş, huy edinilmemiş kötü huylarıysa iyi huylara kat, yani iyi huylara döndür. Büyük savaş olan bu çeşit savaşta, Mustafa'nın ter - temiz ruhundan imdat iste. Muhammed'e salavat demesi de budur.

Sonra buyurdu ki:

> **"Karşu karşu çardaklar, karsa karsa oyunlar."**

Yani bu çeşit yolculuk ettim, hava ve nefsin tehlikeli yerlerinden geçtim, kurtuldum, elimi murat ve maksadımın boynuna doladım, aradığım şeye döndüm, tamamıyla ben oldum. Ter - temiz izafi ruh, insan vücudu ülkesinde, yerleşip baş köşeye kuruldu. Aşk padişahı da ruhun karşısına geçti, gönül tahtına oturdu. Hilafet saltanatının ülkesi olan "Alem - i Kübrâ" da bir coşkunluk, bir düğün - dernek, bir zevk ve neş'edir, meydana geldi. Alemine safalar bağışlayan aşkın kutlu kademine, yomlu teşrifine karşı gönül, canla başla kalktı.

Gönlüm, canla başla ellerini açıp yenlerini saçarak kalkıp oynamaya başladı.

Ruhun yerleşmesini, aşkın, gönül havasına gelip konmasını, bu topluluğu, "Karşu karşu çardaklar karsa karsa oyunlar" sözüyle anlatıyor.

Sonra buyurdu ki:

> **"Tokuz öküz bir sokum."**

Yani bir lokma. Bu söz, Tanrı'yla var olmak aleminin verdiği sarhoşluk alemine, Tanrı'da yok olmak dünyasında meydana gelen sarhoşluğa işarettir. Beşeri varlıktan sıyrılmaya, Tanrı sıfatlarıyla tecelli etmeye işarettir ki: "Tenzih ederim kendimi, zuhurum ne de uludur" sözü, makamın son - ucudur (**B. Bistami**). "Bedenimde Tanrı'dan başka bir şey yok" sözü, bu hale örnektir. Bu makamda, varlığından geçen ve Tanrı varlığıyla var olan gerçek yolcusu, öyle bir hale gelir ki şu rübai, onun halini anlatır:

"Aşk geldi, kanım gibi damarlarımda, derimin altında akıp yürüdü;
Son - ucu beni benden aldı, sevgiliyle doldurdu.
Vücudumun cüzü'lerini tamamıyla sevgili kapladı,
Benden ancak bir ad kaldı, ötesi hep o" (**Mevlana**)

Bu makamda iki dünyayı bir lokma yapsalar da onun himmet ağzına atsalar bir zerre bile açlık ateşini yatıştırmaz.

"Cebrail bile burda zahmet verirse sana, dök kanını
Kan pahasına da rahmet hazinesinden ver."

Bu hali, "Tokuz öküz bir sokum" diye anlatmaktadır.

Sonra buyurdu ki:

"Yirdin kökke bir ekser, mutumuz yiti ekser, zihi muz, zihi esker."

Önce de söylendiği gibi hilafet yurdunda, ruhun yerleşmesi ve aşkın orayı yurd edinmesi dolayısıyla bir coşkunluktur, kopmuştu. Bunu, **"karşu karşu çardaklar, karsa karsa oyunlar"** diye anlatmıştı. Şimdiyse diyor ki: Gerçek himmet nazarımıza küçük ve hor görünür amma şarabımızın kadehi, ancak gökle yer - yüzü arasındaki boşluk olabilir. Layık değildir amma topluluğumuzun mutfağına odun, ancak Cebrail'in ulu kanadı olabilir. Şiir:

"Bir Mutfak ki Ruh - ul Emin'in kanadı, oraya odundur,
Şeytan evini bezeyenlerin ne işleri var orda? "

"Kavmin ulusu, o kavme hizmet edendir" mucebince topluluğumuzda , iki dünya sahibinden başkası hizmet etmeye layık değildir. Çünkü Ruh - ul - Emin'in kanadı bile bu mutfağın ateşinin bir kıvılcımındaki hararete dayanamaz, nitekim, "Bir iğne yordamı yaklaşsam yanarım" demiştir (**Sıdret - al Münteha'da Cebrail bu sözü söylemişti**). Bu mutfağa, Ahmed ümmetinin, Muhammed milletinin ciğeri yanıklarının ciğerlerinden başka kebap da layık olmaz.

"Aşk mutfağında iyi kişilerden başkalarını kesmezler,
Çirkin huylu arık bedenlileri kesmezler.
Gerçek aşıksan kesilmekten kaçma,
Kesilmeyenler murdar ölürler."

Gene buyurdu ki:

"Her ki bu sabaknı anğladı, unğladı."

Yani, doğru yola, yoldaki tehlikeli yerlere, bunlardan kurtulma çarelerine dair anlattıklarını anlayan, ayağını doğru yola basmıştır, şartlara riayet ederse ulaşır da. Çünkü temeller korunmadıkça ulaşma mümkün değildir denmiştir. Ancak kılavuzsuz yol alma, yasak edilmiş şeylerdendir. Çünkü:

"Bu kabul edilmiş bir manadır ki gönüle bir sevgili gerek,
Bu da karlaşmış bir fetvadır ki yola bir kılavuz gerek."

Bu yolun yolcularından ders alıp yaklaşanlar arasına girer, onlara katılır. Nitekim "Ve bir de ileri geçenler ki herkesi geçmişlerdir; onlardır mabutlarına yaklaştırılanlar" denmiştir (Ayet LVI. 10, 11). İşte "unğladı" nın manası budur.

Sonra buyurdu ki:

"Her ki anğlamadı, tanğladı."

Yani, bu remizleri ve irşadı anlamayan, bilgisizlik çölünde şaşırıp kaldı, maksadından, maksudundan uzak düştü, başı döndü. Nitekim ameli olmayan alim, yolda uyuyup kalmış kişiye benzer, uyandı mı yola düşer gider; fakat ameli olmayan cahil, yoldan başka bir yerde uyuyup kalmış kişiye benzer, uyanınca şaşırır kalır denmiştir.

Gene buyurdu ki:

"Çün tanğladı, kavul savul oldı. Her iki kavul savul oldı., avurt davul oldı. Her iki avurt davul oldu, niştor gerek oldı."

Yani, kum bu çeşit yolculuğun şartlarına riayet etmezse şaşırır, sersemleşir kalır, hayvanlık durağı olan bilgisizlik durağından erlerin en yüce makamı olan marifet konağına erişemez. Uzaklık ve bilgisizlik illetiyle hastalanır, beşeriyet, hatta hayvanlık makamına giriftâr olur. Nitekim, "Onlardır hayvanlara benzer kişilerin ta kendileri, hatta onlar, hayvanlardan da sapık" denmiştir. Bu çeşit kişiler, adeta her biri bir ur, bir şiş, bir çıban, bir illet olan kötü huyların elinde kalırlar ve bu illetlere uğrayan da ebedi kutluluklardan, daimi inayetlerden mahrum olur, hapse, zindana düşer. Onun terbiyesi, cerrahın neşteri mesabesindedir. Kanı pis olanı, helak edici bir ura müptela bulunanı bir neşterle ölüm döşeğinden kaldırır, kurtarır. Eğer böyle bir mürşid bulunmazsa o vakit ahret yurdunda, herkesin hastahanesine düşer ki o hastanenin adı cehennemdir. Orda zebani cerrahların tedavisine muhtac olur. Yılanların, akreplerin sokmalarıyla, dünyada, hava ve hevesine uymak ve ulu sahibin emirlerine aykırı hareket etmek yüzünden vücudunda toplanan pis şeyler dışarı çıkar, onu da son - ucu, temiz ve bildik erlerle oturmaya, görüşmeye layık eder. Allah'tır doğruyu daha iyi bilen, ona dönülüp varılır son - ucu. Yoksul Kutb - al Alevi, bunu anlatmadan, yazmadan kurtuldu yediyüzelli altı yılı hayırla, zaferle hatmolası Safer ayının ilk günlerinde. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a. İyi son uc, ondan çekinenlerindir. Rahmet ve esenlik yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'e ve bütün soyuna. Şu kısa risaleyi okuyanlardan bir Fatiha niyaz ediyoruz. Umarız, kerem ederler de esirgemezler. Bir kişi senden faydalanırsa ne ziyanı olur?

Hadiste de gelmiştir: "İnsanların en hayırlısı, insanlara en fazla hayrı dokunandır" vesselam **(Al - Cami, II, 8).**

BARAK BABA RİSALESİ ÖZETİ

Özetle bu risale, Barak Baba'nın cezbeli bir anında söylediği sözlerdir. Belki daha uzun söylemiş olabilir. Belki bellekte bu kadarı kaldı. Belki, ozanlar ancak bu kadarını yakalayabildiler. İlkel dinlerin hepsinde de din temsilcileri ayinde coşunca, kendinden geçince, ağzından köpükler saçarak, tepinip dönerek anlamlı - anlamsız, uyaklı uyaksız sözler söylerler. Tevil edilir, onun gaybden haber verdiği sanılır. Aslında iyice dikkat edilirse, her halde şerh edildikten sonra "risale" diye adlandırılan bu sözler manzum görünümlüdür. Hatta Bunlar:

Bismillah dem her dem
Dem be dem; dem, dem bu dem
Yefallahu mâyeşa'
Ve Yuhkemu mâyurid
Uluğ Tengridin ferman
Fermandın tengiz tiller,
Süt göller bal ırmaklar,
Hanlar, Vezirler, Bek'ler,
Kadılar, Danişmendler,
Meşayihler, ahiler,
Uluglar, Azizler,
Yeti tengiz, yeti tengiz ortasında bir aydın gevher
Ol aydın gevhering yöresinde yetmiş bin tağ
Ol tağda aslanlar, kaplanlar, imerler, kiyikler, böriler, ayular, çakallar
Heyhâte heyhat; Saltuk Ata, Miskin Barak!
Erenler ayur: Biz yürürken tüş körürüz,
Tüşümüzni niye yorarız? Hayrga yorarız.
Kaba, kaba, arafeler,
Uluğ uluğ bayramlar
Ulam ulam Lanbay lonb!
Bismillah
Bazar bazar o bazar
Bazar bazar din bazar
Dünya bazarın üzer
Danişmendler ni yazar
Hayır yazar yum yazar
Yum var, yolga tüzer,
Yum var, yolundan azar
Türkü bazar ni bazar
Bismillah Aydın baca, altın eşik, kümüş kapu
Zerde pirinç kurkuşuk dâne dülbend
Yeti kat yer töşk, yeti kat kök börek
Tengizler bâde, kûh-ı kaf tekye

Çün ol bâbeden içdük
Mest olduk hayran olduk
Çün mest södi, hayran södi, sabah şode est.
Salınıb kelding; sigirtding; bostanga kirding
Bostan oyoğunda selâm vermeding
Pes bilirmising, sağrı ettünge tikenbatar olur
Teli kardaş, siğirt, bostanga kir, bostan oyongunda selam vir, otur, toyunca yi, iç!
Çaluyu odga yak, koltukla, al, tışarıga çık!
Bismillah avurdum
Avurdumdın savurdum
Müddeiyi devirdim
Kızıb keldim bulmadım
Yutdum öğüdüm öğdüm
İspahiyken bek oldum
Künde bir bir kaz yedim
Sultanga hiyanetlük eylemedüm

Dinge kuvvet urayasuğız ev eşeğin üvet: İstanbullan

Trabzonun irisingi Karatingize, uşağıngı çeriye kat Muhammede salâvât!

Karşu karşu çardaklar,
Karsa karsa oyunlar.
Tokuz öküz bir sokum,
Yerden köke bir ekser!
Mutumuz yeti ekser,
Zehimut, zehie ekser!
Her ki bu sabaknı sağladı, ungladı in ma'ni başed
Her ki anglamadı tangladı... Çün tangladı, kavul savul oldi
Çün kavul savul oldı, avurt tavul oldı, çün avurt tavul oldı nişter kerek oldı.

Vallahi â'lem bissavap ve ileyhilmercin vel-meab"

a) Abdulbaki Gölpınarlı (Yunus Emre 1936).

b) Hilmi Ziya Ülken eliyle yayımlanan örnek

c) Ankara kütüphanesindeki örnek

d) A. Gölpınarlı'nın kendi düzenlediği örnek

e) I. Zeki Eyüboğlu (Abdal Musa s: 112-113.) konuyu incelemişlerdir.

gibi yarım uyaklı ve yedi hecelidir. Olası uyaksız yerlerde dizeler eksik bellenmiştir, olası ölçüsü bozuk yerler de düz yazın değildi, şiirde ancak zamanla yanlış bellendi, yanlış yazıldı, yanlış kopya edildi. Sonuçta bu duruma geldi.

Tarikat silsilesinde (kütüğünde) Barak Baba'nın mürşidinin Saru Saltuk olduğunu, Taptuk Emre'nin Barak Baba'ya bağlı bulunduğunu, Yunus Emre'nin şiirinden anlıyoruz. Baraklılar adını taşıyan Batıni - Kalenderi bir topluluğun mevcudiyeti bilinmekle birlikte Barak Baba'nın Bektaşi - Alevi yolağında sevilen bir zat olduğu, Alevi - Bektaşi şiirinde etkilerinin bulunduğu yadsınamaz. Zaten Anadolu'da bir çok mezarının bulunması da bunu doğrular. Başka eserlerinin, şiirlerinin olduğu bu güne değin yapılan araştırmalara karşın saptanamamıştır. Görüşleri de topluluğu gibi Alevi - Bektaşi yolağı ve topluluğu içinde erimiştir. Alevi - Bektaşiliği derinden etkilemiştir.

RİSALENİN ÖZEL SÖZLÜĞÜ

A

Ahi: Esnafı örğütleyen Fütuvvet ehlinin şeyhi

Anğlamak: Anlamak, idrak etmek.

Anğmak: Anmak, hatıra, dile getirmek.

Avurd: Yanağın iç tarafı, boş yeri.

Avurmak: Eğilmek, çevirmek

Aydın: Parlak, ışıklı

Aymak: Söylemek, hitab etmek

B

Bazar: Pazar, alış veriş yeri.

Bik: Bey, mevki sahibi, asil, soylu.

Bil: Bel

Bizmek: Bezmek, usanmak

Bolmak: Olmak

Bostan oyuğu: Bostan korkuluğu

Börü: Kurt

Börük: Börk, başa giyilen külah

D

Danişmend: Bilgin (Farsça)

Devürmek: Devirmek

E

Ed: Et

İ

İma (İmga): Dağ keçisi

İren: Eren, Veli

İrenler: Erenler, Veliler

İspahi: Sipahi, Atlı asker (Farsça)

İşik: Eşik

K

Karsa karsa: El çırpa çırpa

Kavul savul: Söz verip dönmek

Kiyik: Geyik

Kur kuşak: Kemer, altınla, gümüşle bezenmiş kemer.

L

Lonpay lonp: (Mühmelattan. Lop cup gibi)

M

Mut: Bir hububat ölçüsü

Mazhariyet: Yüce aşama erişme

N

Ni: Ne

Nite: Nasıl, nice

O

Okugan: Okuyan

S

Siğirtmek: Koşmak, atılıp koşmaya başlamak

Sokum: Lokma, yudumluk ekmek, yemek

T

Tanğlamak: Şaşırıp kalmak

Til: Dil, deniz kıyısı, denize uzanmış kara

Tenğiz: Deniz

Tokuz: Dokuz

Töşek: Döşek, döşeme

Tün: Dün, gece

Tüş: Düş, rüya

U

Unğlamak: İyileşmek, sıhhat bulmak

Uşak: Ufak, küçük

Uvatmak: Avutmak, teselli etmek, ufatmak.

Ü

Üzmek: Koparmak

Y

Yiti: yedi

Yitmiş: Yetmiş

Yom: Hayır, kutluluk

Yormak: Tevil etmek, tabir etmek

Yöre: Çevre, etraf

Yukardaki sözlük ile Barak Baba risalesi rahmetli A. Gölpınarlı'nın Yunus Emre adlı yapıtından alınmıştır. Gölpınarlı'nın bu kitabında risalenin eski yazı fotokopisi de mevcuttur. Kalenderiler ışık taifesindendir (çeşitli tarikatları vardır) görülüyor ki, Barak Baba; hem risalesi ve şerhiyle, özellikle de yaşamı, tutum ve davranışlarıyla marjinal bir sufilik türü olan Kalenderilik yolağının inançsal ve kültürel düzeyde nitelikli olarak oluşmasına katkıda bulunmuş, Tanrı güzelliğini güzel delikanlıların yüzünde temaşa etme düşüncesine değin uzamış, Hind'de, Anadolu'da bütün Kalenderi'lerin düşünce ve inançta, kılık - kıyafette, davranış ve yaşayışta bir ve birliği sağlamayı gözetmiş, Fakr'ü tecerrüdde, kanaatte, nedamette, diyanet ve riyazatta, melamette, vahdet - i vücudda, "görünmeyen Tanrı'ya değil, görünen Tanrı'ya tapmakta", çok açık bir hulûl ve tenasüh fikrini benimsemekle uluhiyette, Hz. Ali kültünde, Mehdi inancında, tevella ve teberra ilkesinde, erkân - edepte, çihar darpta, tese'ül (dilenme) ve cerr'de, raks ve semada, ser'i ibadetlerde islama uyan ve uymayan bir çok yenilikler sergilemiş olan Kalenderiler yolağında hak ettiği yeri almıştır. **(A. Yaşar Ocak, Kalenderiler., s: 142 - 194).**

"Adem'ün başı arşdur ve nokta - i bâ'dur ve iki kaşı biri fa'dur ve biri kaf'dur ve iki gözü biri ayn'dur ve biri ğayn'dur ve iki kulağı bir dâl ve biri zal'dur" **(Kaygusuz Abdal).** Böylece, Barak Baba ve yolağı Kalenderilik, sonraki heterodoks denilen Alevi-Bektaşi tarikatlarını hem derinden etkilemiş, hem de zamanla bunların içlerinde eriyip onlarla bir ve beraberlik kimliği oluşturmak suretiyle yeni bir içerik kazanarak görev ve işlevini tamamlamıştır.

GÜVENÇ ABDAL (GENÇ ABDAL)

Aşağıda da görüleceği gibi Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesinde adı geçen Güvenç Abdal'ın hangi yüzyılda yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. XVI. yüzyılda yaşayan Sersem Abdal bir şiirinde onu şöyle anmaktadır:

Genç Abdal'la Hacı Bektaş geldiler
Sar Saltığı Rumeli'ne saldılar
Şükrolsun dertlere derman oldular
Tavafın kabuldür abdal dediler

Genç Abdal, bektaşi inançlarına göre Güvenç Abdal'dır. Yine Genç Abdal mahlasını taşıyan şiirler de onundur. Söylenceye dayanan bu bilgiler kuşkusuz tarihsel kesinlik taşımaz. Bir Genç Abdal daha var ki, o 19. yüzyılda yaşamıştır. Sücaeddin tekkesine bağlıdır. Sırası gelince anacağız.

Güvenç Abdal adının halk ağzında Genc, Genç Abdal olarak anılagelmesi de bir varsayımdır. Gerçek adı bilinmemektedir. Vilayetname'de başından geçenler anlatıldığına göre, Hacı Bektaş döneminde ya da ona yakın bir dönemde, Güvenç adında bir Bektaşi büyüğünün yaşadığı açıktır. Elimizdeki Güvenç Abdal, Genc Abdal mahlaslı şiirlerin ona ait olup olmadığı karanlıkta kalır. Genc Abdal'a maledilen şiirlerin dili oldukça yenidir.

Yukarıda bu güne değin, Güvenç Abdal'ın gerçek kişiliği kesin olarak açıklığa kavuşamadı dedik. Hünkâr Hacı Bektaş Velayetnamesinde onun hakkında şöyle bir söylence bulunmaktadır:

"Güvenç Abdal Destanı:

Hünkâr'ın hizmetinde Güvenç Abdal adlı bir derviş vardı, er terbiyesi görmüş bir zattı. Bir gün, erenler şahı dedi, gönlümde bir sorum var, izin verirseniz söyleyeyim. Hünkâr, şöyle buyurdu. Güvenç, acaba dedi, şeyh kimdir, muhib kimdir, aşık kimdir? Bize lutfedip bildirseniz. Hünkâr, hemen, Güvenç dedi, yerinden kalk, tez git, bir sarrafta bin altın nezrimiz var, al gel dedi. Güvenç Abdal, sarraf kimdir, hangi şehirdedir demeden hemen belini bağladı, Hünkâr'ın elini öptü, yola revan oldu.

Gide - gide vardı, bir şehre yetişti. Gördü ki pek büyük bir şehir. Kendi kendisine, bizim ülkede böyle büyük bir şehir yoktu, acaba bu şehir, hangi şehir dedi. Kal'anın içi adamlarla doluydu. Gezerken bir adama, kardeş dedi, bu il, hangi il, bu şehir hangi şehir? O adam dedi ki: Burası Hindistan ülkesi, bu şehre de Delli (Delhi ?) derler. Güvenç, bu sözü duyunca şaşırdı, kendi kendine, Rûm ülkesi nerde, Hindistan nerde dedi.

Şehrin içinde yürümeye başladı. Sokak - sokak gezerken pazara ulaştı, oyana, buyana bakınıp giderken gördü ki, karşıda bir sarraf oturmada. Sarraf da bunu görünce hemen kalktı. Beri gel derviş diye elini salladı. Derviş, dükkâna girdi, selam verdi. Sarraf, Güvenç'e, hangi ildensin dedi. Güvenç, Rûm ülkesinden dedi. Kimin hizmetindesin deyince Güvenç, Sultan Hacı Bektaş Hünkâr'ın hizmetindeyim, bir gün bana, bir sarrafın bize bin altın nezri var, al gel buyurdu, üç gün oluyor, bu şehre geldim dedi.

Sarraf, Hünkâr'ın adını duyunca hemen dükkânını kapadı, Güvenç Abdal'ı aldı evine geldi. Ağırladı, oturttu. Üç gün çeşitli yemekler verdi. Sonra derviş dedi, nezri olan sarraf benim. Hindistan denizinde bir vakit ticarete giderken bir yavuz muhalif yel çıktı, az kaldı, gemimiz batacaktı. Hemen vilayet erenlerini çağırdım, beni kurtarın bin altın nezrim olsun dedim. O anda erenler yetişti, gemiyi mubarek eliyle tuttu, kıyıya çıkardı. Adını sordum. Adım Hünkâr Hacı Bektaş'tır, Rûm ülkesindeyim dedi. Rûm ülkesine nezrimizi nasıl ulaştıracağız dedim, ben birisini yollarım buyurdu. Ben, o göndereceğin adam, ne şekilde dedim, senin şeklini tarif etti. İşte seni dükkânda gördüm, elimle çağırdım, hamd olsun ki, hata etmemişim. Şu bin altını al, erenlere götür. Sonra bin altın daha saydı, bu da dedi, erenlerin hizmetinde bulunanlara, onlara ver, yesinler, içsinler. Bin altın daha saydı, yanımızdan boş gitme dedi, bu bin altını da sen harca.

Güvenç Abdal, o üç bin altını bir kese içine koyup koynuna saldı. Sarrafla vedalaşıp gene yola revan oldu. Şehir içinden giderken bir çardak gördü. Birde baktı ki çardağın penceresinde, gün yüzlü bir güzel kız bakmada, kızı görür görmez bin canla aşık oldu. Sabrı - kararı kalmadı, aklı başından gitti. Pencereye gözünü dikti, tam üç gün üç gece öylece kaldı. Kız, dervişin halini görünce şaşırdı, halk görünce kötüye yorar dedi, halayığını çağırdı, hali anlattı, git dedi, öğüt verde çeksin - gitsin burdan. Kız, bir tacirin kızıydı, babası ticarete gitmişti. Halayık, gidip derviş dedi, umduğun, eline geçmez senin, vazgeç bu olmaz sevdadan. Bu kız, ulu bir tacirin kızıdır. Kulları, adamları duyarsa başına iş açarlar. Öyle bir avı elde etmek isteyen kişinin bol altını olmalı. Güvenç Abdal, halayığın sözlerini işitince alınma, noldu ki, dedi, üç bin altını, kesesiyle koynundan çıkarıp halayığa gösterdi. Halayık bunu görünce koştu kıza geldi, bu derviş dedi, tekin adam değil, koynundan üç bin altınlık bir kese çıkarıp gösterdi. Hasılı kelam, altına tamah ettiler, bir yolunu bulup dervişi içeriye aldılar. Güvenç Abdal, keseyi çıkarıp sevgilisinin önüne koydu. Tam şeytan yoluna gideceklerdi ki, Güvenç, sevgilisinin ayak ucuna otururken bir de baktılar, duvar yıkıldı, bir el çıktı, Güvenç'i, göğsünden bir kaktı, yere yıktı, aklını başından aldı. Kız, bu hali görünce kalktı, oturdu. Güvenç'in aklı başına gelince bu ne hal diye sordu. Güvenç Abdal, Şeyhimiz Hacı Bektaş Hünkâr'ın vilayetinden oldu dedi, böylece beni bu kötü işten kurtardı. Bunun üzerine, Rûm ülkesinden nasıl çıktığını, oraya nasıl geldiğini, hasılı o ana kadar başından geçenleri bir - bir anlattı.

Kız, bu kerameti gözüyle görünce erenlere aşık oldu, ziyaretine varmak istedi. Üç bin altını aldılar, beraberce akşam saatinde yola çıktılar. Gece yarısı, yürüdüler, ıssız bir yerde yattılar. Uyanınca baktılar ki sabah olmuş, ama bulundukları yer yattıkları yer değil, kekikli, yavşanlı bir yer, Arafat dağının yanındaki Kızılcaöz'den gelen yolun yanındalar.

Kalkıp yola düştüler. Halifeler karşı çıktılar. Görüşüp Hünkâr'a götürdüler. Güvenç Abdal, erenlerin ellerini öpüp ayaklarına yüz sürdü. Başından geçeni bir - bir anlattı.

Hünkâr, Güvenç Abdal dedi, bu işlerdeki hikmeti bildin mi? Güvenç buyurun erenler şahı dedi. Hünkâr, sen, bizden şeyh kimdir, mürid kim; muhib kimdir, aşık kim diye sormuştun, biz de sana cevap verdik. Mürid odur ki, senin yaptığın yapar. Biz seni hizmete gönderdik, nereye gideceğim, kimi göreceğim demeden yola düştün, Muhibliği sarraf gösterdi. Bir kerecik denizde helak olayazdı, erenler diye çağırdı, bin altın nezretti, vardık, imdadına yetiştik, gemisini kurtardık, adımızı, yerimizi sordu, haber verdik, seni yolladık, şöyle - böyle demeden nezrimizi sana teslim etti. Şeyhliği biz yaptık; seni kolayca götürüp getirdik, seni o yüz karasından da kurtardık. Aşıklığıysa o kız yaptı, bir vilayet görmekle aşık oldu bize; buraya gelmedikçe karar etmedi. Sonra emretti, o kızı Güvenç Abdal'a nikahladılar. Düğün - dernek oldu, murad alıp murat verdiler. **(A. Gölpınarlı, Hacı Bektaş Velayetnamesi, sh: 78)**

A. Gölpınarlı aynı yapıtında Güvenç Abdal hakkında ayrıca şu açıklamaları yapmaktadır:

"Güvenç Abdal, Cönklerde Güvenç Abdal mahlasını taşıyan nefeslere rastlamaktayız, fakat bunlar dil bakımından yenidir. Yazıla yazıla, değişe değişe mi dil özelliklerini kaybettiler; daha doğrusu bu güzel masalın kahramanı olan Güvenç Abdal, Hacı Bektaş'la çağdaş mıdır? Kesin olarak bir şey söyleyemeyiz. Sersem Abdal mahlasını taşıyan bir nefeste:

Genc Abdal'la Hacı Bektaş geldiler
Sarı Saltığı Rûmeli'ne saldılar
Şükrolsun dertlere derman oldılar
Tavafın kabuldür Abdal dediler

dörtlüğüne rastlıyoruz. Genç Abdal, halk tarafından Güvenç Abdal sözünün kısaltılmasıdır. Bir nefes, rivayete göre 1551 de Hacı Bektaş tekkesinde Dedebaba olup 1569 - 1570 e kadar bu hizmette bulunan ve bu tarihte ölen Sersem Ali Baba'nınsa Güvenç Abdal'ın XVI. yüzyıla kadar unutulmadığını anlarız" der. **(a. g. e. s. 128)**.

Güven Abdal, özellikle Bektaşiler arasında saygıyla anılan bir kişiliğe sahiptir. Genç Abdal ile Güvenç Abdal'ın ayrı kişiler olma olasılığı da düşünülebilir. Ama kesin kanıt yoktur. Mehmet Tevfik Oytan'ın "Bektaşiliğin İç yüzü" adlı kitabında bir kaç şiirine daha rastlanmaktadır. Mezarı Hacı Bektaş Veli Türbesi içindedir.

Genç Abdal'a ait olduğu sanılan şiirler:

— 1 —

Mümin isen bana etme cefayı
Allah bir Muhammed Ali aşkına
Eyilikte ol daim eyle vefayı
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Saki doldur bize dolu içelim
Okuyalım aşk kitabın seçelim
Olur olmaz davalardan geçelim
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Pirler nasihatın güzelce dinle
Bozma erkanını tatlı dil söyle
Kemlik edenlere sen eyilik eyle
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Kimsenin ayıbını gözetme sakın
Olayım der isen ger Hakk'a yakın
Erenler huyundan bir meşrep takın
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Genç Abdal'ım Hakk'ı seversen candan
Hak seni ayırmaz yoldan erkandan
Yalan söz söyleme çıkma imandan
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Kemlik: *kötülük* — **Meşreb:** *Tabiat, huy* — **Erkan:** *Yol.*

— 2 —

Sekahum sırrını söyleme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni
Cevher - i zatını keşfetme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni

Elde ayağında dilde gözünde
Hakkına razı ol her bir sözünde
Canından içeri kendi özünde
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Dizilmiş katara gerçekler pirler
Hakk'ın emri ile Hakk'a giderler
Hakikat sırrını söyleme derler
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Genç Abdal'ım sakla sen seni sende
Hak seni saklasın can ile tende
Hak buyurdu ben seyredeyim seni bende
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Cevher - i zat: *Öz kişilik* — **Sekahum sırrı:** *Ayet.*

— 3 —

Ey candan sevdiğim nûr - ı penahım
Pirim cemalini göresim geldi
Kaldır nikabını lütfeyle şahım
Pirim cemalini göresim geldi

Bir ismi Ali'dir Hayder - i Kerrâr
Hasan hulkı - rıza ol zat - ı envâr
Şahım İmam Hüseyn mümine didar
Pirim cemalini göresim geldi

İmam Zeynel - Abâ Muhammed Bâkır
Keremler kanıdır ol imam Ca'fer
Nola bir dem hüsnün Kâbesin göster
Pirim cemalini göresim geldi

Kazım Rıza Taki Naki Askeri
Mehdi cümlemizin ulu serveri
Muradım isterim bilmezem gayrı
Pirim cemalini göresim geldi

Genç Abdal'ım güzel söyledi halin
Erenler donatmış feyz - i kemalin
Ey İmamlar şahı göster cemalin
Pirim cemalini göresim geldi

— 4 —

Gaflet uykusunda yatar uyanmaz
Can gözü kapalı gafilan çoktur
Hak sözü çürük fesad cahilan çoktur
Kalbi çürük fesad cahilan çoktur

Mürşid-i kamile vermez özünü
Gaflet uykusundan açmaz gözünü
Taştan katı beter söyler sözünü
Bed amelli fesad münkiran çoktur

Nefs atına binmiş gezer boşuna
Haksız olanların Hak'ta işi ne
İblis gibi düşmüş halkın peşine
Şeytan dolabına aldanan çoktur

Bildiğinden şaşmaz nasihat almaz
Aslı münkir olan imlaya gelmez
Hakk'ını yitirmiş kendini bilmez
Nefsiyle uğraşan pehlivan çoktur

Genç Abdal'ım herkes mest olur sanma
Her kurban derisi post olur sanma
Her yüze güleni dost olur sanma
İçi kafir dışı müslüman çoktur

Nur - ı Penah: *Sığınılan ruh, Koruyucu nur.* — **Nikab:** *Örtü.* — **Cemal:** *Yüz* — **Zat - ı envar:** *Nurlar dolu kişi,* — **Didar:** *Yüz, görme, gösterme.* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Server:** *Önder* — **Gayrı:** *Başka* — **Feyz - i Kemal:** *Yüce mutluluk, Bolluk.* — **Zati iktiza:** *(Öz gereği) bundan anlaşılan şudur: Bir varlık, varlığını yalnız kendine, kendi özüne borçlu olur, varolmak için başka bir nedeni gerektirmez. Sözgelişi Tanrı yalnız kendi özüyle vardır. Bu özüyle varolma onun için bir gerekimdir, başka türlü olma, düşünülme olanağı yoktur. Herşey ancak zıddıyla bilinir.* — **Sekahüm hamrı:** *"Rableri onlara tertemiz içecekler içirir" (76. sure, 21. ayet)* **Sekahüm sırrı:** *Kuranı Kerimde "Rabbin, insanoğlunun sulbünden soyunu alıp devam ettirmiş, onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" demiş ve buna kendilerini tanık tutmuş, onlarda "Evet şahidiz" demişlerdir (VII / 172 - 173). Bu, ruhların beden bulmadan önceki toplanmalarının tinsel deneyimi ve simgesi haline gelmiştir. İşte yaratıcı bilinç ve ona duyulan aşk bu Bezmi eleste " Ruhlar Meclisi"nde başlamıştır. Mutlak güzelliğin herhangi bir anlık görünümü sonucu oluşan "Vecd sarhoşluğu" simgesel olarak şarap sarhoşluğunu anımsatır. Bunun için bazı şiirler şöyle der:*

Seninle içmiştik vahdet şarabı **(HB. Veli)**

Sekahüm sırrını söyleme sakın **(Genç Abdal)**

Ezelden içmişim cami sekahüm
Anın çün söylerim her dem enelhak **(Nesimi)**

Vahdet badesiyle mestiz ezelden
Elest kadehinden tadanlardanız **(Derviş Ruhullah)**

ikilik duygusu yok olmuştur. Artık "Nereye baksa Tanrı'nın yüzünü görür; onun üzerine gökteki her yıldızdan Tanrı ışır. Tarlada ki her çiçekten Tanrı bakar ona. Tanrı onunla tatlı bir sesle konuşur. Tüm çevresinde Tanrı vardır, sadece ve sadece Tanrı vardır, yüreğine eğilip bakınca harfi harfine Tanrı'yı okur" **(Gibb).**

ŞEYH BEDREDDİN SİMAVİ

Çağımız Alevilerinin de büyük değer verdiği, hemen hemen her aydın Alevi yurttaşın evinde, kütüphanesinde Varidat adlı yapıtı bulunan Şeyh Bedreddin'in, asıl adı **Bedreddin Mahmud Bin Kadı - ı Simavna, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin** olarak bilinir. **(d. 1358 - 65, Simavna - ö. 1420, Serez).** Ortak mülkiyeti savunan öğretileriyle büyük bir halk ayaklanmasına yol açmış Osmanlı mutasavvıfı. Çelişkili ve karışık bir kişiliğe sahip olan şeyhin, tarihsel kaynaklarda soyu ve yaşamıyla ilgili birbirinden çok farklı bilgiler var. Torunu Halil Bin İsmail'in Menakıbı (yeni yayını 1967) bu tür kitaplara özgü abartmalar, olağanüstülükler taşımakla birlikte, Bedreddin'in yaşamıyla ilgili en önemli kaynaktır. Buna göre Bedreddin, Simavna Kadısı İsrail'in oğludur. Annesi Simavna tekfurunun kızıydı ve sonradan Müslüman olarak Melek Hatun adını almıştır. Bedreddin ilk bilgilerini Edirne'de, kadılığa atanan babasından ve Molla Yusuf'tan aldı. Molla Yusuf'un ölümü üzerine önce Bursa'da, sonra Konya'da müderris Feyzullah gibi dönemin tanınmış alimlerinden fıkıh, mantık ve astronomi okudu. Oradan Mısır'a gitti (1383) ve Kahire'de Mübarek - şah Mantıki'den ders aldı. Bu arada hacca giderek dört ay kadar Şeyh Zili'nin bilginlerinden de yararlandı; sonra yeniden Kahire'ye döndü.

Ünlü bilgin Seyyid Şerif Cürcani, hekim Hacı Paşa ve şair Ahmedi ile birlikte Şeyh Ekmeleddin Babarti'nin derslerini izledi. Aynı zamanda Memluk Sultanı Berkuk'un (hd. 1382 - 99) oğlu Ferec'e ders verdi. Berkuk'un armağan ettiği bir Habeş cariye ile evlendi, ondan bir oğlu oldu. Bu arada şeyh Hüseyin Ahlati ile tanıştı, dostluk kurdu, ona bağlanarak tasavvufla ilgilenmeye başladı. 1404'te Tebriz'e giderek Timur'un sarayında bilginler arasında düzenlenen toplantılara katıldı ve tartışmalarda büyük başarı elde etti. Kahire'ye dönünce önce Ahlati'nin halifesi, onun ölümü üzerine de tekkenin şeyhi oldu.

1405'te Mısır'dan ve tekke şeyhliğinden ayrıldı ve bütün kitaplarını Nil ırmağına atarak, Konya, Aydın ve İzmir üzerinden Edirne'ye döndü (1406). Edirne'de bir süre sakin bir yaşam sürdü, sonra yeniden bir Batı Anadolu gezisi yaptı. Fetret Devri'ndeki (1402 - 13) taht mücadeleleri sırasında, 1411'de Edirne'de hükümdarlığını ilan eden Musa Çelebi tarafından kazaskerliğe getirildi. Yaklaşık üç yıl süren bu görev sırasında Rumeli'nde görüşlerini yaydı ve müritlerini önemli devlet görevlerine yerleştirdi. Musa Çelebi'nin, kardeşi Mehmed Çelebi'ye (I. Mehmed) yenilerek öldürülmesi üzerine Bedreddin bin akçe maaşla İznik'e sürgün edildi (1413).

Müritlerinden Börklüce'li Mustafa Aydın, Torlak Kemal Manisa dolaylarında ayaklanınca (1416), Şeyh Bedreddin İznik'ten kaçarak İsfendiyaroğullarına sığındı. Daha sonra Sinop üzerinden Kırım'a geçti. Oradan, kazaskerliği sırasında iyi ilişkiler kurduğu Eflak beyi Mircea'nın yanına gitti ve onun da yardımıyla Silistre dolaylarında örgütlenmeye başladı. Kısa sürede çevresinde dervişler, tımarlı sipahiler, medrese öğrencileri, akıncılar

ve devlet görevlilerinden oluşan kalabalık bir taraftar kitlesi topladı. Ama bu arada Anadolu'daki ayaklanma bastırılmıştı. Börklüce'li Mustafa ile Torlak Kemal'in, kendisinden emir almadan zamansız ayaklandıkları sonucu yenildiklerini ileri süren şeyh Bedreddin, I. Mehmed'in Rumeli'ye geçtiğini haber alınca Deliorman'a saklandı. Orada (nasıl olduğu anlaşılmayan bir biçimde) ele geçirilerek Serez'e götürüldü. Ulemadan oluşan bir mahkemede yargılandı. İranlı Mevlana Haydar'ın fetvası üzerine ve kendi kendisinin de doğrulamasıyla idam edildi. Kemikleri 1924'te Serez'den İstanbul'a getirildi. 1961'de Sultan Mahmud Türbesi'ne gömüldü.

Düşüncelerinde Muhyiddin Arabi'nin etkileri görülen Şeyh Bedreddin, büyük bir alim, hukukçu ve düşünürdür. Vahdet - i vücut (Varlığın birliği) düşüncesine karşı Vahdet - i mevcut düşüncesini savunmuştur. Ona göre doğa ve Tanrı bir ve aynı şeydir. Farklılıkların, çelişkilerin ve karşıtlılıkların ortadan kalktığı mutlak varlık, birlik olarak Tanrı, çokluk olarak da doğa ya da evrendir. Mutlak varlık madde ve ruh biçimlerinde ortaya çıkar. Bunları birbirinden ayırmak olanaksızdır. Bedreddin ruh ve maddeyi eş düzeyde göstermesiyle mutasavvıflardan ayrılır. Mülkiyette ortaklığı savunmuş, Varidat adlı ünlü yapıtında, tektanrılı bütün dinlerin asıl kaynağının bir olduğunu ve ahiret yönünden tümünün aynı yola çıktığını söylemiştir. Kıyamet belirtileri olarak deccalın ya da mehdinin gelmeyeceğini ve kıyametin olmayacağını; Cennet ve Cehennem'in dünyaya ilişkin simgeler olduğunu ileri sürmüştür. Ahlak konusunda tasavvufa bağlı kalmış, Kuran yorumunda ise ayetlerin birer simge olduğunu söyleyerek Batıniliğe sapmıştır.

Şeyhin en önemli yapıtı Varidat'tır. 25 eseri bulunduğu belirtilmiştir. Şeyh Bedreddin'in öbür bilinen yapıtlarından Letaifü'l - İşarat ibadat, muamelat, ukubat gibi fıkhın temel konularını ele alır.Sürgündeyken İznik'te yazdığı Camiü'l - Fusuleyn fıkıh alanındaki içtihatlarını içerir. Teshil ise Letaifü'l - İşarat'ın şerhidir. Bedreddin'in günümüze ulaşamayan yapıtlarından Ukudü'l - Cevahir ve Çerağü'l - Futuh dilbilgisine, Meserretü'l - Kulub ise tasavvufa ilişkindir.

Şeyh Bedreddin ayaklanmasının niteliği, bir halk ayaklanması ya da bir saltanat davası olup olmadığı, günümüze değin süren tartışmalara yol açmıştır. Ama bu ayaklanma, Anadolu'daki benzerleri içinde, önderlerinin ilmiyye sınıfından, kazaskerliğe kadar yükselmiş bir kişi olduğu tek ayaklanmadır. Şeyh Bedreddin'in düşünceleri ve ayaklanması bır çok tarih, felsefe ve edebiyat yapıtına konu olmuş, ölümünden sonra adına Simaviye tarikatı kurulmuş, 16. yüzyılda Anadolu'da ve Rumeli'de onun izinden gidenlere rastlanmıştır. **(Ana Biritannica c. 3, sh: 515)**

Türk düşünce yaşamını etkileyen Şeyh Bedreddin'in yaşamı, kişiliği, görüş ve eylemleri hakkında çeşitli yönlerden bir çok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Lehinde ve aleyhinde bir çok yazılar yazılmıştır. Vecihi Timuroğlu "Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Varidat" isimli incelemesinde bu konulara dokunmaktadır. Osmanlı tarihçilerinden Bin Şahabettin, yazarı bilinmeyen Tevarih - i Al - i Osman, Neşri tarihi, Kitabı Cihannüma, Uruç Bey, İdris Bitlisi (Heşt Behişt), Taşköprülü Zade Ahmet Efendi (Şakayık Numaniye), Kafkasyalı Mizancı Murât Bey (Tarih - ül Ebul - Faruk) ile Bizanslı tarihçi Dukas,

Şeyh Bedreddin aleyhine, resmi ideoloji doğrultusunda yanlı, haksız bilgi ve görüşler sunmuşlardır. Bunların yanı sıra, Namık Kemal (Osmanlı tarihi), Solak Zade Tarihi, Müderris Şerafettin Efendi, Ahmet Mithat Efendi (Mufassal), Ahmet Rasim, M. Faut Köprülü, A. Rıfkı, Ahmet Ateş, İbrahim Konyalı gibi bir çok yazar, ona resmi ideoloji doğrultusunda çoğu karalayıcı, olmak üzere olumsuz, haksız bir çok eleştiriler yöneltmemişlerdir. Bunların dışında Şerafettin Yaltkaya, Nazım Hikmet (Bedreddin Destanı şiir) Mustafa Akdağ, Çetin Yetkin, Abdülbaki Gölpınarlı, İsmet Zeki Eyüboğlu, Cemil Yener, Necdet Yurdakul, Orhan Hançeriioğlu, Rady Fish, P. Wittek, Orhan Asena, Erol Toy (Azap ortakları - roman), Vecihi Timuroğlu, Mehmet Zeki, Adnan Adıvar, Hilmi Ziya Ülken gibi bir çok edebiyatçı, düşünür, araştırmacı Şeyh Bedreddin hakkında olumlu, nesnel, çok yönlü araştırma ve incelemeler yapmışlardır.

KİŞİLİK YAPISI

Bu değin ağır ve birbirinden her yönüyle farklı eleştiriler alan, çağının en bilgili aydınlarından biri diyebileceğimiz, Mezheben İmam Şafi'ye, hukuken de İmam Hanefi'ye bağlı olan Şeyh Bedreddin'in Alevilik ve Bektaşilikle ilgisi nedir, herhangi bir bağlantısı var mıdır? Niçin Alevi ve Bektaşiler Şeyh Bedreddin ile arda'ları Torlak Kemal, Börklüceli Mustafa'nın ardına takılmış, çevresinde toplanmış, izinden gitmişlerdir, Kimdir Bedrettinliler? Nasıl bir topluluktur, inançları, bağlı oldukları yol, yolak nedir sorularına bulunacak doyurucu yanıtlar bu bağlantının derecesini, boyutunu ve rengini ortaya çıkaracaktır. İşe Bedrettin'in çelişkili kişiliğinden başlarsak daha doğru ve gerçek sonuçlar elde edebiliriz. Şeyh sürekli arayan, araştıran, durağan olmayan bir kişiliğe sahip. Korkmadan, çekinmeden, yasak ve engel tanımadan olayların, sorunların, yanlışlıkların, çelişkilerin üzerine gidiyor. Yanlışı bırakmasını ve eleştirmesini biliyor. Bedrettin'in düşüncelerini kitaplarından daha çok ardılları ve yandaşları, devlet yapısındaki çeşitli işlere yerleştirdikleri, makam sahibi ettikleri ve eylemlerine doğrudan ve dolaylı katılanlar biliyor. Bu düşünceleri eyleme onlar dönüştürüyor. Şeriata karşı çıkan, Heterodoks görüş ve düşünceleri benimseyip savunan, tasavvuf yönü, Muhittin Arabi'ye değin uzanan Şeyhin Alevi ve Bektaşi büyükleriyle bir bağlantısı olduğu da saptanamamıştır. Görüştüğü ve etkisinde kaldığı kişilerin Alevi ve Bektaşi olmadıkları kesin ve açıktır. Kendisinin kurulu düzene karşı, insanların din, dil, mezhep ayrımı yapmaksızın hepsinin kardeş olduğunu savunması, Batıni görüşlerinin Alevi - Bektaşi görüşlerine yakın bulunması, eylem ve yazgıda birlik hem Alevi - Bektaşileri onun etrafına toplamış, hem de Bedrettinli topluluğunu Alevilere yakınlaştırıp bağlamıştır. Zamanla da Bedrettinli topluluğu Alevi ve Bektaşiler içinde eriyip yok olmuşlardır. Bedrettinli'lerin Anadolu'da Ege bölgesinde (Aydın, İzmir, Manisa), Rumeli'de (Deliorman), Romanya'da (Boğdan) bölgelerinde toplu halde bulundukları Bedrettin ayaklanmasında dört bin, Börklüceli ayaklanmasında da on bin taraftarın öldürüldüğü çeşitli tarih kaynaklarında yazılıdır.

Resmi ideoloji ile sürekli sürtüşme ve çatışma halinde olan Bedrettinli'ler her dönemde baskı altında tutulmuş ve izlenmiştir. Böylece binlercesi yakılmış ve öldürülmüşlerdir. Zamanla Alevilik ve Bektaşilik içinde eriyen Bedrettinlilerin görüş ve düşünceleri ile inançları, yolları, uygulamaları hakkında bilgi yok denecek değin azdır.

Pir Sultan'ın asılmasına ilişkin resmi bir belge de onun bile "Bedrettinli" olduğu belirtilmektedir. Hatta, bir şiir Teslim Abdal'ında Bedrettinli olduğunu vurgular. Bir çok Alevi - Bektaşi ozanı ile Mısri Niyazi Şeyh Bedrettin'den ve onun Varidatından bahsetmektedir. Bunların kaynaklarını köklerini bulmak onlara ulaşmak için Varidatı bilmek gerekli ve zorunludur. Ayrıca Alioğlu, Teslim Abdal, Kul Mustafa ve Dedemoğlu adlı Alevi - Bektaşi şairlerinin "Bedreddünlü" oldukları, onun düşüncesine benzer görüşler taşıdıkları için kovuşturmaya uğradıkları şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Ozan olmayan Şeyh Bedrettin'in, özellikle, eylemleri ve düşünceleriyle Alevi - Bektaşi topluluklarını etkilediği, Şeyhinde kendileri gibi düzene karşı olduğu, Batıni düşüncelere sempati duydukları, hep gizlenip sürüldükleri, çiğnendikleri, ayaklanma ortamında omuz omuza resmi otoriteye karşı birleştikleri, savaştıkları, her yönüyle yazgı birliği ettikleri, yenilince kaçıp birlikte saklandıkları böylece birbirlerini her yönden karşılıklı etkiledikleri, destekledikleri tarihsel kanıtlara dayalı gerçeklerdir.

İşte bu nedenlerle onun görüşlerini yansıtmak amacıyla kitabımıza Şeyh Bedrettin'in ünlü Varidat'ının önemli kesimlerinden parçalar aldık. İsmet Zeki Eyüboğlu çevirisinden aldığımız bu metin parçalarında geçen bazı tasavvuf terimlerinin açıklamalarını bu cildin sonuna koymak suretiyle parçaların düz anlamları dışında amaçladıkları anlamlarında aydınlığa çıkmasına, anlaşılmasına yardımcı olmaya çalıştık.

VARİDAT ' TAN SEÇME ÖRNEKLER

"Esirgeyen, yarlığayan Tanrı adıyla, Tanrın senden yardım dileriz, iyilikle bitir işi.

— Ahiret işlerinin, bilgisizlerin sandıkları gibi olmadığını bil. O işler görünmeyen (Gayb) ve melekût evreniyle ilgilidir, sıradan kimselerin sandıkları gibi duyu evreniyle değil. Peygamberlerin, özü arınmış kimselerin sözleri doğrudur, yanlışlık onların söylediklerini anlamadadır. İyi bil, kuşkulanma, bildirilerle bize ulaşan, yazılı belgelerle anlatılıp yayılan cennet, huriler, köşkler, ağaçlar, yemişler, ırmaklar, azap ve ateş, bunlara benzeyen başka varlıklar sözcüklerin yüzden anlamlarıyla açıklanamaz, onların daha derin anlamları vardır. Onları ancak tanrıya yakınlık kuran, içi dışı arınmış kimseler bilirler, anlarlar. Tapınmayı (ibadeti) gerekli göstermenin amacı gönülleri geçici varlıklardan sıyırıp en yüce varlığa, başlangıcı olmayan varlığa yöneltmektir. Geçici varlıklara bağlanan bir gönülle bin yıl namaz kılsan sevapla ilgili bir kazancın olmaz" **(V.1)**

— "Bu gövde ile ayrıntıları dağılıp yok olduktan sonra, yeniden eski biçimine dönemez, yeniden birleşip bütünlenemez, varolamaz. Ölüyü diriltmenin amacı da bu değildir. Sen nerdesin a şaşkın. Kendini dünyaya vermen, onunla uğraşman yüzünden gerçeği kavrama yeteneğin azalmıştır. Gerçeğin olgunlukları senin düşündüğünden başkadır, o olgunluklara yönelmeyişin onlardan uzak kalışındandır. Bu anlatılanı bilsen, anlasan, ondan yararlanırdın, gönlün o yana yönelirdi. Yemişlerle, başka ilgi çekici nesnelerle aldatılan bir çocuğa benziyorsun. Ona içinin çektiği nesneleri göstererek bilgi edinmesini sağlarlar. Yoksa bilgi edinmekten kaçınır. Sen, şu yolunu şaşırmış gönlünle tanrıyı, peygamberleri tanıdığını, kitapları okuyarak ne demek istediklerini anladığını mı sanıyorsun? Dersle uğraştıkça gerçeği kavramaktan uzaklaşıyorsun, bunu bil." (V. 2)

— " Yüce tanrı, « Görünmeyeni (El - Gayb'ı) ancak tanrı bilir » dedi. Bu «El - Gayb» sözündeki «elif, lâm» birer tanımlama belirtisidir, gerçekte bilen yalnız o «Bir» olan, ne varsa yok edendir. Bütünün bütünde olması kuşkudan işkillenmelerden uzaktır. Bütün varlıklar, öz bakımdan birlik içindedir, her nesne her nesne de vardır. Görmüyor musun tohumda bütün ağacın var olduğunu, bütün ağacın o tohumdan oluştuğunu, bunun gibi ağacın ayrıntılarından her birinde tohumun bulunduğunu? Tohumdan ağaç, ağaçtan tohum oluşmaktadır. Bütün evrenler özde gerçekleşir, bu öz de bir bütün olarak, evrenlerle gerçekleşir. Bütün evrenler bir tozda (Zerre de, atomda) vardır. Bu bilinir, bütünün her insanda bulunduğu anlaşılır, bu gizlilik ne denli aydınlanır, insanın ne gibi bir örtü altında bulunduğu ortaya çıkarsa, o zaman « Ben gizli bir gömüydüm (hazineydim), bilinmey sevdim, beni bilsinler diye insanları yarattım » sözünün gizemi de o oranda aydınlanır. Ancak bilen de, anlayan da gene kendisidir (Tanrıdır), başkası değil. Tanrı bütün niteliklerden sıyrılmıştır, oysa gene bütün nesnelerle nitelenmiştir." (V.4)

— "Gönülde saklı bir yağ parçasından oluşan fitil öylesine yandı eridi ki gönül ışık oldu. Gönül binlerce ışıldağı kavradı, kapladı, onun ışık olması bundandır işte. " (V. 5)

— "Ey gerçek yolcusu umutsuzlanma, sen de bu korkulu yerlerden aşar bu ışığı elde edersin." (V. 6)

— "Bir takım insanlar, bir takım insanlara taparlar, kimi altın ve gümüş paralara, kimi yenilecek - içilecek nesnelere, yüceliklere, övünç veren varlıklara tapar da tanrıya tapındığını sanır" (V. 7)

— "Yüce tanrı şöyle der: « Biz, gerçekten, emaneti göklere, yeryüzüne, dağlara verdik, yüklenmekten kaçındılar, ondan korktular. Onu insana yükledi, o ise pek zalimdi, bil-

gisizdi. » Gerçeği kavrayan, bu emanetin yüce tanrıyı bilmek, anlamak olduğunu söylemiştir. Ben, bu sözün tanrı örneği (Sureti) anlamında söylendiği kanısındayım, çünkü Adem yüce tanrının örneği biçiminde yaratılmıştır. Onun görünüş biçimi tanrıyı yansıtır. Bu tanrıya benzeyiş özelliği yalnız insanda bulunur, başka varlıklarda bulunmaz. Bundan dolayı « göklere...» diye başlayan tümcenin « göklerdekiler...» biçiminde yorumlanması gerekmez. Ayetin anlamı « göklere, yeryüzüne, dağlara » niteliğindedir. Onlar yüklenmekten kaçındılar, onu insana yükledi, insan bu rahman örneğini benimsemeden önce gövdesi yönünden pek zalimdi, pek bilgisizdi, ancak o niteliği kazandıktan sonra doğrulukla davranan oldu, bilgi edindi." **(V. 8)**

— "Seni tanrıya (Hak'ka) götüren, tanrıya gitmen için özendiren her nesne melektir, rahmandır, tanrıdan başkasına götüren, özendiren her nesne ise iblistir, şeytandır. Seni yüce tanrıya yönelten güçlerin meleklerdir, gövdeye bağlı şehvet koşullarına götüren güçlerin de şeytandır. A şaşkın sen meleklerle, şeytanlarla dolusun, egemenlik üstün olanındır. Cin bu ikisi arasında kalan güçlerdir.

Görmez misin insanın ve yılanın ağzındaki tükürük kendilerine dokunmaz da başkaları için ağu olur, oysa canlılık ikisinde de ortaktır, yarardan da zarardan da beridir. İşte tanrı hem bunlardan beridir hem de ortaya çıkış bakımından onlardadır, çünkü Tanrı bütünlerin bütünüdür." **(V. 9)**

— " Tanrı özünde ortaya çıkış, görünüş eğilimi vardır, bu da tanrının tikel nesnelerde görünüş alanına çıkışı ile gerçekleşir. Sevgide eğilimden ve tanrı özü gereğincedir. Yüce Tanrının « Ben gizli bir gömüydüm bilinmeyi sevdim, beni bilsinler diye insanları yarattım » sözleri bunu gösterir. Başka bir deyişle, bu gerçekleşme de (tahakkuk'ta) yoktu, ortaya çıkış (taayyün) da. Buna karşılık ben gene insanları (halkı) yarattım, halkla gerçekleşip ortaya çıkarak onları görünüş alanına getirdim demektedir. Bu anlamla kimi şeyhlerin bilgi ve sevgi konusunda düşledikleri anlam arasında büyük bir uzaklık vardır. Uyan da kendine gel. Bir toplumun hatib, imam ve benzeri önderlerinin amaçları gerçek değil, Tanrıya ulaşma olmayınca bu tür topluluklardan çekilmen için bu sana yeter. Amaçları onları doğru yola getirmekse ona söz yok. İbadetlerin direği onlardaki belli bir amacın varlığıdır, o da Tanrıdır. Bu direk ortadan kalkınca ibadetleri de yok olur, yalnız kötü toplulukları kalır. En doğrusu da böyle bir toplumdan uzak kalmaktır." **(V. 12)**

— "Var olanın Tanrı olduğunu, başka bir nesne olmadığını bil, amaç da yalnız odur. Yâ maksud, yâ mevcud demelerinin anlamı da budur. Birbirinin karşıtı bile olsa, bütün varlıklar, tüm varlığa (Tanrıya) bağlıdır, aykırılık yalnız aşamalar dolayısıyladır. Tanrı (Hak) bunlardadır, ancak onlardan beridir, Batıl da varlık bakımından Hak'tır. Onun batıl oluşu görecedir. Bütün varlıkları aşamaları nesneler (cisimler) evrenindedir, bu nesneler yok olsa ruhlar ve soyut varlıklardan (mücerredat) başka bütün nesneler ortadan kalkar.

Mirsadü'l - İbad yazarı bir örnek vererek gövdeleri şeker kamışlarına, ruhları da onlardaki şekere benzetmiş, ruhların gövdesiz olabilecekleri sanısına kapılmış, gövdeleri birer gömlek gibi görmüştür. Oysa gerçek böyle değildir. İnsanın gövdesi ruhtu, Hak'tı, örneklerin (suretlerin) birikimiyle yoğunlaştı, örnekler ortadan kalksa gene özelliğini kazanır ve eşi olmayan Hak kalır. Hak, etki bakımından Tanrıdır, tapılacak varlıktır, yaratıcıdır. Etki altında kalması yönünden de kuldur, yaratılmıştır, egemenlik altındadır, isteneni yapma gereğindedir. Bundan dolayı bütün işler Hak'tandır, görüntüler (suretler) onun araçlarıdır, kul görünümünde yalnız Hak (Tanrı) vardır. Ancak kul kendisinde Hak'tan ayrı bir yetenek, bir güç, bir varlık bulunduğunu sanırsa buna bilmezlik denir. Bir iş yaparken, işi yapan kendisinin de, kullandığı aracın da ayrı ayrı birer varlık olduğunu sanırsa aldanır. Kullandığı aracın varlığı işi yapanın varlığı nedeniyledir. O aracın kendi başına varolduğuna inanırsa bu kötü bilmezliktir. Gerçeği bilirde kendisinin salt varlık olan Hak'tan geldiğini, bütün yetkinin Tanrıda olduğunu, o işin Tanrı varlığından dolayı kendisinde gerçekleştiğini anlarsa bu iyi bir durumdur. Yaptığı işi Tanrıyla olan bağlantısı yüzünden kendisi yapmış gibidir. Bu aşamada iş görünüşte insanın, gerçekte Tanrınındır. Bilgin kişi, yaptım, düzenledim derse gerçeği söyler. Bilgisiz kişi bunları söylerse gerçeğe aykırı düşer" (V. 13)

— "İhtiyar, bir mazhardan ortaya çıkan bir işi ortaya koyanı bilmektir, o işi yapıp yapmayacağını sanmak değildir. Çünkü işler Tanrı isteğiyle ortaya çıkar, o istek de iç ve dış nedenler yüzünden aşamaların, örneklerin özü gereğidir. Bunlar birleşip toplanınca istek de gerçekleşir. İsteğin gerçekleşmesi sonucu işler de olur. Oysa insan dilersem yapmam sanır, bu böyle değildir. İşleri yapmak da böyledir. İstersem yaparım sanır ki bu da yanlıştır. Öyleyse ihtiyar bir işin olup olmayacağını kavramaktır. Hayvanda birbiriyle çelişen işler görülür, onda ihtiyarın varlığını sanmak bir kuruntudur ancak. İşin doğrusu ihtiyar benden duyduğundur. Karganın çöplükte eşinmesi, geceleyin horozun ötmesi ve buna benzer işler bilgisizlerde, bu hayvanlarda, ihtiyar bulunduğu sanısını uyandırır, bu doğru değildir. Aklı yetersiz kimse ister anlasın ister anlamasın, seziş (keşf) yoluyla bize verilen bilgi budur." (V. 14)

— "Evren soyu, türü bakımından kesin olarak önsüzdür (ezelidir, kadimdir), önüne ön yoktur, onun sonradan ortaya çıkışı özü gereğidir, zaman yönünden değildir. Hak'tan çelişik nesneler ortaya çıkar, kimini benimser, kimini benimsemez. Bunların Hak'tan çıkışı özün ve aşamaların yapısı gereğidir ve zorunludur. bunlardan belli bir düzene girenler ise uygun gelmeyebilir. Bir kimse aklı başındayken yapmak istemediği işleri öfkelenince istemeye istemeye yapar, böylece dilemediği işleri yapmış olur, yukarıdaki durum da böyledir işte. Tanrı dileği öz gereğidir, varlık aşamalarına göre ortaya çıkar. Yoksa bilgisiz kimselerin sandıkları gibi kötü ve iğrenç işler Tanrı dileğiyle ortaya çıkmaz. Tanrı zalimlerin ileri sürdüklerinden çok daha yücedir." (V. 15)

— "Gerçeği arayan kişi hastayı andırır, onun dilediği olgunluklar da sağlık, esenlik gibidir. Bilgisizlik, gerçekten uzaklık bir tür hastalıktır. Hasta hekime gider, güvenir, hekim ona gerçekten ilaçları verir, sağlığını düzeltmeye çalışır. Hasta hekimin verdiği ilaçları acılarına katlanarak kullanır. İşte gerçeği arayan da böyledir, bir yol göstericiye uymak gereğindedir. Hasta sağlığını kazanır ya da kazanmaz. Ancak sağlığın, esenliğin koşulu hekimin önerilerine uymaktır. Hekime, senin sözünü tutmam için beni sağlığa kavuşturman gerekir, demek akla uygun değildir. Gerçek yolundaki engelleri aşmak isteyen yolcuya düşen de söz dinlemektir. Aradığımı bulamadığım sürece şeyhlerin sözlerini dinlemem, demesi yersizdir. Böyle söylerse gerçeğe varmak istemiyor demektir.

Yararlıyı kazansın diye çalışır kişi
Bilmelidir dileğine uygun gelmez her zaman
Çalışır ulaşırsa ereğine başarmış demek işi
Bir engel çıkar bozarsa işi suçsuzdur insan." (V. 16)

— "Peyganberler çocukların velileri gibidir. Çocukları yetiştirmek isteyen veliler onları olmayacak işlerle korkuturlar, olmayacak nesnelere umut bağlatırlar. Velilerin söyledikleri toptan yalan olabilir; ancak peygamberlere yalan yakışmadığından onların korkutmalarla, umdurmalarla ilgili sözleri başka anlamlar taşır. Dinleyici o sözlere kendi anlayış aşamasına göre başka türlü anlamlar verebilir, doğruyu bilenler (Arifler) ise gerçek amacın ne olduğunu bilirler. Sözgelişi, birine şu işi başarırsan sana ışıktan iki kuş verilecek, dendiğinde anlatılmak istenen bilgiden, kavrayıştan iki kuştur. Oysa dinleyici bu sözlere herkesin verdiği anlamı verir. Gerçek amaç başkadır. Düş de bunun gibidir. Düşte görülen biçimler görüldüğünden başkadır, görüldüğü gibi yorumlanmaz. Düş çok görüldüğünden, herkes düş gördüğünden, durum az çok bilinir, düşünülür, ne anlaşıldığı yorumla açıklanır. Ancak peygamberlerin yorumlarını erenler bilir, başkaları bilmez, onlar bu konuda yetkili değildir. Erenler bunu sezişle (keşf ile) bilirler. Halkın bu konuda kapıldığı sanıların neler olduğunu anlarsın artık. Tanrıya giden yollar türlü türlüdür, onun tadını tadmayan bilmez." **(V. 18)**

— " Esenlik olsun üstüne, İsa, ruhuyla diri, gövdesiyle ölüdür. Ancak o tanrı ruhu (ruhullah) olduğundan ruh yanı üstündür. Ruhun ölüsüz olması nedeniyle onun için ölmemiştir dediler. Egemenlik üstün olanındır, yoksa öğelerden kurulu gövdesiyle (cesediyle) ölmemiş anlamı çıkmaz bundan. Bu olacak iş değildir, anla artık. Sekiz yüz sekiz yılında bir cuma günü yeşiller giyinmiş iki kişi gördüm. Birinin elinde. esenlik üstüne olsun, İsa vardı ve ölüydü. O iki kişi İsa'nın gövde bakımından ölmüş olduğunu bana açıklar gibiydi, beni uyandırıyorlardı. Tanrı daha iyi bilir." **(V. 19)**

— " Tanrıdan başka tapacak yoktur sözü, evrende Tanrıdan başka varlık yoktur anlamına gelir. « Köpek olan eve melek girmez » hadisinde geçen köpek sözcüğü ev ıssının köpeklik niteliğidir, orda meleklikle ilgili bir tat yoktur anlamındadır. Tanrı daha iyi bilir." **(V. 26)**

— " Cahiliye çağında görülen putlara tapan insanlar, çağımızda da kuruntuya kapılarak yarattıkları putlara tapıyorlar. Umarım ki Tanrı gerçeği ortaya çıkarır da insanlar gerçek olana taparlar." (V. 27)

— " Tanrı, bütün işlerin kendi özünden doğması, olgunluk nitelikleriyle nitelenmiş bulunması yüzünden salt varlıktır, ona Tanrı denmesi de bundandır. İşler, nitelikler ortaya çıkan nesneler ve olgunluklar mazharlar nedeniyle görünüş sanına çıkar. Mazharların tümü oyunluk aşamalarını oluşturur, bütünlüğe kavuşturur. Her mazharda mazharların ayrılığı, aykırılığı yüzünden değişik türde nesneler görünüş alanına çıkar. Çokluk mazharlardandır. Bütün eksikliklerden beri ve yüce olan Tanrı ise « Bir » dir, bütün mazharlarda görünür. Her mazhar görünüm bakımından ötekinden ayrı ve ona aykırıdır. Tanrı ise bütün mazharların özüdür. Tanrı, mazharlarda kendi özünü yansıtan niteliklerle görünüş alanına çıkar. Buna karşılık her nesne gerçekten Tanrıdır. Öyleyse onlardan biri « Ben Tanrıyım » derse doğrudur, çünkü her varlık Tanrıdan gelmektedir. Mazharların çokluğu belli bir sayı ile gösterilmesi Tanrı varlığım etkilemez. Bu konu üzerinde daha önce de duruldu. Tanrı bütün varlık türlerinde görünür. o Bir'dir. Varlıkların her bir « Ben Tanrıyım » derse doğrudur. Her nesnede varlık özü vardır, hiç bir koşula bağlanmaksızın her varlığa Tanrı denmiştir. Bir varlıktan ister bütün nesneler, ister bir takım nesneler bir nitelikle nitelensin, ister nitelenmesin gerçek değişmez. Ancak görünüş alanına çıkış bakımından, mazharlardan bir nesne doğmadığı için, her biri Tanrıdan ayrıdır.

Gerçekte her şey birdir, Sözgelişi yaratıcı demek doğru olduğu gibi rızıklandırıcı demek de doğrudur. Kul ile Tanrı arasındaki bağlantıyı da buna göre oranlar. Öz bakımından çokluk ve aykırılık yoktur. Çokluk yalnız anlama ve değerlendirme bakımındandır. Sözün kısası çokluk bir düşleme, bir kuruntudur. « Tanrı vardı, o varken başka bir nesne yoktu. O nasılsa gene öyledir » hadisi ile « Her şey yok olur ancak onun gerçeği kalır. » ayeti bunu gösterir." (V. 28)

— " Yüce Tanrının, « söz budur ancak, yeryüzü yaşamı bir oyundur, oyalanmadır. » buyurduğuna göre yeryüzü yaşamına oyalanma denmiştir. Bu insanı Hak'tan uzaklaştıran, halkla oyalayan varlık anlamındadır. Yeryüzünün, bir insanı Hak'tan başka nesnelerle uğraştırmayan, öteki ise Hak'tan ayrı nesnelerle uğraştıran olmak üzere iki yönü vardır. Bir nesnede insanı hem Hak'ka hem de ondan başkasına çeken iki yön bulunursa onda yapılmasında sakınca bulunmayan, uygun olanla sakıncalı ve kaçınılması gereken bir özellik vardır. İşte semâ da bu türdendir. Özleri doğru olan yoksulların güzel bir ses duyunca gönülleri Tanrıya yönelir, içlerinde yeryüzü kaygısı kalmaz, Tanrı sevgisiyle dolar. Bu nedenler onlar için semâ yararlıdır, uygundur. İnsanı Tanrıya ulaştıran bir işe yasak demek müslümana yakışır mı? " (V. 29)

— Oduna benzeyen tarikatçılar üç bölüğe ayrılır. Bir bölüğü biraz ateşle tutuşur, yanıp tükeninceye değin sönmez, iyice yanınca da ateşi kesilir. « yokluk tamam olunca Tanrı kalır. » sözleri bunlar içindir. Bir bölüğü ise çok yaştır, iyice kuruyup yaşlığı gitmeyince ne yaparsan yap tutuşmaz. Ortada kalan bölüğe girenlerin kimi yerleri biraz uğraşınca tutuşur, yanıp tükeninceye değin sönmez, kimi bölümleri ise çok güç tutuşur, bütün azalıncaya ya da gidinceye dek uğraşmayı gerektirir. İşte dinleyenleri bu örneğe göre anla da olağanüstü bir başarı sağlamaya çalış. **(V. 30)**

— Tanrının özü bütün nesnelerden beridir, buna karşılık gelen gene ne varsa ondadır, o da bütün nesnelerdedir. Kendi kendini gerekli kılıcıdır. Onun her tutumda böyle oluşu özü gereğidir.

Olanak görüş bakımından gerçek değil bir düş ürünüdür, sonradan oluş, önsüz oluş görünüşlerde (suretlerde) birbirinin ardınca ortaya çıkar. Oysa görünüşten beri olan gerçek varlık da bu görünüş içindedir. Oluş olanağı bulunan nesnenin varlığı gerçek ve varlık yönünden Tanrıdır, görünüş bakımından ise sonradan olmadır, yaratılmıştır. « İki denizi birbirine salan, aralarına bir geçit koyan, birbirine karıştırmayan » eksik niteliklerden arınmıştır. Ne olabilen (mümkün) Tanrı olur, ne de Tanrı için olabilen (Mümkün) denebilir. Ancak, görünüşe göre, bunların ikside birdir, gerçek yönünden Tanrıdır, onun dışında başka bir nesnenin varlığı söz konusu değildir. Ayrılık görünüştedir. Başka bir söyleyişle salt varlık Tanrıdır, tapılacak yalnız odur, iş yapma, etkileme bakımından yaratıcı odur. Etki altında kalış yönünden de kuldur, yaratılmıştır. Bütün bu nesnelere yayılmıştır, bütün nesneler onunla bezenmiştir. Buna karşın, Tanrı bütün niteliklerden, eksiklikten, yücelikten, karartıdan, bulantıdan beridir. Varlık kaynaklarından görünüş alanına çıkar, varlık kaynaklarına oranla ayrılık, aykırılık belirir, ancak Tanrıya oranla bütün nesneler eşittir. Tanrıdan başka bir varlık yoktur. Binlerce görüntüden belirse bile o birdir. Tanrı bütün varlıklarda görünüş alanına çıkar, bütün varlıklar da onda görünür. Gerçekten, görünüş alanına çıkanla görülen çıkış yeri birdir, ayrılık, aykırılık ancak görünüştedir. Tanrı her nesnede, bulunduğu yerin durumuna göre, görünür. Tanrının dilemesi, istemesi de kendi özü gereğidir. Bilgisizlerin, medrese bilginlerinin düşündükleri gibi değildir." **(V. 31)**

— " Yüce Tanrının « onu düzene koyunca ve ona ruhundan üfürünce » demesi özel olarak bu aşamaya varınca anlamındadır. Daha açıkçası, nedenlerin maddede toplanması sonucu ruh için birtakım işler başarma olanağı doğar, böylece « üfürmek » sözcüğü günlük dildeki anlama gelmez. Burada yaşam bir birleştirme duyarlığıdır, nitekim konuşmak, gülmek de öyledir. Sonuç olarak insanla öteki diriler arasında varlığı oluşturan birleşim bakımından ayrılık vardır, bu ayrılık da özde değildir. Bu öz, varlık aşamalarının her birinin özel bir nitelikte görünüş alanına çıkar. Bu da hayvan aşamasında ruh, insan varlığında konuşan öz (nefs - i natıka) niteliğindedir. Bunlar birbirinden ayrı değildir, hay-

vanda « hayvan » olan öz neyse insanda da « insan » olan öz odur, ayrılık yalnız yetenek bakımındandır. Gövdeden ayrılmayan töz işte bu yolla görünüş alanına çıkan tözdür. Bu töz görünüş alanına çıkınca bozulmaz, ancak görünüş alanına çıkan, görünen (suret), onun yüzünden bozulur. Töz olduğu gibi kalır. Tözün oluşup görünüş alanında gerçekleşmesi için de kendisine bir görüntü (suret) gerekir." (V. 32)

— " Bize düşen bir ip ucu göstermek, dostlara düşen de çalışmaktır. Sonsuz olan gönül evreni, boyuna, çağına göre bir yüz gösterir, ivediye gerek yok. Her yemişin bir çağı vardır, ancak iyice çalışmak, boş oturmamak gerek." (V. 33)

— " Gökkatlarının güçleriyle öğelerin güçleri, bunların benzerleri meleklerdir, bunu da bilesin. Peygamberlerin bu konudaki sözleri benim söylediğim anlamdadır, bilgisizlerin sandıkları gibi değildir." (V. 34)

— " Tanrı, özünün kaynağıyla, bilinmez demenin şu anlama geldiğini bilesin: Tanrı özünde bu evrenin bütün örnekleri vardır. Bu örnekler sonsuz olarak onunla bağlantılı sayılır. Tanrı bu örneklerle görünüş alanına çıkar. Gene bu örnekler zamanın sonsuzca sürüp gitmesi sonucu Tanrıya bağlantılı kılınır, onunla varolduğuna inanılır. İşte Tanrının bilinmezliği bundandır. Tanrı özünün kaynağına varsa bir kimse için bütün görünüş alanına çıkışlar (zuhurlar) biter, gerçeğe ulaşılır, anla artık." (V. 35)

— " Salt varlık, varlığı kendi özüyle gerekli olan varlıktır. Çünkü birbirinin karşıtı olan varlıkla yokluk gene birbirini gerektirir. Yokluk karşısında varlığın olmama olanağı bulunmaz. Nitekim varlığın karşıtı olan yokluğun da olmama olanağı yoktur. Varlığın yok olma olanağının bulunmayışı bundandır. İkisi de bir birinin niteliğiyle gizlenemez. Salt varlık özel bir olanakla olabilir (mümkün) duruma gelmez, böyle olursa varlığını başka bir varlığa borçlu olur. Bu durumda varlığı kendi özüne oranla yokluk sayılabilir. Böylece salt varlık özüne oranla yokluk niteliği kazanır. Bu da olanaksızdır. Bu konu üzerinde daha önce de duruldu. Salt varlık özel bir olanakla olabilir duruma gelirse kendi özünden önce başka bir varlığı gerektirir ki bu da olamaz. Salt yokluk olamaz. Bu yüzden salt varlık kendi kendisini gerektiren varlıktır, bütün nesnelerin varlığı onunla bağlantılıdır. O varlık da Tanrıdır, gene bütün nesneler onun görünüş alanıdır. Her görünüş alanında görünen de, gösteren de odur." (V. 36)

— " Salt varlık olan Tanrının her aşamada iki yönü vardır. Bunlardan biri etkilemektir. Tanrı bu durumda etkileyendir. Öteki etki altında kalıştır, Tanrı bu durumda da etkilenendir. İlk durumda varlık Tanrı, ikinci durumda evrendi, yaratılmıştır, sonradan olmuştur, anla artık." (V. 37)

— " Salt varlık, salt oluştan da, bağımlı oluştan da, ikisinin birlikte bulunuşundan dolayı da salt varlıktır Yüce Tanrıdır. O ne tümeldir, ne tikeldir. Çünkü tümel (külli) oluş salt bulunma, tikel (cüz'i) oluş ise bağımlı olma yönündedir. Tanrı, bütün varlıklar kuşatması, bütün varlıkların ondan gelmesi yüzünden tümel, bir kaynaktan (mazhardan) görünüş alanına çıkması bakımından de tikel diye nitelenebilir. Oysa onun carlığı özü gereği tümel ve tikel oluştan öncedir. Onlar olmaksızın görünüş alanına çıkışı yüzünden de sonradır. " **(V. 38)**

— " Bütün bu sözü edilen nesnelerden daha salt olan, kendinden üstün bir aşama bulunmayan varlık salt varlıktır. O varlık her aşamanın üstündedir, bütün nesneler ondan varolmuştur, her şey odur, o herşeydir. Bu aşamada varlık için öncelik, sonralık, görünmek, görünmemek gibi aşamalar yoktur. Çünkü her nesneden arınmış sayılır, öte yandan bütün nesneler onunla varlık kazanır, öyleyse bu aşamada öncesiz - sonrasız ayırımı olamaz, ikisi de birdir." **(V. 39)**

— " Salt varlık için iki değerlendirme daha vardır: Biri biçimlenip ortaya çıkmamak, öteki biçimlenip ortaya çıkmak." **(V. 40)**

— "Tasavvuf tamamlanınca iki yüzlülük başlar, gerçek sofi gözlerle görülmeyen, kulaklarla işitilmeyen, insan gönlüne düşmeyen nesneleri görür, duyar, kavrar. İnsanlara durumlarına, anlayışlarına uygun sözler söyleyip kendi gönlündekini gizler. Çünkü anladığını insanlara anlatmaya kalkarsa canından olur, neylesinde iki yüzlü olmasın. Sari - yi Sakati'nin sözlerinde bu konuya değinilir: Tasavvuf üç anlamı olan bir addır. Sofi, anlayışının aydınlığı, eyleminin ışığını söndürmeyen kimsedir. Gönlünde bulunup kitabın kapağını bozacak, yıkacak sözleri söylemez. Onun gönlüne doğanlar Tanrının yasakladığı nesnelerin örtüsünü yırtmaz. Oysa gerçeğe ulaşan kişinin halka söylediklerine inanması da olağandır. Bu durumda ona iki yüzlü denmez. İki karşıt ve aykırı inancı bir arada bulundurmasına şaşılmaması gerekir, çünkü ikisi de yerine göre gerçektir." **(V. 43)**

— " Tanrıyı ve doğruyu bilen kimseler İlme'l - yakıyn ile Ayne'l - yakıyn konusunda değişik sözler söylediler. İşe yaramadığından, onları, buraya aktarmanın gereği yoktur. Bu yoksulun gönlüne doğanları söyleyeyim. Bu sözlerim yalnız birlikle ilgili değildir, başka konuları da içerir. Sözgelişi eli açık ve yiğit kişinin niteliği kulaktan kulağa aktarılır, insan onu görmeden, duyduklarına inanır. İşte buna İlme'l - yakıyn denir (bilgi ile anlama). Bu olayı birisi görerek kavrarsa bu da Ayne'l - yakıyn (görerek anlama) olur. Hakke'l - yakıyn ise kişinin bu durumları kendi özünde yaşayarak bilmesi, onlarla nitelenmesidir. Birlikte (tevhid'te) durum böyledir. Kişi Tanrının varlığını, ondan başka bir etkenin bulunmadığını, kuşkusuz olarak, kanıtla bilirse bu da Ayne'l - yakıyn olur. Bu sözlerde geçen görmek

sözcüğü anlayış olduğunu bildirmek içindir, gözle görmek anlamına gelmez, çünkü Tanrı benzerden, örnekten beridir. İnsan, Tanrıdan başka bir varlık olmadığını, bütün varlığın Tanrı olduğunu bilirse buna da Hakke'l - yakıyn denir. Çünkü o, Tanrıyla gerçekleşmiş kendisine varlık katmıştır. Artık bütün varlık, birlik yüce Tanrınındır." (V. 44)

— " Kimi zaman okumaya daldığımda gönlüme birisinin görüntüsü düşer, pırıl pırıl olur, beni işimden eder, gönlümden gitsin isterim gitmez bir türlü. Sonra, sabahtan, o kimse beni görmeğe gelir, gözümle görürüm onu: Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « peygamberlikten yalnız muştulayan sözcükler kaldı. » buyurmuş ve düşleri peygamberlik ayrıntılarından saymıştır. Dileyen bir kimsenin düşlere önem vermesi, onları yeterince yorumlaması gerekir. Düşlerde bir çok yarar vardır. Bilinmeyen konular, Tanrı yoluna giren yolcunun sağlığı, esenliği ya da yıkıma uğraması, kendisiyle konuşanların, görüşenlerin durumları düşlerle anlaşılır. Arınmış düş, Tanrı ışıklarından, bir ışıktır, gören onunla aydınlanır." (V. 47)

— " Bu ışık bir gece beni kapladı, kendimden geçtim, sevindim, taştım, büyük bir tat duydum, şu dizeleri okumaya başladım:

Sıyrıl boş eğilimlerden ey nefs ölüver üzüntüden
Sızlanma, yüce Tanrıdan başkasına el açma." (V. 48)

— " Yüce Tanrı, « Ademe bütün adları belletti. » demiştir. Bu adlar, yüce Tanrının olgun ve üstün bir varlığı bildiren adlarıdır, bu da olgun insandır, melekler değil. Bundan dolayı bütün adları olgun insana belletti. İnsan bu adların gösterdiği niteliklerle, davranış biçimleriyle nitelendi, biçimlendi. Meleklerde bu tür nitelenme, biçimlenme yoktur. Bu bir yüceliktir, taş, topaç gibi nesneleri gösteren harfleri bilmek, tanımak değil. Çünkü bunu bilmek kolaydır, insanlar arasında da, melekler arasında da övünülesi bir iş değildir. " (V. 50)

— " Gökleri, yer yüzünü, öğeleri yansıtan melekler, onlarda bulunan ve Tanrının dileği üzre, onlarda, görünüş alanına çıkan güçlerdir. Onlar, bir göz yumup açış süresince bile Tanrıya bağlanmaktan, onun adını anmaktan geri kalmazlar. « Tanrıya hamdederek, onun bütün eksik niteliklerden beri olduğunu söylemeyen bir nesne yoktur. » ayeti de bu anlamdadır. İnsanın kan damarlarında dolaşan şeytanlar ise hayvansal nefsi şehvete sürükleyen, o nefiste bulunan güçlerdir. Bu güçlere uyularak şeriata ve Tanrıya karşı çıkılır. Esenlik üstüne olsun, Peygamberin « şeytan kan damarlarında dolaşır. » sözü de bu anlamdadır. Ey bilgisizler, siz, Tanrının, insanın iç varlığıyla (batın'la) ilgili bilgiler konusundaki sözlerini de, peygamberlerin ve erenlerin söylediklerini de anlamıyorsunuz. Onlar bilirler, çalışırlar, önerilerde bulunurlar. Bilgisizliğiniz, anlayışınızın azlığı, gönüllerinizin

bulanıklığı, ahiret bilgisi konusundaki şaşkınlığınız, bu dünyaya düşkünlüğünüz yüzünden işin iç yüzünü bilemiyorsunuz, o kuruntuladığınız, sandığınız gibi değildir. Bu konuda şaşkınlığa kapılmışsınız, sapıklık içindesiniz, gerçekten ayrılmışsınız. Oysa sizin doğru buluşunuzda da sapıklık vardır. Şeriatı düzenleyen sizi esirgediği için bu konuyu sınırlandırmıştır. Çünkü doğru bulmanız bilgisizliğinizdendir. Nitekim yazgı (kader) konusundaki bilgisizliğiniz size doğru yolu göstermiştir. Oysa işin iç yüzünü göremediniz. Peygamberler bu sorunları bilirler, güneşi gördükleri, bildikleri gibi bilirler. Yalnız uslarınızın yetersizliği nedeniyle bu konuyu size ve aşağılık kimselere açmazlar. Sen de içini arıtsan söylediklerini anlarsın." **(V. 51)**

— " Ağacın, « ben Tanrıyım » demesi, bu sözü söyleyen bir insanın doğru söylediğini anlamak için yerinde bir örnek olabilir. Bu evren Tanrının görünüşü olduğuna göre, tanrılığını ileri süren herkesin sözü doğrudur. Çünkü bu söz evrenin gerçek ıssı olan Tanrınındır, söyleyen bireylerin değildir. Nitekim Zeyd'in dili konuşmaya başlayıp ben Zeyd-'im dese bu söz Zeyd'in özünün olduğundan dolayı doğrudur, oysa bir et parçası olan, devinen dile oranla doğru değildir. Çünkü bu sözü söyleyen gerçekte dil değildir Zeyd'dir. Ağaçta böyledir, insan da. Dil, ben Tanrıyım derse, bunu söyleyen gerçekte dil değil insan olduğundan, doğrudur. Bu nedenle her kırıntının ben Tanrıyım demesi doğrudur. Ancak bir başkasına o Tanrıdır, sen Tanrısın demesi doğru değildir. Nitekim dilin ben Zeyd'im demesi doğrudur da başkasının ben Zeyd'im ya da sen Zeyd'sin demesi doğru değildir. Esenlik üstüne olsun Peygamberin « Tanrı vardı onunla birlikte başka nesne yoktur. » demesi birlik aşamasından daha üstün bir aşamayı göstermektedir. Bütün nesneler bu aşamadan biçimlenip görünüş alanına çıkar. " **(V. 57)**

— " Var oluş ile yok oluş evrenlerinin ikisinin de önsüz, sonsuz olduğunu, dünya ile ahiretin varsayıldığını bilesin. Görünene gelip geçici dünya, içevrene kalıcı, yok olmayan ahiret denmiştir. Varoluş yokoluş bakımından ikisi de önsüz, sonsuzdur. Ancak üstün tutulan niteliğe önem verildiğinden dünyaya gelip geçici, ahirete ise kalıcı denmiştir. " **(V. 58)**

— " Olgun kişilerin edindikleri üstün ve erişkin tatlar hurilere, köşklere, cennetlere benzetilmiştir. Bu tatlar açıkça anlatılsa bile bilgisiz, dar anlayışlı kimselerin onları kavrama olanağı yoktur. İşte onlara bu adların verilmesi de bundandır. Bu dar anlayışlılara işin iç yüzü açıklansa bile aldırış etmez, dünyaya, dünya tatlarına kapılırlar. Oysa cennet, huri, köşk denince özlemleri çoğalır, kulluk etmeye başlarlar, çalışırlar, Tanrıyı anarlar. Tanrı yoluna girenlere böyle yapılmamış, başlangıçta bu tür sözler söylenmemiş olsaydı « bilmedikleri yerden, yavaş yavaş yokluğa giderlerdi. » Tanrı gerçeği söyler, doğru yolu gösteren, doğru yola götüren odur. " **(V. 59)**

— " Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « insanların ellerinde bulunan nesnelerden kaçın da insanlar seni sevsin, Tanrı katında bulunana eğilim gösterme, ondan kaçın da Tanrı seni sevsin » buyurmuş. Bu söz doğru yolu göstermektedir. Ödüllerle ilgili olan Tanrı söz verişleri de gerçektir, cezalarla ilgili sözler de doğrudur. Bunlar Hak'tan Hak'la ve Hak'la Hak için gerçektir." (V. 60)

— " Ölmeden önce öl de ölümsüz olarak diril. Dünyadan, onun verdiği tatlardan el çeken, aşırı tat tutkularını yok eden, önsüz - sonsuz olan gerçek varlığa ulaşır. Böyle bir yaşayış için ölüm yoktur. Oysa insanlar dünya yaşayışını dileyip böyle bir yaşama eğilim göstermezler. Bu sözün başka bir anlamı daha vardır: Ölümden önce ölen kimse tanrısal huylar kazanır, adı sonsuzca anılır. Sonsuzca adı anılan bir kimse sonsuz olarak diridir. Üçüncü anlamı şöyledir: Ayrıntılı, geçici varlıktan elçeken, varlığın tarısal varlık kaynaklarından biri olduğunu bilen kimse ikilikten kurtulup gerçek varlığa ulaşır. Bu durumda onun için yalnız gerçek ve tek varlık kalır. Bu varlık için yok olma olanağı bulunamaz. " (V. 61)

— " Hadiste cennetin sekiz, cehennemin yedi kapısı var denmiştir. Bana bu konularda gelen esinlenme şöyledir: Arş, cennetin üstüdür, burçların bulunduğu gök de cennetin yeridir. Burçların bulunduğu içbükey cehennemin üstüdür, altındaki göklerin her biri de bir kapıdır. Bundan dolayı cennetin sekiz kapısı vardır. Çünkü atlas denen göğün altında sekiz gök bulunur. Bunlar da burçların bulunduğu gök, Zühal göğü, Müşteri göğü, Merih göğü, Güneş göğü, Zühre göğü, Utarit göğü, Ay göğüdür. Göklerin sonuncusu ay göğüdür. Burçların bulunduğu göğün içbükey yönü cehennemin üstü olunca altında yedi gök kalır. Her gök bir kapı olursa cennetin sekiz, cehennemin yedi kapısı olur, anla artık. Bunu yazdıktan sonra Kur'anda şöyle kolayca bir ayet okumak için mushafı açtım: «Ayetlerimizi yalanlayanlara ve onlara karşı ululuk taslayanlara, onlara inanmayanlara göklerin kapıları açılmaz. » ayeti karşıma çıktı. " (V. 62)

— " Yüce Tanrı, Taha suresinde « sana dağları sorarlarsa de ki: Rabbim onları un - ufak eder, kum gibi savurur da yer yüzünde ne bir iniş görürsün ne bir tümsek. » demiştir. Bu sözlerden şu anlamlar çıkabilir: Son zamanda tanrı özü görünüş alanına çıkıp evreni birlik kaplayacak, inişi, çıkışı olmayan tek varlık (Tanrı) egemenliği yürütecek, dağları andıran niteliklerin egemenliği sona erecek, zaman ıssı baştan başa birlik olacak, halkı da bu birliğe çağıracak, tanrı özüyle ilgili yargılar ortaya çıkacak, niteliklerle ilgili olanlar gizli kalacak, izleri bile görünmez olacak. Nitekim, yüce tanrı Enbiya suresinde, « yalanlayanlar görmüyorlar mı, göklerle yeryüzü bitişikti, birdi, ikisini yarıp ayırdık. » der. Bu ayetin yorumunda göklerle yeryüzünün bitişik olduğunu ilerri sürmüşlerdir. Ben de derim ki: Bu ayetten amaç insandır, gökler Melekut evrenini gösterir, yeryüzü de duyu evrenini (mülk). İnsan ikisinden oluşmuştur. Dölyatağında bir damla sıvıyken iki evrende birdi.

Ona ruh üfürerek ikisini yarıp ayırdık. İnsanda duyu evreniyle ilgili belirtiler de Melekut evreniyle ilgili belirtiler de görüldü. Bunlardan çıkan anlam bence budur. " **(V. 64)**

— " Ermişlik (vilayet) Tanrıyı sevmek, onun sevgisiyle gönlünü doldurmak, dünya tutkusundan sıyrılmaktır. " **(V. 65)**

— " İhyaü'l - Ulum ve Kimyaü's - Saade gerçeği arama (tahkik) bilgisi ile özenme (taklid) bilgisi arasında bir geçit (berzah) tır. Bu, evreni doğrulukla yönetmek için güzel, iyi yoldur. Çünkü gerçeği dileyen, isteyen kimseler de başlangıçta, tüm gerçeği benimsemeye uygun yetenek ve elverişli bir bilim yoktur. Gerçekler onlara birden görünürse ondan kaçınırlar, onu benimsemekten çekinir sapıklığa düşerler, doğru söyleyene inançsız derlerdi. Buna karşın onları bu kitaplarla uğraştırmak yerindedir. Bu kitaplarda onların yeteneklerine uygun sözler de vardır, aykırı sözler de. Bilmedikleri bir yoldan yavaş yavaş gerçeğe varırlar, avlanırlar, işte bu kitaplar av araçlarını andırır." **(V. 66)**

— " Cinin melekten, şeytanlardan, iblisten daha genel bir sözcük olduğunu bil. Bütün bunlar ruhlar evrenindedir, cisimler evreninden değildir. Gene bunlar tümel ve tikel güçlerdir. Bunlardan insanı Tanrıya yaklaştırmaya çalışanlara melekler, Tanrıdan uzaklaştırmak, dünyaya bağlamak isteyenlere şeytanlar denmiştir. Cinin meleklerden daha genel olduğunu söylemiştik, bunun kanıtı da « kafirler, Tanrıyla cinler arasında soydaşlık vardır sandılar. » ayetidir. İnançsızlar (kafirler), melekler Tanrının kızlarıdır. dediler, cinler ve şeytan Tanrının kızlarıdır, demediler. Bundan meleklerin cin kavramı kapsamı içinde olduğu anlaşılmaktadır. " **(V. 67)**

— " Yüce Tanrı, « Yağmur yağdırıp yeryüzünde o yağmurdan yemişler çıkarırız, ölüyü de diriltiriz öylece. Bundan öğüt alırsınız artık. » demiştir. Demek iki çıkarış arasında bir ayrım yoktur. Bu da kıyamet günü dirilen gövdenin çürüyen gövde olmadığını gösterir. Nitekim yerden biten yemişler de çürüyenler değildir." **(V. 68)**

— " Yüce Tanrı « yaratılışınız da, yeniden dirilişiniz de bir tek insanın yaratılması, dirilmesi gibidir. » demiştir. Bu ayet evrenin yücesi, aşağısı, görüneni, görünmeyeni konusunda bir tek kişiye benzediğini belirtiyor. Demek nesnelerin sayılı olması gövdeyi oluşturan üyelerin sayılı olması gibidir. Üyelerin çok oluşu, sayılı oluşu kişinin de sayılı ve çok olmasını gerektirmez. Bunun gibi, nesnelerin çok sayılı oluşu da evrenin birliğini bozmaz. Çünkü evren Tanrının görünüşüdür." **(V. 69)**

— " Bu işin kesin olarak dünya tutkularından sıyrılmakla içe kapanışa dayandığı; başka özel bir yolun olmadığını bilesin. Ancak dünya tutkularından sıyrılmalar, çağın, zamanın değişmesiyle değişir. Şeriatlerin de birbirinden ayrılışı bundandır. Peygamberlerin davranış biçimleri de bunu gösterir. Buna karşın bütün peygamberler doğru yoldadır, yollarının ayrılığı yüzünden birbirine karşıt sayılıp kınanmazlar." (V. 70)

— " « Tanrıdan başka tapacak yoktur diyen cennete girer. » denmiştir. Bunun yaygın anlamı hurilerle, köşklerle ve benzerleriyle donatılmış cennettir. İkinci anlamı ise şöyledir: Savaşta tutsak olan inançsızların malları ılgarlanır, kendileri de öldürülür. Bu sözleri söyleyen ölümden, ılgardan kurtulup güvenliğe kavuşur. Burada, kurtuluş, cennet sözcüğüyle anlatılmış, bağ - bahçe olarak nitelenmiştir. Üçüncü anlamı ise bu sözcüğe bağlanan, bunu canına, malına, çoluk çocuğuna kalkan edinen kimse bütün korkuları atlatmış; sıkıntılardan kurtulmuş, cennete girmiş demektir. Dördüncü anlamı da şöyledir: Tanrıyı tanıyan, iki dünyada da, evrenlerde de ondan başka bir varlık bulunmadığını anlayan kimse sorumluluklardan kurtulup gerçek cennete girer. Beşinci anlamı da şöyle: Bu sözcükle, bu sözcüğün anlamıyla kendini gerçekleştiren, kendi varlığından sıyrılan kimse karanlıklardan ve cehennemden kurtulur, cennete girip ölümsüzlüğe ulaşır. İster dünya, ister ahıretle ilgili olsun, her yüce duruma, her aşamaya, durağa cennet dendiğini bilesin. Ateş, yılanlar, akrep ve zakkumda bütün kötü, aşağılık duruma, durağa denir. Kitaplarda anlatılan, dinleyip duyulan huriler, köşkler ve öteki nesneler bizim söylediğimiz gibidir. Onların dediğimiz gibi birer görüntü olmasının kanıtı da şudur: Düşte kendisini süslenmiş, bezenmiş, güzel bir bahçede ya da yüce bir köşkte görse bu dileğinin gerçekleşeceğine, bir yücelik kazanacağına yorulur. Düşte görülen görüntüler, ahıretle ilgili olanlar türündendir, çünkü uyku küçük ölümdür. Uyananların gördükleri de cennet, cehennem, huriler, ateş, köşkler nedir anla. Buna karşılık inceleyip irdelemeden, bu işi iyice kavradıktan, bunun böyle olduğuna inandıktan sonra çalışmayı, didinmeyi, içe kapanışı bırakma sakın. Çünkü içe kapanış ve nefisle savaşma olgunlukları, yüce durumları, yüksek durakları sağlamaya yarar. Dünya, huriler, köşkler, cennetler böyleyse çalışıp didinmenin gereği yoktur diyen kötü kişidir, sapıktır, insanları kendisi gibi saptırır, onun öldürülmesi uygundur. Altıncı anlamı da şudur: Her yüce duruma cennet, her aşağılık duruma cehennem denmiştir. Birlik durumu yücedir, Tanrıya ortak koşmak ise kötüdür. Tanrıdan başka tapacak yoktur diyen kimse aşağılık durumdan kurtulup yüce duruma geçer. Yedinci anlamı ise: Tanrıdan başka tapacak kimse yoktur deyen kimse putlara tapmayı bırakır, putlar dışa dönük olan duyulara verilen görünüşlerdir, onlardan yüz çevirerek gerçek olana, duyularla algılanmayana, yüce Tanrıya yükselir. Bu yükseliş de görünenden görünmeyene yükselmedir. Böylece kişi, duyularla algılanandan duyuları aşana, gizli olana ulaşır, cennet dedikleri de budur. « Kur'anın bir dışı bir de içi var, iç yüzünden de yediye değin içten içe anlamı var. » İşte yedi anlamda burada bitti. Esenlik üstüne olsun, Peygambere de sözcüklerin bütün anlamları verilmiştir. Bundan dolayı onun sözünde de, yüce Tanrının ona bildirdiği Kur'andaki gibi, bu anlamlar vardır. Bu yüzden anlayış yeteneği güçsüz, aşağılık kimseler Kur'an ve hadis konusunda olmayacak nesneler düşünmüş, düşlere kapılmışlardır. Ancak

Tanrı ile anlayış özdeşliği içinde olanlardan başkaları bunu bilmezler. Burada da Tanrısal bir özellik vardır, vahyin bu türden olması gerekir. Vahyde tutarsızlık görenin bu görüşü kendi tutarsızlığındandır. Tanrı vahyinde bir tutarsızlık yoktur. Her Peygambere gelen vahy anlam bakımından bütün olasılıkları kapsar ve gerçektir. O sözle her olasılık anlatılmak istenmiştir." **(V. 71)**

— " Esenlik üstüne olsun, Peygamber çağında bir takım kişiler umdukları, sandıkları Deccal'in çıkmasını, kıyametin kopmasını, Dabbetu'l - arz'ın ortaya çıkışını ve buna benzer başka olayların kendi dönemlerinde gerçekleşeceğini beklerlerdi. Bu konuda kitap yazanlar bile oldu. Adı geçen olayların üçyüzüncü yılda olacağını, kimileri de Mehdi'nin, Hatemü'l - vilaye'nin yedi yüz ile sekiz yüz arasında yeryüzünde görüneceğini söylediler. Oysa, esenlik üstüne olsun, Peygamberin çağından bu yana sekiz yüz yıl geldi geçti de bilgisiz topluluğun kuruntu ettiği olayların bir teki bile olmadı. Daha binlerce yıl geçer de onların kuruntu ettikleri olaylar olmaz, sandıkları gibi ölü gövdeler de, (cesetler) yeniden dirilmez.

Bir kalksın ortalığın tozu dumanı
Görürsün at mı eşek mi bindiğin

bilgisizlik denen ateşten sana sığınırım." **(V. 72)**

— " Yüce Tanrı, « Tanrı onları ardlarından kavramış, kaplamıştır. » demiştir. Benzetmek olmasın, Tanrı, Zeyd'in nefsinin gene Zeyd'in bütün üyelerini baştanbaşa kapladığı gibi, varlığı kaplamıştır. Zeyd'in üyelerinden her birinin gördüğü iş, devinme gene Zeyd'indir. Üyeler Zeyd'in görünüş alanına çıkış kaynaklarıdır. Zeyd her üyesinde o üyenin yeteneğine göre görünüş alanına çıkar." **(V. 73)**

— " Yüce Tanrı, « İllerdeki halk tümden inansa, çekinse onlara yerden ve gökten bolluklar verdik. » demiştir. Bu sözler, varlık ıssı olanlar bizim yolumuzda didinseler, Mülk ve Melekut evrenine özgü yollarımızı onlara açardık, evrenlerin gerçeklerini açıklayan Tanrısal esinleri, bağışları onlar için kolaylaştırırdık, demektir. Gök Melekut'u, yer yüzü ise Mülk evrenini gösterir." **(V. 75)**

— " Sıradan kimselerin ibadeti bir alışkanlıktır, bir inanç yoluna ilk giren yolcuların ibadetleri de umuş ve korkuya dayanır. Yolun ortasına gelenler ise yüce duraklara varmak, olgunluklar kazanmak için ibadete koyulurlar. Yolun sonuna varanlar da şeriatın sınırlarını koruma düşüncesiyle kulluk ederler. Buna karşın içe kapanışın, dünya tutkularından kurtulmak için çalışmanın ve Tanrıya yönelmenin, tanrısal bilginin, Tanrı bilgeliklerini, güçlerini görmenin sonu yoktur. Bundan dolayı içe kapanışın, dünya tutkularından

sıyrılmak için çalışmanın da sonu gelmez. Burada söylenenler bir takım ibadetlerle, gereksiz işlerle ilgilidir, dünya tutkularından kurtulmak için yapılan çalışmalarla ilgili değildir." (V. 77)

— " Tanrıdan başka bütün nesnelerden el çekmek, düşünmek, bu konuda uyanık olmak gerekir. İnsanlar, gerçekten Tanrıyı bilseler de sayılı kimselerden, belli bireylerden başkası ona kulluk etmezdi. Ancak, Tanrı, onların gönüllerini mühürledi, boş isteklerine, dileklerine, düş kurmalarından doğan nesnelere tapmaya başladılar, gerçek ise böyle değildir. Bunun da bir nedeni vardır, öyle olması gerek. " (V. 78)

— " Bir gece oturup yaslanmıştım. Birden bire ruhumun gövdemde çırpındığını gördüm. Gene bu sırada yanan bir odundan çıkan yalımın sesine bir ses duydum. Sonra karşımda ala benzer bir renk gördüm. Kendime geldim, yanımdaki ocakta odun, yandığını gördüm. Yalımlanıyor, yalımlar kıvranır gibi oluyor, kendimde duyduğum ses gibi bir ses çıkarıyor. Bendeki durumun bunun bir yansıması olduğunu anladım. Varlık birliği nedeniyle ben o'yum o da ben. Görüntüsü görüntüm olmuş, benim görüntüm de onun görüntüsüne bürünmüş. Benim kıvranışım onun kıvranışı, gördüğüm renk de yalımın rengi. Ebu Bekr Sıddık, ne görmüşsen ondan sonra da Tanrıyı görmüşüm, demiş. Bir gün evde oturuyordum, güneş yoktu, neredeyse ikindi ezanı okunacak diye doğdu içime. Bir kaç kez geçti içimden bu duygu, ikindinin geldiğini anladım. Ben bunları düşünürken müezzin ezan okumaya başladı. Ezan sesini duydum, görünmeyeni bilen yalnız o'dur. Kimi vakitler içimde güçlü bir yürüyüş duyduğum olur, yürüyormuşum gibi gelir bana, bunu hem dokunma hem de işitme duyumla sezerim. Yüce Tanrı, « Tanrının insanlara açtığı, yaydığı rahmeti azaltacak yoktur, Tanrının azalttığını, vermediğini de verecek bulunmaz. » demiştir. Bunda bulunan anlamlardan biri de şu olabilir: Tanrı, bir Peygamber ya da ermiş aracılığıyla insanları doğru yola götürmeyi diledi mi, bunu önleyecek kimse olamaz, bu dileği kesinlikle gerçekleşir. « Tanrı inançsızlar istemese de ışığını tamamlar. » " (V. 81)

— " Ruh, üye ve araçlarla gövdenin eylemlerini, devinimlerini, ortaya çıkartan varlığa denir. Ruh gövdeden sonra ortaya çıkmıştır. Nitekim bir takım bilgeler ve eski bilginler de böyle söylemişlerdir. Gene misal evreni aracılığıyla gövde görüntüsüne dönüşen nesneye de ruh derler. Burada ruh gövdenin oluşmasından öncedir. Çünkü misal evreni gövdeden bir aşama öncedir, gövde görünüştür. Ruhlar evreni de misal evreninden bir aşama öncedir.Öyleyse ruh gövdenin ortaya çıkışından iki aşama öncedir. Esenlikler üstüne olsun, Peygamberin, « Ruhlar gövdelerden iki bin yıl önce yaratıldı. » hadisinde bunu göstermesi olasıdır, iki aşama önce yaratıldı demektir. Ancak, bu sözlerden ruhların, zaman bakımından, sonradan oluştuğu anlamı çıkarılmamalıdır. Esenlik üstüne olsun, Peygamber, her aşamayı bin yıl, ikisini iki bin yıl olarak düşünmüş, kendi gönlüne nasıl doğmuşsa öyle bildirmiştir. Bunun yorumu bizim dediğimizdir, bunu iyice belle. Peygam-

bere bildirilen bir çok bilgi bu biçimde aydınlığa çıkar. Bilgisizler bunları yorumlama da yanılmışlar, söylendiği gibi anlamışlardır. İşin yakışığı budur, onları yalnız Tanrı yakınları bilirler. Esenlik üstüne olsun, Peygambere açıklananların çoğu böyle duyuyla anlaşılabilir biçimde ortaya konmuştur, bunların yorumlanması gerekir. Bu iş, Tanrı yakınları katında da böyledir. Ancak neden Peygamber yorumlamadı da olduğu gibi bıraktı denirse onun da karşılığı şudur: O zaman bilgelik ondaydı, yorumlama yetkisi yoktu. Şimdi böyle bir duruma gerek kalmadı.

Şu şaşkınlara da söylenebilir. Ne çalışıp gerçekleri anlama yolunda bir çabaları vardı, ne de olgunların söylediklerini kavrayacak yetenekleri. Şu bir kaç bilgisiz yüzünden başları sıkıntıya giren olgun kişilere acımak gerek. Bunları sapıklıktan kurtarmak için ellerinden bir iş gelmez. Sapıklıktan kurtarılsalar bile başka bir sapıklık ovasına giderler. Ey kör ve mutsuz kimseler neden öğüt verenlere inanmazsınız, ne oldu size?" **(V. 82)**

— " Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « Kur'anın dış ve iç anlamı vardır. İç anlamı ise içten içe yedi anlamı içerir. » dedi. Burada dış anlamıyla çelişen iç anlamını açıklarsak amacımız dış anlamını yadsımak olmaz. Çünkü biz dış anlamını da, içten içe yedi anlamını da söylüyoruz. Biz sekiz anlamını toplamışız. Kur'an ve hadis dış anlam bakımından da gerçektir, iç anlam bakımından da. Ancak bundan gerçekle değil de yalnız düşüncede yaşayanla bağlantılı bir anlam çıkarılırsa o ayrı." **(V. 83)**

— " Dünya uyurken ya da uykuyla uyanıklık arasında bana bir takım sözler söyledi. söylediklerinden biri de beni seven yüce Tanrıdan uzaklaşır, sözüydü. Gene uyku ve uyanıklık arasında ruhum bana göründü, varlığımı kapladı. Güneş pırıltısını andıran bir parlaklığı vardı. Işığının ne sonu vardı nı sınırı. Sevinçten, coşkunluktan ağlayasım geldi. Birisi bana, ahiretle dünya arası gençlikle yaşlılık arasına benzer der gibiydi. Gönlüme bir söz doğmuş olabilir. Birisi bir durumda genç, başka bir durumda yaşlı olur, değişir. Bir zaman olur bu evrene dünya, bir zaman gelir ahiret derler. Gene bir gün oturup yaslanmış, şöyle yumuşak bir uykuya dalmıştım. Bütün varlığın Tanrı olduğu bana gösterildi. Ne varsa oydu, dilim de onun diliydi. O dille bir « Ya Allah » deyip kendimden geçtim." **(V. 84)**

— " İnsan nefs - i natıka ile gövdeden oluşmuştur. Bunların ikisinin de ayrı ayrı azığı vardır. Bunları yararlandırmak, bunlara karşı yumuşak davranmak gerekir. İnsan, bunlara nasıl gövdesine uygun gelenleri kazanmaya, gövdesini geliştirmeye çalışırsa ruh için de öyle yapmalı. Daha doğrusu olgun kişi ruhuna daha çok önem verir. Bunun karşıtını yapan yoksunluğa düşer." **(V. 85)**

— " Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « Çağınızın günlerinde, Tanrının solukları vardır, onları kazanmaya çalışın. » demiştir. Size değin esip gelen bu esintilerde olgun kişilerle ilgili bir anlam vardır. Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « kişi sevdiği toplumdandır. » demiş. Çünkü kişi yaklaştığı nesneyle belirlenir. Seven sevilene yönelmiştir, yaklaşmıştır. Görmez misin gündüz yaklaşınca tan ağarışı gündüzden, gündüz geceye yaklaşınca şafak geceden sayılır. Gündüzle geceyi bütünlediğinden ikisi de kardeştir. Şafak dönemine gece denirse geceden, gündüz denirse gündüzden sayılır. Gün açımı da öyledir. Bundan dolayı, esenlik üstüne olsun, Peygamber, « Sabahı edipte en büyük sıkıntısı dünya işlerini yoluna koymak olan kişinin Tanrıdan bir bolluk sağladığı yoktur, Tanrı onun gönlüne dört nesne koyar: Sonsuz olarak kurtulamayacağı bir üzüntü, sonsuz olarak sevemeyeceği bir uğraşma, sonsuz olarak kurtulamayacağı bir yoksulluk, gene sonsuz olarak bitmeyen bir umuş. » demiştir. " (V. 86)

— " Sofi, vakt oğludur, o gününü sızlanmakla, geçmişi düşünmekle geçirmeyeceği gibi geleceğe de önem vermez. Çünkü boyuna uzayıp giden bir umuştur bu da. O, günlerini Tanrının birliğini anmakla, özünü arıtmakla geçirir, bu süre içinde gördüğü ne varsa Tanrıyı, onunla ilgili olanları düşünür. O tek yoruma, tek düşünceye bağlanmaz, bir tek geleneğe uymaz. O, boyuna Tanrıyladır, gönlünden geldiği gibi yürür, yalnız Tanrıya bakar, onu görür. Gün olur Tanrıyla, gün olur halkla oyalanır. Bu iki durumda da gerçekle bağlaşımlıdır. Bu iki durum birbirine uysun uymasın önemi yok, bütün işler amaca bağlıdır. Bu durumda sofi de vaktin oğludur. " (V. 87)

— " Küfür aşamasına varmayan bir gerçek yolcusu önündeki geçidi aşamaz, onun müslümanlığı da, inancı da bütünlüğe kavuşamaz. Bu küfür, iki müslümanlık arasında bir aşamadır. Bu aşamada duran dinden çıkar, bu durumdan Tanrıya sığınırız. Tanrıya hamd olsun ki bu geçitte bir süre kaldıktan sonra, bize aşama kolaylığı sağladı." (V. 88)

— " İnsandaki anlayış ve eylemler başka varlıklarda, soyut ve daha üstün varlıklarda bulunmaz. İnsan aşamasındaki varlıkta görülen ululuklar, yücelik ötesi varlıklarda yoktur. Çünkü insan, Tanrının en yüce görünüşünün ortaya çıktığı bir varlık aşamasındadır. « Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım. » denmesi, meleklere insana secde etmelerinin buyurulması bundandır. Akl - ı küll ile Nefs - i küll üstünde bulunan varlık aşamalarında insandaki anlayış yeteneği yoktur. Onlar bu anlayış yeteneğini insan aşamasına gelince kazanırlar. Varlık, özü bakımından bütün niteliklerden beri olan, varlık evrenindeki olağanüstü oluşları kavrayan, iş gören, eylemde bulunan Tanrıya özgüdür. Sen de görünüş alanına çıkışlar aracılığıyla gerçeği anlayıver işte. " (V. 91)

— " Us, nefs, gönül, ruh bütün bunlar görünüş alanına çıkış aşamaları nedeniyle varlıktır. Bu aşamalar yüzünden, Tanrı, bir olur gök katı (felek) biçiminde görünüş alanına çıkar, bir olur melek. Bir olur öğeler niteliğine bürünür, bir olur madenler, bitkiler, hayvan ve insan kılığında görünür, aşağılıkların en aşağısına iner, yücelerin en yücesine çıkar. Öğeler kılığına bürünen, sonra kılıktan kılığa girerek maden görünüşünde olan, o biçimlerde görünen yalnız odur (Tanrıdır). Bütün görünüşlerin ıssı odur. Görünüşler ortadan kalksa bile gene salt varlık olan Tanrı kalır. Sözgelişi insanın yediği keçi insan olur. Bütün düzenleyiş, önlem, tümün nefsi, özü odur. Düzenden düzene varlığıyla geçen odur. Gerisini de sen karşılaştırarak anlamaya çalış artık. Tanrı, yüzünü yüceltsin, Ali'den aktarılmıştır: « Kalem benim, levh benim, arş benim, kürsü benim. » gibi sözler söylemesi bundandır." **(V. 92)**

— " Tanrı, her hangi bir varlık biçimine girerek ermişlere bu günde görünür. Çünkü Tanrının bir kulunun biçimine girmeye gücü yeter. Kuşeyri Risalesi'nde bu konuda, kerametler bölümünde, iki söz aktarılmıştır." **(V. 93)**

— " Bir gece oturuyordum, bir kelebek mumun çevresinde dönmeye başladı. Bir kaç kez muma çarptı, yanar gibi oldu, yere düştü, bir daha kımıldamadı. Bir süre düşündüm, onda dirilikle ilgili bir belirti göremedim, öldüğüne inandım. Sonra Ebu Yezid'in bir karıncayı üfürüp diriltitiğini anımsadım. Kelebeği aldım, üfürünce dirilecek kanısıyla üfürdüm, dirildi, eskisi gibi uçmaya başladı, yalıma değmemişti dersin. Bunu yadsıma Tanrının her şeye gücü yeter. " **(V. 94)**

— " « Görünmeyeni ancak Tanrı bilir. » Görünüşü kavrama yeteneklerinin en olgununu taşıyan arif, kişide görünmeyenle ilgili kimi olayları bilebilir. Çünkü o, yüce Tanrının görünüş alanına çıktığı bir varlıktır, bu da bu sözün doğruluğunu gösterir. Esenlik üstüne olsun, Peygamberlerin uyanıkken de bu evrenin dışına çıktıklarını, duyu üstü evrenindeki varlıkları düşte görür gibi gördüklerini bilesin. Gördüklerinin kimi yorumu gerektirir. Sözgelişi dünyanın, esenlik üstüne olsun, Peygambere güzel bir kadın kılığında görünüşü gibi. Peygamber, gördüğü kadını dünya diye yorumladı. Bundan dolayı, ona gösterilen cennet, huri, ateş gibi nesneleri de başka bir anlamda yorumlamalı. Kendisine inen ve kendisine seslenen ayetlerin de böyle yorumlanması gerekir. Bu nedenle, esenlik üstüne olsun, « Kur'anın bir dışı bir de iç yüzü vardır, iç yüzü de içten içe yedi anlama gelir. » demiştir." **(V. 95)**

— " Özünü görmek, işitmek, yeterli olmak gibi nitelikleri vardır. Bunlar varlık kaynaklarında görünüş alanına çıkar. Bu görünüş kaynakları bir yana bırakılsa bile gene özde bu nitelikler vardır. Onun (Tanrının) bu nitelikleri görünen varlık kaynaklarındaki nitelik-

lere ne benzer ne de benzetilebilir. Us, kuruntu, düş kurma bu nitelikleri kavrayamaz. Bu nitelikler, ruh, cisim, bitki, hayvan, gök ya da yer gibi hangi varlıkla ilgili olursa olsun bütün nesnelerde vardır, değişmez. Bütün nesneleri kaplayan, bu nesnelerde diri olan, bütün varlıklarda var olan Tanrıyı bütün eksikliklerden beri sayarım. Bütün varlıklar onun eksik niteliklerinden beri olduğunu söyler." (V. 96)

— " Tanrı her insanın, kulağıdır, gözüdür, dilidir, elidir, gizli açık bütün güçleridir. Artık ibadetleri sürdürenlerin ona yaklaşacaklarını, onu bileceklerini söylemeleri öğrenip tanımak bakımındandır. Çünkü arif olmayan şaşırmıştır, kendisini böyle sanmaz. Tıpkı bilgisine dayanmayan bilgin kimsenin bilgisiz sayılışı gibi." (V. 97)

— " Suçların etkisinin inançların ayrılığıyla bağlantılı olduğunu bilesin. Çünkü kul inancından dolayı sorumludur. Nitekim bir hadiste de « Ben, kulumun katında, kulumun beni sandığı gibiyim. » denmiştir. Bundan dolayı üzüntü, öfke, aşağılık durumlar, tat, bir varlıktan yararlanmak, yüce aşamalar ayrı ayrı sezilir. Bir kimseyi üzen, onu cehennemlikler arasına sokan olay, başkasını sevindirir, yararlanmalara katılmasını sağlar. İnsana göre değişen düş de böyledir. Sözgelişi, birisi kendisini düşte çıplak, yoldan azmış görse, bu durum, düşü gören müslümansa, din yönünden bir suç işlemiş, kötülük etmiş, hıristiyanlığa yaraşır bir davranışta bulunmuş diye yorumlanır. Oysa bu düşü bir hıristiyan görse karşıt anlamda yorumlanır. " (V. 98)

— " Sekiz yüz on yılı Safer ayı gecelerinden birinde hastalandım, hastalığım günden güne artınca yaşama umudum kesildi. Yüce Tanrıya döndüm, bütün öteki varlıkları gönlümden çıkardım. Ey Tanrım, bu hastalıkla ölecek miyim? dedim. Düşe dalmadan Tanrı bana, bu hastalıktan beni kurtaracağını söyledi. Kendime geldim, muştulanmışım sandım, gönlüm yatıştı. Sağlık veren odur. " (V. 99)

— " Usun görüş, düşünüş, seziş ve açık seçik kavrayış konularında bir anlama aracı olduğunu bilesin. Sofilerin usa ayak bağı, örtü demeleri düşünme ve görüş nedeniyledir. Çünkü düşünme gücüne düş kurma ve kuruntu da katılıp usu yanıltabilir. Bunun sonucu us da nesneleri olduğu gibi kavrayamaz. Usa, düşünceye dayanan kelamcıların konulardan birini düşünüp bulduktan sonra uzun süre ona bağlanmaları, daha sonra onu değiştirmeleri, en sonunda da bambaşka bir biçime sokmaları bundandır. Düşünce bakımından usa bağlanmak, ona güvenmek geçicidir, gönülün gerçekleri görmesini önler, insanı saptırır. Her us için iki yön vardır: Biri düşünceye, görüşe dayanan anlayış, öteki ise gönülün arıtılmasına bağlı anlayış. Usun sezgi yoluyla kavrayışı daha doğru, daha güvenli, daha kesindir, yanılmayı önler. Görüşe, düşünceye bağlanan usa düş kurmalar karışır, o yolda yanılma çok olur. Sezgi ise gönlü arıtmayı, Tanrıya yönelmeyi, Peygambere uymayı, onların

yolunda gitmeyi gerekli kılar. Düşünce yolunda gönül arınması olmadığından, azgınlık, yanılma vardır. Gerçeği arayan kişinin Peygamberlerin yoluna girmesi, içe kapanması, dünya tutkularından sıyrılması, bulanık düşüncelere kapılıp usa bağlanmaması gerekir. Sonunda bulanıklık, karanlık ortadan kalkar, gerçek bütün açıklığıyla görünür. " **(V. 100)**

— " Gökten bir iki yıldıza elimi değdirdiğimi gördüm, göğün bir bölümü olan bu nesneler ondan ayrı değildi. O sırada şunu düşündüm: Tavuskuşunun kanadında bulunan renkler de onun ayrıntılarıdır, ondan ayrı birer varlık değil. Oysa bir ayrıntıdaki renk ötekinde, bir yerindeki parlaklık başka bir yerinde yoktur. Bunun gibi yıldızlar da göğün bölümlerindendir, renkleri, parlaklıkları, aklıkları, aralıkları ayrıdır. Bu durum usa aykırı değildir. Elmanın kimi yeri al olur da bu allık başka bir yerinde bulunmaz öyle işte. " **(V. 101)**

— " Her nesnenin önünde dünya, sonuna da ahiret denilebilir. Sözgelişi kötülük etmenin, şarap içmenin başlangıcında tat vardır, oysa özü bakımından kötülüğe yöneliktir. İnsan bunları yaptıktan sonra üzülür, yapmasaydım diye yakınır. Bu eylemlerin ikisi de bu dünyadadır, oysa başlangıcı tat, sonu pişmanlık oldu. Tada oranla kötülüktür, ahirettir. **(V. 102)**

— " Sekiz yüz on yılı cemaziyülahırasının ilk on gecesinden biri olan bir perşembe gecesi sabaha karşı Şeyh Muhyiddin'i gördüm. Şöyle diyordu: Şeytanı başka bir ülkeye sürmek istedim, sonunda istediğimi de yaptım. Bu evrende şeytanla ilgili çok az nesne kaldı, çekip gitti buradan. Bu düşü kimi arkadaşlarıma anlattım, unutmamalarını, sorunca bana bildirmelerini söyledim. Tanrı daha iyi bilir, yorumu şudur: Şeytan uzaklığın, Şeyh ise yakınlığın nedenidir. Birliği, yazdığı kitaplarda, özellikle « Fusûs » da açıklamıştır. Ben de o günlerde « Fusûs » okuyordum, gördüğüm düş beni bu konuda uyarmak içindi. " **(V. 103)**

— " Gene uykuya daldığım günlerden birinde, bahçede birisinin « hû » deyip durduğunu gördüm. Uyanınca birisinin Tanrı adını andığını duydum. Esenlik üstüne olsun, Peygamber'in şu hadisinin doğruluğu içime doğdu: « Cennet bahçesinde gezmek isteyen kimse Tanrıyı çok ansın. » Doğruyu söylemiş Tanrının elçisi. " **(V. 104)**

— " Tanrıyı çok anmak, bütün olgunlukların anahtarı niteliğindedir. Bütün olgunluklar yüce Tanrıdandır. Bunları elde etmenin yolu da sevgiye dayanan yakınlıktır. Sevgi ise Tanrıyı anlamakla sağlanır. Esenlik üsütüne olsun, Peygamber, « Kişi sevdiğini ne çok anar. » demiştir. Tanrı adını çok anmak ona sevgi duymayı sağlar. Çünkü gönül başka ko-

nularla bilgilenirse yüce Tanrı anlaşılmaz. Gerçek yolcusuyla Tanrı arasında bir bağlaşmanın kurulabilmesi için, Başlangıçta Tanrıyı düşünmek, ona bağlanmak gerekir. Bu bağlaşım, bu uyum sağlanması, Tanrıyı anmaya dayanır. Yüce Tanrının, « Tanrıyı çok anın, onu babalarınızı andığınız gibi daha çok anın. » demesi bundandır. Bu buyruklar yol göstermek, yolcuyu uyarmak ve kulları esirgemek içindir. Böylece anış, ananın gönlünde yerleşir, içine siner. Tanrıyı seven kimse anar, ondan bir tat almaya başlar, sonunda da Tanrı kendisine rahmet kapılarını açar. Esenlik üstüne olsun, Peygamber, « Cennetin kapısında Tanrıdan başka tapacak yoktur. Muhammed, Tanrının elçisidir. » diyerek Tanrıyı anmaksızın o kapının anlaşılıp açılamayacağını bildirdi. " **(V. 105)**

— " Evrende güzel ve çirkin bir yanı bulunmayan bir nesne yoktur. Tanrı, insana yaptırmak istediği işin güzel yanını gösterir. İnsan da o işi yapar. Gene Tanrı yaptırmak istemediği işin, insana güzel olmayan yanını gösterir, insan da o işi yapmaz. Durum olgunluk yollarında da, yolların nedenleri konusunda da böyledir. Tanrı, olgunluk aşamasına çıkarmak istediği kimseye, oraya varan güzel yolları, nedenleri gösterir, kişi bunları yapar, karşıtlarını, kötülükleri, çirkinlikleri gösterir. Kişi bunları yapmaktan sakınır, böylece dilediği yüce ereğe ulaşır. Sözgelimi Tanrı adını boyuna anmakda olgunluk aşamalarının nedenlerindendir. Tanrı olgunluklara ulaşmasını dilediğine Tanrı adını anmanın güzel yollarını gösterir, o yanı sevdirir, Tanrı adını anmamamanın kötülüğünü de gösterir. Böylece kişi Tanrı adını andıkça, Tanrı kayırasıyla yüceliklere ulaşır. Dünya tutkularından sıyrılmak gibi başka olaylar da böyledir. Her olayda iki durumun bulunması şaşılacak bir durum değildir. Çünkü Tanrının her şeye gücü yeter. Bunda da önemli bir neden var demektir. Evrende bulunan her kırıntıda karşıtlar toplu olarak vardır. Çünkü Tanrı Cemal ve Celal nitelikleriyle görünüş alanına çıkar. Her varlıkta görünen de odur, var olanda. Onda bütün niteliklerin izi vardır. Suçlarla aşağılık işler de böyledir. " **(V. 106)**

— " Evrenin yücesiyle, aşağılık olan varlıklarıyla sağlıklı bir insana benzediğini bilesin. Evren yaratılışında da, davranışlarında da kendi özelliğini taşıyan bir nitelikte olup gene insana benzer. Evrenin en yücelerinin en aşağılara etkisi olduğu gibi içinde bulunan varlık türlerinden bir takımı bir takımıyla bağlantılıdır. İnsandaki güçlerden kiminin kimiyle bağlantılı oluşu gibi. Bu evrenin düzenini sağlayan, göklerin kendi varlık ortamlarında özel durumlarda, birbirine uzaklık ve yakınlık bakımından belli bir biçimde bulunmalarıdır. Gök yücedir, alçalır, olduğundan başka bir duruma girerse evrenin düzeni bozulur, demişler, onun nedeni budur işte. " **(V. 107)**

— " Bu da, Tanrı ondan razı olsun, Şeyh'in sözlerinden anlaşılmaktadır. Esenlik üstüne olsun, Peygamberden, güvenilir kayıtlarla bana şu hadis bildirilmiştir: « İki zincire bağlı olmayan kul yoktur. Bunlardan biri yedinci kat göğe bağlıdır, öteki yedinci kat yere. Kul alçak gönüllü olursa göğe yükselir, kendi kendine büyüklenirse en aşağı yere indirilir. » " **(V. 108)**

TORLAK KEMAL AĞITI *

Aydın ellerinde ceran gezerdi
Analar al yeşil tuğra bezerdi
Bacılar tuğraya sedef düzerdi
Sedefin üstüne ayet yazardı

İriş pirim iriş, gör ki olanı
Kurtar muhanetten elde kalanı

Başparmak üstünden bir bulut ağdı
Bulut değil de bir koca ağdı
Alazlanıp gelen billah cerağdı
İrahmet çekildi, ok, cıda yağdı

İriş koç yiğidim uğrular geldi
Uğrunun soluğu bağrımı deldi

Kılıç üşürürdü, beyi sultanı,
Atını koşturdu veziri hanı
Bizde helal ettik bu kuşca canı
And verdik yoluna, dökeriz kanı

İriş Dede Sultan kavgaya iriş
İndi can günüdür gazaya iriş

Aydın'da Ortaklar, Karaburun da
Kılıç ceran oldu oynuyor kında
Bir elim harmanda bir elim kandı
Kanara kuranız biz de yakında

İriş pirim iriş gör ki olanı
Kurtar muhanetten elde kalanı

Sultanoğlu leşkerine buyurdu
Buyruğunu dört bir yana duyurdu
Kılıç çaldı ana, bebe savurdu
Yalım esti her yanları kavurdu

Vur yoldaş vuralım, kavga günüdür
Ahırı evveli, gine ölümdür

Sultana paşadan muştu salındı
Leşker ortasında ziller çalındı
Dedemin başına ferman kılındı
Bir seher vaktiydi kaddi alındı

Sesimi banlasam varabilemez
Gayri benim yüzüm gülebilemez

(Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri, İst. 1974. s: 84 - 85) — (Erol Toy, Türk Gerilla Tarihi, İst. s: 105)

* Ağıtı söyleyen belli değil. Aydın Türkmenlerinin ortak ağıtı.

VARİDAT İÇİN TASAVVUFİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

— A —

Abâ - yi Ulviye:

Tasavvuf anlayışına göre insan göklerle yer yüzünün birleşmesinden oluşmuştur. Bunun için dokuz kat gök, insanın atası sayılır. onlara ya yüce babalar, yüksekteki atalar anlamına gelen aba - yi ulviye denir. Bu yüce babalar da yedi kat gökle (feleklerle) Arş - Kürsi denen kuşatıcılarıdır.

Adem:

Bu sözcük Arapça kökenlidir. İslam dinine; Tasavvufta geçen Yaratılış olayı ile ilgili olarak, Musevilik'ten gelmiştir. Tevrat'a göre Tanrı insanı (Adem'i) kendine bakarak yaratmıştır, ona tanrısal bir biçim, bir nitelik kazandırmıştır. Tanrı bütün evreni, ondan öteki canlıları yarattıktan sonra, ilk insan olarak da Adem'i yaratmıştır. Bundan dolayı insan, biçim ve nitelik yönünden Tanrı'ya en yakın olan yaratıktır « Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allahın suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı . Ve Allah onları mübarek kıldı. » **(Tevrat. Tekvin, 1 / 27 - 28).** Tevrat'ın işlediği bu konu, biraz daha değiştirilmiş olarak Kur'anda vardır. Adem'den sonra, onun kaburga kemiğinden, yaratılan ikinci insan da eşi Havva'dır.

Batıniliğe göre ise bu olay: Adem, Tanrı özünden, özünün bir gereği (zati iktizası) olarak etkin güç (akl - ı küll), Havva ise bu etkin gücün kendi özünde oluşturduğu edilgen güç (Nefs - i küll) niteliğindedir. Şeyh Bedreddin'de de yaklaşık böyle bir inanç vardır. Ancak, Tanrı - İnsan - Evren konusunda " Varlık Birliği " görüşünü benimsediği için bu yaratılış olayını bir yoktan var ediş biçiminde değil deTanrıdan çıkış olarak niteler.

Ahiret:

Öte dünya, öte evren. Gerçek olmayan, yalnız düşte, hayallerde bulunan bir evren. Kalkım (kıyamet) gününden sonra başlayacağına inanılan sonsuz evren. Şeyh Bedreddin'e göre böyle bir evren düş ürünü, bir kuruntu varlığıdır. Aslında yalnız içinde yaşanılan evren vardır. Şeriat bu konuda, sözcüklerin görünüş anlamlarına aldanarak, yanlış yorumlar yapmış ve böyle bir evreni uydurmuştur. Kur'an'da ahiretin gerçek olduğunu bildiren bir çok ayet vardır. Şeyh Bedreddin bu ayetlerin yanlış yorumlandığı kanısında. Bunun için yadsınmakta, şeriat dışı sayılmaktadır.

Akıl:

İnsanda anlamayı, kavramayı, düşünmeyi yöneten başlıca kaynak. Akıl, kesin gerçeği kavramada sezgi ile birleşme, onunla bir uyum içinde bulunma zorundadır. Sezgiden güç almayan bir us (akıl) kesin gerçeğe varamaz, yanıltır, güven duyulmaz hale gelir, Şeyh Bedreddin'in ustan anladığı ile öteki tasavvufçuların anladıkları arasında bir fark yok. Ancak, Şeyh Bedreddin us kavramından Tanrısal görünüş çıkarma, usu da, kendi düşünce düzeninde, bir tanrısal varlık olarak görme düşüncesinde. Bütün varlık türleri birer tanrısal yansıma olduğuna göre us (akıl) da bu ortakda yer almaktadır, o da tanrısal bir yansımadır.

Akl - ı Küll (Tüm akıl):

Tüm us, bütün evrenin, varlık türlerinin oluşunu sağlayan tanrısal öz, yaratıcı güç. Eski bilginlere göre Tanrı yüce yaratıcı bir güç'tür. Bu güçten, önce, eyleme geçici, devindirici, iş görücü nitelikler taşıyan akl - ı küll (tüm us) ortaya çıkmıştır. Buna fa-'al akl (eyleme geçici, etkileyici, etkin us) denir. işte bu tüm us'tan doğan, ortaya çıkan ikinci varlık da nefs - i küll denen, etkileyici güçten yoksun, edilgin (münfail) olan bir varlıktır. Akl - ı küll etkileyici olduğundan nefs - i küll'ü ortaya çıkarmış. İkisinin etkin, edilgin nitelikleri yüzünden de gök katları, onları yöneten uslar ortaya çıkmıştır. Gök katlarının deviniminden anasır denen dört ilke (toprak, yel, od, su), bu dört ilkeden de mevalid denen üç doğurucu öz canlılar, cansızlar, bitkiler, eski deyimle (hayvanat, cemadat, nebatat) oluşmuştur. Tasavvufa göre Tanrı, yüce evreninden, özüne duyduğu sevgi gereği görünüş alanına çıkmış, bu ilk görünüş, bir varlık aşaması niteliğinde iniş (tenezzül) biçiminde olmuştur. Bu olay sonucu aşk, ilm, arş, levh, kürsi, akl gibi (hakikat - ı Muhammediye) denilen varlık bütünü olmuştur. Bu bütünden de Melekut adı verilen evren oluşmuştur (zuhur etmiştir). Gökler (başka bir deyimle akıllar, uslar) bu evrenin birer görünüşüdür. Böylece en yüce aşamadan, aşağıya doğru basamak basamak inişlerle duyu evreni (içinde yaşadığımız evren), dört ilke (toprak, su, yel, od), üç doğurucu öz (cansızlar, bitkiler, canlılar), daha sonra da insan var olmuştur. Bu yansıma, sürekli bir değişim içindedir.

Şeyh Bedreddin, varlık türlerinin oluşunu, anlatılan düşünce düzeni içinde, biraz daha değişik olarak açıklar. Ona göre oluş, öyle birbirinden aşamalı çıkış biçiminde değil, doğrudan doğruya tanrısal özün görünüş alanına çıkması, kendi özünün dışta yansıması şeklindedir. Bütün varlık türleri tanrısaldır.

Bu oluş olayı şöyledir:
— Yaratıcı güç (kudret - i fâtıra)
— Tüm us (akl -ı küll), etkin us, etkileyici güç.
— Tüm nefs (nefs - i küll), etkilenen güç.
— Gök katları (eflak, felekler). Ukul (uslar),
— Dört ilke (anasır: Toprak, su, yel, od).
— Üç öz (Mevalid: Cansızlar, bitkiler, canlılar).
— İnsan (varlıkların en olgunu kâmili).

İşte bu varoluş düzenini Şeyh Bedreddin, tanrısal özün varlık türlerinin yeteneklerine (istidatlarına) göre değişik aşamalarda (mertebelerde), bir görünüşü diye anlar. Tanrısal özün görünüş alanına çıktığı varlık türlerine de mazhar adını verir. **(İ. Z. Eyüboğlu a. g. e. sh: 347)**

Alem:

Arşta, en yüce noktada Tanrı (Allah) olmak üzere varlık kavramı altında toplanan nesneler bütünü, evren. Tanrının görünüş alanına çıkışı ile var olmuştur, Tanrıdan ayrı, bağımsız bir varlık değildir. Daha doğrusu evren (alem) Tanrının bir görünüşü olmaktan öteye geçemez. Bu konuda Şeyh Bedreddin ile ondan önce gelen tasavvuf erleri arasında bir ayrılık yok, felsefi açıdan konu Yenieflatunculuk'tan kaynaklanmaktadır.

Allah:

Tüm türlerin kaynağıdır. Var olmak, Allah'ın görünüş alanına çıkması, bilinmezken bilinir olmasıdır. Varlık birliği'nin (vahdet - i vücud) özü, oluş olayının tek ilkesidir. Önsüzdür, sonsuzdur. Önüne ön, sonuna son yoktur Allah - Evren - İnsan bir bütünlük içindedir. Ayrılık, karşıtlık, çelişki, ayrıntı yalnız görünüştedir. Allah, niteliklerden sıyrılmıştır, bütün eksikliklerden arınmıştır (münezzeh'tir). Salt Varlık'tır.

Amel:

Yapılan iş, işlem, fiiller, eylem. Şeriat ilkelerine uygun davranış. İnsanın devinmesi, eyleme geçmesiyle oluşan bağımlı olaylar, işler.

Arif:

Bilgili, bilgin. Ancak bu bilgi duyularla, gözlemlerle, okumakla sağlanan bilgi değil, sezgiyle, gönül gücüyle edinilen gerçek, kuşkudan uzak, kesin bilgidir. Bu bilgi içe kapanış, kendi özüne eğiliş ile kazanılabilir. Gerçekleri gönülle kavrayan kimseye arif denir. Bu tür bilgiye irfan denir, arif, irfanı olan kimsedir.

Arş:

Çardak, çadır, cumba, kafes, çatı, dam, taht anlamında Arapça ad. Dokuzuncu gök içinde « arş » sözcüğünü kullanırlar. Tanrı'nın katı olduğu için, bu kata arş - ı âlâ denir. Arşın yöresinde, melekler tesbih edip dolaşırlar. Bu meleklere « arşıyan » diyorlar. Arşın bir adı da Felek - i Atlas'tır.

Yeryüzü (arz), gök katları (Felekler), Burçlar, Atlas gibi evreni kuşatan katların sonuncusu, bütün gök katlarını kuşatan en büyük kat. Tanrının ilk görünüş alanına çıkıp var olmasını sağladığı en yüce varlık alanı. Bağımsız değildir. Tanrı özünün görünüşü sonucu biçimlenmiştir. Tanrısal görünüş Arş'tan başlayıp aşama aşama yeryüzüne iner.

Asl:

Bütün varlık türlerinin özü, tanrısal gerçek. Varlık kavramı altında toplanan bütün nesnelerin kaynağı, varlık ilkesi, oluş kuralı. Salt Varlık (vücud - i mutlak), kesin öz. Var oluş olayının başlangıcı.

Aşk:

Tanrının kendi özüne duyduğu özlem, eğilim yüzünden var oluş'u sağlayan itici ilke. İnsanla Tanrıyı, öteki varlık türlerini birleştiren, Varlık Birlik'ini (vahdet - i vücud) u gerçekleştiren etkin ilke. Oluşun kaynağı, olgunlaşmayı gerçekleştiren özlü eğilim. İnsanı Tanrı'ya yücelten engin duygusal güç. Bu gücü özünde duyan, gönlünde sezen kimseye de aşık denir. Gerçeğe ulaştıran, bilmeyi, sevmeyi doğuran akılı çeken olgu.

Ayb:

Utanılacak durum, yapılmaması gereken iş, suç, bilgisizlik, gereksiz, yersiz davranış, insanın sakınması gereken durum. İyilikle, güzellikle, erdemle, arınmış bir gönülle bağdaşmayan olay, kötü tutum, durum. Yasaklanan, aktöre ilkelerine zıd durum.

Ayn'el - Yakin (gözle görülen):

Nesneleri, olayları, varlıkları gözle görerek gerçeği kavrama öğrenme. Tasavvufta gönül bilgisinin (İrfan'ın) üç kaynağı vardır. ilki gözle edinilen bilgidir, bunun kaynağı görmeye dayandığı için göz (ayn) dür. Kendini Tanrı yoluna veren kul bütün varlık türlerinde Tanrının bir görünüş alanına çıktığını, var olmanın tanrısal görünüş olduğunu görerek kavrar.Böylece, Tanrı'ya görüş yoluyla ulaşır. Bu kavuşmayı, Tanrı gerçeğinin kavranmasını sağlayan bilgi yoluna (ayn'el - yakin) denir.

Azab:

Kişinin işlediği suçlardan, günahlardan, yanlış işlerden, gereksiz eylemlerden dolayı çektiği ve çekeceği acı, büyük üzüntü. bunlardan göreceği ceza günahın yarattığı yoğun içsel sıkıntı. Şeyh Bedreddin'e göre böyle düşünmek yanlış bir yorumun sonucu, kişi işlediği suçların, günahların, yanlış işlerin, cezayı gerektiren davranışların karşılığını bir kuruntu varlığı olan Ahiret'te değil, yeryüzünde çeker. Onun dünyada çektiği acılar, üzüntüler azabtan başkası değildir.

— B —

Berzah:

Karadan denize doğru uzayan çıkıntı, dil. Güç, yorucu, zor gibi anlamlarda da kullanılır. İslam inancına göre ruhların cennetle cehennem arasında bir süre bekledikleri yer.

Tasavvufta ise berzah dünya ile ahıret arasında bulunan evren demek. Şeyh Bedreddin bu kavramı İmam Gazali'nin İhya - yi Ulum ile Kimyaü'ssaade adlı yapıtları için

kullanır. Tasavvufa Kur'an'dan geçmiş bir kavram. Kesin bir anlamı yok, çok değişik nitelikte yorumlanmıştır. Kimine göre gövde ile ruh arasındaki öz ayrılığını belirtir, kimine göre duyu evreniyle düş evreni arasıdır, kimine göre Tanrı ile insan arasındaki uzaklıktır. Sayısız ve çeşitli anlamları içeren yorumları vardır. Şeyh Bedreddin bunu geçit anlamına kullanmıştır. Gazali'nin iki yapıtını nitelerken « tahkik bilgisiyle taklid bilgisi arasında bir berzahtır » deyişinden bunu çıkarmak gerekir. Kur'an'da, « Aralarında, birbirlerini aşmamak için bir berzah vardır. » **(LV / 20)** ayetinde berzah uzaklık, boşluk, engel vb. anlamlarda kullanılmıştır.

Burçlar:

İslam düşüncesine Yunan - Latin uygarlığından, eski Mezapotamya, Mısır gök biliminden geçmiştir.

	TÜRKÇE	ARAPÇA	LATİNCE
1 -	Koç	Hamel	Aries
2 -	Boğa	Sevr	Taurus
3 -	İkizler	Cevza	Gemini
4 -	Yengeç	Seretan	Cancer
5 -	Arslan	Esed	Leo
6 -	Başak	Sünbüle	Virgo
7 -	Terazi	Mizan	Libra
8 -	Akrep	Akreb	Scorpius
9 -	Yay	Kavs	Arcitenens
10 -	Oğlak	Cedi	Caper
11 -	Kova	Devl	Amphora
12 -	Balık	Hud	Pisces

İslam düşüncesinde burçlar belli gök katlarıdır, bunlardan oluşan bütüne sekizinci gök katı ya da Atlas Gökü (Felek - i Atlas) denir. Şeyh Bedreddin bunları cennet ile cehennemin yerlerini belirlemeye çalışırken birer varlık ortamı diye yorumlar.

— C —

Cahil:

Bilgisiz, bilmez, anlayışsız, budala. Çoğulu: Cühelâ, cehele, cünhâl.

Celâl:

Tanrı adlarından biridir. Büyüklük, ululuk, yücelik anlamına gelir. Tanrının ezici, yok edici, engin bir öfkeye kapılıcı niteliklerini anlatır. Ancak bu nitelikler olumlu anlamdadır, Tanrının yüceliği, ululuğu ile bağlantılıdır. Tanrı bütün işlerde gerekeni yaptığı için kahr ile gazab'ı da yücelik üzeredir.

Cemâl:

Tanrı adlarından biridir. Tanrının güzelliğini, bağışlayıcı, esirgeyici, koruyucu, yardım edici niteliklerini anlatır. Hem Celâlin, hemse Cemâlin nitelikleri evrende birer tanrısal görünüş (tecelli) biçimindedir. Güzel yüz.

Cennet:

Arapça ad. 1) Uçmak, 2) Bahçe, 3) Çok iç açıcı. havadar yer. Edebiyatta, Farsça « bihişt, behişt » sözcükleri kullanılır. Sekiz tane cennetten söz ediliyor. a) Dar - ül celâl, b) Der - ül selâm, c) Cennet - ül me'vâ, d) Cennet - ül huld, e) Cennet - ül naim, f) Cennet - ül firdevs, g) Cennet - ül karar, h) Cennet - ül adn.

Ağaçlarla örtülmüş yerlere de cennet deniyor. İyilerin ölünce ruhlarının gittiklerine inanılan yer.

Cevher:

Arapça ad . 1) Maya, öz. 2) Elmas, değerli taş.3) Horasan'da ve Şam'da yapılan kılıçların kabzalarına yapılan ak ve kara dalgalı benekler, çizgiler. 4) Yalnız noktalı harflerle ve ebced hesabıyla yazılan manzum tarih. Cevhere. mucen, menkut adları da verilir. Noktasız harflerle yazılanlarına « mühmel » denir. 5) Kendi kendine bir varlığı olup gerçekleşmesi için, bir başka varlığa gereksinme duymayan varlık. Töz.

Tasavvufta, dünyanın oluşumuyla ilgili bir terim olarak kullanılır. Tanrı, evreni yaratmadan önce, iri ve ak bir cevher yaratmış. Kimileri, buna iri bir inci tanesi diyorlar. Kimilerine göre de, Muhammet'in ruhudur. Kaynağında maddenin aslı. Tanrı, bu cevher'i yarattıktan sonra, dönüp ona, bakmış. Cevher, bu sevginin sıcağından erimiş. Su olmuş. Buharından, gökler oluşmuş. Tortusundan da karalar.

Kendi özüyle var olan varlığı için başka bir varlığı gerektirmeyen, salt varlık bir cevher'dir, onun görünüş alanına çıktığı nesneler (mazharlar) ise, kendi başlarına değil de, başka bir varlığın aracılığıyla var olurlar. Bunlar cevher değildir. Cevher töz karşılığıdır. Şeyh Bedreddin bu cevher (töz) sözcüğünü de tanrısal varlıkla eş anlamda kullanmıştır. Ona göre yalnız Tanrı töz'dür (cevherdir), bütün varlıklar onun görünüşüdür. Onun için öz odur. Yoksa töz ayrı, Tanrı ayrı olsa Varlık birliği ortadan kalkar. Oysa varlık birliği inancına göre var olan tek'tir, « her nesne Tanrıdadır, Tanrı her nesnededir. »

Cihad:

Arapça ad. Din uğruna düşmanla savaşma. İslam uğrunda silahlı savaşmaya « cihad - ı asgar », tasavvufta, insanın kendi kalbinde, Tanrı buyruğunu yerine getirebilmek amacıyla, dünyaya musallat olan benlikle yaptığı savaşa « cihad - ı ekber » denir. Cihad - ı asgar, küçük savaş. Cihad - ı ekber, büyük savaş. Cihad - ı ekber ile, salik, Tanrıya varmayı engelleyen vücut perdesini ortadan kaldırmak için, kendisiyle savaşır.

Cin:

Gerçekte görünmeyen, buna karşın insanı, değişik nedenlerle etkileyen varlık, gizli güç. Şeyh Bedreddin cini yalnız tinsel evrende (ruhlar aleminde) bulunduğuna inanılan, duyu evreninde olmayan bir düş varlığı olarak niteler: « Cinin melekten, şeytandan, iblisten daha genel bir sözcük olduğunu bil. Bütün bunlar ruhlar evrenindendir, cisimler evreninden değildir. Gene bunlar tümel ve tikel güçlerdir. Bunlardan insanı Tanrıya yaklaştırmaya çalışanlara melekler, Tanrıdan uzaklaştırmak, dünyaya bağlamak isteyenlere şeytanlar denmiştir. » (V. 67)

Bununla Şeyh Bedreddin'in cin kavramından dinlerin ileri sürdüğü nitelikte gerçek bir varlığı değil de bir gücü anladığı görülmektedir.

Cism:

Fiziksel varlığı, biçimi olan nesneler.Şeyh Bedreddin'in düşüncesine göre düşte değil de duyu evreninde bulunan, somut varlıklar birer cism'dir. Nitekim cinleri anlatırken « bunlar.. ruhlar evrenindendir.. cisimler evreninden değildir. » (V. 67) derken duyular evreni ile düş evrenini kesinlikle birbirinden ayırmaktadır.

Cüz:

Küll'ün, tikel varlıklarda (bireylerde) görünüş alanına çıkışı. Bir bütünün en küçük bölümlerinden her biri anlamına gelen cüz tek tek varlıklarda bütünü yansıtan bölümdür.

— D —

Dabbet - ül arz:

Arapça isim tamlaması. Kıyamet belirtilerindendir. Kıyametten az önce ortaya çıkacağı söylenen hayvan. Dâbbe, yük ve binek hayvanı demektir. Dinsel kitaplarda, bu hayvan betimlenmiştir. Boyu, yüz metreyi geçer. Her organı bir canavara benzetilir. Elinde Musa'nın asasını taşıyacak, Tanrı'ya inananların yüzlerini ak bir boyayla, inanmayanlarınkini kara bir boyayla boyayacak.

Dört İlke:

Eskiler anasır - ı erbabtan toprak, yel, su, od gibi dört varlığı anlardı. Bunların belli oranlarda birleşmesiyle « varlık » kavramı altında bütün nesneler oluşur. Dört ilkenin ortaya çıkışı şöyledir:

1) Anadolu'lu bilge Thales (İ.Ö. 6. y.y.) varlığın özünün su olduğunu ileri sürdü. Ona göre bütün varlık türleri su'dan oluşmuştur. Su'yun yumşaması, katılaşması, değişik niteliklere bürünmesi sonucu varlık türleri ortaya çıkmıştır. Diriler, bitkiler susuz yaşayamaz, kan, yağmur, buz, dolu vb. varlık türlerinin su olması, su ile varlıkların canlılık kazanması bunu gösterir.

2) Anadolu'lu bilge Anaksimenes (İ. Ö. 6. y.y.) su değil yel'in varlık türlerinin ilkesi olduğunu, bütün varlıkların yel'den türediğini ortaya attı. Ona göre yel'in değişik niteliklere bürünmesiyle varlık türleri oluşmuştur.

3) Herakleitos (İ. Ö. 6. y.y.) varlığın ilkesi olarak od'u (ateşi) benimsedi. Ona göre de bütün varlıkların özü, kurucu ilkesi od'dur.

4) Empedokles (İ. Ö. 5. y.y.) varlık türlerinin tek değil dört ilkeden oluştuğunu, bunların da su, yel, od, toprak olduklarını ileri sürdü. Değişik nitelik taşıyan bu dört öğenin birleşmesini sağlayan güç sevgi, ayrılmalarını sağlayan da tiksinti (nefret) dir dedi. Böylece yel, toprak, su, od dört öğenin yanında iki birleştirip ayıran öz'ün varlığı ortaya atıldı. Bu konu çağlar boyunca işlendi. Orta çağda, özellikle islam düşüncesinde, tasavvufta anasır - ı erbaa (dört ilke) adı verilen oluşturucu öğelerin gerçek kaynağı İlkçağ Anadolu düşüncesidir. Bütün tasavvufçuların benimsedikleri, bu dört ilkeden oluşan, varlık anlayışı orta çağa egemen olmuştu.

— E —

Etvar:

Tav'rın çoğulu. Arapça. Haller, hareketler, işler, tarzlar, yollar yordamlar. Mutasavvıflar başka anlamlar verirler bu sözcüğe: 1) Nefis, insanın iç dünyası. Etvar - ı Seb'a: Yedi durum demektir. Yedi aşamayı gösterir. Nefsin tutkularından arınıp Tanrıya ulaşıncaya değin geçireceği aşamalara bu ad verilir. 2) İnsanın nefsinin yedi bölgesi: a) Tab. Huy, mizac. b) Nefs, benlik. c) Kalp, yürek, Bilgi merkezidir. d) Ruh. Sevgi merkezidir. e) Sır. Kalbe yerleşmiş gözlem yapma gücü. İç gözlem merkezi. f) Hafâ. Sevgi merkezinde, Tanrısal esinlerin geldiği yer. g) İhfâ. Gizleme. 3) Mutlak varlığın maddeye dönüşüp bitki, hayvan, insan ve ergin insan olması için geçirilen süreçler.

— F —

Fa'al (Aktif) Etkin:

Sözlükte çok çalışkan, çalışkan, canlı, hareketli, aktif, etkin, eylemde bulunan, sürekli olarak devinen anlamına gelir. Tasavvufta, orta çağ felsefesinde var oluşun nedeni sayılan yaratıcı güç (kudret - i fatıha) ile ondan doğan tüm us (akl - ı küll) eyleme geçici nitelik taşıyan fa'al birer varlıktır. Bunun başka bir anlamı da etkin, etkileyici olma durumudur. Buna karşılık tüm nefs (Nefs - i küll) edilgendir (münfail) pasif. Tanrıdan başka varlık kavramı altında toplanan bütün nesnelerin kaynağı bu fa'al ile münfail diye nitelenen akl - ı nefs ikilisinden oluşmuştur.

Fa'il:

Eden, yapan, işleyen, özne, fa'al olan, eylemde bulunan, bir işi yapan, bir eylemi gerçekleştiren varlık. Tanrısal güç eylemde bulunup varlık türlerinin oluşmasını sağladığından fa'il'dir. Akl - ı küll eyleme geçerek nefs - i küll'ü oluşturduğundan fa'il'dir Nefs - i küll ise tüm usun (akl - ı küll'ün; etkisi altında kalarak eyleme geçtiğinden yapan değil yapılan (mef'ul) durumundadır.

Fa'il - i Muhtar (Tanrı):

Özgür, özne, aktif suje. Kendi istemiyle iş gören, bağımsız, özgür varlık. Tanrı bütün eylemlerini kendi özü, istemi gereği yaptığından dolayı tek fa'il - i Muhtar varlıktır.

Fa'il - i Mutlak (Tanrı):

Tanrı. Salt varlık. Bütün eylemlerini kendi özü gereği gerçekleştiren, gene kendi özü gereği başka türlü davranmasına olanak bulunmayan varlık. Salt eylemci, salt yapıcı, edici varlık. İslam felsefesinde, tasavvufta Tanrı karşılığı kullanılan bu iki kavram (Fa'il - i Muhtar, Fa'il - i Mutlak) ilkçağ düşüncesinin ürünleridir.

Felek:

Gök katlarının genel adı. Ortaçağ gökbilimine göre bütün gökleri oluşturan yedi varlığı vardır. Bunların bulundukları gök katlarına felek denir. Bunlar yer yüzü yöresinde dönen, diziliş düzenine göre birbiri üstünde bulunan, ay'dan başlayıp Zühal'de biten varlıklardır.

1 — Ay eski deyimle: Felek - i Kamer (Ay)
2 — Utarid eski deyimiyle: Felek - i Utarid (Merkür)
3 — Zühre eski deyimiyle: Felek - i Zühre (Venüs)
4 — Güneş eski deyimiyle: Felek - i Şems (Güneş)
5 — Mirrih eski deyimiyle: Felek - i Mirrih (Merih)
6 — Müşteri eski deyimiyle: Felek - i Müşteri (Jüpiter)
7 — Zühal eski deyimiyle: Felek - i Zühal (Satrün)

Bunlar, gökvarlıklarının bulundukları gök katlarıdır. Bundan dolayı Yedi Kat Gök deyimi kullanılır. Bu katlardan (Feleklerden) sonra, bunları kuşatan iki gök katı daha vardır. Onlar da Burçlar'ın bulunduğu kat Kürsi ile bütün öteki katları kuşatan, engin gökkatı olan, Atlas (Felek - i Atlas), öteki adıyla Arş'tır.

Şeyh Bedreddin bunların varlığına inanır. Cennet ve Cehennem ikilisini açıklarken bunları anar. Gökkatlarıyla ilgili düşüncelerin islam düşüncesine ilkçağdan geldiği, ortaçağın bu konuda yeni bir görüş getirmediği açıktır.

Fesâd (Bozukluk):

Bozucu, karıştırıcı, arabozucu, Tasavvufta Yokoluş, varlık kimliğinden sıyrılıp ortadan kalkış. Daha çok karşıtı olan kevn (oluş) sözcüğü ile birlikte kevn - ü fesâd (varoluş - yokoluş) biçiminde söylenir.

Şeyh Bedreddin de fesâd büsbütün ortadan kalkış, yok oluş anlamına gelmez. Oluş (kevn) bir tanrısal görünüş olduğuna göre yokoluş (fesâd) da öyledir. Tanrısal bir varlık için yokoluş düşünülemeyeceğine göre fesâd da şeriatın sandığı gibi değildir. Varlıktan yokluk, yokluktan varlık doğacağını düşünmek bir çelişkidir. Bundan dolayı fesâd kavramı ancak değişme diye yorumlanabilir. Karşıtı kevn (oluş) tur.

— G —

Gayb (Yokluk):

Gizli, hazır olmayan, görünmez olan, gözle görünmeyen, yalnız düşünülebilen, insanın bilme gücünü aşan gizli varlık alanı. Tanrısal varlık evreni. Buna Gayb alemi, alem - i gayb de denir. Gayb'ı yalnız ermişlerin, (Evliyaların) olgun kişinin (kâmil insanın) bilebileceğine inanılır. Peygamberler de bu gizli evrenden (gayb alemi'nden) bilgiler veren, onu bilen kimseler olarak kabul edilir.

Gurbet: (Gurbet el)

Doğup yaşanılan yerden uzak yer. Tasavvufta gerçek yurt tanrısal ülkedir, Tanrı özünde birliğe kavuşmaktır. Tin (ruh) gövdede, Tanrıdan uzak bulunduğu sürece kendini yurdundan, ocağından ayrı düşmüş (gurbette) sanır. Bu nedenle geldiği tanrısal ülkenin özlemini çeker durur.

Şeyh Bedreddin böyle bir durumu Birlik değil çokluk sayar. Ona göre bütün varlıklar Tanrı'nın görünüşü olduğundan birlik vardır, çokluk ile ayrılık sözkonusu değildir. Ona göre gerçek anlamda gurbet yoktur.

— H —

Hâdis (Hadise: olay):

Sonradan olan. Önsüz - sonsuz olmayan, yaratılan. Varlığın, Tanrı özüne oranla, sonradan olan, sonradan ortaya çıkan türü. Sözgelişi şeriata göre Tanrı önsüz - sonsuzdur. (ezeli - ebedi'dir). Kendi özüne göre vardır, kadim'dir. Onun dışında kalan bütün varlık türleri sonradan olmuştur (hadis'tir). Önü sonu belli olgu. Karşıtı kadimdir.

Hadis:

Hz. Muhammed'in sözlerinden derlenen bütün, peygamber sözleri. Peygamber, kimi sorunlarla karşılaştığında bunlara ya kendi istemine ya da Kur'an buyruklarına göre bir çözüm bulurdu. Onun bu tür sözlerine hadis denir. Bazılarına göre peygamberlerin bir olay karşısındaki sözsüz takındığı tutum ve davranışı da hadis'tir.

Hak:

Tanrı, tanrısal varlık. Doğru olan, yapılması din bakımından uygun görülen, ahlakla, inanca aykırı düşmeyen. Şeyh Bedreddin'in düşüncesine göre bütün varlık türlerinde görünüş alanına çıkan yüce varlık. Evrenin gerçeği. Kazanılan değer.

Hakıki:

Gerçek, doğruluğu kuşku götürmeyen, kesin olan, güvenilir.

Hakikat:

Gerçeklik, doğruluk. Özünde kuşku uyandırıcı bir nitelik bulunmayan. Bütün insanlar için geçerli olan. Tanrısal evrenin varlığı.

Hakk'el - yakin:

Gerçeği, başka araçlara başvurmaksızın, kendi özünde yaşayarak, duyarak kavrama aşaması. Bilginin en kesin, en güvenilir kaynağı. Gerçek bilgiye varmanın üçüncü son aşaması. Tanrıyla bir olma. Sezgiyle, aşkla, içe kapanışla elde edilir.

— İ —

İbn - i Vakt:

Zamanın, vaktin oğlu anlamına gelir. Tasavvufta belli bir süre, belli bir yer ile bağlı kalmayan, bütün zamanı, mekanı kuşatan, aşan kimse karşılığında kullanılır. Böyle bir kimse için hiç bir « sınır » sözkonusu değildir. O geçmişi de, bu günü de, geleceği de bilir. Kendini Tanrıya adadığı için bütün varlık bağlarından sıyrılmış, özünde Tanrı ışığının yansıdığını görmüş, yücelmiştir. Şeyh Bedreddin'e göre « Sofi vakt oğludur, o gününü sızlanmakla, geçmişi düşünmekle geçirmeyeceği gibi geleceğe de önem vermez.. » (V. 87) Sürekli an'ı yaşar.

Vakt oğlu (İbn - i Vakt) olmak, tasavvufta olgunluğun en yüksek aşamasına varmak demektir. Böyle bir kimse için artık zamanla, uzamla ilgili bütün kaygılar ortadan kalkmış demektir.

İhtiyâr:

Seçme, seçilme, katlanma, dayanma gibi değişik anlamlara gelir. Şeyh Bedreddin' de ise bu bir olayın Tanrıdan geldiğini, insanın ancak bir görünüş olduğunu bilmek, kavramak anlamındadır. Bundan ayrı olarak kendiliğinden yapabilme, eyleme geçme, kendi istemini kullanma, isteme göre davranma gibi anlamları da vardır.

İlm'el - yakin:

Kesin bilgi edinme yollarından biri. Okuyup öğrenerek, başkalarından dinleyerek bilgi edinme yoluyla gerçeği kavrama. Tasavvufta Ayn'el - yakin, ilm'el - yakin, hakk'el - yakin denen üç bilgi aşamasından ikincisi olan ilm'el - yakin çalışmakla, kendini bilime, okumaya, bilgili olanları, şeyhleri dinlemeye vermekle elde edilir. Bu da kesin bilgi niteliğindedir.

İmkân (olanak):

Sözlük anlamı olanak'tır. Şeyh Bedreddin'de varolma olanağı, varoluş gücü, varolabilme vb. anlamlarda kullanılır.

İstidat (yetenek):

Şeyh Bedreddin'e göre, eğilim, bir varlığın özünün gerekli kıldığı durum anlamındadır. Bütün varlık türleri kendi istidat'ına (yeteneğine) göre oluşur, oluş alanına çıkar. Tanrı bütün varlık türlerinde o varlığın, istidatına göre görünür. Tanrı özünde görünme yeteneği vardır, bu yetenek varlık türlerinin özüne göre duyulara verilir. Bir varlık kendi yeteneğinin dışına çıkamaz, olması gerekenden başka türlü olamaz.

— K —

Kadim (Öncesiz):

Eski, başlangıcı olmayan, eski zaman, ezeli, önceden var olan, sonradan olmayan. Şeyh Bedreddin'e göre evren de, onu dolduran varlık türleri de, madde de, Tanrı özünde ilke olarak vardı, sonradan yaratılmış değildi. Bu nedenle « varlık » kavramı altında ne varsa önsüzdür, başlangıcı, sonu, belli bir ortaya çıkış dönemi yoktur, kadim'dir. Bunun karşıtı ise sonradan olan anlamına gelen hâdis'tir.

Kâfir:

Küfreden. Tanrı buyruklarına uymayan, karşı gelen. Ona ortak koşan. Arapça isim ve sıfat. Küfr ve küran köklerinden türetilmiş. Hak'kı tanımayan, bilmeyen, imansız, inançsız. Küfr'ün kara anlamı da var. « Karanlığı savunanların inadına, aydınlıklar kararmayacaktır. » anlamı da düşünülebilir. Edebiyatta sevgilinin siyah saçları anlamındadır.

Kâinat (Evren):

Arapça oluş demektir. Kevn kökünden türemiştir, evren karşılığı söylenir. Bütün varlık türlerini kaplayan, kuşatan Bütün. Tasavvufta evren, Tanrının görünüş alanına çıkışı (tecelli) sonucu olmuştur. Yenieflatunculuk'a göre Tanrı kendi varlığından fışkırma (sudûr) sonucu biçimlenmiştir. Şeyh Bedreddin tasavvuf yolunu benimseyerek bu evrenin (kainat'ın) tanrısal bir görünüş olduğunu, Tanrı ile « birlik » içinde bulunduğunu ileri sürer. Yoksa Bing - bong: Büyük patlama bu fışkırma mıdır?

Kalb:

Gönül. Kişinin iç evreni. Tasavvufta çok geniş bir yeri olan Kalb'in Şeyh Bedreddin-'de de özel bir anlamı vardır. Bunlar: 1) Kalb bütün gerçeklerin ortaya çıktığı. sezgiyle kavranıldığı yerdir. 2) Tanrı insan kalb'inde bir ışık (nur) olarak belirir, insanın içine doğar. Bundan dolayı Tanrının evidir. İnsanın en önemli bir bölümüdür. 3) Kalb, gerçeklerin kazanılmasıyla sağlanan, irfan denen gönül bilgisinin kaynağıdır. Bu bilgi insanı yanılmalardan, çelişkilerden korur. Bu bilgi duyularla, dış gözlemle değil, içe kapanışla, iç gözlemle sezgiyle elde edilir. 4) Kalb'in bir başka özelliği de bütün gerçekleri gören göz olarak anlaşılmasıdır. Buna kalb gözü (gönül gözü) denir. Bütün tasavvuf çığırlarında gönül gözü vardır.

Şeyh Bedreddin, bu kalb sözcüğünden bilgi kaynağı, gerçek kavrama gücü, sezgi yeri anlamlarını çıkarır. Ona göre duyular bulanıktır, ancak gönül bütün kuşkulardan uzak, açık, seçik bir kesinlik taşır.

Kalem:

Arapça isim. 1) Kalem, 2) Taş yontmaya yarayan araç, keski, 3) Tülbent ve ince kumaşlara ince boyalar çekmek için kullanılan fırça. 4) Yazı türlerinden her biri, 5) Bir aşı türünün adı, bir ağacı aşılamak için, başka bir ağaçtan kesilen kalem biçimindeki aşı çubuğu, 6) Yazı, yazmak, 7) Resmi dairelerde, yazmanlık işlemlerinin görüldüğü yer, 8) Bir listede yazılı maddelerden her biri.

Kur'an'da geçen « kalem » sözcüğünü, yorumcular, çok farklı bir anlamda kullanıyorlar. Gerçi, yine yazı yazan araç anlamı var. Ama, bu aracın niteliği ve işlevi başka. Işık niteliğindedir. Uzunluğu, yerle gök arası kadardır. Evrenin yaratılışından yıkılışına kadar olacak her şeyi yazmıştır. Şu halde, kalemde, Tanrı bilgisi vardır. Tanrı bilgisini, o, tutmuştur. Sırası geldikçe, o bilginin görüntüleri dünya yaşamına yansır.

Yazmak çizmek gibi işlerde kullanılan araç anlamına gelir. Aşk, levh, ilm, Arş, akl vb. varlıkların, kendi görünüşlerine göre, oluşturdukları bütün. Tasavvufta hakikat - ı Muhammediye adıyla anılan bu varlık evreni bütün niteliklerin (sıfat) kaynağıdır. Nitelik (sıfat) bu kaynaktan görünüş alanına çıkışla (zuhur ile) oluşur. İşte kalem adıyla nitelenen varlık olayı da budur.

Şeyh Bedreddin, kalem sözcüğü ile bütün oluş aşamalarının Tanrının özü gereği bir görünüş olarak bilinmesini anlatmak ister. Onun « Kalem ne verilirse onu yazar. » demesi de gerçek, salt varlık olan Tanrı özü hangi niteliklerle görünüş alanına çıkarsa varlık türleri de o biçimde duyulara verilir anlamındadır. Kalem kavramı altında toplanan, aşk, levh, ilim, arş, kürsi, akıl gibi varlık türleri kendiliklerinden değil, Tanrıdan dolayı vardır.

Kâmil:

Yetkin, erişkin, eksiksiz, mükemmel, en olgun. Tasavvufta olgun, bilgi bakımından en üstün aşamaya varmış, Tanrı niteliklerini kavramış kimse. Bu aşamaya varan kişi, kendi gönlünde, Tanrı ışığının yansıdığını, evrenin bir tanrısal görünüş olduğunu bilir. Tasavvufta çokluk insan - ı kâmil, kâmil insan deyimleri kullanılır ki olgun kişi anlamına gelir.

Kemal:

Olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik. Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, kendini tasavvufa, Tanrıya veren bir kimsenin belli bir bilgi aşamasına yükselerek kazandığı gelişim. Tasavvuf yolunda içe kapanış, sezgi vb. yollarla kazanılan kemal varlık birliğini kavrama, Tanrı - Evren - İnsan üçlüsünün birliğini anlama, bütün olaylara derin bir anlayışla bakmadır. Kimi tasavvuf erleri kemal aşamasının tanrısal yeteneklerle donanmak olduğu inancındadır. Kemal ile kamil niteliği kazanan bir kimse Tanrıya yaklaşır.

Kesret (çokluk):

Çokluk, Birlik'in karşıtı. İçinde bulunduğumuz evren, barındırdığı varlık türleri bakımından, görünüşte çokluk (kesret) tur, gerçekte ise yalnız Tanrı var olduğundan, Birlik (vahdet) tir. Ama çokluk (kesret) görünüştedir. Şeyh Bedreddin'de bu kesret gerçek değildir, gerçek olan Salt Varlık dediğimiz Hak (Tanrı) tır, çokluk (kesret) onun değişik nitelikleridir, varlık türlerinin yeteneklerine (istidatlarına) göre görünüşüdür.

Keşf:

Arapça isimdir. 1) Açma açığa çıkarma. 2) Gizli bir şeyi bulma. 3) Bir gizi öğrenme. 4) Bir şeyin olacağını önceden anlama. 5) Tanrı tarafından esinlendirme. 6) Bir yapı için sarfedilecek paranın, yapıdan önce hesaplanması. 7) Araştırma, gözetleme. 'Keşif kolu'. Mutasavvıflar keşf sözcüğünün « gizli bir şeyi bulma » anlamına dayanarak, bu sözcüğü, bir terim olarak kullanırlar. Bir tasavvuf terimi olarak keşif, insan ile Tanrı arasındaki varlık perdesini kaldırmaktır. Fena fi - llah.

Seziş, sezgi. Bilginin gönülle kavranışı. Tasavvufta, Şeyh Bedreddin'de, bütün kuşkulardan uzak kesin bilginin kaynağı keşf (keşif) tir. Duyu verilerinden, us ilkelerinden çok daha üstün, güvenilir, yanılmaz sayılan keşf olgun kişinin (kamil insanın) gerçekleri kavrama yoludur. Gerçek ancak keşf ile olgun kişinin gönlüne doğar, Tanrı'ya bu yolla varılır.

Kevn (oluş):

Oluş, ortaya çıkış, biçimleniş. Bir nesnenin başka bir nesneye dönüşmesi, suyun bulut, bulutun yağmur, dolu, buz vb. biçimlerine girmesi. Varlık kavramı altında toplanan bütün nesneler için geçerli olan kevn sözcüğü Şeyh Bedreddin'in dilinde tanrısal görünüş anlamına gelir. Ona göre var oluş bir biçim değiştirme, dönüşme, yokluktan ortaya çıkış değil, Tanrı özünden fışkıran görünüştür. Kevn'in karşıtı fesâd (yok oluş) tur.

Küll (Bütün, Tüm):

« Bütün » olan « tüm » diye nitelenen varlık kaynağı. Bütün tek tek olanların (bireylerin), arapça söyleyişle fert'lerin üstünde bulunan, birliği, bütünlüğü sağlayan öz. Tasavvufta Tanrı, kendi özü gereği bir « küll » dür, bireyler (fertler), daha doğrusu cüz'ler, onun değişik nitelikler altında görünüşüdür. Tanrı akl - ı küll (tüm akıl, tüm us) niteliğindedir. Ondan çıkan insan bireyleri ise tikel usla (akl - ı cüz' ile) donatılmıştır. Bu tikel us, tüm ustan bir bölümdür, bir öğedir. Tanrı, onun özünden bir görünüş şeklinde oluşan evren, daha doğrusu, Tanrı'dan bir yaratılış olarak çıktığı söylenen varlık bütün, yaratılmış olan ise nefs - i küll'dür. Şeyh Bedreddin, bu küll kavramından, varlık bütününü, Tanrı'nın görünüşün'den oluşan varlık evrenini anlar.

— M —

Mahşer:

Kalkım günü, bütün ölülerin yeniden dirilerek, yargılanmak üzere toplanacakları gün ile yer. Bütün diriler ölüp evren boşaldıktan sonra Tanrı'nın daha önceden bildirdiği gün gelip çatacak, İsrafil gelip Sur borusunu öttürünce bütün ölüler dirilecek, yer yüzünde bulundukları sürece yapıp ettiklerinden dolayı günahlar ve sevaplar mizan terazisinde tartılarak yargılanıp suçlular cehenneme, suçsuzlar, iyi kimseler cennete gidecekler.

Şeyh Bedreddin Kur'an'da böyle yorumlanan bu inanca karşıdır, inanmaz. Ona göre kalkım günü, yargı günü, yeniden dirilip yargılanma (mahşer) yoktur, bu bir düş ürünü bir kuruntudur. Ne varsa bu yaşanılan evrendedir. Tek gerçek bu yer yüzü yaşamındadır.

Makam:

Sözlükte orun, kat, yer anlamlarına gelir. Tasavvufta, Varlık aşaması, her varlık türünün, kendi yeteneğine uygun bulunduğu aşama. Şeyh Bedreddin'e göre Tanrı bütün varlık türlerinde görünüş alanına çıkarak oluş'u sağlar. Varlık türlerinde belli yetenekler vardır. Bu yetenekler varlık türlerinin oluş nedenleridir. Tanrı, varlık üstünde, o türün yeteneğine uygun bir nitelikte görünür başka türlü olamaz. İşte varlık türünün, kendi yeteneği gereğince, bulunduğu yere, varlık düzenindeki aşamasına (makam) denir. Tasavvufun bütün kollarında, biraz değişik anlamda, kullanılan makam kavramı insanın olgunluk bakımından ulaştığı basamağı, Tanrı ile arasındaki yakınlığı göstermek için de söylenir. İnsan olgunlaşa olgunlaşa yükselir, belli aşamalardan (makam'lardan) geçerek Tanrı'ya ulaşır. **(İ. Z. Eyüboğlu a. g. e. sh: 365)**

Marifet:

Ustalık, hüner, bilgi. Tasavvufta, Gönül bilgisi. Sezgi gücü ile gerçeği kavrama yolu. İnsanın içe kapanış yoluyla kazandığı, gerçeği kavrama, anlama yeteneği. Tasavvufta gerçeğe (hakikat'a) ulaşma yollarından üçüncüsü (şeriat, tarikat, marifet, hakikat). Bilgi alanında bu basamağa ulaşan kimse tek gerçek olan Tanrı'ya, onun özünü kavramaya yaklaşır. Şeyh Bedreddin'e göre sezgi ile kazanılan bir bilgi aşamasıdır, bilgi türüdür.

Mazhar (Çoğulu Mezahir):

Bir varlık türünün görünüş alanına çıktığı ortam. Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı suret (varlık örneği). Görünüş yeri. Şeyh Bedreddin bütün varlık türlerini Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı nesnelerdir (mazharlar'dır) der. Mazhar kavramının burada özel bir anlamı vardır: Tanrı tek varlıktır. Önüne ön - sonuna son yoktur. Bütün varlık türleri onun birer görünüşü niteliğindedir. İnsan - Evren - Tanrı « bir » dir. Ayrılık yalnız bu görünüştedir. Tanrı'nın görünüşü'ne eski deyimle zahir olma (açığa çıkma)

denir. İşte zahir olunan yer anlamında mazhar sözcüğü kullanılır. Burada geçen mazhar sözcüğü de Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı nesne demektir, zahir olunan yer (görünülen yer, nesne) Tanrı'nın varlık türlerinde yansıması sonucu oluşan varlıktır. Varoluş, Tanrı'nın yansıması, bir nesnede (mazhar'da) görünmesidir.

Mekân (oluş yeri):

Yer, bulunulan yer, yurt, ev. Arapçada kevn oluş, bir biçimden bir başka biçime, bir varlık kimliğinden başka bir varlık kimliğine dönüş vb. anlamlarına gelir. İşte bu olayın (oluş'un) geçtiği, gerçekleştiği varlık alanına mekân denir. Sözlük anlamı oluş yeridir.

Şeyh Bedreddin'e göre, bütün varlıklarda tanrısal bir nitelik bulunduğundan, bütün varlık türleri birer Tanrı görünüşü olduğundan mekânda kendi başına, bağımsız bir varlık değildir, o Tanrı'nın bir görünüş türüdür. Tanrı varlığı dışında, bağımsız, başka bir varlık düşünmek, Varlık Birliği inancına aykırı düşeceğinden mekân'ın da bu anlayış düzeni içinde görülmesi gerekir.

Şeriat inancına göre, mekân da ayrı bir varlıktır, yaratılmıştır, ancak Tanrı varlığı ile bağlantılı değildir. Bütün varlıklar mekân ile bağlantılıdır, Tanrı ise bütün bağımlı durumlardan olduğu gibi mekân'dan da sıyrılmıştır (münezzeh'tir). Onun için ancak lâmekân (mekânle ilgisi olmayan) kavramı söylenebilir. Şeyh Bedreddin için şeriatın bu görüşü geçerli değildir, Tanrı ile bütün varlık türleri olduğu gibi mekân da özdeştir, bir birlik, bütünlük içindedir.

Melek:

Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan tinsel varlık. Şeyh Bedreddin'e göre olayları, eylemleri gerçekleştiren tanrısal güç, yetki. İnsanda kavrama, devinme, iyilik etme, erdem kazanma vb. edinişleri sağlayan yetenek, iyilik kaynağı.

Melekût:

Melekler ve ruhlar alemi, Saltanat. Düşünce evreni, tinsel (ruhi, manevi) varlıkların bulunduğu duyu üstü evren. Bu evren görünmez, duyularla algılanmaz, yalnız varlığı düşünülür.

Şeyh Bedreddin bu evrenin gerçekliğine pek inanır görünmez. Onun bir düşünce varlığı, düş ortamı olduğunu sezdirmeye çalışır.

Menâzil:

Arapça ad. Menzil sözcüğünün çoğulu. Menziller, duraklar, konaklar. Menazil - i kamer: Ay göğü. Astronomi terimi. Üzerinde Ay'ın hareket ettiği var sayılan yörüngenin üzerindeki noktaların her biri.

Mertebe:

Sözlükte, aşama, derece, evre, rütbe, safha anlamlarına gelir. Tasavvufta ise, var oluş aşaması, bir varlık türünün kendi özü gereği bulunduğu aşama. En olgun varlık olan insandan en alt basamakta bulunan cansız nesnelere (cemadat'a, taş, maden vb.) doğru adım adım inme aşamalarının her biri. Varlık türlerinin basamaklarından biri.

Mevcûd:

Sözlükte varolan, bulunan, var olma, bulunma anlamlarına gelir. Arapça var olmak anlamına gelen vecede kökünden türemiştir, var olan demektir. Şeyh Bedreddin'in düşünce evreninde yalnız Tanrı vardır (mevcud'tur). Bundan dolayı, bu kavram, Tanrının varlığını gösterir. Tasavvufta lâ - mevcudu - illallah deyimi « Tanrıdan başka varlık yoktur » anlamında söylenir.

Evrende görülen bütün varlık türleri, Yalnız Tanrının birer görünüşü, yansıması olduklarından dolayı mevcud sayılır. Bu nedenle onlar için mevcud sözcüğü dolaylı olarak kullanılabilir.

Mevcud kavramıyla yan yana söylenen iki kavram daha vardır ki ikisi de Tanrının « Bir » olduğunu, « Tek » olduğunu, evrende ondan başka bir varlık bulunmadığını anlatmak içindir.

Lâ - Mabudu - illallah, Tanrıdan başka tapacak yoktur, yalnız o vardır, anlamındadır. Bu deyimde şeriatın anladığı bir içerik yoktur. Şeriat, bütün varlıkların « üstünde » bir Tanrının bulunduğunu, bundan dolayı ona tapılması geektiğini ileri sürer. Tasavvuf ise bu kanıda değildir, bütün varlıkları Tanrı ile « iç içe » görür. Bu nedenle de tapılması gereken ne varsa Tanrıdır, demek ister. « Her şey Tanrı, Tanrı her şey » olduğuna göre tapma olayı bir özün çevresinde dönüş diye anlaşılır.

Mevcud sözcüğünün yanında yer alan üçüncü kavram da maksud'tur. Bu da lâ - maksudu - illallah biçiminde, Tanrıdan başka erek yoktur, anlamında söylenir. Tanrı bütün varlıklarda, bütün varlıklar Tanrıda olduğundan, insan neyi erek edinse, neyi düşünse Tanrı ile karşı karşıya gelir, tek erek, tek düşünce konusu, tek yön, tek istek, Tanrıdır. **(İ. Z. Eyüboğlu, a. g. e. sh: 367)**

Mezheb (Yol, yolak):

Sözükte, bir dinin görüş ve anlayış ayrılıkları nedeniyle ortaya çıkan kollarından her biri anlamına gelir. Arapça « gitmek » anlamına gelen zehebe kökünden türemiş « gidilen yol », « inanç kurumu » vb. karşılığı kullanılır olmuştur. Bir din kavramı olarak şeriatın koyduğu ilkelere uygun inanç kurumu anlamını taşıdığı gibi ona aykırı davranmayan kuruluşlara da bu ad verilir. Genel anlamda « inanç kurumu », özel anlamda « düşünce çığırı », « düşünce akımı » vb. karşılığı söylenir. Felsefede « çığır » anlamına gelir.

İslam düşüncesinde sünni mezhebler, sünniliğe aykırı (çokluk sapkın sayılan) batıl mezhebler gibi iki mezheb türü vardır. Şiilik, genellikle, beşinci mezheb olarak nitelenir, sapkın (heteredoks) sayılır. Hanefi, Maliki, Hanbeli, Şafii mezhebleri sünnidir (ortodoks). Bunlara aykırı davranan, Kur'an ile Hadis'i sünnilikten başka türlü, ona karşıt bir anlamda yorumlayanlar ise sapkın (batıl) sayılmıştır.

Misal:

Örnek, benzer, eş. Tasavvufta daha çok misâl alemi diye geçer. Düş evreni, yalnız düşüncede varolduğuna inanılan evren. Varlık türlerinin görünmeyen örneklerinin, özlerinin bulunduğu ileri sürülen evren. Duyu evreninin karşıtı.

Muhabbet (Sevgi):

Sevme, sevgi, dostça konuşma, yarenlik. Tasavvufta, Tanrı yoluna giren kimsenin içine doğan özlü sevgi. Bir varlığa karşı gönülde uyanan eğilim, bağlanma. Tasavvufta, insanla Tanrı yakınlığını sağlayan içten gelen özlü sevgi.

Mutlak (Salt):

Saltık. Tasavvufta, Tanrı'nın niteliklerini anlatmak için kullanılır. Salt, kesin, varlığından kuşku duyulmayan. Daha çok mutlak varlık olarak kullanılır ki kesin, kuşkusuz, olduğundan başka türlü olamayan anlamına gelir. Tanrı için mutlak varlık (Salt varlık) biçiminde söylenir. Varlığı tartışma konusu olamayan nesne.

Mücerredat:

Cismi olmayan, akılla düşünülebilen alem. Yalnız düşünce evreninde, tanrısal varlık ortamında bulunduğu ileri sürülen duyu üstü nesneler, soyut varlıklar. Şeyh Bedreddin'e göre bu varlık türleri birer kavram olmaktan öteye geçemez.

Mülk:

1) İçinde bulunduğumuz, duyularımızla algıladığımız evren. Buna mülk alemi de denir. 2) İnsanın kendi emeğiyle kazandığı, iyelik yetkisi altında bulundurduğu varlıklar, mal - mülk. Şeyh Bedreddin bu evrenin gerçek olduğunu, ötekilerin ise birer düşünce ürünü olduklarını ileri sürer.

Mümkün (Olanaklı):

Varlık bakımından olma, ortaya çıkma, var oluş olanağı bulunan. Gerektiğinde var olabilen.

— N —

Nefs:

Arapça ad. Bir çok anlamlara gelir. Burada, canlılık, ruh anlamlarında kullanılıyor. Ruh, can, hayat. İnsanın yeme içme gibi, yaşamsal gereksinmeleri. Kendi, şahsı. Asıl, maya, cevher. Bir şeyin ta kendisi. Dölsuyu. İnsanın özü, kişiliğini oluşturan öğe. Nefs sözcüğünün gerek tasavvufta, gerekse başka düşünce çığırlarında değişik anlamları vardır. Sufiler bu sözcüğe kendi görüşlerine göre anlam verir.Genellikle insan, insanın özünü kuran öğe, geçici varlıklara bağlanmayı sağlayan eğilim gücü, tin (ruh), can, tinsel varlık, benlik, kişilik vb. değişik yorumlara açık anlamlarda söylenir.

Tasavvuf, insanın nefse bağlı bütün davranışlardan, eğilimlerden sıyrılmasını gerekli görür. Yalnız Tanrı var olduğundan, onun dışında bağımsız başka bir varlık bulunmadığından, insanın nefs'ini ayrı bir varlık gibi görmesi birlik'e aykırıdır, Tanrı karşısında ikinci bir varlık olduğu izlenimini uyandırır. Bundan dolayı sufiler bu nefs sözcüğünden de Tanrı'yı anlarlar.

Şeyh Bedreddin'e göre nefs de tanrısal bir görünüş olmaktan öteye geçemez. Bütün varlık türlerinde olduğu gibi nefsde de Tanrı varlığı yansır. Nitekim « us, nefs, gönül, ruh bütün bunlar görünüş alanına çıkış aşamaları nedeniyle vardır. » (V. 92). (İ. Z. Eyüboğlu a. g. e. sh: 370)

Nefs - i küll:

Tasavvufun benimsediği yaratılış aşamalarının üçüncüsü olup akl - ı küll denen varlıktan ortaya çıkmıştır. Etken olan akl - ı küll (tüm us) karşısında edilgen durumdadır.

Nefs - i nâtıka:

Konuşan. Söyleyen varlık. Şeyh Bedreddin için « insan Nefs - i nâtıka ile gövdeden oluşmuştur. » (V. 85). Bu durumda nefs - i nâtıka'nın « konuşan öz » olduğu, insanın gövdesi dışında kalan varlığını kurduğu anlaşılıyor: Nâtıka sözcüğü « düşünüp taşınarak konuşma yeteneği », « düşünme gücü » vb. anlamlara gelir. Böyle olunca insanın bütünlüğünü kuran öğelerin en önemlisi bu yetenektir demek doğrudur. Tasavvuf anlayışına göre insanın kimliğini, öteki varlıklar arasındaki yerini belirleyen bu nefs - i nâtıka'dır. İnsan onunla « insan » dır.

— R —

Rahim:

Koruyan, acıyan, merhamet eden. Tanrı adlarından biridir, esirgeyen, koruyan, acıyan anlamlarında söylenir. Şeyh Bedreddin bu sözcüğü Tanrı'yı niteleme, onun güzelliklerinden birini açıklama düşüncesiyle kullanır. Tanrı rahim niteliğiyle eyleme geçer, bu eylem iyilik anlamına gelen, iyilik amacını güden bir eylemdir.

Rahmân:

Herkese, her canlıya merhamet eden. Arapça ad. Yaratılmış her canlıya, mümin, kâfir demeden, kimseyi ayırt etmeden, herkese acıyan, herkesi seven, herkese yardım eden Allah.

1) Kelamcılar, Tanrı'ya, her sıfatı yakıştırmazlar. Onlara göre, Tanrı'ya yalnız olumlu sıfatlar yakışır. Onun yakışır sıfatları, yücelik ve ululuktur.

2) Mutasavvıflar, kelamcılar gibi düşünmüyorlar. Bunlara göre de, evrende iyi - kötü, güzel - çirkin diye bir şey olmadığını, tüm niteliklerin görece olduklarını, Tanrı'dan geldiklerini söylerler. Özellikle, Muhyiddin İbn - i Arabi'nin Füsus -

ül Hikem adlı yapıtına sığınırlar. Şeyh Muhyiddin, Tanrı'yı en iyi niteleyen sıfatın « Rahman » adı olduğunu söyler. Bütün varlıklar, Tanrı ile bir olduklarında, bu gün görece var olan kötü - kötülük, zalim - zalimlik, çirkin - çirkinlik gibi istenmeyen sıfatların tümü ortadan kalkacak, ortada yalnız güzel - güzellik, iyi - iyilik kalacak. Şeyh, bu düşüncesini geliştirerek, Kur'an'daki kesin buyruğa karşın, kısas'a ve ölüm cezasına karşı çıkıyor.

Rahman olumlu Tanrı adlarından biri. Tanrı'nın inançlı, inançsız bütün dirilere iyilik, yardım edişini dile getiren bir sözcük. Tanrı bu Rahman niteliği dolayısıyla diriler arasında hiç bir ayrım yapmaz, farklı davranış göstermez.

Rahmet:

Acıma, koruma, esirgeme anlamlarına gelen bu sözcük genellikle, Tanrı bağışı, Tanrı kayrası vb. karşılığında kullanılır. Diriler, bitkiler vb. varlıklar için yararlı ne varsa Tanrı'nın bir rahmet'i olarak nitelenir.

Rızâ:

Hoşnutluk, memnunluk, razı olma, pekiyi deme, istek. Sözlük anlamı onaylama, bir işe peki deme, karşı çıkmama. Tasavvufta biraz daha geniş anlamda kullanılır. Karşılıklı hoş görme, karşı çıkmama, gönülle bağlanma, benimseme. Bu sözcük daha çok Tanrı adıyla yan yana getirilerek rizâenlillah (Tanrı isteğine uygun olarak, Tanrı onayına göre) biçiminde söylenir.

Riyazet:

Nefsi kırma, dünya rahat ve lezzetlerinden çekinip perhizle kanaat içinde yaşama. Yer yüzü işlerinden el etek çekerek kendini Tanrı'ya verme. İçe kapanış olayını uygulamak için, toplumdan uzak kalarak derin düşünceye dalma. Genellikle tarikatlarda yaygın bir olaydır. Kendini Tanrı'ya veren kimse, bütün kalabalıklardan, insanlardan uzak kalmak için bir yere (hücreye) çekilir, düşünceye dalar, yalnız Tanrı'yı düşünür. Böylece bütün yer yüzü tutkularından, geçici varlıklara duyulan eğilimlerden arınır.

Riyazet, islam toplumuna, genellikle, daha önceki iki tektanrıcı dinden (Musevilik, Hıristiyanlık) geçmiştir. İslam dini çalışmayı da « ibadetten » sayar, bu yüzden içe kapanışa pek değer vermez. Şeyh Bedreddin bunu derin düşünmek, olgunlaşmak, bilgi alanında kesin sonuca varıp kuşkudan kurtulmak için gerekli görür.

— S —

Semâ:

Alevi ve Bektaşiler ile Mevlevilerin müzik eşliğinde oynadıkları, tören ve ayin niteliği taşıyan oyunları. Tanrı adlarını anarak dönmek. Özellikle Mevlevilikte çalgı eşliğindeki semâ'nın nereden kaynaklandığı kesinlikle bilinmiyor. Bilinen tek konu Mevlânâ'nın Tanrı adlarını anarak döndüğü, dönerken şiirler okuduğudur. Ondan sonra

gelen Mevlevilik'e bir tarikat niteliği kazandıran Sultan Veled bu çalgılı, dönüşlü töreni de belli kurallara bağlamıştır. Kimi yorumculara göre semâ göklerin, güneşin, ayın dönüşünü yansıtan bir eylemdir. Ancak bu da pek inandırıcı değildir. Mevlânâ'nın dönüşlerinde başka bilimsel nesneler, bilinçle, aşkla ilgili sağlıklı olaylar, dayanaklar arama gereği vardır.

Sıfât:

Burada nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen belirten sözcük. Nitelik, kendi başına değil de özde, tözde, dolaylı olarak bulunan, tözün, özün tanınmasına yarayan özellik. Sözlükte durum (hal), biçim, nitelik, özellik, görünüş, suret vb. karşılıkları olan sıfat sözcüğünün islam düşüncesinde, tasavvufta özü, tözü belirleyen, ancak onlarla var olabilen özellik anlamında bilinir. Töz (cevher), öz (zat) dışında sıfat'ın varlığı düşünülemez. Öz, töz tektir, var olan'dır, buna karşılık sıfat çoktur, varlığı dolaylıdır. Sıfat bir görünüştür, gerçek varlık değildir. Bu nedenle var oluşunu töze, öze borçludur. Sözgelişi Tanrı tektir, birdir, ancak sıfatlar'ı çoktur.

Şeyh Bedreddin'de sıfat tözün, Tanrı'nın bir görünüşüdür, kendi başına var değildir. Bundan dolayı da gerçek varlığı da tanımaya, kavramaya yetmez. Gerçek varlık bütün sıfatların üstündedir. Bir bakıma sıfat da bir görünüş, suret durumundadır.

Sudûr:

Olma, meydana çıkma. Tasavvufta varlık türlerinin, kendi yeteneklerine (istidatlarına) göre Tanrı özünden fışkırması. Yenieflatunculuk'tan alınan bu kavram Latince emanatio karşılığıdır. Var oluş, ışık (nur) olan Tanrı özünden fışkırma (sudûr) sonucu gerçekleşir. Bundan dolayı yaratılış bir yoktan var oluş değil, salt varlık olan Tanrı'dan dışa vuruş, fışkırmadır.

Suret:

Dıştan görünüş, kılık, dış gösteriş, yüz, nüsha, kopya. Tasavvufta Tanrı varlığının, Tanrı özünün, değişik niteliklerle, varlık türlerinde görünüş alanına çıkışı, görünüşü. Bütün varlıklar Tanrı özünün yansıması sonucu oluşur, bu oluş ise zat'ın (Tanrı özünün) değişik biçimlerdeki görünüşüdür. Bundan dolayı suret Tanrı özünün görünüşü olarak örneği niteliğindedir, Özün görünüşüdür. Özün duyulara veriliş biçimidir. Suret bir varlık örneğidir. Varlığın (Tanrı'nın) görünmeyen özü zat, görünen örneği ise suret olarak nitelenir. Şeyh Bedreddin için suret bir görünüştür, gerçek varlığın, salt varlık'ın yansıması'dır.

— Ş —

Şehadet:

Gözle görülen şeyler, gözle görülen ve görülmeyen şeyleri bilen Tanrı'dır. Tanıklık, bir şeyin gerçekliğine inanma. Gözle görülen, duyularla algılanan evrenin nitelenmesinde kullanılan bir kavramdır. Çokluk şehadet alemi biçiminde geçer. Tasavvufta,

görülen, görülmeyen olmak üzere iki türlü evren vardır. Bundan dolayı görünen evrene şehadet alemi, görünmeyen evrene ise gayb alemi denir. Şeyh Bedreddin daha çok, bu görülen evrenin gerçekliğine inanır. Duyu evrenine eski dilde şehadet alemi denir. Duyularla algılanan, gözle görülen, içinde yaşanan evren anlamına söylenir. Şeyh Bedreddin'in bu sözlerinden duyu evreniyle, duyu üstü evreni birbirinden ayırdığı, bu konuda islam dinine uygun bir yol tuttuğu anlaşılır. Daha sonra bu iki evrenden birincisinin değil ikincisinin gerçek olduğunu söyler.

Şerik:

Sözlük anlamı ortak demektir. Şeriatta Tanrı tek « Bir » olduğundan ortağı yoktur anlamında lâ - şerik diye nitelenir. Tanrının bir başka varlık türünde görünmesi şeriatta iyi karşılanmaz, suç sayılır. Bundan dolayı Tanrı'nın benzeri, eşi vardır anlamında şirk koşmak deyimi kullanılır. Tasavvufa karşı çıkan şeriat, Tasavvufun Tanrı anlayışını şirk (ortak koşmak) diye yorumlar, yasaklar. Şeyh Bedreddin'in dilinde şerik kavramı Tanrının bütün varlık türlerinde bulunmayışı, görünmeyişi gibi olumsuz bir anlam içerir. Ona göre Tanrı bütün varlık türleriyle, evrenle birlik bütünlük içindedir. Ne varsa Tanrı'dır. Bundan dolayı, Tanrı dışında yaratılmış, ondan ayrı bir varlık düşünülemez. Var olmak Tanrı olmak, Tanrı olmak varolmak'tır.

Lâ - şeriki - illallah deyimi de Tanrı'nın ortağı yoktur, yalnız Tanrı vardır, onun dışında bir varlık yoktur anlamında söylenir. Tasavvuf bu deyimi de « bütün varlık Tanrıdır, Tanrı bütün varlıklardadır » anlamında kullanılır.

Şeytan:

Şeyh Bedreddin'de şeytan insanı kötülüğe iten bir güç (kuvvet) diye anlatılır. Yanılma, aldanma, başkalarına kötülük etme şeytan'ın etkisiyledir. Doğruluk, iyilik, güzellik, erdem ise melek denen gizli gücün işidir. İnsanda biri kötülüğe, biri iyiliğe götüren iki karşıt güç vardır. Bunlara da Şeytan - Melek denir. Şeyh Bedreddin bu iki gücü islam dininin yorumladığı anlamda almaz, onları birer « güc » olarak niteler.

— T —

Taayyün:

Sözlükte meydana çıkma, görünme, belli olma anlamları taşır. Görünüş alanına çıkarak var olma, görünür biçime girerek varlık niteliği kazanma. Tanrı'nın görünmez durumdan görünür duruma geçerek bütün varlık türlerinin oluşmasını sağlamasıdır.

Şeyh Bedreddin'e göre taayyün Tanrı özünün bir yansıması sonucu varlık kavramı altında toplanan bütün nesnelerin oluşumu anlamına gelir.

Tasavvuf anlayışına göre, Tanrı, özü gereği, görünmeyen, bütün niteliklerin üstünde bulunan bir varlıktır, onun kendiliğinden görünür olması, dışa vurarak duyulur evrene yansıması bir yandan evrenin varlığını bir yanda da onu dolduran bütün nesneleri oluşturur. Böylece var olma yoktan yaratılma değil de Tanrı özünde, görünmezken görünür olmadır. Bu yüzden görünen de, gören de gene Tanrı'dır.

Taayyünât:

İçinde yaşadığımız duyu evreni ile bütün varlık türleri. Taayyün eden varlıklar bütünü, bütün varlık türleri. Taayyün (görünüş) ile varolanlar.

Tahakkuk:

Meydana çıkma, gerçekleşme, belli olma. « Varlık » niteliklerini kazanarak gerçekleşme, duyulur evrene çıkma. Belli bir anlamda var olma, biçimlenme. Hak'kın yerini bulması. Tanrı'nın görünür duruma gelmesi sonucu « varlık » kavramı altında toplanan bütün nesnelerin oluşması.

Tahkik Bilgisi:

Gerçek olup olmadığını araştırma, gerçeğini kanıtlama. Arapça hakk sözcüğünden türeyen tahkik, doğruyu, gerçeği arama, araştırma vb. anlamlara gelir. Bir işin, bir olayın doğru olup olmadığını ortaya çıkarma, yanlışı doğrudan ayırma karşılığı olarak da söylenir. Şeyh Bedreddin, bu yapıtında İmam Gazzali'nin iki yapıtını ele alarak bir karşılaştırma yapıyor **(V. 66).** Bu düşünceyle tahkik sözcüğünü kullanıyor. Onun söyleyişinden anlaşıldığına göre tahkik sözcüğü insan gönlüne doğan kesin bilgiyi aramadır. Bu bilgi de sezgi (keşf) ile kazanılır. Sezgi bir içe kapanış yöntemini gerektirir. Bu yöntemle sağlanan kesin, bütün kuşkulardan uzak bilginin genel geçerliği vardır. İşte tahkik bilgisi dediği de bu olsa gerek. İnsanı Hakk'a götüren bu tür bilgidir, yöntemdir.

Taklid Bilgisi:

Sezgi yoluyla değil de başkalarından duyularak edinilen gerçekliği konusunda gerekli araştırma yapılmadan benimsenen bilgi. Eleştiri süzgecinden geçmeyen duyu bilgisi. Başkalarına özenilerck, öykülenerek sağlanan genel geçerliği olmayan bilgi, bulanık bilgi.

Şeyh Bedreddin için önemli bilgi tahkik ile sağlanandır, onun dışında kalan ise özenti bilgi diyebileceğimiz taklid'dir **(V. 66).** Tasavvuf erlerince bu tür bilgi, ancak, derinleşmek, gerçeği kavramak için aşama olabilir. Onunla yetinen kimse gönül bilgisi (irfan) edinemez.

Tecelli:

Görünme; Tanrı gizinin ve gücünün kişilerde ve nesnelerde görünmesi. Görünüş. Tanrı'nın evrende görünüşü, insan gönlüne bir ışık (nur) olarak yansıması. Tasavvuf inancına göre evrende ortaya çıkan bütün olaylar, varlıklar Tanrının görünüşü (Tecellisi) dür.

Teşehhüt:

Şehadet sözcüğünden ad. Arapça. Namazda, oturarak « ettehiyatü » duasını okumak.

Tevhid:

Birleştirme, birliğine inanma, bir sayma. Arapça birlik anlamına gelen vahdet sözcüğünden türemiştir. Bir sayma, bir kılma vb. anlamlara gelir. Tasavvufta Tanrı'dan başka varlık tanımama, bütün varlık türlerinin Tanrı özünden bir görünüş, bir ışık olarak fışkırdığına inanma vb. anlamlarda söylenir. Şeyh Bedreddin'e göre « Tevhid yüce bir durumdur, Tanrıya ortak koşmak ise kötüdür » ancak bu yüce durum şeriatın anladığı gibi değildir. Şeriat Tanrı ile öteki varlıkları birbirinden ayırır, yalnız varlık olarak Tanrı birdir, eşi, benzeri yoktur demek ister. Tasavvuf, Şeyh Bedreddin ise Tanrı ile bütün varlıkları bir sayar. Onların anladıkları tevhid (birleme) Tanrı - İnsan - Evren üçlüsünün Birlik'idir. Nitekim Varidatta geçen tevhid sözcüğünden anladığı da bu üçlünün sağladığı birlik'tir.

— Ü —

Üç Doğurulmuş Öz (Mevalid - i Selase):

Eskilerin mevalid - i selase dedikleri bu varlıklar maden, bitki, hayvan (insan da bu türün içindedir) diye üçe ayrılır. Bunlara cemadat (can - sızlar), nebatat (bitkiler), hayvanat (canlılar) gibi adlar da verilir. Bu üç türlü varlığın oluşması en yüce yaratıcı güçten en sonra var olan nesneye doğru, yukarıdan aşağı düzülen aşamalara göredir. En yüce aşamada Yaratıcı Güç (kudret - i fatıra), en alt aşamada ise varlıkların en olgunu sayılan insan bulunur. Üç Doğurulmuş Öz (Mevalid - i salase) ise insandan bir aşama öncedir.

İslam düşüncesinde, biliminde çok yaygın olan bu varlık türünün kaynağı ilk çağdır. Özellikle Yunan bilgesi Aristoteles'e dayanır.

Ümmehât - ı süfliye:

Aşağıdaki analar anlamına gelen bu sözcüklerle anlatılmak istenen yel, su, od, toprak gibi dört öğedir. İnsan bu dört ilke ile göklerin birleşmesinden oluşmuştur. Gökler yüce babalar, dört ilke ise aşağıdaki analar anlamına söylenir.

Ulama orucu, Savın - visal: Hiç iftar yapmadan, bir kaç gün sürdürülen oruç. önceden Davud peygamberin tuttuğu söylenir. Davud, yirmi dört saatte bir kez iftar açarmış.

— V —

Vâcib:

Bırakılması zorunlu ve olanaklı olmayan, yapılması gerekli, farzdan sonra gelen buyruk derecesi. Kendi özünden dolayı gerekli olma, başka türlü olamama durumu. Yapılması, yerine getirilmesi gerekli olan. İslam felsefesinde zorunlu anlamında söylenir. Bu anlamda Tanrı için, onun varlığını nitelemek için vacibü'l - Vücud denir ki varlığı gerekli olan, olmama olanağı bulunmayan anlamındadır.

Vahdet:

Bir tek olma, kendi kendine kalış, Tanrı yakınlığı, Tanrıya ulaşma. Birlik, bütünlük. Çokluğun (keseret'in) karşıtı. Tasavvuf inançlarına göre Tanrı ile evren, insan, bütün varlık türleri bir birlik içindedir. Bundan dolayı var olmak Tanrı özünde bulunmak demektir. Bütün varlıklar Tanrı'dadır, var olan yalnız Tanrı'dır, öteki varlık türleri birer görünüş niteliğindedir. Bu görüşe varlık birliği (Vahdet - i Vücud) denir. Şeyh Bedreddin'de varlık türleriyle Tanrı arasında birlik, bütünlük vardır. Yalnız Tanrı vardır, bütün öteki varlıklar onun birer görünüşüdür. Varlıkların tek asıldan çıktığına inanma kuramıdır.

Varidat:

Akla gelen, yüzeye gelen. Arapça isim. Varide sözcüğünün çoğuludur. Anımsama, içe doğan şeyler, esinler anlamına gelir.

Vâhid:

Bir, tek. Tasavvufta yalnız Tanrı için, onun Bir, Tek olduğunu anlamak için söylenir. Şeyh Bedreddin'de bütün varlıkların birliğini gösterir.

Vilayet (Velayet):

Ermişlik, velilik. Gönlünü bütün tutkulardan, geçici nesnelere karşı duyulan isteklerden, eğilimlerden arındırılmış, Tanrı'nın varlığı dışında bir varlığın bulunmadığına, varlık kavramı altında toplanan ne varsa Tanrı ile özden olduğuna inanmış yüce kişi. Bu tanım tarikatların özel anlayışlarına göre değişebilir. Şeyh Bedreddin ise bunu yukarda açıklanan anlamda söyler.

Visal:

Sözlük anlamı kavuşma, sevdiğine kavuşma demektir. Tasavvufta insanın Tanrı'ya ulaşması, onun varlığında birliğe kavuşma anlamında söylenir. İnsan, evrende bulunduğu sürece Tanrı'dan, tanrısal ülkeden, gerçek yurdundan ayrılmış, yad illere düşmüş sayılır. Ruh, gövdede bulunduğu sürece kaynağı olan Tanrı'ya, tanrısal öze eğilim duyar. Bu eğilim tutku niteliğine bürününce aşk'a dönüşür. Aşk, Tanrı'ya, gerçek sevgiliye karşı duyulan derin özlemdir. İşte bu sonuca ortaya çıkış, Tanrı için Vücud - i mutlak (Salt varlık) deyimi kullanılır ki, olması gerekli, kaçınılmaz anlamındadır. Canın cananla kavuşmasıdır.

Özlemin giderilmesi, sevilen varlıkla buluşması, ayrılığın ortadan kalkması olayına da visal denir.

Vücud:

Var olma, bulunma, gövde, beden, cisim. Varlık, var oluş, belli koşullar altında biçimleniş. Tasavvuf anlayışına göre Tanrı'nın görünüş alanında yansıması. Varlıkların oluşmasıdır. Bu bir olgudur.

— Y —

Yetkin:

Kesin, bütün kuşkulardan uzak bilgi anlamında söylenir. Üç aşaması vardır. Gözle, gözlemle sağlananına ayn'el - yakin, okuyup öğrenmekle, yetkilileri dinlemekle edinilenine ilm'el - yakin, kendi özüne dönüşle, içe kapanışla, gerçeği kendi gönlünde kavramakla kazanılanına da hakk'el - yakin denir. Tasavvvufta da felsefede de kesin bilgi ancak yakin niteliği kazanmış bilgidir. Ediniş yolu ne olursa olsun yakin aşamasına varamayan bilgi güvenilir, genel geçerliği olan bir bilgi değildir.

Şeyh Bedreddin'de, öteki tasavvuf erlerinde olduğu gibi yakin ile sağlanan bilgiye büyük bir değer verir. Ancak, onun da, duyu verilerinden çok içe kapanışla sağlanan bilgiye eğilim gösterdiği, güvendiği biliniyor. Yakin sözcüğü kesin bilgi anlamında da kullanılır. Kimi sözcüklerde yakin denince bilgi, kesin bilgi anlaşılmaktadır. **(Bkz. Ferit Deveelioğlu, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Sözlük — M. Nihat Özon, Osmanlıca sözlük)**

Yakin'in böyle üç aşaması olmasına karşılık, deneyle duyu verileriyle pek bağlantılı olduğu düşünülemez. Onun kaynağı sezgi (keşf) denen bilgi edinme yoludur. Okuyarak, bilgisine güvenilir, yetkili kimseleri dinleyerek edinilen bilgilerde de temel olan bu sezgi'dir. Okunandan, dinlenenden sezgi yoluyla çıkarılan kesin, kuşkudan uzak sonuç önemlidir. Yoksa ilm'el - yakin, hakk'el - yakin türünden bilgilerde deney öğesine önem verilmez. Bundan dolayı ilm, ayn bilginin, yakin'ın kesin değil, dolaylı kaynaklarıdır (ilm'den de duyu verilerine dayalı bir algı yolu anlaşılmalıdır. Onda da bilme duyulara bağlanır.)

— Z —

Zahir:

Meydanda olan suret, bir şeyin dış görünüşü, görünen, duyulara verilen varlık. Görünüş alanı olan evren ile onu dolduran bütün varlık türleri. Karşıtı batın'dır.

Zakkum:

Arapça ad. Ağu ağacı. Cehennemde yetişen bir ağaç. Cehennemliklerin yemeği, « zahil ».

Zaman:

Süre, iki oluş arasında geçen zaman parçası. Şeriat zaman'ın sonradan yaratılmış olduğu kanısındadır. Tasavvuf bu konuda değişik görüşler ileri sürer. Şeyh Bedreddin-'de ise zaman tek başına bir varlık değil, Tanrı özüyle bağlantılıdır, yaratılmamıştır. Yalnız Tanrı var olduğundan, onun dışında, bağımsız başka bir varlık düşünülemez. Bundan dolayı zaman da bir tanrısal görünüş niteliğindedir. Önce - sonra bağlantısı ile zaman'ın bağımsız bir varlık olduğu sonucuna varılamaz. Tanrı'nın önüne ön, sonuna son olmadığından (ezeli - ebedi olduğundan) onun varlığından ayrı bir zaman'ın var olma olanağı yoktur. Zaman bir boyuttur.

Zat:

Kendi, asıl, öz, cevher, sonradan olmayan. Tanrı'nın özü, kendisi. Yalnız kendi kendisiyle var olan, varlığı için başka bir nesnenin varlığını gerektirmeyen. Töz. Bütün geçici niteliklerden arınmış öz varlık.

Zikr:

Hatıra getirme, ağıza alma, anlatma, iyilikle anma, Tanrı adlarını anma böylece gerçeğe yönelme. Arapça anmak, söylemek anlamına gelir. Tasavvufta Tanrı adlarını anarak onu ululamak karşılığı söylenir. zikr bilhayr, hayırla anma; zikr - i cemil, güzelliğini, iyiliğini anma, halka - ı zikr; dervişlerin halka oluşturarak Tanrı adını andıkları toplulukla yaptıkları ibadet. İki türlüdür, biri toplu olarak, öteki tek olarak yapılır. Yapılışı da ya sesli (cehri) ya da gizli (hafi) olmak üzeri iki türlüdür. Sesli olanı yüksek sesle Tanrı adlarını anmaya, gizli olanı ise içe kapanışa dayanır.

Zikr,insanı yer yüzü tutkularından, gelip geçici varlıklara bağlanmaktan kurtarıp Tanrı ile karşı karşıya getirmek, özünü arıtmak, yücelmek içindir. Aşağı yukarı bütün tarikatlarda, değişik biçimlerde, uygulanır. İslam düşüncesine ilkçağ çok tanrıcı dinlerinden, eski tapınaklarda yapılan törenlerden geçmiştir. Nitekim, başta namaz (savm) olmak üzere bütün tapınma (ibadet) türleri de islam dinine çoktanrıcı dinlerden dolaylı olarak geçmiştir. Tasavvufta zikr bir arınma, olgunlaşma, kendini, özünü bulma yöntemi olarak uygulanır. Şeyh Bedreddin'de de bu anlamdadır, bir arınma, olgunlaşma, bilgi alanında (gönül bilgisi) derinleşme, gerçeği kavrama aracı olarak yorumlanır.

Zuhur:

Görünme, belli olma, meydana çıkma, ansızın, vakitsiz oluverme. Arapça isim. Görünüş alanına çıkış, görünmezken görünür olma olayı. Tasavvuf anlayışına göre, var oluş Tanrı özünden zuhur'dur, fışkırmadır, yansımadır, görünmeyenin görünür olmasıdır. Bundan dolayı zuhur bir oluş ilkesidir. Zuhurat çoğuludur. Umulmadığı halde oluveren, ortaya çıkan şeyler, esintiler.

Zulmet:

Arapça isim. Sözlük anlamı karanlık demektir. Tasavvufta görünmeyen, bilinmeyen, algılanmayan evren anlamında söylenir. Varlık türleri duyulur evrende ortaya çıkmadan önce, bir öz olarak bilinmeyen, karanlıklar evreninde vardı. Zulumat (zulmetler, karanlıklar) biçiminde çoğul olarak kullanılışı da yaygındır. Hızır peygamberin alemi olarak da bilinir. Ona ölümsüzlük çeşmesinin kaynağı da denilir. Zulmet sözcüğü, bilinmezi, çözümsüzlüğü, sonsuz, ağır acıyı, derdi anlatmak için de kullanılır. Zulmet, umudun da kaynağı sayılır. Her gecenin bir gündüzü olduğu bunu gerektirir. Zulmetin içeriğinde baskı oyun saklanır. Karşıtı nur ve ışıktır.

A'da (adu)
A'lem
Âb
Âbâ-pûş
Âbâd
Ab-ı Efsun
Ab-ı Hayvan
Ab-ı Kevser
Ab-ı Mutahhar
Ab-ı Nisan

Abd (abid)
Abdal

Abes
Abûs
Aceb
Adâb
Adâvet
Âdem
Adem
Adû
Adûvan (Aduvv-i can)
Afâk
Afitab-ı Subh-ı Ezel
Âgâh
Agû (ağı)

SÖZLÜK

— A —

Düşmanlar

Daha iyi bilir, bilirim

Su

Aba giyen, Derviş, Fakir

Zengin olma, varlıklı olma, Bayındır

Göz yaşı

Dirilik suyu

Kevser suyu

Temiz su

Nisan yağmuru, söylenceye göre, nisan ayında sedefler, deniz dibinden su yüzüne çıkıp, yağmur danelerini içine alıp. sedef yaparmış.

Kul, köle

Derviş, Tanrı sevgilisi, kırk din ulusundan biri. Saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını ve sakallarını usturayla tıraş ettiren, davul ve dümbeleklerle, sancaklarla toplu halde gezen Şii-Batıni bir derviş topluluğu Doğrudan doğruya derviş anlamına da gelir.

Boş, asılsız

Somurtkan

Acaba

Edepler, töreler

Düşmanlık, Buğz, yağılık

İlk peygamberin adı, insan

Yokluk

Düşman, yağı

Can düşmanı

Ufuklar, gökyüzünün kenarları

Öncesizlik sabahının başlangıcının güneşi

Bilgili, Haberli, Uyanık

Zehir

Ağ ile kare	Akla kara, dedi-kodu, kuru laf, boş söz
Ağâz eylemek	Başlamak
Ağyar	Gayrılar, yar olmıyan düşman, Başkaları, yabancılar
Âhen	Demir, Zincir, Kılıç
Aheste	Yavaş, ağır, yavaş yavaş
Ahır	Son
Ahi	Esnafı öğütleyen Fütuvvet ehlinin şeyhi, Kardeşim (Bir esnaf teşkilatı olan ve bilhassa XIII-XVI. yüzyıllarda, Anadolu ve Rumeli'de yaygın bulunan Fütuvvet ehli şeyhlerine de « ahi » derlerdi)
Ahibba (Ehibba)	Dostlar sevgililer
Ahir	En son, en sondaki
Ahlâk	Huylar, davranışlar
Ahsen-i Takvim	En güzel, İnsan (Mecazi), En yüce yaradılış, Tin suresinin 4. ayeti "Biz, insanı en güzel biçimde, noksansız olarak yarattık..." anlamındadır.
Ahsen	Çok güzel
Ahû	Ceylan, Güzellerin gözü (Mec,)
Ahz	Almak
Akça (akçe)	Para
Akdem	İlk, önce, önceki, daha önceki
Akl-ı cüz	Cüz'i akıl
Akl-ı Küll	Tüm akıl; Tanrı bilgisi
Akl-ı Mead	Ahirete dönük akıl
Aktöre, Atayi	Armağan,
Âl-i Yezid	Muaviye'nin oğlu Yezid ve onun soyundan gelenler
Al-i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan kutsal topluluk
Al	Hile
Ala	Elâ
Alaik	Alakalar, ilgiler
Alef	Cana yakın, teklifsiz
Âlem	Evren, dünya, cihan, bayrak
Alem-ül-gayb	Gayb alemi , ahıret , Bu görüntü alemin arka tarafı.
Ali	Yüce, yüksek
Allem-el-Kur'an	Kur'an'ın sırrını bilen
Allem-Esmâ	Tanrı'nın bütün adlarını bilen "Bakara suresi 31'inci ayete işaret vardır.

Âmâl	İşler
Amân	Emin olma, bağışlama, bağış
An	O
Anaid	Çok inatçı
Anasır	Unsurlar, öğeler, elemanlar
Anber efşan sünbülün	Güzel kokulu saçların
Anğlamak	Anlamak, idrak etmek.
Anğınak	Anmak, hatıra, dile getirmek.
Anka-yı Kaf-ı lâmekan	Mekansız dağının kuşu
Anka	İsmi olup cismi olmayan kuş, Zümrüdü Anka kuşu
Ârâ	Bezeyen, donatan, süsleyen
Ârâm	Yerleşme, karar kılma, eğlenme, rahat, huzur
Arız	Şakak
Ârif	Bilge, İrfan sahibi, Anlıyan, sezgi sahibi, gerçeğe ermiş
Arş-ü ferş	Gökyüzü ve yeryüzü
Arş	Tavan, taht, çardak; herşeyin maddi varlığı; insanın gönlü, gök
Arzuman	İstek, heves
Asel	Bal, Cennetteki dört ırmaktan biri
Asi-ül-usul	Asılların aslı, özlerin özü
Asitane	Dergah
Asiyan	Ayaklananlar, kıyamcılar
Assı	Kâr, fayda
Asuman	Gökyüzü
Aşere-i Mübeşşere	Cennete gidecekleri Hz. Muhammed tarafından bildirilen on İslam büyüğü
Aşikar	Açık, gizli değil
Aşina	Bildik, tanıdık
Aşiyan	Kuş yuvası, ev, mesken
Atâ	İyilik, ihsan
Attar	Güzel kokular satan, aktar
Avâlim	Alemler, dünyalar
Avâm	Cahil halk tabakası
Avare	Başı boş
Avatmak	Avutmak, teselli etmek
Avaz	Ses
Avdet	Dönüş

Avn	Yardım, yardım eden
Avurd	Yanağın iç tarafı, boş yeri.
Avurmak	Eğilmek, çevirmek
Ayan	Belli, açık, meydanda
Âyât	Ayetler
Aydıvar	Söyler
Aydın	Parlak, ışıklı
Ayet-i Kurba	Kur'an Şûrâ suresinin 23 no. ayeti. Burada "Ya Muhammed sen ümmetine söyle ki. size tebliğ ettiğim din hükümlerine mukabil akrabana (yakınlarına) muhabbetten başka bir şey istemem" denmektedir. Ayette "akrabanın karşılığı" fil-kurba" sözcüğü bulunduğu için ayet bu adla anılmaktadır.
Ayine	Ayna
Aylak	işsiz güçsüz
Aymak	Söylemek, hitab etmek
Ayn-el-yakin	Bir şeyi kendi gözüyle görüp öğrenme
Ayn-i irşâd	İrşâdın ta kendisi
Ayn	Göz, Göz pınarı, Asıl, kendisi, tıpkısı, kaynak
Ayu	Ayı
Azim	Kesin karar verme
Azimet	Gitme, gidiş
Azl	İşten çıkarma
Azmış	Yol sapıtmış

— B —

Ba'de	Sonra, içki kabı
Badi	Eşsiz
Bayda	Zenginde
Bayık	Bayılmış
Baymak	Zengin olmak
Bâ	İle
Bâ Hayat	Hayat ile
Bâb	Kapı
Bâd	Yel, rüzgar, hava
Bâde	Şarap, içki
Bâhire	Parlak

Bahr-ı bi payan	Uçsuz bucaksız deniz
Bahr	Deniz, büyük göl
Baid	Uzak
Baru	Burç, kale
Bâr	Yük
Bârgâh	Menzil, ulularn tapısı
Bâri	Yaratan, yaratıcı, Tanrı
Batıl	Boş, beyhude, geçersiz
Batın	Gizli olan, iç yüz, İlahi sır
Bâtın	İçyüz, öz, gizli
Bâtıni	Sır ve hakikatla ilgili; Bâtınilik mezhebine mensup
Batman	Eski bir ölçü
Bay	Zengin
Bazar	Pazar, alış veriş yeri.
Becid	Acele
Bed-baht	Kötü talih
Bed-hû	Kötü huylu
Bed-nam	Kötü adam
Bed-şûm	Kötü, uğursuz
Bed	Fena, çirkin, kötü
Bedid	Meşhur, görünür, açık
Bedr-i dücâ	Karanlıkların aydınlanması
Bedrûd	Veda, esenlik, esenleme
Begayet	Son derece
Beka	Devam, evvelki hal üzere kalma
Bekaa	Kalış, varlık; kulun Tanrı varlığıyla var oluşu
Belâgat	Düzgün söz söyleme, uz dillilik
Beleş	Bedava
Belhüm edel	Hayvan gibi
Beli	Evet, hay hay, peki
Bend olmak	Bağlanmak
Bende	Kul, köle
Bendegan	Köleler
Beng	Afyon
Beng	Esrar,
Bengilik	Esrarkeşlik

Ber-dâr	Asılmış, idam edilmiş
Berdar olmak	Asılmak; Mansûr gibi dâra çekilmek
Bergüzâr	Hediye, hatıra, andaç
Berhudar	Hayırlar kazanmak
Berk	Sıkı, katı, Kuvvetli
Berr	Kara
Berr ü bahr	Kara ve deniz
Berre	Kuzu
Bes	Yeter
Bese Paşa	Ulu kişi
Best ü Heşt	Yirmi sekiz harf. (Hurufilikle ilgili)
Bevvâb	Kapıcı
Beyaban	Çöl
Beyan	Açıklamak , Bildirmek
Beyne-hû	Ancak Tanrı bilir
Beytullah	Tanrı evi, Kabe; insan gönlü
Bezek	Süs
Bezm-i Elest, Bezm-i Ezel	Allah te'âlâ'nın, ruhları yarattıktan sonra, onları huzuruna toplayıp "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu meclis
Bezm	Meclis, toplantı
Bi-add	Sayısız
Bi-hemtâ	Benzersiz
Bi-hod	Kendini yitirmiş
Bi-karar	Kararsız
Bi-kes	Kimsesiz
Bi-riyâ	Riyasız
Bi-şümâr	Sayısız, sonsuz
Bi-vücud	Varlığı olmayan
Bi	Olumsuzluk eki
Bikr	Dokunulmamış
Bi küllü	Hepsi
Bi tekellüf	Samimi , özensiz
Bi zeval	Ölümsüz
Bican	Cansız
Bidar	Uyanık, uyumayan
Bigâne	İlgisiz, alakasız

Bigi	Gibi
Bihemta	Eşsiz
Bihiş	Kendinden geçmiş
Bik	Bey, mevki sahibi, asil, soylu.
Bil	Bel
Bila rayb	Şüphesiz
Bile	Beraber
Bilelik	Beraberlik
Bili	İlim
Biliş	Bildik
Bilişmek	Bildik olmak
Bilmezem	Bilmem
Bimarhane	Hastane, bakımevi
Binazir	Benzeri olmayan
Birlet	Bir olma ile, benzer olma
Biryan	Kebab
Bis-ü kem	Çok az
Biş	Çok
Bişe	Orman
Bişi	Bir çeşit yağlı ekmek, pişi
Biti	Kitap
Bitrişmek	Birleşmek
Bizar	Bezdirmek, bezn
Bizmek	Bezmek, usanmak
Bolmak	Olmak
Bostan oyuğu	Bostan korkuluğu
Boz pusarık	Dumanlı
Boz yapalak	Fazla tüylü
Börkünmek	Fışkırmak
Börü	Kurt
Börük	Börk, başa giyilen külah
Bu halk insana	Bu halka, bu insanlara
Bu'd-i nefs	Nefisten uzaklaşma
Bugu-bugu	Duman
Buğz	Kin, sevmemek
Buhul	Nekeslik

......ın kendinden

Bular	Bunlar
Bunca	Bu kadar
Bunda	Burda
Burag-Burak	Cennet atı
Burc-i Evliya	Ermişler kenti
Burhân	Kuvvetli delil, nişan
Burtmak, Bertmek	İncitmek
Buse	Öpüş
Bülend	Yüksek, ulu
Bünyâd	Temel, asıl, esas
Bürdü bar	Mal-mülk
Bürehne	Çıplak
Bürhan	Kanıt
Bürran	Keskin
Bürüdet	Soğukluk
Büstan	Bağ, bostan(Büthan)
Büt-hane	Tapınak
Büt	Put
Büthân (Bühtan)	İftira

Bezm

— C —

Bi-add

Sahte

Bi-hemtâ Benzersiz

Bi-hod Kendini ...mam'ın altıncısı olan İmam Cafer-i Sâdık'ın reyini

Bi-kar... K... ...tihadını kabul eden mezheb

Câhil	Bilgisiz
Cahim	Cehennem
Câh	İtibar, makam, mevki, rütbe, yer
Câlib	Çekici, kendine çeken,, cezbeden
Câm	Kadeh
Cânib	Taraf, yön
Canver	Canlı
Câr	Zor durum, yardım isteme hali
Câvidân	Ölümsüz, ebedi; Fazlullah-ı Hurufi'nin kitabı
Câzim	Kesen
Câzû	Cadı
Cebbar	Kırıkları onaran

Cebri	Zorla
Cedd-üs-Sıbteyn	İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in dedeleri Hz. Muhammed.
Cehalet	Bilgisizlik
Cehd	Direnmek
Cehl	Bilgisizlik , cehalet
Cehri	Açıktan, yüksek sesle
Celâdet	Yiğitlik
Celâl	Korku veren çehre, yüz
Celi	Parlak, açık olan
Celle Celâl (Celalühü)	Ululuğu yüceldikçe yücelsin ululansın
Cem eylemek	Toplamak
Cemâl	Sevinç veren çehre, güzel yüz
Cenab	Ulu, hazret
Cennit-i Ridvan	Cennet kapısındaki melek
Cerem	Hata (Lâ-cerem:Şüphesiz, elbette)
Cevahir	İnci
Cevişen	Zırh
Cevlan, Cevelan	Gezinmek
Cevr	Eziyet, ıstırab
Cezbe	Ruhun heyecana gelmesi, Tarikat ehlinin kendinden geçme hali
Cezire	Ada
Cibril	Cebrail
Cihan	Dünya
Cife	Kötülük, pislik
Cimri	Nekes, var yemez
Cin	Görünmez yaratık
Cinbaş	Oynayış
Cisim	Beden
Cite	Leş
Civân	Genç
Cûd-i seha	Cömertlik
Cur'a-dan	Esrar içilen kabak
Cuyan	Arayan
Cû	Arama, soruşturma
Cûş	Coşma, kaynama

Cüdâ	Ayrı düşmüş
Cümle	Hepsi, tümü
Cünûn	Delilik; aşkın üstün gelmesiyle, insanın dış alemle ilgisinin kesilmsi
Cür'a	Yudum, içim, kadehde kalan son damla
Cüst	Arama, araştırma
Cüştü-cü	Araştırmak
Cüzziyât-ı müselles	Parça buçuk şeyler

— Ç —

Çabuk-buz	Çabuk işgören
Çağada	Vakitli, vakitsiz
Çağırmak	Bağırmak
Çaker	Hizmetçi , Köle, kul, cariye
Çâk-ı giriban etmek	Üzüntüden yaka yırtmak
Çâk	Yırtık, yarık
Çâk çâk	Parça parça
Çâk etmek	Yırtmak
Çalaş	Tanrı
Çarh-ı Felek	Gök, dönen gök
Çarsu	Dört yan
Çâr	Dört; şal
Çavuş	Haberci
Çec	Tahıl yığını, buğday yığını
Çelebi	Bektaşilerde ve Mevlevilerde Pir soyundan gelenlere verilen sıfat
Çerağ, çırak	Kandil, mum
Çerçi	Ortakçı, satıcı
Çeres	İşkence
Çerh	Felek.
Çeri	Asker
Çerp	Yağlı
Çerviş	Yemekteki yağ
Çeşm	Göz
Çeşme-i Hayvan	Ab-ı hayat, dirilik suyu
Çeşme-sâr	Çeşmesi çok olan yer

Çeşmi-Çeşm	Tat
Çeşte	Altı telli saz
Çevgân	Top oyununda kullanılan değnek
Çirk	Kir, pas
Çorak	Tuz
Çöksü	Büyük çivi
Çukal	Bez dokuyan
Çün	Çünkü

— D —

Dabıtınak	Tepmek
Dad etmek	İmdada yetişmek
Dâd	Adalet
Dahletmek	Kötülemek
Dak	Hile
Dal dal	Zevk, tat
Dalalet	Sapıklık
Dalbınmak	Suda kurtulmak için çırpınmak
Dalın	Dalını
Dambu dambu	Abuk sabuk
Dame daağ	Yem
Dâm	Tuzak
Dânâ	Bilen
Dane-i haşhaş	Haşhaş tanesi (insanın yanında alem, bir haşhaş tanesi kadar bile değerli değildir)
Dane	Tane, yem
Danış	Deyiş
Danışık etmek	Sormak
Danişmend	Bilgin (Farsça)
Dapa	Yön olarak
Dar-ül Emân	Yardım kapısı, yardım beklenen yer
Dârâ	Keyaniyan unvanı ile anılan eski İran hükümdarlarından Keykubat, Darius.
Darb	Vuruş, vurma
Darlık	Sıkıntı
Darp urmak	Sıkıştırmak

Dartınmak	Çekinmek
Davı	Dava
Ded	Canavar
Değin	Kadar
Değirmi	Yuvarlak
Dehâlet	Birinin merhametine, himayesine sığınma
Dehan	Ağız
Dehr-i dün	Aşağılık dünya
Dehr	Devir, dünya, zaman
Dekaayık	Dakikalar; incelikler
Delalet	Yol gösterme, kılavuzluk, iz, işaret
Delil	Kılavuz, belge, tanık, Cem ayinlerinde yakılan mum, çerağ
Dem	Nefes; an, zaman
Dem be dem	Andan ana, her an, her zaman, git gide
Demegil	Sakın deme (gil, gıl, fiillerin sonuna gelir kat'ilik bildirir, tekit anlamını verir.)
Demen	Demeyin
Denci	Kınayan
Deng	Eşit
Denli, denlü	Kadar
Deprenmek	Hareketlenmek
Derban	Kapıcı, bevvab
Der	Kapı; içinde
Derd-mend	Dertli, üzüntülü
Dereç	Yücelik
Dergâh	Eşik; büyük tapı; dervişlerin bulunduğu yapı, tekke, kat
Derilmek	Bir araya gelmek, toplanmak
Derlengiç	Çaylak
Dermande	Aciz kalmış
Dermek	Toplamak, devşirmek
Derûn	İç; gönül
Dervaze	Kale ve şehir kapısı
Derviş	Tasavvuf yoluna girmiş kişi
Derzade	Kapı, kale kapısı, şehir kapısı
Dest-gir	Elden tutan, yardımcı

Dest	El, avuş; kudret
Destan	Masal
Destar	Sanık
Destûr	İzin
Deşt	Çöl
Deva	İlaç
Devrani rüzgâr	Zamanın geçmesi
Devrân	Dönüş; zaman; kader; dervişlerin halka şeklinde birbirlerine bağlanarak ve Tanrı'nın isimlerini zikrederek dönmeleri; mukabele
Devürmek	Devirmek
Devvâr	Dönen, çok dönen, çarheden
Deyyân	Kahhâr; hakim; hesap soran; Tanrı
Dibâ	Değerli bir kumaş
Didâr	Gönül çeken, dilber
Didar	İnsan yüzü, çehre
Dil-âgâh	Basiretli, uyanık
Dil-dâr	Sevgili, birinin gönlünü almış
Dil	Gönül
Dil pezır	Güzel
Dilber	Sevgili
Dildirmek	Biçtirmek, böldürmek, dilimlemek
Dilgü	Tilki
Dilteng	Sıkılmış
Dinâr	Para birimi
Dip	Hemen
Dir mıyan	Arada
Dirfilli	İplik iplik
Dirginmek	Ayrılmak
Dirigâ	Yazıklar olsun, eyvah!
Diriğ	Yazık
Div-berd	Dev ve şeytanın esiri olmuş
Div	Dev, cin, şeytan
Divan	Birisinin eserlerini toplayan kitap; hükümet dairesi
Dizâr, didâr	Yüz, çehre; cemâl, görme
Dolunmak	Ay için batmak

Dombay	Su sığırı, manda
Don	Giysi
Doymak	Doyunmak
Dölenmek	Dolanmak
Dönüben	Dönerek
Dûd	Duman
Dûha	Kuşluk vakti
Dûn	Aşağı, alçak talih, altta, aşağıda
Durac	Turaç kuşu
Durak	Makam
Durmak	Kalkmak
Duruşmak	Çalışmak, çabalamak
Dûr	Uzak, durdurma, mani olma
Duş olmak	Rastlamak
Duvacık kapısı	Dua edilen kapı
Dûzah	Cehennem, Tamu
Dü	İki
Düğeli	Hepsi
Dürr	İnci
Düş	Rüya
Düşvar	Zor
Düzmek	Yapmak, başarmak, tanzim etmek

— E —

Ebed	Zamanın sonsuzluğu
Ebr	Bulut
Ebrâr	İyilik sahipleri, seçkinler
Ebrû	Kaş
Ebsem	Sükut etme, sessiz olma
Ebter	Soyu türememiş, evlatsız, hayırsız, sonu gelmeyen
Ebvâb-ı esrâr	Sırların kapısı
Echel	Pek aşağı, adi, az, pek az
Ed	Et
Edeplemek	İkaz edip düzeltmek, uyarmak
Ednâ	İşler, ameller
Edyan ü milel	Dinler ve uluslar.

Ef'al	İşler, fiiller
Efgân	Izdırapla inleme, şikayet, bağırış
Eflâk	Gökler, felekler, zamanlar
Efraz	Kaldıran, yükselten
Efsane	Masal, dillere düşmüş olay
Efza	Fazla
Ehad	Bir, tek; Allah
Ehl-i Beyt	Hane halkı, Hz. Muhammed'in yakınları (Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve onların soyundan gelenler)
Ehl-i Harabat	Meyhane adamları, kalenderler, berduşlar
Ehl-i mukarreb	Tanrıya yakın olanlar
Ehl-i râz	Sır ehli,
Ehl-ullah	Tanrıya yaklaşanlar, Tanrı adamları, evliyalar, veli
Ekber	Büyük, en büyük
Ekl-etmek	Bir şey yemek
Ekmel	Mükemmel, kusursuz olan, eksiksiz, En olgun
Eksikli	Suçlu
El-fakrü fahri	«Fakirlik benim öğüncümdür, ben onunla öğünürüm» Hadisinden alınmış tasavvufi bir deyimdir ki insanın, Allah karşısında kendisinin hiç bir şey olmadığını aklıyla ve gönlüyle duyması ve bilmesi anlamına gelir; benlikten kurtulma
El almak	İntisap
El hazırı	Kaşık elde sofrada bekleme.
Elest-bezm	Allahın ruhları yarattığı zaman "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği zaman, İnsanların yaratılışının başlangıcı
Elfâz	Lafızlar, sözler, kelimeler
Elifi tac	Hacı Bektaş Veli'nin tacı
Eltaf-ı sun'u	Gösterdiği latifeler, kerametler
Eltaf	Lütuflar
Elvan	Renkler
Em	İlaç, merhem
Emâcid	Ulu ve şerefli kimseler
Emcek	Meme
Emmare	Fazlasıyla kötülüğü emreden nefis
Emr	Buyruk
En'am	Bütün yaratılmış canlılar

Enbiya	Peygamberler
Endiş	Düşünen, ölçülü davranan
Endişe	Kuşku, şüphe
Endühûr	Tasalı, kaygılı, kederli
Ene'l-Hakk	Hallac-ı Mansur'un « Ben Hakk'a ulaştım» veya « Ben Tanrı'yım» anlamındaki asılmasına neden olan sözü
Enfüs	Nefesler, ruhlar, yaşayanlar
Engûr	Üzüm
Enin	İnilti
Enis	Arkadaş
Envâr	Nurlar, ışıklar, parıltılar
Enver	Çok parlak, çok güzel
Epsem	Dilsiz
Erbain	Dervişlerin dar bir odada kırk gün kalıp, az yemesi, az uyuması ve ibadetle uğraşarak nefislerini terbiye etmesi (Bkz. Halvet)
Ergene	Trakyada bir ırmak
Erham	Merhametli, rahim
Erkân	Direkler, asa, ileri gelenler, elemanlar (ateş, hava, su, toprak); dervişlerin yol ve töresi, yol, tüzük
Erki	Kuvvet
Erte	Saban
Ervah	Ruhlar, canlar
Erzak	Rızk
Eselip	Sahipler
Eser etmek	Etkilemek
Esfâr	Yolculuklar
Esfel	Çok alçak, aşağılık, en aşağı
Eshâb, ashab	Sohbet edenler (Hz. Muhammed ile)
Esir	Tutsak
Eslâf	Öncekiler
Eslah	Daha iyi, daha temiz
Esma-i Hüsna	Tanrı'nın güzel adları
Esmâ	İsimler
Esrar	Gizli olan, bilinmeyen şeyler
Esrik	Sarhoş
Eş'ar	Vezinli kafiyeli sözler, en iyi şiir söyleyen

Şafaklar; merhametler
Gözyaşı
Ap açık
Et ve deri
Allah korkusu ile her türlü kötülükten sakınan
Hal ve hareketler, tavırlar, tarzlar
Acele
Kuş yuvaları, kötürüm
Hz. Muhammed'in soyu, Ehl-i Beyt
Hz. Muhammed'in kızı Fatıma ve onun soyundan gelenler
Virdler, dualar; tarikat mensuplarının her gün okudukları selevât ve münâcâtlar
İleri gelenlerin nitelikleri
Vatanlar
Zamanın önsüzlüğü, başlangıcı olmayan
Zikirler

— F —

Ululuk
Büyük onur, çok yüce şeref
Hz. Muhammed'e verilen sıfat
Uluların öğündüğü zat
Büyüklük, ululuk, şeref, onur
Kötü iş, zina; tamahkârlık
Tuzak.
Yok, yoksul
Din hukuku bilgini
Fakirlikle iftihar eden, ahlak dışı yöntemlerle, yolsuzluklarla zengin olmayı kabul etmeyen
Yoksulluk; Allah'dan başkasına boyun eğme, Varlıktan geçiş
Yoksulluk (Bkz. El fakr ü fahri)
Ölümlü
Vazgeçen
Ata binen, binici
Farz olan
Allah'ın her müslümanın yerine getirmesi lazım gelen emri

Farz	Bir hususu bir davaya asıl kılma, Allah'ın yapılmasını kesin olarak emrettiği işler
Fasid	Bozguncu
Fasik	Kötülük işleyen
Fâş etmek	Açığa vurmak, dile verme
Fayız	Feyiz vermek
Faziullah	Tanrı erdemliği
Fazl-ı cihan	Cihanın fazlı
Fazl-ı Yezdan	Tanrı'nın yardımı, keremi, iyiliği ve ilmine erişen, kurtuluşa eren; Hurufi
Fazl	Erdem, üstünlük
Fegan	Bağıran
Fehm etme (fehim)	Anlamak, anlayış
Fehmeylemek	Anlamak, farkında olmak
Felek	Göz
Felte felte	(Burada) büyük kaplarla
Fena	Geçicilik, yokluk; insanın kendi benliğini Tanrı'nın varlığında yok etmesi
Fena lillah (fena fillah)	Tanrı'nın varlığı içinde yok olmak
Fena mülket	Dünyadaki yurt, ev, barınak
Fena mülkü	Dünya, yokluk mülkü
Fer'	Dal, budak, ayrıntı
Fer'i	Asılla ilgili olmayan, ikinci dereceden olan
Ferah	Geniş
Ferâmüş etmek	Unutmak
Feraset	Anlayışlılık, çabuk seziş
Ferda	Yarın
Ferd-i Yektâ	Eşsiz; Tanrı
Ferhunde	Mübarek, kutlu
Feride	Tek
Ferişteh	Melek
Feriyk	Bölük
Ferman	Emir, buyruk, padişahın verdiği yazılı emir
Ferman olmak	Baş eğmek
Ferraş	Süpüren, süpürgeci, Bektaşi cem ayinlerinde ki görevlilerden biri
Ferseng	Fersah, üç millik mesafe

Ferş Yeryüzü, yaygı, döşeme

Ferzend Oğul, erkek evlat

Fesâd Bozukluk

Fesâhât Sözün açık, parlak ve anlaşılır olması

Fettanet Cazibeli olmak, göz alıcı olmak

Fevri Birdenbire olan

Fırka-i naci Kurtulmuş fırka (Meseli ehli beyti kemeseli sefinetün nuhün rekebe fiyha munca ve men tahallafe anha haleke:Benim ehl-i Beytim Nuhun gemisi gibidir. Kim o gemiye binerse kurtuluşa erer. Ondan ayrılanlar boğulur.) Hadis-i şerif

Fıtrat Yaratılış, huy, mizac

Fiil İş, amel

Filmesel Mesela, diyelim, örneğin

Firak Ayrılık

Firkat Ağıt, ayrılış, dosttan veya sevgiliden ayrılmak

Fitne Ayartma, fesad çıkarma, karışıklık, ihtilal, bozgun

Fuad Kalb

Furkan İyi ile kötü arasındaki farkı gösteren şey

Fuzulluk Fodul, münasebetsizlik

Fücur Ahlaka aykırı durum, işaret, sefihlik

Fürû Fer'ler, dallar, ikinci dereceden şeyler

Füzelâ Erdemli kişiler, faziletler

— G —

Gabra Yer, toprak

Gadir-Hûm Su birikintisi, göl (Hz. Muhammed'in son defa yaptığı Kâbe ziyaretinden dönerken kendisiyle beraber gelen insanları toplayıp Hz. Ali'yi kendisine vasi olarak gösterdiği yer)

Gaffar Günahları affeden, Allah

Gafil Habersiz

Gafir Yargılayan, affeden Allah

Gaflet Anlamamak, gafil olmak, habersizlik

Gafur-ür-rahim Hakikate, marifete eren kâmillerin başı, Hacı Bektaş Veli'ye verilen sıfatlardan biri

Galeme Kalabalık

Galtan	Yuvarlak
Gam gün	Gamlı
Gam güzar	Gamla vakit geçiren
Gammaz	Kavgacı
Garez	Hınç
Garkolmak	Boğulmak
Garum	Sadık bağlı
Gassal	Ölü yıkayan
Gavs	Yardıma yetişen, ermiş
Gavvas	Yüzücü
Gayr	Başkası
Gaza	Savaş
Gazel yaprağı	Sararmış yaprak
Geda	Yoksul, dilenci
Gedilmek	Bütünlüğü azalmak, gitmek, yürümek
Geh-gah	Kimi vakit
Genc-i Tâhâ	Tâhâ suresinin hazinesi
Genci mihan	Gizli hazine
Gencine-i Karin	Yakında bulunan hazine
Genç	Hazine, define
Genç yaz	İlkbahar
Geng	Geniş
Gengez	Geniş
Ger	Eğer
Gerdhun	Felek, dünya, sema
Gerdûn	Dönen; dünya, felek, baht
Gerdün-i dün	Alçak dünya
Gest	Gezmek
Gevher	İnci
Gevheri	Sarraf
Gınâ	Zenginlik
Gıybet	Yokluğunda aleyhte bulunmak
Gin	Geniş
Gina	Zenginlik
Giran	Ağırlık
Giriftar	Tutulmuş, yakalanmış, uğramış, tutkun

Giriv	Çığlık
Giryan	Ağlayan, ağlayıcı
Gonca	Tam açılmamış gül
Gökçek	Güzel
Gönenmek	Donanmak, süslenmek
Gönlek	Gömlek
Görklü	Güzel
Gövü	Güven, itimad
Göymek	İçten yanmak
Göynü	Yanık
Göyünmek	Kendi kendine yanmak, içten içe yanmak
Göz sepek	Dumanlı, puslu
Göz süzmek	Nazlanmak
Gözgü	Ayna
Gubar	Toz
Gufran	Bağışlama, merhamet etme
Gulgule	Çığlık, gürültü
Gûr	Kabir
Gusli	Boyabdesti
Gussa	Tasa, gam
Gussa yemek	Kederlenmek
Guş tutmak	Dinlemek
Guşe	Köşe
Guşşa	Köşeye çekilme
Gûş	Kulak, dinleme, işitme
Gûyâ	Konuşan, söyleyen
Guyende	Söyleyen, nefes okuyan kişi
Güft	Söz
Güher	İma
Gülgün	Gül renkli; kırmızı
Gülgüne	Gül yanaklı
Gülistan	Gül bahçesi
Gülizar	Güllük
Gülregi	Pembe
Gülşen	Gül bahçesi
Gülşeni firdevs	Cennet bahçesi

Güman	Şüphe, Zan, sezme, işkil
Günde	Daima
Günilemek	Yönelmek
Güruh-ı Naci	Günahlardan kurtulmuş, selamete çıkmış topluluk, Hz. Muhammed'in gerçek ümmeti olan insanlar
Güruh	Topluluk
Gürur	Cemaat, Topluluk
Gütar	Söz
Güvahi	Şahitlik, tanıklık
Güzaf	Konuşma, boş laf, manasız söz, beyhude
Güzer	Geçmek
Güzer Kılmak	Dolaşmak, geçmek
Güzide	Seçkin
Güzin	Seçkin

— H —

Hab	Uyku
Habâb	Köpük tanesi
Habbe	Damla, tane
Habib	Sevgili-Dost,
Hac	Müslümanlıkta, zengin ve yol zahmetine katlanacak bedeni kabiliyeti olan kişi, aynı zamanda yol emniyeti de varsa ömründe bir kere Mekke'ye gider, kıble olan Kâ'be'yi ziyaret eder, orada muayyen töreni yapar ve hacı olur. Buna haccetmek derler. Sufilerde gerçek Kâ'be gönüldür ve gönül yapmak, hacca gitmekten üstündür — Kanda:nerde — Beyt:ev
Hace	Hoca, hacı
Hacer	Kaya, taş
Hacet	İhtiyaç, lüzum, dilek
Hadd	Sınır, miktar, şeriatta suçluya verilen ceza
Hadi	Doğru yolu gösteren
Hadid	Öfkeli, hiddetli, titiz
Hâdim	Hizmetçi
Hak-el-yakin	Gerçekliği şüphe götürmez bilgi, Kesin bilgi.
Hak-i Pay	Ayak tozu, toprağı
Hak	Gerçek

Hakayık	Gerçekler, hakikatler
Hakir	Değersiz, aşağı, bayağı
Hakk	Tanrı'nın güzel isimlerinden biri; gerçek
Hâk	Toprak
Halas	Kurtulma
Hâlât	Haller, durumlar
Hâlet	Durum
Halhavet	Tatlılık, zevk
Halık	Tanrı
Hâlik	Helâk, yok olan
Halil	Cömert. İbrahim peygamberin lakaplarından biri
Halis	Saf temiz, özü sözü doğru
Hallak	Yaratan, vareden, Allah
Halvet	Yalnızlık, Kapalı biryerde yalnız kalma; kimsenin bulunmadığı kapalı yer; Tanrı ile görüşme, Kırk gün süren halvete, Erbain Çıkarmak denir.
Halvet ehli	Kendi içine kapanan; Tanrı'dan başka bir şey düşünmeyen
Halvetilik (Halvetiyye)	Gerçeğe ve Tanrı'ya gizli zikirle ulaşılacağına inanan tarikat
Hamd-ü- lillah	Tanrıya şükrolsun
Hâme	Kalem
Hami	Çiğ
Hamir	İpek
Hammal	Taşıyıcı
Hammiyet	Korumak
Hamr	Şarap, Bade
Hamuş	Susmuş, sessiz
Han-han	Yemek, sofra
Han ü man	Varlık, mal, mülk, ev, bark
Handân	Gülen, sevinçli
Hânedân	Soylu, büyük aile, ocak; Hz. Muhammed'in ev halkı. (Ehl-i Beyt:Hz. İmam Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin A.S. soyu)
Hanifi	İş eri
Har has	Çör çöp
Harab	Yıkık, ören

Harâbat	Harabeler, meyhane, gönül
Harac	Zorla alınan vergi
Harca yetmek	Kafi gelmek
Harici	Dışta kalan, din dışı
Hâr	Diken , Eşek, hor, zelil, aşağı, bayağı
Hâre	Meneviş, ışık titremesi
Has ü âmm	Soylular ve halk tabakası; herkes
Hased	Kıskançlık
Haseneyn	İki güzel; İmam Hasan ve İmam Hüseyin
Hass	Gerçeği bilen
Hasül havass	İnsanların en seçilmişleri
Haş	Kerpiç
Haşa	Asla
Hâşâk	Çör çöp
Haşe lillâh	Allah hakkıyçin olmayacak şey
Haşem	Kullar, köleler
Haşer	Kalabalık
Haşerat	Halk tabakasının kötü kısmı, Böcekler
Haşr	Toplama, Ölenlerin tekrar dirildikten sonra toplanması, kıyamet
Hat	Kaş, saç, kirpik
Hatar	Tehlike
Hatem	Mühür, mühürlü yüzük, yüzük
Hatif	Gayıb, bilinmeyen, ölüm
Hatm-el-Nebi	Hz. Muhammed, son yalvaç
Hatm	Son verme, son
Havale	Birisine bir iş verme
Havaric	Asiler; Hz. Ali'ye karşı gelenler, Hariciler
Havass	Haslar, seçilmişler
Havf	Korku
Havsala	anlayış
Hay	Diri
Hay ü huy	Gürültü etmek
Haya	Utanma, ar
Hayf	Yazık
Hayranlık	Esrarın verdiği keyif, beğenmek.

Hayrü-l beşer	Hz. Muhammed'in sıfatlarından
Hayrü-n-nisa	Kadınların en hayırlısı, Hz. Fatıma
Hayta varmak	Hiçlenmek
Hayy	Sağ, canlı, diri; Esmâ-i Hüsna'dan biri, Tanrı
Hayz	Regl, Kadınlarda aybaşı olma.
Hazer	Çekinme
Hazik	İşinin ehli, usta, eli uz
Heft	Yedi sayısı
Helak	Mahvolma, ölme
Helile	Tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki
Hem-râh	Yol arkadaşı
Hemdem	Arkada, sıkıfıkı, canciğer
Hemişe	Daima
Hemneşin	Berabet oturan
Hemraz	Sırdaş
Hengâm	Zaman, çağ, vakit
Hergiz	Asla, hiç, hiç bir zaman
Heşteri	Sekizinci
Heyhat	Yazık, ne yazık ki
Hezâr	Pek çok, Bülbül
Hezyân	Saçma sapan konuşma, saçmalama
Hıfzetmek	Saklama, koruma, ezberleme
Hıkd	Kin
Hıridar	Satın alma, istekli
Hırka-puş	Derviş, hırka giyen
Hırmen	Harman
Hırs ü hevesin	Hırsın ve hevesin
Hısal	Huylar
Hışm	Öfke
Hızır-dil	Hızır gibi gönlü olan
Hicab	Ar, utanma , perde, örtü
Hicran	Ayrılık
Hidayet	Doğru yolu arama, Hak yoluna götürme
Hidmet	İş görmek
Hikmet	Bilinmez şey, Felsefe, hamilik
Hil'at	Elbise, giysi.

Himmet	Çalışmak, çabalamak
Hoca, Hace	Zengin tacir
Hod	Kendi
Hodbin	Kendini düşünen, çıkarcı
Hordu ham	Kırıntı döküntü, ufak tefek
Hub	Güzel, hoş, iyi
Huban	Güzeller, iyiler
Hudâ	Tanrı, Rab, Allah
Huffaş	Yarasa, gece kuşu
Hûk	Hınzır
Hulf	Sözünden dönmek
Hulk-ı ahsen	Güzel ahlak
Hûlk	Huy, tabiat
Humar	Sarhoşluktan sonraki sersemlik, başağrısı
Hûn	Kan
Hûnhar	Kan içen, kan dökücü, zalim
Huri	Cennet kızı
Hurrem	Şen, güler yüzlü
Hurufi	Kur'an'ı Kerimin harflerinden anlam çıkarmağa çalışan mezhep ve bu yolda giden kimse. Hurufilik, Fazlullah Hurufi tarafından 14. yüzyılın sonlarına doğru kuruldu
Hurûf	Harfler
Hut	Balık
Hû	Allah'a, sığınma, yalvarma, O, Tanrı
Hûşeylemek	Akıl fikir vermek, bilinçli kılmak
Hûve-l Bâki	Baki kalan o dur, Allah
Hüccetü-l bürhan	Açıklayan, gerçekleri gösteren
Hünkâr	Batı padişahı, sultan, hükümdar
Hüsn-i Mutlak	Salt, tek güzel; Tanrı
Hüsn	Güzellik
Hüşyar	Akıllı, fikirli, zeyrek, ayık

— I – İ —

İbâ	Bir işi yapmaktan kaçınmak
İcazet	İzin, şeyhlik veya hocalık rütbesini isbat için verilen diploma, şeyhlik beratı
İclal	Saygı gösterilen, yüce

İçre	İçinde
İçtinab	Çekinme, sakınma
İfrit	Şeytan
İğ	İp saran araç
İğva	Ayartma
İhdas	Meydana getirme, ortaya çıkarma
İhlâs	Gönülden gelen dostluk, içtenlik, doğruluk, öz temizliği
İnayet	Yardım etme
İhtigar etmek	Seçmek
İhvân	Sadık dostlar, yol arkadaşları, kardeşler
İhya	Diri, canlandırma, diriltme, ibadet
İhzar	Hazırlama
İkrar	Kabul, saklamayıp söyleme, dil ile söyleme
İksir	Daima dirilik veren içki; erenlerin bakışları veya anlamlı sözleri
İktidâ	Uyumak
İlahi	Tanrısal
Ilan	Yılan, mar
Ildız	Yıldız
Ildurum	Yıldırım
İlka	Koma, bırakma
İlla	Ancak, mutlaka.
İlm-el-yakin	Bilimle doğrulandığı kesin bilgi
İlm-i Batın	Batın bilgisi
İlm-i hikmet	Eski felsefe
İlm-i Ledünn	Tanrı'sal aleme ilişkin sırların çözmekle uğraşan bilim; Tanrı'ya özgü ezeli bilgi; gönül bilgisi,Gayb ilmi. Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi
İlm ü hikmet güft ü kal	Bilgi ve hikmet, söz ve laf
İlm, ilim	Bilgi, bilim, sistemli disiplinli bilgiler
İma (İmga)	Dağ keçisi
İmam	İmam Ali ile beraber onun soyundan gelen on iki kişiye verilen ünvan
İmam ü Pişüva	İmam ve yol gösteren
İmaman	İmamlar, Hz. Ali ve soyundan gelen On İki İmam Efendilerimiz A.S.
İmame	Sarık, tesbih başı

İmameyn	İki İmam; Hz. Hasan ve Hüseyin
İmamur	Onarımlı
İmaret	Bayındırlı, yapı yapma
İmruz	Bugün
Inıkmak	Biat etmek. Muti olmak
İn	Bu
İnayet	Lutuf, ihsan, iyilik, yardım etmek
İnkiyad	Boyun eğme, kendini teslim etme
İnmek	Gönül alçaklığı
İns ü can	İnsanlar ve cinler
İntikam	Öç alma
İntizar	Beklme
İğn	Pek çok
İptida	Başlangıçta, en evvel, ilk
İrab	Arapça da kelimelerin okunuş tarzı
İradet	İsteme, dileme
Irağ	Uzak
İrcii	Dön, gel
İren	Eren, Veli
İrenler	Erenler, Veliler
İrfan	Bilgi, kültür, evrenin sırrını bilme gücü
İrgürmek	Götürmek
Irılamak	Ayrılmak
İrkilmek	Tereddüte düşmek
İrşâd	Doğru yolu gösterme, uyarma, aydınlatma
Is	Sahip
Is	Sakin, Tenha
İspahi	Sipahi, Atlı asker (Farsça)
Issı	Sakip , sıcak
Istırab	Tasalanma, keder, eziyet
İstidrac	İnançsız ve kafir olanların gösterdiği keramet; kötünün hile yoluyla iyi olarak ortaya çıkması
İstiğfar	Allah'dan günahını bağışlamasını isteme, tövbe etme
İstiğna	Nazlanma, çekinme
İş'ar	Haber verme, yazı ile bildirme
İşfaak	Korkmak, acımak

Işımak	Aydınlanmak
İşik	Eşik
İşrak	Aydınlatma
İşret	Zevk, safa, geçim, yaşayış, sohbet
İştad	Hoşgörü
İştiyak	Şiddetli arzu, istek
İtab	Azarlamak
İttika	Sakınma, Allah'dan korkma, dayanma, yaslanma
İvaz	Karışıklık
Ivga	Kaygu, endişe, korku
İvmek	Acele etmek
İyan	Belli, açık, meydanda
İye	Sahip, ulu, er
İzhar	Açığa çıkarma
İzz ü cah-ı devlet	Yüksek mertebe
İzza	Değer, yücelik.
İzzet	Yücelik, üstünlük

— K —

Ka	Yan
Ka'de	Oturma (namazda)
Kaabe Kavseyn	(bkz. Necm suresi-9.) Hz. Muhammed Mi'rac'ca çıkarken; Cebrail Tanrı'ya iki yay boyu yaklaştığında «Ya Muhammed, ben daha öteye geçemem, yanarım!» demiştir
Kaabil	Alan, kabul eden
Kaabiliyet	Yetenek, istidat
Kaadh	Yargıç
Kaadi-ül-hâcât	İstek ve dilekleri veren; Tanrı
Kaadir	Gücü yeten
Kaail	Söyleyen, razı olan
Kaaim	Ayakta duran
Kaal	Söz
Kaale-yekül	Arapça söylemek mastarından dedi, der... anlamındaki fiil çekimi
Kaamet	Boy. Namaza dururken söylenen sözler
Kabâ	Kaftan, urba, elbise

Kabin	Nikâh, mehir, nikâh parası
Kabz	Almak, sıkıntıya düşürmek
Kaçan	Ne vakit ki
Kaçuban	Kaçarak
Kadd-i bâlâ	Uzun boylu
Kadd-i dal	Beli bükülmüş, iki kat olmuş boy
Kadd	Boy
Kadem	Ayak; uğurlu iş
Kades-Allah	Allah kutsal kılsın, kutsasın.
Kadim	Önüne ön olmayan; Tanrı, evvelsiz
Kadir	Değer, kıymet
Kafdağı	Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan bir dağ. Arkasında devler ve ejderhalar varmış.
Kafdan kafa	Baştan başa
Kahhar	Kahreden, Tanrı adı
Kahr	Zorlama, batırma, mahvetme, üzüntü duyma
Kahri	Zorla, kahırla
Kaht	Kıt, kıtlık
Kakınak	Kızmak, öfkelenmek
Kalgılamak	Oynamak, yukarıya doğru fırlamak
Kallaş	Kancık, hilebaz, dönek
Kalmas	Gereksiz söylenen söz, asılsız söz söyleyen, Herzevekil, geveze
Kamer devri	Hz. Muhammed'in devri
Kamet	Boy, boy pos
Kami	Muradına eren
Kâmil	Olgun, yetkin.
Kamu	Hepsi, tümü, tamamı. Devletle ilgili
Kan-ı Kerem	İyilik ma'deni
Kan	Maden
Kanca	Nasıl
Kancasna	Nice, nasıl
Kande	Nerde
Kandığı	Nerdeki
Kane-yekün	Oldu-olur (Bkz. kaale-yekül)
Kangı	Hangi

Kanı	Hani
Kanlı	Kağnı (İki tekerlek üstüne konmuş bit tahtadan meydana gelen ve öküzler tarafından çekilen iptidai araba)
Kân	Ma'den, bir şeyin menbağı
Kaplubağa	Kaplumbağa
Karak, karağ	Yön, bakış, göz karaltısı
Karanğu karanı	Karanlık
Karanız	Karanlık
Karar bulmak	Bir yerde eyleşmek, istikrar kazanmak
Karavaş	Kolaylık, hizmetçi
Kargı	Mızrak
Karış	Beddua, kötü dilek
Karin	Yakın
Karmak	Kocamak
Karsa karsa	El çırpa çırpa
Kâse-bâz	Şenliklerde çini tabaklarla dans eden oyuncu
Kasr	Saray
Kasüp kömürmek	Oburca yemek
Kaş-karağ	Kaş göz
Kat-ı menazil	Yolculuk yapma
Kat	Yan, ınd, Huzur
Katı	Pek, çok, şiddetli
Katre	Damla, damlayan şey
Kavi	Kuvvetli güçlü
Kavul savul	Söz verip dönmek
Kaygu	Korku, tasa
Kayıkmak	Düşünmek, kuşkulanmak
Kayyum	Daim işte güçte olan, Tanrı adlarından,Ezeli ve ebedi var olan; Tanrı
Kazzaz	İbrişim büken, ip yapan
Kefaret	Suça karşı verilen para (bedel)
Kefen	Ölünün sarıldığı bez
Kek	Dilek, istek
Kelam-ı natık	Söyleyen Kur'an, yetkin insan, Hz. Ali'nin "Ene Kur'an-ı Natık ve Sebbül-mesani" diye bir yüce sözü vardır. "Ben söylenen Kur'an ve Fatiha'yım" anlamına gelir.
Kelamullah	Tanrı sözü, Kur'an-ı Kerim

Kelâm	Söz
Keleci	Söz, kelime
Kelek	Olmamış kavun ve karpuz, ham
Keler	Kurbağa
Kelp	Köpek, it
Kem	Az, kötü
Kemahi	Olduğu gibi, zatına mahsus, Kişiye özel
Keman	Yay, kavis
Kemin	Aşağı, pusu
Kemter	Hakir, itibarsız, aşağılık
Kenare	Kenar, kıyı
Kenz	Hazine, gömü
Kepenek	Abadan yapılmış geniş kolsuz, yakasız üst giyimi (Şii-Batıni inançlara sahip olan dervişlerin kepenek giydiklerini eski kaynaklardan anlıyoruz. Şimdi Anadolu'da çobanlar kepenek giyerler)
Keramet	Ululuk, olağanüstü şeyler yapmak
Kerem	Cömertlik, bağış, lutuf
Kerim	Kerem sahibi, cömerd, ulu, büyük, Tanrı, büyük ihsan sahibi
Kerrar	Savaşta döne döne kılıç sallayan, Hayder-i Kerrar (Döne döne saldıran arslan) Hz. Ali'ye verilen ünvan
Kesret	Çokluk, bolluk
Keşiş	Papaz
Keşkûl	Dervişlerin para topladığı abanozdan yapılmış çanak
Keşti	Gemi
Ketm-i adem	Hiç bir varlığın olmadığı çağ
Kevn-i mekân	Varlık, evren, cihan
Kevn	Varlık
Kevser	Cennette bir ırmak; sonsuz, soy-sop (Hz. Muhammed'e ait) Kevser Havuzu'nun sakisi, Hz. Ali'dir
Key	Çok, pek, gayet
Kezek	Nöbet, sıra
Kezzab	Yalancı
Kıble-i can	Can kıblesi (kıble ibadette dönülen taraf ve yerdir)
Kığırmak	Çağırmak, bükme
Kıldan kıla	Bütün incelikleriyle

Kılmışam	Kılmışım.
Kırklar	Eshab-ı Soffa'nın ilk çekirdeğini oluşturan kişiler
Kışla	Kışlak, Askerin barındığı yer
Kışlamak	Kışı orada geçirmek
Kıvanmak	Neşelenmek, sevinmek, övünmek
Kıyam	Ayakta durmak (namazda)
Kıyamet	Ayağa kalkmak
Kıyas	Karşılaştırma, tartma
Kıyl ü kaal	Dedi-kodu
Kızb	Yalan
Kızgın	Ateşli
Kızlığı	Kıtlık
Kibriya	Büyüklük, ululuk
kil-ü kal	Dedi kodu
Kiram-ı nâs	Seçkin insanlar
Kisvet	Elbise
Kişt-zar	Tarla
Kişver	İklim, vilayet, ülke
Kitabı lemyezel	Kur'an-ı Kerim
Kiyik	Geyik
Koca	Yaşlı
Koçmak	Kucaklamak
Koduk, Kodak	Eşek yavrusu, sıpa
Kopmak	Ayağa kalkmak
Koz	Ceviz
Kudret	Gücü yetme; Tanrı
Kufar	Susuz yerler, ıssız çöller
Kufl	Kilit, sürgü
Kufür	Tanrı hükümlerini, yahut bunlardan birini inkar eden
Kuhl	Göze çekilen sürme
Kûh-i Kaaf	Kafdağı
Kur kuşak	Kemer, altınla, gümüşle bezenmiş kemer.
Kurb-i visal	Tanrı'ya erişme yakınlığı
Kurb	Yakınlık
Kurmak	Yayı germek
Kurret-ül-ayn	Göz aydınlığı, sevinç

Kurretü-l ayn	Göz nuru, parlak, nurlu
Kusur	Eksikler
Kusûr	Saraylar, köşkler
Kuşluk	Öğleden önceki zaman, sabah ile öğle arası
Kutb-ül-Arifin	Arif ve alimlerin seyyid ve mürşidi olan, Hacı Bektaş Veli'ye verilen sıfat
Kutb	En ileri, baş
Kutlu	Uğurlu
Kutub	Her çağda Tanrısal tasavvufa yetkili insan
Kuzlu	Kuzulu
Kübra	En büyük
Küduret	Üzüntü
Küfr	Örtmek, saklamak, Allah'a inanmama, dinsizlik
Küh	Dağ
Külli	Tekmil, bütün
Kün	Tanrı'nın evreni yaratırken buyurduğu "ol!" emri
Kün fe-yekün	Tanrı, bir şeyin olmasını istediği zaman " Ol deyince olur..." bkz. Yâ-sin suresi-82.
Küntü kenz	Tanrı, « Ben bir gizli hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için halkı yaratdım » buyurdu. (Şu emre dikkat edilirse, mahlukatın zuhuru, hubb-i Sübhani ile olduğu gibi, vüsulu de aşk-ı Rabbani iledir. Bkz. Binbir Hadis-Şemseddin Yeşil.)
Künzûz-i Hak	Tanrı'nın hazineleri
Küşâ	Açan
Küşâde	Açılmış
Kütah (kutek)	Kısa

— L —

Lahza	An
Lain	Lanetlenmiş
Lal	Dilsiz
Lanet	Rahmetten yoksun
Latif	Güzel
Lâ-cerem	Besbelli, elbette, kuşkusuz
Lâ-Mekân	Mekanı olmayan, mekansızlık alemi
Lâ-taayün	Tanrı'nın mutlak varlık alem

Lâ-ya'kıl	Deli, mecnun
Lâ-ya'lem	Bilmeyen
Lâ-yezal	Ölümsüz, yok olmaz, zeval bulmaz
Lâ-yu'kal	Akılla bulunmaz
Lâ-yüs'el	Sorumlu tutulmaz
Lâ	Yok, Hayır, olumsuzluk eki
Lâ Feta	"Fatih yoktur" anlamına gelir. Hz. Muhammed'in "Lâ Feta illa Ali Lâ seyfe illa zülfikar" sözünden alınmıştır
Lâ tenahi	Bitmez, tükenmez
Lâgari	Zayıf, arık olmak
Leb	Dudak
Ledün	Huzur, kat; Tanrı katı
Lel ü nehar	Gece gündüz
Lem-yezal	Sona eren ışık, parıltı
Leşker-i ervah	Ruh askerleri
Leşker	Asker
Levh-i mahfuz	Saklı sahifeler, Kur'an-ı Kerim'in aslı , Korunmuş levh; Tanrı bilgisi
Levh	Üstüne yazı yazılan düz taş veya tahta, levha
Levlak	Bir kudsi hadisten alınmıştır. Allah'ın Hz. Muhammed'e "Levllake levlak lema Halaktü-l eflak (sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım) şeklinde bir hitabıdır
Leyal	Geceler
Leyl	Gece
Leylet-ül-mi'rac	Mirac gecesi
Libas	Giysi, elbise
Likaa	Görüşüp buluşma
Lisan	Dil
Liva-ül Hamd	Hz. Muhammed'in bayrağı
Liva	Bayrak, sancak
Lonpay lonp	(Mühmelattan. Lop cup gibi)
Lütf	İyilik etmek, ihsanda bulunmak

—M—

Ma'bud	Tapılan, Tanrı
Ma'den-ül-Maarif	Marifetler, irfanlar ma'deni
Ma'mur	Bayındır

Ma'şuka	Sevilen kadın
Maab	Varılacak yer
Maani	Anlamlar
Mağlup	Yenilmiş, yenilen
Mağrib	Batı, garb
Mağrifet	Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması
Mağrur	Gururlu, kibirli, benlikli
Mağz	Öz ile iç içe
Mah-ı Tâbân	Parlak ay, parlayıcı
Mah	Ay
Mahabbet	Sevgi, sevmek, aşk
Mahal	Yer, alan
Mahayet	Nitelik
Mahbub	Sevgili, sevilmiş, sevilen
Mahbus	Hapsedilmiş
Mahfi	Gizli, saklı
Mahfil	Toplanma yeri
Mahkûr	Kahredilmiş
Mahlas	Şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma ad, lakap
Mahluk	Yaratılmış, yaratılan, yaratık
Mahlukat	Yaratılanlar, yaratılmışlar
Mahmur	Yarı sarhoş
Mahrem	Gizli
Mahşer	Kıyamet toplantısı, Tüm ruhların kıyamet günü toplanacakları yer
Mahz	Halis, katıksız
Mahza	Ancak, sadece, yalnız, halis
Mâh	Ay
Mail	Eğimli, meyil
Makam	Durak
Makrun	Yakın, kavuşmuş, yaklaşmış
Maksud	Dilenen, istenen, Kasdedilen şey, maksad, erek
Maksulat	Elde edilen
Maksurat	Parça, pörçükler
Makulat	Akıl yoluyla anlaşılan
Man'i	Anlam

Mana-yı mutlak	Hiç bir şeyle kayıtlanmıyan öz, sırf öz ve iç
Mana	Suretle, yani şekille tezahür eden iç, öz
Manend	Eşit, benzer
Mansı	Büyük rütbe, makam
Mar	Yılan
Marifet	Bilmek, tasavvufta, tasavvufa ait sözler, tanımak, anlamak
Masiva	Tanrı'dan başka bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan şeyler
Masiyyet	Kötü iş, isyan etmek
Maslahat	Yerine göre, icabeden iş, söz, eylem
Masnu	San'atla yapılmış; uydurulmuş
Maşrık	Doğru
Maşuk	Sevilen, sevilmiş
Maşuka	Sevilen kadın
Matla	Doğacak, doğacak yer
Matlab	İstenen, meram, aranılan
Matlub	Talip edilen, istenen
Matrabaz	Muhtekir
Mazarrat	Zarar vermek
Mazhar	Ulaşma, kavuşma, şereflenme
Mazhariye	Yüce aşama erişme
Mazmaza	Ağzı su ile çalkalamak
Mazur	Özürlü
Me'mül	Umulur, olabilir
Meadin	Ma'denler
Meal	Anlam
Meani	Anlamlar, manalar
Mecal	Takat, güç, tahammül
Mecla	Sığınak
Mecnun	Deli, divane
Mecruh	Hasta, yaralı
Meçhul	Bilinmeyen
Meded	Yardım
Mefhum	Anlam, kavram
Meftun	Sihirlenmiş, gönül vermiş, hayran

Meges	Sinek
Mekaal	Söz
Mekân	Yer, mahal, hane
Mekkar	Hileci, düzenci
Mekr	Hile
Mekrümet	Ululuk, yücelik
Melaik	Melekler
Melal	Hasret, sıkılma, sıkıntı
Melamet	Kınamak; dünya malından yüz çevirmek
Melami	Parıltılar, aydınlık
Melci	Sığınacak yer (Melce-i Kurbu Hudâ Allah'a yakın olma, Allah'a sığınma)
Melekût	Melekler, kuvvetler alemi, Maddi olmayan alem
Mellah	Gemici
Melûl	Mahzun, bıkmış, usanmış, elemli, üzgün
Memat	Ölüm
Men-Aref	Kendini bilme, kendini kötülükten koruma
Men	Ben
Menahi	Yapılması günah olan şeyler
Menal	Erişilen
Menazil	Menziller, konaklar
Menba	Kaynak
Menca	Kurtuluş yeri, necat bulma
Menfa	Sürülen yer,sürgün yeri
Mengüş	Küpe
Menkûr	İnkâr eden
Menna	Engel olan, men eden
Mennan	Bol bol nimet veren; Tanrı
Mensûh	Hükmü kaldırmış
Mensur	Ferman, berat
Menşur	Belge
Menzil	Konaklamak
Merazâr	Cayırlık, çimenlik, reddedilmiş
Merd-i akıl	Akıllı kişi
Merdan	Yiğitler, mert insanlar (Hz. Ali'nin sıfatlarındandır. Şah-ı Merdan. Yiğitlerin Şahı)

Merdane	Ercesine, erkekçe
Merdûd	Koğulmuş
Merduman	İnsanlar, Adamlar
Mergul-ü Ukul	Aklın ahenkli sesi, güzel ses
Merhum	Rahmetli
Mersiye	Ağıt
Merva	Rivayet eden, söyleyen
Mesel	Örnek
Mesel bağlamak	Örnek vermek
Mesiha	Şifa veren hayat veren (Hz. İsa'nın şifa veren nefesinden kinayettir)
Meskenet	Yokluk, yoksulluk. Benlikten varlıktan geçme
Mest	Sarhoş, çakır keyf
Mestane	Sarhoş, sarhoşlar, sarhoşçasına
Mestür	Örtülü
Meşayih	Şeyhler, ulular, ihtiyarlar, erenler
Meşe	Farsça bişeden bozma orman
Meşgul	Bir şeyle uğraşan
Meşhun	Dolu, dolmuş
Meşreb	Huy, tabiat, yol, amaç, su içilen yer
Meşrur	Sevinçli, sevinmiş
Meta	Satılacak mal, eşya
Mevali	Yüksek rütbeli kadı'lar, bilginler, köleler, mevleviyyet payesine ulaşmış sarıklı alimler
Mevc	Dalga
Mevc urmak	Dalgalanmak
Mevcudat	Varlıklar
Meveddet	Sevgi, muhabbet
Mevt	Ölüm, benliği öldürme (mec.)
Mevzua	Ölçülü
Mey	Şarap, içki
Mezahir	Bir şeyin göründüğü yerler
Mezhep	Yol, yolak, Dinde anlayış, ibadet yolu
Mezid	Artma, arttırma, çoğaltma
Miftah	Anahtar
Mihman	Konuk, misafir

Mihnet	Eziyet, keder, dert
Mihr	Sevgi, güneş, muhabbet
Mihrap	Namazda imamın durduğu kıbleye karşı oyulmuş yer
Miktar	Had
Milk	Saltanat
Milket	Varlık
Min'ş-şems	Anahtar
Minber	Camide hutbe okunan yer
Mir-i miran	Beylerbeyi
Mir	Leşker, komutan
Mir'at	Ayna
Mirvarı	İnci
Misbah	Mum, kandil
Miskin	Yok, Yoksul; varlığını Hakk'a vermiş vehim'deki varlıktan kurtulmuş, yokluk, varlıktan benlikten geçmiş.
Mişkat	Kandil konan hücre
Miyan -bend	Kemer, kuşak
Mizac	Karakter , huy
Mizan	Terazi, öbür dünyada kurulacak bir tür terazi
Muallak	Asılmış, ertelenmiş, askıda kalmış, boşlukta duran
Muamma	Anlaşılması güç olan söz
Muarrefat	Bilinenler
Muattar	Güzel kokulu
Muazzeb	Eziyet çeken, sıkıntı gören
Mubahhal	Bahil, cimri, pinte, nekes
Muciz	Acze düşüren, başkalarını geride bırakan, izin veren
Mugayyebat	Görünmeyen şeyler
Muhakkik	Gerçeğe ermiş, gerçekleyen
Muhal	İmkansız, uygun, olmayacak şey
Muhalit	Aykırı, karşın
Muhammes	Beş mısralı manzume
Muhanet	İş bitirmeyen, nekes
Muhayyile	Hayalgücü
Muhdesat	İcad edilen, yeniden meydana getirilen
Muhib	Seven, bir tarikata giren, dost, Hacı Bektaş Veli'ye sevgi ile bağlı olan kişi

Muhibban	Muhibler
Muhit	Her şeyi kapsayan
Muhkem	Sağlam
Muhlis	Halis, dostluğu içtenlikli olan, özü doğru, özgü
Muhtasar	Özetlenmiş
Muin	Yardımcı, kurtarıcı
Mukabil	Karşı
Mukarreb	Yakınlaştırılmış
Mukarrer	Kesinleşmiş
Muktedâ	Kendisine uyan, örnek tutulan, uyulan
Mumiyân	Beli kıl gibi ince, sevgili
Munzam	Düzenlenmiş
Mur-ı Lenk	Topal karınca
Murdar	Pis, leş
Murg-u şeb	Gece kuşu
Mûr	Karınca
Musaffâ	Temiz, arınmış
Musahib	Yol kardeşi, sohbette bulunan, arkadaş
Musavvir	Varlıklara şekil veren, Tanrı
Mushaf-ı hüsn	Güzelliğin sayfaları
Mut	Bir hububat ölçüsü
Muti	İtaat eden
Mutlak	Salt, bir kayıtla kayıtlanmamış
Mutrib	Çalgı çalan
Muzd	İş karşılığı ücret
Mü'min	İnanan, müslüman
Mübareze	Savaş, çaba
Mübariz	Savaş eri, savaşan
Mübin	Açık, belli
Mücerred	Tek, yalnız; evlenmemiş
Mücrim	Günahkar
Mücteba	Seçilmiş, seçkin, güzide (Müctebai memduha:Övülerek seçilen)
Müdam	Devamlı, sürekli, boyuna
Müdami	Daimi
Müdare, müdara	Yumuşak huyluluk, herkesle hoş geçinmek

Müdavim	Devam eden, devamlı
Müdebbir	Tedbirli
Müennes	Dişil, kadın
Müheyya	Hazırlanmış
Mührurulmak	Susturulmak
Müjgan	Kirpikler
Mükevvenat	Yaratılmışların tümü, evren
Mülebbes	Giyinmiş
Mülk-i bekaa	Sonsuzluk ülkesi
Mülk-i diğer	Başka varlıklar, ahiret
Mülk-i ezel	Önüne ön olmayan ezeli ülke, Sonsuz, sevalsiz, ezeli, saltanat
Mülk-i fena	Dünya yokluk mülkü
Mülk	Varlık
Mülket	Ülke
Mümeyyiz	Ayırdeden
Mümin	İnanan
Münâcât	Gizlice dua etme, Tanrı'ya yalvarma
Münafık	Nifak çıkaran, iki yüzlü
Münci	Kurtaran, halaskar
Mündemiç	Dürülüp sarılmış
Müneccim	Yıldız bilgini
Münevver	Aydınlatılmış, nurlandırılmış
Münezzeh	Temiz, arı, arıtılmış, arınmış
Münferid	Yalnız, tek
Münir	Işık veren, parlak
Münkad	Tabi olmuş, inkiyad etmiş
Münker-Nekir	Kabirde soru soran iki melek
Münker	Makbul olmayan
Münkir	İnkar eden
Münkir geçinmek	Gerçekten inkar etmediği halde kendisini inkar ediyor göstermek
Mürde	Ölü
Mürebbi	Terbiye eden, yetiştiren
Mürg-i gönül	Gönül kuşu
Mürid	Derviş, talib

Mürsel	Gönderilmiş, şeriat sahibi peygamber
Mürşid	Doğru yola götüren şeyh, önder
Mürted	Dininden dönmüş
Mürüvvet	Erlik, adamlık
Müstağraf	Kendinden geçmiş kişi, Boğulmak isteyen
Müstakim	Doğru, dürüst
Müstecmi	Toplayan, toplanan
Müşahede	Göz ile görme, görüşmek, gerçeği görmek
Müşerref	Şereflendirilmiş, şerefli
Müşk	Misk
Müşkil	Zor, güç
Müşrik	Şirk koşan. Tanrı'ya eş ortak tanıyan
Müştak	Özleyen, isteyen, arzu eden, özlem çeken
Müttaki	Kötülükten sakınan
Mütteakin	Çekinen, sakınan, Allah'dan korkan
Müyesser	Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen. kolaylaştıran
Müzekker	Erkeğil, erkek
Müzeyyen	Süslenmiş

— N —

N'ola	Ne ola, ne olur
Na-Murad	Murat almayan
Na't	Hz. Muhammed'i öven kaside
Naci	Kurtulmuş, esenlik, selamete kavuşan
Naçar	Çaresiz, aciz
Nâdân	Cahil, terbiyesiz, nobran
Nâgâh	Ansızın
Nagehan	Ansızın, beklenmedik bir zamanda
Nağam	Nameler
Nahcir	Av. Tutulmuş hayvan
Nahiv	Sözdizimi, gramer
Nahl-ı Yabis	Kuru ağaç
Nakam	Muradına ermemiş
Nakd	Akçe, peşin eldeki şey
Nakıs	Eksiklik
Nakib-ül-Eşraf	Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin işlerini yürüten

Nakib	Bir toplumun başkanı; tekkede şeyhin vekili
Nakkaş	Süsleme sanatçısı, nakış yapan
Naks	Eksik olmak
Nakş	Resim, zinet, zahir, görünüş
Nakş ü nigâr	Süs püs
Nakuş	Çan, kilise çanı
Nalân	İnleyen
Nale naliş	Ağlayıp sızlama
Nam	Ün, ad, san
Namerd	Merd olmayan, korkak, alçak
Nami	Büyüyen, boy atan, üreyen
Nân	Ekmek
Nareste	Erişmemiş, genç
Nâr	Ateş
Nasıb	Rızk, pay
Nasihat-amiz	Öğüt alınacak söz
Nâs	İnsanlar
Naşi	1) Neş'et eden ileri gelen, 2) Mezhepten dışarı, kötü kişi, 3) Engel
Natık	Söyleyen, konuşan
Natüvan	Çelimsiz, zavallı
Naz ü niyaz	Nazlanmak, yalvarmak
Nazar	Bakış, bakmak
Nazar ıssı	Bakış sahibi, Müürşit, Bakışıyla feyz veren
Nazar kılmak	Bakmak
Nazargâh	Bakış yeri
Nazenin	Narin, cilveli (Tarik-i nazenin + Bektaşi yolu)
Nazık	İnce, zayıf
Nazil oldu	İndi
Nazir	Benzer, eş
Nazzel-el-fürkan	Ayet.
Nâ , tüvan	Güçsüz zayıf
Neag	Ayıp, ar, haya
Nebi	Peygamber, haberci, haber getiren
Necabet	Soyluluk, soy temizliği
Necaset	İnsan pisliği, kazurat, murdar

Necl	Evlad, oğul, sülale
Necm	Yıldız
Nedamet	Pişmanlık
Nef	Fayda
Nefes	Soluk, deyiş
Nefh	Üfürmek
Nefrin	Lanet ve beddua etmek
Nefs-i Emmare	İnsanı zevk içine iten kötü istek
Nefs	Can, ruh, insan
Nehar	Gündüz
Neheng	Timsah
Nekes	Cimri, iş bitirmez
Nem	Islaklık
Nerdin	Tavla oyunu
Nesb	Atama
Nese	Nesne
Nesl-i ezher	Güzel soy, nurlu soy
Nesl	Kuşak, soy
Neşâd efzâ	Sevinç artıran
Neşve bahş	Neşelendiren, keyf veren
Neşr	Dağıtmak
Neva	Ses, seda, ahenk, name
Nevale	Yiyinti
Nevbahar	İlkbahar
Nevbet	Sıra, nöbet
Nevcivan	Taze, genç, delikanlı
Neyşeker	Şeker kamışı
Nezhullah	Allaha sığınmak
Nezil	Yukardan aşağıya inen
Nezr	Adak, adama, dergah'a yapılan bağış
Ni	Ne
Nial	Ayakkabılar, nalınlar
Neml	Karınca
Nice nite	Nasıl, ne kadar
Niceme	Her ne kadar
Nicesi	Çokları, çok kimseler

Nida	Seslenme
Nidelim	Ne edelim, ne yapalım.
Nifak	İki yüzlülük, kötülük
Nifrin	İlenmek, beddua etmek
Nigah	Bakış
Nigar	Resim, güzel, sevgi
Nihan	Gizli, görünmeyen
Nihayet	Son, netice
Nik-hisal	Huyu iyi olan, ahlakı güzel olan
Nik-nam	Namı iyi olan, ünü iyi olan
Nikaabe	Nakiblik, vekillik
Nikaabet-i Eşraf	Peygamber soyunun hükümetle olan işlerinde vekillik etme
Nikab	Peçe, yüz örtüsü, perde
Nisar	Saçmak, dağıtmak
Nisar olmak	Saçılıp dökülmek
Nisbet	Bağlılık, ilgi, kıyaslama
Nisyan	Unutma
Nisyan	Unutmak
Nişân	Belirti, iz
Nite ki	Nasıl ki, nice, nitekim
Nitmek	Ne etmek
Niyaz	Yalvarış, Tanrı'ya sığınma, yalvarmak
Niyazat	Niyazlar
Niyyetül gazâ	Savaş niyeti
Nöker	Azlıktan, olmayış
Nufte	Erlik suyu, meni, ak mürekkep
Nuh Nebi	Adem peygamber torunlarından bir peygamber. Bunun zamanında, insanlar azmış, o da beddua etmiş, Tanrı, gökten yağmur yağdırmış, yerden sular fışkırmış, tufan olmuş ve herkes ölmüş, yalnız Nuh'un gemisine binen insan ve hayvanlar kurtulmuş, insan ve hayvan soyu, bunlardan türemiş. « Nuh Nebiden kalmış » sözü, eskilik bildiren bir sözdür.
Nukül	Vazgeçme, cayma
Nur	Işık, aydınlık
Nur olmak, nuş etmek	İçmek, mest olmak, tad bulmak

Nûr-ı kadim	Evveline evvel olmıyan nur
Nush	Nasihat verme, öğüt
Nûş	İçmek
Nutk-ı Hak	Tanrı sözü
Nutuk	Deyiş, Nefes
Nûzûl	İnmek
Nükte	Espiri
Nümayan	Görünen, meydanda, aşikar
Nümayiş	Gösteri
Nüsha-i kübra	Suret-kebir, büyük nüsha
Nüzül	Yiyecek içecek

— O- Ö —

Ocak-zade	Ocaktan gelenler yol ulularının soyundan gelenler
Ocak	Bir tarikata bağlı olan yöneticilerin geldikleri soy
Od	Ateş
Oğlan	Ergenlik çağına gelmemiş erkek çocuk
Oğlancık	Küçük erkek çocuk
Oğratmak	Bir derde, bir işe düşürmek, müptela etmek
Oğrı-Uğru	Hırsız
Okugan	Okuyan
Okumak	Çağırmak
Ol	O, O kişi, o şey
Olavuz	Olalım
Oldur	O'dur
Oluk dem	O anda, hemen, derhal
Olurmısa	Olsaydı, olabilse
Onarı	İyi, düzgün, uygun (Bu şiir, sür realist şiirleri andırmaktadır.
Onmak	Düzene girmek
Onulmak	Düzene rahata kavuşmak
Öd	Edep, safra kesesi
Öğ	Asıl, öz, maya, akıl, fikir
Öğindirmek	Aklını başına almak
Öğmek	Övmek
Öğüt	Nasihat

Öküş	Çok, fazla, ziyade, fazla, ziyade
Ölçecik	Ölçek, buğday ölçmeye yarayan ölçü aracı, ölçekcik
Ömr-ü fani	Ölümlü, yok olacak ömür
Ön	Önce, evvel
Öndül	Ödül
Örtürmek	Örtünmek
Öşr, öşür	Onda bir
Öte	İleri, öbür dünya
Ötürü	İçin, dolayı
Öz	İç
Özge	Başka, yabancı
Özgü	Özellikle bir şeye ait olan
Özlemek	İştiyak duymak

— P —

Pâ, pây	1) Ayak, 2) Hisse
Padşah	Padişah
Pak	Temiz, arı
Palan, pılan	Hayvana vurulan eğer, semer arası kumaş
Palheng	Kemend, dizgin
Paluze	Pelte
Panbuk	Pamuk
Pare	Parça
Paşa	Ulu, reis
Pay-mal	Ayaklar altında kalmış
Payan	Son
Payanda	Destek, direk
Pâydâr	Duran, ölümsüz
Pâymâl	Ayaklar altında
Pekçe	Daha pek, daha sert
Penah	Sığınacak yer
Penahi	Sığınma, sığınılan
Pençe-i Al-i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin beşlisi. Bu beş kişiyi temsil eden, bir elin beş parmağına verilen anlam
Perakende	Dağınık

Perde-i izzet	Yücelik perdesi
Peri	Çok güzel; cin kızları
Perişan	Dağınık
Perran	Uçan
Pertev	Işık
Pervane-veş	Pervane gibi
Perverde	Beslenmiş, eğitilmiş
Perverdigâr	Besleyen, büyüten, Rızklandırıcı, terbiye edici; Tanrı
Pes	Sonra, demek ki
Peygam	Haber
Peykâr	Savaş, döğüşme
Peyman	Yemin
Peymanesi dolmak	Eceli gelmek
Peymâne	Kadeh
Pindar, Pendar	Zannetme; böbürlenme
Per	Kanat
Pinhan	Gizli
Pir-i peyker	Pir çehreli, pir yüzlü
Pir	İhtiyar, ulu, tarikatı kuran, yahut o yolun büyüğü, dinde ve ibadette bir yöntem meydana getiren kişi, din ulusu
Piran	Pirler, evliyalar
Piş-kadem	Önder
Piş-rev	Önde giden
Piş-va	Örtülmüş, örtü = puşide
Piş ü pes	Ard ve ön
Pişe	San'at
Pişude	Çok Tanrı'lı kavimlerde tapındıkları heykelcikler, sair yapma şekiller
Piyale	Kadeh
Pul	Akçe, değeri az para
Put-Uzzaz	İslamiyetten önce kabedeki putlardan biri
Pür-nur	Nurlu, ışıklı
Püser	Oğul, çocuk

— R —

Rah	Yol
Rahl	Göçmek
Rahm	Acıma, esirgeme, koruma
Rahman	Herkese merhamet eden Allah, Rahmeti herkesi kavrayan

Rahmet	Acımak
Raht	Mal, mülk
Râm	İtaat eden, boyun eğen
Rana	Güzel, hoş, latif
Rast	Doğru, düz
Rasul-ullah	Tanrı'nın temsilcisi, Hz. Muhammed
Raygan	Bedava, ucuz
Râz	Sır, gizlenen şey
Rebab	Bir müzik aleti
Reca	Dilemek, istemek, yalvarmak
Reh -Nüma	Yol gösteren, Önder, peşinden gidilen
Rehâ-kâr	Kurtarıc ı
Rehber	Klavuz, yol gösterici
Rehbin	Yol gösteren
Remz-i dil	Gönül işareti
Rencûr	Hasta
Revan	Yürüyen, giden, akan
Reviş	Gidiş, tarz, uslup
Rıdvan	Razı olmak, hoşnutluk, cennette bir melek
Rıfat	Üstünlük, ululuk
Rıfk	Yumuşaklık, tatlılık
Rıhlet	Göçme, ölme
Rıka	Kısa mektup, dilekçe, üzerine yazı yazılan kırtas, bir yazı şekli
Rical	Mevki sahibi kişiler, erkekler
Rical'i Gaib	Rical-i gayb = Her devirde olan fakat bilinmeyen ve Allah'ın emirlerine göre yeryüzündeki insanları idare eden mübarek kimseler
Rind	Kalender, aldırışsız, derviş
Rindan	Kalenderler, dervişler
Risalet	Elçilik, peygamberlik
Rişde	İplik, ilgi, bağ
Riya	Gösteriş, görünsün diye ibadet, Özü sözü bir olmayan, iki yüzlülük
Riyazat	Az yemek, az içmek, az uyumak, yoluyla yapılan ibadet
Ruh-i Kuds	Kutsal ruh Cebrail
Ruh-u revan	Gezen, bir yerde durmayan ruh

Ruhsari	Yanak, yüz, çehre
Rumuz	İşaretler, manası gizli sözler, remizler, simgeler, anlamı kapalı sözler
Ruz	Gün, gündüz
Ruz u şeb	Gündüz-gece
Rû	Yüz, çehre
Rûzi	Rızık
Rüku	Namazda bel düz hale gelmek ve ellerle dizler tutulmak üzere eğilmek
Rüşd-ü Reşad	Manevi doğru yolu bulup ona gitme
Rüzgar	Zaman

—S —

Saad	Kutluluk
Sabak	Ödül, ders, mesk
Sabır	Dayanmak
Sabil olmak	Bol olmak, bağışlanmak
Sabit-Kadem	Sözünde duran
Sabit	duran
Sabr	Sabırlı
Sacid	Secde eden, alnını yere koyan
Sadat	Seyyidler
Saddak	Gerçek
Sadık	Doğru, gerçek
Sadr	Sadrazam sözcüğünün kısaltılmışı, Başkan, kazasker
Sâd-hezar	Yüz bin
Safa-nazar	Temiz, riyasız, şehvetsiz bakış
Safa	Temizzlik, arılık
Safalaşmak	Erler ve dostlarla gönül temizliğiyle muamele
Safi	Temiz, arı
Sâf	Dizi, sıra, hiza
Sağ-sağlık	Esenlik
Sağınç	İstek, Hülya
Sahavet	Cömertlik, el açıklığı, cömert
Sahba	Şarap
Sahha	Afiyet olsun yerine söylenen söz

Sahib-kıran	Evreni buyruğu altına alan; talihli ve başarılı padişah
Sahib-liva	Hz. Muhammedi'in bayrağını taşıyan
Sahib-serir	Taht sahibi
Sahib-zaman	Zamanın sahibi; İmam Muhammed Mehdi
Sahih-kabul	Kabul eden
Saib	Uygunluk
Said	Esenliğe ermiş, kutlu
Sail	Soran, dilenen; akan, dilenci
Saiın	Oruç tutan
Sakıy	Su ve içki sunan
Sakka	Su dağıtan, su veren
Sakula gülmek	Aldatmak
Sala	Çağrı
Salaca	Üstünde ölü götürülen tahta
Salâh	Düzelmek, iyilik, dine bağlılık
Salâr	En büyük, baş kumandan
Salat-ı subh	Sabah namazı
Salat	Namaz, dua
Salatın	Sultanlar
Salavat	Hz. Peygamber ve soyuna dua
Salik	Yola, tarikata giren, Bir yol tutturan
Salus	Gösterişçi, yobaz, hilekar
Salus, salusluk, saluslamak	Düzenbaz, Riyakar, suret ağruluğu, iki yüzlülük, Bu kötü huyu huy edinmek
Sâmed	Pek yüksek, ulu, kimseye muhtaç olmayan, Tanrı
Sançmak	Saplamak
Sanem	Güzel kimse, tapılan
Sapmasız	Sapmaksızın
Sarp iş	Güç iş
Sataşmak	Bir güç işe uğramak
Satı pazar	Alışveriş
Satıcağız	Satınca
Savn	Koruma, muhafaza, siyanet
Sayakmak	Aslına ulaşmak
Sâye	Gölge
Saykal-saykal urmak	Parlaklık, parlatmak

Sayrı	Hasta
Sayvan	Gölgelik
Sayyad	Avcı
Saz	Bir çalgı aleti
Sazkâr etmek	Düzene sokmak
Seb	Gece
Seb'ül mesan	Yedi kat gökyüzü, fatiha suresi
Sebak	Ders, ödül
Sebel	Bakiye, arta kalan
Sebil	Yol; pek çok
Sebilullah	Tanrı yolu
Secde	Ellerin ve alnın yere yapıştırılması yeklindeki ibadet vaziyeti, cem ayinlerinde tanrıya niyaz
Sefâl	Sefil, yoksul
Sefer	Yolculuk
Sefer etmek	Bir yere gitmek
Seğirdiben	Seğirterek
Seğirtmek	Acele koşmak , koşmak
Sehhare	Büyücü karı, dünya
Sekahüm hamri	Kur'an'ın dehr suresinin 21. ayetinde "Sekahüm Rabbihüm şeraben tahûra" sözcüğünden kaynaklanan deyim., Tertemiz şaraplar içirir, anlamında
Sekahüm Rabbühüm	Kuranın (VII. sure 172-173. ayeti. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" anlamına
Selamet	Esenlik
Selef	Bir görevde daha önce bulunmuş kimse, eski adam
Selki	Hafif, yeğin.
Selsebil	Cennette bir pınar
Sem	İşitme, kulak verme, duymak
Sema	Dinsel raks, semah
Semiz	Besili
Semmi-sefid	Ak zehir
Sena	Övme, övüş
Seng -i hara, hara	Mermer taşı, sert taş, granit
Seng	Taş
Senma	Soğuk, kış
Ser-bürehne	Baş açık

Ser-çeşme	Kaynağın başı, önder
Ser-efraz	Başkalarından üstün olan, baş üstünde olan
Ser-hoş	Sarhoş
Ser-maye	Ana mal
Ser-mest	Sarhoş
Ser	Baş
Serap	Çölde insanın gözüne görülen vaha, su hayali
Serapa	Baştanbaşa
Seraser	Baştanbaşa
Serbeser	Büsbütün , baştan başa
Serdar	Başkomutan
Serencam	Baştan geçen
Serfiraz	Başı yukarı, üstün
Serfürü	Baş eğme, söz dinleme
Sergerdan	Başı dönen, sersem, şaşkın
Sergüzeşt	Serüven, birinin başından geçen olaylar
Serkân	Sarhoş olma
Serkeş	Baş çeken, itaatsiz
Serteser	Baştan başa, hep, bütün
Server	Başbuğ, ulu, ileri gelen
Serzeniş	Başa kakma, takaza
Setretü-l Müntehâ	Son perde, en son aşama, daha sonrası olmayan durak. (Mi'rac'da Hz. Muhammed'in vardığı son merhale)
Settar	Örten, Allah
Sevi	Muhabbet, sevgi, aşk
Sevişmek olmak	Sürekli aşka düşe duran
Sevrikmek	Bakmak
Seyf-i kaatı	Keskin kılıç
Seyr-i fillah	Tarikatta izlenen usulün ikinci mertebesi, (Seyr-İllallah, Seyr-fillah, seyr-maallah, Seyr-anillah)
Seyr	Gitmek
Seyr an-illah	Tanrı'ya yönelen yolculuk
Seyr ila'llah	Tanrı yolculuk
Seyr maa'llah	Tanrı ile yolculuk
Seyrab	Suya kanmış doymuş
Seyran	Gezinme

Seyretmek	Gezmek
Seyyid	Efendi; Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüzeyin soyundan gelen
Sıbt	Torun
Sıddıyk	Gerçek
Sımak	Kırmak
Sındı	Makas
Sınıkmak	Alt olmak, bozguna uğramak
Sınmak	Kırılmak, bozulmak
Sırat	Yol; cehennemin üstündeki kıldan ince, kılıçtan keskin köprü
Sıratül-müstakim	Doğru yol
Sırf	Yalnız
Sırreylemek	Gizlemek
Sızmak	Madenin erimesi, kalpının gitmesi
Si-mürg -i Kaaf	Kafdağının Zümrüdüanka'sı (Bkz. Simürg)
Si vü dü	Otuz iki sayısı; varlık türlerini özünde topladığına inanılan sayı. Bazı mutasavvıflara göre otuz ve otuz iki kutsal sayıdır. Özellikle Hurufi Mezhebinde otuziki harfin ayrı ayrı anlamları vardır.
Siccin	Cehennem
Siğirtmek	Koşmak, atılıp koşmaya başlamak
Sim ü zer	Gümüş ve altın
Simurg-ı anka	Anka kuşu
Simürg	Kafdağında yaşadığı sanılan, otuz rengi olan ve otuz kuşu özünde yansıtan masal hayvanı (Si vü dü)
Sinek üşmek	Leş olmak
Sinle sınlek	Mezarlık, mezar taşı
Sipahi	Atlı asker
Sir	Tok
Siret	Bir kimsenin içi, gidişi, ahlakı
Sitr	Perde, örtü
Siva	Tanrı'dan gayrı varlıkar
Siyanet	Koruma
Siyaset	Oldurmak
Sofi, sufi	Tasavvuf yolunu benimseyen
Sofu	Dindar

Soğulmak	Suyu, seli çekilmek
Sohbet	Görüşüp konuşmak
Sokum	Lokma, yudumluk ekmek, yemek
Soru-hesap	Kıyametten sonra mahşerde, öldükten sonra kabirde, dünyada yapılan işlenen işlerin hesabının iki melekçe sorulması
Sorucu-Sorucular	Kabirde soru soran iki melek (Münker-Nöker)
Söyünmek	Sönmek, bitip sönmek
Söz çatmak	Söz söylemek. sözü söze ulamak
Söz katmak	Birisi bir söz söylerken sözüne katıp eklentiler yapmak
Subh	Salihler, günah işlemeyenlen, temiz insanlar, sabah
Suci	İçki
Sud	Fayda
Sudûr	Göğüsler; çıkış
Seyfullah	Alllah'ın kılıcı
Sufi-i salus	Mürayi sufi , iki yüzlü sofu
Sufi	Tasavvuf ehli, derviş (Melamet, yani kınanma yolunu tutan ve tekke, giyim, tören gibi şeylerle halktan ayrılmayı kabul etmiyenler, sufileri, bu kayıtlara bağlı oldukları için hoş görmezler. Mevlevi ve Bektaşiler, melameti üstün tutarlar ve bu tarikatler, esas bakımdan, melamet yolundan meydana gelmiş tarikatlardır)
Suhangü	Söz söyleyen
Suhendân	Ne söylediğini bilen
Suk	Çarşı, sokak
Sulb	Züriyet, evladlar, soy
Sulfi (Sufli)	Adi, aşağı
Sun	Yapış, iş, sanat
Sunullah	Allah'ın kudreti
Sur-nâ	Bir çeşit nefesli çalgı
Sur düdüğü	Kıyamette İsrafil adlı büyük meleğin üfleyeceği boru, düdük
Suret	Dış görünüş, biçim, Şekil, yüz, güzellik
Suret gözü	Can gözü karşılığı
Sûr	Boynuz, boru, kale, hisar
Susak	Su içmeye mahsus kap
Susalık	Susamak

Susığırı	Manda
Suz	Yanış, yakış
Suzan	Yakan, yakıcı
Sücud	Secde etmek
Sühan	Söz,
Sükker	Şeker
Sümük	Kemik
Süngek	Süngük
Sünmek	Çıkmak, uzamak
Sünnet	Hz. Peygamberlerin işleri, buyrukları
Süphan	Allah, Noksan sıfatlardan münezzeh
Sürçek	Sürçen, ayağı yere takılan
Süruyu gelmek	Sürünmek
Süsmek	Yeşerip büyümek
Şükker	Şeker

— Ş —

Şad	Sevinçli, memnun
Şad ü hurrem	Sevinçli olma hali
Şadan, şadman	Sevinçli
Şadi	Neşe, sevinç
Şadilik	Sevinç
Şaduman	Sevinçli olan
Şah-ı hüsn	Güzellik padişahı
Şah-ı Kevneyn	İki cihanın padişahı; Hz. Muhammed
Şah-şeh	Hükümdar
Şahenşeh	Padişahlar padişahı
Şakımak	Kuşun neşe ile ötmesi
Şakir	Şükreden
Şam ü seher	Akşam sabah
Şaplak	Tokat sille
Şar	Kent, şehir
Şaraben Tahûr	Kur'an'ın Dehr suresinin 21. ayetinde Tanrı'nın cennette olanlara içireceğinden bahsettiği şarap, temiz içki
Şaz	Sevinç, sürur, kaide dışı
Şeamet	Uğursuzluk
Şeb	Gece

Şecaat	Yiğitlik, yüreklilik
Şecer	Ağaç, değnek, odun
Şefakat, şevkat	Esirgemek
Şefi-ül-mücrimeyn	Mücrimlere şefaat eden, Hz. Muhammed
Şefi	Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden
Şehd	Bal
Şehinşah	Şahlar şahı
Şehla	Ela gözlü, koyu mavi, ela.
Şehper	Çok büyük kanat
Şehvar	Şaha yakışacak surette, büyük çok değerli inci
Şek	Şüphe, zan, tereddüt
Şem	Mum
Şem'a	Çerağ, mum, mumlu fitil
Şemir	Kılıç
Şems	Güneş
Şer	Kötülük
Şeref-i Siyadet	Seyyidlik şerefi
Şerer-nâk	Ateş saçan, kıvılcım saçan
Şerha	Kesilmiş, dilinmiş, şey, parça
Şerif	Hz, Hasan'ın soyundan gelen, onurlu
Şevk-i tâb	Tanrı sevgisiyle coşma, yanma
Şerik	Ortak
Şeş cihet	Altı yön, yukarı, aşağı, ön, ard, sağ, sol
Şeşmek	çözmek, çıkarmak
Şeşolmak	Rastlamak
Şeşta	Altı telli saz
Şevk	Arzu, keyif, neş'e, ışık
Şeyatin	Şeytanlar (Şeytan, müslüman inancına göre, ateşin dumansız alevinden yaratılmış, meleklerle beraber uzun zaman Tanrıya ibadet etmiş, hatta melekler, bu ibadeti görüp şaşırmışlar, ilk insan ve ilk peygamber olan Adem yaratılınca Tanrı, meleklere, ona secde edin diye emir vermiş, hepsi secde ettiği halde Şeytan secde etmemiş ve Tanrının lanetine uğrayıp cennetten sürülmüş. Bu yüzden Adem'e ve eşine düşman olmuş ve bir düzenle cennete girip, Tanrının, yemeyin dediği meyvadan yedirmiş, onlara ve soylarına kıyamete dek, kendisi ve soyu, düşman olmuştur)

Şey'ullah Şey'en lillah	Allah için bir şey, istenirken dervişlerin söyledikleri söz
Şeybetin	Saça sakala ak düşürmek, ihtiyarlamak
Şeyda	Divane, aşkdan aklını kaybetmiş, deli
Şeyh	Ulu, ihtiyar; uyulan, tarikat kurucusu
Şikar	Av
Şikâra çıkmak	Ava çıkmak, avlanmak
Şir-i Yezdan	Tanrı arslanı, Hz. Ali'nin sıfatlarından biri
Şir-şar	Arslan avcısı
Şir	Arslan
Şir ü asel	Süt ve bal
Şirin	Tatlı; Gerhad ve Husrev'in sevdikleri kızın adı
Şirk	Tanrı'ya ortak koşma, en büyük günah
Şive	Cilveli hareket
Şivekar	Cilveli, işveli
Şol	Şu
Şom	Uğursuz
Şuara	Şairler, ozanlar
Şuğl	Meşgul olma; dert
Şukr-şükür	Görülen lutfa edilen ihsana elde edilen nimete karşılık maddi, manevi minnet
Şule	Parlaklık
Şule vermek	Parıldamak, aydınlatmak
Şuride	Perişan
Şür (şar)	Tuzlu, coşup köpürmek
Şür eylemek	Coşmak

— T —

Ta-nihayet	Sonuna dek
Ta	Görünen çevresi, ufuk, uzak
Ta'n	Yerme, sövme
Taakkul etme	Akıl etme
Taat	İbadet
Tabıl baz	Davul çalan
Tabir	Düş yormak
Tabl	Davul
Tâb	Işık
Tâbân	Parlak, ışık

Tacil	Acele etmek
Taç	Başa giyilen değerli serpuş
Tad	Lezzet
Tağyir	Başkalaştırma, bozma, değiştirme
Taharet	Temizlik, temizlenme
Tahir	Temiz
Tahkik	Gerçekte , araştırma, soruşturma
Tahmir	Yoğurmak
Taht'es-serâ	Yerin altı
Takaza	İhtiyaç, luzum, sıkıştırma
Takrir	Anlatmak
Taksir	Kusur etmek, hata
Taktır	Kaderlemek, kişisel değer
Taktir	Damlatmak
Takva	Tanrı'dan korkma, kendini ibadete verme, dinin yasak ettiği şeylerden sakınma
Talbınmak	Çırpınmak
Talep	İstemek, istem
Talib	İsteyen, istekli, Bektaşi yolunda ocakzadelere bağlı olan kişi
Tama	Üstüne düşerek elde etmeye çalışmak, aç gözlülük
Tamadar	Tamah sahibi
Tammak	Damlamak
Tamu	Cehennem
Tan	Ufuk, doğu, sabah; şaşacak şey
Tan'a	Kınama, yermek
Tanğlamak	Şaşırıp kalmak
Tanla	Seher çağında, sabah erken
Tapı kılmak	Yıkılmak
Tapıya durmak	Huzurda durmak
Tapmak	Bulmak
Tapşırmak	Teslim etmek
Tar-mar	Karma karışşık, dağınık, perişan
Tarap	Gam, gussa
Taraş olmak	Kırılmak
Tari	Ortaya çıkma

Tarik	Yol
Tarikat	Gerçeğe varan yol
Taslak	Her hangi bir şeyin işlenmemiş hali
Tasvir	Resim, yazı ile tarif etme
Tat	Moğol
Tavk	Gerdanlık; kudret
Tay etmek	Denk tutmak, eş kabul etmek, dürüp bükme sarma
Tayyib	İyi, güzel, hoş
Tazarru	Yalvarma, kendini küçük görerek istekde bulunma
Tazı	Arap atı
Te'lif-kerde	Yazılmış eser
Tebâreke	Mübarek, kutsal olan
Teberri, teberra	Ehl-i Beyt'in düşmanlarına düşman olmak, onlara ve dostlarına selam, vermek, sevmemek, ırak durmak, beri olmak, yüz çevirmek, düşmanına dost olmak.
Teberrük	Kutlamak; hediye, armağan
Tecella, tecelli	Görünmek
Tecelli	Görünme, belirme, talih
Tecelliyat	Tanrı'nın insan gönlünde görünüşleri
Tecerrüd	Soyutlamak
Tecrid	Tek bırakmak, soyma, ayırma, herşeyden el ayak çekip Allah'a yönelme, tek olmak, evlenmemek
Tedbir	Akıllı hareket
Tefe'ül	Hayra yorma, uğur sayma
Tefekkür	Düşünme, zihin yorma
Teferrüç	Ferahlamak, açılmak, gezip dolaşmak
Tefrid	Tek oluş
Tefrik	Ayırmak
Tefsir	Yorum, manayı açmak
Tehayyür	Hayret
Tehdit	Birinin gözünü korkutma, göz dağı
Tehi	Boş
Tek	Gibi
Tek oturmak	Uslu durmak
Tekbir	Allahü Ekber = Tanrı uludur demek, ululamak, tekbir getirmek
Tekebbür	Ululamak

Tekye kılmak	Güvenmek
Telef	Yok etme, öldürme
Tellak	Yıkayıcı
Telvin	Renklendirmek; insanın halden hale girmesi
Temaşa	Seyir
Temenna eylemek	İstemek, önünde eğilmek
Temevvüc	Dalgalanmak
Temyiz	Ayırmak, seçmek
Teneşir	Üzerinde ölü yıkanan tahta
Teng	Dar
Tenğiz	Deniz
Tennur	Tandır
Tercüman (Terceman)	Belli işlerde dervişler veya görevliler tarafından okunan düzenli dualar
Terketmek	Bırakmak
Tersa	Hıristiyan
Tervende	Turfanda
Tesbih	Tanrı'nın noksan sıfatlarından münezzeh olduğunu söylemek muayyen duayı ve sena'yı sayı ile zikretmek
Teşne-dilan	Gönlü susamışlar
Teşne	Susamış
Teşviş	Tarikata giren kimsenin bu yolda vecd'e, coşkuya kapılmayı dilemesi
Tevaf	Ziyaret etme, niyaz etme (Tavaf)
Tevazu	Alçak gönüllülük
Tevekkül	Tanrı'ya dayanmak güvenmek
Tevella	Ehl-i Beyt'in sevenlerini sevmek, dostlarına dost olmak
Tevessül	Girişme, inanma, sebeb tutma
Tevfik	Başarıya ermek
Tevhid	Bir bilmek; lâ ilahe illallah... diyerek ibadet etmek, Tanrı'yı birlemek, başka Tanrı tanımamak
Teviz	Kurtarma. selamete çıkarma
Teyzir	Düzen, yalan, kötülük
Tezhib	Süslemek
Tezkiye	Arıtma; insan nefsinin, Tanrı sevgisi dışında kalan bütün heveslerden arınması
Tezlik	İvedilik, çabukluk, acul

Tezyin	Ziynetlendirme, süsleme
Tıfıllayın	Çocuk gibi
Tıfl-ı nâ reste	Ergenlik çağına ermemiş çocuk
Tıfl-tıfıl	Çocuk
Tığ-Bend	Cem ayinlerinde görgüsü yapılacak olanların veya düşkünlükden kalkacak olanların beline sarılan kuşak
Tımar etmek	Yarayı emlemek (ilaçlamak), iyileştirmek
Tig-müjen	Kirpiğin kılıncı
Tiğ	Kılıç, ok
Til	Dil, deniz kıyısı, denize uzanmış kara
Tilavet	Okuma, okunma, ezbere söyleme
Tilmiz	Öğrenci
Timar	Tedavi etmek, onarmak
Tir	Ok
Tiryak	Pan zehir
Tokuşmak	Birbirine saldırmak
Tokuz	Dokuz
Tonuz	Domuz
Torlak	Genç, acemi, batıni inançlara sahip derviş
Toy	Bir tür uzun boyunlu güzel bir kuş
Toylamak	Karnını doyurmak
Töşek	Döşek, döşeme Tün Dün, gece
Tûbâ	Cennette, kökleri yukarda ve dalları yerde olan ağaç
Tudaş olmak	Gönül vermek
Tufan	Şiddetli yağmur, sel. Hz. Nuh zamanında dünyanın sular altında kaldığına ilişkin söylence
Tuğyan	Azmak
Tup	Hep, tümden
Tûrab	Toprak, Ebû-Tûrab = Hz. Ali'nin lakabı
Tuş olmak	Rastlamak
Tûtya	Sürme
Tuyur	Kuşlar
Tül-ı emel	Uzun, olmayacak istek
Tüş	Düş, rüya
Tütmek	Dumanı çıkmak
Tüvana	Dinç, güçlü

— U —

Ubrulmak	Devrilmek
Ucub	Kendini beğenmek
Uçmak	Cennet
Ukba	Ahiret, öbür dünya
Ulema	Alimler, bilginler
Ulûm	İlimler, bilgiler
Ulvi	Ulu, yüce
Ulviyyat	Şerefli varlıklara ait özellikler
Umman	Büyük, engin deniz, okyanus
Umran	Bayındırlık, medeniyetle ilerleme, refah ve saadet
Unğlamak	İyileşmek, sıhhat bulmak
Urgan	Kuvvetli ip
Urmak	Vurmak
Urşak	Vursak
Urudurmak	Hemen kalkmak
Uruşgan	Boyuna vuruşan
Uruşmak	Savaşmak
Uryan	Çıplak
Us	Akıl
Usan	Aptal, tenbel
Uslu	Akıllı
Ustaban	Usta, yapıcı
Ustager	Usta, iyi iş yapan
Usul	Müzikteki esaslar (Kudüm denilen çiftenarayla, zilli, yahut zilsiz tefle usul tutulur, yani hızlı ve hafif vuruşlar gösterilir), Boy
Uş , üş	İşte, şimdi
Uşak	Ufak, küçük
Uşanmak	Kırılmak
Uşatmak	Kırmak
Uşşak	Aşıklar
Uya	Ahmak
Uyakmak	Batmak, gurup etmek
Uz	Doru yerinde
Uzgelmek	Tam ve düzgün hale gelmek,
Uzlet	Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme

— Ü —

Un	ad, san, nam
Üleşen	Herşeyi dostlarıyla bölüşen, paylaşan
Ülfet	Dostluk
Ümmehat	Analar, anneler, esaslar, asıllar
Ünas	Halk
Üryan, uryan	Açık, çıplak
Üstad	Usta, bir işte, bir bilgide ileri olan
Üstün	Sütun, direk
Ütmek	Geçmek, uçmak
Üzmek	Koparmak
Üzülmek	Kopmak

— V —

Vacib	Yapılması gerekli olan
Vade	Vaad
Vahdet	Birlik
Vahib	Bağışlayıcı
Vahid-ullah	Allah'ın birliği
Vahid	Yalnız, tek
Vahy	Bir emrin Allah tarafından peygamberlere bildirilmesi
Valih	Şaşıran
Valih ü hayran	Sersem ve şaşkın
Varak	Yaprak, kağıt
Vasıl	Erişen, ulaşan, kavuşan
Vasıl ila'llah	Allah'ın birliğine ulaşan
Ve-lekad-keremna	Asalet, iyilik verildi
Ve'd-dua	Dualarımız sizinle beraberdir
Ve'scüd va'kterib	Secde et ve Tanrı'ya yaklaş (Bkz. Alak suresi-19)
Vebal	Suç, günah
Vecd	Zevk, coşku; gönülde olan, Tanrı coşkunluğu
Vech-i ahsen	En güzel şekil
Vech	Yüz, çehre
Vechullah	Tanrı'nın yüzü, güzelliği
Vefa	Gerçeklik, sözde duruş
Vehm	Yanlış zan, şüphe, sebepsiz korku, kuşku

Veli	Tanrı'sal sırların bildirildiği kişi, evliya, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin sıfatlarından
Veribimek	Yollamak, göndermek
Veş	Gibi manasını veren bir benzetme edatı
Vilayet, velayet	Velilik makamı, erenlik
Vildan	Yeni doğmuş çocuklar, kullar
Viran	Ören, yıkık
Vird etmek	Dualar, belli zamanlarda okunan ayetler veya isimler
Visal (Vasıl)	Kavuşma, ulaşmak, buluşmak
Vuhuş	Vahşi hayvanlar
Vuslat	Bir şeye ulaşma, kavuşma, visal
Vücud	Varlık, beden
Vücüh	Vecihler, yüzler, ilişkiler

— Y —

Yaban	Vahşi, yabancı
Yabis	Kuru
Yadlu	Kötü, fena
Yâd	Yabancı; makrem olmayan anma
Yağı	Düşman
Yahşi	Yakışıklı, yiğit, güzel
Yakım	Ateş aşk
Yakin	Kesin bilgi ile bilme, yakın
Yalap yalap	Alev alev
Yalıncak	Çıplak
Yapalak	1) Tüylü, 2) Uzun yapraklı tüylü ot
Yar	Dost, sevgili
Yarağ (Yarak)	Lazım (yaramak'tan gelen bu sözcük silah, gerekli şey, levazım anlamlarına gelir)
Yaren (Yaran)	Dostlar (dost anlamına gelen yar sözünün cem'i olan yaran'dan bozma)
Yari (yarak)	Dostluk, yardım
Yarlığamak	Acımak, rahmet etmek
Yastanmak	Dayanmak, yaslanmak
Yat	Yan, ind
Yavıvarmak	Kaybolmak
Yavlak	Çok fazla

Yavuz	Kötü, şer
Yay yasmak	Gerili yayı gevşetmek
Yazı	Ova
Yazık-yazıklı	Suç günah, suçlu günahlı
Yedûllah	Allah'ın Kudreti. Bektaşi cem ayinlerinde görülen talib'in kulağına dede tarafından okunan Kur'an'ın Fetih suresinin 10. ayeti:(Yedullah ayeti) "Ey Muhammed Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların elinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir" demektedir.
Yegane	Biricik, tek
Yeğ	Daha iyi, iyi
Yek	Bir
Yeksan	Düz, bir beraber
Yekta	Benzeri olmayan, biricik
Yele vermek	Elden çıkarmak, ziyan etmek
Yeltemek	Meylettirmek
Yenile	Henüz, yeniden, şimdi
Yeticeğiz	Yetince, ulaşınca, varınca
Yevm	Gün
Yevmü-l bair	Kötü gün, perişan gün
Yezal	Zevale eren, biten (Lâ Yezal :Zevalsiz, bitmez)
Yezdan	Allah
Yıylamak	Koklamak
Yiti	Yedi
Yitmiş	Yetmiş
Yol azdırmak	Yol kaybettirmek, yoldan çıkarmak, yanıltmak
Yol dokunmak	Boyuna gitmek
Yol urmak	Şaşırmak, yoldan çıkmak, hırsızlık etmek
Yolunmak	Tıraş olmak, ehliyet sahibi olmak
Yom	Hayır, kutluluk
Yorağ	Pabucun üst kısmı.
Yorgalamak	Rahvan gitmek
Yormak	Tevil etmek, tabir etmek
Yort	Koş

Yortmak	Koşmak
Yöğşürmek	Koşuşmak
Yöre	Çevre, etraf
Yörüğ-Yörük	Hızlı gitmek
Yuka	Yufka
Yumak-yuymak	Yıkamak, arıtmak
Yumuş	Hizmet
Yunmak	Yıkanmak
Yuvanmak	Tenbellik
Yüz dökmek	Şerefsizlikte bulunmak
Yüzü sulu	Şerefli onurlu

— Z —

Zağ	Karga
Zahid	Kaçınan. çekinen, dindar; kaba sofu, softa, aşırı sofu, alevi olmayan
Zahir	Görünen, açık, belli, yardımcı, arka çıkan
Zahm	Yara
Zakir	Anan
Zar	Ağlayan, inleyen
Zat-ı Bari Zat-ı Mutlak	Allah
Zat	Özel, asıl
Zaviye	Köşe, tekke, bucak, küçük tekke
Zeban	Dil, lisan
Zebane	Alev, yalım
Zeber	Üst
Zebun	Zayıf, aciz, güçsüz
Zehre	Güç, takat
Zeng	Pas
Zerrak	Hilebaz, düzenci, mürayi, riyakar
Zerre	Pek ufak parça, molekül
Zevahir	Bir nesne ve bir kimsenin görünür tarafları
Zeval	Sona erme, yerinden ayrılıp gitme
Zeyrek	Akıllı, zeki, anlayışlı, uyanık
Zi, zihi	Hey gidi hey; ne de
Zibâ	Parlak, süslü, yakışıklı, güzel elbise

Zift	Katran
Zillet	Alçaklık
Zinde	Canlı, diri
Zinhar	Sakın, asla
Zir	Aşağı
Zir ü fevk	Aşağıdan yukarı
Zişan	Şanlı, şerefli
Ziya-nisar	Işık serpen
Ziyy	Dirilik, hayat
Zuhur	Görünme, meydana çıkma
Zü'l-Celâl	Ululuk sahibi, Tanrı
Zübde	Bir şeyin en seçkini, özü
Zühd	Zahidilik, ham sofuluk
Zülbiye	Nişastadan yapılan tatlı
Zülcemal	Güzel Tanrı
Zülüf	Sevgilinin saçı, yanaklardan aşağı sarkan saç
Zümre	Bölük, sınıf, cins, grup
Zünnar	Papazların bağladığı kemer

KAYNAKÇA

ABDIZADE HÜSEYİN HUSAMEDDİN ; Amasya Tarihi, C: I, Amasya Bel. Ku. Y. Ankara, 1986.

ABDÜLHAMİT Muhsin ; İslama yönelen Yıkıcı Hareketler, Ankara, 1986.

ADIVAR A.; Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi kitabevi, İstanbul, 1975.

ALTINAY Refik ; Osmanlı Devletinde Rafızılık ve Bektaşilik, Darulfunun, Ede. Fak. Mecmuası C. 9 s. 2. İstanbul 1932.

ALTINOK, Baki Yaşa; Hacı Bayram Veli, Bayramilık Melamiler ve Melamilik, Oba Kitabevi, Ankara 1995.

AKDAĞ Mustafa ; Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları), Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.

________ ; Türkiyenin İktisadi ve İçtimai Tarihi, (1243-1453), C. 1, 2, Cem Yayınları İstanbul, 1974.

AKPINAR Turgut ; Türk Tarihinde İslamiyet, İstanbul, 1993.

AKTAŞ. A. İhsan - Yücel Sabri ; Aşık Kul Fakır, İstanbul 1991.

AKYOL Taha ; Medineden Lozan'a, 4. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

ALPLAÇİN Oğuz; Buda ve Budizm, İstanbul

ANADOL Cemal ; Hoca Ahmet Yesevi, Yesevilik, Kamer Yayınları, İstanbul 1994.

ARABİ, Şeyhülekber ; Muhittin-i El (Ibni arabi) Ahadiyyet Risalesi ve Futukatı Mekkiyyesinden Seçilmiş Tasavvufa Dair Bölümler (Haz. Mahmut Saadettin Bilginer), İstanbul 1983.

ARAZ Nezihi ; Anadolu Evliyaları, Fatiş Yayınları, İstanbul, 1958.

________ ; Dertli Dolap, Fatiş Yayınları, İstanbul, 1961

________ ; Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed, İstanbul, 1963.

________ ; Hz. Muhammed'in Torunları, İstanbul, 1960.

________ ; Aşk Peygamberi Mevlana, Kervan Yayınları, İstanbul, 1972.

ARISOY Sunullah ; Türk Halk şiiri Antolojisi, Bilgi yayınevi, Ankara, 1985.

ARSEL İlhan ; Arap Milliyetçiliği ve Türkler, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977.

________ ; Şeriat ve Kadın, 3. Baskı Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

________ ; Şeriattan Kıssalar, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1996.

________ ; Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

ASAN Veli ; Tahtacı Türkmen Ozanları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.

ASLAN Ensar ; Doğu Anadolu Saz Şairleri, Atatürk Üniversitesi, 1977.

ASLANOĞLU İbrahim ; Divriği Şairleri, Sivas, 1961

__________ ; Pir Sultan Abdallar, Erman Yayınevi, İstanbul, 1984.

__________ ; Şah İsmail Hatayı, Der Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; Kul Himmet Üstadım, 2. Baskı, Can Yayınları, 1996.

__________ ; Söz Mülkünün Sultanları, Sivas, 1985

AŞKUN Vehbi Cem ; Merzifonlu Şairler, 1937.

__________ ; Sivas Folkloru I. 1940 ; II. 1943.

__________ ; Sivas Şairleri, 1948

__________ ; Terzi Baba ve Erzincan'ın Mutasavvıf Şairleri, 1956

ATAKURT Mithat ; Urfa Folklorundan Bir Demet, Ankara, 1951.

ATALAY Adil Ali ; Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi, Can Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Noksani Baba, İstanbul, Can Yayınları, 1992.

__________ ; M. Yaman ; Seyyid Nizamoğlu, İstanbul, 1990.

ATALAY Besim ; Bektaşilik ve Edebiyat, Ant Yayınları, İstanbul, 1991.

__________ ; Türk Dili İle İbadet, İstanbul,

ATILGAN Halil ; Ceyhanlı Aşık Ferahi, Kültür Bakanlığı Ankara 1997.

ATEŞ Toktamış ; Laiklik, Ümit Yayınları, İstanbul, 1994.

ATEŞ Süleyman ; Kuran-I Kerim Tefsiri (I-VI) Milliyet Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri, İstanbul 1969.

ATİLA Vedat ; Hazret - i Ali Divanı, Ant Yayınları, İstanbul, 1990.

AVCI Ali Haydar ; Kalender Çelebi Ayaklanması, AAAY. Ankara 1998.

AVCIOĞLU Doğan ; Türklerin Tarihi (1,2,3,4,5), Tekin Yayınevi, İstanbul (1978-1982).

AYAN Hüseyin ; Nesimi Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

AYDIN Erdoğan ; İslamiyet Gerçeği (I, II, III, IV), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Nasıl Müslüman Olduk?, Başak Yayınları, İstanbul, 1994.

AYUBİ Nazih ; Arap Dünyasında Din ve Siyaset (ALOGAN Yavuz), İstanbul, 1993.

AYYILDIZ Hasan ; Buyruk, Ankara.

BAL Mustafa ; Derviş Muhammedim Nuru Vahit Eseri Dillerde Şahit, Şahkulu Der. Yayınları, İstanbul 1989.

BALDEMİR Hamit ; Din ve Alevilik Üzerine, İstanbul, 1994.

BANARLI Nihat Sami ; Türk Dili ve Edebiyatı (I, II, III), İstanbul,

BARDAKÇI Cemal ; Alevilik, Bektaşilik, Ahilik, Ankara, 1970.

BARKAN, Ömer Lütfi, Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

BAŞGÖZ İlhan ; Izahlı Türk Edebiyatı Antolojisi, 1986.

BAYKAL Bekir Sıtkı ; Pecevi Tarihi, (I, II), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1992.

BAYRAKTAR Mehmet ; Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul, 1991.

BAYRI M. Halit ; Halk Şiiri, Varlık Yayını, İstanbul, 1976.

__________ ; Virâni, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1957.

BENDER Cemşid ; 12 İmam ve Alevilik, Berfin Yayınları, İstanbul, 1993.

BENEKAY Yahya ; Yaşayan Alevilik, İstanbul, 1967.

BENNIGSEN Alexandre., QUELQUEJAY Chantal Sultan Galiev ve Sovyet Müslümanları (Nezih Uzel), İstanbul, 1981.

BERKES Niyazi ; İslamlık, Ulusculuk, Sosyalizm, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975.

BEZİRCİ Asım ; Pir Sultan, Say Yayınevi, İstanbul, 1994.

__________ ; Türk Halk Şiiri, (I, II) Say Yayınları, İstanbul, 1994.

BİRAY Ahmet ; Mahmut Kulu Divanı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını 1992.

BİRDOĞAN Nejat ; Alevilerin Büyük Hükümdarı Şah İsmail Hatayi, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

__________ ; Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, Mozaik Yayınları, 1995.

__________ ; Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmeleri, İstanbul, 1992.

__________ ; Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Berfin Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Hasan Dede, İstanbul, 1992.

__________ ; İttihat - Terakki'nin Alevilik - Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey) Berfin Yayınları, İstanbul, 1944.

__________ ; Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.

BIRGE John Kingsley ; Bektaşilik Tarihi, Ant Yayınları, İstanbul, 1991.

BORATAV Pertev H Naili ; Azgittik, Uzgittik, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; Folklor ve Edebiyat (I, II), Adam Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Zaman Zaman içinde, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, M.E.B. Yayınları, 1943.

__________ ; Pir Sultan Abdal (A.B. Gölpınarlı ile) Der Yayınları, İstanbul 1991.

BOZKURT Fuat ; Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Cem Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Buyruk, Cem Yayınları, İstanbul, 1982.

__________ ; Semahlar, Cem Yayınları, İstanbul, 1990.

BULUT Faik ; Allah'ın Devletinde Demokrasi, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993.

__________ ; İslamcı Örgütler, Tüm zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1994.

BURHAN (Derviş) ; Hacım Sultan Vilayet-Namesi (Dr. Rudlofl, Tschudi Basımı - Das Vilayet - Name des Hadschim Sultan - Metin Teru Berlin 1914).

CAHEN Claude ; İslamiyet, Bilgi yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Anadoluda Türkler, Adam Yayınları, İstanbul 1984.

CANBERK Eray ; Yengi Şiirleri, İstanbul, 1993.

CEBECİOĞLU Ethem ; Hacı Bayram - ı Veli ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara, 1994.

CENGİZ, Halil Erdoğan, Divan Şiiri Antolojisi, Bilgi Yayınları, 1972.

COŞAN Esat ; Hünkâr Hacı Bektaş Veli Makalat, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.

CUNBUR Müjgan ; Başakların Sesi, 1968.

ÇAĞATAY Neşet ; Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Ankara, 1972.

__________ ; İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara, 1963.

ÇALIŞLAR Oral ; Hz. Ali - Muaviye Çatışması, 2. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul, 1992.

ÇAMUROĞLU Reha ; Dönüyordu, Bektaşilikte Zaman Kavrayışı, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Günümüz Aleviliğinin Sorunları, 2. Baskı, Ant Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Sabah Rüzgarı- Enelhak demişti Nesimi, Metis Yayınları, İstanbul, 1992

__________ ; Tarih, Heterodoksi ve Babailer, Der Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye, Ant Yayınları, 1991.

ÇAĞATAY Saadet ; Türk Lehçeleri AUDTCF, Ankara 1978.

ÇIĞ Muazzez İlmiye ; Kuran, İncil ve Tevratın Sümerdeki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

ÇANTAY Hasan Basri ; Kuran - ı Kerim ve Meali, (1. II. III.) İstanbul 1958.

ÇELEBİ Abdullah ; Amasyalı Fedayi Baba, İstanbul, 1991.

ÇOTUKSÖKEN Betül., BABÜR Saffet ; Ortaçağda Felsefe, İstanbul, 1989.

DAĞLI Muhtar Yahya ; Bektaşi Tomarı ve Nefesleri, İstanbul, 1935.

DANIŞMAN Zuhuri ; Kocibey Risalesi, İstanbul, 1971.

DERVİŞ Ahmet Aşıki, Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Atsız) MEB. İstanbul 1970.

DANİŞMEND İ. Hami ; Türklük ve Müslümanlık Okat Yayınevi, İstanbul 1959.

DEVELİOĞLU Ferit ; Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat, İstanbul 1994.

DİER Anton Fozel ; Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları, İstanbul, 1985

DOĞRUL Ö. Rıza ; Yeryüzündeki Dinler Tarihi, İstanbul, 1958.

DUBY Georges ; Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, İstanbul, 1990.

DURSUN Turan ; Kutsal Kitapların Kaynakları (1, 2), Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

_________ ; Din Nedir (1, 2, 3, 4) Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

_________ ; Allah, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991.

DÜZDAĞ Ertuğrul ; Ebusuud Efendi Fetvaları, İstanbul 1972.

EBULGAZİ Bahadır Han, Türklerin Soy Kütüğü (Secere-i Terekime) (Muharrem Ergin) Tercüman Yayınları, İstanbul.

EBUL Hayri Rumi ; Saltuk - Name (I, II) (Şükrü Haluk Akalın) Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1987.

EFENDİ Ahmet Cemalettin ; Bektaşi Sırrı Nam Risale - yi Mudafaa, İstanbul, 1937.

EFLAKİ Ahmet Dede ; Ariflerin Menkıbeleri I. , II. (Tahsin Yazıcı), MEB Yayınları, İstanbul, 1986.

ELİADE Mircea ; Kutsal ve Dindışı (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay) Ankara 1991.

_________ ; Mitlerin Özllikleri, Simavi İncelemesi (Çev: Sema Rifat) İstanbul 1993.

EVLİYA Çelebi ; Seyahatname (I, II Parmaksız, Kültür Bakanlığı, 1983.

ELVAN Çelebi ; Menakıbul Kudsiyye, Fi Menasibil-Unsiyye, E. Erunsal - A. Yaşar Ocak, İstanbul 1984.

ELOĞLU M., O. Tansel ; Bektaşi Dedikleri, 2. Basım, Adam Yayınları, İstanbul, 1983.

ERAL Sadık ; Anadoluda Alevi Katliamları, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1993.

ERBAY Mustafa ; Şeyh Safi Buyruğu, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.

_________ ; Virani Risalesi, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.

ERGİN Muharrem ; Orhun Abideleri, 7. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.

.**ERGUN Sadettin Nüzhet** ; Hatayi Divanı, Şah İsmail Safevi Hayatı ve Nefesleri, İstanbul, 1956.

_________ ; Bektaşi Şairleri, Maarıf Yayınları, İstanbul 1930.

_________ ; Bektaşi - Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri, (I, II, 1935; III, 1956). Maarif Kütüphanesi, İstanbul.

_________ ; Karacaoğlan, 15. Baskı, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1956.

_________ ; Türk Şairleri, Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1935.

ERK Hasan Basri ; İslami Mezhepler, Tarikatlar, TDAV, İstanbul, 1954.

ERÖZ Mehmet ; Türkiye'da Alevilik, Bektaşilik, TDAV, İstanbul, 1993.

_________ ; Yörükler, TDAV Yayını İstanbul, 1991.

ERSEVEN İlhan Cem ; Alevilerde Semah, Ekin Yayınları, İstanbul, 1990.

ESEN, Ahmet Şükrü ; Anadolu Türküleri, İş Bankası Yayını, Ankara 1986.

ERTUĞRUL İsmail ; Fenni Vahdet-i Vücud ve İbn Arabi (Hzl. Mustafa Kara) İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

EYUBOĞLU İ. Zeki ; Alevilik - Bektaşilik Edebiyatı, Der Yayınları, İstanbul, 1991.

_________ ; İslamda Bölünmeler Çelişmeler, Miletos Yayınları, İstanbul 1991.

_________ ; Gün Işığında Tasavvuf Tarikatları, Mezhepler Tarihi, İstanbul, 1987.

_________ ; Hatayı (Şah İsmail) Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.

_________ ; Tarihin İlkeleri, İstanbul, 1991.

_________ ; Abdal Musa, Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.

_________ ; Anadolu İnançları - Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987.

_________ ; Kaygusuz Abdal, Geçit Yayınevi, Dar Yayınevi, İstanbul 1992.

_________ ; Anadolu Uygarlığı, İstanbul, 1991.

_________ ; Bütün Yönleriyle Bektaşilik, Yeni Çağ Yayınevi, İstanbul, 1980.

_________ ; Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 1989.

_________ ; Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Sosyal Yayınlar 2. Basım, İstanbul 1991.

_________ ; Sömürülen Alevilik, Özgür Yayınevi, İstanbul, 1991.

_________ ; Şeyh Bedrettin, Varidat, Uğur Yayınevi, İstanbul, 1991.

_________ ; Şeytan Ayetleri Söylencesi, Uygarlık Yayınları, İstanbul, 1989.

_________ ; Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991.

_________ ; Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973.

_________ ; Günümüzde Alevilik, Nefer Yayınları, İstanbul 1995.

_________ ; Divan şiiri (I, II) sayı yayını, İstanbul 1994

EYUBOĞLU Sabahattin ; Pir Sultan Abdal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

_________ ; Yunus Emre, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

GÜLERMAN M. Hikmet; Bayezidi Bistami, İnkılap Yayınları, İstanbul 1956.

FIĞLALI Ethem Ruhi ; Türkiye'de Alevilik - Bektaşilik, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1990.

_________ ; Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri 4. Baskı, Selçuk Yayınları, İstanbul 1990.

FIRAT M. Şerif ; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, İstanbul, 1983.

FIŞ Rady ; Bende Halimce Bedreddinim, 2. Baskı, Yön Yayınları, İstanbul 1992.

FROMM Erich ; Psikanaliz ve Din, Arıtan Yayınları, İstanbul 1991.

FUZULİ ; Saadete Ermişlerin Bahçesi, 3. Baskı, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1955.

_________ ; Divanı (A. Gölpınarlı) 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1961.

_________ ; Rind ile Zahid (Prof. Hüseyin Ayar) MEB, İstanbul 1993.

GARAUDY Roger ; İslamın Vadettikleri, 3. Baskı (Nezih Uzel) Pınar Yayınları, İstanbul, 1983.

_________ ; Sosyalizm ve İslamiyet, Ankara, 1968.

GAZALİ İmam ; Sapıklıktan Kurtuluş (Çev: M. Rahmi Balaban) Gayret Kitapevi, İstanbul 1947.

GÖKALP Ziya ; Türkleşmek - İslamlaşmak - Muasırlaşmak, İstanbul, 1960.

GÖKBERK Macit ; Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

GÖLE Nilüfer ; Modern Mahrem, İstanbul, 1993.

GÖLPINARLI Abdülbaki ; Alu Kaşifel - Gıta, Caferi Mezhebi, Gerçek Alevilik, İstanbul, 1966.

__________ ; Fuzuli, Türkçe Divanı, Aka Kitabevi, İstanbul 1961.

__________ ; Melamilik ve Melamiler, Gri Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; İslam Tarihi ve İslamın İlk Devri, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Kaygusuz Abdal, Hatayi, Kul Himmet, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.

__________ ; Melamilik ve Melamiler, Aka-İnkılap, İstanbul, 1931.

__________ ; Oniki İmam, Emek Yayınevi, Ankara, 1960.

__________ ; Pir Sultan Abdal, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1995.

__________ ; Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

__________ ; Tarih Boyunca İslam Mezhepleri, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1987.

__________ ; (H.H.B. Veli) Velayetname, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

__________ ; Alevi - Bektaşi Nefesleri, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

__________ ; Mevlanadan Seçmeler, 2. Baskı, Varlık Yayınları 1958.

__________ ; Mevlana'nın Mesnevisi (I, II, III, IV, V, VI) Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.

__________ ; Hafız Divanı Şerhi, MEB, İstanbul 1985.

__________ ; Yunus Emre ve Tasavvuf, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992.

__________ ; Yunus Emre, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1977.

__________ ; Müminlerin Emiri Hz. Ali, Der Yayınları, İstanbul 1990.

__________ ; Hurufilik Metinleri Kataloğu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.

__________ ; 100 Soruda Tasavvuf, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1969.

__________ ; Gelibolu'lu Ali - Künhül-Ahbar Tezkiresi, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

GUITTON Jean ; BOGDANOV Grichka., BOGDANOV Igor ; Tanrı ve Bilim, İstanbul, 1991.

GÜCÜYENER Fuat ; İslam Tarihinde Hazreti Ali, İstanbul, 1946.

GÜL Muhsin ; Sıdkı Baba Divanı, Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1984.

__________ ; Alevilik Üzerine Doğrular, Ayyıldız Yayınları.

GÜLÇİÇEK Ali Duran ; Alevi - Bektaşi Yolu, İstanbul, 1993.

GÜLERMAN M. Hikmet ; Bayezidi Bistami, İstanbul, 1958.

GÜLŞAN Hasan ; Pir Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşiliğin esasları, İstanbul, 1975.

GÜLVAHAPOĞLU Adil ; Hacı Bektaş Veli, Yorum Yayınev,i Ankara

GÜNEY, Eflatun Cem ; Halk Şiiri Antolojisi 1947.

__________ ; Halk Türküleri I (1953) II (1956).

GÜZEL Abdurrahman ; Kaygusuz Abdal (I, II, III), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981

HALICI Feyzi ;Aşıklar Geleneğine Günümüzde Halk Şairleri (Güldeste) AKDTYK, Ankara 1992.

HALDUN İbni ; Mukaddeme (I, II, III), MEB. Ankara, 1992.

HALİKARNAS Balıkçısı ; Anadolu Tanrıları, İstanbul, 1975.

__________ ; Hey Koca Yurt

HANÇERLİOĞLU Orhan ; Felsefe Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1984.

__________ ; İnançlar Sözlüğü, 2. Bası, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

__________ ; İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul 2. Bası, İstanbul 1993.

__________ ; Mutluluk Düşüncesi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1965.

__________ ; Erdem Düşüncesi, Varlık Yayınları, 1966.

__________ ; Özgürlük Düşüncesi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.

HARABİ Edip ; Harabi, Ayyıldız Matbaası, Ankara, Tarihsiz.

HASSAN Ümit, BERKEY Halil, ÖDEKAN Ayla ; Osmanlı Devletine Kadar Türkler, İstanbul, 1987.

HAYALİ ; Bey Divanı.

HEYET (Diyanet İşleri Bşk.lığı) ; Kur'an - ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meali) Ankara 1987

HEYET ; Hz. Muhammed'in Ehlibeytle ilgili Hadisleri, Ayyıldız Mat. Ankara 1990.

HEYET ; Hüsniye, Ak Kitabevi, İstanbul, 1958.

HEYET ; Yunus Emre ile Hacı Bektaş (Bildiriler) İstanbul 1971.

HEYET ; Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı) Sayı: 445-450, Ocak-Haziran 1989 Ankara.

HEYET ; Meydan Larausse., (I - XIII) İstanbul 1992.

HEYET ; Türkçe Sözlük (TDK) Ankara 1992

HEYET ; Anabritannica (I - XXII) İstanbul 1988.

HIRSCHMAN Albert O. ; Gericiliğin Retoriği, İstanbul, 1994.

HİŞAM İbn - i ; Hz. Muhammed'in Hayatı (Es - Siret'ün - Nebeviyye), Ankara, 1992.

HOCA Saadettin Efendi, Tacu'l-Tevarih /I, II, III, IV, V) (İ. Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

HOODBHOY Pervez Amirali ; İslam ve Bilim, (BİREY Eser) İstanbul, 1993

HOURANI Albert ; Batı Düşüncesinde İslam, (Celal A. Kanat), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1994.

Hz. Ali ; Nech'ül - Belaga Şerhi, (A. Gölpınarlı) İstanbul, 1972.

Hz. Ali'den Devlet Adamlarına Öğütler, İstanbul, Tarihsiz.

IBNİ ARABİ (Muhittin Arabi) Fusûsu'l-Hikem (M. Nuri Genç Osman) MEB, İstanbul 1971.

IKBAL Muhammed ; Cavidname, İş Bankası Yayınları, Ankara 1971.

İNAN Abdulkadir ; Şamanizm, 4. Bası, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

IRVING T. B. ; İslam Dünyası (I, II,) İstanbul, 1992.

İVGİN Hayrettin ; Aşık Sıtkı Pervane, Ankara, 1976.

__________ ; Halk Edebiyatı 1977.

__________ ; Geredeli Aşık Figani, Ankara, 1994.

İz, Mahir ; Tasavvuf, Kitabevi Yayını, 5. Baskı, İstanbul 1995.

KABAKLI Ahmet ; Yunus Emre, İstanbul,

KALAFAT Yaşar ; İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

KALELİ Lütfi ; Alevi - Sünni İnancında Mevlana, Yunus ve Hacı Bektaş Gerçeği, İstanbul, 1993.

__________ ; Kimliğini Haykıran Alevilik, Alev Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Tapılacak İlah, İstanbul 1991.

KARA, Mustafa ; Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, 3. Baskı, 1995.

KARADAĞ Metin ; Halk Edebiyatı Anlatı Türleri, Karsı Yayınları, Ankara 1995.

KARAHAN Abdulkadir ; Fuzuli (Muhiti Hayatı Şahsiyeti) Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri , 2. Baskı, Ankara 1995.

KAFESOĞLU İbrahim ; Türk Milli Kültürü 8. Baskı, Boğaziçi Yayını, İstanbul 1991.

KAYA Haydar ; Alevi - Bektaşi, Erkanı, Evradi, Edebiyatı, Manisa 1993.

__________ ; Bektaşi İlmihali, Ayyıldız Yayınları, Manisa 1989.

KAYGUSUZ İsmail ; Musahiplik, İstanbul 1991.

__________ ; Alevilikte Dar ve (Darın Pirleri), İstanbul, 1993.

__________ ; Alevilik, İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi ve İlkeleri (1. Cilt) Alev Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Son Görgü Cemi, İstanbul 1991.

KIRÇAK Çağlar ; Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, 2. Baskı, İmge Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Türkiye'de Gericilik (1950-1990), İstanbul 1994.

KIRDAR İsmet ; Hacı Bektaş Veli, İstanbul,

KIYAFET Hasan ; Aliali, İstanbul, 1993.

KINDI Yusuf Yakup ; Felsefe Risaleleri (Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

KEÇELİ Şakir ; Alevilik Bozkırda Yanan Ateş, Ardıç Yayınevi, Ankara, 1994.

__________ ; Osmanlı Kim, Şeriat Nedir? Ardıç Yayınları, Ankara 1995.

KOCA Turgut ; Bektaşi Alevi Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, 1994.

__________ ; (Onaran Zeki) - Güldeste (Nefesler, Ezgiler) Ankara 1987.

KOCATÜRK Mustafa ; İki Cihan Hazinedarı Seyyit Veli Baba Sultan ve Türbesi, Ankara 1990.

KORAY Cenk ; Kuran, İslamiyet, Atatürk ve 19 Mucizesi, (12. Baskı), Altın Kitapları, İstanbul 1995.

KOCATÜRK V. Mahir ; Divan Şiiri Antolojisi, Ankara 1962.

__________ ; Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1955

KOÇ Şinasi ; Gerçek İslam Dini Nedir- Kur'ana Bakar mısınız? (1,2,3), Ankara, 1984.

KOÇİ BEY Risalesi ; (Zuhuri Danışman) Kültür Bakanlığı, Ankara 1985.

KOLAYLI Neyzen Tevfik ; Azabı Mukaddes, Roman Yayınları, İstanbul, 1948.

KORGUNAL Muharrem Zeki ; Eba Müslim (I,II), 1973.

KORKMAZ Esat ; Ansiklopedik Alevilik -Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993.

__________ ; Enelhak, Nefes Yayınları, İstanbul, 1998.

__________ ; Dört Kapı Kırk Makam, Şah Kulu Sultan Yayını, İstanbul 1995.

KUTAY Cemal ; Türkçe İbadet, 4. Baskı, İstanbul 1997.

KUTLU Şemsettin ; Şair Dertli (1, 2) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979.

KÖPRÜLÜ Fuat ; Bektaşi Şairlerine (Önsöz), İstanbul, 1930.

__________ ; Osmanlı Devletinin Kuruluşu, T.T.K., Ankara 1988.

__________ ; Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, 3. Baskı, İstanbul, 1934.

__________ ; Edebiyat Araştırmaları, 1. Baskı, Ankara 1966.

__________ ; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet Vakfı, Ankara 1976.

__________ ; Türk Edebiyatı Tarihi, 2. Baskı, İstanbul 1980.

__________ ; Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1936.

__________ ; Türk Saz Şairleri ; I, II, III, 1962; IV. 1964; V. 1965.

KUMRU Kenzül Mesaip ; (Hazırlayan: Adil Ali Atalay) Can Yayınları 1992.

KURDAKUL Necdet ; Bütün Yönleriyle Bedrettin, İstanbul, 1977.

KÜRKÇÜOĞLU Kemal Edip ; Seyyid Nesimi Divanından Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985.

LEVEND Agah Sırrı ; Türk Dili Edebiyatı.

LEWIS Bernard ; İslamın Siyasal Söylemi (OKSAY Ünsal), İstanbul, 1993.

MAHMUD S. F. ; İslam Tarihi, İstanbul, 1962

MAKAL Tahir Kutsi ; Türk Halk Şiiri Antolojisi, 1975, 1978.

MARDİN Şerif ; Bediuzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Din ve İdeoloji, İstanbul, 1990.

__________ ; Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul, 1992.

MASSIGNON Louis ; Kitabu Ahbari'l-Hallac, Paris 1922.

MELIKOFF Irene ; Uyur İdik Uyardılar, Cem Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Eba Müslim.

MUMCU Ahmet ; Divan - ı Hümayun, Ankara, 1976.

MUTLUAY Rauf ; Türk Halk Şiiri Antolojisi, 1972.

NOYAN Bedri ; Bektaşilik - Alevilik Nedir, Ankara, 1985.

__________ ; Mehmed Ali Hilmi Dedebaba Divanı, İstanbul Tarihsiz.

__________ ; Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi, Ankara, 1994.

__________ ; Veli Baba Velayetnamesi, İstanbul 1994.

__________ ; Otman Baba Velayetnamesi, İstanbul 1994.

OCAK Ahmet Yaşar ; Bektaşi Menkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Enderun yayınları, İstanbul 1983.

__________ ; Kalenderiler, TTK. Ankara, 1992.

__________ ; Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Kitabevi, 1996.

__________ ; Menakıpnameler, TTK, Ankara, 1992.

ODYAKMAZ Nevzad ; Bektaşilik, Mevlevilik, Masonluk, İstanbul, 1988.

OHRI İskender ; Anadolu'nun Öyküsü, İstanbul, 1987.

ORAL F. Süreyya ; Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi, Ankara, 1957.

OYTAN M. Tevfik; Bektaşiliğin iç yüzü, (I, II), İstanbul.

OZON Mustafa Nihat ; Osmanlıca Sözlük, İstanbul, 1958.

ÖGEL Bahaeddin ; İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

ÖLÇEN Ali Nejat ; İslamda Karanlığın Başlangıcı ve Türk İslam Sentezi, Ekin Yayınları, Ankara, 1991.

ÖZ Baki ; Alevilik Nedir, Der Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Aleviliğin Tarihsel Konumu, Der Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Kurtuluş Savaşında Alevi - Bektaşiler, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; Osmanlılarda Alevi Ayaklanmaları, Can Yayınları, İstanbul 1989.

ÖZ GÜLAĞ ; Aşık Veysel Antolojisi, Uyum Yayıncılık, Ankara 1998.

ÖZBEY Cemal ; Alevilik Üzerine Tartışmalar, Ankara, 1963.

__________ ; Fakiri, Ankara, 1953.

__________ ; Sadık Baba, Ankara, 1957.

ÖZDEMİR Ahmet ; Öyküleriyle Agıtlar, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

ÖZCAN Pirsultan ; Varlığın Doğuşu, İstanbul 1992.

ÖZERDİM Sami N. ; Bir Don Bir Gömlek, İstanbul, 1975.

ÖZKAN Aziz ; Makalat - ı Hacı Bektaş Veli, Ankara, Tarihsiz.

ÖZKAYA Zeki ; Muhammed Et -Ticani Es- Semavi ve Hidayete Erdim, İstanbul, 1993.

ÖZKIRIMLI Atilla ; Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik - Bektaşilik, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

__________ ; Alevilik - Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul, 1985.

ÖZTELLİ Cahit ; Bektaşi Gülleri, Özgür Yayınları, İstanbul, 1985.

__________ ; Halk Türküleri Evlerinin önü, 2. baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1983.

__________ ; Halk Türküleri, Varlık Yayınları, İstanbul, 195 3.

__________ ; Halk Şiiri (XIV-:VII) Yüzyıllar, Varlık, İstanbul 1955

__________ ; Karacaoğlan, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Köroğlu - Dadaloğlu - Kuloğlu, Milliyet Yayınları İstanbul, 1984.

__________ ; Pir Sultan Abdal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Pir Sultanın Dostları, Milliyet Yayınları, 1984.

__________ ; Yunus Emre, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.

ÖZTOPRAK Halil ; Kur'anda Hikmet, Tarihte Hakikat, Can Yayınları, Ankara, 1956.

ÖZTÜRK Yaşar Nuri ; Tarih Boyunca Bektaşilik, Yeni Bayır Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Kuran-ı Kerim Meali, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1994.

__________ ; Kuran ve sünnete göre Tasavvuf, 5. Baskı, Yeni Boyut Y. İstanbul 1993.

__________ ; Tasavvuf Ruhu ve Tarikatlar 3. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; Yeniden Yapılanmak, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1996.

__________ ; Hazreti Fatıma, 4. Baskı, Yeni Boyut, İstanbul 1987.

PAKSOY Abdülkadir ; Hacı Bektaş Destanı, İstanbul, 1992

PAMUKÇU Ekrem ; Bağdat'ta İlk Türkler, Ankara, 1994.

PARMAKSIZOĞLU İsmet ; Hoca Sadeddin Efendi, Tacü't Tevarih (I,II,III, IV), Kültür Bakanlığı yayını, Ankara, 1994.

PEHLİVAN Battal ; Alevi Bektaşi Düşüncesine Göre Allah, 2. Baskı Pencere Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Alevi Bektaşi Fıkraları, Pencere, İstanbul, 1975.

__________ ; Dadaloğlu, Deniz Kitapları Yayınları, İstanbul 1984.

__________ ; Aleviler ve Diyanet, Deneme, İstanbul, 1993.

__________ ; Bahçe Biziz, Gül Bizdedir, Yazko Yayınları, İstanbul, 1982.

PECEVİ İbrahim ; Efendi Peçevi Tarihi, I, II (Bekir Sıtkı Baykal) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

PEKOLCAY Necla ; İslami Türk Edebiyatı, 2. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1976.

RAHİMİ Fazullah ; Gülüzar - ı Hasaneyn, Can Yayınları, İstanbul, 1987.

ROY Oliver ; Siyasal İslamın İflası (Cüneyd Akalın), İstanbul, 1994.

ROUX Jean Paul ; Türklerin ve Mogolların Eski Dini (Aykut Kazancıgil) İşaret Yayınları, İstanbul 1994.

RUSSEL Bertrand ; Din ve Bilim, İstanbul, 1963.

SAİD Baha ; Bektaşiler, Türk Yurdu, İstanbul, 1927.

SAMANCIOĞLU Kemal ; Alevi Şairleri Antolojisi, 1946.

__________ ; Bektaşilik Tarihi, İstanbul, 1945.

SAUSSEY Edmond ; Türk Halk Edebiyatı, Ankara, 1952.

SCHIMMEL Anne Marie ; Tasavvufun Boyutları, Adam Yayınları, İstanbul 1992.

SENA Cemil ; Hz. Muhammed'in Felsefesi, Okal Yayını, İstanbul, 1967.

SENCER Muzaffer ; Dinin Topluma Etkileri, İstanbul, 1969.

SELÇUK İlhan - Gencay Şeylan - Şenay Kalkan ; Türkiyede Alevilik ve Bektaşilik 2. Baskı, Yön. İstanbul, 1994.

SEROUYA Henry ; Mistizm, Gizemcilik, Tasavvuf, İstanbul, 1967.

SERTOĞLU Murat ; Evliyalar Evliyası Hacı Bektaş Veli, (I,II) İstanbul, 1966.

SEVGEN Nazmi ; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, TKAE, Ankara, 1982.

SEVİM Ali ; Selçuklular Tarihi, TTK, Ankara, 1982.

SEYİRCİ Musa ; Abdal Musa Sultan, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

SEZGİN Abdülkadir ; Hacı Bektaş Veli, 4. Baskı , Sezgin Neş, İstanbul 1991.

SMİTH Margaret, Özlem Eraydın ; Bir Kadın Sufi Rabia, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

SOLAK İsmet ; Zöhre Ana, Cemden Gelen Nefesler, İzmir, 1994.

SOFUOĞLU Cemal ; Açıklamalı Dua Kitabı, Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1991.

SOYRDEL Dominique ; İslam, İstanbul, 1990.

SÖZER Ahmet Necdet ; Tekke Şiiri Antolojisi, İnkılap Kitabevi, 1997.

SÖZENGİL Tarık Mümtaz ; Tarih Boyunca Alevilik, 2. Baskı, Çözüm Yayıncılık, İstanbul, 1992.

SUNAR Cavit ; Tasavvuf Tarihi, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları 30, Ankara.

SUNGUR Necati ; Ahi Divanı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.

SÜMER Ali ; Hacı Bektaş Veli'nin Bilimsel Yönleri, Ankara, 1974.

SÜMER Faruk ; Oğuzlar, (Türkmenler) TDAV, İstanbul 1992.

__________ ; Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara, 1976.

__________ ; Çepniler TDAV, İstanbul 1993.

ŞAHİN Yusuf; Kulhak, İstanbul, 1987.

__________ ; Gönül Yolu, İstanbul 1993.

ŞAKİR Ziya ; Kerbela Vakası ve Kerbela'nın İntikamı (1,2) İstanbul, tarihsiz.

ŞAPOLYO Enver Behnan ; Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964.

ŞAR Selahattin ; İslamda Tasavvuf, Toker Yayınları, İstanbul 1991.

ŞARDAĞ Rüştü ; Hacı Bektaş Veli, Şerhi Besmele, İzmir, 1985.

ŞATIROĞLU Aşık Veysel ; Dostlar Beni Hatırlasın, İş Bankası, Ankara. 1970.

ŞEMSİ TEBRİZİ ; Konuşmalar (Makalat) Çev. M. Nuri Gençosman, MEB, İstanbul 1974.

ŞENER Cemal ; Alevi Sorunu Üzerine Düşünceler, İstanbul, 1994.

__________ ; Alevilik Olayı, Yön Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989.

__________ ; Alevilik Üstüne Ne Dediler, Ant Yayınları, İstanbul, 1990.

ŞERİF Mahzuni ; Anadoluyu Kucaklayan Ozan, (İhsan Aktaş Derlemesi), Ankara, 1990.

ŞEYHHÜSEYİNOĞLU H. Nedim ; Bulam Aşireti, Ankara 1990.

__________ ; Kürecik, Ankara 1993.

TABERİ Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (I, II, III, IV, V) MEB Yayınları, İstanbul 1991.

TANRIKULU Raşit ; Cemde Makamlar ve 12 Hizmet Bilgisi, Ankara, 1994

TANİLLİ Server ; İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?, Soy Yayınları, İstanbul, 1991.

TATLISU Ali Osman ; Esma'ül Hüsna Şerhi, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1981.

THOMAS'ın İncili ; Ruh Madde, İstanbul, tarihsiz.

TEMREN Belkis ; Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

__________ ; Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi, Kültür Bakanlığı, Ankara 1995.

TİMUR Taner ; Osmanlı Çalışmaları, Yayınları, Ankara 1989.

__________ ; Osmanlı Kimliği, Hil Yayınları, İstanbul 1986.

TİMUROĞLU Vecihi ; Varidat, Türkiye Yazıları Yayınları, Ankara, 1982.

TİMURTAŞ Kadri ; Yunus Emre, İstanbul,

__________ ; Yunus Emre, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul 1982.

TOPRAK Burhan ; Ballar Balını Buldum Kovanım Yağma Olsun, İstanbul, 1948.

__________ ; Yunus Emre Divanı, 2. Cilt, İstanbul, Akşam Matbaası, 1933-1934.

TOY Erol ; Türk Gerilla Tarihi, İstanbul 1983.

TUNAYA Tarık Zafer ; İslamcılık Akımları, İstanbul, 1991.

TUNÇ Mustafa Şekip ; Bir Din Felsefesine Doğru, İstanbul, 1957.

TURAN Osman ; Selçuklular Tarihi ve İslamiyet 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

TURAN Şerafettin ; Türk Kültür Tarihi, Bilgi yayınları, Ankara, 1992.

TURHANER M. Nedim ; Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi, 2. Baskı, İstanbul, 1966.

TÜRKDOĞAN Orhan ; Alevi Bektaşi Kimliği, Tımaş Yayınları, İstanbul 1995.

ULUCAY Ömer ; Alevilikte Toplu İbadet, Adana, 1993.

__________ ; Gülbang (Alevilikte dua), Adana, 1992.

__________ ; Hoca Ahmed Yesevi, Adana 1995.

__________ ; Şah Hatayi ve Alevilik, Adana, 1993.

ULUSOY A. Celalettin ; Gerçeğe Çağrı, İstanbul, 1987.

__________ ; Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve Diğer Ziyaret Yerleri

__________ ; Hacı Bektaşi Veli ve Alevi - Bektaşi Yolu, 1980,

__________ ; Pir Dergahından Nefesler, İstanbul, 1988.

__________ ; Yedi Ulular, İstanbul, 1992

ULUDAĞ Süleyman ; Tasavvufun Mahiyeti, 2. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 1984.

URAL Orhan ; Dost elinden Gelen Turna (Erzurumlu Emrah) Hürriyet Yayınları, İstanbul 1976.

UMAR Bilge, Türk Halkının Ortaçağ Tarihi, İnkılap, İstanbul 1998.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Enver Ziya KARAL ; Osmanlı Tarihi, (1 - 6), Ankara, 1982.

ÜÇOK Bahriye ; İslamdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler, Cem Yayınları, 1996.

ÜLKEN Hilmi Ziya ; İslam Felsefesi, İstanbul, 1994.

ÜZÜM İlyas ; Günümüz Aleviliği, İslam Yayınları, İstanbul 1997.

VURAL Orhan ; Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1990.

YALÇIN Aziz ; Yorum ve Açıklamalarla Makalat-ı Hacı Bektaş Veli, Ankara 1991.

Yalman Ali Rıza (Yalkın) ; Cenupta Türkmen Oymakları (I,II), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1977.

YAMAN Mehmet ; Alevilik, 2 Baskı, İstanbul, 1993

__________ ; Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Vasiyetnamesi (Hz.. M. Yaman) (Kitab - i Fevaid), Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1994.

__________ ; Makalat ve Müslümanlık, Gülbay Yayınları, İstanbul, 1983.

YANYA BEY ; Divanından Seçmeler (Mehmet Çavuşoğlu) Kültür Bakanlığı.

YEMİNİ ; Hz. Ali'nin Faziletnamesi, 6. Baskı, Can Yayınları, 1994.

YENER Cemil ; Şeyh Bedrettin, Varidat, İstanbul, 1970.

__________ ; Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.

YETKİN Çetin ; Türk Halk Hareketleri ve Devrimler (I, II), Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1974.

YEZDAN Fazlı ; (Raşit Tannkulu), Câvidânname - i Sagır, Ankara, 1993.

YILDIRIM Ali ; Osmanlı Engizisyonu, Öteki Yayınevi, Ankara 1996.

__________ ; Alevi-Bektaşi Nefesleri, Ankara, 1996.

YILDIZ Bekir ; Kerbela, Cem Yayınlan, İstanbul, 1986.

YİNANÇ Rafet., ELİBÜYÜK Mesut ; Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri, Gazi Ü.ya, Ankara, 1988.

YUSU Has Hacip ; Kutadgu Bilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

YÜCEBAŞ Hilmi ; Bütün Yönleriyle Şair Eşref, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Tekirdağlı Şairler, İstanbul 1939.

__________ ; Bütün Yönleriyle Şair Neyzen Tevfik, 6. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

__________ ; Bütün Yönleriyle Filozof Rıza, Tevfik, Milliyet Yayınlan, İstanbul 1968.

__________ ; Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1976.

YÜCEKÖK Ahmet ; 100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul, 1983.

YÜCEL Yaşar ; 1640 Tarihli Es'ar Defteri, Ankara, 1992.

YÜRÜKOĞLU R. ; Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Tarihte ve Günümüzde Alevilik, Alev Yayınlan, İstanbul, 1990.

ZAHİR İhsan İlahi ; Şia'nın Kur'an İmamet ve Takiyye Anlayışı, İstanbul, 1984.

ZELYUT Rıza ; Alevi Bektaşilerde Mizah, İstanbul, 1991.

__________ ; Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 1990.

__________ ; Aleviler Ne Yapmalı?, Yön Yayınlan, İstanbul, 1993.

__________ ; Halk Şiirinde Başkaldırı, Soy Yayınları, İstanbul, 1989.

__________ ; Özkaynaklarına Göre Alevilik, Anadolu Kültürü Yayınlan, İstanbul, 1990.

İSMAİL ÖZMEN

Araştırmacı bir yazar ve şair olan İsmail Özmen, 1942 yılında Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Karaca köyünde doğdu. Ailesinin Hacım Sultan soyundan geldiği söylenir. Orta halli bir çiftçi ailesinin çocuğu olan İsmail Özmen, ilkokulu köyünde okudu. Orta ve lise öğrenimlerini Malatya'da tamamladı (1959). Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1964). Askerliğini Çankırı'da muhabere yedek subayı olarak yaptı (1966). Avukatlık stajını yarım bırakarak 1967'de hakimlik stajına başladı. 1969 tarihinde Yavuzeli'ne hakim yardımcısı olarak atandı. Bundan sonra sırasıyla Karaisalı, Muş, Kahramanmaraş, Adana (synt), Ankara hakimliklerinde bulundu. Bir ara, Adalet Bakanlığı'nda tetkik hakimi ve danışman olarak çalıştı. 1992'de Yargıtay üyeliğine seçildi. Halen Yargıtay 17. Hukuk Dairesi Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

YAPITLARI

Yayınlanmış hukukla ilgili yapıtları şunlardır: Vesayet Hukuku Davaları (1989), Tereke Hukuku Davaları (1991), Ceza Muhakemeleri Kanunu Şerhi (1993), Kadastro Kanunu Şerhi ve Mevzuatı (I.II cilt, 1994), Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararları (I, II Cilt, 1998), Velayet-Nesep ve Evlat Edinme Davaları (1998).

Mesleği dışında hazırlayıp yayınlanmış yapıtları ise şunlardır; Zaman Selindeki Köpük (Şiirler,1989), Dünya Fıkra Antolojisi (1994), Dünya Düşün Antolojisi (Güzel Sözler, 1994), İnsanın Bölünmüşlüğü ya da İnsanı İnsan Eden Değerler (1998), Simgeler Kenti Bektaşilik adlı bir araştırma-inceleme yapıtı üzerinde çalışmaları devam etmektedir.

Yazarın çeşitli dergilerde yayınlanmış inceleme ve araştırma yazıları bulunmaktadır.

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Okumaktan mânâ ne
Kişi Hakk'ı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme
Çok tâat kıldım deme
Eri Hak bilmez isen
Abes yere yelmektir

Dört kitabın mânâsı
Bellidir bir elif de
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

Yunus Emre der hoca
Gerekse var bin hacca
Hepisinden eyice
Bir gönüle girmektir

ISBN 975-17-1940-2

ISBN 975-17-1941-0

3.600.000.–TL.

98.06.Y.0001-2062